אַנְתּוֹלוֹגְיָא

למקצועות הספרות הישראלית

ערוכה בהשתתפות למדנים

על ידי

אברהם כהנא

ספר החסידות

Drukarnia
L. Lewin - Epsteina
Warszawa, Pawia 38

אברהם כהנא

סֵפֶר הַחֲסִידוּת

מן ר׳ ישראל בעש״ט
עד ר׳ נחמן מבראסלב

עם ציורים וּפַקְסִימִילֵי

ווארשה תרפ״ב

Drukarnia
L. Lewin - Epsteina
Warszawa, Pawia 38

נִסדר בבית־דפוס של „הצפירה",
ווארשה, לשנה 54.

לוח הענינים

ציורים ופַקְסִימִילֵי:

הקדמה

ספרות החסידות היא ספרות רחבה, וקשה על הקורא לידע אותה מתוך מקורותיה. לפיכך קורין הרבה על דבר החסידות, אבל החסידות גופה אינם יודעין. אפילו אותו הקורא שהוא יכול ורוצה לידע ספרות החסידות מתוך מקורותיה, מתוך הכרכים המרובים שהיא נכללת בהם, קשה לו גם כן להשיג מבוקשו: אותם הספרים נדפסו במהדורות משובשות ומבולבלות, בכתב רש״י ובדפוסים סטיריאוטיפיים מטושטשים.

יש איפוא צורך לסדר ספר, שיהא כולל בצורה הגונה ובעריכה נאותה את התמצית היותר טיפוסית והיותר נאה של ספרות זו. ביחוד טעון כינוס מתוך האגדה העממית כל מה שראוי לשימור. מתוך דברי אגדה אלו אדם מקנה לעצמו מושג על טיבה של תנועת החסידות, על מיסדיה, על ספרותה ועל מקומה בעולם המחשבה היהודית.

ספר ממין זה כדאי לו שיהא מטפל ביחוד בשלשת הדורות הראשונים של החסידות, כלומר בתקופת צמיחתה ופריחתה. לפי זה תופסים מקום חשוב ביותר בין במקצוע של דברי תורה בין במקצוע של יצירות האגדה העממית, או בשני המקצועות יחד, בחירי אבות החסידות, כמו: הבעש״ט, בעל תולדות יעקב יוסף, המגיד ממיזריטש, תלמידי המגיד (בעל פרי הארץ, הרב בעל התניא, בעל קדושת לוי, ר׳ פנחס מקוריץ, ר׳ ליב בן שרה) ונכדי הבעש״ט (בעל דגל מחנה אפרים, ר׳ ברוך ממזיבוז, ר׳ נחמן מבראסלב ותלמידו ר׳ נתן מבראסלב).

הדוגמאות שנכנסו לתוך ספר זה הן משלשה סוגים: דברי אגדה, דברי תורה ותעודות.

מדברי אגדה ניתנו הן דברים שבכתב—היינו אגדות שנדפסו כבר במקומות שונים, אלא שהיו טעונין קצת סידור ולטישה או עיבוד — והן דברים שבעל פה — היינו אגדות ואפוריסמין שלא נקבעו עדיין בכתב, אלא שהיו חיים בפי הזקנים והיו נמסרים בקבלה מדור לדור.

מדברי תורה ניתנו קטעים הכוללים מחשבותיהם ופתגמיהם של עמודי החסידות מתוך הספרים העיקריים ומדפוסים ראשונים, שלא נשתבשו ולא נטשטשו עדיין.

ומן התעודות ניתנו על הרוב אגרות מאבות החסידות, שכלולים בהן דברים הנוגעים להשקפותיהם ומחשבותיהם או למאורעות הסטוריים חשובים בתנועת החסידות.

לכל אלו ניתנו פתיחות והערות במקומות הדרושים, כדי להקל על הקורא לעמוד על טיבם של עצם הדברים.

חובתי היא להביע תודה למר ת. גולדברג, שהראה חבה יתרה בענין הכנת האילוסטרציות של הספר.

א. כ.

ווארשה, ניסן, תרפ״ב.

רשימת קצת מספרי חסידות שהשתמשתי בהם בעריכת ספר זה:

אהל אלימלך (על ר׳ אלימלך מליזינסק) — אור תורה מהמגיד ממיזריטש.

בוצינא דנהורא מר׳ ברוך ממזיבוז — בית אהרן מר׳ אהרן מקארלין — בית רבי (על בעל התניא) — בן פורת יוסף מאת ר׳ יעקב יוסף כ״ץ (קוריץ תקמ״א).

דברי נועם — דגל מחנה אפרים מאת ר׳ משה חיים אפרים מסודילקוב.

היכל הברכה.

זכרון טוב — זכרון לראשונים.

חיי מוהר״ן.

ימי מהרנ״ת.

כתר שם טוב.

לקוטי אמרים (התניא) — לקוטי הלכות מאת הר״ן — לקוטי מוהר״ן — לקוטי רב האי גאון עם פי׳ נר ישראל — לקוטי תפלות מאת ר׳ נתן מבראסלב.

מאה שערים — מגיד דבריו ליעקב מהמגיד ממיזריטש — מגיד שיחות (שבחי הר״ן ושיחותיו) — מדרש פנחס — מעשה צדיקים — מעשה צדיקים עם דברי צדיקים — מעשיות ומאמרים יקרים — מעשיות ושיחות צדיקים — מפעלות הצדיקים עם דברי מישרים.

נועם אלימלך מאת ר׳ אלימלך מליזינסק.

סדר הדורות החדש מתלמידי הבעש״ט — ספורים ומאמרים יקרים — ספורי מעשיות מהר״ן — ספורים נוראים — ספורי צדיקים.

עדת צדיקים — עלים לתרופה (אגרות ר׳ נתן מבראסלב).

פרי הארץ מאת ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק.

צוואת הריב״ש והנהגות ישרות.

קבוצת יעקב מאת ר׳ יעקב מרגליות — קדושת לוי מאת ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב — קהל חסידים.

שארית ישראל מאת ר׳ דוב מווילידניק — שבחי הבעש״ט (דפוסי ברדיטשוב והרובישוב תקע״ה) — שבחי הר״ן — שבחי הרב — שם הגדולים החדש.

תולדות יעקב יוסף (קוריץ תק״מ) — תפארת מהרא״ל — תפארת שלמה.

מבוא

אחר גזרות ת"ח (1648), אחר מרידות הקוזאקין ושאר המבוכות שהיו בארץ פולוניא, ירדה ארץ זו פלאים. תשעה קבין מירידה זו נטלו היהודים. מצבם הסוציאלי-איקונומי היה פוחת והולך מכל צד וצד. להם לא היה נחת משום מפלגה:

הממשלה היתה ממטירה על ראשם הגבלות ואיסורים. היו גלילות (כגון מאזוביא) וערים שניטלה בהן מן היהודים זכות הישיבה. על היהודים נאסרה התעסקות בכמה סניפי הכנסה חשובים, כמו עיבודן וחכירתן של מכרות המתכיות והמלח, חכירה של מסים וארנוניות, אחיזה בקרקעות ומשק כפרי (חוץ מחכירת הכנסות בזויות או מועטות בכפרים אצל הפריצים). מצד אחר זיתה הממשלה מטילה עליהם תשלומי מסים לגלגלת. יצא אם כן שהיהודים היו רק בבחינת משלמי מס במדינה אבל לא בבחינת אזרחים.

האצילים היו נוהגין למסור בידי היהודי אחדים מסניפי ההכנסה שהיו מאוסים עליהם שיתעסקו בהם בעצמם. הפריץ, שהיה לו, למשל, בית משרפות יין, היה מואס להתעסק בכבודו ובעצמו במכירת היי"ש, ולפיכך היה בוחר לו יהודי מוכסן לתכלית זו. בעצמו היה הפריץ מתעצל להתעסק במשק אחוזתו ולפיכך היה מוסר הכנסה זו לחוכר יהודי ובתנאים היותר טובים לו, לפריץ, כמובן. את היהודי היה הפריץ מבזה בתכלית והיה מתנהג בו כמו שמתנהגין בעבד משועבד, כמו שהיה מתנהג באכרו המשועבד. לפעמים היו עושים הפריצים אפילו נסיונות לשעבד את היהודים לגמרי, לעשות כל יהודי עבד נרצע לפריץ שלו על פי חוק של הממשלה: הדיפוטטים של האצילים הכניסו לתוך הסיים בשנת 1740 הצעת חק, שיהיו היהודים היושבים באחוזות האצילים נחשבים מעין subjecti haereditati (דבר של ירושה)[1]. אמנם, הצעה זו לא נתקבלה. הממשלה דחתה את ההצעה לא מפני שנחשב חק זה

---

[1]) Smolenski, Stan i sprawa żydów polskich w XVIII wieku, Warszawa 1876, p. 26.

אצלה כדבר עולה, אלא מחמת שהיתה חוששת להתמעטות הכנסתה, אילו היו היהודים נעשים משועבדים נחלתיים. אבל באמת לא היה היהודי משועבד אצל הפריץ בחחלט רק מן הצד הנימוסי, אולם בפועל היה עבד נרצע עם כל בני ביתו. על זה מעידות כמה תעודות. הנה, למשל, רשימה אחת בענין זה מתוך יומונו של פריץ בינוני אחד בווליניא מאמצע המאה הי״ח (שנת 1774):

„5 ביאנואר. המוכסן הירשקה לא סילק לי עוד מן הזמן שעבר צ״א טאַליר, מוכרת הייתי להביא לידי גביה. לפי סעיף התנאים, אם לא יסלק לי, רשאי אני להחזיק אותו ואשתו ובניו בתפיסה כמה שארצה עד שיסלק החוב. תמול צויתי לאסרו בשלשלאות ולסגרו ברפת עם החזירים, אבל את האשה וה„בחורים" הנחתי בקריצ׳מה. רק את הבן הקטן לייזיא[1] לקחתי לבית הפרבר[2] וצויתי ללמדו קטיכיסים ותפלות. הוא נער בעל כשרון, בדעתי להטבילו, וכבר כתבתי מזה אל האפיסקופוס; הוא הבטיח לבוא אלי לשמחה זו ולהכין את נפשו. מתחלה לא רצה לייזיא להצטלב ולחזור על תפלותינו. אבל סטריליצקי (המנהל) הלקהו, והיום כבר אכל חזיר. הכומר בוניפטיוס, מן האורדין Minorum de observantia, הקאפּילנוס שלנו, נזיר מצוין, היה מזיע בעמלו להפכו, והשתדל לשבר את עקשנותו הילדותית".

שלשה שבועות אחר כך רושם הפריץ ביומונו מאורע על „החזירה האמריקאית" שהמליטה ולדות ושהוא נכון לנחרם בקרוב ליום לידת גיסו, וביום שלאחר בשורה זו הוא כותב:

„באו מברדיטשוב יהודים, סילקו בעד הירשקה הבזבזן צ״א טאליר והביאו מתנה גלגלת של סוקר ועשרה פונטין קהוה בינונית. צויתי לשחרר את הירשקה, אולם את הבן רציתי לעכב, מחמת שהוא נכנס לחיק הכנסיה הקתולית, אלא שהם (היהודים) פצרו בי בלי הרף עד שהייתי מוכרח להוציאו גם אותו. אמנם, מובטחני שהיהודי לא יסלק שוב בזמנו ולייזיא יבא לידי ויעשה נוצרי. צריך להמתין עד כ״ד במארס"[3].

---

[1]) שם הקטנה מן אליעזור.

[2]) Мыза.

[3]) Разсказы о польской старинѣ. Записки XVIII вѣка Яна Дуклана—Охотскаго, съ рукописей послѣ него оставшихся, переписанныя и изданныя I. Крашевскимъ, СПБ. 1874, I, 54—55.

מתוך רשימה זו אנו למדים שבידי הפריץ היה הכח לאסור את היהודי ולהחזיקו בתפיסה כמה זמן שירצה, שהיה יכול אפילו לגזל את בנו הקטן ולהכניסו לנוצריות, והיהודי לא היה יכול למחות, לא היה יכול לילך ולקבול אצל הממשלה, פשוט — מהמת שאין לדון עם מי שתקיף. ליהודי לא נשארה איפוא תרופה אחרת, אלא לפצור בפריץ בלי הרף, להגיש לו מתנות, עד שיתפייס ויניח מידו את שבויו ואת טרפו.

כיוצא בזה נשמע גם מתוך זכרונותיהם של היהודים המסיחים לפי תומם ומספרים על הפריצים האיך שהיו מתנהגים „כמו קיסרים" בכפרים שלהם ושהיה בכחם לדון למיתה בלי שום דין ומשפט, ועל מנהלי עסקי הכפר אצל הפריצים שהיו שונאי ישראל ומסיתים לאדון בכל שעת הכושר להציק ליהודים:

„דרכם של שונאי ישראל היה, שאם נתפס אצלם יהודי בעד חוב, היה מורידו לבור עמוק, ועל ידי החור שהיה מלמעלה היו מורידים לו פעם אחת בשבוע לחם ומים לכל ימי השבוע, והיה יושב שם עד יום הלידה של האדון. ודרך האדונים האלה היה לעשות ביום זה משתה ושמחה בקיבוץ הרבה אדונים, וכאשר היו מיטיבים את לבם ביין היו מביאים את היהודי לשחק לפניהם בכמה מיני ריקודין: היו מנגנים בכלי זמר והיהודי היה מוכרח לרקד לפניהם בריקוד נאה ויפה. ובמכוון היו מכינים מקודם עור של דוב שנתיבש על דפוס עץ של דוב, וכשהיו מציגים את העור היבש על הקרקע היה נראה לכל כאלו הוא דוב חי. והיהודי היה מוכרח ליכנס לתוך עור הדוב ולבוא אל ההיכל הגדול, שהיו יושבים בו האדונים עלי יין, ולרקד לפניהם על פי הניגון שהיו מנגנים, כי כל ניגון יש לו שם אחר, וכן יש שמות לכמה מיני ריקודין. והיו בוחרים לאחד מן המשרתים שהוא יהיה המנהל את הדוב בשלשלת ברזל, כדרך שנוהגין דוב חי, והוא היה המפקד עליו במיני הריקודין. וזה המשרת, שהיה מנהל את הדוב, היה מרקד גם כן, והדוב היה מוכרח לרקד כנגדו, כדרך שני אנשים המרקדים. והיו מכריזים מקודם בקול גדול את המשפטים האלה לאמר: — אם אתה הדוב תרקד לפנינו היטב בריקוד יפה ונאה על פי תנועת הניגון כנגד המנהל שלך, שגם הוא ירקד כנגדך, אז תשמח אותנו ותלך היום לביתך חפשי. וגם יש לך המשפט, שאם אתה תהיה מרקד יותר יפה מן המנהל שלך, תוכל להתנפל עליו ולהכותו, כדרך הדוב שמתנפל על פרה. אבל אם אתה לא תרקד יפה ולא

תשמח אותנו, אז ינהג אותך המנהל שלך לרקד עם הכלבים. —
ומסתמא היו נמצאים הרבה כלבים גדולים ורעים בחצרות אדונים כאלה, אשר אם נשלך לפניהם איש המחויב למיתה, היו קורעין אותו תיכף לגזרים ואוכלים את בשרו. ומובן, שכיון שישב היהודי בבור זמן ארוך ומתפרנס בלחם ומים לא היה לו כח אפילו לילך היטב, ומכל שכן לרקד איזה זמן מלובש בתוך עור דוב [1]".

עם האצילים היו מתחרים בכחיתותם ורשעותם הכמרים הקתולים. אלו היו רואים תדיר ביהודי אדם בלתי מהימן (judaeus infidelis), ואין קץ להבוז והזלזולים שהיו שופכין על ראשו. הגיעו הדברים לידי כך, עד שנשמעה נזיפה על הכמרים מפי הדיפומטים בסיים של שנת 1720: נשמעה מפיהם קובלנה על "ירידת האחוזות הכפריות והערים הנחלתיות, מפני שכמה כמרים, שהם פועלים יותר בכח אהבת בצע מאשר בכח קנאה של אמונה, ממציאים כמה אמתלאות לרדיפות היהודים וגירושם מן הערים, וזה גורם היזק נורא למסחר [2]".

מטעמם של הכמרים היה אסור על היהודים ליראות ברחובות בימות התהלוכות הדתיות ובשעות הפולחן במסגדיהם, להחזיק משרתים נוצרים, לישב עם נוצרים בחצר אחת, ואפילו להתרחץ עם נוצרים במרחץ אחד [3]. הם היו מתירים ליהודים לקבור את מתיהם רק בשעה מאוחרת בלילה [4]. הסינודה בלוביטש אוסרת בשנת 1720 באיסור חמור לבנות בתי כנסיות הדשים ולתקן הישנים, והעוברים על זה יהיו נדונים ב"דין דתי" [5]. וכשהיו נותנים רשיון לבנין או לתיקון בית כנסת היו כותבים היתר זה בסגנון מזלזל ובהגבלות של גסות: היו מרשים לבנות בית כנסת לא גבוה, בלי כפות, כמו בתים שכיחים, ובמרחק רב מן המסגדים הקתוליים [6]. יש שהיה גוזר האפיסקופוס לסגור את כל בתי הכנסת שבעיר, ויש שהיה מפרסם גזירה מעין זו אפילו על בתי הכנסת שבאיפרכיא כלה, ולא היה מתיר לפתחן עד שיביאו היהודים פדיון.
גם לשונם הנהוג של הכמרים, בדברם על היהודים, היה שאול מן

[1]) תפארת מהרא״ל 68—69.
[2]) Smolenski, Stan etc., p. 23.
[3]) שם.
[4]) שם.
[5]) Gumplowicz, Prawodawstwo polskie względem Żydów, Kraków 1867, p. 105.
[6]) Бершадскій, Матеріалы для исторіи евреевъ (Евр. библ. т. VIII, № 43).

הכּנגון שהיה שכיח בדורות האמצעיים, מעין: הצאן האובדות צריכות להתקיים בעולם רק בשביל שיהיו מזכירים תדיר בקיומם על יסוריו של כריסטוס. צריך שיהיו מפוזרים בכל העולם בכדי שיהיו עדים קיימים ורואים בהצלחתה של האמונה השנואה עליהם. צריך שיהיו משועבדים ומזולזלים בכדי שתהא גלויה לכל העולם צדקתו של אלהים[1]. בפראזות מעין אלו היו נוהגין לְתַבֵּל את סגנונם.

בכדי להפיץ בוז ושנאה ליהודים היו הכמרים ממציאים בכל פעם עלילות דם. אחד העסקנים, זאלוסקי שמו, מונה כעשרים מקרים של עלילות דם במשך שנות 1700 — 1760[2], וביניהן העלילה הז'יטומירית משנת 1753. בעלילה נוראה זו נאשמו כ"ד יהודים ברציחת נער נוצרי בן ד' שנים. הנאשמים נענו ביסורין קשים כל כך, עד שהודו על חטא שלא חטאו. י"א מהם נפשט מעליהם עורם חיים, וי"ג נשתמדו[3]. וצורת הנער הקדוש, כשהוא דקור במחטים, היו מפיצים בכל הגליל, כדי להעיר שנאת ההמון ליהודים.

אפילו התלמידים, ביחוד תלמידי בתי הספר של הישועיים, היה להם תפקיד חשוב בנוגע ליהודים: הם היו רגילים לעשות פרעות ברחובות היהודים בשעת הליכתם לבית הספר או בשעת חזירתם משם. פרעות אלו היו ידועות בשם „שילר גילויף" (=התנפלות התלמידים). אמנם, הסיים הכללי מצא נהוץ בשנת 1717 להכנים לתוך הקונסטיטוציא שלו, על פי הקובלנה של היהודים, סעיף מיוחד על איסור פרעות אלו[4]. אבל החיים היו תקיפים מן החק, והתנפליות התלמידים, ולפעמים גם של תושבים סתם, היו חזיון שכיח, וכמה זכרונות פולוניים מדברים על זה.

גם העירוניים היו דוחקים במגיסטרטים עד כמה שאפשר את זכיותיהם המסחריות של היהודים. בערים הרבה היו אוסרים על היהודים לגמרי להתעסק במסחר, ויש שהיו גובים מהם מסים גדולים מאד בעד היתר המסחר. הציחין[5] של בעלי המלאכה הנוצרים היו מסרבים להכנים אומנים יהודים לתוך חברתם והיו אוסרים עליהם לקבל עבודה מידי נוצרים. היהודים היו משתדלים בכל פעם לעמוד על זכיותיהם, וכל זה היה גורם להתנגשיות וקובלנות.

והאכרים גם הם נחשבו על אויביהם האכזריים של היהודים. האכר

---

[1] Gumplowicz, l. c., p. 106.

[2] Smolenski, l. c., p. 29.

[3] שם, 31—32.

[4] Volum. legum, VI, 320.

[5] הברות האומנים.

היה רואה ביהודי החוכר את נוגשו התדירי, ולפיכך היו היהודים ראשית הקרבנות בשעת המרידות העממיות של ההיידמקים בפודוליא ווליניא.

זוהי בקירוב הסביבה של שפלות ופראות שהיה משוקע בתוכה היהודי האוקראיני[1].

אין שום תמיהה, אם המצב הקולטורי של יהודי אוקראינה היה גם כן בתכלית השפלות. משמו של הסבא משפולה[2], למשל, נמסרו לנו קוים אלו מיושבי העיירה באוקראינה[3]:

„כל אנשי העיר (זלאטופולי) היו עם הארצים ובורים גמורים, והיהדות היתה אצלם בשפל המצב מאד. מן נטילת ידים לסעודה לא ידעו כלל. גם היו נמצאים שם בעלי בתים אשר ספירת ז׳ נקיים לנשים היתה אצלם כמו חומרא יתירה ומנהג בעלמא. היו ימים רבים שלא היה להם מקוה כלל בעירם, רק שאיזו עיירות קטנות כאלה היו משתתפות במקוה אחד, באתרוג אחד, וכן גם ברב אחד ובשו״ב אחד, אשר גם כן לא היה מן המחמירים, כמובן. מן האיסור לאכול מיני קטניות ודגים מלוחים בפסח ג״כ לא ידעו כלל, וכדומה. אבל לדבר אחד היו דואגים תמיד: שיהיה בעירם שמש. הם חשבו את השמש למין שעיר המשתלח, שמקבל עליו לסבול כל העונשין וכל הצרות בעד כל העיר. הצרה הראשונה היתה אצלם התוכחה, ב׳ פעמים בשנה, היתה להם אמונה תפילה, שהאיש שקורין אותו לתוכחה, אם אין הוא צדיק גמור, אינו מוציא את שנתו. על כן לא היה להם שום עצה אחרת, כי אם ליקח שמש אשר יאבה לעלות לתורה בפרשת התוכחה. ואף גם כשהיה השמש קורא את התוכחה היו הרבה אנשים פוקקים את אזניהם באצבעותיהם, כדי שלא ישמעו את הקריאה. הרבה בעלי בתים לא היו באים כלל לתפלה בשבתות אלו, והרבה פעמים היה להם עבודה לקבץ מנין בשבתות של התוכחה. בקיצור, בשבת זו היה חורבן בעיר, כמו בתשעה באב. מחמת זה לא היה נמצא בעיר בעל קורא, כי היה ירא מקריאת התוכחה, והיה מוכרח השמש להיות בעל קורא גם כל השנה. הצרה השניה היתה תקיעת שופר בראש

---

[1]) ע׳ דובנוב, „מבוא לחסידות״.

[2]) ר׳ אריה ליב, המכונה הסבא משפולה, נפטר בשנת תקע״ב, בן פ״ז שנים, והיה כמעט בן דורו של הבעש״ט.

[3]) תפארת מהרא״ל 19—20.

השנה: אצלם היה השופר כל כך דבר איום, עד שהיו מתיראים אפילו להביט על השופר, ומכל שכן לנגוע בו. והיו מאמינים שאם הבעל תוקע אינו צדיק גמור ימות באותה השנה. על כן גם בזה לא היה להם עצה אחרת, כי אם להכנים את השמש גם בסכנה זו, שהוא יהיה מחויב להיות גם בעל תוקע בראש השנה, באמרם: הרי בין כך ובין כך הוא איש מסוכן בעבור התוכחה. ובאשר שעל פי רוב לא נמצא ביניהם איש שירצה להיות שמש ולהכנים עצמו בסכנות גדולות כאלה, חוץ מן הזקנים העניים הגדולים, שלא היה להם שום עצה למצוא פרנסתם, וגם כי בלעדי זאת היו מבינים שימיהם ספורים מחמת הזקנה; לפיכך היה נמצא לפעמים מתוך אותם הזקנים איש שרצה לקבל על עצמו משרה זו, להיות שמש בעיר. מובן, שלא היו מאריכים ימים, לא מחמת התוכחה ולא מחמת מצות תקיעת שופר, אלא בשביל שהיו זקנים ושהיו תמיד רעבים וחלושים. ובכן היה נופל אימה ופחד על אנשי העיר עוד יותר ויותר, שהיו אומרים כי השמשים מתים רק מחמת התוכחה ומחמת השופר האיום".

חוץ מעיירות אלו עוד היו שטחים גדולים באוקראינה ובפולוניא, שבהם היו היהודים מפוזרים ומטופטפים לתוך קיבוצים של נכרים. בתוך השטחים הללו היו יהודים מצומצמים ב„ישובים" כפריים הרבה. ה„ישובים" היו בודדים וזעירים ורחוקים מן המרכזים של הקולטורה היהודית. באותן המרכזים היה לכל הפחות איזה חינוך חברתי מצד אחד ואיזה חינוך תלמודי־קולטורי מצד אחר. אבל שני הצינורות של שפע הללו היו חסרים מכל וכל ליהודי ה„ישובי": הוא היה נתון בסביבה של קולטורה זרה ושפלה, וחוץ מזה עוד היה מצוי במצב של זלזול ושיעבוד בתכלית. יהודי זה היה מרוחק מהלך ת"ק פרסה מתחומה של היהדות ומרוחה, שהיה שורר פחות או יותר בקיבוצים העירוניים הצפופים, והוא היה ריקן לגמרי מידיעות יהודיות ומהרגשה יהודית. מצוות הדת השמעיות היה ערכן גדול מכל מקום בקיבוץ העירוני. שם היתה היהדות שואפת בכל תקנותיה ומוסדותיה לקיומו ותיקונו של הקיבוץ הכללי. המשטר של הדינים והמנהגים היה משוה את האישים הפרטיים ועושה מהם ציבור אחד ומוצק. על חייו של כל בר נש היה מונח חותם של חיצוניות ידועה, של פורמליות. אבל בשביל היהודי ה„ישובי" היו כל מצוות הדת רק מצוות מלומדות, חיצוניות ופורמליות, בלי שום תוכן עד כדי איזה סיפוק רוחני. והטימפירמינט הדתי של היהודי היה גם כן תובע את שלו.

צריך היה איפוא שיהא נברא יחס חדש בין היהודי ויהדותו, יחס חי בין המאמין ואמונתו. יחס זה נברא על ידי תנועה מיוחדת שקמה בין יהודי פודוליא בחצי השני של המאה החמשית לאלף הששי. בעלי תנועה זו היו קורין לעצמן בשם „חסידים", מחמת שלדעתם היתה שיטתם הדרך הנכונה שבחסידות. לבני אדם שהיו נגד שיטתם היו קורין בשם „מתנגדים". וה„מתנגדים" היו קורין לחסידים בשם „כת" סתם, ולעצמם לא היו צריכים, כמובן, לקרוא בשום כינוי חדש, שהרי היו חושבים את עצמם ליהודים אמתיים ונכונים בודאי. אבל הכינוי, שהיו מכנים להסידים בשם „כת", אינו מדויק בעיקרו, מפני שעל צד האמת לא היו החסידים כלל כתה דתית, אלא מפלגה. כתה דתית היא חבורה של אנשים שמפרישין עצמן מן הכלל מתוך שינויים ותיקונים בעיקרי וקניני הדת, והחסידים — הרי לא היו מהרהרים אפילו על שינוי קל בדת ישראל. הם לא חשבו לתקן אפילו פרט קטן אחד מדיני ה„שלחן ערוך". כל עיקרה לא היתה החסידות מטיפה אלא לנוסח חדש בעבודת ה'. שינוי נוסח זה היה מכוון בעיקרו לתכלית התיקון של הנפש הפרטית, האינדיבידואון. החסידות באה ונתנה לאדם מישראל סיפוק רוחני אישי, אינדיבידואוני. החסידות הכריזה על הדביקות של היהודי באלהיו, על ההתלהבות של היהודי בשעת עבודתו ותפלתו להשם יתברך, על העבודה מתוך שמחה ועל השמחה שבחיים בכלל.

החסידות היתה מלמדת:

„השמחה מורה שאוהב את הדבר הרבה, וזו מדרגה יותר גדולה מבכיה, כי הבכיה פותחת את השער, והשמחה משברת את המחיצה.

—— כמו שני אנשים המתאבקים זה עם זה, להפיל זה את זה, הנה אם אחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ליפול, אף שהוא גבור מחברו, ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכת מעצלות, כי אם בזריזות הנמשכת מן השמחה וטהרתה מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם.

—— צריך האדם להתגבר ולהתחזק ולהיות בשמחה תמיד, בין בעליה בין בירידה".

כשבאה החסידות להכריז על עיקרים אלו בחיים, נתקלה תיכף בהשקפת עולם אחרת שהיתה שוררת באותה תקופה אצל הלומדים והיראים. בני התורה והיראה היו מחונכים ולמודים בשיטת האר"י. שיטה זו היתה קיימת כל עיקרה על התשובה, על הפרישות ועל הסיגופין.

לפיה עלול האדם לחטאים, ביודעים ובלא יודעים. החטאים מביאין האדם לידי דאגות מעונשין ולידי עצבות. בכדי לימלט מן העונשין צריך האדם לחשוב תדיר על התשובה. הרעיון על התשובה ועל הסגפנות הכרוכה בה, לפי שיטת האר״י, היה מטביע חותם חמור ונמרץ על האישיות, והיה מביאה לידי עצבות תדירית, לידי מרה שחורה. ההסידות היתה מוחה בתוקף נגד דרך החיים על פי שיטת האר״י. היא היתה סוללת לעצמה דרך עממית: דרך זו של ההסידות מטילה על היהודי לקיים כל המצוות, אבל בלי התחכמות יתרה מצד אחד, ומצד אחר צריך שיהיה חיות בעבודתו של היהודי ושיהיה בה שמחה של עבודה.

אמנם, לאחר זמן נתישבו קצת הניגודים, והחסידים בעצמם לא היו חושבים עוד שהם הולכים נגד שיטת האר״י: סבורים היו שאין שום סתירה וניגוד בין האר״י ובין הבעש״ט, וכל טיבה של ההסידות הוא רק בזה שבא מיסד ההסידות ושלשל הסברת הענינים לתוך הלבבות, מה שהיה קשה על הראשונים, שהיו לפניו.

כך, למשל, מספרים:

אביו של ר׳ צבי מזידיטשוב, ר׳ אייזיק, היה יושב בכפר סַפְּרִין עם חמשת בניו [1]. הוא היה עוסק בחציבת אבנים והם, הבנים, היו עוסקים בתורה. ר׳ אייזיק היה מגדולי בעלי החשבון, והיו מזמינים אותו פעם בפעם ללבוב לעשות חשבונות. אירע לו להיות בביתו של נגיד אחד, שהיה שם מלמד לבניו בעל קצות החשן [2]. שמע ר׳ אייזיק שבעל קצות החשן מסיח עם תלמידיו והם מחדשים כמה מיני פשטים. נכנס ר׳ אייזיק לתוך הדברים וסיפר שיש לו בן שהוא למדן ויודע גם כן לחדש כמה פשטים הגונים. בקשו בעל קצות החשן שיביאהו עמו. הביא ר׳ אייזיק לר׳ צבי בנו אל קצות החשן. כשנפגשו הגיד לו בעל קצות החשן פשט אחד וכרכו ר׳ צבי. אחר כך הגיד ר׳ צבי פשט אחד ונתפעל הימנו בעל קצות החשן. אבל בסוף דבריו הוציא לפניו ר׳ צבי החסיד שלו. ובעל קצות החשן לא היה חסיד, והם הרי היו אומרים שהאר״י היה גדול מהבעש״ט. בעל קצות החשן לא יכול לבזות לר׳ צבי, מחמת שראה שהוא תלמיד חכם, ופנה אליו רק בשאלה זו: — מפני מה לא התחילה

---

[1] ר׳ ביריש, ר׳ משה (בעל תפלה למשה על התורה), ר׳ סנדר, ר׳ ליפא ור׳ הירש, וסימנם: ב מ ס ל ה.

[2] ר׳ אריה ליב ב״ר יוסף הכהן, בעל קצות החשן (חי׳ על שלחן ערוך ח״מ), לבוב תקמ״ה ותקנ״ו.

החסידות להתפרסם מן האר"י אלא מן הבעש"ט? — החזיר ר' צבי: — באמת, איני יודע מה כ"ת שואל. לכל יש זמן ועת לכל חפץ. עדיין לא הגיעה אז השעה שתתגלה החסידות. אבל הואיל וכבר שאל כ"ת מוכרחני להגיד לו: פעם אירע שהלך אחד למרחקים ונשתהה שם זמן רב. אחר כך חזר ואמר שראה שם, במרחקים, מין עוף משונה, שראשו הוא של אדם ורגליו — של סוס וכו'. לא רצה שום אדם להאמין לו. לימים הלך למרחקים אדם אחר ובא משם וקירב הדבר אל השכל ונמצאו בני אדם שהאמינו לו, אבל היו הרבה שלא האמינו לו. לאחר זמן אירע שבא אותו עוף עצמו לתוך אותה המדינה, ואז הבינו הכל מה שאמר הראשון. כך הוא גם בנדון שלנו: הגמרא אומרת ששבעה רקיעים יש, ובא ר' שמעון בן יוחאי ואמר שיש אלף ותת"ק רקיעים, ולא רצה שום אדם להאמין. בא האר"י הקדוש וקירב הענין קצת אל השכל, והיו בני אדם שהאמינו, אבל היו גם אחרים שלא האמינו. לבסוף בא הבעש"ט הקדוש ופשט את ידו והראה: — הרי לכם הרקיעים! — אז הבינו הכל מה שאמר רשב"י, —

I

ר׳ ישראל בעש״ט

ר׳ ישראל בעש״ט.

ר׳ ישראל בעש״ט.

מיסד החסידות היה ר׳ ישראל בן אליעזר, המכונה בעש״ט (=בעל שם טוב). הוא נולד לערך שנת ת״ם בעירה זעירה אָקופּ [1]).

הידיעות על חייו הראשונים מעולפות בדברי אגדה.

בראשית ילדותו נִתְיַתֵּם מאבותיו והיה מתגדל על חשבון הצדקה של בני העירה. היו מספרים עליו, שבימי ילדותו לא היה תלמיד שקדן בחדר מלמדו, והיה בורח בכל פעם ליער, ושם היה מתבודד עם הרהורי לבו. בן י״ב שנה נעשה כבר ריש דוכנא אצל מלמד אחד: היה מוליך התינוקות מבתיהם להדר המלמד ומחזירם מן החדר לבתיהם, וגם היה הולך עמהם לבית הכנסת ומרגילם להשתתף בתפלה בעניית „ברוך הוא וברוך שמו״, „אמן״, וכיוצא בזה. נפשו הענוגה והרגשנית היתה מושכת אחריו את התינוקות, שהיו אוהבים אותו מאוד.

לאחר זמן נעשה עוזר לשמש בבית המדרש. גם כאן היה מתנהג שלא כדרך שאר בני אדם: ביום היה עושה בשעה קצרה מלאכתו המוטלת עליו, ושאר הפנאי היה מבלה בשינה, ובלילה היה ער ויגע בתורה ובעבודת שמים. לכאורה, היה עוסק באותו פרק גם בנגלה גם בנסתר. כשרונותיו היו יפים ועלה בידו לרכוש הרבה ידיעות.

בן י״ח נשא אשה. זמן לא רב אחר חתונתו מתה עליו אשתו.

אחר כך נעשה שוב ריש דוכנא אצל המלמדים. בפרנסה זו היה עוסק בכמה עיירות בגליציא. לאחר זמן סדר לו חדר בפני עצמו ונעשה מלמד ברשות עצמו בעיירה אחת, טלוסט, לא רחוק מעיר ברודי.

מחמת כמה מעלות טובות שהיו בו, שהיה פקח ובעל תורה ובעל נפש יפה, נעשה מפורסם בעיירה. היו בוחרים בו לשליש בדיני בוררין.

פעם נזדמן לו בדין בוררות אדם חשוב, ר׳ אפרים מקוטוב (Kutty). ר׳ ישראל המלמד מצא חן בעיני ר׳ אפרים, והלז החליט ליתן לו לאשה את בתו הגרושה. הציע לפניו הענין והוטב בעיניו. עשו תנאים. בדרכו

---

[1]) Окопы, עיירה במקום שנופלין מימי הנהר זברוטש לתוך דניסטר, לא רחוק מעיר קאמיניץ פודולסקי.

לברודי מת ר׳ אפרים פתאם. בזמן המיועד הלך ר׳ ישראל אל אחי הכלה, ר, אברהם גרשון, לישא אשתו. ר׳ אברהם גרשון היה מחכמי הקלוז בברודי והיה מפורסם בתורתו בנגלה ובנסתר. רבני דורו היו חולקים לו כבוד גדול. ר׳ ישראל בא אליו כשהוא לבוש אגנינה קרועה, כדרך שלובשין האכרים העניים. כשנכנס חשבהו ר׳ אברהם גרשון לעני מחזיר על הפתחים ורצה ליתן לו נדבה. אבל ר׳ ישראל הוציא מכיסו כתב התנאים, שהיתה עליו חתימתו של ר׳ אפרים. למורת רוחו הוכרח ר׳ אברהם גרשון להסכים על השידוך, מפני שהיתה הכלה חוששת לעבור על רצון אביה המנוח והחליטה לינשא לו.

ר׳ ישראל היה דרכו להתחפש לאדם פשוט ועם הארץ. רצה ר׳ אברהם גרשון ללמדו תורה, והעלה חרס בידו, כי נראה לו שגיסו הוא גם ובעל מח מטומטם. רצה ליפטר מעם הארץ זה, והציע לפני מלכה הנה — כך היה שם אחותו — שתבחר לה אחת משתי אלה: או שתתגרש מבעלה או שתלך לה לגור עמו במקום אחר, כדי שלא תהא מֵעֵמָה חרפה על אחיה לא רצתה להתגרש, ובחרה לעקור עם בעלה מברודי למקום אחר. קנה להם ר׳ אברהם גרשון סום ועגלה והלכו לחיות באשר ימצאו. נתישבו בהרי הקארפטין, בין ערי קוסוב וקוטוב. הבעל היה חופר טיט ומעמים על העגלה, והאשה היתה מוליכה הטיט לעיר ומוכרת, מזה היתה פרנסתם בדוחק.

לעומת זאת מספרת האגדה שהיה לו לר׳ ישראל סיפוק פרנסה רוחנית באותו המצב של חיים שהיה חי בזמן ההוא, שהרי היה אפשר לו לחיות חיי התבודדות ולעסוק הרבה בעבודת השם יתברך.

לפי האגדה ארכו החיים הללו שבע שנים.

אחר כך נעשה ר׳ ישראל שוחט בכפר קסילוביץ׳, הסמוך לעיירה יאזלוביץ׳. אבל גם בפרנסה זו לא התמיד זמן רב, ונעשה חוכר של קריצ׳מה בכפר. היא היתה ה„אשת חיל״ — היתה מתעסקת בפרנסה, — והוא בנה לו צריף ביער והיה חי לו שם חיי התבודדות.

באותן הזמנים היה מעורב עם האכרים ומצוי תדיר עמהם בחיק הטבע, ביער. למד מהם להכיר הטבע של כמה מיני עשבים ולהשתמש בהם לצרכי רפואת חולים. מקצוע זה היה מעסיק אותו הרבה. במשך הימים נעשה ענין זה עיקר פעולתו. לבסוף גמר בדעתו לעזוב כל מיני פרנסותיו וליעשות „בעל שם״. נתישב שוב בעיירה טלוסט, וכאן התחילה פעולתו החדשה ברפואת חולים. נעשה מפורסם בכל הסביבה.

מתחלה היו „בעלי השמות״ ילדי הקבלה המעשית. בעלי שמות היו

מצויים הרבה בתפוצות ישראל. גם במערב אירופה היו מצויים בעלי שמות שהיו עוסקים בפעולתם. באותה התקופה היתה אירופה מלאה רמאים, שכמה מהם היו מרומאים על ידי עצמם. היו הרבה בני אדם עוברים ומכריזים על עצמם שיש בכחם לגלות אוצרות סתרים על ידי לחשים וקמיעות. הרבה היו חולמים על מציאת אבן הפילוסופים וסם החיים. כמה מגאוני המדע היו מהרהרים על האפשרות להפוך כסף לזהב בעזרת המגיא הלבנה או החכמה השחורה.

בעסק של בעל שם היה מטפל, למשל, אדם חשוב ולמדן גדול כמו הרב חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א), בעל הספר „שם הגדולים": בשנת תקל"ח נתן לאשה שתבלע „שמע ישראל", סגולת הרמ"ע. חיד"א היה מפורסם בתור „אלהי" (Divino) אפילו בין הנכרים.

כדאי להזכיר כאן על „בעל שם" ממין אחר: הבעל שם מלונדון, ר' שמואל יעקב חיים פאלק (Falk)[1]. מוצאו היה מפולוניא. משערים שהיה מעיר Podhayce בפודוליא. בתחלה היה קובע מושבו בכמה מקומות במערב אירופה, והיה מעסיק המחות במעשי להטים ומופתים. הגראף de Ranzow מספר בזכרונותיו על פעולותיו של פאלק בקבלה ובמגיא, שעשה לעיני כמה אנשים ידועים. בווסטפליא רצו בעלי השררה לדונו בשריפה, כדין מכשף, לפי שהודיע כי יש בכחו לגלות אוצרות נסתרים. לפיכך הוכרח לעקור משם ולברח ללונדון. כאן השתקע לכל ימיו: בנה לו בית עם סכה ובית הכנסת, והזמין שני חזנים. כינס לו הרבה ספרים מכמה מקצועות: הוא היה מתענין גם בספרי דקדוק, פילוסופיא וכדומה. היה מעורב עם הבריות בתור בעל מופת. בני מלכים ודוכסים וסתם אנשים מן הסביבה הגבוהה היו פונים אליו. פרסומו הגיע לידי כך, שהיו מסיחים במעשי נפלאותיו בסביבות הנוצרים בפארים. היה מאסף ממון הרבה, אבל היה מחלק גם כן צדקה הרבה. היו מספרים עליו הרבה מופתים. כן, למשל, היו מספרים עליו שהפסיק דליקה, שנפלה בבית הכנסת הגדול שבלונדון, בכח של ארבע אותיות שכתב בידו על משקוף הפתח. המנורה שבביתו היתה דולקת שלשה שבועות במדת השמן שהיה בה כדי דליקת מעת לעת. פעם סגר עצמו בביתו לששה שבועות בלי מאכל ומשקה. בסוף זמן זה נכנסו להדרו מנין של עשרה אנשים ומצאוהו יושב על הכסא, ראשו מוכתר במצנפת של זהב, על צוארו

---

[1]) הוא היה מכונה גם כן בשמות Dr. Falkon או Doktor Falk, De Falk. נפטר ד' אייר תקמ"ב.

שלשלת של זהב ועל מצחו ציץ של כסף ועליו כתובים שמות קדושים [1].

ביחוד היו שכיחים בעלי שמות בפולוניא ואוקראינה. אולם בארצות הללו היה הבעל שם מטיפוס אחר קצת: זה היה טיפוס של רופא עממי, שהיה פועל אמנם גם הוא על ידי קמיעות של שמות ולחשים, אלא שיחד עם זה היה הבעל שם אוחז במקצוע הרפואה גם באמצעים אחרים, כמו עשבים וסמים שונים, שטיבם היה ידוע בסביבות הכשפנים והרופאים הכפריים. על הרוב היו בעלי השמות מתעסקים בגירוש לצים ודיבוקים מתוך החולים שהיו אחוזים בהם.

גם בין בעלי השמות שבפולוניא ואוקראינה היו אנשים שהיה להם יחס לתורה ולספרות, כמו ר׳ יואל בעל שם מזאמושטש, בן דורו של ר׳ ישראל בעש״ט. לר׳ יואל היתה אפילו שיטה ידועה בעניני עבודת שמים ומוסר, וגם היו לו תלמידים. היו פונים אליו גם כן מחברים לקבל הסכמות על ספריהם: כל כך היה אדם חשוב ומפורסם בדורו.

מתחלה נעשה גם ר׳ ישראל „בעל שם" רגיל: היה רופא חולים על ידי קמיעות ועל ידי רפואות של עשבים, וכיוצא באלה. נתמחה הרבה ונתפרסם הרבה בערי פודוליא ווליניא.

אבל ר׳ ישראל לא מצא די סיפוקו הרוחני רק בעסק של בעל שם פשוט. יחד עם רפואת הגוף היה עוסק גם ברפואת הנפש: היה מורה למכיריו ומקורביו את דרכי החיים ואת דרכי האמונה. בזכות פעולתו זו קבל תוספת לכינויו, ומן הזמן ההוא ואילך היו קורין לו בשם „בעל שם טוב". כינוי זה בהרחבתו בא ללמד, שאין אדם זה עוסק בעסקי „בעל שם" רגיל, אלא שהוא אדם שקנה „שם טוב" לעצמו [2]. הכינוי „בעל שם טוב" היה חביב על ר׳ ישראל מאד: כמו כל „בעל שם", היה נוהג גם הוא לשעבר להוסיף בחתימתו אחר שמו התיבות „בעל שם", אבל מעכשיו התחיל להוסיף בחתימתו התיבות „בעל שם טוב" בקיצורן: בעש״ט.

כשנעשה בעש״ט שינה גם מקומו ונתישב בעיר מז׳יבוז׳ (בפודוליא). בעיר זו היתה קהלה יהודית עתיקה שהיתה מפורסמת ברבניה, שהיו

---

1) עי׳ H. Adler, The Baal-Shem of London (Festschrift zum 70 Geburtstage A. Berliners, 1903, pp. 1—9).

2) הכינוי „בעל שם" היה מביא במבוכה גם את עולם החסידים. מספרים: כשבא ר׳ אברהם גרשון מקוטוב לארץ ישראל אל בעל „אור החיים" ומסר לו מכתב מאת הבעש״ט, אמר לו בעל „אור החיים": — לא ידעתי את ר׳ ישראל. — וכשהוסיף רא״ג ואמר שקורין לו בשם „בעל שם", החזיר בעל „אור החיים": — כן, כן, אותו אני יודע, כי בכל ההיכלות אני רואהו תחלה, והוא נקרא „בעל שם" מפני שהוא בעל על השם הגדול. —

מגדולי בעלי התורה. הכרוניקן [1] מזכיר עיר זו, בתוך רשימת שאר הקהלות שסבלו בגזירות ת"ח ות"ט, בתאר מיוחד: „אורה של תורה" [2].

במז'יבוז' חי הבעש"ט והרביץ תורתו, לפי המסורה, י"א שנה [3].

מצד אחד היה הבעש"ט מושך אליו אנשים פשוטים, שהיו זקוקים להוראותיו והדרכותיו בהייהם המעשיים, ומצד אחר היו נוהרים אליו גם בעלי התורה ועוסקים בספרות, רבנים ויחידי סגולה, שהיו באים ויושבים לפניו ומקשיבים לתורתו ולחכמתו. כך נצטפפה מסביב לו חבורה הגונה, שהיה הרב עומד בראשה ומטיף לה תורתו לשיעורין. תורה זו היתה ניתנת בצורת פתגמין חריפים וקצרים, פירושים מדרשיים על ציטטין מתוך הספרות העברית, משלים וכדומה. התלמידים היו קשבנים גדולים והיו קובעים דברי הרב בלבם. אותם שהיו עוסקים בחיבור ספרים היו משבצים תורות הרב בתוך עניני חיבוריהם.

הגדול שבתלמידים היה ר' יעקב יוסף כ"ץ. הוא קבע את דברי הבעש"ט ששמע מפיו בתוך ספריו, וביחוד בספרו המפורסם „תולדות יעקב יוסף". על דבריו של בעל תולדות יעקב יוסף כדאי לסמוך, שהוא מביא את דברי הבעש"ט כמו שיצאו מפיו, שהרי במקומות אחדים שהוא חושש לשבחת הלשון או הסגנון של הרב הוא בא ומתנצל בפירוש על כך. במקום אחד הוא אומר, למשל: „שמעתי ממורי דברים נוראים ורשמתי ראשי פרקים בנייר בפני עצמו" [4], ואינו מביא את הדברים, מחמת שלא רשם מהם לעצמו אלא „ראשי פרקים".

גם נכדו של הבעש"ט, בעל דגל מחנה אפרים, שנתגדל על ברכי זקנו, מביא כמה מפתגמיו ודבריו.

כך נשתמרו לדורות מחשבותיו של הבעש"ט ותורתו.

הבעש"ט נפטר ז' סיון תק"ך.

---

1) בעל טיט היון, ע' אוצר הספרות ד', צד 418.

2) החסידים היו קורין למז'יבוז' בשם „ארץ ישראל הקטנה". מסבירים, שעיר זו מכונה כך מחמת שהיתה סייכת לשעבר לתורכיא, וגם יש בתוכה מגדל תורכי. ועוד, שזכות הבעש"ט מגינה עליה.

3) לפי המסורה היו ד' צדיקים, שכל אחד מהם ישב במזיבוז י"א שנה: הבעש"ט. בעל דגל מחנה אפרים, ר' ברוך והרב מאפטה.

4) תולדות יעקב יוסף, קוריץ תק"מ, דף ל"ו.

ארבע אילוסטרציות הנוגעות לבעש״ט נתונות כאן:

א. תמונתו של הבעש״ט, שנתפרסמה בעולם בשנת תרנ״ח. שמו של המצייר אינו ידוע. מספרים, שפעם אחת ראה את הבעש״ט צייר אחד מחו״ל, שהיה מתאכסן אצל הגראף, שהיה יושב בסביבות מזיבוז, והוא צייר תמונתו של הבעש״ט בעפרון. ידוע מן הסיפורים, שגם הרבה מן הנכרים היו נפגשים בבעש״ט והיו מתענינים בו, ואין שום חידוש איפוא שנמצא נכרי שצייר את תמונתו.

כמו כן מצינו, שהיו מתענינים גם ב„בעלי שמות״ אחרים ומציירים תמונותיהם, כמו, למשל, תמונתו של הבעל שם הלונדוני, ר׳ שמואל חיים יעקב [1].

ב. בית מדרשו של הבעש״ט במזיבוז, ששם חי והרביץ תורתו בעשרים שנות חייו האחרונות. בית־מדרש זה עומד עדיין בבנינו הישן. קבלה היא בידי בני מזיבוז, שאין בית־מדרש זה זקוק לתיקון, מפני שבית מדרשו של הבעש״ט יהא קיים לעולם, לא ימוט ולא יפול. קירות בית־המדרש שחורים מבפנים, וקבלה היא מן הבעש״ט ואילך שלא לסיידן. בבית המדרש מתפללים עד היום, אלא ש„מקומו״ של הבעש״ט בדרומית־מזרחית הוא מובדל, מנוסר מן הספסל ומוגדר בגרוטה של ברזל, כדי שלא יתפלל איש עליו.

במערבו של בית־המדרש יש בנין נוסף של חדר אחד, שגגו מתרומם על גבי גג בית המדרש, והוא חדרו של המגיד ממיזריטש, ועדיין עומדת שם מטה, שעליה היה שוכב המגיד בזמן ישיבתו אצל הבעש״ט במזיבוז.

ג. הציון שעל גבי קבר הבעש״ט. זהו גג של קרשים, שנשען על עמודים. ציון זה מבקרים הרבה, בפרט בחדש אלול, ומניחין שם „פתקאות״. נוסח הפתקאות הוא ממש כנוסח שכותבין ומגישין פדיון נפש לצדיק חי.

— אני נוסע בכל שנה ושנה בראש חדש אלול אל הבעש״ט — כך ספר יהודי זקן שבא מעיר רחוקה להשתטח על קברו של הבעש״ט, — אל צדיק אחר אין אני נוסע. רק אל הבעש״ט. —

— אבל, הבעש״ט אינו עוד בחיים, — החזיר לו אדם אחד — ואיזה חסיד אתה אם אינך נוסע אל רבי חי? —

— אצלי חי הבעש״ט עד היום, והוא רבי שלי, ואליו אני נוסע בכל שנה. על קברו אשפוך נפשי, וכשאני פורש מעליו אני מניח לו פתקה. —

אגב, יש להזכיר כאן עוד זכרון אחד שנשתייר מן הבעש״ט בסביבות העיר מזיבוז. ג׳ פרסאות מחוץ לעיר יש באר שקורין לה בשם „בארו של הבעל שם״. באר זו מפורסמת בשמה גם בין הנכרים. יש עליה אגדה זו: פעם חזר הבעש״ט מדרכו הביתה. שלש פרסאות לפני מזיבוז הגיע זמן מנחה. העמיד הבעש״ט את העגלה כדי להתפלל, ולא היה מים לנטילת ידים. נטל מקלו, נגע בצור והתחילו מים מפכים.

---

[1]) Festschrift zum 70 Geburtstage A. Berliners, p. 8.

עד היום יוצאים מים מאותו הצור. המים הללו הם סגולה בדוקה לרפואה ולבריאות ולנוי: יהודי עובר על הבאר והוא עומד לרחוץ ידיו ופניו. נכרי, כשהוא עובר על יד הבאר, משקה סוסיו מן המים, כי חזקה הוא על הבהמה ששתתה ממימי ה„באר של בעל שם״ שלא יהיה למחלה שליטה עליה. העלמות הולכות מן העיר לרחוץ את פניהן במימי הבאר.

ד. אגרת הבעש״ט אל ר׳ אברהם גרשון מקוטוב, לפי דפוס קוריץ תקמ״א (בסוף ס׳ בן פורת יוסף). אגרת זו היא הכרוז של החסידות, שבו הביעה את שאיפתה להתפשט בכל העולם. אגרת זו היא חשובה מאד בכפרות החסידות. היו מספרים, למשל, שהיה חיוב אצל הצדיק מנישחיז ללמד אגרת זו בכל יום, לא יגרע, כמו הנחת תפלין ממש [1]. כשהיו מדברים על הספר „בן פורת יוסף״ היו מטעימים חשיבותו המיוחדת של ספר זה מפני שנדפס „עם האגרת של הרב הבעש״ט זללה״ה״ [2]. מאגרת זו היו חוזרות בעולם כמה העתקות. הנוסח מדפוס ראשון הניתן בזה הוא היותר אבטינטי, מפני שנדפס מתוך עצם כתב ידו של הבעש״ט, שהיה נמצא בידו של ר׳ יעקב יוסף (בעל „בן פורת יוסף״).

---

[1]) ע׳ דרך אמונה ומעשה רב צד 36.

[2]) ר׳ שלמה מלוצק בהקדמתו לס׳ מגיד דבריו ליעקב

א. דברי אגדה.

I. לידת הבעש"ט.

1. נוסח א'.

הרב ר' אליעזר, אביו של הבעש"ט, היה דר במדינת וואלאחיא, סמוך לַסְּפָר. היו הוא ואשתו זקנים. פעם אחת באו שוללים לעיר ולקחו אותו בשביה, ואשתו נמלטה אל עיר אחרת, ומרוב עניותה נעשית מילדת, ומזה היה פרנסתה.

הוליכוהו הַשַּׁבָּאִים למדינה רחוקה, מקום שאין שם יהודים, ומכרו אותו שם. שרת את אדוניו באמונה, ונשא חן בעיניו, והפקידהו על ביתו. בקש פני אדוניו שיתן לו רשות לשבות ולנוח ביום שבת קדש, ומילא את שאלתו. כאשר ארכו לו הימים רצה לברוח, להציל את נפשו, ונתגלה לו בחלום: „אל תדחק את השעה, כי עדיין צריך אתה להיות במדינה זו".

פעם אחת היה לאדונו איזה עסק וענין עם המשנה ויועץ המלך, ונתן את הרב ר' אליעזר במתנה לו. הפליא אותו והגדילו בעיניו, ומיד כאשר בא אל המשנה מצא חן בעיניו ונתן לו חדר מיוחד שישב שם. ולא היה מוטל עליו שום שירות בעולם, כי אם כאשר בא המשנה מהמלך אזי יצא לקראתו בסֵפל מים לרחוץ את רגליו, כי כן היה מנהג השרים הגדולים. ובכל אותו משך הזמן היה עוסק בתורה ותפלה בחדר מיוחד שלו.

פעם אחת היה למלך איזו מלחמה גדולה, ושלח אחר היועץ בכדי שיתיעצו איך שיהא טכסיסי המלחמה, המצב והמשחית. ובהיות שהיה ענין קשה לעמוד עליו, לא יכלו לעמוד על אמתות הדבר איך לעשות. נתמלא המלך קצף וחימה על המשנה אשר לא יוכל לעמוד בעת צרה. הלך המשנה סר וזעף לביתו. כשבא לביתו הלך הרב ר' אליעזר לקראתו בספל מים לרחוץ רגליו, כדרכו, ולא קיבל. ושכב על משכבו בפנים זועפים. אמר הרב אליו: „אדוני, מדוע פניך זועפים? ספר נא לי". גער בו המשנה. אבל, בהיותו משרת נאמן לאדונו וחפץ בהצדקו, השליך נפשו מנגד ובא אליו פעם ושתים, עד שהוכרח המשנה לספר לו כל המאורע. אמר לאדונו: „הלא לאלהים פתרונים, כי ה' איש מלחמה. אני אתענה הפסקה ואשאל מהשם יתברך על רזא דנא, כי הוא גלי רזא". ושאל על פי שאלת חלום, והשיבוהו כל אופני המלחמה, איך שיהיה, הכל כאשר לכל בביאור היטב. למחרתו בא אל אדונו וספר לו כל עצת ה' שהורוהו מן השמים. הוטב בעיניו מאד, ומיד הלך אל המלך בשמחה רבה.

ענה ואמר: „אדוני המלך, זאת העצה היעוצה". וספר לו הכל כאשר לכל. כאשר שמע המלך את כל דברי המשנה, אמר: „הנה זו העצה היא מִפֶּלֶא יועץ, ואין זה שכל אנושי, אם לא מאיש אלהי אשר הופיעו עליו די מדרהון עם בשרא לא איתוהי, או להפך – מרוח הטומאה. והנה אני ידעתיך שאינך איש אלהי בשום אופן. אין זאת כי אם מכשף אתה". הוכרח המשנה להודות על האמת ולספר לו כל המאורע. גדלהו המלך להרב ר' אליעזר ועשהו לשר צבא במלחמותיו, כי ראה בעין פקוחה כי ה' אתו וכל אשר הוא עושה מצליח. בכל מקום אשר שלחו המלך ללחום מלחמתו היה מצליח מאד. והנה בתוך כך נפל לו בלבו: מה יהיה בסופו? אולי עתה העת לברוח אל מקומו?— גילו לו מן השמים: „עדיין צריך אתה להיות במדינה זו". והנה בא היום ומת המשנה. אז שמהו המלך על מקומו להיות לו יועץ, כי מצא חן בעיניו, ונתן לו לאשה את בת המשנה. אבל הרב לא נגע בה, בעזרת השם, וראה כל התחבולות שלא ישב בביתו. ואף אם נזדמן לו שהיה בביתו לא נגע בה כלל. והנה במדינה הנ"ל לא היה רשאי שום יהודי לדור, וכשמצאו איזה יהודי אחת היתה דתו למות. והוא היה כך כמה שנים. פעם אחת אמרה לו אשתו: „אמור לי מה מום מצאת בי, שלא נגעת בי ואין אתה נוהג עמי כדרך כל הארץ?" אמר לה: „השבעי לי שלא תגלי לשום אדם, ואומר לך האמת". נשבעה לו. אמר לה: „יהודי אנכי". מיד שלחה אותו לארצו בכסף וזהב רב מאד. אבל לסטים שללו אותו בדרך ולקחו כל אשר היה אצלו. בהיותו בדרך נגלה לו אליהו ז"ל ואמר לו: „בזכות זה יִוָּלֵד לך בן שיאיר עיני ישראל, ועליו יְקֻיַּם — ישראל אשר בך אתפאר". בא לביתו ומצא את אשתו שהיתה בעזרת השם בחיים. ונולד להם הבעש"ט לעת זקנתם, שהיו שניהם סמוך למאה שנה.

2. נוסח ב'.

רבי אליעזר, אבי הבעש"ט, היה דר בכפר, והיה מכניס אורח גדול: בקצה הכפר הושיב שומרים וצוה להם כי מיד שיבא איזה אורח יאמרו לו שילך אצלו ושם יהיה לו טוב, כדי שלא ידאג האורח אנה יפנה במקום שאין לו מכירין. ואחר שבא האורח אליו נתן לו נדבה הגונה מיד, קודם שאכל, כדי שיאכל בשמחה. פעם אחת שבחו מאד בשמים הנהגות טובות שלו, והסכימו לנסותו באיזה דבר. אמרו: „מי ילך לנסותו?" אמר הס"מ: „אני אלך". אמר לו אליהו הנביא ז"ל: „לא טוב שתלך אתה. אני אלך". הלך אליהו ז"ל בשבת אחר חצות בדמות עני במקלו ותרמילו, ובא ואמר: „שבתא טבא", כנהוג. מהראוי היה לגרשו לחוץ, כמחלל שבת. אבל ר' אליעזר היה סבלן, ולא רצה לביישו. נתן לו מיד לאכול סעודה שלישית בכבוד, וכמו כן סעודת מלוה מלכה. ביום א' בבקר נתן לו גם כן נדבה הגונה, ולא הזכיר לו כלל מענין חילול שבת, שלא לביישו. כאשר ראה אליהו ז"ל את מנהגו הטוב, התגלה אליו ואמר לו: „דע לך שאני אליהו הנביא, ובאתי לנסותך, ובשכר זה תזכה לבן שיאיר עיני בני ישראל".

זכה לבעש"ט.

II. גידולו של הבעש״ט.

והילד גדל ונגמל. הגיעה עת אביו למות. לקחהו על זרועו ואמר: „הנה אני רואה שאתה תאיר נרי, ולא זכיתי לגדל אותך. אבל, אהובי בני, זכור תזכור כל ימיך שה׳ אתך, לכן לא תירא משום דבר״. כך גדל הילד אחר פטירת אביו.

והנה אנשי העיר, מפני שיקרה נפש אביו מאד בעיניהם, גמלו חסד עמו ונתנו אותו למלמד שילמדהו. הצליח בלמודו מאד. אבל דרכו היה ללמוד כמה ימים ואחר זה לברוח מבית הספר. היו מחפשים אחריו ומצאוהו יושב לבדו ביער, ותלו הדבר מפני שהוא יתום ואין משגיח עליו, לפיכך הוא נער משולח, והביאוהו עוד הפעם אל המלמד. כך היה כמה פעמים, שהיה בורח ליער להתבודד שם, עד אשר בהמשך הזמן נתקרר הדבר ונתיאשו מליתן אותו למלמד.

גדל הילד שלא כדרך הארץ. השכיר את עצמו להיות עוזר־מלמד להוליך ולהביא תינוקות של בית רבן לבית התלמוד ולהוליכן לבית הכנסת לאמר „אמן, יהא שמיה רבא״ וקדושה ו„אמן״ בקול נעים. וזאת היתה עבודתו עבודת הקדש, עם תינוקות של בית רבן, שהוא הבל שאין בו חטא. ובכל עת הליכת התינוקות היה מזמר עמהן בקול נעים ובחשק רב והיה נשמע למרחוק, כי עבודתו היתה עולה למעלה למעלה, כי היה הנחת גדול למעלה כמו מהשיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש, והיתה עת רצון גדול למעלה. ובא גם השטן בתוכם, כי הבין עד היכן הדברים מגיעים, ונתירא לנפשו פן תגיע העת שיתבלע מן הארץ. נתלבש השטן במכשף אחד. ובעת הליכת הבעש״ט עם התינוקות בחשק רב וקול זמר נעים נתהפך לחיה הנקראת וולקולאק [1], ונפל עליהם ונסו כלם מפחדו, ויש מהם שנפלו לחולי, רחמנא ליצלן, ונתבטל התמיד.

אחרי כן זכר הבעש״ט דברי אביו ז״ל, שלא יירא משום דבר, כי ה׳ אתו. נתחזק בה׳ אלהיו והלך אל הבעלי־בתים, אבותיהם של התינוקות, ודבר על לבם שיתנו את הילדים על ידו, כי הוא יעמוד עליו ויהרגהו בשם ה׳. ולמה יבטלו בשביל זה תינוקות של בית רבן, שהוא עון גדול מאד? שמעו לדבריו. לקח בידו מקל טוב וחזק. וכאשר הלך עם הילדים בשיר בקול נעים ובגיל ורנה נפלה עליהם החיה הידועה. רץ אליה וְהִכָּה על מצחה ומתה. למחרתו נמצא שהערל המכשף מוטלת נבלתו על הארץ.

מאז נעשה שומר בבית המדרש. וכך היה דרכו: כל זמן שהיו יושבי בית המדרש ניעורים היה הוא ישן, וכשישנו הניעורים אזי ניעור הישן ועבד עבודתו עבודה תמה, עד שבאה העת שיתעוררו בני אדם, אז חזר הוא לישן, וסבורים היו שהוא ישן כל הלילה מרישא לסיפא.

---

1) Волкулакъ, בגרמנית Werwolf (גלגול בצורת זאב).

III. מהיכן באה לו ידיעתו בחכמת הקבלה.

[שמעתי מהרב ר׳ שמשון הרב דק״ק ראשקוב בן הרב דק״ק פולנאה [1]].

מעשה, שהיה איש אחד ונקרא שמו ר׳ אדם. פעם אחת בא ר׳ אדם למערה אחת ומצא שם כתבים שהם רזין וסתרין דאורייתא.

פעם אחת בקש ר׳ אדם הנ״ל את הקיסר לסעודה. הבטיח לו הקיסר לבוא. והוא היה דר בבית קטן מאד. וענין הסעודה היה, שראה ר׳ אדם כי מלך אחד הכין סעודה בשביל מלך אחר, והיתה ההכנה שתי שנים בכדי שבתוך זמן זה יבנה פלטרין גדולים. ועשה המלך עליות של זכוכית טובה, שקורין קרישטאל, טוב ומהודר, ועל העליות הולכת אמת המים, ודגים משוטטין במים לכאן ולכאן, והכין קרידינצין [2]) של כסף וזהב, ואכילות ומשקאות ומשרתים לפי כבוד המלך, והגבילו זמן לאיזה יום יבוא המלך לסעודה, — וליום זה בקש ר׳ אדם את הקיסר לסעודה. נסע הקיסר עם כל שרי המלוכה אל ר׳ אדם לסעודה. היה בתוך שרי המלוכה שר אחד שונא לישראל מאד, ורצה לפתות את הקיסר שלא יסע לסעודה, כי יהיה לו בושה, שידע שאין לו לר׳ אדם לא פלטרין ולא סעודה. והקיסר לא שמע אליו ונסע, ובדרך היה מפתה אותו גם כן שיחזרו לחצר הקיסר, ולא שמע אליו גם כן. ואף על פי כן שלח שר אחד לראות אם הכין מה לסעודה ואם יש מקום בביתו. בא השליח ואמר, שבית קטן יש לו כמו שהיה מקודם. אף על פי כן נסע הקיסר. כשבא סמוך לעיר, שלח עוד שליח והשיב תשובה כבראשונה. וכשבא הקיסר לרחוב שדר שם ר׳ אדם ראה פלטרין גדולים וחצר גדולה, ונכנס לחצר עם שריו ועבדיו. מיד לקחו העבדים כל הסוסים להעמיד אותם ברפתים. ועבדו המשרתים כל אחד ואחד על מה שנתמנה, רק שהיו כלם אלמים. אכלו ושתו כל טוב. אמר להם ר׳ אדם: „אכלו ושתו כרצונכם, רק שלא יקח אחד מכם מכאן שום כלי מהכלים״. ואחר כך אמר ר׳ אדם; „כל אחד ואחד מה שירצה יאמר לפני: דבר זה אני רוצה, — ויניח ידו בכיס שבבגדים שלו וימצא אותו דבר״. התחיל הקיסר, ואמר דבר — ומצא בכיס־בגד שלו. וכן עשו כל שרי המלוכה. וכשהגיע לאותו השר שונא ישראל אמר גם כן איזה דבר, ואמר לו: „שים ידך בכיס הבגד שלך״. וכשנתן ידו בתוך כיס של בגד שלו סינף את ידו, והוציא את ידו מטונפת, והיה סרחון גדול. צוה הקיסר לדחות אותו לחוץ. רחץ את ידו במים ולא הועיל. התחיל להתחנן לפני ר׳ אדם. אמר לו ר׳ אדם: „אם תקבל עליך שלא תהיה יותר שונא ישראל — מוטב, ואם לאו — יהיו ידיך מטונפות כל ימי חייך״. קיבל עליו. — — והקיסר נטל שתי כוסות מקרידינץ אחד וטמן בחיקו. ואחר שנסע הקיסר נעלמו הפלטרין, ולא נחסר בהן כי אם שתי כוסות, ומה שאכלו ושתו. וכשהגיעו הגזיטין [3]) בעולם ונודע החידוש שנעשה,

---

[1]) ר׳ אברהם שמשון בן הרב בעל „תולדות יעקב יוסף״.

[2]) תשמישי כלים.

[3]) העתונים.

שנעלמו הפלטרין עם כל ההכנות, וחזרו הפלטרין למקומם הכל בשלימות, רק שנהסרו שתי כוסות ומה שאכלו ושתו, — וכשהגיעו הגזיטין אל הקיסר, שלח אגרת אל המלך הנ״ל וכתוב בתוכה: „יש אצלי יהודי אחד שהביא לנו הפלטרין שלך, ואנו אכלנו בסעודה שהכינות. ולסימן אני שולח לך שתי כוסות שלך״.

פעם אחת אמרה לו אשתו לרבי אדם: „עד מתי נהיה מצטערין בהאי דוחקא?״ אמר לה: „מה בקשתך? איזה בגד שתרצי לכי אל הגניזה ותטלי מן המוט מלבוש כמו שאת מבקשת״. הלכה אל החדר ולקחה מן המוט המלבוש כפי רצונה, והכניסה לבית. הפציר בה שתחזיר, ואמר: „מוטב לנו לסבול את הדוחק בהאי עלמא״. עשתה כן, והחזירה את המלבוש.

בסוף ימיו עשה ר׳ אדם שאלת חלום למי למסור הכתבים שלו, והשיבו לו שימסרם לר׳ ישראל בן אליעזר מעיר אָקופ. קודם מותו צוה לבנו יחידו: „הנה יש תחת ידי כתבים, אבל אינך ראוי להם, כי אם תחקור אחר עיר אחת אקופ, ושם תמצא איש הנקרא ישראל בן אליעזר, והוא כבן י״ד שנים, ותמסור לו את הכתבים, כי הם שייכים לשרש נשמתו. אם תזכה שילמוד עמך הרי טוב״. אחרי פטירת הרב ר׳ אדם לקח בנו יחידו, שהיה מופלג גדול בלמוד ומושלם בכל המעלות, עגלה וסוסים ונסע מעיר לעיר, עד שהגיע לעיר אקופ. נתאכסן אצל הפרנס־חדש, שאלהו: „מאין אתה ולאן אתה הולך? לפי הנראה, אין כוונתך לקבץ ממון״. השיב לו: „הנה אבי המנוח ז״ל היה צדיק מפורסם, וצוה עלי לפני הסתלקותו לישא אשה פה ק״ק אקופ, ומוכרח אני לקיים כל דבריו״. מיד נעשית כל העיר הומיה. הציעו לפניו כמה שדוכים, ונשתדך עם נגיד אחד, כי נשא חן בעיני כל רואיו.

אחרי החתונה התחיל לחפש אחר האיש שהוא מבקש ולא מצא כי אם את ישראל, שהוא משרת בבית המדרש. אבל אחר שהסתכל בו בעין פקוחה נראה לו שאין תוכו כברו, ויכול להיות שזהו האיש שהוא מבקש. אמר לחותנו: „הנה בביתך קשה עלי הבלבול, ולא אוכל ללמוד. יעשה נא לי מעלתו מחיצה קטנה בבית המדרש שאוכל ללמוד שם כסדר, ובמקום רנה שם תהא תפלה״. וכוונתו היתה שיהיה מצוי תמיד עם ישראל, בכדי שיעמוד על בוריו. לא אחר חותנו לעשות הדבר, כי יקר בעיניו מאד. וגם צוה לישראל שישרת את חתנו הרב, ובעד טרחתו ישלם לו.

פעם אחת בלילה, כשישנו כלם, עשה בן הרב עצמו כאילו הוא גם כן ישן. והבעש״ט עמד על עמדו, כדרכו, על התורה ועל העבודה. בחן אותו בן ר׳ אדם פעם ושתים. בלילה השלישי עמד הבעש״ט ולמד, ובתוך כך נרדם. עמד בן הרב ולקח קונטרס אחד מהכתבים והניח לפניו, ועשה את עצמו כאילו הוא ישן עוד. כאשר ניעור הבעש״ט וראה את הקונטרס נזדעזע מאד. למד בו והצניעו בתוך חיקו. בלילה האחר עשה בן הרב עוד הפעם כך, עד שראה בבירור שזהו האיש שצוה עליו אביו למסור לו הכתבים. אז קרא לו ואמר: „אדוני אבי ז״ל הניח לי כתבים אלו, וצוה עלי שאמסור לך. הנה כל הכתבים הם לפניך. אך בבקשה

ממך, תיקר נא נפשי בעיני אדוני שתלמוד עמי". השיב לו: „טוב הדבר. אבל בתנאי, שלא ידע שום בן אדם זולתך, ולא יהיה ניכר ממך שום תנועה, כי אם שתצוה עלי לשרת אותך כמקדם". וכן עשו.

אחר כך אמר בן הרב לחותנו: „אני רוצה כעת לחיות בפרישות יתרה. אם אפשר להשיג מחוץ לעיר איזה בית בודד, אשב שם על התורה ועל העבודה". עשה כן. גם בקש את חותנו שישכור את הנער ישראל שישב עמו בצוותא ושישרת אותו בכל עת שיצטרך לשלחו בשליחות. וגם זה עשה, כי האיש נכבד מאד. כאשר ראו אנשי הקהלה שר' ישראל לומד עם בן הרב, אמרו שבוודאי זכות אביו גרמה לו שיבא בן הרב לכאן ויקרבהו, כי נראה להם שעכשיו הוא הולך בדרך טובים, ונתנו לו אשה. אבל לא ארכו הימים ומתה אשתו.

כאשר נתישבו בבית התבודדותם למדו שם כל הצורך בגפ"ת [1]) וגם כל כל כתבי הקדש. והנה בכתבים של ר' אדם היתה קבלה אלהית מעשית. פעם אחת בקש בן הרב את הבעש"ט שיוריד את שר התורה בכדי שיבינם איזה דבר. דחה אותו הבעש"ט ואמר: „אם נטעה ח"ו בכוונה אז תוכל להיות סכנה ח"ו". אבל הוא פצר בו יום יום, עד שלא יכול להשיב את פניו: התענו הפסקה משבת לשבת. ועשו טבילות כראוי, ובמוצאי שבת קדש כוונו כוונות ידועות, ומיד צעק הבעש"ט: „וי, וי! טעינו וירד שר האש, ובוודאי ישרוף את כל העיר. לכן אתה, שהוחזקת בעיני כלם לחסיד גדול, לך במהרה אל חותנך ואל כל העיר שיצילו את נפשם, כי מהרה תִשָרֵף העיר". וכך הוה.

והאיש גדל מאד בעיני כלם לאיש אלהי ולאיש מופת.

כאשר ארכו הימים פצר בן הרב שנית בהבעש"ט שיוריד את שר התורה. הבעש"ט סרב. אבל הוא הפציר בו כמה ימים עד שהוכרח לעשות רצונו. התענו הפסקה כנ"ל. ובמוצאי שבת קדש, כאשר כוונו כוונות הידועות, צעק הבעש"ט: „אהה, בעבור זה נגזרה על שנינו מיתה בלילה זה. אבל זאת תקותנו, כי נתהזק על עמדנו לכוון כוונות כל הלילה, שלא לטעום טעם שינה. אזי בָּת דינא — בטל דינא [2])! אבל אם נתנמנם ח"ו — הרי שינה היא מִסְטְרָא דְמוֹתָא, ויהא אחיזה לבעל־דבר לשלוט עלינו לגמרי". עשו כן כל הלילה. אבל קודם אור הבקר לא יכול בן הרב לעמוד על נפשו ונתנמנם מעט. כשראה הבעש"ט, רץ במרוצה ועשה רעש גדול שנתעלף פתאם. היו מעירים אותו ולא הועיל. קברוהו בכבוד גדול.

ואותן הכתבים סגר הבעש"ט באבן אחת בהר, כי השביע את האבן ונפתחה, והניח בתוכה הכתבים ושוב נסגרה.

ואמר הרב דקהלתנו, ששמע מן המוכיח דק"ק פולנאה, שאמר לעת זקנתו: „יש לי כח ליקח הכתבים משם, כי ידעתי מקומם. אבל מפני שהבעש"ט סגר אותם, איני רוצה ליקח אותם".—

---

[1]) גמרא, פוסקים, תשובות.

[2]) לן הדין—בטל הדין (סנהדרין צ"ח א').

ואמר, שאלו הכתבים נגלו בפעם החמישית להבעש״ט. ואמר, שהיו הכתבים ביד אברהם אבינו ע״ה וביד יהושע בן נון].

ש. נשואי הבעש״ט וחייו אחר חתונתו.

אחר זה לקח לו הבעש״ט דרך אחרת. הלך משם לקהלה הסמוכה לק״ק ברודי, ונעשה שם מלמד להועיל. מצא חן בעיני כלם, כי היה למדן מופלג וחכם גדול, עד שכל דברי הקהלה היו נחתכים ונגמרים על פיו. כאשר היה ריב בין אנשים היו באים אליו והוא היה מוציא לאור משפט, ושני בעלי הדין — הזכאי והחייב — היה לבם שלם עמו, כי ברוב חכמתו היה מדבר על לבם שייטב בעיני כלם.

והנה הרב ר׳ [אברהם] גרשון מקוטוב היה ראש בית־דין בק״ק ברודי; ואביו הרב ר׳ [אפרים] [1]) היה לו דין ודברים עם אחד מאנשי הקהלה, שהיה הבעש״ט שם. בא הרב ר׳ [אפרים] לשם ודבר עם בעל דינו שיסע אתו לק״ק ברודי לגמור ביניהם על פי דין תורה. אמר האיש: „הנה יש אתנו פה מלמד אחד מופלג בתורה, והוא דיין צדק, אשר בכל פעם שיבא דין לפניו אז שני הצדדים לבם שלם עמו, כי הוא מסביר הפסק היטב. נבוא נא לפניו ונסדר את טענותינו, ואם לא ייטב בעיני מעלתו אז אסע עמו לק״ק ברודי״. האיש שמע לעצתו ובאו לפני הבעש״ט. מיד כשבא הרב ר׳ [אפרים] לפניו ראה ברוח הקדש שבתו היא בת זוגו. והנה אז היה דרך הלומדים הגדולים, כשבא לפניהם אורח הגון אומר לפניו פשט. אמר הבעש״ט לפניו על איזה רמב״ם פשט בחריפות גדולה. ועוד כמה פשטים אחרים אמר לפניו, עד שנמשכה נפשו אחריו ונקשרה נפשו בנפשו. אחרי כן סידרו בעלי הדין טענותיהם לפניו, והיה ביניהם טענות וסכסוכים רבים. בזמן כמו שעה הוציא לאור משפטם, משפט אמת לאמתו. הדבר נפלא מאד בעיני ר׳ [אפרים] ואהבהו מאד. בין כך נודע לו שהבעש״ט הוא פנוי וצריך לישא אשה, ולו היתה בת גרושה. בא אל הבעש״ט בסתר ואמר לו: „הנה שמעתי שמעלתו רוצה לישא אשה. אולי יכשר בעיני מעלתו לישא את בתי?״ השיב לו: „טוב הדבר. אבל בהיות שבקהלה זו רבים מהנגידים חפצים בי, לכן נצטרך להסתיר הדבר לבל יודע לאיש, כי לא אוכל להעיז פנים, אחרי שהיו מיטיבים לי תמיד ומנשאים אותי למעלה. ואם רצון מעלתו בזה, אזי נכתוב קשורי התנאים למזל טוב ביחידות. וגם זאת אני כופל עמו, שיעשה שידוך עמי, ולא עם תורתי וחכמתי, כי אין רצוני בשום אופן שירבה בשבחי ורוב המעלות, אלא שיכתוב סתם מ׳ ישראל במ׳ אליעזר״. אחר שנקשרה נפשו בנפשו הסכים לכל דבריו, וכתבו במזל טוב קשורי התנאים בסתם, ולא כתבו שם מקום, ולא נודע הדבר לשום אדם.

[1]) במקור נקרא אבי הכלה בשם אברהם, ויש כאן טעות, כי ר׳ גרשון מקוטוב היה שמו א ב ר ה ם גרשון, ואי אפשר שיהיו האב והבן בעלי שם אחד. ולפי מקור אחר היה שמו של אבי הכלה ר׳ אפרים.

אירע שבנסיעת הרב ר׳ [אפרים] לביתו חלה בדרך את חליו אשר ימות בו, ונפטר לעולמו. הודיעו הדבר לק״ק ברודי לבנו הרב הגדול ר׳ גרשון מקוטוב. בא אל אביו להספידו כדין תורה, וקבל כל הכתבים שמצא תחת ידו. בתוך כך מצא התנאים איך ששידך את בתו, שהיא אחותו של הרב מוהר״ג עם איזה איש ששמו ישראל, והיה תמוה בעיניו, כי אביו היה איש מפורסם, והאיך יעשה שידוך עם נחות דרגא? וגם זאת: עם פלוני אלמוני, שלא נודע מקומו ומשפחתו. ספר הדבר לאחותו. אמרה: „אחר אשר הוכשר בעיני אבינו אין להרהר אחר זה״.

והבעש״ט המתין עד שיעבור זמן המלמדות. בא אל בעלי הבתים ואמר: „אלך ואשוב אל מקומי״. דברו על לבו שירבו לו שכר ומתן שיהיה אצלם עוד. אבל הוא לא פנה אליהם, כי לא זאת כוונתו. אחר זה התחפש ושינה את לבושו באחד הריקים בְּאַגְּנִיגָה קצרה וחגורה רחבה. גם שינה את טעמו ולשונו. הלך לק״ק ברודי לבית מוהר״ג, והנה שני בתי דינין יושבין לפניו והוא עומד עליהם לעיין תמיד בדינין שבאים לפניהם. עמד אצל הפתח. היה סבור הרב מוהר״ג שהוא איש עני. לקח פרוטה ורצה ליתן לו. אמר הבעש״ט: „דבר סתר לי אליך״. הלך עמו להדר אחד, הראה לו את התנאים, ואמר לו: „הבה את אשתי״. כשראה הרב את האיש וכסותו ודבוריו, נתבהל מאד ונשתומם על המראה: מה זאת עשה אביו ז״ל? קרא לאחותו וספר לה את כל המאורע. השיבה אמריה לו: „אחר שאבינו עשה זאת, אין להרהר אחריו. בוודאי מה׳ יצא הדבר. ואולי יהיה לי זרעא מעליא״. עשו כן, והגבילו זמן החתונה. קודם הזופה אמר הבעש״ט שרצונו לדבר מקודם עם אשתו כמאמר רז״ל. דבר עם אשתו בסתר וגלה לה האמת, הכל כאשר לכל, והשביע אותה שלא תְגַלֶה מזה כלל, אפילו אם יעברו עליה עידן ועידנין שתהיה בדחקות גדולה.

אחר החתונה רצה הרב מוהר״ג ללמוד עמו, אולי יקבל איזה דברי תורה. אבל הוא הסתיר הדבר ועשה עצמו כאילו אינו יכול לקבל מאומה. אמר הרב לאחותו: „הנה באמת יש לי חרפה גדולה מאישך. אם תרצי להתגרש ממנו הרי טוב, ואם לאו — אקנה לך סוס ותסעי עמו לגור באשר תגורו, כי לא אוכל שאת עליך חרפה״. הסכימה לדבר זה והלכו באשר התהלכו. קבע לה הבעש״ט מקום לגור שם, והוא הלך להתבודד בין הרים גדולים. וזה היה פרנסתה: ב׳ או ג׳ פעמים בשבוע היתה באה אליו עם הסוס והעגלה, והיה הוא חופר טיט, והיא היתה מוליכה הטיט לעיר. והבעש״ט היה מתענה תדיר בהפסקות גדולות. וכאשר רצה לאכול היה חופר גומה בארץ ונותן לשם קמח ומים, והיה נאפה מחום השמש. זה היה כל מאכלו אחר תעניתו. וכל הימים היה בהתבודדות.

והנה ההרים היו הרים גדולים עד מאד, וביניהם גיא עמוק ובלי מדרון, כי אם ארץ גזרה. פעם אחת נכנס בעומק ההתבוננות, והיה הולך על ההרים. ומצד אחר, על ההר השני, היו עומדים לסטים שוללים. כשראו אותו מרחוק, שהוא הולך לסוף ההר בעומק המחשבה, אמרו: בודאי יפול לגיא ויהיה לו ריסוק איברים. אבל כשבא סמוך לגיא נתקרב ההר השני לפניו ונעשה מישור.

והלך למרחוק. ואחר נחלקו שני ההרים כמקדם. ובחזירתו, כשבא סמוך לגיא, נתקרב עוד הפעם ההר האחד לחברו ונעשה מישור. כן היה כמה פעמים בהליכתו ובחזירתו. ראו הלסטים כי הוא איש אלהי וה׳ אתו, והשלימו עמו ובאו לפניו וספרו לו כל המאורע. — מאז והלאה אם היה להם איזה ריב או טענה ביניהם היו באים לפניו, והוא היה עושה פשרה ביניהם.

פעם אחת באו שני גזלנים לדון לפניו, ולא הוטב הפסק בעיני אחד מהם. אמר בלבו: „הנה כשהבעש״ט ער אי אפשר לעשות לו רע. אבל כשיהיה ישן אמלא את רצוני להרוג אותו״. וכן עשה: כשהיה הבעש״ט ישן בא הגזלן אליו והרים את הקרדום לחתוך את ראשו. מיד חטפו אותו, ולא ידע מי ומי, והכוהו מכות אכזריות, חבורות ופצעים, כמעט שלא נותרה בו נשמת חיים, וגם כח הדבור ניטל ממנו. הקיץ הבעש״ט משנתו וראה את המוכה לפניו מלוכלך בדם, מלא חבורות ופצעים, ושאלהו: „מי אתה? ומי עשה לך הדבר הזה?״ ולא היה בו כח להשיב לו דבר. הלך הבעש״ט לדרכו.

למחרתו, כששב הגזלן מעט לאיתנו, ספר לבעש״ט כל המאורע.

ט. כיצד נתגלה הבעש״ט.

כאשר עברו לבעש״ט שבע שנים שישב בהתבודדות בין ההרים והגיעה העת קרוב להתגלות, נסע עם אשתו לק״ק ברודי אל גיסו הרב מוה״ר גרשון. בבואם שאל הרב את אחותו לשלום: „והיכן הייתם?״ — השיבה אמריה לו: „הולכים היינו מעיר לעיר, וצרות רבות סבבונו״. נתמלא רחמים על אחותו, הושיבם סמוך לביתו, ואת הבעש״ט לקח שיהיה משרת לפניו.

פעם אחת נסע הרב באיזו דרך ולקחהו להיות בעל העגלה. בתוך כך ישן הרב, והבעש״ט הוריד הסוסים לאגם מים מלא רפש וטיט, עד שאי אפשר היה בשום אופן להוציא משם הסוסים, והעיר את גיסו מוה״ר גרשון. ראה הרב כי צרתם צרה: אם ישלח אותו לכפר להביא ערלים שיוציאו הסוסים — ילך למקום שלבו חפץ, כי לא היה מחזיק אותו לבר דעת. נמלך בדעתו שהוא בעצמו ילך להמציא אנשים, והוכרח לירד מהעגלה לתוך הרפש והטיט, והלך לאיזה כפר, וחזר משם עם כמה אנשים להוציא הסוסים מתוך הרפש והטיט. בהליכתו רואה ר׳ גרשון והנה הוא נוסע נגדו. אמר לו: „מי הוציאך משם?״ החזיר הבעש״ט: „הכיתי פעם אחת הסוסים ויצאו תיכף ומיד בנחת״. אמר הרב ר׳ גרשון: „אפילו שירות זו אי אפשר לקבל ממנו, כי לא יצלח לשום מלאכה״.

אחר כך שכר ר׳ גרשון בשבילו איזה כפר שיתפרנס שם, ושם קנה שלימות רבה, כי בנה לעצמו בית התבודדות ביער, ושם היה מתפלל ולומד כל הימים, לרבות הלילות, כל השבוע. רק משבת לשבת היה בא לביתו, ושם היה לו גם כן בגדי לבן לשבת, והיה לו גם־כן בית מרחץ ובית טבילה. ואשתו היתה עסוקה בפרנסה, וה׳ שלח ברכה והצלחה במעשה ידיה. היו

מכניסים אורחים להאכילם ולהשקותם בכבוד גדול. וכשהיה בא איזה אורח היתה היא שולחת אחריו והוא בא ומשמש לפניו. ולא ידעו ממנו דבר.

והנה דרכו היה, כשבא לעיר לראש השנה היה בעיר כל החדש. פעם אחת, בחול המועד של סוכות, ראה ר׳ גרשון שאינו מניח תפלין. ודרכו היה להתפלל בכותל מזרח דווקא. שאלהו ר׳ גרשון: „מדוע אינך מניח תפלין היום?" השיב: „כי ראיתי בספרי טייטש, שכל מי שמניח תפלין בחול המועד חייב מיתה". קצף הרב מאד על זה, שהוא מורה ובא מספרי אשכנז, ויוכל להיות מזה מי יודע מה שיהיה. הלך עמו אל הרב של הקהלה, שיאמר לו דברי מוסר, כי היה מוחזק בעיניהם לירא שמים, אלא שאין בור ירא חטא. והרב היה איש צדיק גדול מאד. כשבאו לבית הרב נשק ר׳ גרשון את המזוזה, והבעש"ט הניח ידו על המזוזה ולא נשקה. רגז ר׳ גרשון עליו גם על זה. אולם כשנכנסו לבית הרב הסיר הבעש"ט את המכוה, וראה הרב אור גדול וקם לפניו. ואחר כך השיב המסוה על פניו וישב לו הרב. כן עשה כמה פעמים. נתבהל הרב מאד, כי לא ידע מה הוא, שפעמים הוא נדמה לו לאדם קדוש ופעמים — לאדם פחות. כשֶקִבֵל ר׳ גרשון לפניו עבור התפלין והמזוזה, לקח הרב את הבעש"ט בסתר ואמר לו: „גוזרני עליך שתגלה לי האמת". הוכרח הבעש"ט לגלות לו, אבל חזר וגזר על הרב שגם הוא לא יגלה מזה כלל. בבואם לחוץ אמר הרב אל ר׳ גרשון: „הוכחתי אותו בתוכחת. לדעתי לא יעשה דבר חוץ לשיטה, כי הוא עושה לפי תומו". הלך הרב ובדק את המזוזה וראו אותה שהיתה פסולה.

כשבאה העת סמוך להתגלותו נזדמן שאחד מתלמידי ר׳ גרשון נסע אל רבו. בדרכו היה ביום ג׳ אצל הבעש"ט וְקִבְּלוּ אותו בכבוד גדול. אחר האכילה אמר האורח: „ישראל, תכין לי הסוסים, שאסע מיד". עשה הבעש"ט כדבריו ואסר הסוסים בעגלה. אחר זה אמר לאורח: „מה היה אם היה מעלתו שובת כאן?" היה לצחוק בעיניו. אבל כשנסע משם דרך חצי פרסה נשבר אצלו אופן אחד. חזר אל הבעש"ט ונטל האופן ונסע לדרכו. והנה נשבר אצלו אופן בפעם שנית, עד שנתעכב בזה גם יום ד׳ ויום ה׳. גם ביום ו׳ נזדמנו לו סבות הרבה עד שהוכרח לשבות שם בכפר. היה האיש מצטער מאד על זה, — כי מה יעשה כאן עם הכפרי? — בתוך כך ראה והנה אשת הבעש"ט עושה י"ב חלות. התפלא מאד ואמר לה: „למה לך י"ב חלות?" השיבה לו: „אם בעלי הוא עם הארץ, — מה בכך? אדם כשר הוא. ובאשר ראיתי אחי עושה קידוש על י"ב חלות, אני עושה לבעלי גם כן". שאל אותה אם יש אצלם מרחץ. אמרה: „יש, וגם בית טבילה". אמר: „למה לכם בית טבילה?" אמרה: „בעלי הוא אדם כשר והולך בכל יום למקוה". עם כל זה היה האורח מצטער מאד על עיכובו שם. הגיעה העת להתפלל מנחה. אמר: „איה בעלך?" אמרה: „הנה הוא בשדה עם הצאן והבקר". התפלל הוא לבדו מנחה וקבלת שבת ומעריב, ועדיין לא בא הבעש"ט, כי הוא התפלל בבית התבודדותו. כאשר בא לביתו שינה טעמו ולבושו ודיבורו, ואמר: „שבתא טבא!" — ואמר לאורח: „ראה, אני אמרתי שתשבות כאן, וכך הֲוָה!" — עמד הבעש"ט אל הכותל כדי להראות את עצמו כאילו הוא מתפלל. אחר זה אמר בלבו, שאם יעשה קידוש

בעצמו בדביקות נפלאה כדרכו — יראה האורח ויבין האמת. לכן כיבד את האורח שיעשה קידוש. ישבו אל השלחן לאכול כדרך הכפריים: אשתו ישבה אצלו. אכלו סעודת הלילה בשמחה וטוב לב. אבל האורח לא יכול להסיח צערו מלבו. אמר אליו הבעש"ט: „רבי, אמור לנו דברי תורה!" ואז היתה פרשת שמות. סיפר לו כל המעשה מְגָלות מצרים ביד פרעה, כפשוטו. אחר הסעודה הציעו להאורח את המטה אצל השלחן.— — בחצי הלילה הקיץ האורח, והוא רואה והנה אש גדולה בוערת על התנור. רץ אל התנור, כי היה סבור שבערו העצים שעל התנור. רואה הוא והנה אור גדול. נדחף לאחוריו ונתעלף. העירוהו. אמר לו הבעש"ט: „לא היה לך להסתכל במה שלא הורשית". היה לפלא בעיניו.

בבקר הלך הבעש"ט לבית התבודדותו להתפלל שם, כדרכו. בבואו לביתו — בא שמח וטוב לב בנשיאת ראש, והלך בביתו אנה ואנה, וזמר „אזמר לסעודתא", ועשה קידושא רבא, כדרכו, בדביקות נפלאה. בתוך הסעודה בקש את האורח שיאמר דברי תורה. לא היה יודע האורח מה שיאמר לפניו, כי היה כמעט כמבולבל. אמר לפניו מאמר על פי פשט. השיב הבעש"ט: „אני שמעתי פירוש אחר על זה המאמר". אחר הסעודה הלך לבית התבודדותו. ואחר המנחה בא בהתגלות ואמר דברי תורה, רזין דאורייתא, אשר לא שמעתן אזן מעולם. התפללו מעריב ועשה הבדלה כדרכו.

אחר זה גזר הבעש"ט על אורחו שיסע אל הרב ר' גרשון ולא יגלה לו זאת, כי אם שילך אל כת החסידים הגדולים אשר היו בעיר וגם אל הרב דקהלה, ויאמר בזה הלשון: „הנה יש אור גדול בסביבות קהלתכם. מהראוי שתלכו אחריו להביאהו העירה". כששמעו הדברים האלה, כל החסידים וגם הרב, נגמר בדעת כלם כי הבעש"ט הוא זה האיש. נזכרו על כל הפליאות שהיה להם עליו, — ועתה נתברר שהכל טוב וישר. הלכו כלם לכפר שלו לבקש אותו שיבוא העירה. והבעש"ט ראה זאת מקודם ונסע לעיר בשעה שהם יצאו לקראתו. כשפגשו זה בזה ירדו כלם למקום אחד, ועשו ביער כסא מענפי אילנות והושיבוהו עליו וקבלו אותו לרב עליהם, והבעש"ט אמר לפניהם דברי תורה.

ש. מופתים.

1. כשהבעש"ט מביט בס' הזהר הוא רואה כל העולם כולו.

בק"ק מזיבוז היה סוחר אחד גדול, והוא היה מאותן האנשים שהיו עדיין נגד הבעש"ט. היה לאותו סוחר בן יחיד חכם מופלג בלמוד ובשאר המעלות. פעם אחת נסע הבן יחיד לבריסלא לקנות סחורה [1]. דרכו היה להתעכב

---

[1] בזמנים ההם היו אנשי ווליניא ופודוליא סוחרים לבריסלא. ע', למשל, בס' תולדות יעקב יוסף, פ' וישלח (דף כ"ו): „שבנוהג העולם סוחרי ברעסלי מעמיד בהמתו שלשים

בנסיעה כזו ארבעה שבועות, ופעם זו נתעכב יותר מעשרה שבועות, ולא היה ממנו שום ידיעה כלל. נצטערו בני ביתו מאד על זה. פעם אחת אמרה אמו, אשת הסוחר, לבעלה: „מה זה אתה מקשה לבך נגד הבעש״ט? כל העולם כלו נוסעים אליו, ממש מארבע כנפות הארץ, והוא עושה להם פעולות. ואתה אין רצונך לילך לביתו לשאל את פיו ולדרוש עבור בננו, כי לא דבר ריק הוא״. אבל הוא לא שת לבו לזאת.

ברבות הימים אלצתו מאד, והוכרח לעשות רצון אשתו. הלך בערב שבת קודש אל הבעש״ט ואמר: „רבי, זה יותר מעשרה שבועות שנסע בני יחידי לבריסלא ואין לי שום ידיעה ממנו ולא ידענו מה עלתה לו״. מיד צוה הבעש״ט שיביאו לו ס׳ הזהר, ופתח אותו ועיין בו, והשיב לסוחר: „בנך הוא בעזרת השם בחיים ושלום, ושבת זו ישבות בכפר סמוך לעירנו פרסת אחת״. לא האמין לדבריו. כי האיך יוכל להיות כך, והרי לא נעלם מבנו רוב הגעגועים שלהם, וכמים הפנים לפנים. ובודאי אין כסף נחשב בעיניו למאומה ויתן בעד עגלה מה שיבקשו בכדי שיבא לַשַּׁבָּת לביתו. עם כל זה לרווחא דמילתא שלח ערל אחד לכפר הנ״ל וצוהו להתעכב שם עד הלילה, אולי יבוא קודם הלילה. בלילה בא הערל בחזרה ואמר שאין קול ואין עונה, — „לא נשמע ולא נראה מבנך כלום״. אז אמר הסוחר לאשתו: „הוא הדבר אשר דברתי מקודם, כל דבריו פתויי דברים שאין בהם ממש״.

ובאמת כך היה המעשה: אצל בנו נשברה העגלה כמה פעמים בדרך, ובא לאותו כפר בחצי הלילה. ותיכף, במוצאי שבת קודש, בא בנו לביתו.

אז ראה למפרע, כי כל דברי הבעש״ט הם כנים וצדיקים, והלך אל הבעש״ט ובקש ממנו מחילה על שדבר עליו לשון חרע, וספר לו המעשה. אמר לו הבעש״ט: „שוטה, הלא אור שברא הקב״ה בששת ימי בראשית היה אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו, וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא. והיכן גנזו? — בתורה. לכן כשאני פותח ס׳ הזהר אני רואה כל העולם כלו, ולא אשגה בְּרוֹאה״.

2. כשהבעש״ט מדבר עם אדם בדברי תורה הוא מתקשר בו ומזכך לו עד שהוא בא למדרגת נבואה ורואה נשמות של צדיקים שנפטרו לעולמם.

[שמעתי מר׳ פאלק אב״ד דק״ק טיטשלניק].

פעם אחת, במוצאי שבת, צוה הבעש״ט לחתן חורגו ר׳ יוסף אשכנזי שיאמר לפניו עין יעקב, והוא שכב על המטה ושמע מפיו העין יעקב. במקום אחד אמר הבעש״ט תורה על מאמר אחד מעין יעקב. אחר כך חזר ר׳ יוסף ואמר לפניו עין יעקב. בתוך האמירה ראה ר׳ יוסף את המגיד מישרים, שמו גם כן ר׳ יוסף, שנפטר ערך ג׳ רבעי שנה קודם לכן, וראה אותו שנכנס לבית לבוש

יום על אבוס ושלשים יום בבואו מברעסלי —— שזהו טעם ששולחין לברעסלער דבש בביאתו לביתו לאורחים שהביא״.

בגדי שבת על ראשו ומגבעת, ואמר בקול רם: „שבוע טוב לרבינו!" והוא הולך כמו בחיים, ומטהו בידו. כשראה אותו נתחרד מאד ונפל העין יעקב מידו. העביר הבעש״ט את ידו על פניו ושוב לא ראה אותו. אמר הבעש״ט: „קח בידך נר ולך מן הצד". עשה כן.

שהה הבעש״ט עם הנפטר כמו חצי שעה או יותר. ושמע ר׳ יוסף שהבעש״ט מדבר עמו. אחר כך קרא הבעש״ט לר׳ יוסף ואמר לו בזה הלשון: „דאייטש [1], בוא אלי". ובא ואמר לפניו עוד עין יעקב. בתוך הלמוד התחיל הבעש״ט להתרעם עליו, ואמר לו: „למה פחדת? האם שחט המגיד ר׳ יוסף דאייטש כמוך בחייו, שפחדת ממנו לאחר מותו?" שאל אותו ר׳ יוסף: „מחמת איזו זכות ראיתי אותו?" אמר לו: „מפני שאמרת לפני ואני אמרתי לפניך, והייתי מזכך אותך בדיבורי ונתקשרנו שנינו והיינו לאחד, ומחמת זה ראית אותו. ואילו היית מתחזק בשכלך היית שומע מה שמדבר עמי. וגם אתה היית שואל אותו כל מה שלבך חפץ והוא היה משיב לך. ולא עוד, אלא שהיה לך עמו היכרות והיית רואה אותו בתמידות".

היה ר׳ יוסף מצטער מאד על זה הדבר, כי היא מדרגת נבואה, כשרואין נשמת צדיק, כאמור בספר שערי קדושה לר׳ חיים וויטאל.

ושאל ר׳ יוסף להבעש״ט: „למה בא ומה הצטרכותו?" אמר: „בשביל הצטרכות שלו בא".

3. הבעש"ט מרפא חולים שמיאשים אותם הרופאים, מחמת שהוא משיג את החולים ברוחניות.

מעשה בחולה אחד שיאש אותו דוקטור גדול, יהודי, ושוב לא היה החולה יכול לדבר. בא הבעש״ט לאותו מקום וקראו אותו אל החולה, ואמר שיבשלו לו רק מרק של בשר ותיכף יתחיל לדבר. נתנו לו מרק לאכול, וריפא אותו עד שהבריא. שאל אותו הדוקטור: „איך ריפא אותו? ידע שנתקלקלו לו הגידין, ואותן הגידין אי אפשר להיות להם רפואה". אמר לו הבעש״ט: „אתה השגת את החולה בגשמיות ואני השגתי את החולה ברוחניות. יש באדם רמ״ח אברים ושס״ה גידים, וכנגדן רמ״ח מצוות עשה ושס״ה מצוות לא תעשה. כשאדם פוגם ח״ו מתקלקל האבר או הגיד שכנגד: כשיעבור על הרבה לא תעשה מתקלקלין הרבה גידין, ואין הדם נובע בהם, והאדם בסכנה. דברתי עם הנשמה שתקבל על עצמה תשובה, וקיבלה עליה, ובזה נתקנו כל האברים והגידין, ויכלתי לרפאות אותו".

4. איך היה הבעש"ט רופא חולים ממתנגדיו.

בק״ק אחת היו שלשה אחים לומדים מופלגים ויראי ה׳. שנים מהם היו סרים למשמעתו של הבעש״ט, והשלישי היה מתנגד לו. בכל פעם שהיה הבעש״ט בק״ק הנ״ל היתה אכסניא שלו אצל שני האחים, ובכל פעם היה שואל ודורש לשלום האח השלישי. פעם אחת בא לאותה עיר ביום ה׳, וקודם

[1] אשכנזי.

שנכנס לאכסניא שאל את אנשי העיר על שלום האח השלישי בזה הלשון: „מה שלום המתנגד שלי?" היו סבורין העולם שיהיו כמבשרים בעיניו, ואמרו לו שהוא מוטל על ערש דוי וכח הדבור גם כן אין אתו. אמר הרב שצריך לילך אצלו לבקרו. וביום ו׳, ערב שבת קדש, אמר לשני האחים בלשון שאלה: „אפשר יוכל להיות להתפלל שם אצל אחיכם בשבת קדש?" אמרו: „אם היה בריא בוודאי לא היה מניח את הרב להתפלל אצלו. אבל כעת הוא מוטל כאבן שאין לה הופכין. מה איכפת לו? בוודאי אפשר ואפשר, כי יש שם חדר מיוחד להתפלל". צוו להביא לשם ארון קדש וספר תורה. התפלל הבעש"ט שם ביום ו׳, ערב שבת קדש, מנחה ומעריב, ובבקר התפלל שחרית, והאריך בתפלה עד ב׳ שעות אחר חצות. קודם קריאת התורה הלך לפרוזדור בכדי לקרר את עצמו, ומיד שמע קול יללה איך שהחולה הוא גוסס. אמר לאנשיו: „נלך לבקר את החולה". וישב אצל החולה. אמרה לו אמו: „מדוע אינך נותן שלום להרב?" ולא ענה לה כלום. נתנה ידו לתוך יד הרב. שאל הרב את החולה אם למד גמרא, ושתק. שאל ממנו כך כמה פעמים והוא שתק, עד שגער בו הרב: „היכן הוא דרך ארץ שלך, שאני שואל ממך ואינך משיב לי כלום?" אז השיב לו: „למדתי גמרא". שאל לו: „באיזו מסכת נמצא המאמר חביבין עליך יסורין?" אמר לו: „במסכת ברכות". — „ומה נאמר שם?" אמר לו: „לא הן ולא שכרן". שאל לו הרב: „חביבין עליך יסורין?" השיב: „לא הן ולא שכרן". אמר לו הרב: „הב לי ידך!" יהב ליה ידיה ואוקמיה. אחר כך צוה לו הרב שיוריד רגליו מן המטה, וכן עשה. אחר זה צוה הרב שילביש עצמו מעט מעט ויטול ידיו. עשה כל דבר כאשר צוהו. אחר זה הלך עמו לבית התפלה והתפלל מוסף עם כלם, והבריא בעזרת השם יתברך.

5. הבעש"ט מְסַכֵּן עולם הזה ועולם הבא שלו בשביל להציל חולה מידי מלאך המות.

[שמעתי מהרב דקהלתנו].

ר׳ ליבוש דק"ק מיזריטש היה אצל הבעש"ט בימים נוראים, וחלה קודם ראש השנה. עסק הבעש"ט ברפואתו כל הלילה של ערב ראש השנה וגם הלילה של ראש השנה, ולא ראה כלל סימן מיתה ח"ו. וכשהלך לבית המדרש, בעת התפלה, נחלש ר׳ ליבש מאד. הודיעו להבעש"ט ולא שמע, כי היו יראים לצעוק אליו בקול. כשראה ר׳ יצחק דק"ק מיזריטש כי לא פנה הבעש"ט, צעק אליו בקול גדול. ענה הבעש"ט ואמר: „למה לא אמרו לי?" והלך במרוצה לביתו, ונמצא מלאך המות עומד על גבו. גער בו בנזיפה וברח מלאך המות. לקח הבעש"ט את ר׳ ליבוש בידו ותיכף הבריא. הוליכו לבית המדרש, כי ירא להניח אותו בביתו, שמא ישוב ח"ו מלאך המות.

אחר כך אמר הבעש"ט, שעל דבר זה רצו לדחות אותו מעולם הזה ומעולם הבא, ואמר כי לא עשה דבר זה, אלא מחמת שבא אליו הדבר פתאם, שלא ראה בחולה מקודם שום סימני מיתה. „וכשראיתי פתאם מלאך המות, דוה לבי עלי ועשיתי דבר זה".

6. האיך היה הבעש״ט מטריד מזיקין מן הישוב.

[שמעתי מהרב דקהלתנו וגם מהרב דק״ק פולנאה].

בק״ק איזבארו נתראו בבית הכנסת של נשים שני לצים, והיו מפחידים את הנשים עד שהוכרחו לעזוב את בית הכנסת. הלך ר׳ חיים מגיד מישרים של קהלתנו וישב בבית הכנסת ולמד שם וגירש משם את הלצים. הלכו והזיקו שני ילדים שלו. שלח אחר הבעש״ט. בא הבעש״ט ולן בבית התבודדות עם הסופר ר׳ צבי, וצוה שיביאו את הילדים אצלו למקום לינתו. עשו כן. כששכבו לישון היה המשכב של הבעש״ט בראש השלחן והסופר שכב בעבר השני לראש הבעש״ט. עד שלא ישנו, באו שני המזיקין לבית ועמדו אצל הפתח ולצצו על הבעש״ט איך הוא מזמר „לכה דודי״. והבעש״ט קם וישב על מטתו ואמר לסופר: „הראית?״ והסופר גם כן ראה ותחב את ראשו תחת הכר של הבעש״ט ואמר: „הניחה לי״.

אחר כך הלכו אל הילדים. קפץ הבעש״ט מן המשכב וגער בהם ואמר להם: „להיכן אתם הולכים?״ והם לא פחדו ואמרו: „מה איכפת לך?״ — והתחילו פעם שנית להתלוצץ ולזמר „לכה דודי״ בניגון של הבעש״ט. עשה הבעש״ט מה שעשה, נפלו שני המזיקין לארץ ולא יכלו לקום. התחילו מתחננים לפניו. אמר: „תיכף תראו שהילדים יבריאו!״ אמר האחד: „מה שעבר אין, כי ניזוקו איברים פנימים, ועכשיו באנו להזיקם עד הגמר, אך מזלם הוא שרום מעלתו בכאן״.

שאל אותם: „איך ומה ולמה באתם לבית הכנסת?״ השיבו: „החזן היה מתפלל בבית הכנסת, והיה לו משורר שקורין באס, ובעת זמרו היה כוונתו שייטב בעיני הנשים, והיה לו הרהור, וגם הנשים הרהרו עליו, ומשני ההרהורים הללו נבראנו אנחנו שני מזיקין, זכר ונקבה, וחיינו הם בבית הכנסת״.

אז נתן להם הבעש״ט מקום אצל באר אחת, מקום שאין בני אדם מצויים שם.

7. הבעש״ט מסלק נדן מתוך חוב.

[שמעתי מאיש אחד ששמע מפי הסופר ר׳ צבי ז״ל].

הבעש״ט נשתדך עם המפורסם ר׳ זאב קוציס ביתום וביתומה שגדלו בביתם. היתומה נתגדלה בבית הבעש״ט והיתום נתגדל בבית ר׳ זאב. פסק הבעש״ט שתי מאות זהובים לנדן. כשהגיעה החתונה, קודם הכסוי [1]), אמר ר׳ זאב להבעש״ט, שלא ילך עם החתן לכיסוי, עד שיסלק השתי מאות זהובים שפסק. היה בעיני הבעש״ט כמצחק, ואמר: „אינך מאמין לי הסך הלז?״ השיב לו: „בהימנותא דידי, שלא אשנה מדיבורי, כי אני צריך להחזיק החתן אצלי ללמוד עמו, ואם אין קמח אין תורה״.

בתוך כך בא לבית הבעש״ט ר׳ ליב מקרימיניץ. הושיבו הבעש״ט בכבוד וצוה ליתן לו צלוחית יין לשתות, ובירך עליו וענה הבעש״ט „אמן״. אחר כך

---

[1]) פריסת סודר על ידי החתן על ראש הכלה.

פתח ר׳ ליב וסיפר להבעש״ט מתכלית ביאתו, שהקומיסר של העיר שלח אחריו, והראה לו אגרת מאדון אחד רחוק מק״ק מזיבוז ח׳ פרסאות, שכתב אליו שהבעש״ט הייב לו אלף זהובים מפדיון שבויים, כפי השטר חוב שתחת ידו, ושיסלק לו תיכף ומיד דווקא. ואמר הקומיסר, שאם לא יסלק לו תיכף יוריד אותו בשלשלאות של ברזל אל האדון הנ״ל, ולא יפול דבר ארצה. ושלחו להודיע לו שיסלק תיכף ומיד.

כששמע הבעש״ט דברים אלו מפיו של ר׳ ליב קרא תיכף לעבדו וצוהו בקול גדול לאסור מרכבתו. ואמר לר׳ ליב: „תיכף ומיד תסע אל אותו אדון ותסלק לו הסך הנ״ל, ותזרז עצמך לבוא אל הכיסוי״. ולא הניחו לילך לביתו. היה הדבר נפלא בעיניו של ר׳ ליב, אך לא השיבו מדבריו ונסע תיכף אל אותו אדון. באם הדרך, בקריצ׳מה אחת, היה לו יודעו ומכירו, והתראה פנים עמו וסיפר לו עסק נסיעתו. אך היה נחפז מאד לדרכו, והיה פלא לבעל הקריצ׳מה.

נסע ובא אל האדון בצהרים בשעת קביעות הסעודה שלהם. המתין עד גמר הסעודה ובא לבית האדון. שאל האדון תיכף אם הביא לו מעות מהבעש״ט, והשיב לו: „הן״. הושיבו בכבוד ונתן לו מי דבש לשתות. היה ר׳ ליב תמה בלבו באיזה אופן יהיה הסילוק, ואמר בלבו: אולי כוונת הבעש״ט שייטב בעיני האדון סוס טוב מסוסיו ויקבל בסך הנ״ל. בתוך כך עלה בדעתו ואמר להאדון: „אני צריך לדבר עמך דבר סתר״. והלך עמו לחדר אחר. אמר להאדון בזה הלשון: „ידעתי שאתה איש צדיק ונאמן מאד, ולא תחפוץ אפילו שוה פרוטה ממון של אחרים. וכעת אני רוצה לסלק לך הסך שאתה תובע. אולי על פי החשבון אין מגיע מהשבויים סך כזה ותכשל ח״ו בגזל״. השיב לו האדון: „תשואות חן גדול, אהבה גדולה אהבתיך על זה שאתה מציל אותי מגזל ומעונש עולם הבא״. ותיכף חפש השוברות של המוכסנים שנפדו, וחשב חשבונות, ונטל השטר חוב של הבעש״ט וזרק אותו על האש. ואמר לר׳ ליב: „אדרבה, מגיע להבעש״ט שתי מאות זהובים״. ונתן לו אחד עשר אדומים. אמר לו ר׳ ליב: „מגיע עוד שני זהובים״. והוסיף האדון לדבר עמו באהבה והבה על שאינו נושא לו פנים ויקרה נפשו בעיניו שהצילו מן הגזל. נתן לו שני הזהובים, ונסע לו ר׳ ליב לדרכו. בבואו לקריצ׳מה הנ״ל קפץ מן העגלה לספר הנפלאות.

והבעש״ט גוער בביתו ואומר: „השוטה הלז משתהה בדרך ומספר המעשה״.

אחר זה בא ר׳ ליב אל הבעש״ט ורצה לספר המאורע. החזיר הבעש״ט: „ידעתי. מהר תן לי המעות, כי איחר היום לעשות כיסוי״. ורגז שעמד בדרך בחזירתו. ואחר כך אמר: „כעת זמן החתונה״, — והיה שמח.

8. הבעש״ט מתענין ורואה אפילו בדברים שפלים.

(שמעתי מר׳ ליב מסינאמי ואחר כך שמעתי מהרב דקהלתנו).

פעם אחת בא חנוני לעיר שדה לבן מבריסלא עם בריקה [1]) גדולה מלאה סחורה של ארג צמר, ובא בלילה, ולא רצה לפתוח החנות בלילה, וצוה להתיר את הסוסים מן העגלה, ואמר בלבו: מי יוכל לגנוב עגלה, היינו בריקה גדולה

[1]) Bryka (בפולונית) — עגלה גדולה.

כזו? — ועזב בחוץ הבריקה עם הסחורה. בא גנב ואסר סוסים אחרים לעגלה וברח עם העגלה ועם כל הסחורה. בבקר ראו שנגנבה העגלה עם הסחורה, והתחילו לרוץ ולחפש בכל הרחובות ועל פרשת הדרכים ולא מצאו ולא השיגו הגנב. שלח הסוחר אגרת אל הבעש״ט. כשבא השליח אל הבעש״ט מצא אותו שהוא עומד אצל המזוזה ורוצה לנסוע לק״ק דראז׳ני לברית מילה, כי כבדו אותו במצות מילה. קבל הבעש״ט האגרת מידי השליח ואמר לו: „המתן עד שאחזור״. המתין השליח.

והבעש״ט לן בדרך, ובהיות הבקר נסע לעיר. כשבא סמוך לעיר ראה מרחוק כי העגלה עם הסחורה באה גם כן לעיר בדרך אחרת, ואמר לר׳ צבי סופר: „ראה העגלה הנוסעת עם שני סוסים״. אמר ר׳ צבי: „אני רואה״. אמר הבעש״ט: „השליח ששלחו אלי הוא עבור עגלה זו עם הסחורה שבתוכה, שנגנבה. כשנבוא לעיר תשאל לאכסניה שלו ותאמר לו שיתן לך העגלה עם הסחורה, כי היא גנובה אצלו״.

כשבאו לעיר הלך ר׳ צבי תיכף לאכסניה שלו וראה שהוא עומד ומתפלל. לא יכול להעיז ולומר לו כמו שצוה הבעש״ט, מפני שהיה מתפלל כאיש תם וישר. חזר ר׳ צבי אל הבעש״ט וספר לו הדבר. אמר לו הבעש״ט: „תיכף לך, כי יסע לו עם הסחורה״. הלך ר׳ צבי פעם שנית ומצא אותו שאוכל סעודת הבקר. שאל לבעל הבית אם שתה יין שרוף הרבה, כדרך הגנבים, ואמר שלא שתה כי אם בעד שני גדולים [1]), כדרך כל הארץ. הלך ממנו עוד הפעם בידים ריקניות לביתו. אמר לו הבעש״ט: „לך ואמור לו כל הסימנים, שעמד ביער שלשה ימים עד שעברו כל הרצים המחפשים, ואחר כך לן במקום פלוני. אמור לו כל הלינות שלן עד עיר דראז׳ני״. הלך ר׳ צבי ואמר לו כל הסימנים, אז נתרשלו ידי הגנב, ואמר: „אמת, כן הדבר. קח העגלה עם הסחורה״. צוה ר׳ צבי לבעל הבית שישמור את העגלה עם הסחורה.

אחר כך אמר הגנב בלבו: עכשיו אני עני כשאר עניים, אלך לאכול בברית מילה.

כשאכלו ושתו מי דבש עמד הגנב אצל הבעש״ט, ואמר: „קושיה גדולה קשה לי על רום מעלתו. מכיון שרום מעלתו יודע ורואה איך גנבים גונבים ומקומם ולינתם, מן הסתם יוכל לראות גם דברים טובים מאלה. ולמה לו להביט אל דברים שפלים? יותר טוב להביט בדברים טובים!״

אמר הבעש״ט תורה על קושיה זו עד תפלת המנחה, ולא גמר התורה.

9. גם הנכרים יודעים שהבעש״ט הוא בעל מופת ולא מכשף.

היה מוכסן אחד סמוך לק״ק מזיבוז. בא איש אחד ונתן הוספה על הארינדה [2]) ונדחה המוכסן מן הכפר, ונשאר חייב לבעל הכפר ולא היה לו במה לשלם. צוה האדון, גם המוכסן החדש, שלא יניחו אותו ליסע מן הכפר לשום מקום. אף על פי כן נסע המוכסן הישן אל הבעש״ט. כשנודע מזה להמוכסן

[1]) גדול הוא מטבע של פרוטה (грошъ). — [2]) החכירה.

החדש הלשין עליו אצל האדון, ואמר: „נסע אל מכשף לעשות לך כישוף". כעס האדון ולקח את בנו לתפיסה.

והמוכסן הישן לא מצא את הבעש"ט בביתו, כי היה בק"ק קמינקה, ונסע אחריו לעיר זו ולא מצאו שם, כי נסע הבעש"ט לביתו. נסע אחריו והשיגו בדרך. אמר לו הבעש"ט: „מה אוכל לעשות לך בדרך? נהוג נסיעתך אחרי לביתי". בדרך ראה הבעש"ט שתפס האדון את בנו לתפיסה, אמר: „אין פנאי להמתין". באו אל נהר אחד וטבל בו. בצאתו מן הנהר אמר לו: „לך לביתך. ותיכף כשתבוא אל הכפר תלך למבצר". עשה כן.

כשראה אותו האדון מן החלון נתירא שמא יזיק לו בכשפיו, וגירש את בנו מן התפיסה, ושלח עבדו לגרש אותו מן הכפר עם כל אשר לו. וכן עשה.

אחר כך שלח האדון אגרת להקומיסר דק"ק מזיבוז בקיבלנה רבה על הבעש"ט בזה הלשון: „באשר שאתה מחזיק בעיר שלך מכשף". השיב לו הקימיסר: „ראה בכל עוז להתאמץ ולפייס את הבעש"ט, שהוא אינו מכשף. ואם לא תפייסו תיענש מן השמים".

תיכף שלח האדון לפייסו, ושלח לו במתנה עגלה עם כל מיני קמחים ועופות.

10. מעשה מהבעש"ט שסיפר ר' חיים מקוסוב [1].

אשה אחת השוכת בנים היה דרכה ליסע בכל פעם אל הבעש"ט. פעם אחת באה אליו, והיתה בוכה הרבה לפניו, והבטיח לה הבעש"ט שיהיה לה באותה שנה בן זכר. נסעה לה, ולאחר זמן ילדה בן זכר. התינוק היה טוב תאר מאד. לאחר שתי שנים, כשהגיע הזמן לגמול את הילד, נסעה עמו אל הבעש"ט שיברך אותו. בבואה עם הילד לפני הבעש"ט, צוה הבעש"ט ליקח מידה את הילד וחבקהו ונשקהו. אחר כך אמר שיחזירו לה את הילד. נסעה לביתה, ונפטר הילד. היתה האשה בוכה במר נפשה מאין הפוגות. נסעה אל הבעש"ט ובאה אליו בבכיה גדולה: — כבודו הרג את ילדי! — בקש ממנה הבעש"ט שלא תבכה, ואמר לה: — שמעי נא את אשר אספר לך.

פעם אחת היה מלך אדיר, ולא היה לו בנים. היה לו למלך יועץ והוא יהודי. פעם אמר המלך ליועץ שלו: „הלא אתה הוא יועצי בכל הענינים, ואפילו בתכסיסי מלחמה, תנה לי עצה במה שאין לי בנים ואין לי למי להשאיר המלוכה". אמר לו היועץ: „אין מי שיוכל להועיל לך חוץ מן היהודים". אמר לו המלך: „אם יהודים יועילו לי בזה אמחול להם המסים והארנוניות". אמר לו היועץ: „אם תמחול להם המסים, מזה לא יהא לך בנים. אלא תגזור גזרה על היהודים ממדינתך שיבקשו מאת השם יתברך שיהיה לך בשנה זו בן זכר, ובאם לאו לא ימצא שום יהודי במדינתך. אז תראה מה שיהיה מזה". המלך גזר כך, ושלח לכל עיר ועיר ליהודי מדינתו, שבאם שלא יהא לו בשנה זו בן זכר אז לא ימצא שום יהודי במדינתו. הגזרה יצאה בתוקף רב. כשנודע ליהודים

---

[1] ר' חיים ב"ר מנחם מנדיל מקוסוב, מחותנו של ר' ישראל מריזין, בעל הס' תורת חיים על התורה.

דבר הנזרה התחילו להתענות ולומר תהלים ולבכות עד שעלתה צעקתם למרום. באה נשמה קדושה שהיתה כמה שנים בגן עדן, וכשמעה צעקת בני ישראל השתטחה לפני השם יתברך, ואמרה: „אני אלך לעולם השפל להיות בן אצל המלך, כי יש לי רחמנות גדולה על בני ישראל". וכך הוה: באותה שנה נפקדה המלכה בבן זכר, וליהודים היתה אורה ושמחה. אחר כך נגמל הבן־מלך והתחילו ללמוד עמו, כנהוג. היה לו מח גדול וחזק מאד, ומה שהיו לומדים עמו היה תופס בפעם הראשונה. פעם אחת אמר לאביו: „תדע, אבי, שמכל הלימודים שלומדים עמי אין לי שום הנאה מהם. אחפץ מאד שילמדו עמי לימוד שיהא לי הנאה". אמר לו אביו: „אשלח אל הפופסט [1]) שילמד עמך ומלימודו תהא לך הנאה". הפופסט בא והמלך גזר עליו שילמד עם בנו יחידו האהוב. השיב הפופסט: „מוכרח אני לקיים גזרת המלך. אמנם, שאלה אחת אני שואל מאת המלך: הנה יש לי שתי שעות בכל יום שאני עולה לרקיע, ואני אז סגור ומסוגר, ומי שבא אלי באותה שעה הוא מחייב את ראשו, — וכך היא דת המלך. לכן תגזור גזרה זו אפילו על בנך החביב לך מאד, שגם הוא יהיה בגזרה זו". המלך הבטיח לו, וגזר כן על בנו.

התחיל הפופסט ללמד עם הבן־מלך, ובזמן מועט היה בקי בלימודו יותר מהפופסט, כי היה לו מוח גדול, כראוי לנשמה קדושה. אחר כך התיישב הבן־מלך בדעתו: „הלא אני חביב מאד בעיני אבי המלך, עד שלא יוכל להתאפק שלא לראות אותי שעתים, ותורה יודע אני יותר מן הפופסט, ומדוע לא אראה מה שהפופסט עושה בשתי שעות הללו? — עשה לעצמו מפתחות, ופתח את הדלתות בתוך אותן שתי שעות. מצא את הפופסט יושב מעוטף בטלית ותפלין לומד גמרא עם מפרשים. הפופסט נתעלף מפחד שיודע הדבר אשר הוא יהודי. אחר זה התיישבו בדעתם לבלי לגלות הדבר לשום בן אדם, והפופסט אמר לו: „אלמד עמך גמרא המושכת את הלב והמתוקה מדבש". התחיל ללמד עמו וראה שהלימוד הזה משיב נפשו. שאל הבן־מלך לפופסט: „מדוע אתה מטעה את העולם?" השיב לו: „מפני שעברו רוב שנותי בזה, לפיכך מוכרח אני להיות כן כל ימי חיי". אמר לו הבן־מלך: „תן לי עצה איך להתגייר, כי אני רוצה להיות יהודי. ואתה יודע שאבי לא יוכל להתאפק שלא לראות אותי אפילו שתי שעות". אמר לו הפופסט: „תאמר לאביך: למה בקשת שיהיה לך בן? בכדי שתדע מי יקבל אחריך המלוכה! ועתה אתה איש זקן, ואני צעיר לימים, ועוד לא הייתי בשום מקום ממדינתך. מאד אחפוץ ליסע ולראות מדינתך והשרים שלך. אמנם ידעתי כי אני ואתה לא נוכל להתאפק ולסבול אפילו שתי שעות לבלי לראות זה את זה. לזאת מוכרחים אנו להרגיל את עצמנו בהדרגה, עד שנוכל להתאפק לבלי לראות זה את זה עד חדש ימים, אז אוכל ליסע לראות המדינה והשרים שלך". הבן־מלך אמר לאביו כך, והוטב בעיני המלך, והתחילו להרגיל את עצמם לבלי לראות זה את זה, עד שהתרגלו שלא לראות זה את זה עד חדש. אז נסע לראות את המדינה. בבואו אל הספר של המדינה צוה על העֶגְלָן שיחזור לביתו, באמרו שצריך הוא להתעכב כאן זמן רב. העגלן

[1]) Pabst=האפיפיור.

חזר לעיר המלוכה. והבן־מלך עבר דרך הגבול למדינה אחרת והתגייר. מעות היו לו למחיתו, כי לקח מביתו, והיה יושב בבית המדרש כמה שנים ולומד. לאחר זמן נפטר ושבק לנו חיים. בא לעולם העליון. ושם מיימינים ומשמאילים. אמנם, מי ומה יוכל לומר חטאים על נשמה קדושה שהיתה לה מסירת נפש עבור בני ישראל? עם כל זאת בא מקטרג אחד ואמר: „הלא היה יונק אצל נכרית שתי שנים!" — לפיכך היה מוכרח לירד עוד אל העולם השפל הזה בכדי שיהא יונק אצל ישראלית עוד שתי שנים.

והוסיף הבעש"ט ואמר לאשה: וְאַתְּ בכית לפני שאין לך בנים, והבטחתי לך בן זכר. מה איכפת לך שהיית מיניקה נשמה קדושה שתי שנים?—

בית מדרשו של הבעש"ט במזיבוז.

וו. תפלה ועבודת השם.

1. רעדת הבעש"ט בשעת התפלה.

[שמעתי ממוהר"ר פאלק החסיד המפורסם דק"ק טיטשילנק, ששמע מר' אברהם אב"ד דק"ק דובאסאר, שהיה מקודם ש"ץ בבית המדרש דק"ק מזיבוז].

פעם אחת היו צריכין לאמר הלל, שהיה ר"ח או חול המועד של פסח, והיה רבי אברהם הנ"ל מתפלל תפלת שחרית לפני התיבה, והבעש"ט התפלל על מקומו. והיה מנהגו להתפלל בעצמו לפני התיבה מן הלל. בשמונה עשרה

של קול רם נתרעד הבעש״ט רעדה גדולה, והיה רועד והולך, כדרכו לרעוד בתפלתו תמיד, ומי שראה אותו בשעת התפילה ראה הרעדה שלו. כשסיים ר׳ אברהם חזרת התפלה, היה הבעש״ט עומד במקומו ורועד, ואינו הולך אל התיבה. בא החסיד רבי זאב קוציס והציץ בפניו, והנה בוערים כלפידים, ועיניו בולטות, והיו פקוחות ועומדות בלי תנועה, כמו גוסס ח״ו. רמז ר׳ זאב לר׳ אברהם, ולקחו אותו, זה ביד אחת וזה ביד אחת, והוליכוהו אל התיבה. הלך עמהם ועמד לפני התיבה, ורעד ערך מה, ופתח ואמר הלל. והכל ברעדה. ואחר כך, כשסיים הקדיש, עמד ורעד זמן רב, והוצרכו להמתין בקריאת התורה, עד שנח מרעדתו.

2. כשהבעש״ט מתפלל הוא משפיע מהתפעלותו על בני אדם, על בעלי חיים ואפילו על דוממים.

א

כשבא [המגיד מישרים ר׳ אליהו] בפעם הראשונה אל המגיד הגדול דק׳ מיזרימש ספר לו המעשה, ואמר: „פעם אחת ביום טוב, ואיני יודע אם יום א׳ של פסח או יום שמיני עצרת היה, הוצרכתי לברך גשם או טל. היה הבעש״ט מתפלל לפני התיבה בחשק גדול — — והיה מתפלל בזעקה גדולה״ — והרב המגיד מישרים לא היה יכול לסבול, כי היה חולה גדול, ויצא מבית־המדרש ונכנס לבית קטן שבבית־המדרש, והתפלל שם ביחידות. קודם מוסף הלך הבעש״ט ובא לבית קטן ללבוש הקיטל. ואמר המגיד כי היה מכיר, שהיה אצלו השראת השכינה, וכשראה אותו הכיר בו כי אינו בזה העולם. וכשלבש הקיטל נקמט הקיטל על כתפיו, ואחז המגיד מישרים בקיטל לפשטו מקמיטתו. וכשנגע התחיל לרעוד עמו. הבעש״ט הלך לו, והוא הוצרך להתפלל ולבקש מן השם יתברך שיקח ממנו דבר זה, כי אין בכחו לסבול.

ב

פעם אחת קבל הבעש״ט שבת בשדה, והיו שם צאן רועות על פני השדה הגביהו בשעת מעשה את רגליהן הראשונות למעלה ועמדו רק על שתי רגלים האחרונות כעמידת אדם.

אומרים בשם צדיקים: מחמת שקידש את כל העולם, והעלה בשעת מעשה את כל העולם למקורו הראשון, אזי ממילא גם כל הברואים שהיו עומדים אז אצלו, הגם שאין בהם דעת, מכל מקום כיון שמעט החיות המלובש בהם נתעלה למקורו הראשון ממילא הגביהו את עצמם והשיגו השגה גדולה כל כך מרוב קדושתו ואורו שהכניס הצדיק בזה העולם.

ג

[שמעתי מהרב דק״ק פולנאה, בעל ספר תולדות יעקב יוסף].

פעם אחת עמד כלי גדול מלא מים בשעה שהבעש״ט היה מתפלל, וראו שהמים נעים ונדים, וממש השראת השכינה היה עליו, ומזה רעדה הארץ, כמו

שנאמר „מפני אשר ירד עליו ה׳ באש — ויחרד כל ההר מאד״,[1] אך לא היה ניכר, ובמים היה ניכר מאד.

ד

[גם מהחסיד ר׳ דוד פורקיס ממזיבוז שמעתי].

פעם אחת התפלל הבעש״ט בדרך בבית בכותל מזרח, וסמוך לכותל מערב היו עומדות חביות מלאות תבואה, והיו רואים שהתבואה רועדת.

3. תפלת מנחה בערב שבת קדש.

[שמעתי מר׳ פאלק הנ״ל].

כשנסע ר׳ גרשון מקוטוב מארץ ישראל לחוץ לארץ לשדך את בניו, אמר אגב אורחא: „תהלה לאל שעברתי את הים, אסע אל גיסי הבעש״ט״. ובא אליו בערב שבת קדש. עמד הבעש״ט להתפלל תפלת המנחה, והיה מאריך בתפלתו עד צאת הכוכבים. ור׳ גרשון התפלל גם כן, מתוך הסידור של האר״י ז״ל, ואחר כך העביר שנים מקרא ואחד תרגום, ואחר כך צוה והביאו לו כרים ושכב לנוח.

בליל שבת, בשעת הסעודה, שאל ר׳ גרשון את גיסו הבעש״ט: „מפני מה הארכת בתפלה כל כך? אני גם כן התפללתי בכוונות וקראתי הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, והוצרכתי לשכב ולנוח, ואתה עומד ורועד ועושה תנועותיך?״ והיה רוצה להוציא דברים מפיו. אבל הבעש״ט היה שוחק עליו ולא השיב לו כלום. כפל ושאל עוד הפעם. אז החזיר לו הבעש״ט: „כשאני מגיע לתיבות מחיה מתים — וספק לר׳ פאלק אם לתיבות „מחיה מתים אתה״ או „מחיה מתים ברחמים״, — ואני מכוון כוונת יחודים, באות נשמות מתים לאלפים ולרבבות, ואני צריך לדבר עם כל אחד ואחד מפני מה נדחה ממחיצתו, ואני עושה לו תיקון ומתפלל בעדו ומעלהו, והחשוב חשוב קודם. והם רבים, שאם רציתי להעלות כלם הייתי צריך לעמוד שמונה עשרה שלש שנים. אך כשאני שומע הכרוז שמכריז: „מקודש, מקודש!״ ואי אפשר עוד להעלות הנשמות, אני פוסע מן השמונה עשרה״. אמר לו ר׳ גרשון בדרך שחוק: „למה אינם באים אלי?״ השיב לו: „היה אצלי כאן גם השבת השנית, ואני אמסור לך הכוונות בכתב על נייר ויבאו אליך גם כן״.

עשה כן. בערב שבת קודש הבא, כשסיים הבעש״ט קדיש לפני התפלה, עמד ר׳ גרשון להתפלל גם כן, והבעש״ט לא התחיל עדיין בתפלה, כי היה יודע שר׳ גרשון לא יסבול ויתפחד. תיקן בתוך כך מורה שעות שלו והריח טאבק, עד שיעבור ר׳ גרשון מקום הכוונה. כשכוון ר׳ גרשון כוונה זו וראה הבעש״ט שבאו אליו מתים כמו עדר גדול של צאן ונפל בחלשות אז העירו וצוה לו לילך לביתו. ובלילה על השלחן, בשעת הסעודה, שאל לו הבעש״ט: „למה נתחלשת?״ אמר לו: „בעת שכוונתי הכוונה באו אלי מתים כמו עדרים״.

אז אמר הבעש״ט לאנשיו בדרך שחוק: „הַלְקוּ אותו, שלא ישחק על הבעש״ט!״

---

[1] שמות י״ט, י״ח.

4. תפלת יום הכפורים.

[גם שמעתי מהחסיד ר׳ דוד פורקיס, אבל לא מפיו ממש, שבהיותו שוחט בק״ק טולטשין עשה ר׳ דוד מכפר חלאדוקי תנאים ושלח עגלות אחר כל המקבלים, וגם ר׳ דוד מגיד מישרים הנ״ל נסע אל התנאים, וסיפר בדרך, וכשבאו אנשי הקהלה סיפרו לי].

פעם אחת ביום הכפורים בהשכמה לא בא הבעש״ט לבית המדרש, כפי המנהג, להתפלל ביום הכפורים בהשכמה. היו שוהים עד בוש על היום והמתינו עליו מלהתפלל. אחר כך בא וישב על מקומו, והיה ראשו על הסטינדר,[1] מרים ראשו ומניח ראשו, מרים ומניח, כמה פעמים. אחר כך רמז שילכו להתפלל לפני התיבה. ובא ר׳ דוד הנ״ל להתפלל, כי הוא היה מתפלל בימים נוראים. כשבא סמוך לתיבה התחיל הבעש״ט לבזותו בפני כל עם ועדה, ואמר בזה הלשון: „זקן אשמאי! היכן אתה הולך?״ וביזה וגינה אותו ערך חצי שעה. והיה רוצה לחזור ולילך מן העמוד, כי היטב חרה לו עד מאד, כי אמר: שמא ח״ו ראה בי דבר מגונה. וגער עליו הבעש״ט ואמר: „עמוד!״— והתחיל להתפלל ובכה, ולא היה יודע מה שהוא מדבר, רק שצעק ובכה, כי נשבר לבו מאד. אחר כך, במוצאי יום הכפורים, הלך ר׳ דוד מגיד מישרים אל הבעש״ט, ואמר לו: „רבינו, מה ראה בי דבר מגונה ח״ו?״— ענה ואמר: „ח״ו, לא ראיתי בך כלום. רק באשמורת הבקר ראיתי להס״מ על הדרך מקום שהתפלות הולכות ורצה לקבל כל התפלות ח״ו, ואמרתי בלבי: למה אלך להתפלל ולמסור לו התפלות ח״ו? על כן שהיתי מלהתפלל. ותהלה לאל, פניתי דרך אחת, שילכו התפלות בזו הדרך ולא יוכל לאחוז בהן. על כן יראתי שמא יכנס ח״ו בלבך ויקלקל הדבר, ושברתי את לבך בכדי שלא יהיה לך שום מחשבה זרה בלבך, ואחר כך צויתי לך להתפלל״.

5. מתפללים פשוטים הם היסוד של בית הכנסת.

[שמעתי מר׳ מאיר מאנאפולי]

היה בעיר אנאפולי אומן הנקרא שאפוואל[2]), והיה מתפלל בקיץ ובחרף בבית הכנסת בקביעות, אפילו אם לא היו עשרה בבית הכנסת היה מתפלל ביחידות.

פעם אחת אירע לבעש״ט להיות בעיר זו, ובעת שעשן הלולקי קודם התפלה כשהיה מסתכל בחלון ראה את האומן הולך לבית הכנסת. נזדעזע מאד, ואמר לבעל הבית: „צא וראה מי הוא זה שהלך וטלית ותפילין בידו״. יצא בעל הבית וראה וחזר ואמר: „אומן אחד הולך לבית הכנסת״. אמר הבעש״ט לקרוא לו שיבוא אצלו, ואמר לו בעל הבית: „ידעתי שהוא שגעון ובודאי לא ירצה לילך״. שתק הבעש״ט.

לאחר התפלה שלח אחר אותו אומן שיביא לו ד׳ זוגות פוזמקאות. בא

[1]) Ständer

[2]) Szapowal=עושה אנפילאות של לבד.

והביא עמו הפוזמקאות. אמר לו הבעש״ט: „זוג פוזמקאות בכמה?״ אמר לו: „כל זוג א׳ זהוב וחצי״. אמר לו: „שמא זוג במקה זהוב אחד?״ לא ענה אותו דבר. צוה הבעש״ט לאדם אחר שיפסוק עמו המקח. אמר לו אותו האיש: „שמא תמכור בפחות מזהוב וחצי?״ אמר לו: „אילו רציתי בפחות הייתי אומר בפעם ראשונה בפחות״. שילם לו הבעש״ט בעד ד׳ זוגות פוזמקאות.

שאל אותו: „מה אתה עושה?״ אמר: „אני עושה אומנותי״. שאל אותו: „איך אתה מתנהג?״ אמר: „אני עושה לא פחות מארבעים זוג או חמשים זוג, ובפעם אחת אני מניח אותן בעריבה גדולה עם מים חמין, ואני דורך אותם עד שנעשין כתיקונן״. שאל אותו: „ואיך אתה מוכרן?״ השיב לו: „אני איני יוצא מפתח ביתי, אלא החנוונים באים לביתי וקונים ממני, והם מביאים לי צמר שקונים בשבילי, ואני נותן להם ריוח בעד טרחתם. וגם אל רום מעלתו לא הלכתי אלא לכבודו. ואיני הולך מפתח ביתי כי אם לבית הכנסת. אם יש מנין אני מתפלל בצבור, ואם אין שם מנין אני מתפלל ביחידות על מקומי״. שאל אותו הבעש״ט: „ואם הוצרכת לנשואי בניך מה אתה עושה?״ השיב: „השם יתברך עוזר לי מניה וביה מן האומנות שלי ואני עושה נשואין לבני״. אמר לו הבעש״ט: „כשאתה קם באשמורת הבקר מה אתה עושה?״ אמר: „אני עושה פוזמקאות גם כן״. שאל אותו: „ותהלים איך אתה אומר?״ אמר לו: „מה שאני יכול לומר בעל פה אני אומר״.

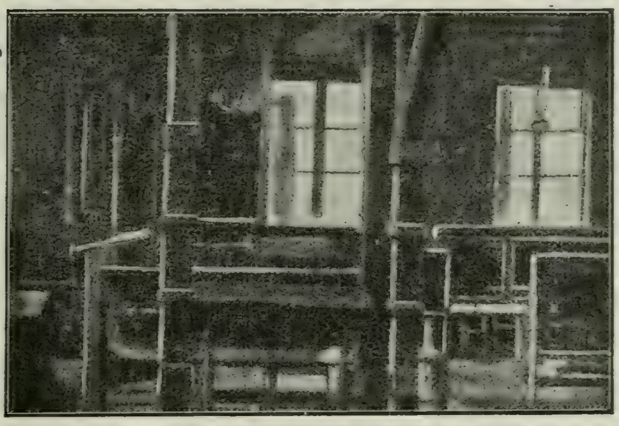
אמר עליו הבעש״ט, כי הוא יסוד בית הכנסת עד ביאת הגואל במהרה בימינו, אמן סלה!—

6. רחמנא לבא בעי.

כפרי אחד, שהיה מתפלל תמיד ימים נוראים בבית מדרשו של הבעש״ט, היה לו ילד מטומטם שלא היה יכול לתפוס אפילו צורת האותיות, ובפרט לומר דבר של קדושה, ולא היה אביו לוקחו לימים נוראים אל העיר, מחמת שלא ידע כלום. כשנעשה בר מצוה לקחו עמו ליום הכפורים, כדי שיהיה אתו לשמרו שלא יאכל ביום הכפורים לחסרון ידיעתו והבנתו. והילד היה לו חליל שהיה מחלל בו תמיד בשעת ישבו בשדה לרעות הצאן והעגלים. לקח אתו בכיס בגדו את החליל, ואביו לא ידע מזה. כל המעת לעת היה יושב הנער בבית המדרש ולא יכול לומר כלום. בשעת תפלת מוסף אמר לאביו: „אבא, יש אתי החליל שלי, ואני רוצה מאד ליתן קול בחליל״. נתבהל אביו מאד וגער בו ואמר לו: „השמר לך לבל תעשה חס ושלום את הדבר הזה!״ הנער היה מוכרח להתאפק. בשעת תפלת מנחה אמר לו עוד הפעם: „אבא, הרשני לחלל בחלילי״. קללהו האב קללה נמרצת והזהיר בו באזהרה רבה לבל ינסה חלילה לעשות כזאת. ולא היה יכול ליטול החליל מיד הנער, מפני שהוא מוקצה. אחר תפלת מנחה בקש עוד הפעם מאביו להרשותו לחלל איזה קול. כשראה אביו תשוקתו הגדולה לחלל, שאל את הנער: „באיזה מקום אתה מחזיק את החליל?״ הראה לו. נטל אביו את הכיס והחזיק בידו הכיס עם החליל, כדי לשמרו שלא יחלל בו. וכן התפלל תפלת נעילה וידו מחזקת את כיס הבגד של הנער עם החליל. באמצע התפלה לא יכול הנער להתאפק והשמיט בחוזק רב את החליל מתוך הכיס ומיד

אביו ונתן קול גדול בחליל. תמהו כל השומעים. והבעש״ט קיצר אחר תקול הזה את תפלתו מהרגלו ואמר: „הנער הזה העלה בקול חלילתו את כל התפלות והקל מעלי״.

והסביר: הנער אינו יודע לומר כלום. וכשראה ושמע במשך כל היום הקדוש תפלת ישראל בער בו ניצוץ קדשו כמו אש ממש. היודע יכול להלביש תבערת הקדושה והתשוקה בתיבות התפלה לפניו יתברך. אך הוא אינו יודע כלום, ולא מצא בעצמו שום אמצעי אחר לרוות צמאונו, רק לחלל בחליל לפניו יתברך. ומה שאביו היה מונעו בזה בערה בו אש תשוקתו בכל פעם יותר עד כלות נפשו ממש, ובחוזק תשוקתו חלל באמתות נקודת לבבו בלא שום פניה, רק לשמו יתברך בלבד. ורחמנא לבא בעי, והבל פיו הנקי נתקבל מאד לרצון לפניו יתברך, ועל ידי זה העלה כל התפלות.

פנימיות בית מדרשו של הבעש״ט.

VIII. התקרבות המתנגדים.

1. הבעש"ט לפני ועד ארבע ארצות.

פעם אחת בעת אסיפת ועד ארבע ארצות היה הפרנס הראשון הרב הנגיד המפורסם ר׳ אברהם אבא [1]). הציע הדבר לפני כלם, כי הנה נשמע שמע הבעש״ט, ולפי הנשמע הוא עם הארץ, ואיך יכול להיות שיהיה לו רוח הקדש, והרי אין עם הארץ חסיד? — שלחו מן האסיפה אל הבעש״ט שיבוא תיכף ומיד לפניהם. בא לפניהם כשהיה הרב הנ״ל ראש לכל המדברים. אמר

[1]) הוא ר׳ אברהם הקטן ר׳ איסרלש מלובלין — פרנס דארבע ארצות — שנפטר בלובלין י׳ הוהמ״פ תק״ז (ע׳ בוביר, קריה נשגבה 6).

לבעש"ט: — „לפי סדר הנהגתך נראה שרוח הקודש שורה עליך, ויש אומרים שמעלתו הוא עם הארץ. בכן נשמע מפיו אם יודע מעלתו איזה דין"—. והמעשה היה בראש חדש. שאל אותו: — אם שכח „יעלה ויבא" מה דינו? — השיב הבעש"ט: — דין זה אינו נצרך לא למעלתו ולא לי. כי מעלתו אפילו אם יחזור ויתפלל ישכח עוד הפעם (ובאמת כך הוה, ששכח „יעלה ויבא" גם בפעם השנית), ואני בוודאי לא אשכח. — כאשר הגיד לו הבעש"ט את האמת נתבהל מאד על ידיעתו מה שבסתר.

זקני החסידים היו מספרים, שאחר כך אמר הבעש"ט לר' אברהם אבא:

— ואני אשאלך דבר קטן: מדוע משלמים בעד סוס טוב פי עשרה מכפי מה שמשלמים בעד סוס גרוע?

— מפני שהוא רץ פי עשרה!

— אמנם, צדקת — החזיר הבעש"ט — אבל, כשהוא תועה, הרי הוא תועה גם כן פי עשרה מן הסוס הגרוע?

— ?! —

— ואני אתרץ לך: נגד זה, כשהוא חוזר אחר כך לדרך הישרה הרי הוא ממלא גם כן פי עשרה מן הסוס הגרוע! —

2. האיך נתקרבו אל הבעש"ט ר' זאב קוציס ור' דוד פורקיס.

כשבא הבעש"ט לק' מזיבוז לא היה חשוב בעיני החסידים, היינו ר' זאב קוציס ור' דוד פורקיס, מחמת השם שקראו אותו בעש"ט, כי שם זה אינו נאה לצדיק. היה להם תלמיד הגון, וחלה. והוא היה איש טוב וצדיק. הלכו רבותיו לבקרו. רצה שיקראו אליו את הבעש"ט, ולא רצו הם. אחר כך נחלש ביותר והסכימו לקרא את הבעש"ט. אמרו לחולה: „כל מה שידבר עמך תודיע לנו".

כשבא אליו הבעש"ט צוה שיצאו כלם מן הבית. היה שם נער אחד שהחביא עצמו. אמר הבעש"ט לחולה שימות: — אבל דבר זה לא תקנת, — ואמר לו אותו דבר. התודה החולה ואמר — צפיתי לתקן הדבר, ומה אעשה עכשיו? — אמר לו הבעש"ט: — אל תדאג, אני אראה שלא יהיה לך עיכוב בדבר זה, ואני מכניסך לגן עדן. ואל תגלה דבר זה לשום אדם, מה שאני מדבר עמך. — והלך מאתו.

כשבאו רבותיו ושאלוהו מה דבר עמו הבעש"ט ולא רצה לגלות, ענה אותו הנער וספר להם. שאלו לחולה אם אמת הדבר, אמר: — אמת, כן דבר עמי. — היה תמיהה גדולה בעיניהם, האיך יש לו ידיעה למעלה את מי יכניסו לגן עדן. הכריחו את החולה שיתן להם תקיעת כף שיגלה להם האיך יתנהגו עמו אחר מותו.

לאחר מותו בא אליהם וגילה להם, שהכניסוהו לגן עדן, ולא ראה שם הבעש"ט, ולא ידע על ידי מי הכניסוהו. אך לא היה לו מקום בגן עדן, כי כאשר ישב במקום בא אחר ודחה אותו ממקומו וישב על מקומו זה, וכן במקום אחר, עד שהעתיקו אותו מכל המקומות. — ואני נע ונד, ולא ידעתי על מה ולמה זה. הרהרתי בדעתי שהבעש"ט הבטיח לי להכניסני בגן עדן, ואין לי

מקום מנוחה, והיה לי מזה צער גדול. פעם אחת אירע שבני היכלי הלכו לחיכל אחר, והלכתי גם אני עמהם. כשבאו להיכל הנזכר קפצתי וישבתי אל השלחן, והעתיקו אותי ממקומי, עד שעמדתי לפני השלחן. ראיתי שהבעש"ט יושב ביניהם ואומר דברי תורה, ושאל אותם קושיה, וצוה לבני הישיבה שיתרצו לו, ולא יכלו לתרץ, ותירץ הוא בעצמו, והלכו להם כל אחד למקומו. שאלתי לבעש"ט: „מפני מה אין לי מקום בגן־עדן?" אמר לי: „מפני שנתת תקיעת כף ולא קימת". מיד באתי אליכם בחלום.—וסיפר להם הקושיה והתירוץ שאמר הבעש"ט בגן־עדן.

ומיד, באותה שבת, באו אל הבעש"ט לסעודה שלישית, ואמר תורה זו. וכששאל הקושיה אמרו הם התירוץ. אמר להם: — אני יודע שהמת אמר לכם.— מהיום ההוא והלאה נתקרבו אליו.

3. האיך נתקרב אל הבעש"ט אחד מן הגדולים בתורה ושמו ר' משה קידס.

היה במזיבוז מלמד אחד ושמו ר' משה קידס, והיה גדול בתורה, והבעש"ט לא היה חשוב בעיניו. ומנהגו היה שהיה שולח שליח לבית המדרש, וסמוך ל„ברכו" היה נכנס להתפלל.

פעם אחת היה מוקשה לו מאמר אחד של תוספות במסכת שבועות. היה מתקשה בו מאד כמה זמן ולא יכול לבוא לפשט של אמת. ראה בחלום שנכנס להיכל אחד, וראה אותו הבעש"ט ואמר לו: — מפני מה לא ידעת הפשט של התוספות?— ואמר לו: — הפשט הוא כן. — ניער משנתו וזכר הפשט. קם ולקח הגמרא לאור הלבנה, וראה התוספות והנה טוב מאד. מכל מקום אמר בלבו: אולי חלום הוא, והבעש"ט אינו יודע מזה. ביקשהו הבעש"ט לסעודה השלישית ואמר לו הפשט של התוספות ישר וטוב. אז ידע כי הבעש"ט אמר לו. נתקרב אליו ונעשה צדיק גדול.

4. מעשה במלמד אחד למדן מופלג שנתקרב אל הבעש"ט.

בק"ק מזיבוז היה אחד שלא היה שלם עם הבעש"ט, ואצלו היה מלמד למדן מופלג, בכל דרכיו משכיל, אשר גם הוא היה מרחיק את עצמו מהבעש"ט. ורצון הרב היה גדול מאד לקרבו לעבודת ה', כי הוא היה מסוגל לכל טוב, אבל נפלא בעיניו האיך יפל דבר, כי היה מתרחק מאד, ובפרט שגם בעל־הבית שלו היה לו לשמירה מעולה.

פעם אחת, בליל שבת, חלם המלמד האיך שהוא מטייל בק"ק מזיבוז בכל העיר ורואה פלטין אחד נאה ומהודר בהידור היותר אפשרי. תמה מאד על זה ולא שבעה עינו בראיתו, כי כל מה שמרבה להביט הוא רואה יותר נפלאות, אחר כך שם אל לבו: — הנה כל זה הסידור הוא רק מעצם חומר הבנין, ומכל־שכן כשאסתכל בהדרת יופי המלאכה והציורים. — כאשר נתן אל לבו להעמיק ביופי המלאכה נתפלא מאד על זה, כי ממש כל שטח קטן הוא חכמה ומלאכה אשר לא נראה דוגמתה בכל העולם, ולבו ראה הרבה חכמה. נמשך אחריו בכלות הנפש ממש. ושוב אמר אל לבו: כיון שהיצוניות הפלטין

היא מהודרת כל כך, מכל־שכן פנימיות הפלטין. בודאי אין ערוך אליו.

כשניגש אל החלון לראות בפנימיותו, ראה: הבעש״ט וכל סייעתא קדישא דיליה מסובין על השלחן, והבעש״ט אומר דברי תורה. נתלהב לבו ליכנס לפני ולפנים, ורץ אל הדלת. כשרצה ליכנס דחף אותו המשרת ולא הניחו לפנים. נצטער מאד על זה. עם כל זאת בגודל חשקו ורצונו לשמוע דבר ה׳ עמד אצל החלון ושמע כל דבריו הקדושים.

הקיץ, והנה חלום.

התחיל לחזור על דברי תורה ששמע, והנה מתוק מדבש. חזר עליהם ב׳ וג׳ פעמים. אבל בהיות שהיה עדיין חצות לילה הוכרח לישן עוד הפעם.

בבקר, כשקם ממשכבו, והנה החלום הוא זוכר בבירור גמור, אבל דברי התורה נשתכחו ממנו לגמרי. נצטער מאד על זה, עד שהיה ממש כמבולבל מרוב הצער, ולא ידע האיך להתפלל. בעת סעודת שחרית ישב כמשתומם. אמר בעל הבית אליו:— מה יום מיומים? אם חלם מעלתו איזה חלום לא טוב נטיבנו בפני תלתא דרחמי ליה.— ולא ענהו.

ואפשר שהיה הולך בעצמו אל הבעש״ט, אלא שזכר ההרחקה שהרחיקו המשרת בחלום, ונתירא מאד שמא יהיה גם בהקיץ כך, ודי לו חרפה ובוז.

היה כך כל היום בצער גדול.

בשעת הסעודה השלישית צוה הבעש״ט:— לכו לבית הנגיד הידוע וקראו לי את המלמד שיבא לכאן. — היה נפלא מאד בעיניהם. ותיכף, כשפתח השליח את הדלת ואמר למלמד: — הבעש״ט קרא את מעלתו שיבוא אליו, — מיד דלג על השלחן ורץ כמשוגע בלי טוזליק.

ואז שמע אותן דברי תורה ששמע בלילה. מיד נתעלף. כששב רוחו אליו אמר לו הבעש״ט בבדיחות: — אם היית שומע דבר חדש היית צריך להתפעל כל כך. אבל אין זה דבר חדש, שהרי שמעת כבר כל זה בלילה.—

אז הבין כי דבר ה׳ הוא.

נתקרב אליו בכל לבו ונעשה צדיק גמור.

5. האיך נתקרב אל הבעש״ט ר׳ נחמן מקוסוב.

הרב ר׳ נחמן מקוסוב היה מתנגד להבעש״ט. שמעתי שהבעש״ט היה מנשמת דוד המלך ע״ה והרב ר׳ נחמן – מנשמת שאול המלך ע״ה, ומחמת זה היה עוין את דוד כל הימים.

פעם אמר הבעש״ט: — הרב מוהר״ן רודף אחרי להמיתני, אבל לא ישיגני בעזרת השם. —

פעם אחת נגשו התלמידים אל הרב ר׳ נחמן ואמרו לו: — מה זה שכל העולם נוסעים אל הרב הבעש״ט ומפליאים מאד בשבחו? מדוע לא יבוא מעלתו לעמק השוה, לתהות על קנקנו, ונדע האמת עם מי? למה יהיה זה לנו למוקש?— נתן מקום לדבריהם ונסע לק״ק מזיבוז אל הרב הבעש״ט. קבל אותו בכבוד גדול. אחר כך הלכו שניהם לחדר מיוחד, והוציאו כל איש מעליהם, חוץ מאדם אחד שהטמין עצמו במקום פלוני אלמוני. אמר הרב מוהר״ן: — ישראל, האמת הדבר שאתה אומר שיודע אתה מחשבות בני אדם? — אמר לו: — הן! —

אמר לו: — הלא תדע מה מחשבתי כעת? — ענה הבעש״ט: — הלא ידוע כי המחשבה אינה נחה, אלא היא משוטטת בדברים הרבה, פושטת צורה ולובשת צורה. אם תצמצם מחשבתך בדבר אחד אז אדע. — עשה הרב מוהר״ן כן. אמר הבעש״ט: — שם הויה במחשבתך. — אמר הרב מוהר״ן: — זאת תוכל להבין מעצמך, שהרי מחשבה זו צריך אני לחשוב תמיד, כמו שנאמר „שויתי ה׳ לנגדי תמיד״. וממילא כשאני מניח כל המחשבות ומצמצם מחשבתי בדבר אחד מוכרח להיות שם הויה לנגד עיני. — אמר הבעש״ט: — הלא יש כמה שמות קדושים, ותוכל לכוון באיזה שם שתרצה? —

הודה הרב מוהר״ן שכדבריו כן הוא.

אחר זה דברו בסודות התורה.

פעם אחת שמע הרב מוהר״ן מאנשי שלומו שהיו מדברים סרה על הבעש״ט. חרה לו היטב עבור זה, ואמר להם משל:

פעם אחת עשו שני שרים גדולים כתר למלך, והוציאו עליו הון רב. כאשר באו לגמור את הכתר נפלה ביניהם מחלוקת איך לקבוע האבן־טובה: זה אומר בכה וזה אומר בכה. ושניהם היתה כוונתם בשביל גדולת המלך. כאשר נעשית מריבה ביניהם עבור זה עבר אחד מהמון העם ואמר כדברי אחד מהם. גערו בו בנזיפה: — אתה מה לך פה להכניס עצמך בתגר שאינו שלך? אם אנו מריבים זה עם זה, הלא אנו יודעים גדולת המלך, ולפי גדולתו צריך להיות כך או כך. —

וכך גם כן מחלוקת שבינינו היא מחלוקת ישנה, שהיתה בין שאול ודוד המלך ע״ה, ואחר זה בין הלל ושמאי. והאיך אתם יכולים להכניס ראשכם בזה?! —

6. האיך נתקרב אל הבעש״ט הרב המקובל ר׳ ישראל חריף מסאטנוב, בעל ס׳ תפארת ישראל.

ר׳ ישראל היה מכיר הבעש״ט מקודם, כי ראה אותו כמה פעמים, רק לא תאמין בו. והבעש״ט רצה דוקא למשוך אותו אליו.

פעם אחת היה ר׳ ישראל נבוך מאד בשני ענינים: ענין אחד באיזו שיטה בש״ס וענין שני ברמב״ם. הרגיש בזה הבעש״ט, ובא אליו ואמר לו הפשט הנכון בשני ענינים אלו. אמר לו ר׳ ישראל: — אמת הוא כי הפשט שאמר מעלתו הוא טוב מאד, והייתי אוהב אותו בשביל זה, אלא שלא יהיה בעל שם. —

אחר כך אירע עוד הפעם, שהיה ר׳ ישראל נבוך באיזה ענין. הרגיש בזה הבעש״ט ובא אליו ואמר לו הפשט הנכון. אמר לו ר׳ ישראל עוד הפעם כאשר אמר לו בראשונה.

אחר כך חלה בנו של ר׳ ישראל חולי גדול, והיה מוטל על ערש דוי מקודם חג הפסח עד שעברו כמעט כל ימי הקיץ. הציקתו אשתו מאד ואמרה: — הלא כל העולם נוסעים אל הבעש״ט, והוא פועל ישועות, ומדוע לא תסע גם

אתה אליו, אולי ירפא את בננו? — אמר לה: — אפילו אם יש ממש בבעש"ט, שיוכל לעשות טובה, אף על פי כן הנה בנסיעתי מוכרח אני להתבטל מתורה ותפלה, ואיני מאמין כי ביטול תורה ותפלה יועיל לרפאות החולה. — כעבור איזה זמן לחצתו אשתו מאד ולא הרפתה ממנו שיסע אל הבעש"ט. אמר לה: — הנה בקרוב יגיעו ימי הסליחות, ויש בספרים כי נכון בימים אלו למעט בלימוד ולעסוק בעניני יראת שמים, אז אסע אל הבעש"ט. —

עשה כן, ונסע אל הבעש"ט בימי הסליחות. בא אליו לבית מדרשו בלילה הראשון של סליחות, קודם שאמרו שם סליחות. מחמת שלא היה לו סליחה עמד אצל התיבה ואמר סליחות עם החזן מסליחה אחת. והמנהג היה אצל הבעש"ט, כי „אל רחום" ו„עננו" היה אומר הוא בעצמו לפני התיבה. כשהגיע החזן והקהל ל„אל רחום שמך" הלך לו החזן מן התיבה. היו העולם ממתינים עד שיגש הבעש"ט אל התיבה. ור' ישראל היה עומד עדיין אצל התיבה ומעמיק ברעיונותיו באיזה מאמר של תוספות שלא ידע אותו זה זמן רב, ומחמת טרדתו באותו ענין לא הרגיש שנגש הבעש"ט אל התיבה. כשאמר הבעש"ט „עננו" נפל ברעיונותיו של ר' ישראל פשט נכון בתוספות. כשגמר הבעש"ט תפלת „עננו" אמר לר' ישראל: — „עננו" שלי יכול לומר פשט יפה בתוספות. — אמר לו ר' ישראל: — עכשיו רואה אני כי יש לרום מעלתו חלק בתורה של כל אחד ואחד מישראל.—

מאז נתקשר בכל לבו בבעש"ט ונעשה אחד מתלמידיו.

IX. תנועת שבתי צבי והפראנקיים.

1. הבעש"ט על שבתי צבי.

[שמעתי מר' יואל מגיד מישרים דק"ק נמירוב, ותמיד היה אצל הרב דק"ק פולנאה בק' ראשקוב ובק' שאריגראד ובק' נמירוב].

פעם בא שבתי צבי אל הבעש"ט לבקש ממנו תקנה. ואמר ר' יואל בזה הלשון: — שהתקון הוא להתקשר נפש בנפש, רוח ברוח, נשמה בנשמה. — התחיל הבעש"ט להתקשר עמו במתון, כי היה ירא, מחמת שהיה רשע גדול.

פעם אחת ישן הבעש"ט, ובא שבתי צבי, ימח שמו, ופיתה אותו, ח"ו, והשליך אותו בהשלכה גדולה עד שנפל לשאול תחתיות. הציץ הבעש"ט מקום חֲנָיָתוֹ וראה שהוא עם ישו על לוח אחד, שקורין טאביל.

וסיפר הבעש"ט שהיה בו, בשבתי צבי, ניצוץ קדוש, ותפסו הס"מ במצודתו, רחמנא ליצלן. ושמע מהבעש"ט המעשה איך היתה הנפילה שלו על ידי גדלות וכעס.

[ואני מתרשל לכתוב. ואפשר שאכתוב לידע איך עמוקה הגאוה].

2. הבעש"ט על הספר חמדת ימים[1].

[סיפר לי ר' יואל הנזכר].

פעם אחת שבת הבעש"ט בשאריגראד. במוצאי שבת אחר הבדלה היה

---

[1]) חמדת ימים, סידור תפלות מאת נתן בנימין העזתי (נביאו של שבתי צבי).

דרכו לספר מה שראה בשבת. — אמר, כי ראה שידפיסו באותה השנה ספר חדש, ואינו יודע שם אותו הספר, כי עדיין לא קראו לו שם. וזה הספר חיבר אחד מכת שבתי צבי, ימח שמו. הלשון הוא יפה ויחשקו העם אותו ויטמא ח״ו את העולם בעונותינו הרבים.

אחר כך, כשיצא לאויר העולם, קנה הרב מפולנאה את הספר הלז, כי לא ידע מקודם מה שמו. כשבא הבעש״ט אליו וראה שהספר הנזכר מונח על השלחן וכשפתח אותו אמר: — ספר פסול מונח על שלחנך. — שאל הרב: — איזה הוא? — הראה עליו באצבע וזה היה ספר חמדת ימים. לקחו סמרטוט בזוית וכרכו אותו ונתנו אותו תחת השלחן.

[ועוד סיפר לי ר׳ יואל הנ״ל].

פעם אחת ראה הרב בחלום שאחד מהמנין שלו נשתמד, ואחזתו רעדה ונבהל ושלח לעורר כל המנין, וראה שכלם, תהלה לאל, שלימים. שאל אותם: — שמא אחד מכם עבר עבירה בסתר, ח״ו? — וסיפר להם החלום. ענה צדיק אחד, ר׳ אליעזר מטומאשפולי: — לא ידעתי מאומה, כי אם אותו הלילה לפני השינה עיינתי בספר חמדת ימים. —

3. הבעש״ט תחת רושם הויכוחים עם הפראנקיים והגזרה על שריפת התלמוד.

[שמעתי מפי החסיד ר׳ גדליה ז״ל].

פעם אחת, בערב יום הכפורים [1]) ראה הבעש״ט קִטרוג גדול על ישראל, שתסתלק מהם תורה שבעל פה, והיה מתעצב מאד כל יום ערב יום הכפורים. לעת ערב, כשבאו כל העיר לברכה, ברך אחד או שנים, ואמר: — לא אוכל מחמת צער. — ולא ברך אותם. הלך לבית הכנסת ואמר דברי כבושים, ונפל לארון הקדש וצעק ואמר: — ווי! רוצים ליקח התורה מידנו! איך נוכל להתקיים בין האומות אפילו חצי יום! — ורגז מאד על הרבנים [2]) ואמר כי בשבילם הוא, שהם בודים מלבם הקדמות שקרים. ואמר, כי עמדו למשפט כל התנאים והאמוראים. אחר כך הלך לבית המדרש ואמר עוד דברי כבושים, והתפללו „כל נדרי״. אחר „כל נדרי״ אמר, כי הקטרוג הולך ומתחזק. והיה מזרז כל בעלי התפלות, כדי שיעמוד לתפלת נעילה בעוד היום גדול, כי הוא בעצמו היה מתפלל תמיד תפלת נעילה. קודם נעילה התחיל לומר דברי כבושין, ובכה, והיה מניח ראשו לאחוריו על התיבה, וגנח וצעק. אחר כך התחיל להתפלל שמונה עשרה בחשאי, ואחר כך התחיל השמונה עשרה בקול רם. ומנהגו היה תמיד, שבימים נוראים לא היה משגיח במחזור, אלא הרב ר׳ יעקל [3]) ממזיבוז

---

[1]) שנת תק״ך.

[2]) באי כח קהלת מזיבוז בויכוחים עם הפראנקיים שהיו בקאמיניץ פודולסקי בשנות תקי״ז ותקי״ח (שגררו אחריהם שריפת התלמוד והשתמדות הפראנקיים) היו הרב ר׳ זאב בר׳ אברהם והפרנס ר׳ יהודה בר׳ מיכל (ע׳ השלח כרך ל״ג, 337—341).

[3]) =יעקב׳ל (הקטנה של חבה).

היה אומר במחזור הפיוט לפניו והוא עונה אחריו. כשהגיע לתיבות „פתח לנו שער", או לתיבות „שערי שמים פתח", וכשדבר ר' יעקל פעם ושתים ושמע שאינו עונה אחריו — נשתתק. התחיל לעשות תנועות נוראות, ששחה לאחוריו עד שבא ראשו סמוך לברכיו. חששו כל העולם שלא יפול לארץ, והיו רוצים לאחוז ולסעד אותו, אלא שהיו יראים. הודיעו לר' זאב קוציס, ובא והביט בפניו ורמז שלא יגעו בו. היו עיניו בולטות, ובקולו היה עושה תנועות כשור שחוט. והיה כן לערך שתי שעות. פתאם נתעורר ונתיישר על עמדו, והתפלל במהירות גדולה וגמר התפלה.

במוצאי יום הכפורים באו כלם להקביל פניו, כי כן היה המנהג תמיד. שאלו אותו על הקטרוג מה עלתה. ספר להם: — בעמדי בתפלת נעילה יכולתי להתפלל, והלכתי מעולם לעולם בלי שום עיכוב כל שמונה עשרה של חשאי. ובשמונה עשרה של קול רם הלכתי גם כן, עד שבאתי אל היכל אחד, והיה לי עוד שער אחד ליכנס שאבוא לפני השם יתברך. ובאותו היכל מצאתי תפלות של חמשים שנה, שלא היתה להן עליה, ועכשיו, מפני שהתפללנו ביום כפורים זה בכוונה, עלו כל התפלות. היתה כל תפלה מאירה כשחר נכון. אמרתי לאותן התפלות: — למה לא עליתן קודם? — אמרו: — כי כן נצטוינו להמתין לרום מעלתך שתוליך אותנו. — אמרתי להן: — בואו עמי! — והשער היה פתוח. כאשר התחלנו לילך עם התפלות בא מלאך אחד וסגר הדלת, ותלה מסגר אחד על השער. התחלתי לסבב המסגר לפתוח אותו, ולא יכלתי. רצתי אל רבי [1]) ובקשתי ממנו ואמרתי: — ישראל נתונים בצרה גדולה כזו, ועכשיו אין מניחין אותי ליכנס. בעת אחרת לא הייתי דוחק את עצמי ליכנס. — אמר הרב שלי: — אני אלך עמך, ואם יהיה אפשר לפתוח לך — אפתח. -- כשבא וסיבב את המסגר ולא יכול גם כן לפתוח, אמר אלי: — מה אוכל לעשות לך? — התחלתי להתמרמר לפני רבי: — איך עזבתני בעת צרה כזו? — השיב: — איני יודע מה לעשות לך. אבל אני ואתה נלך להיכלא דמשיחא, אולי תהיה ישועה משם. — הלכתי ברעש גדול להיכלא דמשיחא. כשראה אותי משיח צדקנו מרחוק, אמר לי: — אל תצעק! — ונתן לי שתי אותיות, ובאתי אל השער, ותהלה לאל, שפתחתי המסגר ופתחתי השער, והולכתי כל התפלות.

ומחמת אותה שמחה גדולה, שנתעלו כל התפלות, נשתתק פי הקטיגור, ולא הוצרכתי לטעון, ובטלה הגזירה, ולא נשאר כי אם הרשימה מהגזירה.

[ומאותה הרשימה אני זוכר שהיה רעש גדול בעולם, כי כמה אנשים שלחו ספריהם למדינת וולאחיא.

זה הקטרוג היה מן הכת של שבתי צבי, ימח שמם. ושרף בישוף אחד של עיר קאמיניץ שתי גמרות מש"ס. והרב דקהלתנו אמר כי לקח [הבישוף] מהמוכסן דכפר שלו ש"ס בחזקה, ושילם לו עבור הש"ס, והניחו על האש, ובעונותינו הרבים נשרף כלו. ותהלה לאל, כשעמד הבישוף לפני האש ניזק, והוליכו אותו לעיר קאמיניץ ולא הביאו אותו בחיים, כי מת בדרך. ואחר כך היה ויכוח לפני הבישוף

[1]) אחיה השילוני.

של עיר לבוב, אבל נפל פחד התורה עליו ולא הרשיע. והכת הרשעה הנזכרת כלם השתמדו, כי עשה להם חרפה ובזיון גדול, שגילח להם פאה אחת וחצי זקן, כדי שיהא ניכר שהם לא יהודים ולא נכרים, ומחמת בושה השתמדו.

ומכח אותן שנשתמדו שמעתי מהרב דקהלתנו, שאמר הבעש״ט, שהשכינה מְיַלֶּלֶת ואומרת: כל זמן שהאבר מחובר יש תקוה שתהא לו איזו רפואה, וכשחותכין האבר אין לו תקנה עולמית.

וכל אחד מישראל הוא אבר מהשכינה].

א. הנכרים ועלילותיהם.

1. הבעש״ט מתכוון לסתום פי המקטרג על ישראל שהם מטעים בחשבון את הגוים.

פעם אחת התפלל הבעש״ט לפני התיבה, ובאמצע התפלה הפסיק תפלתו והלך לרחוב שלפני בית הכנסת, וראה גוי אחד מוכר עצים. קנה ממנו עגלת עצים, והוליך הגוי את העצים אחריו לבית המדרש. צוה הבעש״ט לשלם בעד העצים, ובעד מה שהוליך את העצים לבית המדרש צוה ליתן לו יין שרוף. אמר הגוי: — בריך אלהיהון דיהודאי, אשר לו עם קדוש כזה, שאם היה קונה ערל אחד אצלי בוודאי לא היה נותן לי כלום עבור זה. —

שאלו התלמידים את הבעש״ט על מה שהפסיק באמצע תפלתו לקנות העצים. השיב, שבעת תפלתו ראה קטרוג למעלה על עמנו בני ישראל הדרים בכפרים, על מה שהם מטעים בחשבון את הגוים, והוצרך לסתום פי המקטרג בזה, שהערל שיבח מאד את היהודים, ובזה נסתתמו טענותיו של המקטרג.

2. הבעש״ט מפייס לכמרים כדי למנוע אותם מעלילת דם.

פעם אחת באו תלמידי הבעש״ט לביתו בערב פסח אחר חצות לאפות מצת מצוה, כמנהגם לאפות בכנופיא ובאמירת „הלל״. והנה הבעש״ט מהלך בחצר בית הכנסת אנה ואנה וטרוד מאד בעמקות המחשבה. התלמידים המתינו כמה שעות ונצטערו מאד מזה. בין כך ראו שהבעש״ט ראה מרחוק את הכומר והלך אליו והתחיל לדבר עמו ולטייל ארוכות וקצרות, ואחר זה הלך הכומר ולוה אותו. אחר כך אמר: — כעת במהרה, במהרה נתחיל לאפות המצות, כי כבר פנה היום להעריב. — שאלו ממנו התלמידים: — מה זה היה לו לדבר עם הכומר הרבה מאד? — אמר, שהכומר היה במחשבתו להשליך ממזר נדקר ברחוב בית הכנסת בליל פסח, והיה מטיל האשמה על כל בני העיר. ובזה, שדבר עמו הרבה וכבד אותו, נעקר מלב הכומר לעשות זאת.

3. הבעש״ט היה זהיר מפני כומר רשע.

שמעתי, שהיה כומר אחד בק״ק מזיבוז אצל הקומיסר, ועשה צרות גדולות לישראל מאותה העיר, ובני העיר היו מציקים לבעש״ט שיתפלל לגרש

אותו מן העיר, ואמר:— איני רוצה להתגרות עמו, כי הוא מכשף גדול, וכשאתחיל עמו ירגיש תיכף.— ולא עסק בזה כלום. פעם אחת לחץ הכומר את בני העיר מאד, ובאו אל הבעש"ט בצעקה ובקובלנא רבה. ענה להם: — מה אעשה עמכם? אני אתחיל לעסוק עמו, אבל בלט ובמתון, בכדי שלא ירגיש. — התחיל בתפלות, ותיכף הרגיש הכומר.

פעם אחת נסע הבעש"ט על הר אחד ופגע בו שהוא יורד מן ההר, ואמר שיהיה לו מפלה. ואילו היה ח"ו להפך לא היה טוב לו.

וכך הוה, כי באו מן שר העיר ונטלו ממנו רכושו וממונו והורידו אותו ממקומו, והוכרח לשלם לכל היהודים שבעיר, לכל אחד ואחד תביעתו, עד שנעשה עני ונסע מן העיר בסוס אחד בעגלה בזויה.

4. מעשה בעלילת דם בעיר זאסלב.

הבעש"ט שהה בק"ק זאסלב ושבת שם כמה שבתות. בתוך כך מצאו נכרי מת על השדה. הביאוהו לעיר ורצו לעשות עלילה על היהודים. הלכו אל הדוכסה ואמרו לה שהיהודים הרגו לאותו נכרי. והדוכסה יראה לנפשה, כי בעלה הדוכס מת מיתה מנוולת על אם הדרך על אשר הרג הקדושים בעלילות שקר. על כן אמרה:— אי אפשי לדון דיני־נפשות, אם לא שיחקרו הדבר ברור שהיהודים הרגוהו.—

כשנודע לבני ישראל אנשי העיר אחזתם רעדה, ושלחו את ר' אייזיק אל הבעש"ט לאכסניה שלו להודיע לו. והבעש"ט היה עומד באותה שעה, רגל אחת על הספסל ורגל אחת על הארץ, ור' צבי סופר אומר זהר לפניו, והבעש"ט עונה אחריו, ונתלהב בהתלהבות גדולה ופניו בוערים. כשבא ר' אייזיק על מפתן הבית רמז עליו בידו שילך לו, והלך. והפחד היה הולך וגדול. שלחו אותו פעם שנית. רמז הבעש"ט עוד הפעם שילך לו. הפצירו בהרב ר' דוד שילך בעצמו אל הבעש"ט, ואותו בודאי לא ידחה בלך ושוב, כי הוא זקן ונשוא פנים. הלך ר' דוד אל הבעש"ט. אמר לו הבעש"ט:— אין אני שומע כלל שמדברים מזה בחצר.—

פעם אחת, אחר שבת, באמצע היום, אחר אכילה, שכב הבעש"ט על תיבה אחת, נשען על ידו, ואנשים עומדים לפניו, והרכין את אזנו כמו שרוצה לשמוע, ואמר כי מדברים בחצר מזו העלילה. אמר: — יחממו לי המקוה במהרה.— הלך למקוה, ובא ואמר:— אל תפחדו, כי אין חשש כלל.— שלחו הקהל את השתדלן לחצר, ושמע שהנכרים קִבְּלוּ לפני הדוכסה אודות הנכרי ההרוג, וצותה על הדוקטור שלה לראות את ההרוג ולידע אם הוא מת מיתת עצמו או לאו.

והקהל יראו לסמוך על הבעש"ט ונתנו להדוקטור שלשים אדומים, ותהלה לאל שלא היה מזה עלילה כלל וכלל.

5. האיך שנשמותיהם של קדושים באו וספרו להבעש"ט מגודל היסורין שסבלו על קידוש שמו יתברך.

מעשה שהיתה עלילה בק"ק פאוולוטש וברח הרב דק"ק קורוסטישוב, ר'

דוד, ורצה לברוח עד מדינת וולאחיא, כי כל האנשים החשובים שבסביבתם היו מתפחדים שלא יעלילו גם עליהם. וכשבא ר׳ דוד לק״ק מזיבוז עיכבהו הבעש״ט, וכמה פעמים אמר הבעש״ט שינצלו. אחר כך, כשנהרגו, באה אגרת לר׳ דוד, איך שעשו להם עינויים קשים ומרים לכל אחד ואחד. בא עם האגרת אל הבעש״ט, ונתעצב הבעש״ט מאד. ואותו יום היה ערב שבת קדש, והלך למקוה ובכה מאד והתפלל תפלת מנחה במרירות גדולה, עד שאנשי סגולתו לא יכלו להרים ראש. אמרו: — אפשר כשיתחיל לקבל שבת יקבל מתוך שמחה.— והוא התפלל קבלת שבת וערבית גם כן במרירות לב, וקידש על היין בבכי, ונטל ידיו וישב אל השלחן, והלך אל החדר לישן שם והשתטח על הקרקע ושכב עד בוש. ובני ביתו והאורחים היו ממתינים עד שהתחילו הנרות לכבות. הלכה אשתו ואמרה לו: — הנרות יכבו מהרה, והאורחים ממתינים. — אמר לה: — יאכלו ויברכו ברכת המזון וילכו. — הלכה אשתו גם כן לחדר שהיה הבעש״ט שם ושכבה במטתה. והבעש״ט היה שוכב כל הזמן על הקרקע בפישוט ידים ורגלים. עמד ר׳ דוד אצל הפתח לראות מה יהיה הסוף. נתיגע לעמוד ולקח ספסל וישב אצל הפתח. כמו בחצי הלילה שמע שאמר לאשתו: — תכסי פניך. — וכרגע היה אור בחדר והיה מאיר דרך סדקים. ואמר: — ברוך הבא, ר׳ עקיבא! — וגם לשאר קדושים, שאינו יודע שמם, אמר „ברוך הבא!" ור׳ דוד הכיר את ר׳ עקיבא בקולו. אמר הבעש״ט לקדושים: — אני גוזר עליכם שתלכו להתנקם מן הצורר המקטרג, שקורין שטריגאטר [1]). — ענו הקדושים ואמרו: — אל יצא דבר זה מפיו עוד, ומה שדבר יבוטל, כי אינו יודע רום מעלתו מכחו, כי כאשר רום מעלתו בלבל שבת נעשה רעש גדול בגן עדן, והיו בורחים מכל היכלות כמפני חרב. וכשבאנו אל היכל עליון מזה בראו גם שם, ולא ידעו מפני מה. עד שבאנו למקום גבוה, שהם יודעים, וצעקו עלינו: „מהרו ולכו להשקיט דמעות הבעש״ט".

ונספר לרום מעלתו, שכל היסורין שיש לאדם בחיים הם כקליפות השום נגד היסורין שסבלנו על קידוש שמו יתברך ויתרומם. והיצר הרע עושה את שלו, ובלבל את מחשבתנו כחוט השערה, ואף על פי שדחינו אותו בשתי ידים, מכל מקום הוכרחנו לסבול חצי שעה גיהנם. ואחר כך נכנסנו לגן עדן. והתחלנו לטעון שרוצים אנחנו לנקום משונאנו, והשיבו לנו: „עדיין שעתו קיימת. ואם תרצו לנקום, צריכין אתם לקבל על עצמכם גלגול". ואמרנו: „תהלה לאל שמסרנו עצמנו על קידוש השם והוצרכנו לסבול צער גיהנם, שכל היסורין הם כקליפות השום נגד אותו חצי שעה גיהנם. ומה יהיה אם נתגלגל שוב בזה העולם? ושמא נקלקל ח״ו ולא יהיה לנו תקנה? על כן טוב לנו שלא לעשות נקמה ולא להתגלגל"... על כן בקשתנו מרוב מעלתו שיבטל הדבר שאמר.—

שאל הבעש״ט אותם:— מפני מה הטעו אותי מן השמים, ולא גילו לי שמוכרחים אתם להיות קדושים?— השיבו לו: — אם היה רום מעלתו יודע מזה אזי היה מרבה בתפלה ומבטל הגזרה, והיה ח״ו צרה גדולה מזה. על כן לא הודיעו לרום מעלתו. —

[1]) instigator

6. יש שבאה עלילה על יהודי מפני שהוא דר בדירה אחת עם נכרים.

[שמעתי מהרב דקהלתנו].

פעם אחת נהרג על קידוש השם בחור אחד בק"ק פולנאה, שעוללו עליו עלילת שקר וקידש השם מאד. פעם אחת בא הבעש"ט לק"ק פולנאה ועמד אצל בית אמו ושלח לקרוא לה ויצאה, וניחם אותה ואמר לה:– תדעי שבשעת הריגתו פתחו כל העולמות שפתחו ליצחק בשעת עקידתו.–

ולבית היה ירא ליכנס, שהבית היה דירת נכרים, ואמר שעל ידי אותו הבית נהרג הבחור הנ"ל.

XI. לְאָפְיוֹ של הבעש"ט.

1. מה היה עושה הבעש"ט בממונו.

מעולם לא לנו אצל הבעש"ט מעות, אך כשהיה בא מן הדרך היה מסלק החובות, והמותר היה מפזר לצדקה באותו יום.

פעם אחת הביא מעות הרבה מן הדרך ושילם החובות ועשה צדקה, וביקש מאנשיו להמציא לו מצוה לפזר את הממון. בין כך נטלה אשתו מהמעות ואמרה:– לא אצטרך איזה ימים ליקח בהקפה.– בלילה היה לו עיכוב בעבודתו. הבין ובא לבית ואמר:– תודו לי מי לקח מהמעות. – הודתה אשתו שלקחה מן המעות, והחזירה. ותיכף, באותו לילה, צוה לאסוף העניים וחלק להם המעות.

---

2. פעם הלך הבעש"ט עם בנו ר' צבי, שהיה עדיין נער, להקביל פני הרב דמתא, והבית וראה שם הרבה כלי כסף. בהזירתו אמר לבנו: – אתה בוודאי מקנא, למה אין לאביך כלי כסף? – אמר לו:— כן!– אמר לו: – אלו היה לאביך מעות לקנות כלי כסף, טוב היה לפרנס עניים, והמותר ליתן לצדקה.–

3. מעות יש להן ריח.

שמעתי מהרב, שהיו מוצאים בספר תורה אחד תמיד טעיות, והיו מתקנים אותו כמה פעמים, ואף על פי כן היו מוצאים בו טעיות. הראו הספר־תורה להבעש"ט, ואמר כי ניתן לכתוב ממעות שקורין שאלדיר גילט [1]), היינו שמשחקין בקארטין ונותנים לבעל הבית שכר דירה מכל פעם מטבע אחת, ואסף בעל־הבית אלו המעות וכתב באלו המעות ספר תורה הלז.

וכך הוה.

ואמר הבעש"ט שאין לספר זה תקנה ולעולם יהיה פסול, אף אם יתקנו אותו כמה וכמה פעמים.

---

[1]) מעות Soldo; כלו' מעות של שכירות.

4. מזכרונותיו של ר׳ מאיר מרגליות[1].

[שמעתי מר׳ זליג דק״ק ליטיטשוב, שהלך בדרך ובא לק״ק שפולה, ועדיין היה כפר, והוא התאכסן אצל השוחט. ושמעו שבא הרב ר׳ מאיר, הרב דגליל, והלכו להקביל פניו. ובקש הרב מר׳ זליג שישב שם כמה ימים עד שיתאספו כל בני הכפרים למשפט ויהי לו לצוותא. והיה יושב אצל הרב, וסיפר לפניו].

פעם אחת נסע הבעש״ט לק״ק ברודי, ונסע דרך הורודינקה, ועמד לפני ביתי, ושלח אחרי שאצא. ואני לא הייתי עדיין אב־בית־דין. אמר: — מאיר, שב עמי בעגלה ותסע עמי לק״ק ברודי. — לקחתי השק של טלית ותפלין שלי וטוזליק[2]) ונסעתי. כשבאנו לק״ק ברודי עמד באכסניא, כדרך הסוחרים. ולא בא אליו שום אדם, רק שני אנשים, אחד מן נגידים והשני לא היה נגיד, והיו אנשים חשובים. נתנו לו שלום. ובכל פעם היו באים אליו. ואני ראיתי שתם הכסף ביד הבעש״ט ואין לו אפילו פרוטה אחת, והייתי מצטער: למה לא לקחתי מעות שלי מביתי? ושמעתי שהוא אומר לבעל העגלה: — הכין עצמך לדרך. — הלכתי והודעתי לאותן שני האנשים, שהבעש״ט נוסע לדרכו. באו. כשראו ששיהה נסיעתו, אמרו: — אנחנו נלך לבית המדרש. וכשיהיה מוכן לנסוע יתן לנו ר׳ מאיר ידיעה ונבוא. —

וכן היה: הודעתי להם ובאו. נתן הנגיד להבעש״ט בפעם ראשונה אדום זהב אחד. וכשבאו פעם שנית, לקח הבעש״ט אותו אדום זהב ונתן להנגיד הנ״ל, ואמר: — י״ב זהובים תתנו לאנשי הקלוז — הם היו חשובים בעיני הבעש״ט, שאמר שראה השכינה שורה על הקלוז — והמותר י״ב זהובים תחלקו לעניים. — ונסענו מן העיר. כשראיתי שבזבז האדום זהב נמס לבי בקרבי, כי ידעתי שאין לו אפילו פרוטה אחת. שאלתי אותו: — למה עושה כן? הלא אין לרום מעלתו אפילו פרוטה אחת להוצאות? — השיב לי בלשון צחות: — תדע נאמנה, כל זמן שהשם יתברך חי אין לנו מה לדאוג. —

וכן היה. כשבאנו לק״ק ראדוויל התחילו לילך אצלו בני העיר ליטול רפואות, וכן בכל מקום, עד שהביא ממון לביתו.

---

[1]) ר׳ מאיר מרגליות, בעל שו״ת „מאיר נתיבים״, היה קשור אל הבעש״ט בעבותות אהבה עוד מראשית ילדותו. הבעש״ט היה שו״ב בכפר קשילוויץ׳ הסמוך ליאזלוויץ׳, עיר מולדתו של ר׳ מאיר, והיה יוצא ונכנס בבית אביו ר׳ צבי הירש מרגליות, שהיה רב ביאזלוויץ׳ במשך פ״ד שנים (הוא נתמנה במקום אביו בשנת ת״ג, בהיותו בן ט״ז ונפטר בשנת תצ״ז, בהיותו בן מאה שנה), ור׳ מאיר היה אז עדיין תינוק. אחר כך, כשגדל והיה בן י״א, היה עוזב לפעמים בית אביו ושוהה אצל הבעש״ט בקשילוויץ׳ שבועות תמימים. ר׳ מאיר היה רב בהורודינקה (הבעש״ט היה שם מקודם ריש דוכנא אצל אחד המלמדים והיה יוצא ונכנס בבית חותנו), ואח״כ נתמנה אב״ד של גליל לבוב, ומכאן עבר להיות רב הגליל באוסטרהא עד סוף ימיו. הוא נפטר ר״ח אייר תק״ן (עי׳ קבוצת יעקב, פרימישלא תרנ״ז דף נ״א).

[2]) טוזליק — בגד משי ארוך עד כפות הרגלים ורחב מאד ובעל שרוולים ארוכים, והיו לובשים בגד זה רק על הכתפים, מבלי שיכניסו הידים בשרוולים.

5. האיך היה הבעש"ט בורח מן הכבוד.

[שמעתי מר' אהרן דק"ק מזיבוז, שסיפר לפני הרב דקהלתנו].

פעם אחת נסע הבעש"ט לק"ק ברודי ולן במקום אחד סמוך לברודי. בלילה חרד הבעש"ט וארכבותיו דא לדא נקשן, עד שהעיר לר' צבי סופר משנתו בקול קשה. אמר לו הסופר: — מה זה החרדה? — סיפר לו: — בא אלי רבי [1]) ושאל אותי: — מי יותר טוב, אתה או אברהם אבינו, עליו השלום? — שאלתי אותו: — מה זה מהות השאלה? — אמר לי: — אתה תבוא לק"ק ברודי ויעשו לך כבוד גדול. אם ח"ו לא תתחזק, תְּאַבֵּד כל מה שהיה עד הנה. — נתחרדתי עד מאד.

כשבא לק' ברודי באו אליו הנגידים לקבל פניו במלבושי כבוד, והוא התחיל לשחק עם הסוסים ולהחליק אותם ולהכות אותם בידיו, כדרך המשחקים עם הסוסים.

6. הבעש"ט ומדת „גם זו לטובה".

ר' נחמן מהורודינקה היה לו מדה שהיה אומר על כל מה שראה או שאירע לו: — טוב ולטובה! — והיתה אמונתו חזקה כעמוד של ברזל. פעם אחת העמידו אנשי חיל בק"ק מזיבוז אצל היהודים. אמר לו הבעש"ט: — התפלל שלא יעמידו אנשי חיל אצל היהודים. — אמר לו שזה לטובה. אמר לו הבעש"ט: — כמה יפה שלא היית בדורו של המן, שהיית אומר על הגזרה שגזר — זה טוב, ואין לך מעלה אלא מה שתלו את המן, שהוא גם כן טוב. —

7. ר' יצחק מדרוהוביטש וקמיעות של הבעש"ט.

ר' יצחק מדרוהוביטש שמע על גודל פעולת הקמיעות של הבעש"ט, ועלה במחשבתו שבודאי הוא פועל זה על ידי השפעות בשמות הקדושים, לכן גזר אומר בזה הלשון: — ודאשתמש בתגא חלף, — ר"ל צריך שיחלוף ויעבור כח הפעולה של הקמיעות. וכך הוה: ניטל כח פעולתן של קמיעות הבעש"ט ולא היו מועילות כלל וכלל.

כך נמשך הדבר י"ב חדש.

כשנתוודע הדבר להבעש"ט, שאין שום תרופה עולה מהקמיעות שלו, חקר ודרש על זה ונתגלה לו הדבר, שהוא בסיבת דיבורו של הצדיק ר' יצחק מדרוהוביטש.

עשה הבעש"ט דבר גדול על פי צירוף מיוחד של „אנא בכח". ר' יצחק היה בדרך ובכח הצירוף טעה בחשבון של ימות השבוע: ביום השני אמר יום ראשון בשבת, וכן עד יום חמשי, שמנה אותו ליום רביעי, ולמחרת ביום החמשי לשבוע לחשבונו בא לעיר מזיבוז, ובאמת היה יום הששי. בדעתו היה לנסוע לשבת קדש לעיר אחרת הסמוכה, ומפני שהיה בדעתו שהוא יום החמשי, לא היה בהול לצאת לדרכו, בחשבו שעדיין יש לו שהות שני ימים לנסיעה. עמד באכסניה שלו במנוחה: התפלל, אכל, ושכב לישון מטורח הדרך. היה מהרהר:

---

[1]) אחיה השילוני.

עדיין יש לי יום שלם לנסיעת דרכי המועט. כאשר קם משנתו ראה והנה בבית האכסניה המפה פרוסה על השלחן, ועליה לחם הפנים של שבת קדש, ומנורה זקופה עם נרות להדלקה לכבוד שבת. נשאר עומד משתומם ותוהה על הדבר הזה. ענה ואמר לאשר על הבית:— מדוע הכינו הכל כמו בערב שבת קדש? הלא היום יום חמשי בשבת!— אמרו לו האנשים:— הרי היום ערב שבת קדש אחר הצהרים!— פג לבו ולא האמין להם. יצא החוצה והנה כמה בני אדם הולכים כתנותיהם תחת אצילי ידיהם והם רצין והולכין לבית הטבילה, וכמה בני אדם חוזרים מהטבילה. אז הבין כי נאמנו דברי האנשים, ונכנס הביתה והכין עצמו לקבלת שבת.

בתוך כך בא אליו הבעש״ט להזמינו לביתו לסעודת שבת, ופצר בו מאד. ור׳ יצחק היה מסרב ואמר:— הנה בעל הבית הכין בשבילי כל מיני עונג ושמחה, ואיך אעשה כדבר הזה להפסידו כל הכנתו? — ענהו הבעש״ט: — כבר בקשתי מבעל הבית ומחל לי על כבודו והפסדו.— דחה אותו ר׳ יצחק בתירוצים אחרים. לבסוף אמר לו:— עיקר הדבר הוא שאני אוכל הרבה כדי שביעה, ולא תספיק לי הזמנת מעלתו כל די סיפוקי. — החזיר הבעש״ט: — כבר הכינותי סעודה מספקת למעלתו. — פצר בו מאד עד שנתרצה לו והלך לבית הבעש״ט לשבת.

ישבו לאכל סעודת שבת. ור׳ יצחק היה דרכו שהיה מתענה הרבה, מערב שבת לערב שבת, אבל בשבת היה לו טס של כסף שהיה חקוק עליו שם הויה, ברוך הוא, והיה נותן עליו אכילה הרבה, והמאכל היה נשרף ממש [1]). תיכף אחר הקידוש הציע ר׳ יצחק את הטס של כסף, היינו שהניחו על אגודלו, כדרכו, והיה מביט אל מראהו בכל עת הסעודה. כשהתחיל לאכול הניחו לפניו כל המאכלים שהכינו, והוא אכל הכל. אחר גמר הסעודה אמר להבעש״ט: — הלא הבטיח לי מעלתו שיתן לי צרכי עד די סיפוקי, ועתה עוד אני רעב ואין לי מה לאכל.— אמר הבעש״ט: — אגיד למעלתו האמת: למלאכים צפיתי, לשרפים לא צפיתי!—

נטל ר׳ יצחק הטס ופינהו מלפניו ולא היה יכול לאכול עוד שום דבר.

במוצאי שבת קדש, בשעת סעודת מלוה מלכה, שאלו הבעש״ט: — מפני מה מנע מעלתו ממני כח הפעולה בקמיעות שנותן אני לעזרת בני אדם? — החזיר ר׳ יצחק: — אסור להשתמש בשמות הקדושים. — אמר לו הבעש״ט: — בקמיעות שלי לא נכתב שום שם ושום השבעה, רק שמי לבד — „ישראל בן שרה בעש״ט". — לא רצה ר׳ יצחק להאמינו בזה, ואמר לו: — איך אפשר להיות שרק שמו לבד יעשה פעולות נוראות כאלה? —

הביאו לפני ר׳ יצחק כמה קמיעות. פתח אותן וראה כי צדקו דברי הבעש״ט. פתח ר׳ יצחק פיו ואמר בזה הלשון: — רבונו של עולם, כשיש לאדם פרנסה משמו של עצמו, מה איכפת לך? תחזיר לו כח הפעולות בקמיעות שכתוב שמו בהן. —

---

[1]) מאכל הוא בגימטריא אדני הויה=צ״א.

וכך הוה: מאז ואילך חזר הבעש״ט לפעול פעולות גדולות ונוראות בקמיעות שלו.

תמהו כל האנשים שעמדו שם, שנמצא כח באדם זה להפוך רצונו של הבעש״ט. אמר הבעש״ט: — מה אוכל לעשות? הרב ר׳ יצחק הוא עכשיו צדיק הדור וכל העולמות מתנהגים על פיו. יש כמה דברים מהתנהגותו שלא הוטבו בעיני, אלא שמוכרח אני לשתוק. וכשהוא אומר פירוש ב„פרי עץ חיים״, אף שאני יודע פירוש אחר אמתי מזה, מכל מקום מוכרח אני לשתוק.

8. האיך היה כותב קמיעות.

הרב דק״ק פולנאה היה לו קמיע מהרב רבי נפתלי. הראה אותה הקמיע לבעש״ט, והכיר בה הבעש״ט שנכתבה בעודו במקוה ובתענית, ואמר: — אני אכתוב קמיע כזו לאחר אכילה בשעה שאני יושב על המטה. —

9. האיך היה נוהג עם השוחטים.

א) מעשה שבא ר׳ דוד פורקיס עם הבעש״ט לק״ק קאסניטין [1]) וצוה הבעש״ט שיבא השוחט להראות לו הסכין, ולא בא תיכף. עמד הבעש״ט להתפלל. בא השוחט ולא רצה להמתין וגער באשת בעל הבית שתתן לו לשחוט. נתנה לו העופות. שחט והלך לו. אחר התפלה שאל הבעש״ט: — עדיין לא בא השוחט? — השיבו לו: — כבר בא ושחט העופות. — והעופות היו מונחים עדיין במליחה. הביט בהם הבעש״ט ואמר שיאכל. ור׳ דוד לא רצה לאכול. אבל הבעש״ט לא הקפיד על זה.

ב) פעם אחת נסע הבעש״ט לקאמינקה, וסמוך לעיר שמע כרוז להעביר השוחט דק״ק הנ״ל, ואמר: אעבירנו ואעמיד לו איזו פרנסה, — כי היה זהיר מאד לקפח פרנסת כל אדם. וכשבא לבית ר׳ ברוך הכין ר׳ ברוך את עצמו ושחט כמה בהמות, ובהמה אחת נטרפה ותלה אותה בפרוזדור. והבעש״ט עישן לולקי בפרוזדור, ונכנס ר׳ ברוך לפרוזדור. אמר לו הבעש״ט לחתוך חתיכת בשר מבהמה זו ולצלות בשבילו. היה סבור ר׳ ברוך שאמר כך בדרך שחוק, ואמר: — רום מעלתו לא יאכל מבהמה זו. — אמר הבעש״ט: — אני בודאי אוכל ממנה. — כשראה ר׳ ברוך שאמר באמת, אמר: — זו הבהמה טריפה. — אמר לו הבעש״ט: — אבל הבהמה הזאת מבקשת ממני שאוכל הימנה. אמור נא לי, מפני מה נטרפה? — שלח אחר השוחט ושאל אותו: — מפני מה נטרפה בהמה זו? — אמר לו השוחט: — יש דעות בפוסקים. יש מכשירין ויש מטריפין.— צוה הבעש״ט שיחתכו חתיכת בשר ויעשו ממנה צלי. ראה שהדבר קשה בעיני אנשיו. אמר שישלחו לק״ק פולנאה אל ר׳ שמואל מ״ץ [2]) ויביאו ממנו אגרת קודם שיֵעשה הצלי. שלחו תיכף ציר רוכב על סוס טוב, ובא ואגרת בידו מן המ״ץ שהיא כשרה.

העביר את השוחט, ולא רצה להעמיד לו פרנסה.

ג) שמעתי מהרב דקהלתנו, ששלח הבעש״ט אל הרב דק׳ בוטשאטש

---

[1]) Starokonstantinow

[2]) מורה צדק.

שהשוחט שלו הוא מן כת שבתי צבי ימ״ש, והוא מאכילו טריפות, כי לאחר שמראה לו הסכין הוא מכה בסכין על קורנס כדי לפוגמו. בדק אחריו הרב, וכך הוה.

10. הבעש״ט מלמד זכות על כל אחד מישראל.

[שמעתי מהרב דקהלתנו, ששמע מהחסיד ר׳ זאב דק׳ אליק].

פעם אחת שבת הבעש״ט בק״ק אליק אצל בעל־הבית, ובעל־הבית היה פרנס חדש. בשבת בשעת מנחה הלך בעל־הבית לבית הכנסת לשמוע הדרשה של דרשן אחד אורח. המתין לו הבעש״ט בסעודה השלישית שיבוא מבית הכנסת. בתוך כך שמע שהדרשן מלשין על ישראל. רגז הבעש״ט ואמר לגבאי שילך ויקרא לבעל הבית. גילה הגבאי לכמה אנשים שרגז הבעש״ט על הדרשן. ראה הדרשן שהעולם נשמטים אחד אחד, ופסק מלדרוש. ביום מחר בא הדרשן אל הבעש״ט ונתן לו שלום. שאל אותו הבעש״ט מי הוא, אמר: — אני הדרשן. מפני מה רגז רום מעלתו עלי? — קפץ הבעש״ט ממקומו ונתזו דמעות מעיניו, ואמר: — אתה תדבר רע על בר ישראל! תדע שבר ישראל הולך כל היום ביום השוק, ולעת ערב שנוגה לו הוא מתחרד ואומר: אוי לי, שאעבור זמן המנחה! והולך לו לבית אחד ומתפלל מנחה, ואינו יודע מה שמדבר, ואף על פי כן מזדעזעים שרפים ואופנים מזה. —

11. האיך היה הבעש״ט נהנה משמחתן של ישראל.

[שמעתי בביאת הרב דק׳ נמירוב [1]].

פעם אחת בשמחת תורה היו אנשי סגולה של הבעש״ט שמחים ומרקדים ושותים יין מן המרתף של הבעש״ט הרבה. אמרה אשתו הצדקנית בלבה: לא ישאירו יין לקידוש ולהבדלה! — נכנסה אל הבעש״ט ואמרה לו: — אמור שיפסקו לשתות ולרקד, כי לא יִשָּׁאֵר לך יין לקידוש ולהבדלה. — אמר לה הבעש״ט בצחוק: — טוב אמרת. לכי אמרי להם שיפסיקו וילכו לבתיהם. — כשפתחה הדלת והם רקדו בעיגול, וראתה שליהטה אש סביבותיהם כמו חופה, לקחה הכלים והלכה בעצמה למרתף והביאה להם יין כפי רצונם. אחר כך שאל אותה הבעש״ט: — אמרת להם שילכו? — אמרה לו: — היה לך לאמר בעצמך. —

12. עיקר התשובה הוא שבירת הלב וחרטה, ולא סיגופין.

ר׳ מיכל מזלוטשוב [2]) בעת שהיה מסתיר מעשיו מבני אדם היה יושב בברוסילוב. אחר כך נתגדל ונתגלה מעט מעט. אירע מעשה בעיר הנ״ל שאדם אחד חלל שבת בשוגג, שאיחר בנסיעתו בערב שבת קדש מחמת המניעה מצד בעל העגלה. בא אל ר׳ מיכל לבקש ממנו שיתן לו תיקון על חטאו הגדול, חטא של חילול שבת. סידר לו הרב תשובה חמורה מאד, כפי מה שכתוב ב„רוקח״ ושאר ספרים, היינו: להתענות הרבה ולגלגל עצמו בשלג ולישב במים קרים בסתיו בעת הקרח כדי צליית ביצה קלה. כשהתחיל האיש להתנהג בסדר זה

[1]) בעל תולדות יעקב יוסף.

[2]) בנו של ר׳ יצחק מדרוהוביטש.

ראה בעצמו שלא יוכל לקיים התשובה כראוי בשום אופן מרוב חלישות כחו. אירע הדבר שהבעש"ט בא לעיר חודורקוב הסמוכה לברוסילוב. תיכף נסע האיש לשבת אל הבעש"ט, ושאל מאתו תיקון על חילול שבת. השיב לו הבעש"ט: — תקח ליטרה אחת נרות ותדליקם בבית הכנסת לשבת קדש, וזהו התיקון שלך.— כשמוע האיש את דברי הבעש"ט נשאר עומד ותוהה: מה תועיל לו נדבה מועטת זו לתקן חטא חמור של חילול שבת? הבין הבעש"ט כי האיש תוהה על כך, ושאל לו: — על מה אתה מהרהר? — סיפר לו האיש כל המאורע, איך שסידר לו ר' מיכל תיקון חמור מאד שאי אפשר לו לסבלו. החזירהו הבעש"ט: — אל תירא כלל. עשה כאשר צויתיך: קח ליטרה אחת נרות ותתנם לבית הכנסת להדליקם בשבת. וזה יהיה תיקונך. — הלך לו האיש שמח וטוב לב.

תיכף בבואו לביתו לקח את הנרות ותלה אותם על יתד והלך לו לדרכו. קפץ כלב ואכל את הנרות. כשראה האיש דבר זה, שמתנתו נמסרה לכלב, נוסף לו יגון על יגונו, ותיכף קם ונסע עוד הפעם אל הבעש"ט וסיפר לו המאורע, שהכלב אכל את תיקונו. ענה הבעש"ט ואמר: — תקח עוד הפעם ליטרה נרות כבראשונה ותתנם לבית הכנסת, ולא יאכלם עוד הכלב. הרב ר' מיכל מצחק עמי. אמור לו שגזרתי עליו שיבוא אלי לשבת הבאה לעיר חוואסטוב,[1] שאשבות שם אי"ה.

קיים האיש מה שנצטוה מפי הבעש"ט, ור' מיכל קיים גזרת הבעש"ט, וביום ערב שבת קדש אסר עגלתו ליסע לעיר חוואסטוב. נתגלגל הדבר בסיבת העגלה שחשכה לו בדרך סמוך לעיר הנ"ל, והלך ברגליו עד שבא אל הבעש"ט באישון לילה. בשעת כניסתו בפתח אחז הבעש"ט הכוס בידו לקדש. כשראהו הבעש"ט נתן לו שלום, ואמר לו בזה הלשון: — ר' מיכל, מעתה תדע האיך ליתן תיקון חמור למחלל שבת. אדם כזה, שלא טעם טעם חטא מימיו, ולכן אינו יודע כלל מַכְאֵב ושבירת לב של אדם מישראל כשנכשל ח"ו בעבירה, האיך יוכל ליתן תיקוני תשובה? להוי ידוע לך שבשבירת הלב שהיה לאיש ההוא מחילול השבת שאירע לו כבר נתקן ונמחק החטא לגמרי. אבל אתה לא טעמת טעם חטא ולא טעמת שבירת הלב! —

אחר כך עשה הבעש"ט קידוש.

13. הבעש"ט ורבינו סעדיה גאון.

[שמעתי מחמי ז"ל].

הבעש"ט אמר על עצמו שהוא גלגול רבינו סעדיה גאון.

ספרתי הדבר לפני הרב דקהלתנו, ואמר הרב שהוא יודע שהיה הבעש"ט שוקד ללמוד ספרי רבינו סעדיה גאון.

14. הבעש"ט מקפיד על כתיבת דברי תורתו.

[שמעתי מהרב דקהלתנו].

פעם אחת כתב איש אחד תורת הבעש"ט, מה ששמע ממנו. אחר כך ראה

[1])=פאסטוב, והיא עיירה בפלך קיוב, וכן העיירות ברוסילוב וחודורקוב המוזכרות כאן.

הבעש"ט ששד אחד הולך ואוחז ספר בידו. אמר לו: — מה זה הספר בידך, שאתה נושא? — השיב לו: — זה הספר שחברת. — הבין הבעש"ט שיש אדם אחד שכותב תורתו. קיבץ כל אנשיו ושאל אותם: — מי בכם כותב תורתי? — הודה אותו האיש, והביא לו כתביו. עיין בהם הבעש"ט ואמר: — אין בכאן אפילו דיבור אחד שאמרתי! —

15. על סיפור בשבחי הצדיקים.

[שמעתי מהרב דק"ק פולנאה ומהרב דקהלתנו].

הבעש"ט אמר: כל מי שמספר בשבחי הצדיקים כאילו עוסק במעשה מרכבה.

XII. פטירתו של הבעש"ט.

[שמעתי מהרב דקהלתנו].

בהיות הבעש"ט חולה קודם פטירתו לא שכב, רק שנעשה כחוש וקולו נלקה, והיה יושב בבית התבודדות. לא היה בו כח לקרוא למשרת שלו כשהיה צריך לו. תלה פעמון בבית הגדול וחוט נמשך אליו לבית קטן שלו, והיה הבעש"ט מושך בחוט ונשמע קול הפעמון ובא אליו המשרת.

פעם אחת נכנס אליו רבי דוד פורקיס ז"ל, מגיד מישרים דק' מזיבוז, ושאל אותו איזה דבר. מאיש אחד מק"ק באר שמעתי, שהשאלה היתה איך להתפלל בעד החולה על ידי סיפורי מעשיות. התחיל לומר לו, ובאמרו נתלהב מאד ופניו היו בוערים כלפידים. נפל פחד על ר' דוד ורצה לברוח, רק מחמת שהבעש"ט דבר עמו פנים אל פנים לא יכול לצאת. בתוך כך באה בתו מרת אדל תחיה, ואמרה לאביה: — עת לאכול, כי פנה היום. — מיד אזל סומקא ואתא חוורא. שכב על מטתו לנוח. אמר לה: — בתי, בתי! מה עשית לי? — אמר ר' דוד: — הדין עמה, כי עת היא לאכול. — אמר הבעש"ט: — לא ידעת מי היה כאן. מצד אחד עמד אליהו ז"ל ומצד השני עמד רבי[1]), והם אמרו לי ואני אמרתי לך וכשבאה ובלבלה אותי—הלכו. —

קצת מפטירתו.

הסתלקותו היתה ביום א' דשבועות.

בפסח שקודם זה היה הרב ר' פנחס מקוריץ אצל הבעש"ט, ונחלש מעט, ומפני זה בערב יום טוב האחרון של פסח היה שקלא וטריא אצלו אם לילך למקוה או לא, והסכימה דעתו שלא לילך. וביום ז' של פסח בתפלה ראה איך שנגזר על הבעש"ט שיסתלק בקרוב, מפני התעצמותו מאד נגד כת ש"ץ— כמבואר לעיל[2]) במעשה יום הכפורים — שרצו לשרוף הש"ס. התחיל הרב ר' פנחס להתעצם בתפלה, ולא הועיל. נתעצב מאד על שלא הלך למקוה, כי אלו ראה דבר זה במקוה לדעתו היה מועיל לזה. אחר התפלה שאל הבעש"ט אותו אם הלך אתמול למקוה, ואמר: — לא. — אמר הבעש"ט: — כבר נעשה מעשה, ואין אחר מעשה כלום. —

[1]) אחיה השילוני. [2]) עי' לעיל עמודים 56—58.

אחר הפסח היה לבעש"ט חולי השלשול, ועם כל זה היה מתחזק מעט להתפלל לפני התיבה. ואותן התלמידים שהיו מוחזקים שיתעצמו בתפלה לא הודיעם כלום, ושלח אותם למקומות אחרים. והרב ר' פנחס לא נסע לביתו.

בליל שבועות נאספו אנשי סגולתו להיות ערים כל הלילה לתקון האר"י ז"ל, ואמר לפניהם דברי תורה על ענין הסדר וענין מתן תורה. בבקר שלח לקרא לאנשי סגולתו שיתאספו כלם. וצוה לר' ליב קיסלר ועוד אחד, שכחתי שמו, שיתעסקו בקבורתו. למד אותם על גופו: על כל אבר הראה להם סימנים איך נפשו נשאלת ונפטרת מאבר זה, אחר כך מאבר אחר,— כדי שיבינו על החולים, כי הם היו מאנשי חברה קדישא. אחר כך צוה שיכנסו מנין להתפלל עמו. צוה שיתנו לו הסידור, ואמר:— אשתעי עוד מעט עם השם יתברך.— לאחר התפלה הלך ר' נחמן מהורודינקה לבית המדרש להתפלל עבורו. אמר הבעש"ט:— לחנם הוא מרעיש. אם היה יכול ליכנס בפתח זה שהייתי רגיל ליכנס היה פועל בתפלתו.—

באותה שעה נכנסה אצלו נשמת מת אחד לתקן אותו. גער בו ואמר: — שמונים שנה אתה נע ונד, ולא שמעת עד היום שאני בעולם! צא, רשע!— ותיכף אמר למשרת:— רוץ מהר בצוחה גדולה שיפנו מן הדרך, כי הרגזתי אותו, שמא יזיק לאיזה אדם.—

וכך הוה, שהזיק בתולה אחת, בתו של השמש.

חזר המשרת ושמע שהבעש"ט אומר: — אני מוחל לך אותן שתי שעות, ולא תְעַנֵה אותי.— אמר לו המשרת: — עם מי רום מעלתו מדבר? — אמר: — אין אתה רואה את מלאך המות, שהיה תמיד בורח ממני, כמו שאומרים הבריות: מגרשו למקום שגדלין פלפלין שחורים, ועכשיו כיון שנתנו לו רשות עלי נתרחבו כתפיו ושמחה גדולה עליו.—

אחר כך באו כל אנשי העיר לקבל פניו ביום טוב, ואמר לפניהם דברי תורה.

אחר זה, בעת הסעודה, צוה למשרת שיתן דבש בצלוחית גדולה, ונתן בקטנה. אמר:— אין שלטון ביום המות! אפילו הגבאי אינו ציית לי. — אחר כך אמר:— עד כאן גמלתי עמכם חסד, עכשיו תגמלו עמי חסד.—

אחר כך הלך לבית הכבוד, ורצה המשרת לילך אחריו. שאל אותו: — מה יום מיומים, שאתה רוצה לילך אחרי? מה ראית בי? — ולא הלך אחריו.

גם אמר להם הסימן, שכאשר יפטר מן העולם יעמדו שני מורי־השעות.

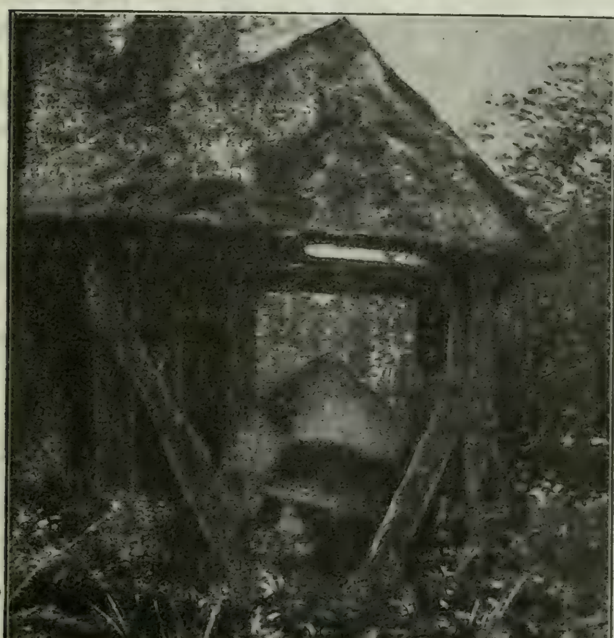
בבואו רחץ ידיו, ומורה־השעות הגדול עמד בהליכתו. סבבו אנשיו עליו, שלא יראה עמידת מורה־השעות. אמר להם: — ידעתי שעמד מורה־השעות. אין אני דואג על עצמי, כי יודע אני בבירור שאצא מפתח זה ותיכף אכנס בפתח אחר. — ישב על מטתו, וצוה שיעמדו סביב מטתו. אמר להם דברי תורה על עמוד שמעלין מגן עדן תחתון לגן עדן עליון, וכן בכל עולם ועולם האיך הוא בעש"ן [1]) בביאור על סדר עבודה. וצוה להם לאמר „ויהי נועם". שכב וישב כמה פעמים. כוון בכוונות, עד שלא שמעו חיתוך אותיות. צוה לכסות אותו בסדין. התחיל להזדעזע ולחרוד כמו בשמונה עשרה. אחר כך נח מעט.

[1]) = עולם, שנה, נפש.

ראו שעמד מורה־השעות הקטן. המתינו עד בוש, והניחו נוצה על חוטמו. ראו שנפטר.

[וכל זה שמעתי מר׳ יעקב מק״ק מזיבוז, שנפטר בארץ הקדושה. והרב אמר שר׳ ליב קיסלר ראה יציאת נשמתו כמו שלהבת מראה תכלת].

שמעתי, שאמר הבעש״ט באיזה יום יפטר לעולמו. ואותו היום היה בנו ר׳ צבי ישן. אמרו לבעש״ט, למה אינו מצוה לבנו. אמר: — מה אעשה, שהוא ישן. — וזה שישן היה מפני שלא האמין שימות אביו. עוררו אותו ואמרו לו: — אביך אמר שבודאי ימות היום. — בא אל אביו והתחיל לבכות. אמר לו אביו: — ידעתי שנתתי לך נשמה קדושה. וכשהייתי רוצה היה בכחי להביא נשמת אדם הראשון בסוד העיבור, והיית יודע כל מה שצריכין לידע. אבל יש לך נשמה קדושה ואינך צריך לכל זה. — ביקש ר׳ צבי ממנו: — אף על פי כן אמור לי איזה דבר. — התחיל לאמר לו. אמר: — איני מבין מה שאתה אומר. — אמר: — תקיף לי עלמא ואיני יכול לדבר עמך. — למד עמו שם אחד, ואמר: — תכוון שם זה ותראה אותי ואלמוד עמך. — אמר לו: — שמא אשכח את השם הנזכר? — אמר לו סגולה שיזכור.

מציון שעל גבי קבר הבעש״ט במזיבוז.

ב. אגרות.

1. אל הרב משה מקוטוב.[1]

הרב ר׳ משה מקוטוב[2]) שלח מכתב אל הבעש״ט, כשהיה עדיין „בעל שם״ סתם, בבקשה שיסע לרפאות את הילד אשר הלה אצל אחיו ר׳ חיים, מגיד מישרים בהורודינקה. גם כתב לו ר׳ משה באותו המכתב בנדון הרפואה שנתן הבעש״ט לו גופו.

החזיר לו הבעש״ט במכתב זה:

על האדריסה:

הנהו אימורין קרבין ונחתין לגבוה משלחן גבוה קא זכי ליה רחמנא ה״ה הרב המאור הגדול שבת עוז ומגדול נ״י פ״ה ע״ה כ״ש[3]) תפארתו מוהר״ר משה נרו יאיר כצאת השמש בגבורתו.

מק׳ טלוסט לק׳ קוטוב **יצ״ו.**

גוף המכתב:

ב״ה שלמא יסגי להאי גברא רבא ויקירא אשל נטוע להני אשלי רברבי בוצינא דנהורא זית שפכני[4]) עסיס רימוני ה״ה הרב המאור הגדול משנתו ברור וזך כשמשא כ״ש תפארתו מוהר״ר משה נרו יאיר כשמשא בצהרים.

אתנו החיים והשלום כה יתן וכה יוסיף ה׳ לכם בפנים שוחקות ובפנים מסבירים לעולמים.

הנה נחתי וסלקי ברעותא דמר[5]) ודרכתי בקום ועשה ונחצתי בנחיצה לנסוע לק׳ הארידענקא ותקנתי הדבר נכון בצביתא דמר. וגם אודות השאלה אשר שאלתם וגם מהלאה נתתי ידי וחזרתי אחר הני אֻוֹרְחֵי וּפִרְחֵי הנוסעים מן (הכרעתם) [הכרכים] ולשלוח למעכ״ת הרמה תשובה על השאלה להבין בנבין. ועתה הפעם ידיעתי איני מוחקר בטעם התרעומת דמר מתרעם עלי, אך יגזור אומר ולגלות דברים שבלב ואני אשיב אל לבו לחקור היטב ואשיב אל לבו להבין חורפי דבר. ויקיים ואל יחוש מהדבר היוצא מן העץ. יקח מר ויכתוש היטב העצים דק ויתן במים ויבשל היטב, ר״ל פריעין,[6]) ויתן צוקיר בו מעט

1) נדפס בסוף פ׳ האמונות והדעות לרס״ג דפוס יוזיפוף תרל״ח.

2) שמעוני, שהיה רבו של הבעש״ט.

3) נר ישראל פטיש החזק עמוד הימיני כבוד שמו.

4) שְׁפְכָנִי — זית שהוא עושה שמן הרבה (פאה ז׳ א׳).

5) הנה ירדתי ועלייתי ברצונו של מר.

6) [illegible]

מזעיר. והדבר אינו מחליש ומשלשל, אך ורק מחזיק את המוח ומשמח את הלב לעבודת ה' ב"ה. וזה לשתות בכל בוקר אליבא ריקנא, וכל זה לעשות בכל בוקר עד כלות.

ובזה אסיים בשים שלום הכ"ד

ישראל בהר"ר אליעזר מטלוסט.

II. אל הרב יעקב יוסף כ"ץ בעל „תולדות יעקב יוסף"[1].

על האדריסה:

מק' מזיבוז לק' נעמרוב רבתא הני מילי בכתבא רצוא ושוב כמראה הבזק מראה הכהן אב"ד דק"ק הנ' מעוז ומגדל הרב המופלא עושה פלא חכם הכולל מ' יוסף הכהן דק"ק הנ' אב"ד.

גוף המכתב:

ליד אהובי א"נ[2]) הרב המאור הגדול ע"ה פ"ה[3]) המפורסם בחסידות החכם השלם המופלא עושה פלא הנצמד בקירות לבי דבוק מאח לי מ' יוסף הכהן.

הנה גי"ה[4]) קבלתי וראיתי ראי' אחת בשתי שורות העליונות ושם נאמר שרומע"ל[5]) אומר כאילו מוכרח להתענות, ותרגז בטני מקול הקורא. והנני מוסיף בגזירות עירין ובצירוף קב"ה ושכינתיה לבל יכניס את עצמו בסכנה כזו, כי זה מעשה מרה שחורה ועצבות, ואין השכינה שורה לא מתוך עצבות רק מתוך שמחה של מצוה, כאשר ידוע לרומע"ל, דברים שלמדתי כמה פעמים. והיו הדברים האלה על לבו. ועל דבר סעיפי מחשבותיו המביאים אותו לזה איעצך ויהי אלקים עמך גבור החיל: בכל בקר ובקר בעת לימודו ידבק עצמו באותיות בדביקות גמור לעבודת בוראו, ב"ה וב"ש,[6]) ואז ימתיקו הדינים בשורשן ויקל מעליו הדינין. ומבשרך אל תתעלם ח"ו להתענות יותר מהחיוב ומהצורך. ואם שמוע תשמע לקולי ויהי' אלהים עמך.

ובזה אקצר ואומר שלום מנאי הדש"ת[7]) נאום ישראל בעש"ט.

ואפריון נמטי לבנו יחידו הרבני המופלג הידיד כבוד מ' שמשון[8]) ועי"ח[9]) בנו ידידי ר"מ הירץ נ"י, לכולם בכלל ובפרט.

---

1) שבחי הבעש"ט דף ח'—ט'.
2) אהוב נפשי.
3) עמוד הימיני פטיש החזק.
4) גלילות ידו הטהורה.
5) שרום מעלתו.
6) ברוך הוא וברוך שמו.
7) הדורש שלומו תמיד.
8) ר' שמשון היה אב"ד בראשקוב.
9) ועם יוצאי חלציו.

III. אל ר׳ אברהם גרשון מקוטוב[1].

זאת האגרת שנתן הרב רבי ישראל בעש״ט זלה״ה לרבינו המחבר מו״ה יעקב יוסף שיתן לגיסו רבי גרשון קוטוור שהיה באה״ק, וע״י עיכוב שהיה מהשם ברוך הוא לא נסע לארץ ישראל ונשאר[ה] בידו כדי לזכות עמינו בני ישראל.

לכבוד אהובי גיסי חביבי וידידי כנפשי ולבבי, ה״ה הרבני המופלא החסיד המפורסם בתורה וביראה, כבוד מוהר״ר אברהם גרשון נ״י וכאל״ש,[2] ולאשתו הצנועה מרת בלומא, עם כל י״ח[3], כולם יעמדו על הברכה של חיים א״ס[4].

גי״ק קבלתי ביריד לוקא שנת תק״י לפ״ק[5]) אשר שלחת ע״י המשולח שהלך מירושלים, ושם נכתב בתכלית הקיצור, ושם נאמר כי כבר כתבת באריכות לכל אחד ואחד על ידי איש אחד שנסע למצרים. אמנם אותן הכתבים הנכתבים באריכות לא הגיעו לידי, וצער גדול היה לי על זה אשר לא ראיתי תמונת ידך קודש אשר כתבת בפרטות, ובוודאי זה מהמת קלקול המדינות בעו״ה, שנתפשט הַדֶּבֶר בכל המדינות, כי קרוב לסביבותינו הגיע הדבר בק״ק מאהילוב ובמדינות וואליחאיי ובמדינות קדר. וגם שם נאמר כי אותן החדושים וסודות אשר כתבתי לך על ידי הסופר הרב המוכיח דק״ק פולנאה לא הגיעו לידך, וצער גדול היה לי ג״כ על זה, כי בוודאי נחת גדול היה לך אם הגיעו לידך. אמנם לע״ע שכחתי כמה דברים מהם, אך פרטים מהם מה שאני זוכר אכתוב לך בקיצור גדול. כי בר״ה שנת תק״ז עשיתי השבעת עליית הנשמה, כידוע לך, וראיתי דברים נפלאים במראה מה שלא ראיתי עד הנה מיום עמדי על דעתי, ואשר ראיתי ולמדתי בהעלות[י] לשם בלתי אפשרי לספר ולדבר אפילו פה אל פה. אך בחזירתי לגן עדן התחתון וראיתי כמה נשמות החיים והמתים הידועים לי ושאינם ידועים לי בלי שיעור ומספר ברצוא ושוב לעלות מעולם לעולם דרך העמוד הידוע ליודעי ח״ן בשמחה רבה וגדולה, אשר ילאה הפה לספר וכבד אוזן הגשמי לשמוע, וגם רשעים רבים חזרו בתשובה ונמחל להם עוונותיהם, באשר שהיה עת רצון גדול, שגם בעיני יפלא מאד, שכמה וכמה נתקבלו בתשובה שגם אתה ידעת אותם. והיה ביניהם גם כן שמחה רבה עד מאד, ועלו גם כן בעליות הנ״ל. וכולם כאחד בקשו ממני והפצירו בי עד בוש באמרם: לרום מעלת כבוד תורתך חננך ה׳ בבינה יתירה להשיג

---

[1]) נדפס בסוף ס׳ בן פורת יוסף לר׳ יעקב יוסף הכהן, קוריץ תקמ״א.

[2]) נרו יאיר וכל אשר לו שלום.

[3]) יוצאי חלציהם.

[4]) אמן סלה.

[5]) מכאן שנכתבה האגרת בשנת תקי״ב, שהרי אילו נכתבה בשנת תקי״א היה משתמש בלשון „אשתקד״ או כיוצא בזה. ובשנת תקי״ג היה ר׳ אברהם גרשון בחו״ל וחזר בתוך שנה בקירוב לא״י ונתישב בירושלים (קודם לכן היה יושב בחברון, ע׳ א. כהנא, ר׳ ישראל בעש״ט 96—97).

ולדעת מענינים האלה, עמנו תעלה להיות לנו לעזר ולסעד. ומחמת השמחה הגדולה שראיתי ביניהם אמרתי לעלות עמהם. וראיתי במראה, כי הס"ם עלה לקטרג בשמחה גדולה אשר לא היה כמוה, ופעל פעולותיו גזירות שמד על כמה נפשות שיהרגו במיתות משונות. ואחזתני פלצות ומסרתי ממש נפשי, ובקשתי ממורי ורבי שלי[1]) שילך עמי, כי סכנה גדולה לילך ולעלות לעולמות העליונים, כי מיום היותי על עמדי לא עליתי בעליות גדולות כמוהן. ועליתי מדרגה אחר מדרגה, עד שנכנסתי להיכל משיח, ששם לומד משיח תורה עם כל התנאים והצדיקים וגם עם שבעה רועים, ושם ראיתי שמחה גדולה עד מאד, ואיני יודע לשמחה זו מה הוא עושה, והייתי סובר שהשמחה זו ח"ו על פטירתי מהעולם הזה, והודיעו לי אחר כך שאיני נפטר עדיין, כי הנאה להם למעלה כשאני מייחד יחודים למטה על ידי תורתם הקדושה. אבל מהות השמחה איני יודע עד היום הזה. ושאלתי את פי משיח: — אימת אתי מר? — והשיב לי: — בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת, ויוכלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך, ואז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה. — ותמהתי על זה והיה לי צער גדול באריכות הזמן כל כך, מתי זה אפשר להיות. אך ממה שלמדתי בהיותי שם שלשה דברים סגולות ושלשה שמות הקדושים, והם בנקל ללמוד ולפרש, ונתקררו[ה] דעתי, וחשבתי אפשר על ידי זה יוכלו גם כן אנשי גילי לבוא למדרגה ובחינה כמותי, דהיינו בהיותם יכולים לעליות נשמות וילמדו וישיגו כמו אני. ולא נִתְּנָה רשות כל ימי חיי לגלות זאת. ובקשתי עבורך ללמד אותך, ולא הורשיתי כלל, ומושבע ועומד אני על זה. אך זאת אני מודיעך והשם יהיה בעזרך: לנכח ה׳ דרכך ואל יליזו, ובפרט בארץ הקדושה. בעת תפלתך ולמודך וכל דיבור ודיבור ומוצא שפתיך תכוון לייחד שם, כי בכל אות ואות יש עולמות ונשמות ואלקות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה עם זה, ואחר כך מתקשרים ומתייחדים האותיות ונעשים תיבה ומתייחדים יחוד אמתי באלהות, ותכלול נשמתך עמהם בכל בחינה ובחינה מהנ"ל, ומתייחדים כל העולמות כאחד ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול לאין שיעור, בהבינך בשמחת חתן וכלה בקטנות וגשמיות, וכל שכן במעלה העליונה כזאת. ובוודאי ה׳ יהיה בעזרך ובכל אשר תפנה תצליח ותשכיל. תן לחכם ויחכם עוד. וכן תתפלל עבורי בכוונה הזאת שאזכה להסתפח בנחלת ה׳ בחיים, ובעד שארית הנמצא[ה] בח"ל.

וגם התפללתי שם: על מה עשה ה׳ ככה ומה חרי הגדול הזה, על אשר נמסר להס"ם כמה נפשות מישראל להריגה, ומהם כמה נפשות שנשתמדו ואחר כך נהרגו! — ונתנו לי רשות לשאול את פי הס"מ בעצמו. ושאלתי את פי הס"מ: — מה ראה על ככה ומה דעתו בזה שימירו דתם ואחר כך נהרגין? — והשיב לי, „שכוונתי לשם שמים". וכך היה בעו"ה אחר זה, שבק"ק זאסלב היה עלילה על כמה נפשות[2]) ושנים מהם המירו דתם ואחר כך הרגו אותם, והשאר קידשו שם

[1]) אחיה השילוני. כן כתב בעל תולדות יעקב יוסף (פ׳ בלק): „אחיה השילוני קיבל ממשה רבינו ע"ה והיה מיוצאי מצרים, ואח"כ מבית דינו של דוד המלך ע"ה, והיה רבו של אליהו הנביא ורבו של מורי ז"ל".

[2]) בשנת תק"ז (ע׳ 218 - 202, Евр. Старина, IV)

שמים בקדושה גדולה ומתו במיתות משונות. ואחר זה היו עלילות בק"ק סיבטובקע ובק"ק דונאוויץ [1], ואז לא המירו דתם, אחר ראותן מעשה הנ"ל דק"ק זאסלב, רק כולם מסרו נפשם על קדושת השם וקידשו שם שמים ועמדו בנסיון, ובזכות זה יבוא משיחנו וינקום נקמתינו וכפר אדמתו עמו.

ובראש השנה שנת תק"י עשיתי עליית הנשמה, כידוע, וראיתי קטרוג גדול עד שכמעט ניתן להס"ם רשות להחריב כללות מדינות וקהילות, ומסרתי את נפשי והתפללתי: נפלה נא ביד ה׳, ואל נפלה בידי אדם. ונתנו לי רשות שיהיה תמורת זה חולשות גדולות וְדֶבֶר אשר לא היה כמוהו בכל מדינות פולין ושאר מדינות הקרובות לנו. וכך היה, שנתפשטה החולשה עד למאוד, אשר אין לְהִסָפֵר, וגם הדבר בשאר מדינות. ונשאתי ונתתי עם החבורה שלי לומר קטורת בהשכמה לבטל הדינין הנ"ל. וגילו לי בחזיון לילה: — הלא אתה בירנת לך בעצמך נפלה נא ביד ה׳ וכנ"ל, ולמה אתה רוצה לבטל? הלא אין קטיגור וכו׳. — ומאז לא אמרתי קטורת ולא התפללתי על זה, רק בהושענא רבה הלכתי לבית הכנסת עם כל העולם על ידי כמה השבעות מחמת פחד גדול, ואמרתי פעם א׳ קטורת, כדי שלא יתפשט הדבר לסביבותינו, וכך עלתה בידינו בע"ה.

ורציתי להרחיב הדיבור ולטייל באריכות, אך מחמת הדמעות אשר נזכרתי פרידתך ממני לא יכלתי לדבר. אך בקשתי ממך לחזור על דברי מוסר שלי, שאמרתי לך כמה פעמים, ולהיות תמיד על רעיונך ולהגות בהם ולדקדק בהם, בודאי תמצא בכל דיבור ודיבור כמה מיני מתיקות, כי לא דבר רק הוא מה שאמרתי לך, כי השם יודע שאין אני מייאש עצמי מנסיעה לארץ ישראל, אם יהיה רצון השם, ולהיות עמך ביחד, אך אין הזמן מסכים לזה. וגם אל ירע בעיניך על אשר לא שלחתי לך מעות, כי מחמת בגידת הזמן אשר היה עמדי מחמת דבר ורעב וכמה טפלי דתלי בי ממשפחתנו לפרנס ולכלכל אותם, חוץ משאר עניי ישראל, תם הכסף ולא נשאר בלתי אם גויתינו, ואי"ה כי ירחיב ה׳ וכו׳ אזי בודאי וכו׳.

וגם נכדי החתן החשוב כ׳ אפרים [2]) עלוי גדול בתכלית הלימוד. בודאי אם יהיה שעת הכושר מה ראוי היה לבוא בעצמך לכאן ולראות וליראות עמי פא"פ ולשמוח בשמחתינו כאשר הבטיח אותי.

גם בקשתי מאוד ומאוד אודות מחו׳ הרב המפורסם החסיד מ׳ יוסף כ"ץ [3]) עובד ה׳ לקרבו אותו בשתי ידים ובכל מיני הֲנָיְיתָא, כי מעשיו רצוים לפני השם יתברך וכל מעשיו לשם שמים, וגם לכתוב בעדו להגבירים לעשות לו הספקה טובה ולתמכו אותו ישיבה שיש בה סמיכה, כי בודאי יהיה לך לנחת אם יהיה אתך עמך במחיצתך.

כ"ד אה׳ גיסך המצפה לראותך פא"פ ומתפלל בעד אריכות ימיך ואשתך וי"ח ודר"ש כל הימים לרבות הלילות לאי"ט א"ס.

ישראל בעש"ט מק"ק מעזיבוש.

---

[1]) Дунайгородъ בפודוליא. העלילה היתה בשנת תק"ח (ע׳ Евр. Старина, III, 268-285)

[2]) הוא ר׳ משה חיים אפרים, בעל דגל מחנה אפרים.

[3]) ר׳ יעקב יוסף, בעל תולדות יעקב יוסף, שעל ידו נשלחה אגרת זו.

זאת האגרת שנתן הרב **רבי ישראל** בעש"ט זלה"ה לרבינו המחבר מוה' **יעקב יוסף** הכהן שיותן לגיסו **רבי גרשון** קוטווער שהיה בא"י ק ועל ידי עיכוב שהיה מהשם ברוך הוא לא נסע לארץ ישראל ונשאר בידו כדי לזכות עמינו בני ישראל ·

לכבוד אהובי גיסי חביבי וידידי כנפשי ולבבי ה"ה הרבני המופלא החסיד המפורסם בתורה וביראה כבוד מוהרר **אברהם גרשון** נ"י וכאל"ש ·

ולאשתו הצנועה מרת **בלומא** עם כל י"ח כולם יעמדו על הברכה של חיים א"ם ·

גי ק · קבלתי כתב ידיד לוקא שנת תק"י לפ"ק · אשר שלחת ע"י המשולח שהלך מירושלים וגם נכתב בתכלית הקיצור וגם נאמר כי כבר כתבת באריכות לכל א' וא' ע"י איש א' שנסע למצרים אמנם אותן הכתבים הנכתבים באריכות לא הגיעו לידי וצער גדול היה לי ע"ז אשר לא ראיתי תמונת ידך קודש אשר כתבת בפרטות ובוודאי זה מחמת קלקול המדינות בעו"ה שנתפשט הדבר בכל המדינות כי גם קרוב לסביבותינו הגיע הדבר בק"ק מאהילוב ובמדינות וואליחאי' ובמדינות קדר וגם שם נאמר כי אותן החדושים וסודות אשר כתבתי לך על ידי הסופר הר"ר המוכיח דק"ק פאלנאי' לא הגיעו לידך וצער גדול היה לי ג"כ ע"ז כי בוודאי נחת גדול הי' לך אם הגיעו לידך אמנם לע"ע שכחתי כמה דברים מהם אך פרטים מהם מה שאני זוכר אכ זוב לך בקיצור גדול · כי בר"ה שנת תק"ז עשיתי השבעת עליית הנשמה כידוע לך וראיתי דברים נפלאים במראה מה שלא ראיתי עד הנה מיום עמדי על דעתי ואשר ראיתי ולמדתי בהעלות לשם בלתי אפשרי לספר ולדבר אפילו פה אל פה אך בחזירתי לגן עדן התחתון ראיתי כמה נשמות החיים והמתים הידועים לי ושאינם ידועים לי בלי שיעור ומספר ברצוא ושוב לעלות מעולם לעולם דרך העמוד הידוע ליודעי חן בשמחה רבה וגדולה אשר ילאה הפה לספר וכבד אוזן הגשמי לשמוע וגם רשעים רבים חזרו בתשובה ונמחל להם עוונותיהם באשר שהי' עת רצון גדול שגם בעיני יפלא מאוד שכמה וכמה נתקבלו בתשובה שגם אתה ידעת אותם והי' ביניהם גם כן שמחה רבה עד מאוד ועלו גם כן בעליות הנ"ל וכולם כאחד בקשו ממני והרצו בי עד בוש באמרם לרום מעלת כבוד תורתך חנכך ה' בבינה יתירה להשיג ולדעת מעניינים האלה עמנו תעלה להיות לנו לעזר ולסעד ומחמת השמחה הגדולה שראיתי ביניהם אמרתי לעלות עמהם וראיתי במראה כי הס"ם עלה לקטרג בשמחה גדולה אשר לא היה כמוהו ופעל פעולותיו גזירות שמד על כמה נפשות שיהרגו במיתות משונות ואחזתני פלצות ומסרתי ממש נפשי ובקשתי **ממורי** ורבי שלי שילך עמי כי סכנה גדולה לילך ולעלות לעולמות העליונים כי מיום היותי על עמדי לא עליתי בעליי' גדולות רמות: ועליתי מדרגה אחר מדרגה עד שנכנסתי להיכל משיח ששם לומד משיח תורה עם כל התנאים והצדיקים וגם עם שבעה רועים ושם ראיתי שמחה גדולה עד מאוד ואיני יודע לשמחה זו מה הוא עושה והייתי סובר שהשמחה זו ח"ו על פטירתי מהעה"ז והודיעו לי אח"כ שאיני נפטר עדיין כי הנאה להם למעלה כשאני מייחד יחוד' למטה ע"י תורותיהם הקדושה אבל מהות השמחה איני יודע עד היום הזה ושאלתי את פי משיח אימת אתי מר והשיב לי בזאת תדע בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת ויוכלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך ואז יכלו כל הקליפות . ויהי' עת רצון וישועה ותמהתי ע"ז והי' לי צער גדול באריכות הזמן כל כך מתי זה אפשר להיות אךממה שלמדתי בהיותי שם שלשה דברים סגולות ושלשה שמות הקדושים והם בנקל ללמוד ולפרוש ונתקרר דעתי וחשבתי אפשר ע"י זה יוכלו גם כן אנשי גילי לבוא למדרגה ובחינה כמותי דהיינו בהיותם יכולים לעליות נשמות וילמדו וישיגו כמו אני ולא נתנה רשות כל ימי חיי לגלות זאת ובקשתי עבורך ללמוד אותך ולא הורשתי כלל ומושבע ועומד אני על זה אך זאת אני מודיעך והשם יהי' בעזרך לנכח ד' דרכך ואל יעליזו ובפרט בארץ הקדושה בעת תפלתך ולמודך וכל דיבור ודיבור ומוצא שפתיך תכוין ליחד שם כי בכל אות ואות יש עולמות ונשמות ואלקות ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה עם זה ואח"כ מתקשרים ומתיחדים האותיות ונעשים תיבה ומתיחדים יחוד אמתי באלהות ותכלול נשמתך עמהם בכל בחי' ובחי' מהנ"ל ומתיחדים כל העולמות כאחד ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול לאין שיעור בהבינך בשמחת חתן וכלה בקטנות וגשמיות וכל שכן במעלה העליונה כזאת ובוודאי ד' יהי' בעזרך ובכל אשר תפנ' תצלי' ותשכיל תן לחכ' ויחכם עוד וכן תתפלל עבורי בכונ' הזאת שאזכה להסתפ' בנחלת ד' בחיים ובעד שארי' הנמצא בח"ל וגם התפללתי שם על מה עשה ה' ככה ומה חרי הגדול הזה על אשר נמסר להס"ם כמה נפשות מישראל להריגה ומהם כמה נפשות שנשתמדו ואח"כ נהרגו ונתנו לי רשות לשאול את פי הס"ם בעצמו ושאלתי את פי הס"ם מסראה על ככה ומה דעתו בזה שימירו דתם ואח"כ נהרגין והשיב לי שכוונתי לשם שמים וכך היה בעו"ה אח"ז שבק"ק זאסלב הי' עלילה על כמה נפשות ושנים מהם המירו דתם ואח"כ הרגו אותם והשאר קידשו ש"ש בקדושה גדולה ומתו במיתות משונות ואח"ז היה עלילות בק"ק סיבטובקע ובק"ק דונאווין ואז לא המירו דתם אחר ראותן מעשה הנ"ל דק"ק זאסלב רק כולם מסרו נפשם על ק"ה וקדשו ש"ש ועמדו בנסיון ובזכות זה יבא משיחנו ויקום נקמתינו ויכפר אדמתו עמו · ובר"ה שנת תק"י עשיתי עליי' הנשמה כידוע וראיתי קטרוג גדול עד שכמעט ניתן להס"ם רשות לחרב כללות מדינות וקהלות ומסרתי את נפשי והתפללתי נפלה נא ביד ה' ואל נפלה בידי אדם ונתנו לי רשות שיה' תמורת זה חולשות גדולות ודבר אשר לא היה כמוהו בכל מדינות פולין ושאר מדינות הקרובים לנו וכך הי' שנתפשט החולשה עד למאוד אשר אין יוכל להספ' וגם הדבר בשאר מדינות ונשאתי ונתתי עם החבורה שלי לומר קטורת בהסכמה לבטל הדינין הנ"ל · וגילו לי בחזיון לילה

הלא

ואת האגרת ששלח הרב רבי ישראל בעש״ט לא״י לגיסו רבי גרשון

הלא אתה בירדת לך בעצמך נפלה לא ביד כ׳ וכנ״ל ולמה אתה רוצה לבטל הלא אין קטיגור וכו׳ ומאז לא אמרתי קטורת ולא התפללתי ע״ז רק בהשגחה רבה שלבתי לבב״כ עם כל העולם ע״י כמה השבעות מחמת פחד גדול ואמרתי פעם א׳ העורת די שלא תתפשט הדבר לסביבותינו וכך עלתה בידינו בע״ה ׃ ורציתי להרחיב הדבור ולטייל באריכות אך מחמת הדמעות אשר נזכרתי פרידתך ממני לא יכלתי לדבר אך בקשתי ממך לחזור על דברי מוסר שלי שאמרתי לך כמה פעמי׳ ולהיו׳ תמיד על רעיונך ולהגות בהם ולדקדק בהם בודאי תמצא בכל דבור ודבור כמה מיני מתיקות כי לא דבר רק הוא מה שאמרתי לך כי השם יודע שאין אני מייאש עצמי מנסיעה לא״י אם יהי׳ רצון השם ולהיות עמך ביחד אך אין הזמן מסכים לזה ׃ וגם אל ירע בעיניך על אשר לא שלחתי לך מעות כי מחמת בגידת הזמן אשר היה עמדי מחמת דבר ורעב וכמה טפלי דתלי בי ייאשפחתנו לפרנס ולכלכל אותם חוץ מאחר עניי ישראל ותתום הכסף ולא נשאר בלתי אם גויתינו ואיה׳ כי ירחיב ה׳ וכו׳ אזי בודאי וכו׳ .

וגם נכדי החתן החשוב כ׳ **אפרים** עלוי גדול בתכלית הלימוד בודאי אם יהי׳ שע׳ הכושר מה רצוי הי׳ לבא בעצמך לכאן ולראות ולראות עמי פא״פ ולשמוח בשמחתינו כאשר הבטיח אותי ׃

גם בקשתי מאוד ומאוד אוד׳ מחו׳ הרב המפורסם החסיד מ׳ **יוסף** כ״ץ עובד ה׳ לקרבו אותו בשתי ידים ובכל מיני הנייחא כי מעשיו רצוים לפני הש״י וכל מעשיו לש״ש וגם לכתוב בעדו להנגידים נעשות לו הספקה טובה ולתמכן אותו ישיבה שיש בה ממיכה כי בודאי יהי׳ לך לנחת אם יהי׳ אתך עמך במחיצתך כ״ד אה׳ גיסך המצפה לראותך פא״פ ומתפלל בעד אריכות ימיך ואשתך וי״ח ודו״ש כל הימ׳ לרבות הלינו׳ לאי״ע א״ס ׃

ישראל בעשט מקוק מעזיבוש

אגרת הבעש״ט בסוף כ׳ בן פורה יוסף בדפוס קוריץ תקמ״ה

שו. אגרת ר׳ אברהם גרשון מקוטוב אל הבעש״ט.[1]

מן האגרת הזאת נראה מדוע לא עלתה להבעש״ט נסיעתו לא״י, או מדוע ראה הבעש״ט איבריו ודיוקנו בא״י ורק את עקביו לא ראה[2]. עם כל תוקף חשקו לילך לא״י היה קשה לו הדבר: הוא היה „מוכרח" להתפלל במנין שלו, בלי הסביבה שלו לא היה אפשר לו כבר לחיות, וגם „שארי דברים" היו במפריעי רצונו לנסע לא״י. „שארי דברים" הללו כלולים בודאי בפעולתו בתור עומד בראש תנועה גדולה ורחבה. „שבחי הבעש״ט" מספרים, כי מלבד שהיה הבעש״ט מורה למקורביו ולהחבריא שלו, עוד היה פרופאגנדן מצוין: רגיל היה להתערב בריבות המפלגות שבקהלות בנידון השוחטים והרבנים והיה משתדל לעשות שלום בין המריבים במה שהיה קובע באותה קהלה שוחט או רב מאנשי שלומו. חבורה שלמה של „אנשי שלום" מעין אלו היתה לו והוא היה מעבירם ממקום למקום כפי הצורך להפצת החסידות.

התיחסותו של הבעש״ט אל גיסו ראנ״ק היתה אחרת כל עיקר ממה שמסופר לנו ב„שבחים". רוצה היתה האגדה לרקם ולספר לנו את אשר ספרה, כדי לייפות ולפאר צורתו האגדית של נושא ה„שבחים", וע״כ מסרה לנו דברים שאין יסודם אלא בדמיון. כאן, באגרת זו, רואים אנו, כי ראנ״ק היה בן ביתו של הבעש״ט, ובאהבה רבה היו מבלים הגיסים את זמנם בשיחותיהם. ראנ״ק היה לשעבר אחד מעשרת הבטלנים בקלויז של בעל „נודע ביהודה" בברודי, והיה מקושר עם ר׳ יחזקאל לנדא גם אח״כ בעבותות ידידות: מא״י היו מחליפים אגרות. יש לשער שגם קודם לכן, כשהיה ראנ״ק דר במזיבוז ובעל„ נודע ביהודה"שהיה משמש ברבנות ביאמפולי, היו נפגשים או מחליפים זה עם זה דברים בכתב. בנו יחידו של הבעש״ט היה תלמידו של ראנ״ק. אגב, מתברר לנו גם הטעם מדוע לא עברה ההנהגה של החסידות בירושה ישר מן האב אל הבן. הלז לא היה ראוי לכך. הוא היה מתרשל בלימוד, ולמרות השתדלות דודו והתאמצותו ללמדהו לא עשתה תורתו פרי. הוא היה „מורגל במעשי נערות ולכן היה מקנא בחטאים", – ועדותו של דודו בעצמו, המשיח לפי תומו בתוכחת מגולה, נאמנה היא מאד. ראנ״ק היה שליחו של הבעש״ט בא״י: הוא היה מספר להחכמים בעיה״ק ע״ד ניסו, ע״ד דרכיו ודבריו, התיחסותו אל בעל „אור החיים", ועוד, גם קמיע שנתית של הבעש״ט היתה מצויה אצלו תדיר, וכל זה היה ערכו רב לפרסום החסידות.

כנראה מאגרת זו היתה הליכתו של ראנ״ק לארץ ישראל בשנת תק״ז. הוא היה נשוא, כנראה, את אשתו השניה, ואותה עם ילדיה הקטנים הביא אתו לא״י. את בניו מאשתו הראשונה השאיר בחו״ל, ועל זה היה מצטער הרבה אח״כ. אפשר שנשארו הבנים בבית דודם הבעש״ט. אחר ששהה בחברון שש שנים[3] חזר לחו״ל לשדך את בניו מאשתו הראשונה והשיאם, והשתעשע בחברת הבעש״ט ובני ביתו, ואח״כ חזר לא״י ונשתקע בירושלים.

---

[1] נדפסה ע״י א. כהנא במאסף זכרון לאברהם אליהו (למלאות ע׳ שנה לא״א הרכבי).

[2] ע׳ א. כהנא, ר״י בעש״ט צד 104.

[3] ע׳ שם צד 96.

. . . שמי מקושטא ומאנשי חברון שבאו לירושלים, ואני באלה לא הפצתי כי למה לי הגאוה הזאת. בירושלים תובב"א הלכתי לביהכ"נ הגדולה והלכתי לביהמ"ד של כמו"ה גדלי' חיים ועכבתי עצמי בתפלתי, כדי שלא ימצאו אותי בביתי, ובאו כולם ולא מצאו אותי. ואמרתי: ברוך ד', שברחתי מן הכבוד. אח"כ כל האשכנזים מגדלם ועד קטנם נשאו את עיניהם עלי לאמר: — שבה עמנו ותהי עלינו לרב ולנשיא ולאב ולפטרון מבלתי נטה מדבריך ימין ושמאל, ואנחנו ניתן לך כתבים מכל חכמי הספרדים ויחתמו ואנחנו נחתום כולם. — הפצירו בי הפצרות הרבה וגדולים שמונה ימים ולא רציתי. אמרתי בלבבי: כל ימי ברחתי מן הכבוד בודאי עכשיו הוא מעשה פלוני, צד אותנו במצודות הגאוה בירושלים. והם אמרו דבריהם הכל לש"ש. גם חכמי הספרדים הפצירו בי שאשב בירושלים, שמצאתי חן גדול בעיניהם, ובפרט ר' אברהם רייזילש עם הרב הגדול דק' קושטא, שהלך עמי על הספינה, הפציר בי ולא הטיתי אזני לדבריהם. ובקיצור, קודם הליכתי נתאספו כולם לביהמ"ד אלי וכתבו כתבים ואח"כ קראו אותי והתחילו לקרוא את המכתבים ולהפציר בי ולא הטיתי, ורב אברהם שווערזלשק מבראד רוצה ליתן לי מאה אריות שאשב עמהם ולא הטיתי אזני. אח"כ התחילו לבכות לפני ממש בדברים המשברים את הלב. אמרתי: רבש"ע, איני יודע אם מד' יצא הדבר או אם הוא מעשה פלוני. בקיצור, כל כך היו משברים לבי עד שלא יכולתי לסבול והסכמתי לדבריהם ושמחו כולם שמחה גדולה וצעקו: יחי המלך, יחי המלך. ואח"כ הלכו חכמי האשכנזים ושכרו לי דירה נאה מאוד וביהמ"ד לבדו, שיש למו מכיסם מתחילת החלוקה שיבואו להם, ומסרו המפתחות לידי. ושכרו יהודי אחד שילך לחברון תובב"א להביא את אשתי ובני לירושלים על הוצאות שלהם ובאו אלי שאכתוב אחר אשתי ובני. וכשרציתי לכתוב והתחלתי לכתוב שורה הראשונה וכשרציתי לכתוב שורה שני' לא יכולתי, היה נראה לי שידי כפותה ואין מניחים אותי לכתוב. ואמרתי להם: — אחי אתם רואים שאין רצון של הקב"ה. — עד שהפצירו בי ורציתי לכתוב, נפל עלי עצב גדול והיה דומה כאילו כל משא ירושלים מונחת עלי. בקיצור, אח"כ לא הניחו לבעלי החמורות שיוליכו אותי והיו נותנין להם שוחד בכל יום ויום כדי שידחו אותי מדחי אל דחי אולי אחזיר בי. כי כל זה לא הועיל ושוויתי נפשי הדרגא. אח"כ ראיתי גודל הנס שעשה הקב"ה עמי, ישתבח שמו לעד ולנצח נצחים, שתיכף אחר הסוכות באתה חולשא גדולה בתוך העיר ומתו בשני חדשים שני מאות נפשות מישראל, כמה חכמים כמה נדולים מישראל כמה חכמים ואנשי מעשה, ומתו בתוכם הרב הגדול חכם ר' אברהם ריזלש והרב מו"ה יצחק אבד"ק קושטא, אלו שבאו עמי על הספינה, כמעט לא נשאר כ"א ג' או ד', והנשארים עמהם הגיעו עד שערי מות, כי היא עיר גדולה, יש בתוכה לערך אלף בתים, ואמרתי: ישתבח שמו לעד, אין בעל הנס מכיר בניסו. ובצפת תובב"א מת הרב דק' צפת ה"ה הרב קוזעס ע"ה ועשיתי לו הספד גדול בכאן, כי החכמים בקשו ממני שאני אספיד אותו, שהכרתי אותו שהיה צדיק הדור וגדול בישראל. ובכאן ב"ה לא היה שום חולי אפילו בצפורן של אחד מהם. ואמרו לי החכמים, והאמת אתם, שכל החולים שבירושלים ובצפת תובב"א הוא מפני ששותין בסוף הקיץ מים מעופשים, שהמי גשמים באים לתחתית הבור שם הוא כל הזהומת המים ומשפשפין את הגג והחצרים

ויורדין לתוך הבור, וכששותין ממי הבור שותין כל הזהומא הזאת, בא להם החולי הזאת. אבל בכאן שותין מים מהבארות של אברהם יצחק ויעקב שחפרו להם מים טובים ובריאים, מעולם לא יש שום חולי בכאן כ״א ח״ו מגזירת המקום, והמגפה מביאין ממקומות אחרים והי׳ לי״ב שנים, ד׳ יצילנו.

אם הי׳ באפשר שתשלח לי קמיע כוללת, ולא שיהי׳ צריך בכל שנה ושנה מחדש, מה טוב והי׳ לי נחת רוח.

בעיר הזאת הקדושה יש בראש חצר אחד של יהודים, בשבתות וימים טובים סוגרין אותו, אין יוצא ואין בא, וכל לילה סוגרין ולא היה שום פחד מגיע כמעט דלתותיה פתוחות. ומשכימין בחצי הלילה לביהכ״נ ומעריבין בשתי שעות בלילה בביהמ״ד ולומדין בישיבה. וכשיש שמחת מילה או שאר שמחות כולם שמחין. ולא עוד אלא שהגוים בכאן, להבדיל, הגדולים שבהן אוהבים את היהודים מאוד, וכשיש שמחת מילה או שאר שמחות באים הגדולים שבהם בלילה ומשמחין ומטפחין ומרקדין, להבדיל, כמו היהודים ממש.

כשבאתי לכאן בא שר העיר הגדול שבכלם לקבל פני ונתתי לו מתנה ציבוק טוב שהי׳ לי מסטאמבול, והם אוהבים אותי ואומרים מיום שבאתי יש להם מזל טוב.

כשהייתי חתן תורה בשמחת תורה בליל מוצאי יו״ט, שהוא ליל שמחת תורה של חג, באו כל החכמים אלי לשמות עמי. ובאו גם השרים והיו מטפחין ומרקדין כאחד מהיהודים ומזמרין שבחות בלשונם לשון ערבי. והולכין בכאן בצבע ירוק ובכל מיני צבעונין ואין פוצה פה.

וכל זה איננו שוה לי עת אזכרה את בני הידידים ואת חבירי הנעימים החביבים עלי כנפשי ואני יושב גלמוד אשפכה עלי נפשי בדמעות שליש. ואם הי׳ בא לכאן אלי בן אחד הייתי מתנחם מעט שהי׳ לי לצוותא בעלמא, כי לאחרים אינם מניחים לדור בכאן כי המקום צר. ועכשיו אהובי גיסי ידיד נפשי דבק מאח לי את אחיך תפקוד לשלום ואת עריבת לשוני תקח לך לאות למשמרת לבל תשכחני ושימני כחותם על לבך וכחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה ונפלאת יותר מאהבת נשים ואל תקמץ ידך מאחיך התאב לשתות בצמא את דבריך הנעימים אתך.

אהובי גיסי, אדכרנא מילתא כד הוינא במדורך קודש אמרת לי פעם אחת שראית במראה שבא חכם לירושלים תובב״א ממדינת מערב והוא ניצוץ של משיח, רק שהוא בעצמו אינו יודע, והוא חכם גדול בנגלה ובנסתר ובעל בכי. ואח״כ אמרת לי שאין אתה רואה אותו, ואמרת שכדומה לך שהלך לעולמו, וכשבאתי לכאן חקרתי אחר זה הדבר וספרו לי מזה האיש פלאי פלאות, ושמו היה ר׳ חיים בן עטר, והי׳ חסיד גדול וחריף ובקי בנגלה ובנסתר והיו כל חכמי ירושלים בפניו כקוף בפני אדם, וספרו לי בשבחיו גוזמא. ובא לירושלים עם כמה תלמידים וחכמים גדולים. בקיצור, והיה הרבה קדישא ופרישא. ובעו״ה לא האריך ימים בירושלים כ״א שנה אחת וחיי למר שבק זו כמו ד׳ שנים, בזה הזמן ממש שאמרת לי. וספרתי להחכמים דבריך מה שאמרת עליו ונבהלו משמוע. בקיצור, שמך כבר נודע בשערי ירושלים והחכמים שבכאן בקשו ממני שאכתוב לך ואזרזך שתבוא לכאן לקבוע דירה, ותאבין לראות פניך. אבל מה

אעשה, כבר אני יודע טבעך שאתה מוכרח להתפלל במנין שלך, חוץ שארי דברים שנתייאשתי שתבוא לא"י, אם לא שיבוא משיח צדקנו ב"ב, וזה הצער גדול שלי. בהעלות על לבי את ראותך פא"פ עוד ותהי זאת נחמתי כשיבוא בן א׳ מבני לכאן אפשר אשים לדרך פעמי אחר ג׳ או ד׳ שנים, אם יגזור ה׳ בחיים. אבל אם לא יבוא אחד מבני לכאן אי אפשר לצאת ולבוא לדרך, כי על מי אשים את הצאן מעט אשר לפני שהם רכים בשנים.

מחדושים שבכאן ובירושלים כבר כתבתי לכם באגרת הראשונה, אבל אני מסופק אם הגיע[ה] לידך, כי שלחתי הכתבים ליד ידידי המופלא מו"ה משה צינצין, ואח"כ שמעתי בשורה לא טובה שהגביר הלז הגיע עד שערי מות בעו"ה, שבא לו החולי שקורין באבאק, נפלה לו על הלב, ונתבטלו אבריו וכדומה, כמו שהיה למו"ה יעקב אב"ד מבראד, וכמעט היה יאוש. עכשיו יש כמו ב׳ שבועות כשנסע והבטיח שיודיעני אם ישמע בשורה טובה ממנו, וכתב לי ששמע ב"ה שמועה טובה שבאו כתבים מהגביר. גם אלו הכתבים מוכרח אני לשלוח ליד הגביר, כי בקש ממני שאכתוב לו כפעם בפעם, ואנכי אין יודע אם הוא בקו הבריאה או לא, הקב"ה ישלח לו רפואה שלימה בב"א. כמעט כל א"י בכו כששמעו השמועה לא טובה בשביל שהוא מעמד ומצב של המדינה הזאת הקדושה ואין אחר דוגמתו בקושטא שיטרח במצוות כ"כ.

גם תודיעני אם באו המעות סך חמשים אריות ששלחתי להרב ידידי הרב מו"ה יוסף הכהן מה שנשאר מירושת אביו, מה שלוה מה׳ זוסמאן מאה אריות מאביו, והוצאתי בלעה מפי אלמנה מרת מינצה בכל מיני המצאות שעשיתי, באמת היא עניה ובעלת חוב וברחה לירושלים מפני החוב והביאה לירושלים סך שמונה עשר זערס מתפו (?), וכשבאתי לירושלים באתה בבכי גדול לפני שגנבו השכנים אצלה כל המעות שלה מה שהביאה ועכשיו היא נפוחה ברעב, ונתתי לה צדקה מה שחנני ד׳, ואמרתי לה הקב"ה ענש אותה על שלא שלחה במלואה המאה אריות להרב הגדול. ועכשיו יודיעני אם בא לידו, כי הירושה המותר שביד הגביר ר׳ משה מצינצין כתבתי לו הטעם מפני מה לא יכולתי להוציא, ואני כתבתי להאלמנה שלא בא עדיין לפני.

אהובי בן אחותי ידידי תלמידי חביבי כמו"ה צבי הירש, בקשתי שטוחה שתתמיד בלימודך למען לא יהא טרחתי שטרחתי עמך בחנם ח"ו, ואתה יודע שטרחתי ויגעתי. לא באתי לק"ק מעזיבוז אלא בשבילך ובע"ה שהבאתי אותך על דרך של תורה. עכשיו בקשתי שטוחה שאל תפנה אל העופות טמאים שמצפצפין בדברים של הבלי עולם ואל תפסיד השנים הטובים האלו שיש לך זמן שאין רחיים תלוי בצווארך ותמאס במעשי נערות שהרגלת ואל יקנא לבך בחטאים כ"א ביראת ד׳ כל הימים. ותודיעני בכל פעם מלימודך הטוב וממעשיך הטובים כדי שיהיה לי לנ"ר ולמשיב נפש. והיה כי יבוא אלי מעשיך הטובים עלי מוטל להתפלל עליך כל ימי חייך, כי מקום קדושים הוא, כי זה שער השמים. ואם אין אתה יודע לכתוב בשבילך אל תתעצל, תראה כמה כתבים כתבתי בפעם הזאת: ג׳ כתבים לבני שיחי׳ ושני כתבים למחותני וכתב אחד לכם וכתב אחד להג"מ יחזקאל וד׳ כתבים כתב רש"י לקושטא ואעפ"כ אין אני מתעצל.. בכן בקשתי שתלמוד לכתוב בעצמך, כי זה הוא דבר גדול. כל יום

תניח שעה אחת של דברים בטלים שלך ותלמוד לכתוב בזאת השעה ועליך תבוא ברכת טוב.

קנצי למילי, שנותיו יתברכו בטוב ובנעימים בהשקט ובטח הלא הוא הקטן הכהן אברהם גרשון.

ג. שמועות וזכרונות של בעל „דגל מחנה אפרים".

1. שמעתי בשם אא״ז זללה״ה, כי כל המסעות [שבפרשת מסעי] היו מ״ב, והם אצל כל אדם מיום הולדו עד שובו אל עולמו.

ולהבין זה, כי מיום הלידה ויציאתו מרחם אמו הוא בחינת יציאת מצרים, כנודע. ואחר כך הוא נוסע ממסע למסע עד בואו לארץ החיים העליונה [1].

2. שמעתי מן אא״ז זללה״ה בשם ספר ברית מנוחה, כשרואים איזה תלמיד חכם שיצא חוץ מן השיטה ועושה שלא כהוגן, בוודאי שתה מן המים המרים.

והנה להבין זה הוא ענין רב. אך על פי פשוטו יש להבין זה, כי בתורתנו הקדושה יש מים מתוקים ומים המרים. וראיה, שכל התנאים והאמוראים וכל הצדיקים מימות משה רבינו ע״ה ושיהיו עד שיבוא משיח, — כלם לומדים מן התורה דרך ישכון אור לעבודת הבורא יתברך, וכל האפיקורסים מביאין ראיה מן התורה עצמה להיפך, ושיש ח״ו שתי רשויות, כמו הרבה ענינים הנזכרים בגמרא מן הצדוקים, ע״ש. והיינו, שיש בתורה מים המרים גם כן. ואותו שאינו לומד באמת, אזי טועם טעם המרירות שיש בתורה, רחמנא ליצלן. וכשנכנסין בזה הדרך, השם יצילנו, אז כבד הדבר מאד לפטור עצמו מזה הדרך של שקר [2].

3. שמעתי מאא״ז זללה״ה, כי כל העליות של האדם אי אפשר להיות כי אם על ידי ראשי וצדיקי הדור, הן המדות של האדם הן דיבורים שלו, — הכל הצדיק יכול להעלות. ויש שתי בחינות בזה: יש אנשים שאין הצדיק יכול להעלותן כי אם בשיחה שלו, על דרך ועלהו לא יבול, אפילו שיחת חולין שלו יש בה צורך, אף שנראה שהם דברים בטלים, ובאמת הצדיק מעלה אותו על ידי דיבורים שלו שמדבר עמו [3].

4. קבלתי מחכמי ישראל שהיו אצל אא״ז זללה״ה, שגדולי הדור הם יכולים לטהר נשמות ישראל המטונפות בכל ליכלוך טומאת זוהמת עבירות ר״ל, ובהם תלוים כל עיקרי התשובה [4].

---

[1] פ׳ מסעי.

[2] פ׳ מסעי.

[3] פ׳ מצורע.

[4] פ׳ תזריע.

5. שמעתי מן אא"ז נ"ע, כי בכל דבור ודבור יש עולמות ונשמות ואלקות [5].

6. שמעתי מן אא"ז זללה"ה, שיש לפעמים שבא אחד אצל הצדיק כדי ללמוד ממעשיו, והצדיק הוא בבחינת קטנות, והוא מקבל ממנו כך, ולא ידע לאזדהורי ביה. וכמו שאירע, שבא אחד אל הרב המפורסם מוהר"ן זללה"ה וראה ששתה אז קהוה בטלית ותפלין, ונסע לביתו והתחיל לנהוג גם כן כך [6].

7. שמעתי מן הרב המנוח ר' יעקב יוסף הכהן זללה"ה ששמע מן אא"ז זללה"ה שאמר: לפעמים יש שהעולם עומד במעלות הרוממות, ולפעמים העולם עומד במדרגות תחתונות. ועתה, שאני בעולם, העולם עומד במדרגות הרוממות [7].

8. וירא אלהים את האור כי טוב. איתא במדרש: כי טוב לגנוז, וגנזו לצדיקים, ובו משתמשין צדיקים בכל דור ודור (ע"ש).

ושמעתי מאא"ז נ"ע זללה"ה היכן נגנז האור ההוא, ואמר שהשם יתברך גנזו בתורה, ולכן משתמשין צדיקים בכל דור באור ההוא. היינו על ידי התורה שיש בה אותו האור, שיכולין להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו, כמו שראו עיני ממש כמה מעשיות מה שכתב לדודי זקני המנוח ר' גרשון קוטובר ז"ל לארץ הקדושה, איך שראה אותו בשבת בחוץ לארץ ומה זה עשה בח"ל. והשיב לו דודי זקני באגרת, שבאותה שבת עשה איזה גבר ברית מילה בח"ל ושלח אחריו להיות מוהל אצלו. כהנה וכהנה אשר קצרה היריעה מהכיל, אשר הסתכל ממש מסוף העולם ועד סופו, והכל היה על ידי אותו אור שגנז בתורה. [8]

9. סיפר אא"ז נ"ע זללה"ה שפעם אחת עבר הנעסטר [9] בלי שום שֵׁם, רק היה מניח חגורו ועבר עליו. ואמר שבאמונה גדולה הוא שעבר. [10]

10. היה מרגלא בפומיה [של הבעש"ט]: חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה [1]. ואמר על מעשה שהיה בק"ק זסלב יצ"ו, שהיה שם פחד גדול, עד שברח כבוד הרב המנוח מו"ה דוד אב"ד מאוסטרהא, ואא"ז ז"ל היה בק"ק קאמינקא, ואמר שהיה שם פחד קשה, ואמר פירוש הפסוק הנ"ל ושורש הדברים, כי מפי הקב"ה יוצאים אותיות להנהגת העולם, וכשבאים לעולמות האותיות מצטרפים לפי המקבלים, הן לטב והן להיפך ח"ו. וכשיש צדיק שהוא חכם בעולם ויודע האותיות שיצאו מפי הקב"ה, אף על פי שהם מצטרפים חלילה שלא לטובה, יוכל להפוך הצירופים על ידי חכמתו ותפלתו, כמו מן מת — תם, ומן נגע — ענג, הכל לפי האותיות של הגזר דין. וסיפר שכן עשה בזסלב, שראה שיצאו צירופים לא טובים, ועשה מהם צירופים אחרים, ונשאר רשימתן פ ח ד. [2]

11. פעם אחת עמדתי לפניו במוצאי ראש השנה, וסיפר האיך מתנהגין שם. וסיפר, שעומדים שם לפני מלך המשפט אבות העולם — ומסופק אני, אם אמר כל השבעה רועים עם אברהם יצחק ויעקב — ומגישים הזכיות של ישראל, וגם משה רבינו ע"ה עומד שם, והוא כמו סרסור, פונה אנה ואנה ומכניס הזכיות ורואה בחכמה ובמחוג שלא יבואו המקטרגים והעונות ח"ו.

זה תוכן דבריו, אף כי בשינוי לשונו הטהור מעט.

---

[1] פ' נח. [2] פ' במדבר. [3] פ' בלק. [4] פ' בראשית, [5] דניסטר (Днѣстръ).
[6] פ' וישלח. [7] משלי ט"ז י"ד. [8] פ' אמור.

אחר כך שאל אותי: — אם מעשה יפה הוא מה שסיפרתי? —[1])

12. שמעתי [מאא״ז], שכל הדברים שעברו על דוד המלך ע״ה ביום היה עושה מהם קפיטל תהלים, והיה מכניס הדברים והמאורעות באותיות, ואותיות יש להן צירופים וחיות, ובזה נמתקו כל הדברים. והדברים עתיקין.[2])

13. שמעתי מאא״ז זללה״ה על מדינה אחת ששאלו במכתב להרמב״ם ז״ל על תחיית המתים לומר להם מן התורה ומה שדרשו חז״ל בגמרא מן הפסוקים, אמרו שיש לדרשם באופן אחר, ולא רצה להשיבם הוא בעצמו דבר, אך אמר לתלמידו ר׳ שמואל אבן תבון[3]) שהוא ישיבם. וזה תכן דבריו בקיצור נמרץ: על פי חכמת הטבע מכל מיני מאכל ומשקה נעשה דם, ומהדם יורד אל הכבד, ומהכבד עולה הברירות אל הלב, ומהלב יורד המובחר והדק אל המוח, ושם שורש השכל וחיות של האדם להשיג אמיתות החיות, שהיא אלהות של כל העולמות המחיה את כלם. ומי ששומר עצמו יותר ומקדש את אכילתו על פי דרכי ה׳ ותורתו נעשה מזה בנין אב, והוא השכל, לכל רמ״ח איבריו ומתקדשים ומְטַהֲרים[4]).

נוסח שני משמועה זו יש בס׳ צפנת פענח[5]).

שמעתי ממורי, דיש בכתבי שו״ת של הרמב״ם, ששלחו מדינה אחת להרמב״ם והתמו על שאלה זו כמספר שבעים אלף: ילמדנו רבינו, מאחר שאין תחיית המתים מפורש בתורה, רק בש״ס רמזו ודרשו מהוכחות שלהם, אם כן גם לנו יש להוכיח ולדרוש איפכא וכו׳.

והרמב״ם לא רצה בעצמו להשיב, וצוה לתלמידו מהר״ש אבן תבון לכתוב תשובתם. ותוך ענין תשובתם הוא זה: „אבאר לכם. מאחר שנמשך לכם ספק זה, אם כן אין נשמתכם נמשכת מבני אברהם יצחק ויעקב, רק מאנשי סדום ועמורה וכו׳. כי יש נשמות הנמשכת משמים וארץ וז׳ כוכבי לכת, וכיוצא וכו׳. ויש לשאול על עיקר הבריאה: הא כל מעשה בריאת עולם לצביונן נבראו, כדרשת חז״ל בפסוק ויעש אלהים וגו׳, ואם כן מה טעמא לא רצתה ארץ להיות בחינת שמים? וצ״ל שלא נתן דעת לארץ שתדע בחינת שמים וזכותם שתתאוה להיות בחי׳ שמים. והטעם כי גם בחינת ארץ צריך שיהיה בעולם. וכיוצא בזה בכל הנבראים, וזהו שאמרו לצביונם נבראו. וגם בחינת אדם צריך שיהיה כת רשעים וכת בינונים וכת צדיקים, כי יתרון אור מהחשך ר״ל שנמשך תועלת מהחשך, ממעשה הרשעים נודע מעלת הצדיקים, וכל אחד נבראו לצביונם ורצונם. וכי תאמר, אם כן תקשה לכם קושיא בחינת הבחירה

---

1) דגל מחנה אפרים, דפוס זיטומיר צד 176.

2) שם, צד 177.

3) כידוע, לא עלה בידי ר׳ שמואל אבן תבון לראות את הרמב״ם, כי אחר שסיים תרגומו למורה נבוכים, י״ד ימים קודם פטירתו של הרמב״ם, הלך ר׳ שמואל מעיר Arles למסעיו במצרימה ולא מצא כבר את הרמב״ם בחיים (עי׳ M. Steinschneider, Die hebr. Uebersetzungen des Mittelalters, pp. 418,420)

4) פ׳ עקב.

5) ס׳ צפנת פענח מאת ר׳ יעקב יוסף בעל התולדות, קוריץ תקמ״ב, (דף ב׳).

עם הידיעה? — מאחר שאתם כופרים בדרשת חז״ל, אם כן אין אתם משיגים ביאור קושיא זו.

והנה נפש האדם היא דם הנעשה מבירורות המאכלים, ויש כמה מיני בירור: בתחלה על ידי שזורקת המרה טפה במאכל שבתוך מעיו נברר הגס ועב ונעשה צואה ויוצאה לחוץ, בירור ב׳ יוצא למי רגלים, בירור ג׳ נעשה זיעה, ד׳ נעשה שערות וצפרנים, בירור ה׳ הדם נבלע בכבד וטחול וכו׳ ומבחר הדם נכנס בלב, ואח״כ במוח, ומזה נעשה השכל והדעת. ומדבריכם נראה שאתם כופרים בדברי חז״ל, אם כן לא נזהרתם מאכילת איסור ודברים טמאים, והשכל והדעת שלכם נעשה מהדמים של טריפות ואיסורים, והשכל והדעת שלכם נמשך להכריע על הטומאה, כי ממנה נעשה, ואם כן איך תוכלו להכריע בשכל שלכם נגד רבותינו חכמי התלמוד אשר רוחב לבם היה רחב מני ים וכו׳? ותדעו נאמנה, מאחר שירדתם לספק זה וכפירה זו, שהפורעניות קרובה לכם״.

וכך עלתה להם, שבא עליהם מלך אחד והרגם והשמידם, ורצו להמיר דתם ולא קבלו אותם, מאחר שכפרו בתחיית המתים, כי האומות מאמינים גם כן בסוד הגלגול ותחיה, וכל שכן הפילוסוף וכו׳.

ומעט מזעיר נמלטו אל הרמב״ם וחזרו בתשובה.

ד. משלים.

I.

משל למלך שעשה מלחמה ויש לו חיילות רבים. יש מהם הולכי רגלים ויש מהם רוכבי סוסים. ודרך המלחמה הוא שאותם הולכי רגלים הם עומדים בקשרי המלחמה מקושרים ומשולבים אחד אל אחד ולא יסורו, והם העומדים בעומק המלחמה, שאי אפשר להם לברוח אנה ואנה. והרוכבי סוסים אף שהם גם כן במלחמה, כשבאה עליהם המלחמה בחזקה הם בורחים בסוסיהם ואינם מוסרים נפשם. אבל הרגלים מוסרים נפשם במלחמה בשביל כבוד המלך. וכשה׳ עוזר להם שמנצחין במלחמה, אזי באים הרוכבים ובוזזים השלל, כי יש להם סוסים כאשר יוכלו שאת, ונותנים עליהם משא. אבל הרגלים אינם לוקחים מהשלל כלל, רק מעט לחם ומים בכדי להחיות את נפשם יום אחד על כל פנים, כי כבד עליהם המשא, טורח כובד השלל, ודי לו בשלל נפשו, ובוטח הוא: — הלא כלנו עובדים מלך אחד ונלחמים בעד כבודו, וכשיחסר לי איזה דבר בשעת השלום, אזי יתן לי הרוכב מן השלל הרב שלקח הוא, כי מלך אחד אנו עובדים, ובוודאי יש לנו חלק בזה השלל יותר מהם, כי אנחנו הגורמים בעזרת השם יתברך ניצוח המלחמה במסירות נפשנו. — והם, הרוכבים, אינם עושים כן ואינם רוצים ליתן להם משללם אף מזון סעודה אחת, באמרם שהם גרמו ניצוח המלחמה.

הנמשל מובן. אנשי התורה והעבודה הם הרגלים, הם המוסרים נפשם

תמיד על כבוד המלך, מלכו של עולם, והם שמנצחים במלחמה להשבית כל המקטרגים והמסטינים הקמים עליהם ורוצים למנוע השפע מן העולם, ועל ידם יורד השפע לעולם. והרוכבים הם אנשי החומר, שרוכבים על סוסים גדולים וטובים, הם המזלות שלהם, ובשעת ניצוח המלחמה והשפע בא לעולם הם חוטפים הרבה שפע. ואנשי הצורה די להם בסיפוק יום יום, כדרך התורה והבטחון, ודי להם בניצוח המלחמה, שכבוד המלך נתגדל, ודעתם שאנשי החומר בודאי יספיקו להם די צרכם, כי הם באמת העיקר. והם לא כן ידמו, ואינם רוצים ליתן להם כלום, ואומרים: — לנו המים והשפע.— וחוטפים בעלי המזלות את השפע עד אשר יעורר עצמו המלך בחסדו הגדול להסתכל על עובדיו ועל מעבדיו, ואז בוודאי יתן לכם השם בחסדו הגדול כל טוב וירויח לכם בחסדו הגדול בכל טוב, כי הוא היודע באמת שבכם תלוי הניצוח ולכם ראוי השלל והשפע לבוא בראשונה [1].

.II

השם יתברך מלא כל הארץ כבודו, לית אתר פנוי מניה, ובמקום שנמצא אדם שם כבודו יתברך מצוי — — הקב״ה עשה שיראה לו לאדם שהוא רחוק וישתדל להתקרב מאד, כמו שאמר הבעש״ט ז״ל משל, שאמר קודם תקיעת שופר:

מלך אחד חכם גדול בנה באחיזת עינים פלטין גדול מאד, ובו הרבה חדרים זה לפנים מזה, והקיפו כמה מחיצות זו לפנים מזו. אך שער אחד היה פתוח, וכנגדו היו מכוונים פתחים הרבה מאד, ודרך שם ראו הציורים היפים וכל כלי חבית היקרים שנמצאו שם. והמלך ישב בחדר האחרון, רחוק רחוק מאד מהרואים. כשנגמר בנין הפלטין נקראו שרי המלוכה וגדולי המדינה לבוא ולראות ולהכנס לטרקלין זה, ולראות ולדבר בו עם המלך. כשבאו ועמדו בפתח הפלטרין ננעל השער ונסגרו הדלתות, והתחילו תמהים זה לזה איך אפשר להכנס בו, אחרי שכמה קורות ודפנות וכתלים חוצצים לפניהם. הסתכלו והתבוננו תקרואים הללו, ולא ראו כי אם חומה לפנים מחומה ומחיצה לפנים ממחיצה. עמדו כך זמן הרבה עד שבא בן המלך ואמר להם: „הלא ידעתם שאבי חכם גדול הוא, ויודע ובקי הוא גם בחכמת אחיזת עינים. כל הטרקלין כלו אין בו ממש, ואין כאן לא שום חומה ומחיצה, ולא שום שער ודלת, אלא הכל אחיזת עינים גמורה, שנדמה לרואים שממש יש בדבר, אבל באמת הוא מקום פנוי ופתוח ומפולש מכל צדדיו, והרי אבי המלך לפניכם״.

הנמשל מובן: הקב״ה מסתתר בכמה לבושין ומחיצות, ובידיעה שהשם יתברך מלא כל הארץ כבודו, וכל תנועה ומחשבה הכל ממנו יתברך, וכן כל המלאכים וההיכלות הכל נברא ונעשה כביכול מעצמותו יתברך, כהדין קמצא [2] דלבושיה מניה וביה, ואין שום מחיצה מבדלת בין האדם ובינו יתברך בידיעה זאת [3].

---

[1]) דגל מחנה אפרים פ׳ צו.

[2]) חנב (ב״ר כ״ד ה׳). [3]) כתר שם טוב.

נוסח אחר [1]).

היה מלך אחד שעשה כמה מחיצות וחומות זו לפנים מזו על פי אחיזת עינים, שהיו מסבבין את המלך. ובכל שערי החומות צוה לפזר ממון. ויותר שהיתה החומה לפנים פזרו הון יותר, כדי לראות זריזות וחשק בני המדינה איך כל אחד מתחזק ומזרז עצמו לבוא אל המלך. ויש שחזרו אחר שקבלו ממון בשערי החומות, ויש שחזר בשער השני, ויש—בשלישי וכו׳. ומעט מזעיר שלא נכנס בלבם חשק הגשמי לאסוף הון, כי אם לבוא אל המלך. ואחר כמה טרחות שבאו אל המלך ראו שאין שום חומה ומחיצה, כי אם אהיזת עינים.

והנמשל מובן, שהמלך הגדול הגבור והנורא ממ״ה הקב״ה מסתתר בכמה מחיצות וחומות של ברזל — — — והמחיצות הן מחשבות זרות וביטול תורה ותפלה. — — — אמנם אנשי דעת היו יודעים, שכל מחיצות וחומות ברזל וכל לבושין וכסויין הוא עצם מעצמותו יתברך, דלית אתר פנוי מניה, אם כן אין זה הסתתרות אצלו.

.III

היה אחד מנגן בכלי זמר יפה מאד במתיקות ועריבות גדולה, ואותם שהיה שומעים זה לא יכלו להתאפק מגודל המתיקות והתענוג, עד שהיו רוקדים כמעט עד לתקרה מחמת גודל התענוג והנעימות והמתיקות. וכל מי שהיה קרוב יותר והיה מקרב עצמו לשמוע הכלי זמר היה לו ביותר תענוג והיה רוקד עד מאד. בתוך כך בא אחד חרש שאינו שומע כלל הקול של כלי זמר הערב, רק ראה שאנשים רוקדים עד מאד והם בעיניו כמשתגעים, ואומר בלבו: לשמחה מה זה עושה?— ובאמת אלו היה הוא חכם וידע והבין שהוא מחמת גודל התענוג ונעימות הקול של כלי זמר היה הוא גם כן רוקד שם.

וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן [2]).

.IV

„הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו״ פירש, כי הידיעה שלא נדע. אמנם יש ב׳ סוגים: אחד — מיד, שאינו נכנס לחקור ולידע מאחר שאי־אפשר לידע, שני — שחוקר ודורש עד שידע שאי־אפשר לידע. וההפרש בין זה לזה — משל למה הדבר דומה: לשנים שרוצים לידע את המלך. אחד נכנס בכל חדרי המלך ונהנה מאוצרות והיכלי המלך ואחר כך לא יוכל לידע המלך, והשני אמר: מאחר שאי־אפשר לידע המלך — לא נִכְנַס כלל לחדרי המלך ולא נֵדַע מִיד. וזה יובן ודאי בשני סוגים הנ״ל: אותי עזבו מלידע שאי אפשר, מכל מקום הלואי אותי עזבו מתוך החקירה והידיעה אחר שתורתי שמרו [3]).

.V

משל לבן חביב אצל אביו שבא אורח אחד לתהות על קנקנו של הבן. לא היה יכול הבן להבין כלל ההלכה ההיא מתוך גודל עומקה וחריפותה. והִנֵּה

[1]) בן פורת יוסף, קוריץ תקמ״א דף פ״ח. [2]) דגל מחנה אפרים פרשת יתרו.

[3]) כתר שם טוב.

מתוך גודל חיבת האב אליו לא היה יכול לסבול צער בנו חביבו, שהוא מתקשה מאד ואינו יכול להבין. מה עשה האב? פתח לו פיתחא בהאי הלכה והראה לו את הדרך אשר ילך בה ואשר יצא ואשר יבוא בשקלא וטריא. כמעט אשר הגיד לו כל תוכן ההלכה. והנה בא האורח לשאל אותו בהלכה בפני אביו, והתחיל הבן לומר ההלכה, והאורח שואל אותו כמה שאלות ומקשה כמה קושיות, והוא משיב דבר על אפניו בשכל זך ובהיר, ואביו רואה ושמח ומתענג ומתפאר בזה, ואף על פי שבכחו של האב עשה הבן כל החיל הזה עכ״ז יש לו תענוג גדול. והנה כראות האורח שיש לאביו תענוג מזה רצה להוסיף לו תענוג והתגבר על הבן והוסיף לשאול אותו ולהקשות קושיות חדשות חזקות ועצומות. והבן ההוא בהיותו בוטח באביו התעורר מעצמו והתחכם ותירץ כל הקושיות.

הנמשל מובן: בראות השטן שהצדיק כובשו ויש להשי״ת תענוג מזה, הוא מתגבר עליו בכל יום והוא כובשו ומתגבר על יצרו [1].

.VI

בדרך ביער היה מושב לסטים והיתה סכנה גדולה לכל עובר דרך שם. ונזדמן שהלכו שנים דרך היער ההוא: אחד היה שכור כשכרותו של לוט, ואחד היה בדעת מיושבת. לשניהם פגעו הלסטים, וחמסו וגזלו, הכום ופצעום, ונשארה להם רק נפשם לשלל. בעברם משם ולהלן פגעו אנשים לאלו השנים, וקצת מהם שאלו לזה השכור איך עבר דרך היער: בשלום או לא? והשיבם:— שלום, אין סכנה כלל.— ושאלו:— מה הכאות וחבורות ופצעים? — ואינו יודע להשיב. קצתן שאלו לזה הפכח, ואמר: חס ושלום, הזהרו, כי יש שם לסטים. והאריך באזהרתו. והנפקותא בזה, שזה הפכח ידע להזהיר אחרים שלא ילכו שם כי אם בזריזות ומזוינים, מה שאין כן זה השכור,— אינו יודע להזהיר כלל.

כך הצדיק עובד ה׳ יודע ממלחמות היצר הרע ומלסטים שבדרך עובד ה׳, שהוא מסוכן ותמיד חיי צער יחיה איך להנצל ממצודתו, ויודע להזהיר אחרים מסכנת לסטים, זה יוסיף דעת יוסיף מכאוב. מה שאין כן הרשע, ששמח בשמחת היצר הרע תמיד ואומר: שלום, כי אין שום סכנה בזה העולם וכן בעולם הבא. והם ב׳ הפכים, כי לצדיק לשמחה יחשב לו שנפטר מזה העולם, שלכך נקראת מיתת הצדיק פטירה, שנפטר מצער עולם הזה, מעלמא דשקרא, ובבואו לעולם הבא לשמחה יחשב לו. מה שאין כן הרשע, ששם יראה פנקסו פתוח והחשבון ערוך ליתן דין וחשבון [2].

.VII

משל לבן מלך שנשתלח למרחקים לכפר אחד, לבין פחותי הערך, ובהאריך הזמן הגיעו שמה כתב מאביו המלך, ורצה לשמוח בו מאד, אך שחשש לבני הכפר שילעיגו עליו, באמרם:— מה יום מיומים ולשמחה מה זו עושה?— מה עשה בן המלך? קרא לבני הכפר וקנה להם יין ושאר מיני משקאות משכרים, עד שהם שמחו ביין והוא מצא עת לשמוח מאד בכתב של אביו.

[1]) צוואת הריב״ש. [2]) תולדות יעקב יוסף.

והנמשל מובן: הנשמה בושה לשמוח בשבת בתענוגי אביה המלך מלכי המלכים הקב״ה בנשמה היתרה, שהיא לאדם אגרת שלומים מאביו, מחמת הגוף שהוא כבן כפר. לכך צותה תורה לענג הגוף בשבת ויום טוב. ואז כשהגוף שמח בשמחתו, יש פנאי לנשמה לשמוח בשמחת דביקות המלך הקב״ה [1]).

VIII.

מלך אחד גדול רחמן, הכריז שכל מי שצריך לשאול דבר יבוא וישאל מהמלך שיתן לו. והנה יש שבא בשביל כסף וזהב, ויש עבור שררה. והנה איש אחד משכיל נמצא שביקש מהמלך שימצא חן בעיניו שידבר עם המלך בכל יום שלש פעמים, והוטב בעיניו על שהוא משכיל ונבחר לו דבורי המלך עמו מזהב ומפז, וגזר אומר שכאשר ירצה זה האיש המשכיל לילך אל חדרי המלך פנימה לדבר עמו שילך דרך כל אוצרות בית המלך ויטול מה שירצה באין מוחה [2]).

IX.

מלך שלח בנו ידידו למרחקים כדי שיהיה לו אחר כך יותר תענוג. וברבות הימים נשכחו מבן המלך כל תענוגי המלך, ושלח אחריו ולא רצה לחזור אל אביו, וכל מה ששלח המלך יותר שרים חשובים אחריו לא הועילו כלום. עד שהיה שר אחד חכם שכסות ולשון שינה כדמות הבן ונתקרב אליו במדרגתו והשיבו אל אביו [3]).

X.

הקשה מורי על מה שאמרו חז״ל, בכל יום מכריזה בת־קול אוי לבריות מעלבון של תורה: אם הכרוז נשמע למה לא ימצא אדם שומע, ואם אי אפשר לשמוע — אם כן הכרוז למה? וביאר ז״ל, כי למעלה הוא עולם המחשבות, ואין אומר ואין דברים, והכרוז הוא מחשבות והרהורים לטוב. ולכך אין רשע שאין לו הרהורים טובים בכל יום מכח הכרוז הנ״ל. ובבוא הרהורים טובים הוא מפנה ומעבירן מלבו ומפנה לבו לבטלה, ובודאי מתחייב בנפשו, שניתן לו אוצר טוב והוא בורח מהמלך, כמו ששמעתי משל בשם מורי: למלך שמינה על אוצר ד׳ שרים ונטלו האוצר וברחו. אחד נתיישב בדעתו וחזר מעצמו, השני נתיעץ עם חכם אחד ודיבר על לבו מה ראה על ככה, וחזר. השלישי הגיע למקום שדנין בני אדם על כיוצא בזה וחזר מחמת מורא. הרביעי לא שב כלל. והמלך לזה שחזר מעצמו נתן לו יותר גדולה, מאחר שנתיישב בטוב שכלו לחזור, מה שאין כן לשני. אמר: אילו לא מצא חכם שייעצו כך לא היה חוזר. והשלישי שחזר מחמת שראה שדנין לבני אדם מינהו המלך להיות ממונה שם לראות זה הצער. ואמר מורי זה על עצמו וכו׳ [4]).

XI.

שמעתי ממורי פי׳ הפסוק אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע, על פי משל:

---

[1]) תולדות יעקב יוסף, כי תבא. [2]) שם, ואתחנן. [3]) שם, שם. [4]) שם צו.

איש כפרי אחד שמרד במלך, שהכה ורגם איקונין של מלך או כיוצא בזה, מיד עשה המלך אותו לראש והעלהו ממדרגה למדרגה עד שנעשה משנה למלך, וכל מה שהיטיב המלך עמו יותר והביא ליותר מדרגה וראה יותר כבוד המלך ומשרתיו והנהגותיו היה צער לזה שהיה בן כפר, בזכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שהיה ראוי לעונש הוא מיטיב עמו יותר. והמלך עשה בכוונה מכוונת, שאם היה ממיתו היה צער לפי שעה ותו לא, מה שאין כן בדרך הנ״ל, מצטער כל ימיו ומוסיף תמיד, כשעלה ליותר גדולה מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו. וזהו שאמר: אל נקמות ה׳, ר״ל שנקמות השם ית׳ הוא על ידי מדת הרחמים, שלא כמלך בשר ודם, כי אל נקמות הופיע, ר״ל שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו. ובראותו גדולת המלך ובזכרו שמרד נגד מלך זה אין לך צער גדול מזה[1].

.XII

היה מלך אחד אדוק מאד בעבודה זרה הידועה באדום. פעם אחת עשה משתה לכמה שרי מדינות ומלכים, ובטוב לבו ביין שאל את פי כל מדינה ומדינה על מהות ע״ז שלו, והשיבו כל אחד את אשר עם לבבו. אף שיש לכל אחד ע״ז מיוחדת, מכל מקום הודו קצת לע״ז שלו, שהיה נביא. זה אמר בכה וזה בכה. ובהגיע לשאל פי היהודים אמרו שהיה אותו האיש אדם מישראל, וחרפה היה מאד למלך להיות מיצר להם. אמרו לו: נמשול לך משל, שהיה איש אחד בקי באבנים טובות, והיה לו אבן שהיתה בה רימה באופן שלא תצלח לכל דבר ואינה שוה אף פרוטה אחת. מה עשה? כסות ולשון שינה כאילו הוא איש עובד אדמה, ויש לו למכור אבן אחת ואין הוא מבין מהות האבן, ומְכָרָהּ לאיש אחד בכמה זהובים. וכן הקונה מְכָרָהּ לחברו, ווזברו לחברו, עד שהגיעה האבן אל המלך. וכשהגיעה לרשות המלך קרא לכל מביני אבנים טובות שיאמרו ערך האבן, ובאו והפריזו על ערך האבן, כדי להחניף למלך, עד שהגיע לשאול פי אותו המבין שמכר האבן, והוא אמר שאינה שוה כלום, כי יש בה חסרון. חרה למלך מאד. השיב זה האיש: הלא אני הוא שהחלפתי שמלותי ומכרתי אבן זו וממני היא. — כך הענין בע״ז, שאותו האיש הוא מזרע ישראל ומי יודע מהותו יותר ממנו[2].

---

[1]) תולדות יעקב יוסף, בא.

[2]) שם, פנחס.

ה. אפוריסמין ורעיונות.

I. מספר צוואת ריב"ש והנהגות ישרות.[1]

1. העיקר הוא ללמוד בכל יום שיעור מוסר, הן רב הן מעט, ולהיות תמים בעבודתו יתברך עבודה תמה, ולהדביק את עצמו במדות טובות והנהגות ישרות, ושלא יניח שום יום מעשות מצוה, הן קלה הן חמורה, וסימן הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, פי' זהיר מלשון והמשכילים יזהירו, כל הנשמה תזהיר ותאיר ממצוה קלה כמו מן חמורה, כי רחמנא לבי בעי.

2. שויתי ה' לנגדי תמיד. שויתי — לשון השתוות: בכל דבר המאורע הכל יהיה שוה אצלו, בין בענין שמשבחים בני אדם אותו או מבזין אותו, וכן בכל שאר דברים. וכן בכל המאכלות: בין שאוכל מעדנים בין שאוכל שאר דברים, הכל ישוה בעיניו, כיון שהוסר היצר הרע ממנו מכל וכל. וכל דבר שיארע יאמר: הלא זה הוא מאתו ית' ואם בעיניו הגון וכו'. וכל כוונתו לשם שמים, אבל מצד עצמו אין חילוק. וזה מדרגה גדולה מאד. וכל אדם צריך לעבוד השי"ת בכל כחו, שהכל הוא צורך גבוה, מפני שהשם ית' רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים.

3. כלל גדול השתוות, פי' שיהיה שוה אצלו אם יחזיקו אותו למחוסר ידיעה או ליודע בכל התורה כלה, ודבר הגורם לזה הוא הדביקות בהבורא תדיר, שמחמת טרדות הדביקות אין לו פנאי לחשוב בדברים אלו, שטרוד תמיד לדַבֵּק עצמו למעלה בו ית'.

4. לפעמים אדם הולך ומדבר עם בני אדם ואז אינו יכול ללמוד, וצריך להיות דבוק בהשי"ת וליחד יחודים. וכן כשהאדם הולך בדרך ואינו יכול להתפלל וללמוד כדרכו, וצריך לעבוד אותו באופנים אחרים. ואל יצער את עצמו בזה, כי השי"ת רוצה שיעבדוהו בכל האופנים, פעמים באופן זה ופעמים באופן זה, לכך נזדמן לפניו לילך לדרך או לדבר עם בני אדם בכדי לעבוד אותו באופן זה. כלל גדול: גול על ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך, — שכל דבר שיזדמן יחשוב שהוא מאתו ית', ויראה שיבקש מהשם ית' שיזמין לו תמיד מה שהשי"ת יודע שהוא לטובתו ולא מה שנראה לבן אדם על פי שכלו, כי אפשר מה שבעיניו טוב הוא רע לו, רק ישליך הכל, כל עניניו וצרכיו, עליו יתברך.

5. יחשוב האדם שהוא מבני עולם העליון, ולא יהיו חשובין בעיניו כל בני אדם הדרים בעולם הזה, כי כל העולם הזה כלו הוא כגרגר חרדל נגד העולם העליון, ויהיה שוה בעיניו אם יאהבוהו ואם ישנאוהו, כי באהבתם

---

[1]) על ספר זה כתב הרב בעל התניא (באגרת הקדש פרק כ"ה): הגם שבאמת איגה צוואתו ולא ציוה כלל לפני פטירתו, רק הם לקוטי אמרותיו הטהורות שלקטו לקוטי בתר לקוטי, ולא ידעו לכוון הלשון על מתכונתו, אך המכוון הוא אמת לאמיתו.

ובשנאתם אין כלום. — — ויחשוב שהוא עני, וידבר תמיד בדברים רכים ותחנונים כמו עני, ויתבודד תמיד במחשבתו עם השכינה, שלא יחשוב רק באהבתו אותה תמיד שהיא תדבק בו, ויאמר תמיד במחשבתו: מתי אזכה שישכון עמי אור השכינה. ואם תבא לו תאות עולם הזה ירחיק ממחשבתו ויבזה התאוה עד שיהיה שנאוי ומאוס אצלו וירגיז יצר הטוב על יצר הרע ותאוותו, ובזה יכניעם. ושלא יהיה לו עצבות כלל כשלא תהיה תאות עולם הזה, אלא אדרבה ישמח מאד במה שהוא זוכה להכניע תאותו לשם כבוד הבורא ית'.

6. — — ואל יאמר בלבו שהוא גדול מחבירו, לפי שהוא עובד בדביקות, מפני שהוא כשאר הנבראים שנבראו לצורך עבודתו יתברך, והשי"ת לא נתן לחבירו שכל כמו שנתן לו שכל, ובמה הוא חשוב יותר מהתולעת, שהתולעת עובדת להבורא ית' בכל שכלה וכחה.

7. יחשוב האדם שהוא תולעת ושאר הבריות הקטנות הן חשובות כמו חברים לו בעולם, שכולם נבראים ואין להם יכולת רק מה שנתן להם הבורא ית'. ודבר זה יהיה תמיד במחשבתו.

8. יזהר האדם בכל תנועה ותנועה בעבודתו ית' שתהא בלי פניה ח"ו, ולזה צריך התחכמות גדולה, עמוקה עמוקה מי ימצאנה. אם כן אין ברירה רק שיהיה דבר זה לזכרון תמיד, אל יסיח דעתו ממנו אפילו רגע אחד, כי הוא דבר הנפסל בהיסח הדעת.

9. יזהר האדם שתהיה התפלה בין בקיץ בין בחרף קודם הנץ החמה, דהיינו יהיה רוב התפלה עד קרוב לקריאת שמע קודם הנץ. והחילוק בין קודם הנץ לאחר הנץ כרחוק מזרח ממערב, כי אז עדיין יכולין לבטל הדינים, שכשהחמה יוצאת הכרוזין יוצאין לטב וביש, וקודם שכרוז יוצא יכולין לבטל.

10. יאחוז האדם במדת זריזות מאד: יקום בזריזות משנתו, כי נתחדש ונעשה אדם אחר. — — וכן כל דבר שעושה יעשה בזריזות.

11. מחשבתו של האדם תהיה למעלה בעולם העליון, בעבודת השי"ת, וידבק ויבטח בו שישיג חפצו. זהו כלל גדול: באותה מחשבה שהתחיל בה כשקם ממטתו, ילך בה כל היום, ולא במחשבה אחרת.

12. יהא זהיר מאד לקום תמיד בחצות לילה. אם אינו קם שלא מחמת אונס הוא בנידוי למעלה ח"ו. ויהפוך הלילות לימים. ויישן ביום כמה שעות כדי שיספיק לו מעט שינה בלילה.

13. כשקם בחצות ונופלת עליו שינה, ילך בבית לכאן ולכאן, וישיר בשירות ויגביה קולו כדי להסיר מעליו השינה, וילמד הרבה שיעורים, ולא הכל בענין אחד, שיהא נראה עליו כמשאוי, רק ילמד הרבה ענינים. וכשלומד צריך לנוח מעט בכל שעה כדי לדבק עצמו בו ית'. ואף על פי שבשעת הלימוד אי אפשר לדבק עצמו בו ית', מכל מקום צריך ללמוד, כי התורה מצחצחת נשמתו והיא עץ חיים למחזיקים בה. ואם לא ילמוד תבוטל דביקותו ויחשוב שכמו שבעת השינה אינו יכול להיות דבוק, וכן כשנופלין המוחין שלו, כן לא יהיה בעת הלימוד גרוע מהם. רק מכל מקום צריך ליישב עצמו בכל שעה ורגע בדביקות הבורא ית'.

14. צריך אדם ללמוד ולהרגיל את עצמו שיתפלל אפילו הזמירות בקול

נמוך, ויצעק בלחש. — — הצעקה שתהיה מחמת דביקות תהיה בלחש. — — כשאדם במדרגה קטנה אז טוב יותר להתפלל מתוך הסידור, שמכח שרואה האותיות מתפלל יותר בכוונה. אבל כשהוא דבוק בעולם העליון, אז יותר טוב לסגור עיניו כדי שלא תבטל אותו הראיה מלהיות דבוק בעולם העליון.

15. הנשמה אמרה להרב [הבעש"ט] שמה שזכה שנתגלו אליו הדברים העליונים הוא לא מפני שלמד הרבה מש"ס ופוסקים, רק משום תפלה, שהיה מתפלל תמיד בכוונה גדולה, ומשם זכה למעלה עליונה.

16. יחשוב קודם התפלה שהוא מוכן למות באותה התפלה מחמת הכוונה. ויש מכוונים כל־כך, עד שלפעמים היה יכול למות בב׳ או בג׳ תיבות שאומר לפניו יתברך.

17. לפעמים מטעה היצר הרע לאדם, ואומר לו שעבר עבירה גדולה, אף על פי שאינה אלא חומרא בעלמא, או שאינה עבירה כלל, וכוונתו של היצה"ר שיהא האדם בעצבות מכח זה ויבוטל בעצבותו מעבודת הבורא ית׳. וצריך האדם להבין הרמאות הזאת, ויאמר ליצר הרע:— איני משגיח על החומרא שאתה אומר, שכוונתך לבטלני מעבודתו ית׳, ושקר אתה דובר. וגם אם הוא באמת קצת חטא, יותר יהיה נחת רוח לבוראי שלא אשגיח על החומרא שאתה אומר לי לגרום לי עצבות בעבודתו. אדרבא אעבוד אותו בשמחה, כי זהו כלל גדול. כי אין כוונתי בעבודה לצורך עצמי, רק לעשות נחת לפניו ית׳, ואם כן אף שלא אשגיח על החומרא שאתה אומר לא יקפיד הבורא עלי, כי כל עיקר שאיני משגיח הוא מחמת שלא אבטל מעבודתו ית׳, ואיך אבטל מעבודתו אפילו רגע אחד. —

וזהו כלל גדול בעבודת הבורא, שיזהר מעצבות כל מה שיוכל.

18. הבכיה היא רעה מאד, שהאדם צריך לעבוד בשמחה. רק אם הבכיה היא מחמת שמחה אז טובה היא מאד.

19. אל ירבה אדם בדקדוקים יתרים בכל דבר שעושה, שזה כוונת היצר לעשות לאדם מורא שמא אינו יוצא בדבר זה, כדי להביא אותו לעצבות, ועצבות היא מניעה גדולה לעבודת הבורא ית׳. ואפילו נכשל בעבירה לא ירבה בעצבות, שתבוטל העבודה, רק שיתחרט על העבירה ויחזור לשמוח בהבורא ית׳, כיון שהוא מתחרט בחרטה גמורה ובדעתו שלא ישוב לכסלתו בשום פעם. ויחשוב שהבורא ית׳ בוחן לבות וכליות והוא יודע שרצונו לעשות מן המובחר, רק שאינו יכול.

20. פעמים יש מצוה שיש בה קצת נדנוד עבירה, אל ישגיח ביצר הרע שרוצה לבטלו מלעשות המצוה, ויאמר ליצר:— הלא אין כוונתי באותה המצוה להכעיס ה׳, ולא לכבודי, ואילו אדע שה׳ אינו רוצה שאעשה כן לא עשיתי, רק אני רוצה לעשות נחת רוח לבורא ית׳ במצוה זו. ובזה יסתלק היצר הרע ממנו. אבל מכל מקום צריך להבחין בשכלו אם יעשה המצוה הזאת אם לא.

21. איתא: הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. הכוונה הוא שהיו רוצים לעשות לעצמם סיגופים כדי שיבואו למדרגת רשב"י, ולכך לא עלתה בידם. ולא יכוון בעבודתו רק לעשות נחת רוח לבורא ית׳ לבד, ולא שיבוא

למדרגה. וכשהוא רואה שעבודתו גדולה מחברו לא יתגאה, כדאיתא: ואל יאמר אני גדול מחבירי.

ועוד כלל גדול: כשיחרפוהו בני אדם על עבודתו בתפלה או שאר דברים, לא יענה להם אפילו בדברים טובים, כדי שלא יבוא לידי מחלוקת ולידי גבהות משכחת הבורא ית׳.

22. הלימוד יהיה בכח ובשמחה גדולה, וזה ממעט מחשבות זרות. כשאדם עובד תמיד את ה׳ יתברך בכל רגע, אין לו פנאי להתגאות ולאהוב את הגאוה ושאר מדות הרעות.

23. אם חושק לאיזו מצוה, יראה וישתדל לעשותה, ואל יבטל אותו היצה״ר לומר שהוא דבר שיוכל לבוא לידי יוהרא. אך יזהר מאד, ואף שתבוא התפארות באמצע המעשה ירחק אותו בחוזק ובהתלהבות, ובודאי לבסוף יעשה לשמה ממש בלא שום התפארות, שמשלא לשמה יבוא לשמה וירבה במצוות כל מה שיוכל והקב״ה יעזור לו שיהיה בלא פניה, אך יחזק עצמו בכל יכלתו.

24. כשאדם יש לו חשק להתענות אז צריך ליזהר שלא יבטל מאותו דבר שהוא רוצה, אף על פי שהוא יודע שטוב יותר לעבוד השם ית׳ בשמחה בלי סיגופים, כי הם גורמים עצבות, אבל מסתמא ידע אינש בנפשיה שצריך הוא להתענות, שעדיין לא תיקן נפשו כראוי.

וכן יש כמה וכמה דברים, שזה צריך לדקדק מצד נשמתו ולהחמיר על עצמו חומרות, וזה אין צריך לדקדק כל כך.

25. **אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני.** צריך להיות בתפלה כמו מופשט מגשמיות ואינו מרגיש מציאותו בעולם הזה, כלומר כשאני אבוא למדרגה שלא אדע וארגיש כלל אם אני לי בעולם הזה או לאו, בודאי אין לי שום פחד ממחשבה זרה, כי אזי איזו מחשבה זרה תקרב אלי בהיותי מופשט מזה העולם? וזהו **מי לי**, ר״ל איזו מחשבה זרה תבוא לי. אבל **כשאני לעצמי**, ר״ל כשאני חושב עצמי לדבר יש במציאות זה העולם, אז אדרבה איני נחשב לכלום, וזה שאמר **מה אני**, ר״ל מה אני חשוב ומה עבודתי חשובה לפניו ית׳, כי אז יבלבלו אותי מחשבות זרות והריני כמו שאינני בעולם הזה, כי עיקר בריאת אדם בעולם הזה לעבודה, והרי אין אני יכול לעבוד עבודתו ממחשבות זרות המבלבלות אותי.

26. כשרוצה להיות בהתבודדות צריך להיות עמו עוד חבר אחד, כי אדם אחד לבד הוא בסכנה, אלא יהיו שנים בחדר אחד, וכל אחד יתבודד בעצמו עם הבורא יתברך. לפעמים כשהוא דבוק יכול להתבודד אפילו בבית שיש בני אדם.

27. פעמים שנופל אדם ממדרגתו מחמת עצמו, שהשי״ת יודע שהוא צריך לכך. ופעמים העולם גורמים שיפול אדם ממדרגתו והירידה היא צורך עליה כדי לבוא למדרגה גדולה.

28. צריך לעשות מעשיו בהסתר, באופן שלבני אדם נראה שהוא אינו מתנהג בחסידות. רק קודם שיבוא אל מדרגה גדולה צריך לעשות מעשיו בגלוי, שאם לא כן אלא יעשה בגלוי כמו שעושין העולם, רק ירצה בפנימיות להיות חסיד, אפשר שיהיה נמשך אחר העולם, ומתוך לשמה יבוא שלא לשמה.

29. יש שני מיני אדם: אחד, שהוא רשע גמור, שיודע רבונו ומתכוון למרוד בו. והשני — היצר הרע סוגר עיניו ומדמה לו בעיניו שהוא צדיק גמור וגם בעיני הבריות שהוא צדיק גמור, ובאמת אף שהוא לומד בתמידות ומתפלל ומסגף את עצמו — לריק יגיעו, כי אין לו דביקות בבורא ית׳ ואמונה שלמה כראוי להיות דבוק בכל עת בו ית׳, ואינו יודע איך עיקר העבודה, כמו שראוי ללמוד ולהתפלל ולעשות מצוה לשמה. וחילוק ביניהם: הרשע גמור אפשר שתהיה לו תעלה למכתו כשתבוא לו התעוררות התשובה, ושב אל ה׳ בכל לבו ויבקש מהשי״ת שיורהו בדרך ישכון אור. אבל השני אין לו שום תקנה, כי טחו עיניו מראות את הבורא ית׳ וגדולתו ועבודתו, וצדיק הוא בעיני עצמו, ואיך ישוב בתשובה? ומזה הטעם כשהיצר הרע מפתה את האדם לעבירה הוא מראה לו כאלו עשה מצוה, כדי שלא ישוב לעולם.

30. כשמתענה אדם אפילו משבת לשבת לא תהיה לו פניה אפילו קטנה, שיאמר בלבו שהוא עושה דבר גדול שֶׁמְּעַנֶּה את עצמו כל כך הרבה ויזדכך מאד בזו התענית, רק יחשוב בלבו מה מעשי נחשבים נגד עבודת המלאכים שעבודתם בתמידות להשי״ת ואני סופי לעפר.

31. לפעמים צריך אדם להסתכל לכאן ולכאן ויבקש דבר מצרכי בית או שיעשה דבר או ידבר אע״פ שאינו צריך לעשות ולדבר. כדי להדביק מחשבתו בבורא ית׳ ולהרגיל עצמו אפילו כשיעשה וידבר דברים גשמיים שתהיה מחשבתו דבוקה בו יתברך ושיהיה רגיל בדביקות באותה שעה, וזה כלל גדול.

32. יחשוב שכל דבר שיש בעולם הכל מלא מהבורא ית׳, וכל דברים הנעשים מכח מחשבות בני אדם, ואפילו דבר קל שבקלים שנעשה בעולם הכל הוא מהשגחתו יתברך, ולא יהיה החילוק אצלו בדבר שהיה רוצה, בין שנעשה כרצונו בין שלא נעשה כרצונו, כיון שהכל מהבורא ית׳ והוא יודע שכן טוב לו, שלא יהיה נעשה כמו שהיה ברצונו.

33. כשיצטרך לדבר מעניני העולם הזה תהיה מחשבתו שהוא הולך מעולם העליון למטה, כמו האדם שהולך מביתו לחוץ ודעתו לחזור תיכף ובעת ההליכה חושב מתי יחזור לביתו, כך יחשוב תמיד בעולם העליון ששם ביתו העיקרי בבורא ית׳, אף בעת שהוא מדבר בעניני העולם הזה, ויחזור תיכף במחשבתו לדבוק הראשון.

34. לא יאמר אדם כשאוכל להתפלל בהתלהבות אתפלל, ואם לאו לא אאנוס את עצמי להתפלל, כי אם אדרבה יחזק את עצמו יותר. משל למלך כשבא למלחמה משנה את בגדיו: אותם שהם קרובים למלכות מכירים את המלך בתנועותיו, ואותם שאינן קרובים למלך רואים כשהעם משמרים יותר באותו מקום מסתמא שם המלך. כך הוא כשאינו יכול להתפלל משמרים את המלך שלא לגלות אותו לפניו, כי הלא המלך בכאן ומסתירין אותו בפניו.

35. כשנופלת לו מחשבה זרה אזי יתבייש עד מאד כי דחפו אותו מהיכל המלך, וישוב לתוך ההיכל בבושה רבה והכנעה גדולה.

ועוד, כי מחשבה זרה היא עבירה כמו מוליד ממזר. אם יש לו מחשבה זרה ומדבר דברי קדש, הוי כמו ממזר שיש לו צורה כמו הוולד הכשר, רק

הפנימיות היא פגומה, כך הדיבור הוא באותיות קדושות והמחשבה היא רעה, שחושב דבר אחר, ומוליד ממזר דיבור קדוש.

36. כך יש להתנהג בהסתכלות: אם הסתכל בפתע פתאם באשה יפה יחשוב במחשבתו: מנין לה זה היופי, הלא אם היתה מתה לא היו לה עוד אלה הפנים, רק היתה כעורה מאד. אם כן מנין לה זה? על כרחך זה בא מכח אלהי המתפשט בה, הוא נותן לה כח היופי והאדמימות. נמצא שורש היופי הוא כח אלהי, ולמה לי להמשך אחר החלק, טוב לי להתדבק בשרשא ועיקרא דכל עלמין, ששם כל היפאים.

וכן אם הסתכל בשאר גשמיות, כגון בכלי, יחשוב מנין בא לכלי זה הנוי והצורה, על כרחך החומר הוא הפסולת והנוי והצורה הוא הרוחני והחיוני מזה הכלי, והוא גם כן חלק אלוה ממעל. וכן כשאוכל יחשוב שהטעם והמתיקות של המאכל ההוא בא מכח חיוני, והמתיקות של מעלה היא חיותו. ובדומם יש גם כן חיות, שאנו רואים שיש לדומם ההוא קיום ועמידה. נמצא שיש בכל מקום חיות אלהית ממעל. ואם מסתכל כך נמצא מסתכל במחשבה, ואין הסתכלות שלו אלא הסתכלות בעבור אין סוף ברוך הוא, וזה טוב לבטל הרהור אם יחשוב כך כל היום.

37. פעמים צריך האדם להראות גבהות לבני אדם משום כבוד הבורא והתורה והבריות, כמו שאמרו רז״ל: תלמיד חכם צריך שיהא בו שמינית שבשמינית. רק צריך ליזהר מאד שיחשוב באותה שעה בשפלות עצמו ויאמר בלבו: אני באמת שפל מאד, ומה שאני עושה גבהות הוא לכבוד הבורא יתברך.

38. לפעמים יכול האדם לומר התפלה באהבה ויראה והתלהבות גדולה בלי שום תנועה, ויהיה נראה לאדם אחר שהוא אומר אותן הדברים בלי שום דביקות, וזו העבודה היא יותר טובה והולכת במהירות יותר ובדביקות יותר אל השם ית׳ מהתפלה שנראה בחוץ על האיברים, ואין לקליפה אחיזה בזו התפלה, שכולה היא בפנימיות.

39. התפלה שהיא בשמחה גדולה בודאי היא יותר מקובלת לפניו ית׳ מהתפלה בעצבות ובבכיה. ומשל על זה, כשעני שואל ומבקש ומתחנן לפני המלך בבכיה גדולה, אף על פי כן אינו נותן לו אלא דבר מה. אבל כשהשר מסדר לפני המלך שבח המלך בשמחה, ומתוך זה מבקש גם בקשתו, אז נותן לו המלך מתנה מרובה מאד, כמו שנותנים לשררות.

40. כל דבר שאדם לובש, או אוכל או משתמש בכלי, הוא נהנה מהחיות שיש באותו הדבר, כי לולא אותה הרוחניות לא היה שום קיום לאותו דבר, ויש שם ניצוצות קדושים השייכים לשורש נשמתו.

41. אין היצר הרע מפתה את האדם שלא ילמוד כלל, שיודע הוא שאין שומע לו, כי כאשר לא ילמוד כלל לא יהיה חשוב בעיני הבריות ולא יהיה נקרא למדן. אך מפתה היצר הרע את האדם שלא ילמוד אלא גמרא עם כל המפרשים, ולא איזה דבר שיבוא לו יראת שמים מזה, כמו ספרי מוסר או שלחן ערוך, לידע הדין על בוריו.

42. יש שני מיני צדיקים ושניהם צדיקים גמורים, אך זהו החילוק ביניהם: האחד הוא תמיד בדביקות בהשי״ת ועושה עבודתו המוטלת עליו, והוא צדיק

רק לעצמו ולא לזולתו, כלומר שאינו משפיע מצדקתו לאחרים. אבל הצדיק השני הוא נמשל לתמר העושה פירות, כלומר שהוא מוציא יקר מזולל ומפריח ומרבה הטוב בעולם. וזהו שאמרו רז"ל „מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד", רצה לומר שזה הצדיק השני הנזכר הוא הנקרא בעל תשובה, פירוש שהוא בעל ואדון על התשובה, כי הוא החזיר בני אדם למוטב ורבים השיב מעון וגרם תשובה בעולם שכרו כפול ומכופל הרבה יותר מצדיק הראשון הנ"ל, אף שגם הוא צדיק גמור.

43. צריך להאמין באמונה שלימה בלי שום פניה שמלא כל הארץ כבודו ובכל דבר יש חיותו יתברך.

43. אין לפרש, כמו שאנו אומרים, רע ממש, אלא הרע הוא גם כן טוב, רק שהוא מדרגה תחתונה מהטוב הגמור.

כשפועלים טוב אז הרע גם כן נעשה טוב. אבל כשחוטאים ח"ו אז נעשה רע ממש.

44. יש לאדם שתי דרכים: הדרך האחת היא דרך כבושה בעבודת הבורא יתברך, שילך תמיד בזו הדרך ובודאי לא יתעה מתוכה, דהיינו אדם שפורש מכל הענינים ואינו עוסק רק בתורה יומם ולילה ואינו מדבר רק דברים הכרחים, ולא יותר. ויש דרך אחרת, שאינה כבושה, דהיינו שאדם מדבר לפעמים עם בני אדם, אך הדיבורים הם לשם שמים, דהיינו שמדבר אלה הדברים שיבוא מהם איזה מוסר או אהבת השם או יראת השם וכיוצא. או אדם שיודע להעלות דברים למעלה בקדושה, כידוע מכמה בני אדם. אך סכנה יש בדברים אלו, כי אולי יתעה מדרך הטוב ויתחיל לדבר דברים בטלים גם כן כדרך המון עם. ועל זה צריך האדם להתפלל ולבקש מאתו ית' שיסייע אותו שלא יבוא לידי מכשול עבודה ח"ו ושינחהו באורח שלא יוכל לתעות בו.

‎.II מס' תולדות יעקב יוסף.

1. מקום שהמחשבה של אדם מגעת שם הוא כלו (דף קכ"ט).

2. עיקר עסק תורה ותפלה הוא שידביק את עצמו אל פנימיות רוחניות אור אין סוף שבתוך אותיות התורה והתפלה, שהוא הנקרא לימוד לשמה, שבזה אמר ר' מאיר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ומגלין לו רזי תורה וכו', ר"ל שידע עתידות וכל מאורעותיו מתוך התורה, וידע איך יתנהג בתורה ועבודת השם יתברך, מלבד שרואה עולמות של מעלה (דף כ"ה).

3. צדיקיא אינון שלוחי דמטרוניתא, ומה שחסר להם ידעון שהסרון זה הוא בשכינה ויתפללו שימולא החסרון שם, ולא שיכוון להנאת עצמו. והוא כלל גדול, שיהא חסיד המתחסד עם קונו ולא עם עצמו (דף ל"ח).

4. האדם נקרא צדיק, בסוד צדיק יסוד עולם, כשיש לו תענוג גדול בעבודת ה' (דף ק"ע).

5. בשם הרמב"ן:

כשרוצה לעשות איזה דבר ומסופק בו אם לעשותו או לחדל, יראד

להפריש תחלה מן הדבר ההוא כל צד הנאה שלא יהיה לו בדבר ההוא, ואז יעלה באמיתות הדבר אם לעשותו או לאו (דף קפ״א).

6. גם בענוה צריך לפעמים מדה בינונית, והוא צורך גבוה מאד.

רוב ענותנותו של האדם גורם שמתרחק מעבודת השם ית׳, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים ניזונין על ידי תורתו ותפלתו. שאילו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה׳ בשמחה וביראה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאמרה כדקא יאות.

— — האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודבורו והלוכו ועסקיו עושין רושם למעלה למעלה, ובודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיו לשם שמים. מה שאין כן כשחושב האדם: מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובזה הולך בשרירות לבו ויאמר אך שלום יהיה לי. ובאמת זה אינו, כי האדם על ידי מעשיו הטובים הוא דבוק בו יתברך ממש (דף קע״ב).

III. מס׳ דגל מחנה אפרים.

1. חטא — אלופו של עולם מוסתר בו (עמוד ק״ח).

2. השכינה היא מעילא לתתא עד סוף כל המדרגות, וזהו סוד „ואתה מחיה את כלם״, שאפילו כשאדם עושה עבירה ח״ו אזי גם כן השכינה מתלבשת בו, כי בלא הוא לא היה בו כח לעשות זאת ולהניע בשום אבר, כי הוא המחיה אותו ונותן בו כח וחיות, וזהו כביכול גלות השכינה (עמוד קמ״ח).

3. משה רבינו נולד בבחינה שיהיה רשע גמור ויהיה לו כל המדות רעות, אך שהוא היפך ושיבר כל המדות רעות והשתדל רק להכניס עצמו במדות טובות (עמוד פ״ב).

4. אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, היינו כשיש בו אחד — דא קוב״ה (עמוד פ״ט).

IV. משאר ספרים.

1. נס גדול הוא כשאדם חי אחר התפלה, שלא יצאה נשמתו מגודל הדביקות (ס׳ שפתי צדיקים).

2. שמעתי ממורי רבינו ר״י בעש״ט זצלה״ה, שאמר לאיש אחד חכם שנשק את בנו:

— בני, הוה יודע שאני אוהב את הפחות שבפחותים מכל מה שתוכל לדמות מן הפחיתות יותר הרבה ממה שאתה אוהב את בנך יחידך, אף על פי כן איני נושק אותו. —

וזה החכם היה אבד״ק קולומייא, תלמיד מובהק של מרן הבעש״ט (היכל הברכה פ׳ בהר).

3. כל החיבורים שהיו עד המהרש״א, ועד בכלל, היו ברוח הקדש. וכיון

שהוא ברוח הקדש הוא תורה עצמה. ואמר (הבעש"ט), שרק הגילוי הוא על ידי רוח הקדש, אבל כיון שנתגלה ונעשה תורה באמת, תורה בעצם, הוא גבוה יותר מרוח הקדש. וכיון שהוא תורה אפשר לפרש על פי פרד"ס.

גם החיבורים שאחר המהרש"א יש בהם שהם ברוח הקדש, ויש שלא ברוח הקדש. מכל מקום כיון שנתקבל החיבור אצל בני ישראל, הגם שאינו מקובל אצל הכלל, כי אם בפרט הנקרא בשם צבור, ממשיכין כח רוח הקדש בזה החיבור, רק שלא יהיה ח"ו נגד רצון הבורא יתברך.

— — הט"ז והש"ך הם הפוסקים האחרונים, ועל כן לראות שלא לעבור על דעתם, כי אם להחמיר, אבל לא להקל נגדם כי אם בצירוף איזה טעם באופן שגם הם היו מסכימים להקל, כגון בהפסד מרובה וכדומה. אבל מכל מקום גם החיבורים שאחר הט"ז והש"ך חס ושלום להרהר עליהם: מאחר שנתקבלו ויש הסכם עליהם נמשך בהם כח רוח הקדש (שארית ישראל לר' ישראל דוב מווילידניק, דרוש לסוכות).

ו. פירושים על דרך דרש.

1. ראיתי רשע עריץ.. ויעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא.. (תהלים ל"ז ל"ה—ל"ו). אמר: למה יבקשהו לרשע שכבר איננו? וביאר, כי אחריו יקום רשע יותר גרוע ממנו, לכך יבקשהו לראשון [1].

2. פירש הפסוק נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז' י"ח) על דרך משל, שהיה ריב בין ב' בני אדם, וכשרוצין להתפייס זה עם זה אז מתווכחין לידע מי חטא נגד מי. מה שאין כן כשאין רוצין להתפייס אינו נושא עונו להוכיח נגד פניו מה שחטא לו. וזהו שאמר נושא עון, ר"ל שנושא עונו ומוכיחו על פניו, היינו כשרוצה לעבור על פשע [2].

3. אתה הוא אלהינו (תפלת „אין כאלהינו") — תחלה אמר לנוכח ואח"כ לנסתר, שאם סובר האדם שהוא דבוק בו ית' והוא נוכח פניו ית', אז הוא רחוק ממנו. ואם סובר שהוא רחוק, אז הוא קרוב. ואם כן זהו שאמר: מי שסובר אתה — אינו אלא הוא, ומי שסובר הוא — אז אלהינו [3].

4. יתיצב על דרך לא טוב (תהלים ל"ו ה') — מסתמא רע לא ימאוס [4].

5. ששכר מצוה מצוה (אבות ד' ב'), שאין לך שכר גדול מזה, ממה שיש לו תענוג ממצוה עצמה בעשותה בשמחה, שהוא גדול אף אם לא היה שכר יותר — די, הגם שבאמת יש שכר עד אין תכלית על מצוה שעושין בשמחה [5].

6. כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה (כתובות ק"י ב'), היינו שדומה בעיניו שדר בארץ העליונה, שקרוב לקוב"ה, דומה לו כמי שיש לו אלוה, ובאמת אין לו. ומי שדר בחוץ לארץ, — היינו שדומה לו שעדיין לא נכנס בארץ העליונה, בזה דומה כמי שאין לו אלוה, אבל באמת יש לו [6].

---

[1]) תולדות יעקב יוסף דף ל"ט. [2]) שם, דף פ"ד. [3]) שם, דף צ"ט. [4]) שם;
[5]) שם, דף צ'. [6]) דגל מחנה אפרים, לקוטים, (עמוד קס"ה).

הועק אות באות ישוב השבט להיות [illegible]

תשרי טובים ג יב יג כב כג כה כו — סכנה ה ו שו יג יח

חשון טובים ד יט יב יד כא כו — סכנה טו טז יג יח

כסלו טובים ד יט יב יג יז יח יט כ כא — סכנה א ז יח

טבת טובים ג ז יב — סכנה א ב ו ח שו יג

שבט טובים יב יד יז יט כ כא — סכנה ה ז

אדר ואדר טובים ד ו יב יד יז כ כא — סכנה טו טז יח כו

ניסן טובים ג יב יד יז יט כ כא — סכנה א ו ח כה כח

אייר טובים ד ו יב יג יט כ כא כו — סכנה טו יג כט

סיון טובים ב ד יט יט כ כא כב כח — סכנה ג יט כו כז

תמוז טובים ד ו יב יד יט כ כא כב — סכנה טו יז כו כז

אב טובים ג ד יט יב יח טו כא — סכנה א ב כו כז

אלול טובים ג יט יד יז יט כ כא — סכנה יב טז יח

ואין דורש ידע ואין [illegible]

לוח של הקצה (לאגדה „דם המשומר" צד 274).

II

ר׳ יעקב יוסף כ״ץ

בעל „תולדות יעקב יוסף“

ר׳ יעקב יוסף כ״ץ

בעל „תולדות יעקב יוסף״.

ר׳ יעקב יוסף כ״ץ, הידוע בעולם החסידים בשם „התולדות״ (על שם ספרו תולדות „יעקב יוסף״) סתם (ובחייו היו קורין לו בשם ר׳ יוסף בלבד), הוא התלמיד היותר חשוב מתלמידי הבעש״ט. התודעותו עם הבעש״ט היתה בתקופה שהיה ר׳ יעקב יוסף רב בשארגרוד. על מאורע זה יש כמה נוסחות של אגדה. בכלל מסופר שזמן רב היה ר׳ יעקב יוסף מפקפק בערכו ותשיבותו של הבעש״ט ושיטתו. יותר מדאי היה שקוע בשיטת האר״י ובחיים המעשים הנובעים ויוצאים מתוך שיטה זו. ממילא מובן שבתור רב בעדתו היה ר׳ יעקב יוסף משתדל לבטל שיטת החסידות של הבעש״ט. אבל הבעש״ט שם לבו למתנגד זה. הוא היה רואה ש„צריך להגביה אותו״. לבסוף עלה הדבר בידו, ור׳ יעקב יוסף נקשר ברבו החדש ונסע אליו למזיבוז. בני הקהלה בשארגרוד לא ידעו שרבם נחמץ. פעם אחת בא מגיד של חסידים לשארגרוד ונתאכסן בביתו של ר׳ יעקב יוסף חברו. הדבר נודע לבעלי הבתים שבעיר ונתעוררה מחלוקת גדולה על הרב. סופה של מחלוקת זו היה שר׳ יעקב יוסף נתגרש משארגרוד בערב שבת, והוצרך לשבות עם בני ביתו ומטלטליו בשדה. אחר כך קבע ישיבתו בראשקוב. מכאן עבר לנמירוב. בעיר זו ישב זמן רב ועשה הרבה נפשות לחסידות בדרשותיו ובעסקנותו. כאן היו מחשיבים אותו הרבה. היו אומרים דברי אגדה עליו בתור צדיק בעל מופת, שבתפלתו הציל את העיר מהתנפלותם של הטטרים. לפרקים היה נוסע אל הבעש״ט למזיבוז. יש שהיו מחליפים הרב והתלמיד אגרות. הבעש״ט היה שמח מאד בתלמידו זה, והרבה היה מטפל בו גם לאחר שנתקרב אליו כדי להרגילו מדרכו בחיים על פי שיטת האר״י בסיגופים ותעניות. מספרים, שהבעש״ט היה אומר: „רבונו של עולם, תשואות חן גדול מגיע לי ממך שהמצאתי לך יוסילי [1] כזה בעולם״.

כשעבר המרכז של החסידות, אחר פטירתו של הבעש״ט, מפודוליא לווליניא היה ר׳ יעקב יוסף משתוקק לעבור שמה גם הוא. הדבר עלה

---

[1]) הקטנה של חבה מן השם יוסף.

בידו כעשר שנים אחר פטירת הבעש״ט. כשמת בשנת תק״ל הרב מפולנאה, המוכיח ר׳ יהודה ליב, נתקבל ר׳ יעקב יוסף במקומו. כאן, בפולנאה, היה מתעסק בסידור ספריו ובהדפסתם.

בפעולתו הספרותית תפס ר׳ יעקב יוסף מקום ראשון והיה עומד בשורה אחת עם המגיד ממיזריטש: המגיד היה מנהיג החסידות ב ח י י ם ור׳ יעקב יוסף היה מנהיג החסידות ב ס פ ר ו ת.

הוא נפטר אחר שנת תקמ״ב[1].

היצירה העממית לא היתה מטפלת ביותר בחיבור דברי אגדה על חייו של בעל התולדות. הדבר מובן: מתוך הדברים המועטים שנשתיירו על אדותיו נראה שבשביל העם היה ע צ ם חייו כמות שהם חטיבה יפה ומקסימה יותר מכל דברי שירה. זו היתה פשוט אישיות גדולה ומרהיבה בעצם התנהגותה ובכל תנועות חייה יום יום. לא היה מורגש איפוא כל צורך לְשַׁפֵּר חיים כ א ל ה בְּמַטְוֶה של אגדה.

לעומת זאת היתה אוהבת הפנטסיא העממית להתעסק הרבה בחזיון ההופעה של הספר הקדוש, התולדות, בעולם. מאורע זה הרי היה תקופה חדשה בעולם החסידות, ולפיכך לא יפלא כלל אם היה כל מומנט ומומנט שבמאורע ספרותי זה מוקף בזהרי האגדה. אחדים מדברי אגדה אלו עלה לנו לקבוע כאן.

חוץ מן האגדות הבודדות נוצר גם כן חיבור שלם על דבר ספר התולדות: ויכוח הרב משיפיטובקה עם ר׳ יחזקאל לנדא. היצירה החסידית אספה את כל סממניה היותר חריפים שהיו מצויים בעולם הפלפול התלמודי שלה ושמה את כל הדברים הללו בפיו של הלמדן היותר גדול שלה, הרב משיפיטובקה, כדי שיעלה בידו לנצח את הלמדן היותר גדול ממחנה המתנגדים, ר׳ יחזקאל לנדא: בדרך זה הכריחה היצירה החסידית ליתן כבוד לספר היותר חשוב של החסידות בכל תפוצות ישראל, אפילו בפראג שבבוהימיא!—

---

[1]) בשנת תקמ״א היה עוד בחיים, כנראה מן ההזהרה שמעבר לשער ספרו „בן פורת יוסף״ (קוריץ תקמ״א), שלא ידפיסוהו „עד משך ששה שנים רצופים בלתי רשות הגאון המחבר״. וגם משער ספרו „צפנת פענח״ (קוריץ תקמ״ב) נראה שהיה אז עדיין בחיים, שהרי אין אחר זכרת שמו שום לשון איבלוגיא שנוהגין לכתוב אחר שמותיהם של נפטרים.

א. דברי אגדה.

I. על חייו וְאָפְיוֹ של בעל התולדות.

1. האיך נתקרב אל הבעש"ט.

נוסח א'.

פעם אחת בימי הקיץ בא הבעש"ט לעיר שארגרוד, שהיה אז התולדות רב שם, בבקר השכם, בשעה שהיו מוליכין הבהמות למרעה. עמד עם העגלה שלו ברחוב העיר. עבר עליו איש אחד שהיה מוליך בהמתו למרעה. קרא לו הבעש"ט והתחיל מספר לו מעשיה. עבר דרך שם עוד איש אחד והטה אזנו לשמוע מה שמספר הבעש"ט. אחר כך עמד עוד איש אחד מן העוברים, וכן כמה אנשים, עד שמשך הבעש"ט בספורי מעשיות שלו את כל בני העיר, שהיו באים ועומדים אצלו לשמוע מעשיותיו. היה עומד שם ביניהם גם כן השמש של בית הכנסת.

ודרכו של התולדות היה להתפלל בימות הקיץ בתחלת השעה השמינית, והשמש היה נוהג לפתוח בית הכנסת בשעה הששית וחצי. בא באותו יום התולדות לבית הכנסת, והנה הוא רואה שבית הכנסת עדיין סגור. וידוע, שהיה קפדן בטבעו. חרה לו מאד על זה.

והבעש"ט סיבב אז שילך השמש מאתו. הלך השמש לפתוח את בית הכנסת. כאשר ראה אותו התולדות הקפיד עליו מאד, ושאלהו מה זה, ומדוע לא באו האנשים שרגילים לבוא בכל יום לבית הכנסת אל התפלה. ספר לו השמש, כי אדם אחד אורח עומד ברחוב העיר ומספר מעשיות, וכל בני העיר עומדים אצלו ומקשיבים. חרה מאד להרב התולדות על ענין זה, אבל לא הועיל לו כלום, והוכרח להתפלל ביחידות.

והתולדות לא היה מכיר אז עדיין את הבעש"ט, כי לא ראהו עוד, רק שמע עליו ולא היה מאמין בו. אבל הבעש"ט היה רוצה למשוך אותו אליו.

אחר התפלה צוה התולדות על השמש שיביא אליו את האורח המספר מעשיות וילקוהו עבור שביטל את הקהל מלהתפלל בצבור. בינתים גמר הבעש"ט והפסיק לספר המעשיות והלך לאכסניה. הלך השמש לבקש אותו. מצאהו ואמר לו, כי הרב דמתא קורא אותו שיבא אליו. הלך הבעש"ט תיכף אל התולדות.

כשבא אמר לו התולדות בהקפדה גדולה ובלשון „אתה": — אתה הוא שבטלת הקהל מן התפלה בצבור? — אמר לו: — רבי, אני הוא. — קרא אותו הבעש"ט „רבי" ואמר לו: — אבקש מרום מעלתו שלא יקפיד עלי ואספר לו

איזה מעשה. — אמר לו: — ספר. — ספר לו הבעש״ט איזה מעשה. נתפעל מאד מן המעשה עד שנחה דעתו, ולא היה מקפיד עליו עוד, וגם התחיל לדבר אל הבעש״ט מעט בלשון כבוד ואמר לו „מעלתו״, והבעש״ט לא אמר לו עוד „רבי״, אלא „מעלתו״.

אחר כך אמר לו הבעש״ט: — אם ירצה מעלתו אספר לו עוד איזה מעשה. —

אמר לו: — יספר. —

— — —

וכשגמר הבעש״ט המעשיה השלישית, נכנס עמו התולדות בדברים, ותוך כדי דבור נתקשר בו.

אמר לו הבעש״ט: — עדיין לא התפללתי, ורוצה אני לילך להתפלל. —

הלך הבעש״ט להתפלל. והתולדות הכין סעודה בשביל הבעש״ט. אחר הסעודה נסעו שניהם יחדו, וכל בני העיר הלכו ללוותם, וראו החידוש, שהבעש״ט משך אליו את הרב שלהם.

מכאן ואילך נעשה התולדות תלמיד מובהק להבעש״ט.

2. נוסח ב׳.

[שמעתי מהרב המפורסם החסיד וחכים דק״ק פולנאה.]

כשהיה [התולדות] אב״ד בק״ק שארגרוד שמע, שהבעש״ט בא לק״ק מוהילוב [1], אמר בלבו: — אסע גם אני, — כי לא היה עדיין חסיד. נסע ובא אליו בערב שבת קדש קודם תפלת הבקר, וראה שהבעש״ט מעשן לולקי [2], והיה דבר זה תמוה בעיניו. — „ואחר כך, בשעת התפלה, בכה בכיה גדולה, שלא בכיתי מימי, והבנתי שלא מִשֶׁלִּי היתה זאת הבכיה. אחר כך נסע הבעש״ט לארץ ישראל, ונשארתי משומם עד שחזר. אז התחלתי לנסוע אליו. ישבתי אצלו זמן, והיה הבעש״ט אומר שצריך להגביה אותי. ישבתי לערך ה׳ שבועות והייתי שואל: — אימתי יגביה אותי רום מעלתו?״

3. ראשית פעולותיו של התולדות ותשובתו הגדולה כשנעשה חסיד.

[שמעתי מהרב דקהלתנו מ׳ גדליה ז״ל, ואמר ששמע מהרב הנ״ל.]

המוכיח [3] היה ראשון לפעולותיו, שבא אליו לק״ק שארגרוד לשבת, ובקש ממנו שיתאכסן אצלו, ולא השיב פניו ריקם. בקש ממנו שיעשה לו מנין בביתו להתפלל, ונתן לו רשות. אבל בעצמו הלך לבית הכנסת. בשבת, כשהלך המוכיח לדרוש, בקש ממנו שילך אל הדרשה. הלבישו בדרשה מכף רגל ועד ראשו. אמר בלבו: אין זה כי אם נביא, כי מנין הוא יודע מחשבתי? — נדבק בו.

---

1) מוהילוב על דניסטר.

2) קנה־עישון.

3) המוכיח ר׳ יהודה ליב מפולנאה (נפטר בש׳ תק״ל).

ותיכף בקש אנשי הקהל אל הסעודה השלישית. היה תמוה להם, כי יודעים היו שאין דעתו נוחה מהחסידים.

אחר כך, כשהחזיק הרב בצדקתו, התחילו אנשי העיר לריב עמו ונעשו לו שונאים גדולים, והמחלוקת היתה הולכת וחזקה, עד שגרשו אותו מן העיר בערב שבת קדש, והוצרך לשבות בכפר אחד.

והבעש"ט היה בדרך לא רחוק. כשראה הבעש"ט הדבר, אמר לאנשי סגולתו: — נסע לכפר פלוני, כי ידעתי שיש לו צער גדול, ונשבות שם עם הרב דק"ק שארגרוד, שנהיה עמו לפכח צערו. —

וכן עשו.

וגם המוכיח היה שם עמהם.

בשבת, אחר תפלת מוסף, ראה המוכיח את הרב שהוא מצטער. אמר לו: — אל תצטער. שמעתי כרוז שהכריזו ואמרו: פלוני שונאך יהרג ופלוני שונאך ימות בדבר, וכל העיר תשרף באש. —

כששמע הבעש"ט דבריו צעק על המוכיח ואמר: — שוטה, גם אתה שומע ברוזין? — נשתתק המוכיח.

והרב נסע לק"ק ראשקוב ונתקבל שם לרב פעם שנית. שם חזר בתשובה גדולה: כי היה עושר של סמ"ך אלף, והיה מחלק כל המעות שלו, כי החזיר כל הקנסים שקבל, וכל המשא ומתן שהיה בו נדנוד איסור החזיר, והכריז בחרם, שכל מי שקבל ממנו ואינו בהכשר יבוא ויחזיר לו מעותיו, — עד שנשאר עני.

---

4. [שמעתי מהרב מ' יואל מ"מ דק"ק נמירוב, אשר מקום קבורתו בארץ ישראל בירושלים תוב"ב.]

פעם אחת נסע עם הרב דק"ק ראשקוב[1] לק"ק מזיבוז. באו לק"ק באר והתפללו שם באכסניה בבית בעשרה. בסוף התפלה השמיט עצמו הרב מאצלם. הלכו לבקשו ומצאו שיצא מבית אחד של צורף. שאלו לאותו הצורף: — מה עשה הרב בביתך? — לא רצה לגלות, כמו שגזר עליו הרב שלא לגלות. והאנשים הגדולים שהיו שם עם הרב כעסו על הצורף וגזרו עליו שיאמר להם האמת. אמר הצורף: — אני רואה בו נקמה, כי בהיותי דר בק"ק ראשקוב לקח ממני קנס שני אדומים, ועכשיו נתן לי הטלית של שבת שלו עד שיחזור מן הדרך ויפדה ממני. — גזרו עליו האנשים: — תיכף ומיד תמחול לו השני אדומים ותחזיר לו הטלית. —

החזיר לו, ולא רצה לקבל, עד שנתן הצורף תקיעת כף שמחל לו בלב שלם, — אז קבל הטלית.

5. בק"ק ראשקוב אין לתולדות פרנסה.

[שמעתי מהרב דקהלתנו.]

כשהיה הרב דק"ק פולנאה אב"ד בק"ק ראשקוב, אמרו המלאכים להבעש"ט: — למה אתה שותק, והרב דק"ק ראשקוב אין לו פרנסה? —

---

[1]) הוא התולדות.

6. ענשם של ק״ק שארגרוד על שגרשו את התולדות.

פעם אחת נסע הרב אל הבעש״ט לשבת, והוצרך לנסוע דרך עיר שארגרוד. והיה כועס על העיר מאד, ולא רצה לעמוד בעיר, אך מחמת שהיה צריך ליתן מספוא לסוסים הוכרח לעמוד. ולא קם מהעגלה, ואמר: „כשיאכלו תיכף נסע ונלך״. התחיל לגשם מאד ולא יכלו לנסוע. נכנסו לבית. לא פסק הגשם עד שהוצרך ללון שם בעל כרחו. בבקר גם כן לא פסק הגשם והיה הולך וגדול עד יום ה׳. כשראה שאין הגשמים פוסקים אמר: „רבש״ע, אפשר ניחא לך שאשבות כאן והגשמים יפסקו?״ — היה כן, שפסקו תיכף הגשמים. היה מתפלל כל השבת עבור העיר.

והבעש״ט ראה ששבת בק״ק שארגרוד והיה יודע שהיטב חרה לו על העיר, ושחק ואמר לאנשי סגולתו: „הנה הרב דק״ק ראשקוב שבת בק״ק שארגרוד״, — ושחק עוד.

לאחר שבת כשבא אל הבעש״ט נתן לו שלום ושחק. אמר הרב להבעש״ט: „רבינו, מה השחוק?״ אמר לו: „שהיית כל שבת קדש בשארגרוד״. השיב: „כן הדבר״. והיה מתגעגע לפניו כבן יחיד, וספר לו שהוכרח לשבות שם מחמת הגשמים. השיב לו הבעש״ט: „סבור אתה, שהמוכיח היה משקר ח״ו? אמת ששמע הכרוז. ומה שרגזתי עליו הוא על שהוציא מפיו. שאילולא הוציא מפיו דברי הכרוז, הייתי מבטל הדבר מן העיר באותה שבת מכל וכל. ועכשיו לא פעלתי אלא שנתנו להם הרחבה שלא תשרף בפעם אחת, אך פעם מבוא זה ופעם מבוא זה, עד שתשרף כל העיר״.

וכן היה, שנשרפה העיר בכמה פעמים. ואותן שגזרו עליהם הרציחה נהרגו בק״ק אומאן בעת הבריחה, ר״ל. ואותן שנגזר עליהם למות בדבר, ר״ל, מתו בדבר שהיה שתי שנים אחר הבריחה. והיה להם הרחבת זמן גדול ערך עשרים שנה או יותר (שאני יודע שהרב היה אבד״ק נמירוב שש עשרה שנה קודם הבריחה חוץ ממה שהיה בעיר ראשקוב, שהיה כמה שנים קודם מעשה זה).

7. מזכרונותיו של בעל שבחי הבעש״ט על התולדות.

א.

כשהיה אב״ד בק״ק נמירוב, אחר הבריחה שנה אחת, היה דרכי, כשהייתי מניח תפלין דרבינו תם הייתי ירא להניח בפני הבריות, כי הייתי עדיין רך בשנים, והייתי נוהג שבשעת „אשרי–ובא לציון״ הלכתי לבית הגדול, כי לא היה שם איש בשעת התפלה, כי היו מתפללים בחדר סמוך לבית קטן, רק הגבאי שלו היה נמצא בבית. ופעמים היה הגבאי הולך לשוק לקנות צרכי הבית.

פעם אחת נכנסתי לבית והנחתי שם תפלין דרבינו תם, ונשתהיתי. בתוך כך גמרו התפלה ונכנס הרב ז״ל לביתו ופנה כה וכה וראה כי אין איש. שאלתי אותו: „מה רבינו מבקש?״ אמר לי: „אתה הולך בתפלין״. מיד הסירותי התפלין של ראש מעלי. אמר לי: „לך לבית־המדרש וראה אם גמרו התפלה״. הלכתי

ומצאתים מתפללים עדיין „אשרי—ובא לציון״. באתי ולא מצאתי אותו, כי הסיר התפלין והלך. המתנתי לו. כשבא לבית ושאלני, אמרתי שגמרו התפלה, כי שערתי שבוודאי גמרו התפלה. התחיל להניח תפלין. ידעתי שילך לבית־המדרש, וקדמתי והלכתי, ומצאתי שאחד עומד לפני התיבה ואומר תהלים כמו בשינה. וידעתי שהרב ירגז על זה — — —. ותהלים צוה הרב לומר בכל בתי כנסיות אותיות נמירוב ואותיות קר״ע שט״ן משולב בשם הוי״ה מפסוקי „אשרי תמימי דרך״, ומקודם יאמרו קפיטל פ״ג, ושיאמרו בכל יום יהי רצון אחר אמירת תהלים. רגז ואמר: „אין בי כח עוד שאת אתכם עלי. אתם חושבים מחשבות כל אחד לעצמו. אני אומר לכם שלא יהא קל בעיניכם הענין אדות הקידר״. ומשם הלך לבית הכנסת ושם נח מרוגזו, ורמז הדברים דרך פשט. אילולא שמעתי קודם לכן דבריו בבית המדרש לא הבנתי רמזותו. וביום קיבץ תינוקות של בית רבן לבית הכנסת וצוה לומר צ״א פעמים „ויהי נועם״ קודם המנחה.

בבקר שמעו שבלילה העבר הלך הקידר חצי פרסה סמוך לטולטשין מחנה גדול והיו קרובים לעיר נמירוב, ות״ל[1]) ששלחו הישמעאלים שר אחד באשי[2]) אחריהם, וחזרו כלם.

שמעתי מאיש אחד, ושמו ר׳ דוד, שהיה דר באותו זמן בק״ק שארגרוד, שיום אחד קודם לכן צוה הרב ר׳ מרדכי מק״ק הנ״ל להקהל שישלחו שליח מיוחד אל הרב דק״ק נמירוב שיתפלל אדות הקידר. שלחו שליח וצוה להם שילך בבקר. ובבקר אמר הרב הנ״ל: „אין צורך בשליח, כי כבר ידע הרב דק״ק נמירוב״.

ב. קצת מהנהגתו.

היה לומד בכל יום בטלית ותפלין. קודם האכילה היה לומד שיעור גמרא ז׳ דפין, וגם בשעת אכילה, בין מאכל למאכל, לא פסק פומיה מגירסא. ואחר האכילה היה ישן מעט מזעיר וקם משנתו ומניח תפלין ולומד עד תפלת המנחה. גם בלילה היה לומד הרבה. לא עבר עליו לילה אחד שלא קם בחצות ממש, בקיץ ובחרף, הן בחול והן בשבת ויום טוב. והלימוד שלו ותפלתו וכל דבר שבקדושה היה עושה בכח, עד שבשרו מזדעזע עליו.

היה עושה פדיון שבויים וצדקה הרבה מאד.

בביתו היתה פרנסתו בדוחק ולחץ. פעם אחת התרעמה אשתו הרבנית עליו ועל בנו על אדות הדוחק והלחץ, והשיב לה: — כתוב „ויהיו עניים בני ביתך.״—

ג. מהתענית של הרב.

היה מתענה בתשובות הקנה[3]) בזה האופן: היה מתענה מדי יום ביום, ובכל חדש וחדש היה מתענה פעם אחת משבת לשבת. ואין איש מאנשי הבית שהיו יודעים מזו התענית. רק בתולה אחת, בת אחותו, נדבר עמה שהיא תהא

---

[1]) = תהלה לאל.

[2]) באש בתורכית ענינו ראש, שר.

[3]) תענית של הפסקה, שמתענין ביום ובין השמשות מפסיקין ואוכלין, במשך שש שנים.

מביאה לו אוכל, ולא אחר, וגם תְּפֻנֶּה המאכל, שלא יוָּדע לבני הבית. ככה היה מתענה ה' שנים. בשנה הששית אירע שהתענה משבת לשבת, והבעש"ת היה בדרך ושמע כרוז: „מהר רוץ אליו במרוצה, כי היום יתבטלו מוחין שלו." רץ אליו במרוצה גדולה, עד שמת לו בדרך סוס של עשרה אדומים. בא ואמר להרב: „מת לי סוס של עשרה אדומים בדרך על ידך, ותהיה כפרה תחתיך." ותיכף אכל, ושמע לו אחר כך¹).

ד. על תפלתו של התולדות.

[שמעתי מהרב שהיה אומר בזה הלשון:]

מרגלא בפומיה דהצדיק ר' יעקב יוסף ז"ל: „נקל לי לומר עשרה חילוקים מלהתפלל שמונה־עשרה אחת."

ושמעתי מר' זוסיל מאנפולי: „כשנסעתי מאחי ר' אלימלך דרך זולקווא עמדתי בבית המדרש במקום אחד להתפלל, והיתה התפלה זכה וברורה כערך תפלות הבעש"ט. לא ידעתי מאיזו סבה. ואמרו, כי המקום הזה היה המקום של בעל ספר תולדות יעקב יוסף."

ה. חשקו של התולדות לנסוע לארץ ישראל.

[שמעתי מהרב דקהלתנו מ' גדליה ז"ל.]

כמה פעמים חשק הרב לנסוע לארצנו הקדושה, והרב הבעש"ט אמר שלא יסע, ואמר לו: „סימן זה יהיה בידך. כל פעם שיפול לך חשק לנסוע לאה"ק תדע נאמנה שיש דינים על העיר, ר"ל, ושטן מטריד אותך כדי שלא להתפלל בעד העיר. על כן כשיפול לך חשק לנסוע לאה"ק התפלל בעד העיר."

8. התולדות מקפיד על התשובה.

פעם בא אל בעל התולדות מוכסן אחד לבקש על פרנסה. הוריד הרב את גבותיו הגדולות ואמר: — עשה תשובה!

— הבל! — קרא המוכסן — שאין „הרבי" (הבעש"ט) בחיים!

— ומה?!—

— פעם — החזיר המוכסן — היתה גנבה במקומנו הגנבה נמסרה בידי לשמירה. לאחר זמן נתעורר הענין והתחילה חקירה ודרישה. נתיראתי ונסעתי אל הרבי למזיבוז. לא גליתי להרבי שהגנבה נמצאת אצלי, אלא אמרתי רק שחוששני לבלבול. אמר לי הרבי „המתן קצת". לאחר שבא מן הטבילה קרא: „מדוע אמרת שחושש אתה לבלבול, והלא הגנבה ממש היא אצלך?"— אם כן — שאלתיו — מה אעשה? — אמר לי הרבי:— חזור לביתך. אצלך לא יחפשו".

עכשיו רואני מה בין הרבי ובין רום מעלתו: הרבי ידע שגנבתי ולא צִוַּנִי על התשובה, ומעלתו—עדיין לא גנבתי, וכבר יגזר עלי לעשות תשובה!—

---

9. פעם בא אל בעל התולדות אדם אחד לבקש על פרנסה.

---

¹) עי' לעיל עמוד 72 אגרת בנדון זה ששלח הבעש"ט להרב.

— אמנם — אמר בתוך דבריו — רבי. אני בעצמי חייב במצבי. כדברי התנא אומר גם אנכי: הרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי [1]. —

— כן, החזירהו הרב אבל התנא נתכוון ל„הרעותי מעשי", ואתה מתכוון ל„קפחתי את פרנסתי"...

10. כמה היה קשה להתולדות לוותר על שיטת האר"י.

תלמידי הבעש"ט היו נוהגין לישון בחדר הסמוך לחדר משכבו, כל אחד לילו.

פעם בליל שבת קדש לילו של ר' דוד לאה'קס היה. שומע הוא באמצע הלילה שני קולות מדברים בחדרו של הבעש"ט. הטה אזנו, והנה קולו של הבעש"ט אומר:

— נו, יצחק, הלא תודה לדעתי בענין כוונת „שמע ישראל". —

האר"י: — לאו! —

הבעש"ט: — ואני עומד על דעתי, שהכוונה היא כך. ידעת מה? נעלה ונשאל בעליונים. —

האר"י: — טוב. נכנס להיכלו של משיח. —

הבעש"ט: — ואני רוצה ליכנס דוקא להיכלו של רשב"י. —

אחר כך נשתתקו הקולות לזמן מה. ושוב נשמע קולו של הבעש"ט:

— נו, יצחק, עכשו רואה אתה שהכוונות הן לשיטתי. מחר אדרוש ואטעים כוונתי בניגוד לכוונתך. ר' יעקב יוסף הקפדן יצא וישיג עלי, כי יהא עומד על צדך. אולם איני חושש לו, שהרי דוד שלי שמע הכל והוא יבא ויסהיד עלי. —

כך הוה: למחר בשעת הסעודה השלישית דרש הבעש"ט על כוונת „שמע ישראל" נגד שיטת האר"י, יצא ר' יעקב יוסף והקפיד כנגדו. בא ר' דוד והסהיד שהסכים האר"י לדעת הבעש"ט.

11. התולדות לא זכה להיות מנהיג במקום הבעש"ט מחמת שהיה קפדן ועברה ההנהגה אל המגיד הגדול.

נוסח א'.

גמור היה אצל תלמידי הבעש"ט שאחר פטירתו תעבור ההנהגה ר' יעקב יוסף, והיו מהרהרים על כך, מחמת שהיה קפדן.

קודם פטירתו של הבעש"ט שאלוהו התלמידים: — על מי תניחנו רבינו? —

— על דב בלי רגלים אלא בעל כפים! — היתה תשובת הבעש"ט (כידוע, היה המגיד ממיזריטש נכה רגלים והולך בקבים).

כשנתמנה המגיד לא היה ר' יעקב יוסף נוסע אליו. לאחר זמן לא יכול להתאפק ושאל לחבריו, תלמידי הבעש"ט: — מה ראיתם שם? —

— הכל כמו אצל הרבי! — החזירו.

גמר בדעתו לנסוע אל המגיד.

---

[1] משנה קידושין פ' י"ד.

הוא היה אצל המגיד רק פעם אחת, לא יותר.

כשבא ורצה ליכנס לחדר המגיד נתקל בפתח במשרת או „גבאי״. מיד הקפיד וקרא:

— מה? גאות? כך ראינו גם אצל רבינו? —

— חלילה! — החזיר המגיד — לא מצד גאות. נכה רגלים אני וזקוק למשרת. —

נתקררה דעתו.

באותו מעמד דרש לפניו המגיד על הפסוק „על משכבי בלילות״ (מובא בתולדות).

לבסוף אמר ר׳ יעקב יוסף: — צריך להרכין הראש. הרבי עבר לכאן עם תרמילו. —

נוסח ב׳.

אחר שישב המגיד במקומו של הבעש״ט לא היו התולדות והמוכיח מפולנאה (ר׳ ליב) נוסעים אליו. לאחר זמן גמר התולדות לנסוע אל המגיד יחד עם המגיד מישרים מטשודנוב, ר׳ משה ציסיס (רבו של ר׳ שמואל מקמינקה). כשבאו למיזריטש היו מהלכים ושואלים לדירתו של המגיד. הראשון שפגשם היה ר׳ שניאור זלמן (בעל „התניא״). הוא היה מכיר את התולדות. הראה להם על ביתו של המגיד, ובעצמו נזדרז ובא אל המגיד לבשרו על האורחים. כששמע המגיד מביאתו של התולדות נתבהל וצוה לפנות לו אכסניה מיוחדת וגם שלח אליו מתלמידיו להיות אצלו בסעודות של שבת. בסעודות ליל שבת ושחרית הגיד התולדות תורה. התורה שלו היתה מתאימה לתורתו של המגיד. אולם בשעת „שלש סעודות״ נרדם. נשתמטו להם התלמידים מאצלו והלכו לשמוע תורתו של המגיד. רק חברו של התולדות, ר׳ משה ציסיס, נשאר אצלו. הקיץ וראה שאין איש. אמר לחברו: — נלך לשמוע תורתו של המגיד.— כשבא התולדות הפסיק המגיד מלומר תורתו, וכשיצא התולדות התחיל שוב לומר תורה.

II. על הספר תולדות יעקב יוסף.

ארבעה ספרים נדפסו מחיבורי ר׳ יעקב יוסף. שלשת הספרים: תולדות יעקב יוסף, בן פורת יוסף וצפנת פענח נדפסו בחייו, ספר אחד בשנה (קוריץ תק״ם, תקמ״א ותקמ״ב), והספר הרביעי, כתונת פסים, נדפס אחר פטירתו.

הספר תולדות יעקב יוסף הוא החשוב מכלם, מפני שכל עיקרו הוא עסוק בהסבר שיטת הבעש״ט, והוא מפורסם מכלם בעולם החסידות. ספר זה נדפס ראשונה בקוריץ בשנת תק״ם, שנית במזיבוז בשנת תקע״ז, ואחר כך זכה להרבה מהדורות. הדפוס הראשון היה נקרא בשם „התולדות עם הנקודות״, על שם שבאו בדפוס זה שתי נקודות על התיבות המוטעמות, שהיה דינן להיות סדורות בפיזור האותיות (כלו׳ בקורסיב). היו מקיימים שבנקודות אלו יש סודות ורזין עילאין, ושאין אפילו נקודה אחת שבאה לבטלה.

על התפשטותו של הספר „תולדות יעקב יוסף" בעולם ועל הרושם שעשה נוצרו כמה דברי אגדה.

מספרים:

כשיצא הספר „תולדות יעקב יוסף" לאור היה המחבר מטפל בעצמו במכירתו והיה נוסע בתפוצות ישראל לתכלית הפצת הספר. המחיר שקצב היה גדול מאד: אדום זהב בעד כל ספר. בא לברדיטשוב. היה יושב באכסניה וממתין לקונים, ואין שואל ואין דורש. הקפיד. נתעורר קטרוג גדול למעלה על העיר וכמעט שנגזר עליה חורבן.

הרגיש ר' זאב מז'יטומיר (בעל „אור המאיר") ובא בקפיצת הדרך אצל ר' יעקב יוסף לברדיטשוב:

— מה כל הכעס וההקפדה? —

— האיך?! — טען בעל התולדות — באתי למכור ספרי, שתורת הרבי כלולה בתוכו, ולבסוף אין קונה! —

השיב ר' זאב: — מה רעש? וכי גדול מעלתו מהקב"ה שהיה מחזר עם תורתו על כל העמים ולא רצו לקבלה? —

מיד נחה דעתו ונסתלק הקטרוג.

כשהיו מתעוררות רדיפות על ספרי החסידות היה נוטל הספר תולדות יעקב יוסף מקום בראש. כן מספרים, שבכמה מערי בוהימיא העלו את הספר על המוקד תחת השפעתם של מתנגדים כמו ר' יחזקאל לנדא. בברודי שרפו את הספר לפני בית של ר' מיכל מזלוטשוב. זכרון אותן המקומות שבהם הועלה הספר על חמוקד נתרשם אצל החסידים.

כן מספר בנו של המגיד מקוזניץ [1]:

עיני ראו בהיות הה"ק אאמו"ר [2] המגיד הק' מקוזניץ זצלה"ה בק"ק ברודי, ומדי עברו אצל הבתים למחוז חפצו עמד אצל בית אחד כמתמיה, ושאלוהו: — מה נשתנה בית זה משאר בתים, אשר כבודו מתמיה עליו? — וענה, כי לא יוכל לסבול טומאת הבית הזה. אחר החקירה והדרישה נתודע כי במקום הזה שרפו זה זמן ספרי תולדות יעקב יוסף, רח"ל [3], לזאת עלה צחנתו מטומאתו עוד לפניו.

וודאי שרפו ספר זה גם בווילנה, כשדנו בשרפה לפני פתח בית הכנסת את הספר צוואת הריב"ש [4], אלא שאין בעל המקור מזכיר ספר זה מפני שאין הוא מטפל בו לרגל ענינו.

אצל הרב הקדוש ר' מיכל מזלוטשוב היה פעם אחת בנו הקטן, יוסף, חולה גדול עד מאד. באותו זמן הגיעה אל הרב ידיעה שבאיזו מדינה רוצים

---

[1]) דעת משה, פרשה ויגש. [2])=הרב הקדוש אדוני אבי מורי ורבי. [3])=רחמנא ליצלן.
[4]) ע' Евр. Старина 1910, стр. 260

לשרף הספרים הקדושים של הרב ר׳ יעקב יוסף מפולנאה. נסע ר׳ מיכל מביתו וצוה לבני ביתו שבאם ח״ו ימות בנו אזי ימתינו בקבורתו לביאתו לביתו. אחר נסיעתו נתעלף החולה והיה שרוי בשינה שקורין בלשון אשכנז הינרפליט [1]. סבורים היו שמת הילד. לאחר שלשה ימים נפלה עליו זיעה וחזרה נשמתו לגופו. כשהבריא מעט ספר להם כל המאורע:

תיכף כשיצאה נשמתו, לקחה מלאך אחד והוליכה להיכל אחד, ולא היה רשות להמלאך ליכנס לאותו היכל, רק הוא בעצמו נכנס להיכל. עמד אצל הפתח וראה שבית־דין הגדול יושבים. מיד ראה שני שלוחים נושאים ספר שבו רשומים כל העוונות, וכמשא כבד יכבד עליהם. תיכף בא מלאך אחד עם ספר הזכיות. ולא היו שוים אלו נגד אלו, עד שהביאו ספר שלישי, הוא ספר היסורין שקבל, ונפלו הרבה מן העוונות. עם כל זאת עבור העוונות הנשארים היו רוצים לדונו למיתה, והיו רוצים לכתוב פתקה. בתוך כך בא אביו, ר׳ מיכל, ברעש גדול ובזעקה גדולה על ענין שרוצים לשרוף הספרים של הרב ר׳ יעקב יוסף, וטען:— הלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא לכבודו של עצמו כתב ח״ו, כי אם לכבוד השי״ת ותורתו! — וכשראה את בנו עומד אצל הפתח, אמר לו: — בני, מה עתה עושה בכאן? — השיב לו: — אני עומד כאן זמן רב, ואיני יודע על מה ולמה. בקשתי שתמליץ טוב עבורי! — אמר לו אביו:— באם לא אשכח, אדבר טוב עבורך. — והתחיל צועק שוב על דבר הספרים, כבראשונה. השיב הבית־דין:— אין זה הדבר שייך לבית־דין שלנו, כי אם גבוה מעל גבוה וכו׳.—

הלך לו הרב ולא נזכר על בנו.

בתוך כך עלה לאותו היכל הרב הקדוש ר׳ יעקב יוסף, המחבר, וצעק גם כן בבכיה ובקובלנה רבה על זה שרוצים לשרוף ספריו. ראה הרב אותו גם כן כשהוא עומד אצל הפתח, ושאל אותו: — מה אתה עושה בכאן? — השיב לו כמו שהשיב לאביו, ובקש שימליץ עבורו. השיב גם בעל התולדות: — אם לא אשכח אדבר עליך טוב.— השיבו בבית־דין להרב כמו שהשיבו לר׳ מיכל.

בין כך הלך לו בעל התולדות גם כן, והוא עומד בפחי־נפש, כי אין עוזר ואין תומך.

מיד נשמע קול רעש גדול, ממש רעשו כל העולמות, והיו מכריזין: — פנו מקום, הבעש״ט בא להיכל! — נכנס הבעש״ט וראה אותו כשהוא עומד אצל הפתח. שאל אותו: — יוסף, מה עסקך בכאן? — השיב לו כתשובתו לאביו ולבעל התולדות, ואמר: „וגם בקשתי את אדוני אבי ואת הרב דק״ק פולנאה שימליצו טוב בעדי, ושכחו עלי. בכן מבקש אני מעלת כבוד קדושתו שימליץ טוב עבורי.״

בקש הבעש״ט מהבית־דין שיפטרו את הנער לשלום. צוו לו שילך לביתו. רצה להתעכב שם ולראות מה שיעשה הבעש״ט, ומיד באו שני אנשים ולקחו אותו והלכו עמו וצוו עליו לעשות איזו דברים. ואם כי היה ממאן לעשות רצונם, מוכרח היה לקיים, כי הם אלצוהו לכך. ואחר שעשה כדבריהם מיד התחיל להזיע.

[1]) שינה ליטרגית.

יש שהיו פונים גם אל השׂרה בהשתדלות להחרים את הספר תולדות יעקב יוסף על ידי הצנזורה.

האגדה מספרת:

פעם, בימות החמה, יצא ר' אורי מטיטיוב (בן בנו של הבעש"ט) וישב לו על האכסדרה שלפני ביתו בפאבולוטש.

ראה והנה יהודים מברדיטשוב עוברים.

— שלום עליכם, יהודים! מה חדשות נשמע בברדיטשוב? שמעתם על פולין? בטלה המלוכה!—

— ?! — תמהים האנשים — לא שמענו שום חדשות.—

— נו, אם אתם אינכם יודעים, אספרה לכם מה ששמעתי אני היום:

בעל התולדות נכנס לבית־דין של מעלה והיה קובל וצועק חמס על מי ששורפין ומשמידין ספרו ועל מלכות פולין שהוציאה גזרת שרפה על הספר.

— דורש אני — כך טען — שתבדקו יפה את ספרי מדף לדף ותגידו לי אם נמצא בו דבר שלא כהוגן.—

לא עמדו בפמליא של מעלה נגד קפדנותו של הזקן, והספר נמסר לבדיקה.

בדקו, בדקו, ולא מצאו בו שום דופי.

— בדקו שנית! — קרא בקפדנותו והוריד גבותיו הגדולות — אולי תמצאו!—

גם הפעם לא מצאו כלום.

— אבל, בדקו גם „הנקודות" שבספרי, אולי תמצאו איזו נקודה שנכתבה לשם פניה! —

בדקו שוב, ואפילו „נקודה" פסולה לא מצאו.

התחיל הזקן תובע פסק אמת לאמתו.

לא יכלו לפטרו. ישבו, דנו ופסקו:

— מי שערער על התולדות יהא סופו לכפירה באלהי ישראל, ואותה מלכות שהוציאה עליו גזרה של שרפה תהא בטלה. —

וכך הוה: המערערים, בעלי המסירה, יצאו מדת ישראל, ר"ל, ומלכות פולין בטלה.

הספר תולדות יעקב יוסף נדפס בלי שום הסכמה של רבנים. מעבר לשער נדפסה רק מודעה קטנה: „ומחמת טרדת הדפוס לא יכולנו להשיג הסכמות מגאוני ארץ כי בטוחים אנחנו שיסכימו כולם כאחד על חבור הנחמד הלזה". [1]

---

[1]) ענין זה של העדר הסכמות בספר היה מביא את המתנגדים לידי התמרמרות. כן כותב רב אחד מן המתנגדים בשנת תקמ"א: „אל שדי יתן להם רחמים על הרעה שנעשה „בימיכם, נכתב ונחתם ולמשמע אזן דאבה נפשכם, ועל דבר הספר שהגיע לארצכם „בחדש מנחם תקמ"א לספירותיכם שחיבר הרב דק' פולגאה יעקב יוסף ואיכותו ומהותו מוסרים „וחידושים שדורשים לפי דרכם בתורה בכל פ' בסעודה ג' בשבת, והוא דרך חדש מה שלמדו

ספר זה היה אצל ר׳ יעקב יוסף עיקרי ויותר חשוב מכל שאר ספריו, והיה מטפל בחיבורו יותר מבכלם. מתוך מקום אחד נראה שבשנת תקי״ג כבר היה עוסק בכתיבתו [1] ולבית הדפוס הביאהו רק בשנת תק״ם. אם כן נמשכה הכתיבה והעריכה כשלשים שנה. קרוב לוודאי שהתחיל להתעסק בחיבור זה תיכף לאחר שנתקרב אל הבעש״ט, שעלה אז בדעתו לכתב ספר שיהא מבסס לכל השקפותיו ודעותיו של הרב בשיטה מסוימת.

דרכו של בעל ה„תולדות״ הוא כך: הוא מתחיל בדרוש על איזה כתוב מפרשת השבוע, אחר כך הוא מאריך בדיבורו ומפתח את דעותיו ומחשבותיו, והוא מביא ראיות כמה וכמה מקומות מתוך הספרות העברית מכל הדורות, שהוא בקי בה מאד; ולבסוף הוא גומר מחרוזות הציטטין ובא לידי ניסוח מחשבתו שהיתה קבועה במחו בתחלת הדרוש, והוא מסיים באחד מפתגמיו של הבעש״ט, שהוא רגיל לסמן אותם בתחלתם באותיות מרובעות וגדולות בלשון „שמעתי ממורי״.

דברי מורו הוא משתדל למסור בדיוק גדול, ובמקומות שלא רשם לעצמו הדברים בדיוק, ולא היה נמצא לפניו אלא תכנם בלבד, הוא מעיר על זה, בלשון מעין: „שמעתי ממורי דברים נוראים ורשמתי ראשי פרקים בנייר בפני עצמו״.[2]

עד כמה היו אהובים עליו דברי רבו נראה ממה שמסופר עליו, ש„פעם אחת לעת זקנתו — — והיה זקן מאד וחלוש חולה ברגליו והיה שוכב במטה, בא לפניו הרב בעל רב ייבא ושאל לו על עומק דבר אחד מה שהביא הרב בס׳ תולדות יעקב יוסף בשם הבעש״ט ז״ל רבו הקדוש. אז ישב במטה והתחיל לפרש עומק דברי הבעש״ט ז״ל, והיו פניו כלפיד אש בוערת וליהטה אש סביבותיו והוגבה הוא עם מטתו למעלה מהארץ כמה טפחים, והיה אומר הדברים כנתינתן מסיני באימה בפחד בקולות וברקים״[3].

על דברי ה„שמעתי ממורי״ היו מדברים בעולם החסידים בדחילו ורחימו. כן מספרים, שר׳ פנחס מקוריץ היה אומר: — בכל אחד מן ה„שמעתי ממורי אפשר להחיות מתים. —

שוב מסופר, שחותנו של ר׳ יעקב שמשון בנו של ר׳ פנחס מקוריץ, ר׳ דוב ב״ר בונים, אמר לחתנו קודם נסיעתו לארץ ישראל: — ידעתי שאביך מסר לך ה„שמעתי ממורי״. בבקשה ממך מסור לי גם כן קודם נסיעתי לארץ ישראל לכל הפחות „שמעתי

„וקבלו מרבם הנקרא ישראל בע״ש ועליו כתוב שמעתי ממורי, וקבלו עליו שרבו היה אחית „השילוני, ומגמתו להסית ולהדיח כל ישראל ללכת בדרכם, ולא ילכו עוד בדרך התוה״ק ודרך „קדמונינו ז״ל, ועיקרם מיוסד לבטל עסק תורה והתמדה בין בנגלה בין בנסתר — — וקרא שם „הספר הזה בית יעקב יוסף, בלי שום הסכמה כלל״ (ע׳ הורודיצקי לקורות החסידות, ברדיטשוב תרס״ו, עמוד 28).

[1]) „שנהרגו בעו״ה כמה קדושים בשנה זו שנת תקי״ג במדינת אוקריינה״ (תולדות יעקב יוסף דף ע״ז).

[2]) שם, דף ל״ו.

[3]) סדר הדורות החדש, עמוד 22.

מטורי" אחד. הרי אין לך להיות חושש שמא אהיה משתמש בו, לפי שאני נוסע מכאן.– נטלהו ר׳ יעקב שמשון לקרן זוית ונלה לו. חבקהו חותנו ונשקהו וקרא: – ווי, ווי, למה לי לעזוב אותך ולנסוע לא"י?– אמר לו ר׳ יעקב שמשון: – מה שהוחלט הוחלט, וכבודו צריך לנסוע.–

אבל מצד אחר היתה מושרשת עמוק בקרב ר׳ יעקב יוסף השיטה של האר"י והיה מרגיש תביעה חזקה להביא לידי הסכם דברים שבשיטת האר"י עם מה שלמד מן הבעש"ט. לפיכך הוא מביא הרבה ראיות גם מן „הכתבים", היינו כתבי האר"י.

קריאת הספר עושה רושם, שכל עיקרו לא נכתב אלא לשם מלחמת מצוה עם המתנגדים לחידושי דרך החסידות, ומבין השיטין מבצבצים יסורין של אדם שהיה סובל הרבה בחיים על דעותיו ומעשיו.

בבחינה של שמירת דברי הרב וקביעתן בכתב יחידי הוא ר׳ יעקב יוסף בין תלמידי הבעש"ט, ורק הודות לו נשתמרו דברי הבעש"ט לדורות.

מתוך הספר תולדות יעקב יוסף הוציא אחר כך ר׳ אהרן ב"ר צבי מאפטא את פתגמי הבעש"ט ואמרותיו וסדר מהם ספר בפני עצמו, שנתפרסם בעולם בשם „כתר שם טוב".

חוץ מדברי הבעש"ט מביא ר׳ יעקב יוסף גם הרבה מדברי תלמידיו של הבעש"ט מה ששמע מפיהם, כגון ר׳ נחמן מקוסוב, ר׳ נחמן מהורודינקה, ר׳ מנחם מבאר ועוד. ביחוד הוא מביא הרבה דברי ר׳ יהודה ליב פוסטנר, אב"ד דק"ק מיזריטש גדול, אחד מחשובי תלמידי הבעש"ט, שהיה מבעלי ההשפעה בדורו, אלא שלא השאיר אחריו בלום, חוץ ממה שמובא אצל בעל התולדות, שמזכיר את שמו בתארים נכבדים, ופעם אחת הוא מספידהו ובוכה על פטירתו, שהיא אבדה גדולה לתנועת החסידות.

III. מעשה שהיה[1]

בין הרב הצדיק הגאון המפורסם בדורו ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה[2] ובין הרב הצדיק הגאון המפורסם בדורו ר׳ יחזקאל לנדא סג"ל בעל „נודע ביהודה"[3].

בעת שהופיע על פני תבל הספר הקדוש תולדות יעקב יוסף מהרב הצדיק מפולנאה, היה הגאון ר׳ יחזקאל אב"ד דק"ק פראג, והוא היה מתנגד

---

[1]) על פי הנדפס בס׳ דברי נועם, וורשה תרנ"ב.

[2]) ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה היה תלמידו של ר׳ ליב המוכיח מפולנאה בעל קול אריה. ר׳ יעקב שמשון היה מגדולי בעלי התורה ובעלי זכרון ומגדולי הצדיקים שבדורו.

מספרים, שפעם היה אצל המגיד הגדול ממיזריטש. הזמינהו לסעודת שחרית. היתה שם עגונה אחת שלא יכול הגר"א להתירה. יעצוה לילך אל המגיד והחבריא, שהם יתירוה. באה אל המגיד ולא מצאה איש מן החבריא, חוץ מר׳ יעקב שמשון, שהיה יושב בסעודת שחרית ואוכל פת בתחמיץ. הגיש לו המגיד הגביות עדות. הציץ בגביות עדות ותיכף בקש גליון נייר, קיפלהו

גדול לתלמידי הבעש״ט. כאשר בא הספר תולדות יעקב יוסף ליד הרב מפראג דן אותו לשרפה ונתנו למרמס תחת רגליו. דבר זה היה מיצר מאד להרב הצדיק מפולנאה בעלמא דקשוט, ובא בחלום אל תלמידו הקדוש משיפיטובקה ואמר לו שיסע אצל הרב מפראג. שמע אליו הרב משיפיטובקה. התחפש כאחד העניים, לבש בגדים קרועים ובלואים ואגודת חפצים עמס על שכמו, כדרך העניים המחזירים על הפתחים, ונשא את רגליו לילך לדרכו לק״ק פראג.

בבואו העירה הלך תיכף ומיד לבית הרב מפראג ליטול שלום ממנו. נגש עד מקום ישיבתו הרמה, וקבל שלום. שאל אותו הרב מפראג מאין הוא ומה בקשתו. השיב לו:— מעיר שיפיטובקה אנכי, ועני ואביון אנכי.— אמר לו הרב מפראג:— זה אני רואה בעצמי, אך יגיד לי מה בקשתו.— השיב לו העני:— בקשתי מכבוד הרב ליתן לי אכסניה, גם לאכול, וגם לקבץ עבורי נדבה הגונה.— החזיר הרב:— הקשית לשאול.— החזיר העני:— מפני מה אין הרב נוהג כבוד במי שעומד

וכתב: ע׳ בתשובה פלונית, שאשה זו מותרת לכל העולם, ונתן למגיד לחתום. אמר המגיד:— אילו ידעתי שבשעת אכילת פת בתחמיץ יש בכחו של כ״ת להתיר עגונה הייתי מכין סעודה יותר משובחת.— החזיר ר׳ יעקב שמשון:— זה ל״ד שנים שראיתי תשובה זו.—

ועל גודל קדושתו מספרים:

כשהיה אבד״ק באר היתה עליו מחלוקת גדולה. שמע ר׳ חיים מקראסנה ושלח את בנו ר׳ משה אל ר׳ יעקב שמשון לשבת כדי לחזקו. בא אליו ביום ה׳ לעת ערב. אמר לו ר׳ יעקב שמשון:— כן, אביו הקדוש חושב עלי, אם כן צריך לנסוע אליו לשבת.—

עמד ונסע אל ר׳ חיים לשבת.

היה פתוח חלוקו של ר׳ יעקב שמשון וראה ר׳ משה שגופו מלא פצעים. ישב ממולו שלא לצערו. אבל ביום ו׳ במרחץ ישב על הקרקע והיה מתרחץ. נכנס ר׳ משה ותמה שהיה בשרו חלק, בלי שום פצע. בא אל אביו ואמר:— תמול היה בשרו מלא פצעים, ועכשיו הוא חלק כזהב.—

החזירו אביו:— נשמת ר׳ אלעזר ב״ר שמעון שרויה בו: רוצה הוא אומר בואו, אינו רוצה הוא משלחם (בבא מציעא פ״ד ב׳).—

[3]) ר׳ יחזקאל לנדא (נולד בעיר אפטא תע״ד ונפטר בפראג תקנ״ג) היה מגדולי בעלי התלמוד. בימי נעוריו התחבר אל ר׳ חיים מצאנז בלימוד חכמת הקבלה וספרי החקירה בפילוסופיא דתית, ור׳ חיים המליץ עליו: צפה י ח ז ק א ל במעשה מרכבה. אבל לר׳ יחזקאל לא היה שום נסיה לדברי מסתורין, והיה רגיל בפיו: „אין לי עסק בנסתרות, והלואי שאוכל לצאת ידי חובתי בתלמוד ופוסקים הנחוצים למעשה, והם חיינו ובהם נהגה״ (נו״ב האו״ח סי׳ ק״ט). כבן כ׳ נתמנה לדיין בברודי, כבן ל׳ — לאב״ד ביאמפולי וכבן מ׳ נקרא להיות רב בפראג. הוא היה מתנגד לחסידים ומנהגיהם, ובתשובה על שאלה בענין אמירת „לשם יחוד״ התרעם על המנהג הזה מאד ועל המחזיקים בו וכיוצא בו, ואמר: „אבל בדורנו זה כי עזבו את תורת ה׳ ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם, כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים, אלו הם מחריבי הדור, ועל דור יתום אני אומר ישרים דרכי ה׳ צדיקים ילכו בם ו ח ס י ד י ם יכשלו בם, והרבה היה לי לדבר מזה, אבל כשם שמצות לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, וה׳ ירחם עלינו (נו״ב מ״ק חיו״ד סי׳ צ״ו). הבעש״ט אמר, כי לר׳ יחזקאל היתה נשמה חדשה שלא היתה בעולם, היתה גנוזה במרומים עד שבא הוא (הבעש״ט) לעולם (ע׳ זכרון טוב להרה״צ מנשחיז).

אצלי? — שאל אותו הרב: — מי עומד אצלו? הלא אין אני רואה אלא את כבודו לבד? — השיב לו העני: — מקרא מלא כתיב, כי יעמוד לימין אביון [1]. —

כששמע הרב זאת השיב לו: — אני יושב ועוסק בתורה, ותלמוד תורה כנגד כלם. — השיב לו העני: — אם בכך הוא רוצה לפטור את עצמו, רואה אני שלא הבין פסוק אחד בתורה עם פירוש רש"י. — שאל אותו הרב: — יודיעני נא איזה פסוק נעלם ממני עם פירוש רש"י. — השיב העני: — הלא מקרא מלא כתוב בתורה, ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ופירש רש"י: ושמרתם — זו משנה, ועשיתם — כמשמעו. וקשה, אם רש"י לא ידע שום פירוש על ועשיתם — היה לו לשתוק. מה זה שפירש: כמשמעו? אמנם יובן זה על פי מה דאמרינן בעבודה זרה (ב' ב'): ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן [2]) וכתיב אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן [3]), — מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? א"ר יוחנן מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה. ואמרו [4]), שתשובת בני עשו היתה שאינם יכולים לקבל את התורה מחמת שכתוב בה לא תרצח, וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב [5]), ותשובת בני ישמעאל היתה שאינם יכולים לקבל את התורה מחמת שכתוב בה לא תגנוב, וכל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגנבה ומן הגזל [6]). והנה כפי הנראה רצו עשו וישמעאל גם כן לקבל התורה, אך מחמת שני הלאוין לא רצו לקבלה. וזוהי כוונת רש"י: ושמרתם — זו משנה, שמחויב כל אדם מישראל ללמוד בתורה, ועשיתם — כמשמעו, שמחויב כל אדם לקיים כל המצוות הכתובות בה, אף על פי שיושב ועוסק בתורה. שאם נאמר שהלימוד בעצמו מספיק לנו לקיים התורה, היה להם לעשו ולישמעאל גם כן לקבל התורה, רק שילמדו אותה, ומה שלא יקיימו הלאוין אין להם חטאת, שהרי תלמוד תורה כנגד כולם, כמו שאומר הרב מפראג שהלימוד בעצמו מספיק לקיים התורה. וזהו שסיים הכתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, — שמטעם זה נתתי התורה דוקא לכם ולא לשאר אומות. כי הן לא רצו לקבל עליהן לעשות כל המצוות בפועל, ואתם קבלתם אותה לשמור ולעשות, והרי הוא כמבואר. — השיב הרב: — אמת, שכן הוא הדבר, שמחויב כל אדם מישראל ללמוד ולקיים כל המצוות. ואף על פי כן אין דרכי בכך לילך לקבץ נדבות. ואבקש מכבודו לילך אל שלשת הדיינים שלי, והם ימלאו בקשתו. — הלך העני אל הבית־דין צדק וחזר אל הרב הגאון. שאל אותו הרב: — היה כבודו אצל הבית־דין צדק שלי? — השיב העני: — הייתי אצל כל שלשת הדיינים ומצאתים כולם שקרנים. — שאל אותו הרב הגאון: — איזו שקר נמצא בהם? אנכי לא שמעתי מעולם שום דבר רע עליהם, והם בעיני בית־דין צדק. — השיב העני: — הייתי אצל הראשון ואמר לי שאין לו כח, והשני אמר שבזיון הוא לו להחזיר על הפתחים לקבץ נדבות, והשלישי אמר אף אם יחזק כחו ולא יתבייש מפני המלעיגים אף על פי כן לא יפעול כלום, כי במקום הזה אינם נותנים נדבות. — שאל אותו הרב: — מהיכן יודע כ"ת כי שקרנים הם? יכול להיות כי האמת

[1]) תהלים ק"ט ל"א. [2]) דברים ל"ג ב'. [3]) חבקוק ג' ג'. [4]) ע' ילקוט סי' תתקנ"ב.
[5]) בראשית כ"ז מ'. [6]) בראשית ט"ז ב'.

אתם. ולמה לא ידון אותם לכף זכות?— השיב העני:— איך אוכל לדונם לכף זכות והרי הכתוב מכחישם. דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד: והנה זה שאמר שאין לו כח, הלא ימצא חיים כתיב. וזה שאמר שבמקום הזה אינם נותנים נדבות, הלא ימצא צדקה כתיב. וזה שאמר שבזיון הוא לו, הלא וכבוד כתיב. הרי שהכתוב מכחישם, והם שקרנים.— שאל אותו הרב:— מדוע לא קיים מאמר הגמרא האי צורבא מרבנן דאתא למתא צריך להודיע צורבא מרבנן אנא כי היכי דלא לזלזלו בכבודו? [1])— השיב העני:— היינו אם בא למקום שמקיימין הכנסת אורחים, שאפילו אם הוא עם הארץ מחויבין להכניסו ולהאכילו, ומשום הכי צריך להודיע דצורבא מרבנן הוא כדי שינהגו בו כבוד תלמידי חכמים. אבל לא במקום הזה שאינם מקיימין הכנסת אורחים. וכי דבר קטן הוא בעיני כ"ת מאמר חכמינו ז"ל גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה [2])?— ושאל אותו הרב:— מהיכן למדו חז"ל דבר זה?— השיב העני:— מאברהם אבינו למדו זאת, שאמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך [3]), כדי להכניס האורחים.— שאל אותו הרב:— ואברהם גופא מנין ידע?— השיב העני:— אברהם למד זאת מהקב"ה, שהצריך לשנות מעשה בראשית ולהוציא חמה מנרתיקה כדי שלא להטריחו באורחים. הלא הקב"ה עמד אצל אברהם ובודאי לא יניח להקב"ה וילך להכניס אורחים, ומדוע הוצרך לשנות מעשה בראשית? מן השינוי הזה למד אברהם שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, שהרי הקב"ה היה מוכרח להוציא חמה מנרתיקה כדי שלא יניחו אברהם וילך להכניס אורחים. —

אמר הרב:— הנראה שכ"ת הוא מכת החסידים, ואנא פלגינא על כתה זו.—

השיב העני:— אם כבוד הרב פליג על הכת ההיא, אין שום אדם מחויב לעמוד מפניו.— שאל אותו הרב:— והיכן כבוד התורה?— השיב העני:— דבר זה הוא משנה מפורשת וגמרא ערוכה: הוא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו [4]). ובירושלמי איתא להפך, כל שרוח המקום נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו וכל שאין רוח המקום נוחה הימנו אין רוח הבריות נוחה הימנו. לכאורה קשה: מדוע תלתה המשנה רוח המקום ברוח הבריות, וכי משוא פנים יש בדבר? התנא היה צריך לומר: כל מי שהוא צדיק רוח המקום נוחה הימנו, וכל מי שהוא רשע אין רוח המקום נוחה הימנו. וכי ח"ו תלוי רוח המקום ברוח הבריות? אלא הפירוש הוא כך: כל שרוח הבריות נוחה הימנו, היינו שמתנהג במדת חסידות, אעפ"י שאינו צדיק גמור אף על פי כן רוח המקום נוחה הימנו. וכל מי שאין רוח הבריות נוחה הימנו, היינו שאינו מתנהג במדת חסידות, אף על פי שהוא צדיק גמור כמו הרב מפראג אף על פי כן אין רוח המקום נוחה הימנו.— שאל אותו הרב:— ואיך נשמע מזה שאין שום אדם מחויב לעמוד מפני, ואף על פי שהוא כבוד התורה?— השיב לו העני:— כתר לי זעיר, עוד יש לאלוה מלין. עדיין לא סיימתי דברי הגמרא, רק דברי המשנה. וזה לשון

---

[1]) ע' נדרים ס"ב א': באתרא דלא ידעי ליה אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא (=התירו תגר שלי, כלומר פסקו לי דיני תהלה).

[2]) שבת קכ"ז א', שבועות ל"ה ב'. [3]) בראשית י"ח ג'. [4]) אבות ג' י"ג.

הגמרא בגטין (ל"א ב'): „רב הונא ורב חסדא הוו יתבי. חליף ואזיל גניבא[1] עלייהו. אמר חד לחבריה: ניקום מקמיה, דבר אוריין הוא. אמר ליה אידך: מקמי פלגאה ניקום? אדהכי אתא גניבא לגבייהו. אמר להו: במאי עסקיתו? אמרו ליה: ברוחות. אמר להו: הכי אמר רבי חנן בר אבא אמר רב: ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית[2] מנשבת עם כולן". לכאורה הדבר תמוה: איך אמרו לו שהם עוסקים ברוחות? הלא הם עסקו בדבר הלכה, אם מחויבים הם לעמוד מפניו אם לא, וכשבא גניבא אצלם אמרו לו שהם עוסקים ברוחות. מפני מה לא אמרו לו האמת. ואם תאמר שהיו יראים לומר לו האמת מחמת שהיה גבר אלים, מה זה שאמרו לו שהם עוסקים ברוחות דוקא, והלא היו יכולים לומר איזו הלכה אחרת. אכן האמת היא כך: שרב הונא ורב חסדא מחולקים היו בפלוגתא של המשנה שבאבות עם הירושלמי, דמאן דאמר ניקום מקמיה, דבר אוריין הוא, סבירא ליה כהירושלמי, שאמר שאם רוח המקום נוחה הימנו גם רוח הבריות נוחה הימנו, ואם כן צריכים אנו לקום מפניו. ואידך סבר כמתניתן דאבות שכל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. וזה הואיל ואין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו — אין אנו צריכים לעמוד מפניו. וזוהי כוונת מאמרם ברוחות, שמחלוקתם היתה במשנה דרוחות. וגניבא לא הבין דבריהם, על כן אמר להם ד' רוחות מנשבות בכל יום. ולעולם הלכה כמתניתין דאבות, שאין צריכים לעמוד מפני איש אשר אין רוח הבריות נוחה הימנו, דהיינו שאינו מתנהג במדת חסידות, אף שהוא צורבא מרבנן אין חייבים לעמוד מפניו. —

מדברים אלו הבין הרב שלא בא העני הזה אלא לקנטרו בדברים, ולא עבור נדבה. שאל אותו הרב: — ולמה בא כ"ת אלי ומה בקשתו? — השיב העני: — העיקר שבאתי לכאן הוא רק לתרץ כמה מה שקשה לכ"ת. — אמר הרב: — רואה אני שכ"ת הוא תלמיד חכם: מדוע הוא הולך בבגדים קרועים ובלואים כדרך הפחותים? — השיב העני: — וכי קשה למר המאמר מפני מה יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו? — אמר לו הרב: — הן! — השיב העני: — לדידי לא קשה מידי. — בקש הרב ממנו שיאמר לו הפירוש. השיב העני: — איתא בגמרא נדה (ט"ז ב'): דרש רבי חנינא בר פפא, אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל הטיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבונו של עולם. טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש. חכם או טיפש, עשיר או עני, ואילו רשע או צדיק לא קאמר. כמאן? — כרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר[3]) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל ממך כי אם ליראה". השתא אתי שפיר: כשהמלאך נוטל הטיפה ומביאה לפני הקב"ה, והקב"ה גוזר עליה שתהיה עני, והברירה בידו להיטיב ולהיות צדיק, מכל מקום הוא מוכרח להיות עני. זהו פירוש יש צדיק ורע לו. וכן להפך: אם גזר הקב"ה על הטיפה שתהיה עשיר, והברירה אחר כך בידו להרע ולהיות רשע, מכל מקום הוא מוכרח להיות עשיר. זהו פירוש רשע וטוב לו.

---

[1]) בעל מריבה (=פלגאה) של האב"ד מר עוקבא (ע' גטין ז' א').

[2]) נוחה היא, לא חמה ולא צוננת, וממתקת את שאר הרוחות (רש"י).

[3]) דברים י' י"ב.

כששמע הרב זה הפירוש קפץ ונשבע שאין זה שכל אנושי, אלא מלאך אלהים. — אך אף על פי כן אני אומר שזה תלוי במזל. — השיב העני: — הלא גמרא ערוכה היא בפסחים (נ"ז א'): מלכא ומלכתא הוו יתבי. מלכא אמר גדיא יאי [1] ומלכתא אמרה אימרא יאי. אמרו: מאן מוכח? כהן גדול, דקא מסיק קרבנות כל יומא. אתא איהו, אחוי בידיה [2]: אי גדיא יאי יסק לתמידא. והדבר מתמיה, דהיכי אפליגו במציאות כזו שיכולין לברר: בשלמא אי הוי הפלוגתא בין אנשים כמותנו, שאין לנו לא אימרא ולא גדיא, יש לנו לשאול באיש אשר בחן בכל אלה, האמת עם מי. אבל המלך והמלכה, — כלום חסר בבית המלך? היה להם להביא גדיא ואימרא וישחטו ויתקנו אותן ויראו את אשר ייטב בעיניהם. אלא הפירוש הוא כך: מלכא אמר גדיא יאי — היינו המזל הוא העיקר, והוא מלשון גד גדי וסינוק לא [3], ומלכתא אמרה אימרא יאי — היינו מה שהקב"ה אומר על הנעשה הוא העיקר, ואימרא הוא מלשון אמר. על כן אמרו: מאן מוכח? כהן גדול — והוא צדיק הדור. אחוי בידיה: אי גדיא יאי יסק לתמידא — היינו אם המזל הוא עיקר, יהיה הדבר צריך להיות בתמידות מתחלה ועד סוף, כמו המזל שנולד בו, ואנו רואים זמנים משתנים בכל איש ואיש, זמן מועט הוא עני וזמן מועט הוא עשיר. אלא על כרחך אימרא יאי, היינו מה שהקב"ה מכריז על הנעשה, כמה זמן יהיה עני וכמה זמן יהיה עשיר, הוא העיקר. —

שאל אותו הרב עוד הפעם: — מה מבוקשו ולמה בא כ"ת אלי? — השיב העני: — באתי לכאן לתרץ כל מה שקשה לכ"ת. — שאל אותו הרב: — מה זה שקורין חסיד, ומה הוא ענין החסידות? — השיב העני: — חסיד נקרא מי שמתקן כל מה שקלקל מקודם. — אז מלא הרב פיו שחוק, ואמר לתלמידיו: — השמעתם מה שהביא האיש מפולנאה ענין חדש בדרך חסידות? — וגם שאל את העני: — מנין לו זה הדרך, והיכן מובא זה הדרך של חסידות? — השיב העני: — הלא גמרא ערוכה היא. — ולהרב היה ששים תלמידים, וכל אחד היה סדור על פיו מסכת אחת מש"ס. שאל הרב לתלמידיו: — הראיתם הגמרא, שחסיד מתקן כל מה שקלקל מקודם? — לא היה בידם. אז בקש מהעני שיאמר לו באיזו מסכת מובאת זאת הגמרא. השיב העני: — במסכת ברכות. — ומסכת ברכות היה אז הרב בעצמו לומד. פשפט ודק ולא מצא. שאל הרב להעני: — יודיעני כ"ת איה מקום הגמרא. — פתח העני ואמר: — איתא בגמרא ברכות (ד' א'): לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני [4], לוי ור' יצחק. חד אמר, כך אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך [5]. ואידך, כך אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה. ולא עוד, אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי — — תנא, לא מפיבושת שמו, אלא איש בושת שמו. ולמה נקרא שמו מפיבושת? שהיה מבייש פני דוד בהלכה.

---

[1]) גדי טוב למאכל יותר מן הכבש. [2]) הרים בידו בלשון צחוק.

[3]) עי' שבת ס"ז ב'. התמזל מזלי (התגבר מזלי) ועייף אל תח' (רש"י).

[4]) תהלי' פ"ו ב'. [5]) שם, קי"ט ס"ב.

והנה הדבר משולל הבנה: וכי לא היה לדוד יותר ממדת החסידות, אלא מה שהיה קם בחצות לילה, וכל מה שכתוב כאן? ועוד, וכי זה הוא דבר גדול שקם בחצות לילה? הלא יש כמה עמי ארצות ובעלי מלאכה שקמים בחצות לומר תהלים ושערי ציון? ועוד קשה, מה ששיבח את עצמו שהוא נמלך במפיבושת רבו: יכול להיות שלא ידע הדין על בוריו והיה מוכרח לשאול פי רבו. גם קשה, מה בא התנא להשמיענו: לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו? מה נפקא מיניה אם נדע שם רבו או לא? אמנם יש ליישב הכל על פי מה דאיתא בגמרא [1]): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רב יהונתן, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה׳ עמו [2]). אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו? אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ה׳ לעשות הרע [3])? שבקש לעשות ולא עשה. אמר רב, רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד, מדוע בזית את דבר ה׳ לעשות הרע, — רבי אומר משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהן ויעש, וכאן כתיב לעשות, — שבקש לעשות ולא עשה: את אוריה החתי הכית בחרב — שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנתו, ואת אשתו לקחת לך לאשה — ליקוחין יש לך בה [4]), דא״ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו, שנאמר ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח [5]). מאי ערובתם? תני רב יוסף, דברים המעורבים בינו לבינה [6]). ואותו הרגת בחרב בני עמון, — מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליה, אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו. מאי טעמא? — מורד במלכות הוה, דאמר ליה ואדוני יואב [7]) ועבדי אדוני על פני השדה חונים, הרי שדוד לא חטא בבת שבע, משום שגרושה היתה, וגם בהריגת אוריה לא חטא, משום שמורד במלכות היה. ואף על פי כן מצינו שחטא קצת, דאמרינן בגמרא [8]): ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו [9]) — א״ר יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום, שנתעלמה ממנו הלכה, אבר קטן יש באדם, משביעו רעב, מרעיבו שבע. גם בבת שבע חטא קצת. אף על גב שגרושה היתה מכל מקום הרי אסרה על בעלה. ובהריגת אוריה אף על גב שמורד במלכות היה מכל מקום היה לו לדונו בסנהדרין. ולזאת התפאר דוד שתיקן הכל ולא נשאר בו שום נדנוד עבירה, ובעבור זה קרא לעצמו חסיד: החטא שהפכתי משכבו של לילה למשכבו של יום — עתה אני מתקן זאת במה שחצות לילה אקום להודות לך, ואני מהפך הלילה ליום. והחטא השני, שאסרתי אשה לבעלה, מתקן אני במה שידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא, כדי לטהר אשה לבעלה. והשלישי, שהרגתי את אוריה החתי ולא נמלכתי בסנהדרין, מתקן אני שבכל דבר שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי. וקשה איך קרא דוד לרבו בשמו הלא אמרינן בגמרא [10]): „הקורא רבו בשמו״ הוא אפיקורוס, ואין לו חלק עולם הבא?

---

1) שבת נ״ו א׳. 2) ש״א י״ח י״ד. 3) ש״ב י״ב ט׳. 4) קדושין תופסין בה, שאינה אשת איש.
5) ש״א י״ז י״ח. 6) היינו קדושין, שמבוטלין ע״י גט על תנאי שמשתלח מן המלחמה.
7) ואין זה ממדת דרך ארץ לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך.
8) סנהדרין ק״ז א׳. 9) ש״ב י״א ב׳. 10) סנהדרין, ק׳ א׳.

לפיכך בא ומתרץ: לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו. הרי שחסיד נקרא מי שמתקן מה שקלקל מקודם. —

אחר כך שאל הרב את העני: - מה בקשתו ולמה בא לכאן ?—השיב העני:—אני רוצה לומר דרשה ברבים.— שאל אותו הרב:— באיזו מקום רוצה כ"ת לומר דרשה ?— השיב העני:— בבית הכנסת הגדול.— אמר לו הרב:— נעניתי לו, כ"ת יאמר דרשה בביהכ"נ הגדול. אך יאמר נא כ"ת באיזו אגדתא ידרוש ומראי מקומות של הדרשה, כי כך הוא מנהג הדורשים ברבים שיודיעו האגדתא, כדי שהלומדים יעיינו מקודם וידעו איך להשיג עליו. — השיב העני: — איזו סוגיא שיאמר הרב אותה אדרוש.— — עמד הרב משתומם: — איך יוכל איש לדרוש כל הסוגיות שיאמרו לו, ולא יעיין מקודם באותה הסוגיא?— אמרו לו תלמידיו: - נקח מסכת אחת מן המסכתות המונחות על השלחן, והענין שיזדמן לפנינו כשנפתח הגמרא אותו ידרוש.— שאל אותו הרב אם הוא מרוצה לזה, והשיב העני שהוא מרוצה גם לזה. ואז היתה מונחת לפניהם מסכת בבא בתרא. פתחו הגמרא ומצאו המימרא [1]: עשרה דברים קשים נבראו בעולם, הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אור מפעפעו, אור קשה מים מכבין אותו, מים קשים עבים סובלים אותן. עבים קשים רוח מפזרתן, רוח קשה גוף סובלו, גוף קשה פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם. שאלו אותו אם ידרוש בזו האגדתא. השיב העני: — אפשר לדרוש בסוגיא זו.— פתחו פיהם בשחוק, שקרא לאגדתא סוגיא. שאל אותם העני:— בקיאים אתם היטב בסוגיא זו?— השיבו:— הן!— אמר להם: — נלך לבית הכנסת לומר דרשה זו.— היה הרב נמלך בדעתו, אם ילך עם העני הזה לבית הכנסת לשמוע דרשתו על האגדה או לא ילך, שמא יהא מקנטרו בדברים, כדרכו, ויהי לו בזיון. אמר לו הרב:— שאלתי מכ"ת שידרש כאן בביתי, ומה לנו לילך לבית הכנסת.— השיב העני:— אם רצון כ"ת שאדרוש כאן, אמלא רצונו.— והתחיל לדרוש:— אחד מהעשרה דברים הר קשה, פי' שיש סוגיא השוחט לשם הרים [2]. — והתחיל למנות כמה קושיות יש שם. אחר כך אמר:— ברזל מחתכו, פירוש: הסוגיא מנכסי צאן ברזל [3]) מתרצת כל הקושיות של השוחט להר. — והתחיל לומר כמה וכמה תירוצים לכל הקושיות. וכן הלך מסוגיא לסוגיא בחריפות ובקיאות אשר לא ראו ולא שמעו כזאת מעולם. וכך היה ענין הדרשה בכל העשרה דברים, וכל אחת ואחת היתה סוגיא אחרת, וכל מקום שאמרו חז"ל קשה — זה קושיא, וכל מקום שאמרו מחתכו או מפעפעו הוא תירוץ. ומשך זו הדרשה היה עשרה ימים רצופים, בכל יום סוגיא אחת מהעשרה דברים הקשים שיש בעולם.

אחר כלות ימי משך הדרשה שאל עוד הפעם הרב את העני, מה מבוקשו ולמה בא אליו ומי הוא.

השיב העני:— יהא ידוע לכבוד הרב, כי אני זעירא דזעירא דמן חבריא מתלמידי הצדיק הקדוש מפולנאה, בעל הספר תולדות יעקב יוסף, וממני יוכל הרב להבין גודל חריפות ובקיאות של תלמידו הבינוני, ומשנינו יוכל להבין גודל חריפות ובקיאות של תלמיד המובהק שלו, ומכולנו יוכל להבין גודל חריפות

---

[1]) בבא בתרא י' א'. [2]) חולין ל"ט ב'—מ' א'. [3]) כתובות מ"ט—פ'.

ובקיאות של קדושת הרב הגאון בעל הספר תולדות יעקב יוסף. ואנו שמענו שהרב מפראג רוצה לדונו בשרפה, על כן באתי לכאן להודיע מי ומי הם בעלי דברים שלו, ואין עונשין אלא מזהירין. —

כששמע הרב מפראג דברים אלו לקח תיכף את הספר תולדות יעקב יוסף מתחת כפות רגליו, שהיה מונח שם, והגביהו ונשקו בפיו.

אחר כך בקש הרב מהעני שיספר לו איזו מופת מרבו. השיב העני: — מופתים לא ידענו. אך אחת אספרה לכבוד הרב:

פעם אחת נסע הרב מביתו ושבת במקום אחד. היה שם חנוני אחד מוכר יין טוב ויקר מאד. רצה לכבד את הרב הקדוש בבקבוק יין טוב לקידוש. טעה המשרת ולקח בקבוק של יין נסך והביא לבית הרב והעמידו על השלחן. פתאם נתפקע ונשבר הבקבוק מאליו. היה להחנוני מזה צער גדול, שלא זכה שהרב הקדוש יקדש על יינו. הלך החנוני לביתו ומצא הבקבוק עם היין הטוב שהכין בשביל הרב עומד במקומו. שאל להמשרת:— מה זה?— נתודע לו כי בקבוק היין שהביא לבית הרב היה יין נסך.

בא החנוני אצלנו וספר לנו הדברים. אמרנו לו: לא יאונה לצדיק כל און [1]).—

אחר כך לקח העני רשות מהרב ליסע לבית, והרב הלך ללוותו. בבואם אצל הפתח, עמד הרב ואמר: ברוך זוכר נשכחות. דכירנא כד הוינא טליא בא חכם אחד לבית אבי ז"ל ובקש ממנו איזו טובה, ולא היה בידו למלאות מבוקשו. אמר החכם לאבי:— אם היה כבודו ממלא בקשתי הייתי אומר לו מדרש פליאה עם פירושו. אבל עכשיו, שלא מלא בקשתי, אומר לכבודו רק המדרש פליאה בלא הפירוש. וזהו לשון המדרש: אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, הדא הוא דכתיב פתח דבריך יאיר [2]), ואתיא כמאן דאמר י"ז טפחים הוה מנרתא. אחר כך הלך החכם לדרכו, ולא אמר הפירוש לאבי, כעת אני מבקש ממעלת כבוד תורתו לפרש לי המדרש. —

עמד העני על מפתן הבית ושאל:— היש בביתו סידור קרבן מנחה?— השיב הרב:— הן! — ונתן לו הסידור. הביט בו מעט, ואמר: — הפירוש הוא כך: ידוע שבמנורה היה י"א כפתורים וט' פרחים וכ"ב גביעים וז' קנים. ובגובה איכא פלוגתא: חד אמר י"ז טפחים היה גובה המנורה, וחד אמר י"ח טפחים היה גָבְהָהּ של המנורה. וזהו פירוש המדרש: אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות,—הדא הוא דכתיב פתח דבריך יאיר, היינו, הפתיחות מהתורה הקדושה רומזים על המנורה, כי בפסוק ראשון מספר בראשית יש ז' תיבות, כנגד ז' קני המנורה, ובפסוק ראשון מספר שמות יש י"א תיבות, כנגד י"א כפתורים, ובפסוק ראשון מספר ויקרא יש ט' תיבות, כנגד ט' פרחים, ובפסוק ראשון מספר דברים יש כ"ב תיבות, כנגד כ"ב גביעים שהיו במנורה. ובפסוק ראשון מספר במדבר יש י"ז תיבות, כנגד גָבְהָהּ של המנורה, והיינו שאמר המדרש: ואתיא כמאן דאמר י"ז טפחים הוה מנרתא. —

---

[1]) משלי י"ב כ"א. [2]) תהלים קי"ט ק"ל.

ב. לקוטים

מס׳ תולדות יעקב יוסף.

1. האדם נברא מן חומר וצורה, והם ב׳ הפכים, כי החומר הולך אחר שרירות חומר הגופני שהוא קליפות, והצורה חומדת ומתאוה לדברים רוחניים, ותכלית בריאת האדם שיעשה מן חומר צורה ויהיה אחדות אחת, ולא שיהיה דברים נפרדים. וכמו שזו התכלית באדם פרטי כך בכללות אומה ישראלית, שנקראו אנשי ההמון עמי הארץ, לפי שעיקר עסקיהם בארציות החומר ולכך הם החומר, מה שאין כן הצדיקים העוסקים בתורה ועבודת ה׳ — הם הצורה, ועיקר התכלית שיעשו מחומר צורה, כמו שנאמר שפתי כהן וגו׳ ורבים השיב מעון וגו׳. וכמו שהוא בפרטות האומה ישראלית כך הוא בכללות העולם, שיש ע׳ אומות האוחזין בענפי האילן הקדוש וישראל אחיזתן בשורש האילן, וצריכין ישראל להמשיך שפע לכל ע׳ אומות, וזה ענין ע׳ פרים בחג. ועל ידי שמקבלין ע׳ שרים שפען על ידי ישראל נכנעין תחת יד הקדושה, ונכנע החומר תחת הצורה, וכל אנפין נהירין ואז הם אומה ישראלית דבקים בשמו הגדול, שהוא אילן הנ״ל, עץ החיים אשר ממנו נמשך השפע לכולם, ואז ישראל הם במדרגה עליונה למעלה מהטבע, וכמו שכתב הרמב״ן בפ׳ וארא ושמי ה׳ לא נודעתי, כי שם הויה הוא למעלה מהטבע, יעו״ש. וישראל ואומות נכללין בתואר אחד: אדם שלם, כי זה חומר בשר אדם וזה אדם מלגאו צורה אל החומר, וזהו האדם המיוחד, ר״ל שנתייחדו החומר והצורה להיות החומר מוכנע תחת הצורה, שהיא תכלית בריאת העולם, מה שאין כן כשיש בו דברים נפרדין, החומר לבד והצורה לבד, שלא נכנע החומר תחת הצורה, נקרא אדם לבד, שהוא נשמה בלי גוף, שאין הנשמה פועלת כי אם על ידי כלי ואיברי הגוף בכל עניני המצות (דף ד׳).

2. כל עיקר ותכלית בריאת האדם, שנברא בחומר וצורה, הוא שישתדל כל ימיו לעשות מחומר צורה, ואחר שעשה זה בפרט בקישוט את עצמו ועשה בכלל לקשט את אחרים להחזירן למוטב, כי הצדיק הוא הנשמה והצורה של כללות העולם, והרשעים הם החומר ובעלי הגוף של כללות העולם, וצריך הצדיק להשתדל כל ימיו לעשות מחומר צורה, שיקרב את הרשעים תחת כנפי השכינה, שהוא עיקר ותכלית הכל (דף צ״א).

3. איתא במשנה דפיאה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, וקחשיב הבאת שלום בין אדם לחבירו. עוד יש מצוה בזה יותר גדולה: לעשות שלום לעצמו בין החומר והצורה, שהם ב׳ הפכים, כשזה עולה זה יורד, בסוד אמלאה החרבה, כי הם מתנגדים, — — כי אחר שנכנע החומר אל הצורה הוא החיים והשלום באמת (דף ע״ד).

4. — — כמו שיש חומר וצורה בפרטות אדם אחד, כן יש חומר וצורה בכללות עולם או המדינה, כי הצדיקים הם הצורה והמון עם הם החומר, ועל ידי ש„שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבקשו מפיהו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון" נעשה מחומר צורה בכללות גם כן, וזהו באמת שלום בין אדם לחבירו (שם).

5. ודאי יאחז צדיק דרכו לאט לאט, שיהיה תחלה „סור מרע", ואחר כך „ועשה טוב", ואח"כ יכנס לגדר צדיק, ואח"כ יכנס לפנים מהשורה שיהיה ישר, וכמו שנאמר ישר יחזו פנימו. מה שאין כן אם יאחז דרך החסידים שלא בהדרגה ילעיגו עליו ויהיה סבה לפרוק הכל. וזהו שאמרו: איזה דרך ישרה, ר"ל שיבוא למדרגת ישר בפעם אחת, רק תחלה צריך שיהיה תפארת לו ותפארת מהאדם (דף צ׳).

6. יש ב׳ מיני שבח: א׳ לשם יתברך שבחר באומה ישראלית יותר משבעים לשון, ושבח ב׳ לישראל שבחרו בו יתברך ובתורתו ואמרו נעשה ונשמע, מה שלא רצו שום אומה ולשון, וכמו שהקשה המין עמא פזיזא וכו׳ (במס׳ שבת).

ומשל אחד שמעתי שאמרה אשה אחת מק"ק מזיבוז בלשון רוסיא: יפה בחרנו לנו את אלהינו, אבל גם השם יתברך יפה בחר בישראל, שהרי פייביש איש קל ומקדש השם יתברך.

ובזה שבחר השם יתברך בישראל אין זה תמיה, כי אתו החכמה והמדע ויודע מעלת ומדרגת ישראל מכל עם. אבל יותר חכמה ומעלה גדולה איך נודע לישראל מעלות ושבח השם ית׳ ותורתו שאין להשיג מהותו רק מצד פעולותיו (דף מ"ג).

7. כמו שמצינו בכללות האומות, דאומה ישראלית הנקראת רישא אתכפיא לתתא ואומות עובדי עבודה זרה הנקראות זנבא שליט, כך בפרטות ישראל: התלמידי־חכמים ויראי חטא הנקראים רישא אתכפיא לתתא, — חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, נערים פני זקנים ילבינו — והמוני עם שנקרא זנבא שליט, דגברו בעלי זרוע, ובאמת זה נמשך מזה: על ידי ביזוי שביזו המוני עם התורה והתלמידי־חכמים ותשלך אמת ארצה, שהאמת נעדרת, — על ידי זה כללות אומה ישראלית אתכפיא לפני האומות עובדי עבודה זרה. — —

ובזה יובן והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו׳? אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה, היפך מדרגות השועל המביט לאחוריו למטה, אלא שהם מסתכלין תמיד איך לעלות למעלה, ובזה נמשך שהתלמידי־חכמים צדיקי הדור היו חשובים בעיניהם, שהיו חושקים להגיע למדרגותיהם, ולא היה כפוף רישא לתתא בפרטיות אומה ישראלית, לכך גם בכללות האומות גבר ישראל, שנקרא רישא, שהיה שליט. ואם לאו, שלא היה רישא דעמא, התלמידי־חכמים, חשובים בפרטיות אומה ישראלית, לכך גם בכללות האומות היו נופלים. ומבאר והולך: כיוצא בו עשה לך שרף. וכי נחש ממית או מחיה? אלא ללמדם מוסר מנחש, אשר דרשו חז"ל קולה כנחש ילך דכפיף רישא לתתא וכו׳. להורות שזה גורם לזה: כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה לשמוע תורה ומוסר ממי שהוא למעלה מהם גוברין

ומתרפאין, כמו שכתב הרמב"ם: כמו שיש חולי הגוף כך יש חולי הנפש וכו', והתלמידי־חכמים הם רופאי הנפש אם ישמע להם, ואם לאו — נמקין. אך שיש להם טענה שלא לשמוע להתלמיד־חכם מצד שמצאו בו חסרון. ובאמת זה החסרון שיש לתלמיד־חכם גם לפי דבריהם הוא לתועלתם שיהיה להם התחברות להעלותן, כמו במשל שר אחד ששינה לבושו וכו' (דף מ"ב).

8. תכלית כל המצות שיזכו למדרגת ובו תדבק — — רק שזה אי אפשר לכל אדם — — לכך אמרו הדבק בתלמיד חכם שהוא דבוק בהשם יתברך, ואז על ידו יוכל הוא גם כן לידבק בהשם ית'. ולפי שזה מעלה נפלאה תכלית הכל, לכך היצר הרע מקטרג שלא יזכה לידבק בתלמיד חכם הדבוק בהשם ית' על ידי קושיות וספיקות שהוקשה לו על תלמיד חכם, שיהיה פירוד בינו ובין התלמיד־חכם. לכך צותה התורה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ודרשו אפילו אומר על ימין שמאל וכו', אין לך אלא שופט שבימיך וכו', כדי לסלק הספק. ונ"ל שזהו עשה לך רב והסתלק מספק (דף ע"ב).

9. נודע מה שאמר בזהר: התלמיד־חכם נקרא שבת והמוני עם נקראו ימי המעשה. וכמו שהאדם מכין בימי החול שיהיה לו מה לאכול בשבת, יום שביתת מלאכה, כך ששת ימים תעשה מלאכה כדי שיפרנסו להתלמיד־חכם, שיהיה השביעי שבת לה', וקל להבין. ויש קישור וחיבור לימי המעשה עם יום השבת, מה שאין כן זה בלא זה אי אפשר, כך אין תקנה להמוני עם בלי התלמיד חכם, שעל כל פנים יחזיק בידם. ואין צריך לומר אם מבזה אותו שאין רפואה למכתו (דף ס"ז).

10. כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה, שהם התלמידי־חכמים, שישראל הם בדביקות עם התלמידי־חכמים פנים בפנים, בסוד הכרובים פניהם איש אל אחיו, שהוא הסתכלות פני מעלה, שהוא פני החכמים, ובזה משעבדים את לבם לאביהם שבשמים, כי גם החכמים נקראו אביהם, כמו שאמר אלישע אל אליהו: אבי אבי רכב ישראל. ומעלת השם יתברך שהוא אביהם שבשמים. על ידי הסתכלות כלפי מעלה דבוקים המוני עם עם התלמיד־חכם ובזה נוחלין כח ועילוי אל בחינה הנקראת לבם לשעבדו אל בחינה הנקראת אביהם שבשמים, והוא על דרך שכתבתי כי גמר חסיד לפי שפסו אמונים, בסוד תנו עוז לאלהים, כי על ידי דביקות אנשים המוניים בחכמים הנקראים אב על ידי זה מוסיפין כח וגבורה אל החכמים הנקראים לבם של ישראל לעלות הרמתה במדות תרומיות אל אביהם שבשמים (דף נ"ב).

11 מצאוני השומרים, שהם ראשי ומנהיגי הדור, הסובבים בעיר להחזיר אנשי המוני עם, את שאהבה נפשי ראיתם — אם נתקרבו עמהם — — ולא השיבו דבר, כי לא עלתה בידם. כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. ור"ל כמעט שעברתי מהם — מבחינה שלהם, שהם ראשי הדור, ועברתי מעט מבחינה זו — גם שהיה מעט זמן, מכל מקום אז מצאתי מקום להתחבר עם אנשי המוני עם, כמו שר ששינה לבושי קדשו וכבודו אז נתחבר עם פחותי הערך, עד שהבאתיו אל חדר הורתי — הם היכלי המלך פנימה, והושב הבן אל אביו המלך (דף נ"ד).

12. אמרתי טעם על שנתפשט הנגע ברבנים שדורשין בשבת הגדול ושבת שובה, ועיקר הדרשה ראוי להורות העם הדרך ילכו בה, וכמו שאמרו הפוסקים ונלמד מהש״ס והתורה ממשה רבינו ע״ה, שהורה דרך לעם הטמאים לנפש אדם איך יתקדשו לעבודת השם ית׳ עבודת קרבן פסח, וכן ראוי לדורות שיהיה כך להורות דרך לעם איך יתקדשו לעבודתו ית׳. ולא כן עתה עושין, שדורשין פשטים וחריפות להראות לעם חריפותו ובקיאותו, ולבסוף אומר בפסח קצת דינין ובשבת תשובה כלל לא, והוא נגד הש״ס והפוסקים, ומצאתי להם זכות בביאור ירושלמי דלבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו׳. והוא על פי משל: שר אחד שהתחכם להעלות בן אחד של המלך ממדרגה פחותה אל בית אביו המלך הוצרך לפשוט בגדיו החשובים שמשתמש בהן בבית המלך ולבש בגדי פחותין כדי שירצה בן המלך להתחבר עמו, מה שאין כן שאר שרים, שלא עשו כך, לא עלתה בידם לקרבו אל אביו.

והנה רבנים קדמונים שהיו דבקים בו ית׳ תמיד בתורתן ותפלתן, וכשיבא לדרוש אל המוני עם פחותי ערך, שאין לו שייכות עמהם (והוא רחוק מהם) כרחוק מזרח ממערב, איך יתחבר עמהם להעלותן אל אבינו שבשמים, לכך הוצרך לפשוט בגדי קדושה של דביקות ולבש בגדים פחותין, והוא נמשל אל מדה מגונה הנקראת לבוש, כמדתן ולבושן, כדי שיהיה לו בדבר זה עסק התחברות עמהם, ואמר פשט תחלה של חריפות בגאוה, שהיא קליפיות, ובזה הלבוש מצא מקום להתחבר עמהם, ואז אומר אחר כך דיני תורה ומוסר, ונכנס בלבם ונתחברו ונתקרבו אל אבינו שבשמים. אבל עתה בדורות הללו לא היה צריך לכל זה, כי בלאו הכי יש להם דביקות וחיבור עם אנשי המוני עם, רק מעשה אבותיהן בידיהם, ומצורף לזה שהניחו העיקר ותפסו הטפל לעיקר, לסלק הדרשה בפשטים (דף נ״ג).

13. נ״ל שזה פירוש ראיתי בני עליה והם מועטים, ר״ל שיהיה יכולת בידם להעלות את עצמם עם בני דורו ולדבקם על ידי תפלה או מוסר בו יתברך הם מועטים. אבל עדיין צריך עוד תנאי אחד לאלו בני עליה גם כן, שאם על כל פנים בשעת מעשה כשאומר להם דברי כבושים המשבר לבם או מתפלל עמהם ומהרהרים בתשובה אז על כל פנים מדבקים את עצמם בו ונכללים בו שיש שומע ומשמיע שמכוונים לבם יחד לשם שמים, שזה משמיע לשם שמים, לא לכבוד עצמו וכיוצא משום שאר הנאה ח״ו, והם שומעים לשם שמים ואינם חושדים אותו בשום דבר נבזה, אז נעשה יחוד עליון מן הויה ואדני המשפיעים זה לזה, כמו שאמר בתיקונים, יעויין שם (דף נ״ט).

14. המפרנסים תלמידי חכמים הם נותנים, ובאמת הם לוקחים השפע לעצמם על ידי זה (דף ס״ד).

15. תכלית האדם, שנברא בחומר וצורה, כדי שיכניע החומר אל הצורה, בפרט אדם אחד, והוא הדין בכללות העולם — שיחזיר רשעים למוטב, והבוגד יהיה נעשה מן היצר הרע שהוא נבל ליצר טוב הנקרא לבן. — — וכאשר המוני עם עולין מדרגה אחת אז גם הראש שבדור יעלה למעלה, כמו שמצינו במשה רבינו ע״ה כאשר חנו ישראל בתשובה, שנאמר ויחן שם ישראל נגד ההר, אז ומשה עלה אל האלהים. והוא הדין בהיפך ח״ו. — — אך כדי שיחזיר

למוטב המוני עם צריך שיתחבר עמהם, כמו שזכרתי במשל בן מלך שפשט השר לבושו וכו׳ (שם).

16. כשם שיש רמ״ח איברים ושס״ה גידים גשמיים כך יש רמ״ח איברים ושס״ה גידים רוחניים. והנה המוני עם הם האדם הנקרא גוף, וכמו שאמר המנוח הצדיק ר״ל פוסטנר שנקרא בעל גוף על שעוסק רק בצרכי הגוף, וכמו שנשאל איש המוני למה הוא אוכל והשיב כדי שיהיה לו כח לעסוק בפרנסה, ושאלו למה עוסק בפרנסה והשיב כדי שיהיה לו מה לאכול, וחזר הדין כמה פעמים. מה שאין כן הצדיקים עוסקים בתורת ה׳, הם הנשמה של העולם הממשיכין על ידי תורה ותפלה שפע בכל העולם. — — אם כן כל איש המוני הנקרא אבר פרטי מהגוף הכללי יש לו תלמיד חכם אבר פרטי של הנשמה שלו המחיה אותו, ואם כן צריך לדבק את עצמו אל התלמיד־חכם שיהיה דבוק אל חיות. מה שאין כן המבזה תלמיד חכם: שמא זה התלמיד־חכם הוא החיות שלו, ואם כן אין רפואה למכתו. שנעקר מן החיות. או לפעמים מדבק את עצמו אל תלמיד חכם שאין בו יראה, וגם כן אין בו חיות כלל, כי עיקר החיים הוא היראה.

— — העובד השם ית׳ נקרא כהן והמוני עם נקראים בגדי כהונה שהם לבושיו. וצריך שיהיה כמדתו דייקא, שלא תהיה גסה ממנו, ודוקא שהוא לחבר העם עם הכהן, שלא יהיה דבר חוצץ, קנאה או שנאה, ביניהם. ובזה מייחד הכהן גם למעלה המדה הנקראת הויה (דף ע״ח).

17. משל לבן מלך ששלחו אביו מעל פניו לכפר אחד כדי שיתאוה אחר זה יותר לשולחן אביו המלך, אבל הבן מחמת טפשותו נתערב בגוים שבכפר ולמד ממעשיהם ושכח תענוגי המלך. ושלח המלך שר אחד מעבדיו להחזירו ולא עלתה לו, עד שהתחכם שר אחד שפשט לבושי השררה ולבש בגדי הדיוט דמות אנשי כפר ועלתה לו.

— — המדות נקראות לבוש.

— — לפעמים תלמיד חכם צדיק וישר, שהוא שר מצד התורה, שנקרא שר ומלך, שנאמר בי מלכים ימלוכו, ולבש בגדי הדיוט, שיש בו מדה גרועה, שדי שבזו המדה תהיה לו התחברות עם העם שהם גרועי המדות, כדי לדבר על לבם לעוררן איך שנתרחקו משולחן המלך מלכי המלכים וישובו עדיו (דף ק״א).

18. אף על פי שאש יורדת מן השמים, ר״ל משלומי אמוני ישראל שנקראים שמים, — — מכל מקום מצוה להביא מן ההדיוט, שהם המוני עם, שיתעוררו הם גם כן להתחבר עם שלומי אמוני ישראל, מה שאין כן כשהם אינן מתחברין עמהם, ומכל שכן שהם מלעיגין עליהם שגורמין רעה ח״ו (דף ל״ח).

19. שמעתי מהרבני הוותיק מוהר״ן הורודינקה שחלם לו בא״י כי יש רופאים המרפאים על ידי משקה מר, ויותר טוב הרופא על ידי משקה מתוק. והנמשל זה: על ידי סיגופים נעשה מר ואכזרי לחייב העולם, מה שאין כן על ידי מחשבה טובה מזכה ומלמד זכות על בני עולם (דף י״ח).

20. המדבק עצמו בתלמיד חכם כאלו דבק בו ית׳, ואז אין שום עונש יכול לחול עליו (דף קכ״ח).

21. על ידי זה שעשירי המוני עם משפיעים לתלמידי חכמים עניים בממונם ותלמידי חכמים משפיעים בתורה להמוניים גורמים להמשיך השפע למעלה להשפיע זה לזה (דף קל״ה).

22. צריך שידע הנותן שהוא מקבל ולא נותן, כמו שאמרו חז״ל ושם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז, כי יותר מה שבעל הבית עושה עם האורח אורח עושה עם בעל הבית וכו׳, וזה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה, ר״ל שתה ולא יחשב זה לטרחה אצלי, רק אדרבה במה שאתה גומל חסד לזכני במצוה זו ראוי להשקותך עוד עבור זה (דף י״ד).

23. ענין עבודת השם יתברך הוא במחשבה בדיבור ובמעשה, והוא מה שנאמר בפיך ובלבבך לעשותו, והוא עבודת יום ביומו משבעת ימי השבוע, כי כל חיי האדם נחלקים לימי השבוע שהם ז׳ ימים, וכל שבוע גם שהוא ז׳ ימים מכל מקום אינו רק ששה ימים, כי השביעי הוא שורש כל ששת ימי החול, כנודע. וגם אלו ששת ימי החול אינם לענין עבודת השם יתברך רק ג׳ ימים: יום א׳ במחשבה, יום ב׳ בדיבור, ג׳ במעשה, והוא לקנות נר״ן משבת שעברה, וכזה ביום ד׳ למעשה לקנות נפש, יום ה׳ בדיבור לקנות רוח, יום ו׳ במחשבה, וכל זה לקנות נר״ן משבת הבע״ל. ואחר שזכה לעצמו יראה לקשט ולזכות אחרים גם כן מצד הערבות, שכל ישראל ערבים זה לזה, וכמו שאמרו חז״ל וכשלו איש באחיו — ודרשו חז״ל בעון אחיו. ומכח זה צריכין עיני העדה להשגיח ולראות את אחיו שילכו בדרך הישר שלא לסור ימין או שמאל (דף ל״ז).

24. כשאדם הולך לעבור עבירה ח״ו, או שאר צרכי תענוגי הגוף מחמת היצר הרע, ואחר כך מפני כבודו יתברך ומוראו משבר תאותו ויצרו והולך בדרכי עבודת השם ית׳, הרי מכניע שמאל בימין ונעשה יחוד גמור למעלה, והוא תכלית השלימות יותר מצדיק העובד השם יתברך בתמים בלא היצר הרע והולך בקו הימין לבד (דף ס״א).

מכל מעשה המאורע בעולם יכול ליקח מזה מוסר לעבודת השם יתברך וכגון מעשה המאורע בשנה זו, שנת תקכ״ט לפ״ק, שסיפר לי אחד מעשה המאורע בק״ק בענדער, שהנהוג מקדמת דנא שאין רשות למלך קידר ליכנס במבצר שבעיר הנ״ל, השייך למלך ישמעאל, ובשנה זו נכנס מלך קידר הנ״ל, ואחר כך לקח קנס מן שר העיר על שהניחו ליכנס.

ואמרתי, כי משל זה הוא ממש כמו היצה״ר הנכנס בגוף האדם, כמו שדרשו בש״ס עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסיבב אותה, שהוא היצה״ר שהוא מלך זקן, ומצא איש מסכן ומלט את העיר בחכמתו וכו׳, יעו״ש. והכי נמי נצטוה האדם שלא יתן רשות ליצה״ר ליכנס בו, ונקנס האדם עבור שנתן רשות ליצה״ר ליכנס בו, כי באמת היה ראוי ליקח מן היצה״ר עצמו מוסר שלא לשמוע אותו (בן פורת יוסף, קוריץ תקמ״א, דף פ״ו א׳).

25. שמעתי משל: אחד שהלך לקבל פני המלך שדר בכמה מיני עליות ושליבות הסובבים ממטה למעלה, כשעומד למטה רואה את המלך, וכשמתקרב יותר הוא נסתר, דהיינו כשהולך על המדרגה. והנמשל מובן (דף ס״ב).

26. בבחינת תפלה יש כמה בחינות זו למעלה מזו. כאשר קבלתי מפי ספרים וסופרים. בחינה הפחותה: המתפלל לעצמו שיתוקן החסרון לעצמו, והוא

בחינת מדרגות העולם, וכמו שאמרו כל הבשר חציר וגו׳ כל חסד דעבדי׳ לגרמוי עבדין וכו׳. למעלה מזה המכוון לתקן למעלה חסרון השכינה, וממילא נתקן לעצמו החסרון למטה בתיקון שרשו למעלה, כי הכל למעלה ולמטה, אחדות אחת היא. ועל כל פנים שלא יכוון בתיקון למעלה וגם למטה לעצמו כי הוי כמו מקצץ בנטיעות לעשות פירוד, כאשר שמעתי ממורי, וזכרתי במקום אחר, וכן שמעתי פירוש הש״ס דברכות [1]) דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מבזין אותן, והכוונה לפי שהפעולה של התפלה היא למעלה ברומו של עולם ולא למטה לפעמים, לכך בני אדם מבזים אותן בחשבם שתפלתם ח״ו לריק, וזה אינו. ודפח״ח [2]). ויש עוד בחינה יותר מעולה גם בתיקון למעלה, לא יכניס את עצמו בהכרח שיעשה מבוקשו, דיש בזה סכנה, — — ומעשה של ר׳ יוסף דלרייני יוכיח, רחמנא ליצלן. על כן עצה היעוצה לאיש משכיל, שהוא יעשה את שלו ויתפלל על דבר המאורע, ובעל הרצון יעשה כרצונו הטוב. וזה בחינת עבודה המעולה שלא על מנת לקבל פרס (דף קל״ד).

27. מבואר על פי משל המובא בספרי יראים ענין כוונת הלב בתפלה: לאדם אחד שבקש מהמלך שיתאכסן בביתו, והבטיחו על זה וקבע לו זמן, שידע באיזה זמן יבוא המלך לביתו לפנות ביתו ולהכינו וטבח טבח והכן. ובעת שהגיע הזמן, הלך בעל הבית מביתו לאיזו הצטרכות. וכבוא המלך ולא מצאו לבעל הבית בביתו שיכבדהו הלך בחרי אף וכו׳. כך הנמשל בענין התפלה: הקרבנות הוא טבוח טבח והכן, ופסוקי דזמרה הוא הכלי שיר, ובתפלת שמונה עשרה יבוא המלך לביתו, זה הלב, כמו שאמרו חז״ל „אותו תעבוד—עבודה שבלב היא התפלה״. וכשלא מצא לבעל הבית בביתו, אלא שמחשבות לבו רק רע במחשבות זרות, שהוא בחוץ ולא בפנים, לא די שלא נעשה מבוקשו „ברך עלינו שנה טובה״ וכיוצא, רק שנדחת תפלתו. מה שאין כן המתפלל בכוונה, אז „אבוא אליך וברכתיך״(דף ק״ל).

28. אין מקום לפטור ממצוה זו [של תלמוד תורה] כלל בין תלמידי חכמים ובין עמי־הארצים, רק שהתלמיד־חכם שעוסק בתורה ובכתובים נקרא עוסק בתורה ממש, אבל עמי הארצים יוצאים בדברי תורה, שהם דיני תורה ומוסר המפורשין ללשונם ולפי דברי המוני עם, שיבינו וידעו גם הם ולא יפגרו, וזה שתקנו בברכת התורה תחילת יום לעסוק בדברי תורה. וזהו שאמרו „שלא ברכו בתורה תחלה״, וסברו רובא דעלמא שהם עמי־הארצים שהם פטורים ממצוה זו, ובאמת לפי נוסח הברכה ידעו וידעו כי אין נקי, לתלמיד חכם בתורה ממש ככתבם וכלשונם ולעמי־הארצים ככתבם וכלשונם בלע״ז, שהם פירוש התורה ונקראים דברי תורה (דף קל״א).

29. שויתי ה׳ לנגדי תמיד. שמעתי מהרבני מוהר״ן, שלא יתקשה לדעת שיהיה השם לפניו מצוייר דוקא, גם שאינו עולה מעצמו, דזה מיקרי שלוקח בת מלך בשביה, רק שיהיה השם יתברך במחשבתו תמיד, פעם פסוק זה ויעמיק בו ופעם פסוק אחר, עד שיעבור השם הויה מצוייר מעצמו לפניו.

ומסתמא כך קיבל מרבותיו (דף י״ט).

[1]) בענין ר׳ יוסי שנכנס לחורבה להתפלל (ברכות, ג׳ א׳). [2])=ודברי פי חכם חן.

30. משל לשני בני אדם שיש לכל אחד אלף דינרים, אחד דר בכפר ומסתכל למטה ממדרגתו ומתגאה עליהם, והשני דר בכרך ומסתכל למעלה ממדרגתו ומשפיל עצמו נגדם. כך מי שהוא רחוק מהשם יתברך וממלאכיו וחסידיו מתגאה על של מטה ממנו. אמנם הצדיקים אשר השם יתברך לנגדם תמיד ישפלו לנגדו עד עפר בהסתכלם למעלה במעלת השי״ת ובמלאכיו וחסידיו (דף קמ״ג).

31. מלך אחד שבא בחיל גדול לצור על עיר מוקפה חומה ודלתיים ובריח ברזל ודאי שהגבורים הם במחנה ראשונה המרעישים להפיל החומה, ואחר כך בינונים, ואחר כך, בנפול החומה, יבואו כלם ויבוזו לשלול שלל.

כך הוא בענין התפלה, שהוא מלחמה גדולה להפיל חומה של ברזל המפסקת בינינו לבין אלהינו, כי עונותינו מבדילים בינו לבינינו, ובודאי צריך תחלה גבורי כח היודעים לעשות פרצה בחומה זו המפסקת, ולהעלות נצוצי קדושה שיש בכל עולם העשיה המחיים את הקליפות, כנלמד מן הפסוק ומלכותו בכל משלה. והניצוצות נעשו מ״נ ¹) להעלות השכינה לייחדה במקומה הרמתה ולקבל שם רוב שפע וברכה ולהוריד אחר כך להשפיע לכל העולמות בריאה יצירה עשיה. ואחר כך יוכלו להתפלל אף הבינונים, מאחר שהפרצה פתוחה ויש מקום לתפלה לעלות דרך הפרצה שפרצו ראשונים (דף ע״א).

32. שנים כרתו ברית יחד, ואחר כך אחד נתעשר בעושר מופלג ואחד היה עני, רק שהיה מתנהג בדרכי התורה, מה שאין כן העשיר. לימים נזדווגו יחד והזכירו הכריתות־ברית, ואז נתן לו סך מסויים לפרנס את עצמו בזה. לימים הלך לטמיון הסך הזה וחזר לילך אל איש שלומו ובריתו, ורצה ליתן לו גם כן איזה סך, ואמר:—טוב לי יותר שתורה לי הדרך שעשית אתה, שנתעשרת אולי אעשה כן גם אני.—והשיבו: — אתה הולך בדרך התורה ועבודת השם יתברך, איך אפשר שיהיה לך עושר בעולם הזה עם עולם הבא? לא כל אדם זוכה לשני שולחנות. רק אם תעזוב דרך התורה, אז אפשר שתעשיר.— בשמעו זה קבל על עצמו לעזוב דרך התורה ולפקח בעסק העושר, ומכל מקום לא עלתה לו. וחזר ובא אל האיש הנ״ל, ואמר לו:— לפי שהיתה כוונתך בעזבך דרכי התורה כדי להעשיר, לכך לא עלתה לך. רק אם תקבל על עצמך לעזוב דרכי התורה בין בעושר בין בעוני אולי יעלה לך. — וקיבל על עצמו כך, ומכל מקום לא עלתה לו. חזר ובא אליו, והשיבו:— לפי שכוונתך לקבל עליך דבר זה בין בעושר בין בעוני כדי שתזכה להעשיר, לכך לא עלתה לך. ובאמת אין לך תקנה. —

והנמשל מובן: בעשות האדם הטוב והישר צריך שיהיה שלא על מנת לקבל הפרס, וכמאמר התנא הוו כעבדים וכו׳, ומכל מקום השכר סופו לבוא, רק שלא יהיה כוונתך לזה (דף ט׳).

33. מלך אחד היו לו כמה מדינות. פעם אחת ביקש להקור אם המה באמונה אתו, ובחר אחד מעבדיו עם כמה חיילות שילכו למדינות ולומר שהוא מורד במלך, אז יבחנו מי הם שיתקרבו אליו ומי שילחמו במלחמה כנגדו. וכך

¹) מיין נוקבין.

עשה, ולכד כמה מדינות, ובאיזו מדינות עשה משמרות לשמור פתחי העיר נגד המורד שלא ילכוד המדינה, ועשה משמר פלוני ביום פלוני, וכיוצא בזה, והגבור מהם יהיה בפתח המדינה להבין מקול הקריאה אם נגש השונא למדינה. והנה נמצא בהם חכם אחד שנתן לב להבין הדבר, איך אפשר שיתן המלך הגדול מקום לעבד נבזה למרוד בו במעט מזעיר חיל, אין זה כי אם לנסות בו המדינה. והלך זה החכם ודיבר אליו תחנונים ומלט העיר והמדינה בחכמתו.

הנמשל מובן: היצר הרע הוא מורד באדונו בכוונת הבורא שיראה מי שיתקרב אליו ומי ילחום כנגדו. והאיש המשכיל יבין שכוונת היצר הרע לשם שמים לעשות רצון הבורא, בתחנונים ידבר רש עם המורד שכוונתו לעשות רצון השם יתברך (דף י״ז).

34. אין לרשעים גיהנם יותר מאם שמכניסין אותן לגן עדן, שאין שם אכילה ושתיה ותאות עולם הזה, רק הצדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהם, הם שהיו פחותי הערך בעיני גסי הרוח, שהיו סרוחים בעיניהם, כמו שיאמר וחכמת סופרים תסרח, ועתה הם בראש הקרואים ומתעדנין בתענוגי התורה והתפלה. והענג לרשעים הוא נגע, שלא הורגלו בזה. ומה אם מי שלא למד ג׳ ימים הם מרים אצלו, מכל שכן זה שלא הורגל כל ימיו בזה שהוא עתה לו מרה מה שהוא מתוק, ושמים אור התורה לחשך בעיניהם (דף מ׳).

35. יש ג׳ מיני גלות: א׳ גלות ישראל מהאומות, ב׳ גלות התלמיד־חכם מאנשי המוני עם, כמו שאמר ר׳ עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, ג׳ גלות שלומי אמוני ישראל עובדי ה׳ מהלומדים שלא לשמה רק להתפאר ולכבוד. — — וזו הגלות קשה מכלן.

— — אם כן המוני עם יש להם גלות א׳, והלומדים — ב׳, והכשרים — ג׳ (דף קס״ה).

36. מה ששונאין אנשים המוניים לצדיקים יראי השם השומרים דרך ה׳ הוא מחמת שהם שני הפכים, כי אנשים המוניים הם קצרי נפש המקצרין בדרך ה׳, הן בתפלה הן במצוה, שעושין דרך ארעי מצות אנשים מלומדה. מה שאין כן הצדיקים, שהם טורחי הדרך, שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וכן תפלה נקראת עבודה שהיא קרוב למיתה בהתפשטות הגוף להתדבק ברוחני — — וזהו שאמר ותקצר נפש האדם בדרך, ופי׳ רש״י שהוא טורח הדרך וכו׳, ור״ל כי טורח הדרך של צדיקים גרמה לאנשים המוניים שקצרה נפשם בדרך, היפך התלמידי־חכמים, — לכך וידברו העם באלהים ובמשה. כי איש לפי מהללו, והם ב׳ הפכים, לכך דברו סרה על ה׳ ועל משיחו. והנה השם ית׳ ארך אפים, ומשה שהיה עניו גם כן היה מהנעלבים ואין עולבים. אלא שהשם ית׳ חס על כבוד הצדיק יותר מעל כבודו, שלא יאמרו לית דין ולית דיין, לכך וישלח ה׳ בעם את הנחשים השרפים — התלמידי־חכמים שנקראים נחשים שרפים לאחת משתי סבות: או שהוא כטבע האש משריף ומכלה ועולה למעלה, כך הם בעלי גסות הרוח יותר משמינית שבשמינית הנאותה לתלמיד חכם, לכך וינשכו בעם לנקום נקם, כנחש הנושך על ידי סבה ודבר קל שעושין נגד כבודו, או שנקראים נחשים שרפים התלמידי חכמים המתלהבים בשלהבת אש הדבוקה בו ית׳ ועל דרך

שנקראת תבערה כי בערה בם אש ה׳, שהוא התלהבות עבודתן ותורתן, כמו שאמרו הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, וינשכו בעם וימת עם רב — אותיות מ ע ר ב רב, הם הפוקרין ומזלזלין בכבוד תלמיד חכם ראשונה ועתה נפרע מהם על ידי נחשים שרפים, אלו התלמידי־חכמים, והרגישו העם ויבואו אל משה ויאמרו חטאנו וגו׳, ויאמר ה׳ עשה לך שרף וראה אותו וחי (דף נ״ב).

37. לפי שהיו ישראל נבדלין ומופרשין מן ערב רב בתרי גווני: באכילה, שלא היו אוכלין מאכל אחד, וגם שלא היו מעורבין עמהם, רק שהיו מתבודדין בתוך ענני ישראל ולא [היו עם] ערב רב, מזה יצא העגל הזה בטענה: או נהוי בכללא עמכון, ר״ל למה תעשו התבודדות חוץ ממנו להתפלל וללמוד בפני עצמכן וגם שלא לאכול מאכל שלנו? — וכאשר עיני ראו ולא זר מלחמה זו תמיד במי שרוצה להתקדש ולהיות פרוש להתפלל במנין בפני עצמו, מאחר שאי אפשר להתפלל בציבור שעושין מצות אנשים מלומדה, וכמה טעמים כיוצא בזה. ובענין אכילה לא אכשיר דרא, שהכל שוחטין, אפילו שאינו בקי בהלכות שחיטה ואינו ירא שמים, והוא נגד רבותינו הקדושים, שהזהירו הפוסקים ראשונים ואחרונים שיהיה השוחט ירא את ה׳ מרבים. ובפרט בענין חוש מישוש והרגשת בדיקת הסכין, שהוא לפי כוונתו יראת הלב. — — ובוודאי הפורש ממאכלי העולם קדוש יאמר לו, כי הרבה אינן בקיאין בהלכות מליחה ושטיפה, שהרבה דינין מסתעפים ממנו. ובזמננו היו כמה מוכיחים דורשים הלכות מליחה לנשים בפרטות, ולא כן עתה. ובוודאי מי שרוצה להתקדש לא יסב במסיבתן, וכאשר מוהרש״ל הזהיר לתלמידו בעל של״ה במאכל יותר מכל. וכן שמעתי מחכם אחד, כי עתה התחכם היצר הרע, שלא יצטרך לילך לפתות וללכוד ברשותו כל יחיד ויחיד, רק כל עצמו [משתדל] ללכוד את היחיד אשר רבים נכשלים בו, והוא שמעמיד שוחט בעיר אחת מסטרא דיליה המאכיל טרפות לרבים, וכולם נלכדים ברשתו עבור זה. וכן הש״ץ, שהוא סרסור בין ישראל לאבינו שבשמים. להוציא רבים ידי חובתן, ורבותינו הזהירו בפוסקים ראשונים ואחרונים שיהיה הש״ץ המובחר שבעם, ולא כן עתה שבוחרין הגרוע שבעם, כנודע, ואין להאריך בזה. — —

ובזה יובן פרשה הנ״ל, שהיא היתה במדבר והיא נוהגת בכל זמן עד ביאת משיחנו במהרה בימינו, וזהו שאמר „וירא העם כי בושש משה״, שהוא רמז מוטר בזמן ההוא ולדורות בענין הנהגת המונים עם רבניהם, שיש מכשירי ראשי הדור העוסק בתורה ועבודת ה׳ עד שש שעות ביום, שאז הוא זמן סעודת תלמידי חכמים המאוחר לכולם (כמ״ש בפרק קמא דשבת). וכמו שהיה משה ראש לכל דורו, שהיה דור דעה, כך בכל דור ודור הראש שבהם, הכשרים הם מניצוצי משה רבינו ע״ה. — — וכאשר היה בדורו של משה כך הוא בכל דור ודור, כי גם הוא הערב רב שיש בכל דור ודור. — — וזהו שאמר „וירא העם כי בושש משה״, שהרב כשר שבעירם שוהה לבוא לפקח בעסק הקהל, גם כי בא שש, שעדיין עוסק בהתבודדות, שהיה הזמן צריך אז לזה. מיד קמו בתרעומת ואמרו: — „עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו״, כי אנחנו כבירה בלא מנהיג, שהוא עוסק תמיד במלאכתו, מלאכת ה׳. ואנחנו בני העיר כצאן בלא רועה. (וכאשר ב ז מ נ נ ו היתה מ ס י ר ה ל פ נ י ה ש ר ר ה)

וצריכין אנו למנהיג. — וביארו דבריהם ואמרו „כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו״, ור״ל כי זה משה שהיה איש גבר בגוברין להיות מנהיג, עתה לא ידענו מה היה לו, שלקח דרך אחרת לבחור בבדידה, ומעתה אינו ראוי להיות רב ומנהיג לנו, גם כי יבא אחר כך, כי צריכין אנו לראש כזה שנהיה עמו בכללות אחת, במאכל ובתפלה, שלא יפרוש ממנו בכל עת, וזהו שאמר „אשר ילכו לפנינו״, מה שאין כן משה וישראל, שהם נפרדין ממנו על ידי ענני יקר ובאכילת מן וכו׳. והרמז לדורות: על ידי שעושה עם אנשים יחידים מנין בפני עצמו וגם אינו אוכל עמהם במסבה כלל, שזה היה סבה לערב רב לעשות עגל זהב. — — וכן לדורות: מצד זה יצא עגל זהב, שהוא אלהי זהב, שנתמנה על פי השררה בשביל זהב, וכשאין סיפק בידו עושה שידוכין בעיר. — — ומשום הכי עתה רבים הם הרבנים בעיר. וזהו שאמר „אשר ילכו לפנינו״ — שאיוו לאלהות הרבה, שהוא הרב והמחותנים, עד שמצד זה נעשה קטטות ומריבות בעיר. — — והרמז לדורות, שיעשו בית המדרש ליחידי ישראל, שיהיו נפרדים מהמוני עם, כי אי אפשר שיהיו בכללות אחת, והוא תיקון מה שקלקלו תחלה להתרעם בזה, וכאשר היה במקדש עזרת כהנים ועזרת ישראל לבד.

— — ואני הכותב בדידן הוי עובדא הנ״ל מרישא לסיפא, ומרומז למה דווקא זה האיש צוה לעשות בית המדרש בשאריגראד (דף קכ״ג).

38. צריך שופר לומר עורו ישינים מתרדמתכם להתפשט חיות מן האדם הצדיק הנקרא לב אל שאר איברים, כי הצדיק הוא צנור להמשיך שפע החיים מן חיי החיים אל שאר איברים, שהם בני דורו, על דרך „בשביל חנינא בני״. וכדי לעורר לבות בני אדם מהשינה נראה לי להמשיל משל ששמעתי ממורי, שפעם אחת נזדמנה מלחמה כבידה, והיה בדור ההוא גבור עריץ מאד, והיו העם מובטחין בגבורת הגבור ולא אזרו חיל לעמוד בקשרי המלחמה גם הם אתו עמו, והגבור היה לו כמה מיני כלי זין, ובתוך הזמן שהסדיר כלי זיינו לפניו שיהיו מוכנים התחכם השונא שכנגדו בתחבולת רשע וגנב מהגבור כלי זיינו אחד לאחד עד שלא היה לו במה להלחם.

ונתתי לבי להתבונן בדרכי המשל להבין דברי חכמים וחדותם. וכעת לפי קורות הזמן אשר קרה מקרה לעובדי ה׳ אשר אלו הלוקין בה׳ הדביקים, אמרתי שלזה נתכוון גם כן, כי הגבור הוא ראש הדור, צדיק יסוד עולם, היודע בקשרי המלחמה לעמוד נגד הצורר אותנו תמיד, וכלי זיינו הם תלמידיו הלומדים תכסיסי מלחמה ושימשו אותו או שאר צדיקים שבדור הנטפלים עמו, שעל ידי קישור ואיסור תפלתם יחד לזרוק חצים ובליסטראות אל חויא, כנודע. מה שאין כן השונא: בתחבולות גנב כלי זיינו, שאחד המיוחד שבעדר הצדיקים חטפו מהעולם, הוא מוהר״ר ליב פוסטנר זלה״ה, שהיה מגין בעד כמה אלפים מישראל, ושאר צדיקים וגאונים נדים ונעים מדוך לדוך שאין להם לעמוד בקשרי מלחמה, ושאר אנשי המלחמה הנשארים לקחם בשבי ממדינתם, שהיה להם מקום מיוחד, אל מדינה אחרת, וכל כוונתו לעשות פירוד בין הדביקים, שלא יעשו קשר וחיבור להלחם בו. ועתה אין לנו על מי להשען, כי אנחנו אלה פה היום כולנו נצא במלחמה זו לעורר משינת התרדמה לעורר לבבנו הטהור עד פור התפוררה על העדר הצדיקים וגלות השכינה, ולשתף

בצער המדולדלים והמטורפים ולזעוק מרה צרה כמבכירה, וקול תשובתנו יעלה עם קול השופר לעורר אדם העליון משינתו ולהמשיך חסד ורחמים מעינא פקיחא דלא נים תדיר. ואחר עשות תשובה כנ״ל, שלא יהיה מסך מבדיל, כי יש עוד תקנה, כי גם שהנפשות רחוקות מכל מקום הלבבות קרובים, שנצרף כוונתנו אל יחידי סגולה אשר בארץ היודעים ומכוונים לעשות יחוד וזווג על ידי קול השופר למעלה עד אין סוף (דף צ״ב).

39. יש הפרש וחילוק בדברי מוסר בין צדיקים וכשרים האוהבים מוסר, אז יפרש שיחתו במוסר, מה שאין כן בין רשעים, יאמר ברמז פן יקוצו בתוכחה, כי מכל מקום שני דברים אלו צריך הראש וחכם שבעיר או שבדור לומר להם: דיני תורה ומוסר, אף בקצרה, על כל פנים. — —

עוד נ״ל הפרש אחר, כי אם המוכיח בשער הוא בעיר ששונאים תוכחה ומוסר אינו רשאי לומר מוסר, כי אם מה שמפורש בתורה ונביאים, כי למנוע מדברי מוסר כלל אי אפשר, שלא חרבה ירושלים אלא על שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר היו שריה כאילים, מה איל מכניס ראשו של זה תחת זנבו של זה וכו׳. ועל כן צריך לומר דברים המפורשים בתורה, ואם כן לא עליו תלונתם כי אם על ה׳. מה שאין כן אם הם אוהבים מוסר, רשאי להמציא דברי תוכחת מוסר מדעתו לפי ענין הצורך (דף ע״ז).

40. יש ב׳ סוגי מוכיחים — — ושרשי ב׳ סוגי מוכיחים אלו הם: א׳ אחיה השילוני שקבל ממשה רבינו ע״ה והיה מיוצאי מצרים, ואחר כך מבית דינו של דוד המלך ע״ה, והיה רבו של אליהו הנביא ורבו של מורי זלה״ה. — — וסוג ב׳ הוא בלעם (דף קנ״ו).

41. שמעתי בשם גדול אחד שהתחכם היצר הרע לילך אל הרב ואל השוחט ואל החזן שהם פרט שבהם תלוי הכלל כולל (שם).

42. אדם בריא שותה מים לצמאו, מה שאין כן אדם חלש — צריך ליין וחלב. כך אדם שנשמתו בריאה שותה בצמא דברי תוכחת מוסר, מה שאין כן מי שנשמתו חולה — טועם מתוק למר, וצריך להלבישו בתוך איזה משל ומליצה ופשט, כדי שיהיה מתוק לחיך, שיטעום יין וחלב ובתוכו פנימיות מוסר. והנה ב׳ סוגי אדם הנ״ל, אדם בריא טועם רק פנימיות מוסר, ואדם חלש טועם המשל והמליצה, שהוא יין וחלב, ולא מוסר הפנימי (דף קע״ז).

43. אמרו חז״ל ג׳ שאכלו בדיעבד, כי לכתחלה לא יתחברו, שלא נמשך דבר טוב מהתחברותם וכו׳. הסיבה היא מחמת וישמן ישורון ויבעט, במקום אכילה ושתיה שם יש גובה לב ליתן דופי בכל אדם, ובפרט בשלומי אמוני ישראל, כמו שאמר דוד המלך ע״ה ישמחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, ומאחר שנטוי אל קצה האחד ודאי תקנה לומר דברי מוסר המכניעים לבם של נותני דופי הנ״ל, כדי שיטו אל קצה האחר, מה שאין כן אמירת פשט להראות חריפותו, יותר נכנס אל גובה לב זה האומר. ואיך יוכל להכניע לב השומעים, מאחר שהוא עצמו מתגאה בזה יותר מגבה לב האוכלים ושותים? ועל כן צריך לומר כאמור, וזה נקרא דברי תורה, לשון ידבר עמים תחתינו, שהוא להכניע לבם על ידי דברי תורה. ועוד כי אמירת פשט הוא בפני הלומדים, ומה יעשו

כל שלחנות.. המלעיגים על החכמים ונותנין דופי בשלימים.. מה שאין כן דברי מוסר — יכולים לשמוע כלם ויש תקנה להכניע לבם (דף קנ״ג).

44. יש בישראל ג׳ כתות בענין שמיעת תורה ומוסר מפי חכם הרואה מום והוא קבוע בעיר או עובר מעיר לעיר. כי יש הולכין לבית הכנסת בשעה שהחכם דורש תורה ומוסר מפני הבושה וכיוצא בו מאיזה טעם לפגם, אבל אין הלב שומע שיכנס בלבו,— זהו נקרא חרש, שאינו שומע. ויש כת ב׳, שנכנס בלבו בעת ששמעו מפי החכם וקיבל הדברים לשמוע בכל לבו, ואחר שיצא מפתח בית הכנסת אז לפתח חטאת רובץ, שבא היצר הרע בטענות ואמר: דייך בשמיעה ולא לעשות עתה, שאתה טרוד בעסקך, וכיוצא בזה. ובאמת זה אינו. וכמו שאמר המנות החסיד מוהרי״ל פוסטנר קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳, דיינו לשמוע ולעשות, מה שאין כן בשמוע ואינו עושה שנקרא שוטה המאבד מה שנותנין לו, אחר ששמע בלב וקיבל תוכחת חיים לנתינה יחשב לו, ואחר כך באינו עושה מאבד מה שנותנין לו. ויש כת ג׳, שאינו נכנס כלל לבית הכנסת כשנודע לו שיש משמיע תורה ומוסר, כמו בריחת שד מפני ויהי נעם, וזה נקרא קטן שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית לדברי בית הלל, דהלכתא כוותיה נגד בית שמאי, ואם כן פטור מלהתראות בעזרה (דף קע״ד).

45. שמעתי מחכם אחד טעם שנשתרבב המנהג בין הרבנים לסבב בכפרים בחנוכה, כי בדורות שלפנינו שהיו הרבנים לשם שמים גם הם התנהגו לסבב בכפרים לשם שמים. והענין כי תמיד היו טרודים בתורתם בישיבה או בשאר מילי דשמיא בעיר, רק בימי חנוכה, שהיו יומי דפגרי, סבבו בכפרים להיישירן גם כן בדרך הישרה, הן בחילול שבת או לפקח בשוחטים, וכיוצא הרבה בזה שיש לפקח. ולא נהנו מאנשי הכפרים מזה אף הנאה שוה פרוטה, וכמו שאמר מוהרש״א על הש״ס הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי, ופי׳ כי אלישע היה יושב בביתו, וכשהביא לו איש פרטי מנחה בודאי היה לשם שמים, כמו בכורים לכהן, ודרך כבוד רשאי לקבל. מה שאין כן שמואל הרמתי שהיה מסבב בעיירות וכפרים להיישירן ולהדריכן בדרך הישרה, ואילו היה מקבל היו סוברין שמשום מתנות הוא מסבב בכפרים, לכך לא היה מקבל מתנות כלל.

וגם אלו הרבנים שהיו מסבבים לשם שמים לא קבלו מתנות כלל מטעם הנ״ל. ואחר דורות אלו, שהיראה מתמעטת והרבנים שסובבים בכפרים לפקח בעסקי הכפרים ימצאו היתר לקבל מתנות שכר בטלה, שמבטל פרנסתו עבורם, ואחר כך לא אפשר דרא, שאינו מפקח בעסקי הכפרים כלל ומסבב רק לקבל מתנות. ואחר כך נעשה חק מהשררה שנוטל מהם בעל כרחם, ואינו צריך לסבב רק שישלחו לו מעות חנוכה לביתו.

וכן הענין בחזני העיר אשר למשמע אזן דאבה נפשנו, אשר נתפשה הנגע בכל קהלה נאה וחסודה שהם חוטאין ומחטיאין, בשעה שמזמר בנגונים בני העיר מדברים דברים בטלין בבית הכנסת ומפסיקין במקום שאסור להפסיק וגורם כמה רעות לנפשו ולנפשן. ומהיכן נתפשט המנהג הזה? שמעתי, כי מתחלה היה לשם שמים, כי היה החזן החשוב שבעיר (כמו שכתוב בש״ע סי׳ נ״ה)——

ובודאי המה הבאים בסוד ה׳ לידע לכוון כל הכוונות השייכות לתפלה, והיה מאריך בניגון התיבה עד שישלים הכוונה השייכת לאותה תיבה, וכן על דרך זה כל הסדר. ולכך יש קבלה שלא לשנות גם הנגונים של ימים נוראים, כי המה שייכים אל התיבה של אותה התפלה. ואחר כך בהמשך הזמן דלא אכשר דרא נשאר הנגון ואינו מתפלל כלל, וחוטאין ומחטיאין, אוי לאותה בושה, איך יעיז פניו לעמוד שיהיה מליץ ושליח ציבור וסרסור בין ישראל לאבינו שבשמים לפני מלך גדול ונורא עקרא ושרשא דכל עלמין.

וכן בענין מלמדי תינוקות לא אכשר דרא, כי מתחלה היו לומדים המלמדים עם התינוקות לשם שמים (וכמו שאמר בי״ד סי׳ רמ״ו: תורה שבע״פ אסור ללמד בשכר, שנאמר ראה למדתי אתכם, מה אני בחנם וכו׳). ואחר כך, בדורות שאחריהם, היו מלמדים בשכר, שכר בטלה (וכמו שאמר בסי׳ הנ״ל: לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר וכו׳). ועל כל פנים היה עוסק במלאכתו בלי רמיה (וכמו שאמר בספר חסידים: אל יעמוד אדם עם מלמדי תינוקות פן יבטלם בדבריו וכו׳). ואחר כך דלא אכשר דרא התחכמו, כמו שנשמע במעשה שאמר החכם למלמד אחד דאיפגר: — מאי טעמא אינך עוסק במלאכת הלימוד עם התינוקות? אף שאין לך בושה מהבורא, מכל מקום איך אין לך בושה מבני אדם שיקפחו פרנסתך? — והשיבו: — עד שאטריח את עצמי עם התינוקות כל משך השנה, יותר טוב אני עושה שאני מטריח את עצמי עם בעל הבית איזה שבועות להיות נושא חן בעיניו, ושוב איני צריך טרחא בתינוקות כלל. —

— — מה שיש לבני העיר, חכם שאינו נוהג כשורה או מלמדים וחזנים שאינם כשורה, הכל הוא לאשמת בני העיר, כי דור ודורשיו — הדור לפי דורשיו ודורשיו לפי הדור (דף ע״ז).

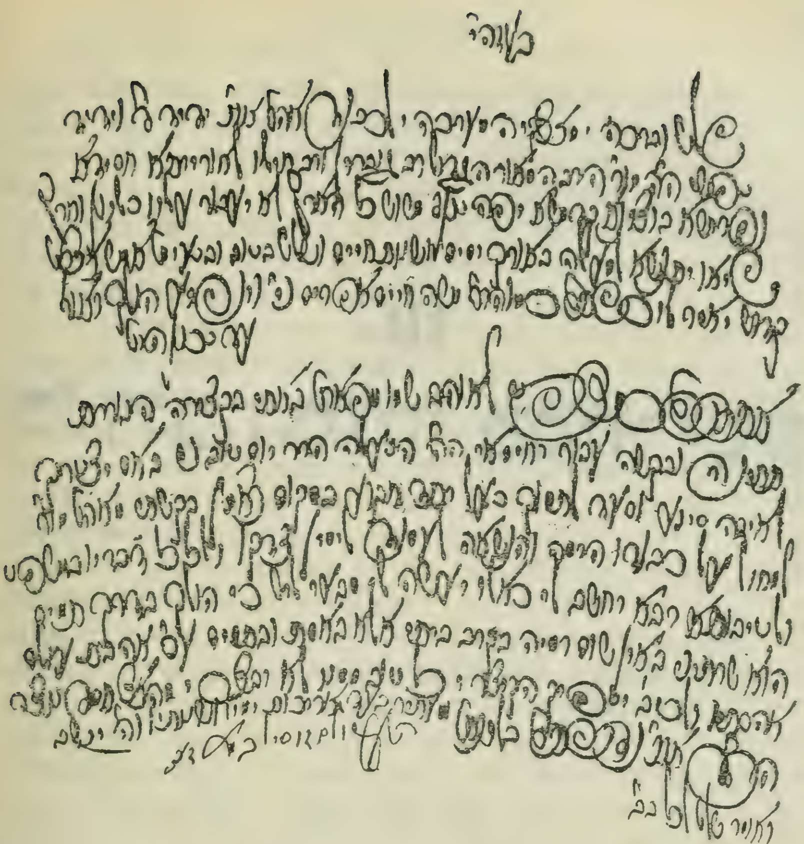
46. דרשה על תהלים ב׳

למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ וגו׳. ור״ל שלא אמר זה דרך תרעומת להתרעם למה רגשו וגו׳, רק שאמר דרך מוסר לעמו ישראל בשוב טעם ודעת להבינם למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק להתעולל עלילות בריק והבל על בחירי אומה הישראלית, כאשר באזנינו שמענו עלילות שונאינו בכמה מיני תחבולות אין מספר להעלותן אשר האומות מעלילין, והם המוני האומות הנקראים גוים שרגשו, וגם השרים של המדינות מאומות העולם הנקראים לאומים יהגו ריק. היאומן כי יסופר להאמין מחכמי אומות העולם על דברי הבל וריק כזה? אבל זה נמשך מצד כי יתיצבו מלכי ארץ — מאן מלכי רבנן, שמעמידין על פי השר שהארץ שלו, וזה שנצב לרב, שנקרא מלך, על פי מלכי ארץ — שהארץ והעיר שלו אחר חורבן הבית (ותיבת מלכי משמשת לכאן ולכאן), — ויתיצבו מלכי ארץ ורוזנים, שהם המנהיגים של הרב הנ״ל, נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו, כי מיד יועצים עצות על ה׳ בענין מאכלות אסורות, להעביר שוחטים טובים ולהעמיד רעים לפי רצונו, וכיוצא בזה, לפי מה שראתה עיני, ועל משיחו — שהם הלומדים העוסקים בתורה ועבודה, איך לגרשם מהעיר, ולבטל מנין שלא יעשו, כעובדא דאחז המלך שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות

ואמר אם אין חכמה אין הקב״ה משרה שכינתו בישראל, שנאמר חתום תורה בלמודי וכו׳. ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, ור״ל כי עצתם איך להשליך עבותות האהבה שבינם לבינו, יתברך, על ידי שיש להם מקום מיוחד להתלמד ולהתפלל ולהסיר מותרותימו, שעל ידי תורה ומוסר כולם נכנעים לפניהם, ולהסיר עול מעלינו. זהו תוכן עצתם. והנה באלו יש ב׳ כתות כנ״ל: שיש יראי השם לשם שמים וכנ״ל, ובזה אמר יושב בשמים ישחק, ר״ל כי זה שהוא ברום המעלות בשמים, שכבר נתקשר באהבה ית׳, גם עתה ישחק וישמח ולא יחוש כלל לעצתם. מה שאין כן אדני ילעג למו, כי כת ב׳ הנ״ל, שהיא במדרגה תחתונה הנקראת אדני, כנודע, שלא היה לשם שמים, רק ליטול את השם שהוא מחסידי ארץ, וכעת שרואה שיועצים עליהם הרוזנים וכו׳ מיד הוא עצמו ילעג למו, על היראים, כדי שלא ימצא בו שום דבר מחסידים, שלא ילכד בעצת רוזנים. וזה הוא השמירה של מעלה לבל יכנס פנימה כל מי שיהיה, כי מי שאינו הגון אז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו — כדי שיהיו נרפים מהתורה והעבודה לכוונה הנ״ל. אבל ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי, ור״ל שדוד אמר על עצמו: ואני שמעתי בנסיון כל הבזיונות והשפלות, וכעת אני נסכתי מלכי — שאינו נצב ממלכי ארץ על פי השררה, רק ואני נסכתי מלכי, שהוא אלהי עולם ה׳, על ציון — הלומדים המצויינים בהלכה, שעיקר מלכותי ונסיכותי הוא על הלומדים העוסקים בתורת ה׳ ועבודתו, כמו שאמר חבר אני לכל אשר ייראוך וגו׳. ועל זה הוא סמוך, לשון חיבור, כמו ועליו מטה מנשה, כי הם נטורי קרתא, ואין צריך לומר שלא לגרשם מהעיר, רק שהם עיקר ממשלתי. וגם על הר קדשי, שהם ראשי קציני אלופי ישראל, שהם נקראים הר והם גורמים קדושתי, כמו שאמר ויהי כאשר תמו וידבר ה׳ אלי, שאין קדושת שמו על נביאים כי אם בזכות ישראל. ומה שהעמיד, יתברך, אותי לנסיך ומלך הוא בזכות ישראל, שהם נקראין קודש ישראל לה׳ ראשית תבואתו, וחס על כבודם שיהיה להם רועה נאמן לבל יגיס דעתו עליהן, כמו שאמרו אין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה מאחוריו (דף קכ״ו).

III

ר׳ דוב המגיד ממיזריטש

אגרת ר׳ משולם זוסיל מאנופולי אל בעל „דגל מחנה אפרים״.

בעזה״י. שלו׳ וברכה ימצא מהמערכה. לכבוד אהו׳ או״נ ידיד ה׳ וידיד נפשי ה״ה מו״ר הרב המאור הגדול רב גוברין ורב חילו לאורייתא חסידא ופרישא בוצינא קדישא יפה נוף משוש כל הארץ לא יעבור עליו כליון וחרץ שיאו יתנשא למעלה באורך ימים ושנות חיים ושלום בטוב ובנעימ׳ איש אלקים קדוש יאמר לו כש״ת כמוהר״ר משה חיים אפרים נ״י ויופיע הולך ואור עד נכון היום.

אחדש״ה כמשפט לאוהב שמו מפאר׳ באתי בקצירה הגוררת תחינה ובקשה עבור רחימאי ה״ה הנעלה הר״ר יום טוב נ״י באם יצטרך לאיזה סיוע וסעד לתמוך כעל יתד תקוע במקום נאמן בקשתי מאהו׳ מע׳ למחול על כבודו הרמה והנשאה לעמוד לימין צדקו ולכלכל דבריו במשפט ולטיבותא רבא יחשב לי כאלו יעשה לו מבעי לי׳ כי הולך בדרך תמים הוא שרתני באין שום רמיה בקרב ביתי אלא באמת ובתמים ע״כ אהבת עולם אהבתיו ולכיב׳ יספיק הקיצור, כל טוב ממנו לא יבצר, מהא׳ חסד נוצר

הכ״ד או״נ [ ] בלו״נ מעתיר בעד אריכות ימיו ושנותיו וה׳ יקשב ואומר שלו׳ לכל ב״ב הק׳ משולם זוסיל במו[...]

ר׳ דוב המגיד ממיזריטש

ר׳ דוב ב״ר אברהם [1] — בעולם החסידות קורין לו „המגיד ממיזריטש״ או „המגיד הגדול״ או „המגיד״ סתם — היה מנהיג החסידות אחר פטירתו של הבעש״ט.

על חייו של המגיד בתקופה שלפני פגישתו עם הבעש״ט אין הרבה ידיעות. לידתו היתה קרוב לשנת ת״ע, שכך נמסר בקבלה שהיה קשיש מן הבעש״ט עשר שנים. הוא היה יליד העיירה טורטשין (הסמוכה לעיר לוצק בווליניא). על ימי ילדותו מספרים, שפעם היתה דליקה בבית אביו, והוא היה אז כבן ח׳ שנים. היתה אמו מצטערת הרבה. אמר לה הבן: — כשנשרף הבית צריכין להצטער כל כך? — אמרה לו: — ח״ו, לא על הבית אני מצטערת, אלא על כתב יוחסין שלי שנשרף, ואילן היחוס שלי היה עולה עד ר׳ יוחנן הסנדלר. — החזיר הנער: — אם כן, יתחיל היחוס ממני! —

ר׳ דוב היה למדן גדול בנגלה ובנסתר. ככל הלומדים שבדורו, היה כרוך אחר שיטת האר״י והיה מתמכר לה לא רק בעיון אלא גם במעשה: הגיע הדבר לידי כך, שהסיגופים והתעניות החלישו כחו והביאוהו לידי חולי ממושך ברגליו.

לכאורה היה עוסק בעיירתו במלמדות. מטורטשין עבר אחר כך לעיר רובנו. מספרים, שפעם נתאכסן בטורטשין ר׳ יוסקא, בעל „יסוד יוסף״, התנו של הרב ר׳ אהרן מרובנו. שמע באכסניה שמעבר למחיצה מתעסק מלמד עם שני נערים. הקשיב לדבריו של המלמד ונהנה מאד. לא יכול להתאפק ונכנס אליו וקבל פניו. כשחזר לרובנו ספר לחותנו: — מצאתי בטורטשין תלמיד חכם שהוא יחיד בעולם. — הרב ר׳ אהרן היה עשיר גדול, ואמר לחתנו: — שלח אחריו ונהזיקהו כאן. — שלח אחריו לטורטשין. השיב ר׳ דוב שלא יוכל לעזוב את תלמידיו באמצע ה„זמן״. אחר כך בא לרובנו. נתן לו ר׳ אהרן דירה ברחוב הכביש וקצב לו די סיפוקו.

לאחר זמן היה מוכרח לעקור מרובנו משום מעשה שהיה: הדוכס

---

[1] בעל „קדושת לוי״ העיד שהיה מכיר באביו של המגיד ושהיה בעל רוח הקדש והיה מזרע היחס של רבינו הקדוש מחבר המשנה (ע׳ מגלת יוחסין בסוף ס׳ מים חיים צד 5).

תיקן תשלומי מס גדול ממלח. לא היתה דעתם של ר׳ אהרן ור׳ דוב נוחה מתקנתו זו של הדוכס. הלשינו עליהם ורצה הדוכס לענשם במלקות. עקרו מרובנו.

ר׳ דוב התיישב בעיירה קריפא[1]. משם עבר למיזריטש. לאחר זמן התישב שוב ברובנו.

הכינוי „מגיד" ניתן לר׳ דוב לא מפני שהיתה המגידות פרנסתו, כדרך מגידי מוסר ומוכיחים שהיו רגילים לנסוע בתפוצות ישראל ממקום למקום. אדרבה, מחייו נראה שהיה אוהב לישב בשלוה במקום אחד ובקביעות. את התאר „מגיד" קבל לאחר זמן, כשנעשה מנהיג לחסידים. כיוצא בזה מצינו גם אצל שאר הצדיקים שהיה מנהגם לקבל „מגידות" בעיר מושבם או גם בערים אחרות. וכך הוא חותם, למשל, בסוף אגרת המלצה שנתן לר׳ ליב בן שרה „מגיד משרים דק"ק מיזריטש ודק"ק קוריץ", — שתי קהלות בבת אחת. בענין אהבתו לישיבה קבועה היה המגיד ההפך מן הבעש"ט: הבעש"ט היה נוסע כל ימיו ממקום למקום. אבל המגיד היה תוקע עצמו במקום אחד ושם היה מתבודד ומבלה זמנו עם תלמידיו. הוא היה מתרחק מן ההמון הגדול ומשיחות חולין אפילו בכל ששת ימי המעשה. גם בזה היה ההפך מרבו הבעש"ט ומתלמידו הקדושת לוי: שני אלה היו אוהבים לספר עם כל אדם מעניני העולם השפל, ומתוך דברים של מה בכך היו מעלים הדיבורים לשרש העליון.

אין ידיעות מדויקות על הזמן שבו נתודעו הבעש"ט והמגיד זה לזה והאיך נתודעו. בענין זה נשתיירו דברי אגדה בנוסחות שונים. מומינט זה היה חביב על האגדה העממית ולפיכך הרבתה לטפל בו. לכאורה, נפגשו אבות החסידות בשנותיו האחרונות של הבעש"ט, אחר שנתפרסם כבר טיבו בעולם. מאורע זה היה סביב לשנת תקי"ז. הבעש"ט עשה על המגיד רושם גדול והשפיע עליו כל כך, עד שעזב המגיד הרגלו בשיטת האר"י ואחז בשיטת הבעש"ט. במשך הזמן ששהה המגיד במזיבוז היה מראה לו הבעש"ט חבה יתירה: הוא קבע לו תמיכה קצובה להוצאותיו. הקצבה ניתנה באופן מיוחד ויפה: בתשובה על „פדיון נפש" שהגיש המגיד להבעש"ט, נתן לו הבעש"ט גם כן „פדיון נפש", רובל אחד לשבוע[2]. אין

---

[1]) Горнгродъ, רחוקה כ׳ ווירסטה מרובנו.

[2]) נוסח פדיון נפש שהגיש המגיד:

ב"ה מזיבוז.

דובער בן חוה לישועה בגו"נ ולרפואה שלמה לחולי רגליו ולטהר נר"נ שלו בהמאור של התוה"ק ולאמונת חכמים באמת וחו"ש אותו ואת ביתו בכלל כל ישראל אכי"ר.

פ"נ ב׳ זהובים

ספק שהמגיד היה היחידי שזכה לקבל „פדיון נפש" מידי הבעש"ט. אחר כך נתעלה המגיד מתוך כל התלמידים של הרב, עד שזכה להיות ממלא מקומו של הבעש"ט לאחר הסתלקותו. המקורות, ואפילו דברי האגדה, שותקים על מאורע זה ואינם מודיעים לנו האיך היה הדבר, שעלה המגיד למדרגה גבוהה זו. רק רמזים קלים מתוך שיחותיהם של ראשוני החסידים מגלים קצת מענין ההתאבקות החשאית שהיתה בתוך החבורה: בעל התולדות — כך היו מתלחשים — לא זכה להיות המנהיג מחמת שהיה קפדן בטבעו. על ר׳ פנחס מקוריץ מספרים שהיה מיצר על שלא עברה ההנהגה אחר הבעש"ט אליו, שהרי היה יכול להרויח תלמיד הגון כר׳ נחום מטשירנובל (בעל „מאור עינים"), והיה אומר: — מכל אגודתו של הרבי אני מצטער רק על ליטאי זה. —

מכאן משמע שלא עבר ענין זה של מינוי מנהיג בלי חיכוכים כלל, אלא שבתוך התחרות זו של התלמידים היה הנצחון על צדו של המגיד.

שתים עשרה שנה היה עומד המגיד בראשה של תנועת החסידות. הרבה תלמידים היו לו, מונים מספרם ארבעים. ביניהם היו בעלי מחשבה פילוסופית כר׳ שניאור זלמן בעל „התניא", בעלי הלכה כהאחים ר׳ שמילקא ור׳ פנחס הורוויץ, חברו של הגאון מווילנה ר׳ אברהם מקאליסק, ועוד כמה תלמידי חכמים חשובים.

המגיד לא היה כותב בעצמו דברי תורה. תלמידיו היו רושמים לעצמם מה ששמעו מפיו, והכתבים היו חוזרים בעולם בהעתקות. אחר כך הוציא תלמידו ר׳ שלמה מלוצק קובץ דרשותיו על פסוקים ומאמרי רז"ל בספר „מגיד דבריו ליעקב" (סופי תיבות: דוב). הוצאת ספר זה היתה על פי רצונו של המגיד, שרצה להשאיר ספר בעולם, כמו שמספר ר׳ שלמה בהקדמתו.

סיפורי מופתים ומעשי נסים כמעט שלא נשתיירו הימנו. הרב בעל „התניא" היה אומר, שבבית המגיד היו שואבים רוח הקדש ממש בדלי, אבל המופתים היו מונחים תחת הספסלים ולא היה פנאי לשחות להגביהם. כשהיתה עוסקת האגדה המאוחרת בחייו של הרב בעל „התניא" לא יכלה להכניס לתוך שבחיו מופתים על פי השפעת המגיד, והיתה

נוסח פדיון נפש שהגיש הבעש"ט להמגיד:

ב"ה ערב ר"ה תקי"ז מזיבוז.

ישראל בן שרה לבריאות ולאריכות יו"ש טובים ושיזכה להתקשר עם כל הנפשות איך שהם ולהעלותן עד שורשן ושכל מסטיניו ושונאיו ישובו מדרכם ויתהפכו לאוהבים וזה יהי׳ ברצות ה׳ דרכי איש וכתיבה וחתימה טובה בכב"י.

פ"נ א׳ רו"ח לשבוע.

מוכרחת להביא המופתים ממקום אחר: כשישב הרב בעל „התניא״ על כסא קדשו — כך היו מספרים — ראה שכדי להיות רבי צריך גם מופתים, וקבל במקצוע זה מר׳ מיכל מזלוטשוב [1].

בדברי האגדה מורגש, שלא היו מעריצים כל כך את המגיד כמו שהיו מעריצים את הבעש״ט. איזה קו של חציצה עובר ועושה הפרש בין הערכת מעלתו של הבעש״ט ובין הערכת מעלתו של המגיד. כן, למשל, מספרים: פעם אחת נסע ר׳ נחום מטשירנובל עם שנים מתלמידיו אל המגיד ממיזריטש. כשנכנסו לקבל שלום ישב המגיד עם בנו ר׳ אברהם מלאך. אחר קבלת שלום הלך לו ר׳ נחום לאכסניה שלו ושני תלמידיו נשארו אצל המגיד. לאחר שעה באו לאכסניה בהתפעלות גדולה ואמרו לר׳ נחום, שלפני השערתם לא יהיה עוד כהמגיד ובנו עד ביאת הגואל. אמר להם ר׳ נחום: — הלא כתוב וזרח השמש ובא השמש, דור הולך ודור בא? אמנם, הבעש״ט לא היה ולא יהיה כמותו עד ביאת הגואל, וכשיבא משיח — יהיה! — וחזר על הדיבור „כשיבא משיח — יהיה״ שלש פעמים [2].

מכל מקום קנה המגיד לעצמו שם גדול בכל תפוצות ישראל. אפילו המתנגדים היו מתיחסים אליו בכבוד. מספרים, שהגאון מווילנה היה רוצה להתראות עמו, אלא שהיו המתנגדים שבווילנה מפריעים בכך והשפיעו על הגאון על ידי אמו, שאסרה עליו לילך אל המגיד בגזירת כבוד אם [3]. המתנגדים היו מספרים, שהגאון היה אומר כי הבעש״ט הטעה להמגיד בקסמיו [4].

הרדיפות וההחרמות של המתנגדים, עם הגאון מווילנה בראשם, שהתחילו בשנת תקל״ב, מררו את חיי המגיד, ואפשר שמאורעות אלו היו הגורם העיקרי לקיצור ימיו ולפטירתו באותו פרק (י״ט כסלו תקל״ג) מן העולם.

המגיד היה חי בימיו האחרונים באנופולי ושם נפטר. הזקנים היו מספרים שעשה המגיד ממיזריטש חליפין עם ר׳ יעקב מאנופולי, שהיה מתלמידי הבעש״ט: ר׳ יעקב נקבר במיזריטש והמגיד נקבר באנופולי.

על הציון שעל גבי קברו כתוב:

פ״נ אדמו״ר רשכבה״ג המאוה״ג הגאון בנגלה ובנסתר כל רז לא אנס לי׳ הנשר האלהי בוצינא קדישא איש מופת הלא הוא מורינו ורבינו מו״ה ר׳ דוב בר׳ אברהם זללה״ה נפטר שנת תקל״ג י״ט כסלו.

---

1) ע׳ בית רבי דף ג׳. 2) מעשיות ומאמרים יקרים צד ד׳.
3) סדר הדורות החדש צד 33—34. 4) זמרת הארץ בסופו.

א. דברי אגדה.

1 האיך נתקרב הרב המגיד הגדול אל הבעש"ט.
נוסח א׳.

המגיד צם ז׳ או ח׳ פעמים משבת לשבת רצופות, וחלה מאד. פעם אחת בא ר׳ מנדיל מק"ק באר לק"ק טורטשין, ונתאכסן אצל הפרנס־חדש. והמגיד היה דר בבית קטן סמוך להפרנס־חדש. נכנס ר׳ מנדיל לפרוזדור של בעל־הבית שלו ושמע דברי המגיד, שלמד עם תלמיד אחד, והוטבו בעיניו הדיבורים שלו, ונכנס אליו וראה שהוא חולה מאד. אמר לו: — האם לא שמע מעלתו שיש בעש"ט בעולם? יסע אליו וירפא אותו.— השיב: — טוב לחסות בה׳ מבטוח באדם!—

כשבא ר׳ מנדיל אל הבעש"ט ספר בשבחו של המגיד, ואמר:— הייתי בק"ק טורטשין וראיתי כלי יפה. — אמר הבעש"ט: — ראיתי אותו מכמה שנים ויש לי געגועים עליו שיבוא אלי.—

יש כמה נוסחות איך שבא המגיד אל הבעש"ט. אך שמעתי שקרוביו לְחָצוּהוּ שיסע אל הבעש"ט.

כשבא אל הבעש"ט מצא אותו יושב על מטתו ומעיין. נתן לו שלום. בקש המגיד שירפא אותו. גער בו הבעש"ט, ואמר:— אין סוסים שלי אוכלים מַצּוֹת[1])!— נפלה עליו זיעה מחמת חולשה, ויצא לחוץ וישב על האצטבה שלפני הבית לנוח. ראה איש אחד רך בשנים, קרא אותו אליו ואמר לו: — בבקשה ממך, לך אל הבעש"ט ואמור לו, למה אינו מקיים הפסוק ואהבתם את הגר.— והאיש ההוא היה ר׳ יעקב מאנופולי. נכמרו רחמיו עליו ונכנס אל הבעש"ט, והיה ירא לומר לו, ועשה בחכמה והלך עד קצה הבית וחזר לצאת ולברוח, ובהליכתו אמר:— איש אחד, בעל מרה שחורה, יושב לפני הבית, ובקש אותי שאומַר לרום מעלתו, למה לא קיים „ואהבתם את הגר". — ויצא מן הבית. מיד אסף הבעש"ט עשרה אנשים ויצא אליו ופייס אותו ורצה לרפאות אותו בדיבורים.

שמעתי מר׳ גרשון דק"ק פאוולוץ, שהבעש"ט היה הולך אליו כמו שני שבועות, והיה יושב כנגדו ואומר תהלים. אחר כך אמר הבעש"ט אליו:— בתחלה הייתי רוצה לרפאות אותך בדיבורים, כי היא רפואה קיימת, ועכשיו אני צריך

---

[1]) בזוהר קורא למצה מיכלא דמהימנותא, אסוותא. וכוונתו: היה רוצה לרפאות אותו ברפואות רוחניות, אלא שקלקל הענין במה שבקש רפואה גשמית, וכמו שמבואר למטן בדברי הבעש"ט.

לעסוק עמך ברפואות.— ונתן לו דירה, וקצב לו י״ב זהובים בכל שבוע ושבוע להוצאותיו.

והיו ר׳ יעקב הנ״ל ור׳ אליהו הולכים אליו בכל עת לבקרו. פעמים היו מפלפלים בגמרא ותוספות. ולא יכול לילך אל הבעש״ט מחמת חלישות. אחר זמן מועט התחיל להבריא, והיה הולך אל הבעש״ט להיות מסב על שלחנו.

פעם אחת התעלף, והיו מעוררים אותו עד חצי היום. והבעש״ט הלך שלש פעמים למקוה, ושלח אל אדון אחד, רחוק ג׳ פרסאות, וקנה ממנו אבן טובה, הנקראת דימאנט, בסך שלשים אדומים, וְכִתְּשׁוּ ונתנו לו לשתות. אחר זה באו אליו ר׳ יעקב וחברו הנזכרים לבקרו. שאלו אותו:— מפני מה היה לו התעלפות?— לא ענה אותם דבר. ושאלו לאנשי הבית, אם לא יצא בלילה. אמרו:— יצא ושהה, ובא לבית, והתחיל להתעלף.— שאלו אותו:— היכן היה?— אמר להם: — הבעש״ט שלח אחרי את הגבאי שלו בחצות לילה, ובאתי ומצאתי אותו יושב וכר קטן על ראשו, ומלובש בעור של זאבים מהופך. ושאל אותי: למדת חכמת הקבלה?— ואמרתי:— הן! — והיה ספר אחד מונח לפניו על השלחן, וצוה אותי לאמר לפניו בספר זה. והספר היה כתוב במאמרים קטנים, ולכל מאמר היתה התחלה: „אמר ר״י, סח לי מטטרון שר הפנים״. אמרתי לפניו עמוד או חצי עמוד, ואמר הבעש״ט:—לא כן הוא. אני אומַר לפניך!—ואמר לפני. ובתוך כך נזדעזע וקם, ואמר: אנחנו עוסקים במעשה מרכבה, ואני יושב!— ואמר בעמידה. ובתוך הדיבורים השכיב אותי במטה כמו עיגול. ושוב לא ראיתי אותו, רק שמעתי קולות וראיתי ברקים ולפידים נוראים. והיה כך ערך שתי שעות. נתפחדתי מאד. ומזה הפחד התחלתי להתעלף.—

ואומר אני הכותב, כמדומה לי, שזה היה קבלת התורה. שכן שמעתי מפי הרב החסיד דק״ק פולנאה [1] שקבל מהבעש״ט תורתו, מה ששייך לנשמתו, בקולות וברקים. ועוד היה אומר זה הלשון: „בכל מיני כלי זמר, כנאמר בזהר הקדש״. ואני לא ראיתי בזהר, שיזכור „ בכל מיני כלי זמר״ בקבלת התורה. אבל שמעתי מהרב זה הלשון: „כמו שקבלו ישראל התורה בכלל, כן קבל הבעש״ט בפרט״.

פעם אחת שאלו להבעש״ט אנשי סגולתו מאמר מן הזהר, ופירש ואמר להם. חזרו ושאלו להמגיד ז״ל, והיה הפירוש מכוון כמו שאמר הבעש״ט. ספרו להבעש״ט. אמר להם:— כסבורים אתם, שהוא יודע בעצמו התורה?—

כשנסע המגיד ז״ל מהבעש״ט, ברך אותו הבעש״ט. אחר כך הרכין הבעש״ט את ראשו שיברך אותו, ולא רצה. לקח הבעש״ט את ידו ונתן על ראשו של עצמו, וברך אותו המגיד.

2. נוסח ב׳.

ר׳ דוב ממיזריטש היה נוסע, כידוע, בכל שנה לקארלסבאד, שהיה חולה ברגליו. ואז לא היה עדיין מתלמידי הבעש״ט, וכשהיו מדברים על הבעש״ט

[1] בעל תולדות יעקב יוסף.

היה ר' דוב מדבר סרה עליו. והנה בכל שנה היה ר' דוב סר בדרך הילוכו לקארלסבאד אל הגאון הפני יהושע [1] ומתאכסן אצלו.

פעם אחת, כשהיה הפני יהושע לומד עם תלמידיו בישיבתו, עמד איש אחד אצל בית המדרש בעגלתו ושלח את משרתו לבית המדרש של הגאון לומר לו, שהאיש היושב בעגלה מבקש מהגאון שיצא אצלו החוצה, כי דבר סתר לו. השיב הגאון להמשרת שאינו יכול לבטל תורה שלרבים: — יבוא הוא לבית המדרש וימתין עד סיום הלימוד. — השיב האיש:— הדבר נחוץ כל כך, שהוא דוחה אפילו תורה שלרבים. — הלך הגאון אל האיש ההוצה, נתן לו שלום ואמר:— מהו הדבר נחוץ כל כך? — אמר האיש: — הנה השוחט שלכם מאכיל טרפות לכל העיר יותר מעשר שנים. כשיסיים כבוד תורתו הלימוד ישלח תיכף אחר השוחט ויודה בעצמו. — אחר שסיים האיש את דבריו נסע במהירות מהגאון, עד שלא היה להגאון זמן לשאול להאיש מי הוא. נתפלא הגאון מהמראה הזה. תיכף סיים הגאון לימודו ושלח אחד השוחט והודה השוחט מכל וכל.

הבין הגאון שזהו הבעש"ט, ששמע את שמעו.

לאחר כמה חדשים בא האיש עוד הפעם, עמד אצל בית המדרש ושלח את המשרת לבית המדרש אל הגאון שיצא החוצה. תיכף הלך הגאון אל העגלה וראת שזהו האיש שהיה אצלו לפני איזה זמן בנדון השוחט. אמר האיש להגאון: — כאשר יתאכסן אצל כבוד תורתו הגאון ר' דוב יאמר לו בשמי שאי אפשר שיהיה בריא ברגליו אם לא שיבוא אצלי.— ונסע גם הפעם במהירות, עד שלא היה זמן לשאול מי הוא.

הבין הפני יהושע שהוא בבירור הבעש"ט.

לאחר כמה חדשים בא ר' דוב לביתו של הפני יהושע, כדרכו בכל שנה ושנה בשעת נסיעתו לקארלסבאד. ספר הפני יהושע לר' דוב ואמר:— אין זה אלא הבעש"ט!— והוסיף:— עצתי נאמנה שיסע אל הבעש"ט, כי לא דבר ריק הוא.— הסכים לזה ר' דוב גם כן.

נסע אל הבעש"ט ונעשה תלמידו, וקבל ממנו רזין דאורייתא.

אמר לו הבעש"ט: — עוד פעם אחת צריך אתה לנסוע לקארלסבאד.— עשה כן: אחר שנה נסע ונתאכסן גם כן אצל הפני יהושע.

דברו שניהם מענין הבעש"ט, והפליא ר' דוב את הבעש"ט כמו אחד התנאים. שאל אותו הפני יהושע: — ותיכן הן כל הקושיות שהיו לכבודו על הבעש"ט? איך יתורצו? — אמר לו ר' דוב:— עד עכשיו הייתי חושב אותו לאיש בין אנשים והיה שייך להקשות עליו. אבל עכשיו, כשאני מכירו, שלא יאומן כמעט שהוא ילוד אשה, אלא ממלאכי מרום, ואי אפשר לנו להשיג אפילו שמץ מה ממהותו, אין לנו יד להקשות דבר.—

3. נוסח ג'.

הרבה היה הבעש"ט מתיגע למשוך את המגיד אל צדו ולא עלה בידו. נסע אל המגיד כמה פעמים ולא הועיל. כמה אמתלאות היה המגיד ממציא

[1] ר' יעקב יהושע (נולד בקראקא ת"מ או תמ"א, נפטר תקט"ז) היה רב בעיירות קטנות, ואח"כ בלבוב (תע"ז—ת"ץ), ברלין, מיץ ופראנקפורט על מאין.

לעצמו כדי שלא לנסוע אל הבעש״ט. חושש היה לביטול תורה, חולשת בריאותו מעכבתו, וכדומה.

לבסוף נסע המגיד למזיבוז. בא אל הבעש״ט בשעת נטילת הפתקות. רואה המגיד: נשים הרבה עומדות, והבעש״ט מטייל ארוכות עם אותן הנשים בענינים של מה בכך. נדמה לו שהבעש״ט נוהג קלות ראש. למראה הדבר הזה נרתע המגיד לאחוריו: — הכזה יהיה רבי שיתקשר אליו? — למחר שכר לו בעל עגלה לחזור הביתה. מכל מקום נכנס אל הבעש״ט ליטול ברכת הפרידה. היה הבעש״ט שוכב בשעת מעשה במטתו. אמר לו הבעש״ט: — אמור לי קודם נסיעתך מאמר מספר הזהר. —

עשה המגיד רצונו ואמר.

כשסיים, אמר לו הבעש״ט: — יפה דרשת, אלא שתורתך היא כגוף בלי נשמה. —

התחיל הבעש״ט מסביר הוא אותו מאמר הזהר עצמו. היו הדברים שמחים, עד שראה המגיד להבעש״ט שהוא מתרומם ופורח באויר עם מטתו.

באותו מעמד נתקשר המגיד הגדול אל הבעש״ט.

4. אחר פטירתו של הבעש״ט היו מצווים לתלמידיו מן השמים שיקבלו את המגיד לרב.

שמעתי מהרב ר׳ יחיאל מיכל דק״ק זלוטשוב, שאמר פה עיר לינץ, כשהיה בכאן בנשואי בנו של ר׳ זאב, שצוו לו מן השמים שיקבל את הבעש״ט לרב וילך ללמוד ממנו, והראו לו מעינות החכמה שהולכים אליו.

וכשנפטר הבעש״ט צוו לו שיקבל את המגיד הגדול ר׳ דוב לרב, והראו לו שאותן מעינות החכמה שהיו הולכין קודם לכן אל הבעש״ט הולכים אל הרב המגיד.

5. העונש.

כשנודע להמגיד הגדול שנעשה מפורסם בעולם, התפלל להשי״ת שיודיע לו איזה חטא גרם שיבא לו עונש זה.

6. האיך נעשה החוזה מלובלין תלמידו של המגיד.

אביו של הרבי מלובלין היה דר בלאנצוט, ובנו ר׳ יעקב יצחק [1]) היה עלם טוב ויודע תורה. עשה אביו עמו שידוך מעיר אחרת עם גביר אחד. הגביר הכין לחתן בגדים וגם לאביו נתן מעות וגם להוצאות. כשהגיע זמן החתונה נסעו אל הכלה כמנהג העולם. כשבאו לשם אמר החתן לאביו: — חז״ל אמרו שאסור לקדש האשה עד שיראנה, ואני לא ראיתי את הכלה. — אמר לו אביו: — טוב, תוכל לראותה. — שלח אל המחותן, שהחתן רוצה לראות את הכלה. באה הכלה מקושטת, בחברת בתולות אחרות, ואביו הראה אותה לו. אחר זה התחילו לדבר שצריכין לילך לכסות הכלה. אמר החתן לאביו: — לא אלך. — אמר לו אביו: — ולמה? — השיב לו: — מפני שראיתי שתי וערב על מצחה. — האב ידע

[1]) נפטר ט׳ באב תקע״ה.

שהעלם שלו הוא אדם כשר וירא שמים, אבל לא היה מחזיק אותו לחוזה. אמר לו אביו: — מה דברת? הלא חז"ל אמרו: מוטב שישליך את עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. אם לא תלך לחופה תעשה להם בושה גדולה, ומה גם שהוציאו הרבה על הנשואין. — אמר לו: — ומה אעשה? הלא ראיתי מה שראיתי? — השיב לו אביו: — נלך עמה לחופה, ואחר כך אם תרצה לדור עמה — מה טוב, ובאם לאו — לאו. — הלכו לחופה. בבקר נסע אביו לביתו, וחשב בלבו: — הלא השארתי אותו בבית גביר, ומסתמא יהיה טוב. — והוא לא חפץ אפילו לראות אותה. מתחלה היו שותקים לו, כי לא ידעו מה זאת. אבל אחר כך, לאחר איזו שבועות, אמר לו חותנו: — למה תבייש את בתי? אם לא הוטבה בעיניך תן לה גט פטורין, ואני אחזיר לך את בגדיך הקרועים ולך לדרכך. — נתן לה גט. אחר זה חשב: — אם אבוא אל אבי בבגדים קרועים ימות מחמת צער. אלך אל הרבי ר' דוב. — הלך ושהה שם שבע שנים, ולמד שם תורה יומם ולילה. אחר זה, כשנבלע בו תורה הרבה ויראת שמים, חזר לבית אביו ללאנצוט.

7. האיך נתקרב ר' אלימלך מליזינסק אל המגיד.

הצדיק ר' משולם זוסיל[1]) כשהיה עדיין רך בשנים נעשה חבר לחסידים שהיו משמשים את המגיד ממיזריטש. ר' משולם זוסיל היה מתבודד במחבואות וביער ושם היה מנעים זמירות ותושבחות לשם יתברך בהתלהבות ובאהבה עזה, ותמיד היה נראה כאדם משוקע ברעיונותיו ותוהה. ואחיו הרב ר' אלימלך עדיין לא היה מסתפח אז לחברת החסידים ואנשי מעשה, והיה מתעסק בתלמוד תורה, כדרך הלומדים. כשראה ר' אלימלך את אחיו בהתנהגותו, שהוא הולך שומם ומהורהר תדיר ברעיונותיו, שאל אותו למה הוא מתנהג כל כך בזרות. החזיר לו ר' משולם זוסיל: — אחי, אספר לך מעשיה נפלאה, ומתוכה תבין ותדע הכל. —

במדינה אחת היה מלך גדול וחכם נפלא. כל בני המדינה אהבוהו אהבה עזה. היה שם במדינה בעל מלאכה אחד עשיר מופלג, שנתעשר ממלאכתו. לימים עלה במחשבתו: — איזו תועלת יש לי בהון הרב הזה? הן תענוגות בני אדם לא אהבתי מנעורי, ואין לי בעולמי אלא הלחם אשר אוכל והמלבוש אשר אלבש. אם כן מה יש לי מכספי הרב? — נמלך בלבו למכור כל הונו ורכושו ולנסוע לעיר המלוכה. שם יפזר את כל הונו, ובלבד שיעלה בידו להיות מן הקרובים למלכות והמתענגים מאור פני המלך. אמר ועשה: מכר כל חפציו היקרים ונסע לעיר המלוכה. היה הולך וחוזר בין שרי העיר וסגניהם לחקור ולדרוש אם יש איזו התמנות במלכות. הודיעוהו כי יש התמנות אחת: להיות מסיק תנורי בית המלך. אך גם משרה זו לא תנתן אלא לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. אמר בעל המלאכה בלבו: — מה לי התמנות זו או התמנות אחרת? אחת היא לי. הן אנכי פזרתי הוני ורכושי מאהבתי למלכי ובכדי שמלך ביפיו תחזינה עיני. עכשיו עלי לפזר שארית ממוני בכדי לשחד השרים

[1]) ר' משולם זוסיל מאנופולי נפטר ב' שבט תקס"ז (בן ע"ז שנים). ר' פנחס מקוריץ היה אומר על תורתו של ר' זוסיל שהיא בלי לבוש (כלו' שחסרים הדיבורים).

וסגניהם שיקבלוני להתמנות זו, ובזה תמצא נפשי עונג, כי אהיה רואה פני המלך. — הדבר עלה בידו, והשרים שמוהו מסיק התנורים בבית החרף של המלך.

כשהיה מסיק התנור היה מטה אזנו אל חורי החדר אשר המלך היה שם, לשמוע מה בפי המלך: אם חום הבית הוא טוב, אם הוא רב או מעט או ממוצע וממוזג. והיה מתהפך בתחבולותיו לעשות נחת רוח למלכו. הביא הדבר לידי כך, שהיה חום הבית ממוזג לפי המדה כאשר אהב המלך, לא פחות ולא יותר. כל היום היה עובד עבודתו, להכין את העצים במדה ובמשקל, בכדי שיהיה החום שוה יום יום.

לימים רבים התפלא המלך על מזג חום הבית, המענגהו יום יום, ושאל את שריו על זה. ספרו לו הדבר, כי במדינת המלך היה איש אשר אהבתו למלך בערה בו כאש ומכר כל אשר לו ובזבז הונו ורכושו בעבודתו למלך, למען יוכל לשרתהו, וכאשר בא לעיר המלוכה לא נמצאה בשבילו שום התמנות אלא להיות מסיק תנורי בית החרף של המלך. וגם אינו יודע לא כתב ולא לשון, ואינו מבין שום חכמה, ולכן שמו על שכמו רק אותה המשרה. אך הוא מרוב אהבתו אל המלך יעמיק בכל יום תחבולותיו להביא המלאכה לידי שלימות, למען יתענג המלך מעבודתו.

צוה המלך עליהם להביא לפניו את האיש ההוא, כדי שיראה פני אוהב נאמן כמותו, יהיה מי שיהיה, אף על פי שאיננו חכם ובר שכל גדול.

בא לפני המלך. שמח עליו המלך מאד, ושאלהו: — מה יקר וגדולה אעשה לך, אהובי? — ענהו האיש באהבה רבה ובענות רוח: — יקר וגדולה לא חפצתי. הון רב ורכוש גדול היה לי, והכל פזרתי מאהבתי למלכי. כל תשוקתי היא לשרת את המלך. רק בזאת יאות לי המלך, כי אוכל לראות פני מלכי בכל שעה שתבער בקרבי רוחי, רוח האהבה. —

כשמוע המלך את דבריו שמח מאד על רוב אהבתו אליו, אבל צר היה לו מאד למלא משאלתו, כי לא לכבוד הוא למלך לְהֵרָאוֹת בכל רגע לעיני עבדיו. ובפרט לעבדיו הנמוכים והשפלים, שיהיו באים לפניו בכל רגע שירצו, אין זה מנימוסי המלוכה. אמר לו המלך: — אהובי, בדבר זה אי אפשר למלא רצונך. אך בזה התנאי אסכים, שתעשה לך בעליית הבית חור קטן, ודרך שמה תהא רואה את פני, כי תעמיד לך שם זכוכית מְקָרֶבֶת, ובכל שעה שיעלה על מחשבתך לראות את מלכך תשקיף במקום זה ותראה אותי, ואותך לא יראה איש. —

שמח האיש על טובת המלך אליו והודה לו בקידה והשתחויה. ובכל פעם שהיה לבו מלא מאהבת המלך היה ממהר אל המקום ששם היתה קבועה הזכוכית המקרבת ומביט משם פני מלכו ומתענג ושב למקומו.

בימים ההם עשה המלך משתה גדול לכל שריו, ובנו יחידו היה בראש הקרואים. בתוך המשתה, כטוב לבו של בן המלך ביין, הוציא מפיו דברים בלי השכל ודעת במעמד המלך והשרים. המלך כעס מאד על בנו, כי ידבר בלי בינה לפניו ולפני השרים, וגרשהו מביתו וצוה עליו שיהא מגורש מבית אביו לזמן שנים עשר חדש, ולבל יחזה פני אביו המלך כל אותן הימים.

היה לו לבן המלך געגועים גדולים לראות פני אביו, ולא יכול. היה רואה לפעמים האיך מסיק התנורים מכניס ראשו בעליית בית אביו ומביט ממקומו על דבר מה. שאלהו על הדבר הזה. ספר לו מסיק התנורים את כל אשר קרהו קודם שבא אל המלך ואחר בואו לשרת את המלך ואת כל טובתו אתו, כי בכל שעה שירצה יראה את המלך ממקום זה. בקש בן המלך שיתנהו האיש להביט גם הוא, שיראה את פני אביו האהוב לו מאד. האיש נתן לו את בקשתו, ובן המלך ראה משם את פני המלך והתענג.

אמר האיש לבן המלך: — אי לך, בן המלך, שנגרשת מעל שלחן אביך. אני איש סכל, ואין לי לא חכמה ולא בינה, ואיני יודע לא כתב ולא לשון, ובזיון הוא למלך כי איש כמותי יהא בא לפניו בכל רגע ורגע, — ניתן לי עונג ושעשוע זה, כי צווני בחסדו לעשות חור זה שדרך בו אוכל לראות על ידי זכוכית מקרבת את פני המלך, — ואתה, בן המלך, הנך חכם ובר דעת, ואתה מן הקרואים היושבים ראשונה לפני המלך, היה קשה עליך לשום לבך שתהא מדבר בפני המלך בהשכל ודעת, ושלא תדבר דברים בטלים והבלים. אוי לאותה בושה וכלימה! שמעני, אדוני: מהיום ואילך הַשְׁגִּיחָה על אופני דיבורך, שלא יוציא פיך דבר שלא כרצון אביך ושלא תדבר דבר והוא זר למחשבותיך, אלא מחשבותיך ושפתיך יהיו תואמים, ואז תהא יושב תדיר לפני המלך ופנים אל פנים תחזינה עיניך את אביך המלך ביפיו.—

כשסיים ר׳ משולם זוסיל את המשל, אמר לאחיו בגודל ענותנותו: — אחי אחי! אתה יודע כי אין בי לא תורה ולא חכמה, לכן צריכני לעבוד עבודת עבד בעמל רב ויגיעת נפש עד שאוכל לראותו. אבל אתה, שתלמיד חכם מופלג אתה, אינך צריך אלא להשגיח יפה על דיבורך ולימודך ותפלתך, שיהיו מחשבותיך ולבך עם כל הדיבורים שאתה מדבר בתורה ותפלה, ואז תהיה מהיושבים ראשונה במלכות ומרואי פניו, יתברך שמו לעד ולנצח נצחים.—

אז נסע ר׳ אלימלך עם ר׳ משולם זוסיל אל המגיד ממיזריטש והיה לו תלמיד מובהק.

8. גוף ונשמה.

כשחזר ר׳ שמילקא מנסיעתו בפעם הראשונה אל המגיד הגדול שאלוהו מה למד. החזיר: — קודם נסיעתי הייתי מסגף את הגוף כדי שיוכל לסבול את הנשמה. עכשיו ראיתי ולמדתי שהנשמה תוכל לסבול את הגוף ואין היא צריכה כלל לפרוש מן הגוף. וזהו שאמר הכתוב „ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם״,— דהיינו שלא תגעל הנשמה את הגוף.—

9. האחים ר׳ שמילקא ור׳ פנחס תלמידי המגיד.

הרבנים הקדושים האחים ר׳ שמילקא ור׳ פנחס נתבקשו ביחד על כסא הרבנות בק״ק פראנקפורט על מאין ובק״ק ניקולשפורג. ובהיות שק״ק פראנקפורט על מאין היתה קהלה גדולה ונכבדת מק״ק ניקולשפורג, לא הכריעו אנשי הקהלות ביניהם, מי ישב על כסא הרבנות בפפד״מ ומי יהיה בק״ק ניקולשפורג, ופסקו ששני הרבנים בעצמם יכריעו ביניהם. והגם כי ר׳ שמילקא היה קשיש מאחיו, עם כל זה ברוב ענותנותו אמר כי אחיו ר׳ פנחס הוא הגון יותר לרבנות של

ק״ק פפד״מ. אבל אחיו תלה הגדולה באחיו, לפי שהוא גדול ממנו. לבסוף הסכימו שניהם, שכאשר יִפָּטְרוּ מהרב הגדול המגיד מישרים דק״ק מיזריטש ישאלו את פיו הקדוש, וכאשר יגזור כן יעשו. וגם ישאלו ממנו מאמר אחד מהזהר, שלא יכלו לעמוד על הבנתו.

כשבאו לבית הרב התחילו האחים מדיינים זה עם זה, מי ילך בראש, כי כל אחד אמר לאחיו שהוא גדול ממנו. מיד אמר הרב המגיד בזה הלשון: – הרב דק״ק ניקולשפורג ילך בראש, כי הוא גדול האחים.–

כשנכנס לפנים סיפר להם הרב מעשה בשר אחד ומנהגו עם עבדיו והיכליו. כשסיים הספור צוה להם שילכו בשלום. ולא שאלו ממנו מאמר הזהר.

כשבאו לאכסניה שלהם נתיישבו בדבריו, כי בודאי לא ספר לבטלה, וראו בעין פקוחה שהוא משל ומליצה, ומתוכם הבינו מאמר הזהר על בוריו.

10. קרבת המגיד.

אחד מתלמידי המגיד ספר:

– כשהיינו נוסעים אל רבינו הקדוש, כמעט שעברנו תחומה של העיר נתמלאו כל בקשתנו. וכשהיה מתעורר עוד איזה חפץ בלב היה מתמלא תיכף כשנכנסנו לביתו של המגיד. אבל אם נמצא מכל מקום עוד אדם שנשתייר לו איזו השתוקקות בתוך לבו – אך ראה פני המגיד מיד מצא לו מרגוע.

11. השפעה.

פעם נסעו תלמידים אחדים אל המגיד. גמרו ביניהם:– לא נשתהה הרבה אצל רבינו. די לנו לחזות פני קדשו. –

צוו על בעל העגלה שימתין להם בחוץ, והם נכנסו אל המגיד לקבל פניו. ספר להם המגיד מעשיה מעשרים וארבע תיבות. שמעו דבריו, ואחר כך פרשו להם. יצאו ואמרו לבעל העגלה:– סע לך לאט, ואנו נלך אחריך.–

היו הולכין אחר העגלה ומסיחין בדברי המעשיה ששמעו מפי קדשו. היו הולכין אחר העגלה כל היום וכל הלילה. כשעלה עמוד השחר עמד בעל העגלה, הפנה ראשו אליהם ואמר:– לא די לכם ששכחתם תמול להתפלל מנחה ומעריב, אלא שרוצים אתם לאחר גם זמן תפלת שחרית!–

חזר על דבריו אחת ושתים ושלש וארבע עד שהאזינו לדבריו.

12. עשרת הדברים.

ר׳ משולם זוסיל מאנופולי היה נוסע אל המגיד ב׳ פעמים בשנה, פעם בימות הקיץ ופעם בימות החרף, והיה שוהה בכל נסיעה ג׳ חדשים.

פעם, בימות החרף, בא ר׳ זוסיל אל המגיד ביום ו׳ בבקר. המגיד היה מעביר הסדרה והוכרח ר׳ זוסיל להמתין בקבלת שלום עד שסיים העברת הסדרה.

תיכף אחר שאילת שלום אמר לו המגיד:

– ר׳ זושי רחימאי, גוזרני עליך שתסע עוד היום בחזרה לביתך.–

– אבל, הרי באתי לזמן של שלשה חדשים. לא אוכל להסכים לגזרת הרבי אלא בתנאי שיתן לי הרבי כח השפעה כפי מה שאני מקבל אצלו במשך שלשה חדשים.–

— טוב, החזיר המגיד, אתן לך הדרכה. אם תשים אליה לב תוכל להוציא ממנה מה שתרצה. עליך ללמוד שלשה דברים מתינוק ושבעה דברים מִגַּנָּב.

שלשה דברים מתינוק:

א) התינוק הוא שמח תמיד, ואין בו מרה שחורה.

ב) התינוק אינו יושב בטל אפילו רגע אחד.

ג) התינוק כשהוא בא לבקש דבר מאביו, ואפילו דבר קטן, מיד הוא פותח בבכיה.

שבעה דברים מגנב:

א) הגנב עיקר עבודתו הוא בלילה.

ב) הגנב אם לא עלה מבוקשו בידו בלילה אחד אינו מתעצל ומשתדל להשיג בלילה השני.

ג) הגנב וחבריו אוהבים זה את זה ומוסרים נפשם זה בעד זה.

ד) הגנב מוסר נפשו אפילו על דבר קטן ואפילו על דבר המוטל בספק.

ה) הגנב מוכר בבקר בחצי־חנם מה שגנב בלילה, שלא יכירו מה שבידו.

ו) הגנב אינו מודה על גניבתו. מקבל הוא הכאות וכל מיני ענויים קשים והוא באחת: — איני יודע! —

ז) הגנב אומנתו יפה לו ולא יחליפנה בשום דבר.

13. מדה כנגד מדה.

לר׳ זוסיל מאנופולי היה מוכסן אחד, שהיה נוסע אליו ומביא לו פעם בפעם פדיונות.

פעם בא אל ר׳ זוסיל ולא מצאהו בבית. שאל: — היכן הרבי? — החזירו לו: — נסע אל הרבי שלו, אל המגיד הגדול. —

אמר בתמיהה: — האיך? רבי גם כן יש לו רבי? אם כן למה לי לנסוע אליו, אסע אל הגדול. —

נסע אל המגיד הגדול. נכנס אליו, נתן לו פדיון נפש וחזר הביתה.

מאותו זמן התחילו עסקיו מתמוטטין והולכין, ולבסוף נעשה יורד.

היתה אשתו מציקתו ומתרעמת: — למה עזבת את רבך? סע אל רבך הקודם! —

נסע שוב אל ר׳ זוסיל וספר לו המעשה מתחלה ועד סוף. ועכשיו הוא תמה: כל זמן שהיה נותן לר׳ זוסיל היה מתעשר, ואחר שנתן לרבו הקדוש ירד מטה מטה. וסיים: — וכי כך הוא היושר? הלא כבודו בעצמו מודה שרבו הקדוש הוא גדל ממנו! —

— דע לך — השיב לו ר׳ זוסיל — שבודאי רבי גדול ממני באלף מדרגות, ועם כל זה הדבר פשוט: כל זמן שהיית נותן למי שיהיה, כמו זוסיל, היה הקב״ה מתנהג עמך מדה כנגד מדה ונותן גם כן למי שיהיה. אבל כשאתה התחלת לבקש לך מיוחסים, רוצה הקב״ה גם כן לבקש לו מיוחסים. —

14. הרב בעל התניא ראה את האר״י ז״ל בבית המגיד.

כשהיה המגיד אומר דברי תורה היתה שכינה מדברת מתוך גרונו ורוח ה׳ דבר בו, והיה מופשט מהעולם ממש.

פעם אחת ראה התניא שהמגיד הוא מופשט מהעולם יותר מבכל פעם, בתוך האמירה הפסיק מלומר כמו חצי שעה.

ראה שנכנס איש אחד מלובש במלבושים של עולם הזה, ובא אצל המגיד ודברו זה עם זה כל החצי־שעה. מה שדברו לא שמע.

באותו זמן היה ר׳ פנחס גם כן בסעודה שם אצל המגיד. שאל ר׳ פנחס להמגיד על האיש מי הוא, ואמר לו שזהו האר״י ז״ל.

15. המגיד חושש שמא יחשבוהו רשע אפילו שעה קלה.

פעם, כשהיתה החבריא אצל המגיד ברובנו, אמר להם: — בני, גוזרני עליכם שבמשך ג׳ ימים תאספו לי סכום של שלשת אלפים רובל. — היו התלמידים תוהים ותמהים: — רבינו, מהיכן נטול סכום גדול כזה? ואם נמכור אפילו בגדי שבת שלנו וכל חפצינו, האם יעלה בידינו סכום זה! — החזיר הרב: — אין זה שייך לי. תקחו מהיכן שתקחו ובלבד שיהיה הסכום ברשותי. — נפוצו בני החבריא בסביבה והביאו אותו הסכום. באו ביום השלישי אל הרב והכניסו הממון. רואים הם והנה נכנס אדם אחד. תיכף, כשראהו המגיד, פנה אליו ואמר: — הא לך שלשת האלפים! — נטל אותו בר נש המעות והלך לו.

התחיל המגיד מספר לחבריא: — הס״מ בא אלי ותובע: — רבי, תחזיר לי ג׳ אלפים שלי! — הייתי תמה ושאלתיו: — איזו ג׳ אלפים? — אומר הוא לי: — אתה שואל איזו? והרי הפתקה שלך בחתימת ידך: אם לא תרצה לסלק אזי נלך אל הרב לדין־תורה. —

הייתי מהרהר: בודאי הוא מתכוון לדברי המשנה שפסקה [1]): כשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, — הוא רוצה שאהיה לכל הפחות רשע לרגע אחד ואהיה עמו במחיצה אחת, ואחר כך ימשכני כבר להלן. אז גמרתי בדעתי: אתן לך ג׳ האלפים ואתה לא תצודני! —

16. המגיד מאבד חלקו בעולם הבא מחמת התעצמותו בעליונים בעד אחרים.

פעם אחת הרבה והפציר המגיד ממיזריטש בתפלה עבור חולה אחד, ולא רצה לנטות מעליו עד שיתרפא. הודיעו לו מן השמים כי אבד חלקו בעוה״ב עבור זה: נתבהל מאד. אבל מיד השיב אל לבו, ואמר: — הנה כי כן אין לי עוד לצפות לעולם הבא. עכשיו באה העת להתפלל עבור ישראל ולזעוק אל ה׳ באמת, בלי שום מחשבות גמול בעולם הבא, כי אין לי לצפות כלל. —

17. שיחתן של מסיקי התנור.

כידוע, היה המגיד הגדול מקרב אליו בבחינת תלמידים רק אנשים מצוינים, ורגיל היה בפיו, שאין אלו אלא נרות של שעוה יפים וצריכין רק הדלקה בכדי שיהיו מעלין להבה טהורה. היו הרבה מן הבאים אליו חוזרים כלעומת שבאו, מחמת שצפה המגיד וראה שאין דרכו דרכם. ועוד היו כמה אברכים שלא הגיעו למעלה של תלמידים, אלא שהיו שרויים בקרבתו של המגיד הגדול

[1]) אבות ו׳ ח׳.

כדי לשרת לפניו ולפני תלמידיו, והיו קורין לאותן הצעירים בשם מסיקי התנור, לפי שהיתה עבודה זו גם כן מן הדברים שהיו עוסקין בהם.

פעם בלילה אירע שאחד מן התלמידים, ר׳ שניאור זלמן, היה שומע קודם השינה האיך שבהדר הסמוך היו יושבין אצל התנור ועוסקין בעבודתם שלשה מן מסיקי התנור ואגב היו מסיחין בענין עקידת יצחק.

פתח האחד ואמר: — מה זה שמשבחין כל כך לאברהם אבינו? מי לא היה עושה כמעשהו אילו בא לו הצווי מהשי״ת? כמה היו בעולם שמסרו נפשם על קדוש השם מבלי שיבוא להם שום צווי על זה! מה אתם סבורים בזה?—

אמר השני: — לדעתי, אין זה דבר גדול כלל אצל בני ישראל שיתנו כל מה שיש להם עבור קדושת שמו ית׳, שהרי יש בהם ממדות אבותיהם הקדושים. אבל אברהם הרי היה בנו של עכו״ם.—

החזיר הראשון:— ואיזו ערך היה לזה בשעה שנגלה עליו השי״ת בכבודו ובעצמו ודבר עמו?—

המשיך השני דבורו ואמר: — אבל, הרי השכים בבקר והלך תיכף ומיד לדרכו, מבלי שישהה עם יצחק בביתו אפילו שעה קלה.—

פרכו הראשון שוב:— ואילו בא אלי הצווי מפיו יתברך עכשיו, לא הייתי ממתין כלל עד הבקר, אלא שהייתי מזדרז מיד, באמצע הלילה, למלא אחר דברו.—

ענה ואמר השלישי שבחבורה: — הכתוב אומר „כי עתה ידעתי״, ועוד „ולא חשכת את בנך את יחידך ממני״. מן הלשון „ממני״ משמע, שאפילו בשעה שהיה המלאך אוחז בידו של אברהם לא היה אברהם מרגיש כל כך השמחה שישאר יצחק בנו בחיים כמו שהיה מרגיש, עוד יותר מקודם לכן, גודל השמחה שנתמלא על ידו רצונו של מקום. והיינו מה שהכתוב אומר „כי עתה ידעתי״,— עתה, כשהיה המלאך אוחז כבר בידו של אברהם!—

נשתתקו הראשון שבחבורה וגם השני, ולא החזירו כלום.

יותר לא היה ר׳ שניאור זלמן שומע דבר. לאזניו היה מגיע רק קול נִקְנוּק העצים וּפִצְפּוּצָן.

18. הרושם של הרדיפות מצד המתנגדים על המגיד.

בשנת תקל״ב, כשעשו המתנגדים בק״ק פינסק הרדיפות הגדולות והמשונות על ר׳ לוי יצחק, בעל קדושת לוי, הלך לו לרובנו והיה יושב בבית המגיד הגדול. אולם המתנגדים היו מציקים מאד לבני ביתו של ר׳ לוי יצחק, ושלחו לו בני ביתו מכתב לרובנו להודיעו מזה. סיפר ר׳ לוי יצחק הדבר לחבריו. הסכימו כלם שבשבת קדש בשעת הסעודות, במושב כל התלמידים, יקרא ר׳ לוי יצחק את המכתב בפני המגיד. וכן עשה. אך המגיד לא השיב כלום.

נתוועדו התלמידים במוצאי שבת לטכס עצה בעצמם. לא מצאו שום עצה, אלא להפך כל החרמות שמחרימין אותם שלא כדת על המחרימים בעצמם, כי כן הדין. וביחוד על הרב החדש אביגדור, שנתמנה בפינסק במקום ר׳ לוי יצחק, שהיה מבזה את הרב הקדוש ובני ביתו ומציק להם, כדי שיעקרו את דירתם מפינסק ויוכל הוא להתבסס על חזקתו. היו שם באותו מעמד ט׳ תלמידים, והרב

בעל התניא היה העשירי. אבל הוא לא היה עמהם בויעודם, והיו מסופקים אם ירצה התניא להשתתף עמהם, מחמת שהמגיד לא השיב כלום לר׳ לוי יצחק, כשקרא לפניו את המכתב. המציא אחד מהתלמידים, שישאלו את התניא מה צריך לעשות להם על פי דין־תורה, וכשישיב „כך וכך״, אז יאמרו לו: — קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא.— עשו כן, והמצאה זו הצליחה להם. שנשתתף עמהם התניא, ועשו מה שעשו.

שכבו התלמידים לישון. בתוך כך נשמע קול הַקַבִּים של המגיד דופקין. הקיצו התלמידים. אמר להם המגיד: — בני, מה עשיתם בלילה זה? — השיבו התלמידים:— כשל כח הסבל, ועל כן עשינו כזאת וכזאת.— אמר להם המגיד: — תדעו שבזה הפסדתם הראש שלכם. אך זאת הרווחתם, שבכל עת שיהיה מחלוקת בין החסידים והמתנגדים תהיה יד החסידים על העליונה.—

וכך הוה: בתוך שנה זו, י״ט כסלו תקל״ג, נפטר הרב המגיד.

19. האיך ששידך המגיד לבנו האלמן ר׳ אברהם מלאך עם כתו של בעל משנת חכמים והאיך שהיה מחשיב לכלתו זו ובא לאחר פטירתו מעולם האמת ומדבר אתה בחלום במשך כל ימי חייה.

[שמעתי מהרב מ׳ מנחם, ששמע מפי כלת הרב המגיד מישרים הגדול, אשת הרב מ׳ אברהם [1].]

כשנתאלמן בנו הקדוש ר׳ אברהם זצ״ל, קרא [המגיד ממיזריטש] לשני חשובי העיר ואמר להם: — בקשתי שתסעו לק״ק קרימניץ ותשדכו לבני שיחיה בת הרב ר׳ פייוול, בעל ספר משנת חכמים, ותביאו אותה לכאן.

מיד עשו כאשר צוה עליהם, והכינו לעצמם עגלה טובה עם סוסים, וגם בגדי כבוד, שיהיה להרב לתפארת, ושמו לדרך פעמיהם. באו לק״ק קרימניץ ועמדו בבית אכסניה. כשנחו מדרכם, תיכף אחר התפלה, הלכו לבית הרב מוה״ר פייוול. והרב היה דרכו שלא לעסוק בשום עסק פרנסה, כי אם לעסוק בתורה כל הימים, לרבות הלילות. רק אשתו היא היתה עקרת הבית לעסוק בפרנסה. כשבאו לביתו והנה אשתו באה מבית הכנסת. שאלה להם לשלום, ואמרה: — אחי, מאין באתם? — אמרו: — מק״ק מיזריטש. — אמרה: — מה מעשיכם כאן? איזה משא־ומתן, או דבר אחר? — ספרו לה המעשה, — איך שרבינו הגדול שלח אותנו לדבר בבתכם שתנשא לבנו שנתאלמן מקרוב. — היה לצחוק בעיניה, כי לא ידעה את הרב ולא שמעה את שמעו, ומה גם כי הבתולה היתה בת י״ב שנה, ולא עלה עדיין על דעתם לחפש ולהקור אחר שידוכים לשדך את בתם. אחר רבוי הצעת הדברים נכנסו דבריהם באזניה, ואמרה: — הלא בעזרת השם בעלי הוא בביתי, מה איכפת לי? כטוב בעיניו יעשה.—

שלחו אחר הרב מוה״ר פייוול לבית המדרש ובא לביתו. הציעו לפניו דבריהם, עד שישר הענין לפניו, ומיד צוו שיבא הסופר לכתוב התנאים במזל טוב. כשהתחילו לכתוב התנאים, אמרו המשולחים: — כטוב בעיניכם כתבו על

[1]) ר׳ אברהם מלאך, בעל חסד לאברהם.

המלך, — רק בזמן הנשואין אמרו שאי אפשר בשום אופן להרחיב הזמן. והם טענו: — הלא אמרו רז״ל נותנין לבתולה י״ב חדש?—ובפרט שעדיין לא עלתה על מחשבתם להשיאה בקרוב, ואין לה בגדים ומטה מוצעת מן המוכן. השיבו המשולחים: — על זאת אין אנו מקפידים, אבל אי אפשר בשום אופן להרחיב זמן החתונה, כי אם היא תסע עמנו תיכף ומיד. — אחרי אשר מה׳ יצא הדבר הסכימו גם לזאת. והיתה ההסכמה שהרב ר׳ פייוול, בכדי שלא יבטל מתלמודו, ישאר בביתו, והכלה עם אמה תסע אל החתונה.

שכרו עגלה טובה עם סוסים בשבילן גם כן, ונסעו עם המשולחים.

והנה בכל הדרך היתה פליאה בעיניה של המחותנית על עצמם, מה זאת היה להם שנתפתו לכך. באו לק״ק רובנו. באו כל אנשי העיר מקטון ועד גדול, אנשים ונשים וטף, לקבל פניהן וליתן שלום להכלה של הרב הגדול. נתקררה דעתה של המחותנית מעט. אחר כך, בבואן לק״ק מיזריטש, יצאו לקראתן מחוץ לעיר אנשים וטף, עד שהוכרחו לילך לאט מפני רוב עם שיצאו לקראתן. ובבואן העירה יצאו כל הנשים לקראתן ליתן להן שלום, עד שבאו נגד בית הרב, ויצא הוא ובנו לקבל פניהן ונתנו להן שלום. אחר כך נסעו לאכסניה שלהן.

היתה החתונה ושבעת ימי המשתה בשמחה גדולה, ואמרו דברי תורה כיד המלך. אחר החתונה נסעה המחותנית לביתה בחדוה רבה, כי מעולם לא ראתה ולא שמעה כזאת.

והרב קירב את כלתו מאד.

פעם חלמה והנה נכנסה לטרקלין גדול, ושם יושבים סנהדרין, זקנים ונשואי פנים, ובקשו ליקח את בעלה ממנה. צעקה לפניהם וטענה כמה טענות לפני הבית־דין.

הקיצה והנה חלום. אבל לא ספרה לשום אדם. והגם כי היתה בבית הרב לא ספרה לו.

בלילה השני חלמה גם כן אותו החלום, ולא ספרה דבר. בלילה השלישי חלמה שוב אותו החלום, והיא טענה לפניהם, עד שלבסוף אמרו לה: — ראי, מפני שטענותיך נכוחות מאד, לכן נותנים אותו לך במתנה לשתים עשרה שנה.—

למחרתו, כשבאה אל הרב בבוקר, נתן לה הרב גודל תשואות חן וברך אותה עבור טענותיה הנכוחות, שהאריכו זמן בנו י״ב שנה. וכן עלתה לו.

לאחר כמה שנים עלה הרב לשמים ושבק חיים לכל חי. ועם כל זאת בכל צרתם או באיזה דבר המצטרך היה נגלה הרב אליה בחלום והיה מצוה לה מה לעשות.

פעם אחת בליל ו׳ בא בחלום אליה, ואמר: — תאמרי לבעלך או שיחליף דירתו בדירתך, או, על כל פנים, יעמיד הספרים שלו בחדר שלך. — בבוקר אמרה לבעלה. לא השגיח בזה, ואמר: — למה לא אמר לי ואמר לך? — ובעונותינו הרבים נשרף חדרו עם הספרים בלילה.

אחר זה נסע הרב מוה״ר אברהם במדינה. בבואו לק״ק חוואסטוב [1]) קיבלו אותו בכבוד גדול ומינוהו לרב ונתנו לו פסיקת דמים. שלח שליח אחר אשתו שתבוא גם כן לשם לימים נוראים. כשבא השליח, בא הרב המגיד בחלום אליה ואמר לה; — אל תסעי בעגלות אלו לק״ק חוואסטוב. — בבקר מאנה לנסוע. היה רעש גדול בין הצדיקים ר׳ משולם [2]) ור׳ יהודה ליב כהן [3]), כי רצונם היה שתסע לשם למלא רצונו של הצדיק. אבל היא לא השגיחה בהם.

לא ארכו הימים עד שבעונותינו הרבים נגנז ארון אלהים שם, בק״ק חוואסטוב, ושלחו שליח לק״ק אנופולי, ונתביישו הצדיקים מאד ממנה, שהאשה היטיבה לראות יותר מהם. אבל הם הסתירו הדבר ממנה, רק גלו הדבר לבנה הרב מוה״ר שלום [4]), שהיה קטן, בכדי שיאמר קדיש, באופן שלא יגלה לאמו. אבל היא מרוב חכמתה היה תמוה בעיניה זריזות בנה לקום בבקר השכם ולילך לבית הכנסת, מה שלא היה רגיל בזה. לפיכך, כאשר הלכה מבית הכנסת, סמכה את עצמה לכותל בית המדרש לשמוע אם אומר בנה קדיש יתום. אבל לא עמדה על בירור הדבר, עד שאחר התפלה פתחה אותו בדברים, ואמרה:— מה אתה מסתיר את דבריך? הלא שמעתי מאחורי הכותל איך שאמרת קדיש יתום.— הוכרח לגלות לה האמת, והתאבלה על בעלה.

אחר עבור שבעת ימי אבלות נסעה לק״ק חוואסטוב לקבל עזבון בעלה. בבואה לשם קיבלו אותה בכבוד גדול, ולכבודה עשו באותה שבת סעודה באכסניה שלה, ואכלו כל אנשי שלומינו שם לכבודה, בכדי לנחמה מעט. אבל היא לא קבלה תנחומין.

בסעודה השלישית נתאספו לשם כמעט כל אנשי העיר ושרו זמירות, כנהוג. והיא, במר נפשה, ישבה עצובה על מטה כבודה עם אשת הבעל־בית. נתנמנמה וראתה בחלום, והנה טרקלין גדול נאה ומהודר, ופתחה פתח אחד ובא בעלה הרב ר׳ אברהם לבית, מאיר כשמש בצהרים, שמח מאד. אחריו נכנסו כמה זקנים נשואי פנים. אמר להם: — רבותי, שבו! — ישבו סביב השולחן. אמר להם: — הנה זוגתי, תחיה, יש לה תרעומת עלי על כמה דברים שנהגתי בפרישות יתירה, והדין עמה. ואני מבקש ממנה מחילה לפניכם. — אמרה: — מחול לך בלב שלם. — אמר עוד לפניהם: — הנה התורה התירה שתנשא לבעל אחר, ובפרט שהיא בחורה, בת כ״ד שנים, ולא אוכל לעכב בידה. אבל אם תסכים שלא להנשא לאחר, אז כל מחסוריה עלי, ובניה בוודאי קודם שתבוא לביתה יהיה לכל אחד מעמד טוב.

הקיצה, ומיד פניה הנזעמים לא היו לה עוד, כי נתנחמה מדבריו.

כשבאה לביתה מיד נזדמנו לה שידוכים לבניה ולבנותיה, וה׳ שלח

---

[1]) =פאסטוב (Фастовъ).

[2]) ר׳ משולם זוסיל מאנופולי.

[3]) המוכיח מפולנאה.

[4]) ר׳ שלום מפוהריבישטש.

ברכה במעשה ידיה והיתה מתפרנסת בכבוד מן החנות שהיה לה, באופן שלא חסר לה כלום מכל הצטרכותה. ובשעת הצורך היה נראה אליה תמיד הרב המגיד להגיד לה מה תעשה.

לאחר זמן רב מתה אשתו של הרב הגדול ר׳ מנחם מטשירנובל [1], והוטב בעיניו לקחת אותה לאשה, ונתיעץ עם בנה הרב ר׳ שלום, שהיה חתן בתו, וישר בעיניו גם כן, כי הוא היה עדיין רך בשנים. שלח את הרב ר׳ שלום לדבר באמו.

בדרך חלם הרב ר׳ שלום, והנה טרקלין גדול נאה ומהודר, ואביו הרב זצוק״ל עומד על פתח הטרקלין ושתי ידיו על הגג וזועק בקול גדול ואומר:
— מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו ליכנס בטרקלין שלי! —
הקיץ והבין עד היכן הדברים מגיעים. חזר לביתו בשלום.

[1]) ר׳ מנחם נחום, בעל מאור עינים.

ב. דברים שבכתב.

1. הודעה של שחיטה שנתן המגיד לאחד ממקורביו.

מעשה שהיה, וקרא אליו המגיד אחד מתלמידיו וצוה עליו שיהא שו״ב. פרש לו התלמיד ולמד הלכה למעשה. לאחר זמן בא לפני המגיד וַחֲלָפוֹ בידו. בדק המגיד את הַחֲלָף כנהוג ובתוך כדי העברת היד עליו קרא: „איי!״

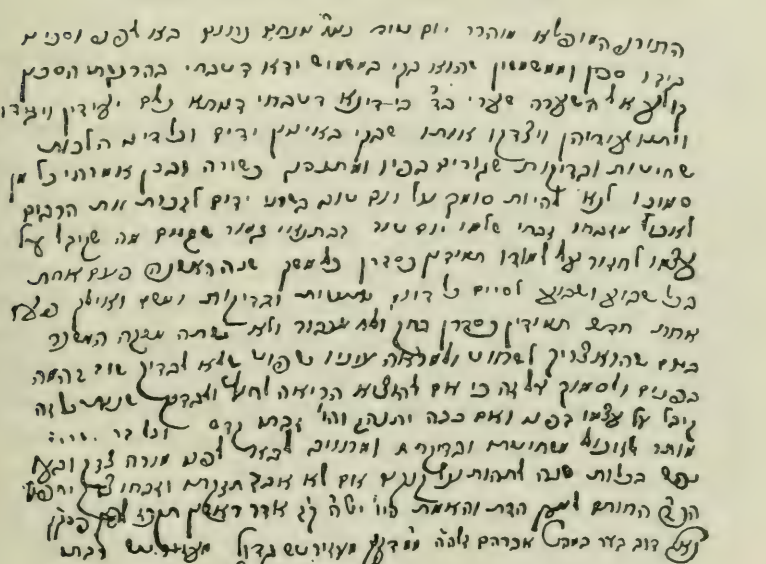
נטל השו״ב את חלפו ופנה לו לחדר הסמוך. תקנו ויצא ומסרו שוב ליד המגיד, ועוד הפעם בדיקה, ועוד הפעם „איי!״

סר השו״ב שנית לחדר הסמוך ותקן שנית את חלפו. בחזירתו בדקו בפעם שלישית, ותוך כדי בדיקה נתפרצה עוד הפעם קריאת „איי!״ מפיו

כשראה השו״ב כך, אמר: „רבי, רואה אני שאין לי הרגשה. אם כן, איני כדאי להיות שו״ב״.

— חס ושלום! — החזיר המגיד — לא בדקתי אלא האמת שלך, ורואה אני על חֲלָפְךָ שם הויה!—

ובאותו מעמד נתן לו הודעה זו של שחיטה:

ב״ה

התורני המופלא מוהר״ר יום טוב במ״ו מנחם נחום בא לפני וס... בידו, סכין וממשמשין, שהוא בקי במשמוש ידא דטבחא בהרגשת הסכין קולע

אל השערה שערי ב"ד בי דינא דטבחי דמתא כלם יעידון ויגידו ויתנו עידיהן ויצדקו אותו שבקי באינון ידים, וכל דיני הלכות שחיטות ובדיקות שגורים בפיו, ומתנהג כשורה. ובכן אמרתי כל מן [דין] סמיכו לנא להיות סומך על יום טוב בשתי ידים לזכות את הרבים לאכול מזבחו זבחי שלמי יום טוב, ובתנאי גמור שיקיים מה שקיבל על עצמו לחזור על למודו תמידין כסדרן כל משך שנה ראשונה פעם אחת בכל שבוע ושבוע, לסיים כל דיני שחיטות ובדיקות, ומשם ואילך פעם אחת בחודש תמידין כסדרן בחק ולא יעבור. ולא ישתה משקה המשכר ביום שהוא צריך לשחוט. ולמראה עיניו ישפוט, שלא לבדוק שום בהמה בפנים ולסמוך על זה, כי אם להוציא הריאה לחוץ ולבדוק שנית. כל זה קיבל על עצמו בפני. ואם ככה יתנהג והיה זבחו קדש וכל בר ישראל מותר לאכול משחיטתו ובדיקתו. ומחויב לבוא לפני מורה צדק ובעל נפש בכלות שנה לתהות על קנקנו אם לא אבד חזקתו וזבחי צדק יחפוץ.

הכ"ד החותם למען הדת והאמת היום יום ה׳ כ"ז אדר ראשון תקכ"ז לפ"ק פה ק"ק מעזריטש רבתי.

נא׳ דוב בער במהו׳ אברהם זלה"ה

מ"מ דק"ק מעזירטש גדול ודק"ק קאריץ.

2. מכתב המלצה שנתן המגיד ממיזריטש לר׳ ליב בן שרה שהלך לאסף מעות לצורך פדיון שבויים.

הנני מן המודיעים נידון האיש הנוכחי ה"ה התורני הרבני מוהר"ר יהודה ליב בהר"ר יוסף, איש הנקרא בפי כל רבי ליב שרה'ס מראווני, העוסק במצוה רבה שאין למעלה הימנה, כאשר יפרש שיחתו באר היטב פה אל פה, דברים שאין להעלותן על הכתב. בכן אם יראוהו אנשים המקשיבים לקולי וסרים למשמעתי עצתי אמונה להיות לו לעזר ולסעד ולהתאמץ את עצמו בכל מיני התפעלות, הן בגופם הן בממונם, כי מעיד אני עליו שאין בדבריו שום נפתל ועקש ועולה לא נמצא בשפתיו וירא את ה׳ מרבים, ואין לך מצוה גדולה מזו. ונבון יבין לאשורו להיות מן הזריזין המקדימין, ובודאי שכרו יהיה כפול.

ולאשר שבטוח אני במדת טובים, לדברי המועטין יחזיקו כמרובין, אמרתי לקצר, וכל טוב מהם לא יבצר, וה׳ הרועה אותם מעודם, יברכם כנפשם ומאודם.

כ"ד דורש שלומם הטוב

דוב בער במהור"ר אברהם זלה"ה

מ"מ דק"ק מעזריטש ודק"ק קאריץ.

3. מן האפוריסמין של המגיד.

א. פעם שאל אחד להרב המגיד ז"ל: — האיך נוטלין התלהבות להשם יתברך? — השיב לו: — מי שצריך לאש מחפש באפר (דגל מחנה אפרים פ׳ צו).—

ב. יש לכל מסגר מפתח שפותח מהר, ולפי המסגר מכוון המפתח. ויש גנבים שפותחין בלי מפתח, דהיינו ששוברין המסגר. כן יש לכל דבר נעלם מפתח, והיא הכוונה המכוונת לאותו דבר, אבל עיקר המפתח לשבר הלב היטב בהכנעה גדולה ויוסר המסך המבדיל למעלה, שעל ידו ההסגר לאדם (שם).

ג. גדולים מעשי צדיקים ממעשה שמים וארץ, שהשם יתברך ברא יש מאין, והצדיקים מביאין הכל לשרשם אל האין, ועושין מיש אין (ס׳ שפתי צדיקים).

ד. ענין גן עדן עליון וגן עדן תחתון.

יש אדם שמענג עצמו בתורה ותפלה ובחידוש, שמחדש איזה רמז בתורת ומענג את נפשו, וזה נקרא עדן עליון. וכן יש אדם שמענג עצמו בתענוגים גשמיים. ומי שהכרתו חזקה ולבו דבוק תמיד ברוממות אלהות לבבו יבין שצריך לגנות את שתי בחינות העידונים האלו לבלי יגיע לו שום תענוג והנאה לצורך עצמו,— וזהו פירוש ג ן ע ד ן ע ל י ו ן, היינו שמגנה עידונים שמקבל ממדריגות עליונות, אפילו מתורה ותפלה, וכוונתו בהם לעשות נחת רוח ליוצרו, ולא לעצמו ח״ו. ו ג ן ע ד ן ת ח ת ו ן הוא גם כן על דרך האמור, שמגנה עידונים המגיעים לו ממדריגות תחתונות, כגון אכילה ושתיה וכדומה, אינו מעדן את בשרו כמעשה בהמה, אלא כוונתו שיגיע מזה צד הנאה לבורא יתברך (שם).

ה. „כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו — אלהי אברהם בעזרו״ (ברכות ו׳ ב׳).

ג׳ ברכות ראשונות מהתפלה וגם ג׳ אחרונות הם שבחו של מקום, ברוך הוא, אבל האמצעיות, היינו פרנסה ורפואה וכיוצא, הן צרכיו והיא מכונה בשם תפלתו. וזהו אמרו: כל הקובע מקום לתפלתו — לתפלתו דווקא, היינו בתפלתו שהיא צרכיו, וזוהי האמצעית, הוא גם כן קובע מקום, ברוך הוא, וכוונתו להקב״ה, שהוא מקומו של עולם, אזי אלהי אברהם בעזרו.

וזהו פירוש גם מה שאמרו ז״ל: כל העושה תפלתו קבע,— תפלתו דווקא, במה שמתפלל על צרכיו וכוונתו רק הוא לצורך עצמו, אזי אין תפלתו רחמים וכו׳ (שם).

4. על השתלשלות התורה והעבודה ממשה רבינו ע״ה עד המגיד ר׳ דוב ממיזריטש וקצת משבחי המגיד.

[הקדמתו של ר׳ שלמה מלוצק לספר מגיד דבריו ליעקב].

יראת הרוממות ואהבת המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא יתברך ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים הוא ראוי ונכון שתהיה תקועה בלב ישראל קדושים משרתי עליון שהם עמו ונחלתו נחלת יעקב בלי מצרים, כי הם דבוקים בו יתברך הבב״ת [1]) והוא דבוק בהם, כי הם המעט שהם ממעטין ומקטינים את עצמם ומאן דאיהו זעיר וכו׳, ועלינו לשבחו ולפארו ולרוממו ולברכו על התורה תחלה וקדומה אלפים, אלוף חכמה אלוף בינה יתירה נודעת לנו על ידי משה נביאו נאמן ביתו ע״ה ולאורה נסעה ונלכה באור ה׳ למען היותנו מקושרים בו ית׳ אהבה עזה ועצומה זכרו לא יסוף מזרענו עד סוף כל הדורות ועד בכלל שורש כל השרשים כולם כי הוא מסבב כל עלמין וכו׳ ותחות כל עלמין, כאשר נראה בחוש בכל דור ודור אשר הוא ית׳ לנו מעיר לעזור ע״י הנביאים ואנשי כנה״ג ותנאים ואמוראים והגאונים וגאוני הזמן ומורה דרך ישכון אור עליון מלמעלה למטה מטה כמאמרם ז״ל אין לך יום שקללתו וכו׳.

---

[1])=הבלתי בעל תכלית.

אמנם יתרון אור מן החשך ואמת מארץ תצמח, ובגודל חשכת גלותנו לא עזבנו אלהינו והאיר אל עבר פנינו אורה זו תורה הקדומה ועלומה וסתומה ומופלאה ומכוסה שכיסה עתיק יומין עד עת בא דברו אמרת ה׳ צרופה ע״י בוצינא קדישא התנא האלהי רשב״י זלה״ה בספר הזהר וז״ח [1]) ותיקוני זהר שמזהיר כברק לעיינין עיני העדה הם החכמים, החכמה תחיה, לחיותנו כיום הזה ע״י האלקי הרב מהור״ר משה קורדווירא, אשר כל סתום לא עממהו והגדיל עצה והפליא תושיה לגלות כל רז דא אור הזהר הנ״ל בביאורו בספר הפרדס ושאר ספרים הקדושים ולימד דעת את העם לידע ולהודיע ולהודע שהוא האל ית׳ מרוחק נעלה מאד ממדת הברואים ומזהיר ומשמר ומרחק מאד מן ההגשמה ח״ו בחכמה זו, כי הם רק שכליים ואורות עליונים וחיות אלהות ית׳ כאשר רוח ה׳ דיבר בו, כי חכמת אלהים בקרבו, כאשר עלה אר״י ומשבחו בשבח המגיע לכתבים כתבי קדש האלהי ר׳ יצחק לוריא זלה״ה די נהירין ליה שבילין דרקיע ואזן וחקר ותיקן בכתב יושר דברי אמת, תורת אמת היתה בפיהו לבאר הכל בפרטות את הכל עשה יפה בעתו עת לכל חפץ ה׳ בידו הצליח. אמנם כן הרב הקדוש האר״י זלה״ה בהיותו צריך להרחיב ביאור כל דבר דבור על אופניו בפרטי פרטיות כל עולם ועולם בפ״ע ומדה נכונה המכונה בשם פרצופים, אשר הם דרושים נחמדים וארוכים מאד אשר יכלה הזמן וכו׳, כאשר מבואר בהקדמת סה״ק עץ חיים, שהוא רק ראשי פרקים כמציץ מן החרכים ומגלה טפח ומכסה אלפים אמה, לא היה יכול עוד להרחיב הדיבור בהרחקת ובהפשטת הגשמיות ממנו ית׳, ומה גם שלא היה לו מן הצורך, כי גילה זאת רק לתלמידיו הקדושים שהיו כבר ממולאים חכמה ובינה יתירה ולמדו דעת מספריו הקדושים של האלהי מוהרמ״ק זלה״ה. והנה בעו״ה רבו כמו רבו הדורות מטה מטה ונתמעטו הלבבות וכמעט נשכחה חכמה זו, [ונשארה] רק אצל מעט מזעיר יחידי סגולה, וגם מהם שתו בצמא דברי האר״י ז״ל רק דברים כפשטן ואחזו ותפסו בו מדה כמדתו טפח הנ״ל ע״מ להטפיח, מטפח ועולה על דעתו דעת עליון ואין אתו יודע עד מ״ה, כמאמרם ז״ל בס״י ע״ס בלי מ״ה, [2]) ר״ל שהם רק חיות אלהיות, כי השליכו אחרי גוום ספרים קדמונים הנ״ל. עד אשר בחמלת ה׳ עלינו האיר אור ישראל ה״ה הרב האלקי הקדוש מוהר״ר ישראל בעש״ט ותלמידיו הקדושים אשר נתאבקו בעפר רגליו לשתות בצמא את דבריו דברי אלקים חיים, כי הוא גילה מקור יקר תפארת חכמה זו, על כל קוץ וקוץ תלי תילין של הליכות עולם העליון והתאחדותו בעולם התחתון בכל תנועה והילוך ודיבור ועובדא, כמאמרם ז״ל על חנוך שהיה תופר מנעלים ועל כל תפירה היה אומר ליקבה״ו [3]), כאשר יבא ביאורו בפנים בזה הספר אי״ה, כאשר הרבה מדבריו הקדושים הובאו ביתה יוסף בספרים אשר חוברו יחדיו, הם דברי קדשו של כבוד הרב הגאון קדישא ופרישא מוהר״ר יעקב יוסף הכהן נ״י. והן אמת כי יראתי לגשת אל הקודש פנימה להעלות על מזבח הדפוס דברי קדשו של אדומ״ו האלקי הקדוש מוהר״ר דוב בער בעה״מ זלה״ה,

[1])=וזהר חדש. [2])=כמאמרם זכרונם לברכה בספר יצירה על ספירת בלי מ״ה.
[3])=לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

כי הם דברים שעומדים ברומו של עולם ומילין לצד עילאה ימלל אשר לאו כל מוחא סביל דא, ובדבריו הקדושים רמוז הבנת כמה מאמרים מע״ח ומכוונת האר״י ז״ל ומזוהר, כידוע לכל שומע אמרותיו הנעימים למאות ולאלפים מגדולי עולם, ונכנסו דבריו בלבם באש בוערת ונתלהבה נפשם לעבודת הבורא, כי החיבור הזה הוא רק כטיפה מן הים מגודל חכמתו אשר יום ליום יביע אומר כמבוע מים חיים בקדושה ובטהרה ובפרישות מן האשה כמה שנים. ומי יוכל לספר גודל שבח מעלת קדושת הרב אדומ״ו אשר לא יאומן כי יסופר מופתים נפלאים, אשר תפלתו ודיבורו היו נשמעים והקב״ה גוזר והוא מבטל, ועליו נאמר ותגזר אומר וכו׳, אשר עינינו ראו ולא זר גודל השגת מדרגתו גבוה מאד, והיה עניו ושפל ברך, והיה יראת ה׳ תמיד על פניו וכבוד ה׳ חופף עליו כל היום. ולפעמים היה מדבר ואומר משבח הרב המובהק מוהר״י הנ״ל [1]). ושמעתי מפיו הקדוש: — מה אתה מתמה שהיה לו גילוי אליהו ועוד מדרגות גבוהות מאד! — והתחיל לרמז מהות מדרגות גילוי אליהו וכמה בחי׳ יש בזה, גבוה מעל גבוה. ופעם אחת שמעתי מפיו הקדוש ממש שהבעש״ט זלה״ה למד אותו שיחת עופות ושיחת דקלים וכו׳. וגם למד עמו סודות הקדושים ויחודים. וגם ספר מעין חכמה למד אותו ואמר לו פי׳ על כל תיבה ותיבה. וגם הראה לי בספר רזיאל אותיות וכתב מלאכים, ואמר שלמד אותו כל זה, כי כל מלאך יש לו תמונת אותיות א״ב משונה מחבירו לפי מדתו וערכו ומאיזה עולם הוא והמ״י [2]). וגם הראה לי בספר הנ״ל כמה שמות מלאכים, ואמר לי ממש שע״י שמות אלו ידע הבעש״ט בכל חודש ניסן בכל שנה איזה ממונים ממנים על העולם, בכדי לידע איך להתנהג עמו ועל ידו. ושאלתי אותו: — ולמה בר״ח ניסן? — והשיב: — מפני שהוא ר״ה למלכים. — ואמרתי לו: — הלא אדומ״ו אמר לי שלמד אותו כל דבר, בודאי ידוע גם כן לאדומ״ו. — והשיב: — למה לא יהיה זה ידוע לי? רק שצריך לעשות לזה כמה יחודים. — ומגודל ענותנותו לא רצה לדבר ממדריגות עצמו כלום. ושאלתי אותו: — למה אדומ״ו אינו רוצה לגלות ממדרגתו? והלא הבעש״ט זלה״ה גילה מדריגתו. — והשיב, שהוא ג״כ לא גילה רק אפס קצהו, ומגילוי אליהו לא גילה רק אפשר קודם מותו. — רק אני השגתי זה ב״ה בבואי אליו. —

וכמה מעשיות,— קצרה היריעה מהכיל. והשם יודע שהאמת אתי, והעד שאני כותב דברי אלה על ספר חיבור הקדוש הזה. וכתבתי כל זאת למען דעת כל עם ה׳ שאף בגלות הזאת ובארץ הזאת לא עזבנו אלהינו ושלח לנו צדיקים גדולים, חקרי לב, להחיותנו כיום הזה. ובודאי יש תמיד צדיקים אשר עליהם כל בית ישראל נשען, ולמען יאמינו בה׳ ובעבדיו הקדושים.

כלל הדברים, שבגלל הדבר הזה לא מצאתי ידי ורגלי להכניס את עצמי בהדפסת הספר הקדוש הזה, אפילו לכתוב דברים כאלו היה רחוק מאד בעיני, כי הם חכמת ראמות עד דלא יכול למללא בפומא, כי הם כהררים התלוים בשערה, על דרך נודע בשערים בעלה בשיעורא דלבא, והמ״י. וכל שכן להביא בכתב עט סופר יושר אמרי שפר.

---

[1]) הבעש״ט. [2])=והמשכיל יבין.

— — — ופעם שאל אותי אדומ"ו זלה"ה למה אין אני כותב מה שאני שומע, והשבתי לו התשובה כנ"ל, גם אמרתי כי ראיתי כותבי כתבים ומקצרים מאד מכוונת אדומ"ו, ולפעמים אינם מבינים וכותבים לפי הבנתם. ואמר לי: — אף על פי כן איך שיהיה נכתב — הכל טוב, למען היות למזכרת לעבודת הבורא ב"ה. — ואמרתי לו: — למה אדומ"ו רוצה וחושק לזה כך? — אמר לי: — וכי קטן בעיניך דבר שביקש דוד המלך ע"ה „אגורה באהלך עולמים", ר"ל בשני עולמות[1])? — ואף על פי כן לא רציתי לכותבן, וכל שכן עתה להעלותן על הדפוס מנעתי זה כמה זמנים, מחמת כל הטעמים הנ"ל. ומה גם שהם לקוטים מכמה כותבים שלקטו אחר האמרים, ולא היו מסודרים יפה בלשון מסודר, ומה גם מחמת חביבותן היו מועתקים כמה פעמים והיו משובשים מאד וחסרים באיזה מקומן. ואם באתי להגיה כחשקי ורצוני הייתי מוכרח לכותבו הכל מתחלה כחדשה. והיה קשה עלי הדבר מאד. אמנם אחרי ראותי עזרת ה' בגבורים בגבורה של תורה או"ר הנדפסים על ידנו, אחר השלמת הדפסת ספר הזהר ותיקוני זהר וספר יצירה עם פי' שושן סודת, והוא מתלמידי הרמב"ן זלה"ה, וספר **תולדות יעקב יוסף** וספר **בן פורת יוסף** עם האגרת של הרב **הבעש"ט** זלה"ה — חיבוריו הקדושים של כבוד הגאון החסיד וקדוש מוהר"ר **יעקב יוסף** כ"ץ הנ"ל, — אמרתי בודאי הוא כהיום עת רצון גדול לזכות עם ה' בדברים הקדושים כאלו, וראיתי מעשה ונזכרתי גודל חשקת ורצון אדומ"ו שהיה לזה, כפי דברים הנאמרים אלי כנ"ל, ואזרתי כגבור חלצי, וְאִנָּה ה' לידי כמה כתבים מכמה כותבים, והעיקר מועתק מכתיבת יד הרב המופלג החסיד ועניו הישיש מוהר"ר זאב וואלף מק"ק הראדנא הגדולה דמדינת ליטא, והגהתי ומצאתי טעמים מוטעמים מתוקים מדבש אמרי נועם אשר זכרתים עוד, רק לא היה באפשרי לכתבם מחדש ולספרם בלשון מסודר כנ"ל. ומן השמים סייעוני וזרזוני לזה ונחלמה חלום בלילה אחד אני ושותפי הרבני המופלג הישיש מוהר"ר שמעון נ"י לזרז אותנו בדבר, כי שותפי הנ"ל זרזני לזה והפציר בי זה כמה. וברוך ה' אשר הפליא לעשות עמנו וזכינו להשלים ולגמור את החיבור הטהור והקדוש הזה בכי טוב.

הלא כה דברי זעירא דמן חבריא כעבד לפני
המלך וש"ב של אדומ"ו הרב בעל המחבר זלה"ה

שלמה במוהר"ר אברהם מלוציק
ולע"ע מתגורר פה ק"ק קארעץ.

---

[1]) ע' יבמות צ"ז א': אמר רב מאי דכתיב (תהלים ס"א ה') „אגורה באהלך עולמים", וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה. דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר.

5. שבועת ר' יצחק ב"ר פנחס (מגיד בפולוצק, ואח"כ רב בשניפישקי דסמוך לווילנה ומלמד לבניו של הגאון מווילנה), **שחתם במעמד בית-דין של שלשה** (ר' פנחס אביו, הגאון מווילנה ור' קלונימוס הרב מטשאווס) **ובפני שני עדים, שלא יהא מחזיק עוד בתורת החסידים ובדרכיהם**[1].

נוסח השבועה שנשבעתי לפני אדוני אבי הרבני המופלא כבוד מוהר"ר פנחס נ"י: הנני נשבע בנקיטת חפץ בשבועה דאורייתא על דעת הב"ד הגדול דהיינו על דעת הרב הגאון החסיד המפורסם מ' אלי' מק"ק ווילנא ועל דעת החסיד המפורסם מ' קלונימוס מק"ק טשאווש ועל דעת אדוני אבי הנ"ל בלי שום ערמה ומרמה והוראות היתר בעולם והריני נשבע בתורה הקדושה ובחלק עוה"ב שלי שלא אהי' נמנה בין הכת החסידים מתלמידי דתלמידי ר' ישראל בעש"ט מק"ק מעזיעבאז ושלא אטול עצה מהם בעבודת הבורא דהיינו שלא אתפלל במנין המיוחד שלהם הנקרא מנין של חסידים ושלא אשב במסיבה המיוחדת להם הנקרא מסיבה של חסידים דכת הנ"ל בשום סעודה או משתה בעולם ושלא אלך במחול עמהם ושלא אהיה לעולם אצל הרב שלהם ושלא אתן צדקה לפדיון לרבם כמנהגם ושלא אתן צדקה איזו סך או קצבה לחבורה שלהם. ובאם אעבור ח"ו במזיד על השבועה הנ"ל אזי יחולו עלי כל הקללות הכתובות בספר התורה הזה ולא יועיל לי שום התרה מן איזו רב או ב"ד אלא מב"ד [הנזכר] לעיל במעמד שלשתן יחד ומפיהם דווקא. ותיכף כשיברר אצלי [. . .] אל הרב מהכת הנ"ל [. . .] יחול עלי עונש השבועה [. . .] איזה איגרת אל הרב שלהם או לצוות על איש אחד מהם [. . .] עבורי אזי יחול עלי כל העונש השבועה הנ"ל. והשבועה הזאת [. . .] לעולם. כל הנ"ל נשבעתי ברצון גמור ובדעת צלולה [כד"ת]. [ונשבעתי] להיות דבק תמיד בתורת השם יתברך ובלומדיה ואהיה מתאבק בעפר [רגליהם. ותהיה] תורת השם אומנתי ושלא אטה ימין ושמאל מדרכי הש"ע ואז יחולו עלי הברכות הכתובות בספר התורה הזה אמן סלה. ובאתי ע"ה על כל [האמור] לעיל נא' יצחק בא"א מ"ו מוהר"ר פנחס יצ"ו.

בפנינו נשבע הרבני המופלא מוהר" יצחק הנ"ל בנקיטת חפץ כד"ת.
נא' צבי הירש בא"א מוהר"ר משה [. . . .] דק"ק מאנאסטירטצי.
נא' גרשון בא"א כמוה"ה יצחק הכ"מ זצלה"ה.

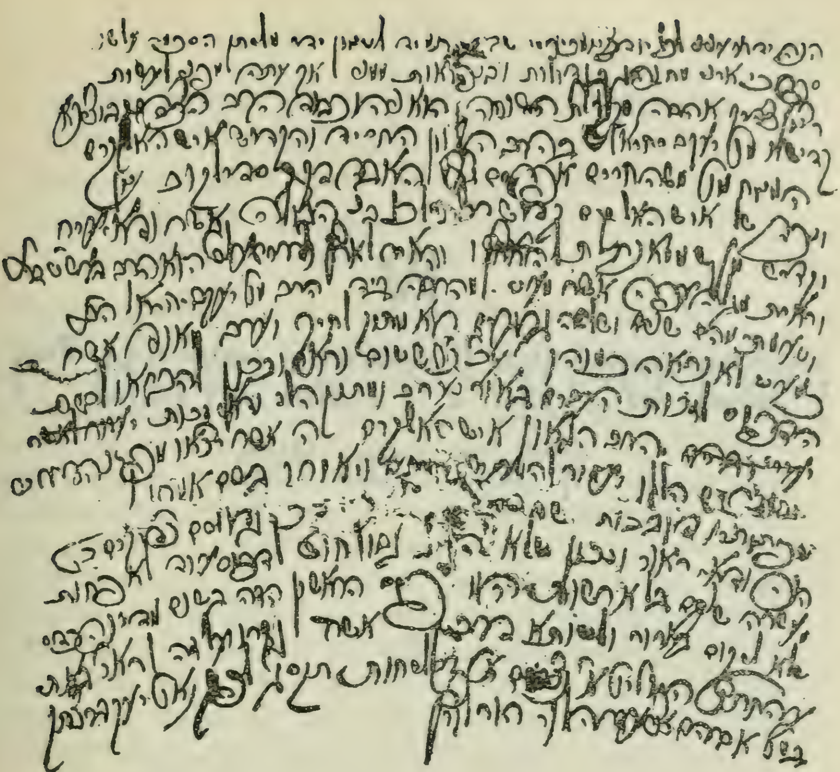
---

[1] ע' Пережитое II, 116—117

טו

ר' מנחם מנדיל מוויטיבסק

בעל „פרי הארץ"

הסכמה על הס׳ „דגל מחנה אפרים״ מאת ר׳ יעקב יצחק הורוויץ, החוזה מלובלין, שרצו מתנגדי הרב מלאדי להעמידו בראש חסידי רייסין בתור ממלא מקומו של ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק.

הנה ידוע עניני לכל יודעי ומכירי שדרכי תמיד לטמון ידי מליתן הסכמה על שום ספר כי איני מתנהג בגדולות ובנפלאות ממני אך עתה מפני לעשות רצון צדיק אהבה מקלקלת השורה הוא ניהו כבוד הרב הצדיק בוצינא קדישא מ״ו יעקב יחיאל נ״י בהרב הגאון החסיד והקדוש איש האלקים המנוח מ״ו משה חיים אפרים זצ״ל האב״ד דק״ק סדיקלוב נין ונכד של איש האלקים קדוש רבן של כל בני הגולה אשר ודאי עיר וקדיש מן שמיא נחית והאיר לארץ ולדרים עליה הוא הרב בעש״ט ז״ל וראיתי מגלה עפה אשר מעט מהרבה ביד הרב מוה׳ יעקב יחיאל הנ״ל וטעמתי מהם שנים ושלשה גרגרים הוא מתוק לחיך וערב מאוד אשר כמעט לא נראה כמוהו ע״כ נ״ל שטוב וראוי ונכון להביאו לבית הדפוס לזכות הרבים באור נערב ומתוק הלז ודאי זכות הרב הגאון איש האלקים אשר יצאו מפיו הדברים הנחמדים הללו יעזור להמעיין בהם ויאמרו בשם אומרו להיות שפתותיו דובבות בקבר. [שע״י זה ימליץ עבורינו] כי גדולים צדיקים וכו׳. הנה ודאי ראוי ונכון שלא להשיג גבול ח״ו לדפוס עוד לא פחות מעשרה שנים בלא רשות המדפיס הראשון הזה בשום מדינה כדי שלא ליקום בארור ולטותא דרבנן אשר גזרו על זה ולראי׳ באתי על החתום היום יום א׳ נצבים א׳ דסליחות תקס״ג לפ״ק. נאום יעקב יצחק במו׳ אברהם אליעזר הלוי הורוויץ.

ר' מנחם מנדיל מוויטבסק
בעל פרי הארץ.

ר' מנחם מנדיל ב"ר משה מוויטיבסק נתחנך מראשית ילדותו בסביבה של חסידים; מסורה היא, שעוד בילדותו היה מתחנך אצל המגיד, שהיה מלמדו. וכשנסע המגיד אל הבעש"ט לקח עמו גם את תלמידו. ר' מנחם מנדיל זכה להיות אצל הבעש"ט שתי פעמים. כשעברה ההנהגה אל המגיד היה ר' מנחם מנדיל מראשוני הנקשרים אליו. אחר פטירת המגיד נתפרדה החבורה של תלמידיו למקומותיהם. כך פרשה לה למדינת רייסין גם החבורה של בני אותה מדינה: ר' מנחם מנדיל מוויטיבסק, ר' ישראל מפולוצק, ר' אברהם הכהן מקאליסק ור' שניאור זלמן מלאדי. ר' מנחם מנדיל היה הזקן שבחבורה. הוא התישב בהורודוק (הסמוכה לוויטיבסק) והתחיל מנהיג את החסידות שברייסין. במרכז זה היה מנהיג רבנותו לערך ארבע שנים (עד שנת תקל"ז).

בשנת תקל"ז החליט לעזוב הגולה ולעלות לארץ ישראל עם החבריא שלו. אולם קודם נסיעתו היה רוצה לעשות שלום עם המתנגדים ולשום קץ להמהלוקת והרדיפות. לתכלית זו נסעו לווילנה אל הגאון הוא ור' שניאור זלמן. אולם הגאון לא רצה לראות פניהם וסגר בפניהם הדלת. מהיותו חושש שמא יעלה בידם להטותו אל השלום עזב הגאון את ווילנה. רק כשנסעו הם משם חזר הוא לביתו.

מיצר ודואג עזב ר' מנחם מנדיל תקותו זו להשלים עם הגאון. בחדש אדר תקל"ז נסע לארץ ישראל עם ר' ישראל מפולוצק ור' אברהם מקאליסק ועמהם יותר משלש מאות נפש, איש ואשה וטף. אחר טלטולים הרבה באו לצפת ביום ה' אלול תקל"ז. בדרך נתחברו אליהם עוד הרבה עניים מרודים, עד שהוציאו את כל כספם, ועל כן הוכרחו תיכף לביאתם לארץ ישראל לשלח את ר' ישראל מפולוצק בתור שד"ר לקושטנטינה ושאר מקומות הגולה לקבץ מעות. אחר כך הלך ר' ישראל גם לרייסין ועסק שם בתיקון מעמדות.

על ר' ישראל היה קשה מאד לפרש מארץ ישראל. — אם היו נותנים לו עשרת אלפים בחדש — כותב עליו ר' מנחם מנדיל — חליפות יציאת ארץ ישראל היה בז לכל דבר. אבל ההכרח הביאהו לכך.—

אבל אם עזב ר' מנחם מנדיל את מדינת רייסין, הנה לא עזב את הקיבוץ של חסידי רייסין ולא וותר על הנהגתו. לפרקים היה פוקדם באגרות ארוכות, הכוללות גם ידיעות מחייו בארץ ישראל גם דברי תורה.

באגרות אלו היה מחזק את הדביקות בינו ובין חסידיו שלא תרפה. בשום אופן לא היה מתיר להם להתקרב אל רבי אחר. — וזה ברור אצלי — כך יכתב להם — אפילו מי שיהיה לרב לכם, כל דרכיו לא יסכנו לפניכם ותאבדו דרך ה׳. בכן, חלילה לכם מעשות זאת, שהרי מנוער נשאתי אתכם ומכיר אני בכם יותר מאבותיכם. — בתור ממלא מקומו במקצת, אבל לא כלו, בתור משנה לו, מינה את ר׳ שניאור זלמן, והיה נותן לו הוראות האיך להתנהג. וכשהרגיש שנתעוררה תסיסה בין חסידי רייסין לעשות להם רב אחר — היו רוצים להביא אליהם אחד מצדיקי פולוניא — כתב אליהם: — אין דעתי נוחה באנשי שלומנו ההולכים לבקש להם רב ממקום אחר, להבין בדברים המסורים ללב, שהוא ענין החכמה והאמונה, שלא ניתנה אלא מרועה אחד ללמוד. וגם מי יודע מי הוא זה הרב.. הנני מזהיר שלא להטות אחרי רבים האחרים. העידותי בכם היום. השומע ישמע והחדל יחדל. — והוא ממשיך מתוך התרגשות: — בני אתם כאלו ילדתיכם, אחר שקבלתם תחילת הנקודה ביראת שמים מאתי, עמי במחיצתי תהיו, לעולם לא אשכח פקודכם, כי בם חיותנו, וגם עד זקנה ושיבה. וכל גובה ורוחב וכל סוס ורכב לא יפרידו בינינו... אינני מעלים עיני מכם אפילו שעה אחת. כל אחד ואחד חקוק על לוח לבי לאות על ידי ולזכרון בין עיני אל ה׳ תמיד כאלו דמות דיוקנם עומד לפני להכיר מראיהם בהתגלות לבם מהותם ואיכותם וכמות עניניהם. —

זכותה של ארץ ישראל עמדה לו, שלא נתפרדה החבילה, והיו תומכים אותו ואת כל אשר אתו. גם משאר מקומות היו מתחשבים הרבה עם מרכז חסידי זה שבארץ ישראל. אפילו צדיק מעשי כר׳ ברוך ממזיבוז, שהיה לו ריב וקטטה עם כל צדיקי דורו, היה כפוף ומלא יראת הרוממות לפני ר׳ מנחם מנדיל.

אבל בארץ ישראל גופא סבל רדיפות הרבה, ורק גודל התענוג של ישיבת ארץ ישראל היה מְשַׁפֵּר לו את חייו.

הוא נפטר בר״ח אייר תקמ״ח

מתורתו של ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק נשארו לזכרון מאמרים, שהיה אומר לפני אנשי שלומו. הם רשמו אותם וסדרום לפי פרשיות התורה, והדפיסום בשם „פרי הארץ״. בסוף הספר קבעו גם כן קטעים מאגרותיו של ר׳ מנחם מנדיל ור׳ אברהם מקאליסק ששלחו אל חסידי רייסין. האגרות הבאות לקמן ניתנות בשלימות כמו שנמצאו בכתב־יד.

א. דברי אגדה.

1. המעשיה של הבעש"ט ופגישה עם בעל התולדות.

הרב הקדוש ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק, בעל פרי הארץ, היה לומד אצל הרב המגיד הגדול ממיזריטש מנערותו. כשהיה בן עשר שנה או אחת עשרה היה מפליא מאד בלימודו. המגיד היה מחבב אותו מאד. פעם אחת, ביום השבת אחר סעודת שחרית, ראה המגיד את הנער שהיתה בדוחה דעתו: הולך הוא בבית אחת הנה ואחת הנה ומצנפתו שמוטה על הצד, כדרך האנשים המלאים הרגשת נפשם. עמד המגיד על מפתן חדרו, אחז דלת הפתח בידו ושאל לו: — מנדיל, כמה דפין גמרא למדת היום? — ענה לו: — ששה דפין. — אמר המגיד בקול נמוך כאומר לעצמו: — אם מששה דפין גמרא המצנפת שמוטה על הצד, כמה דפין נצרך ללמוד עד שישלפו המצנפת לגמרי? — וסגר את הדלת. הנער הבין עד היכן הדבר מגיע והתחיל לבכות מאד. תיכף רץ לחדר המגיד ודפק בדלתו: — יפתח לי רבי ומורי ויתן לי עצה מה לעשות, כי ידעתי שהחזקתי טובה לעצמי ממה שלמדתי. — אמר לו המגיד: — אל תפחד. אני ואתה נסע אל רבינו הבעש"ט — הדבר היה אחר שנתקרב המגיד אל הבעש"ט — והוא יורנו הדרך נלך בה אני ואתה. —

שקטה רוח הנער.

ביום ג׳ נסע המגיד עם הנער למזיבוז ובאו שמה ביום ו׳. תיכף אחר הצהרים הלך המגיד אל הבעש"ט לקבל שלום, והנער התמהמה באכסניה עד שהתרחץ וסלסל בשערו. כי כן היה דרכו של ר׳ מנחם מנדיל אף לאחר שנתגדל, שהיה תמיד מצוין בהילוכו ובחיצוניותו, היה נוהג בדרך רוממות, היה מפאר בגדיו מאד, שלא יהיה עליהם שום אבק, הקרסים היו תמיד מחוברים ועל ראשו כובע יפה, אף על פי שהיה בפנימיותו בטל ושפל בתכלית, והיה חותם תמיד אגרותיו בלשון „השפל באמת".

הבעש"ט היה מוכן לקבל שבת לפני התיבה, כדרכו, שהיה עומד לקבל שבת בעוד היום גדול. עמד הרב לפני התיבה ולא התחיל בתפלה עד בוא הנער לבית המדרש. המתין לו זמן רב. אחר בואו קבל הבעש"ט שבת, ולא נתן לו שלום עד אחר השבת. אחר הבדלה, בשעה שעישן הבעש"ט הלולקי, קרא את הנער וספר לו מעשיה משוורים ומחרישה. הרב המגיד ובעל התולדות והמוכיח עמדו בשעת סיפור המעשיה. ובמעשיה נרמז כל מה שאירע לר׳ מנחם מנדיל מיום צאתו לאויר העולם עד אשר כיסו את עיניו בארץ הקדושה. איני זוכר בבירור אם המגיד אמר „אנכי מבין את המעשיה כלה",

ובעל התולדות אמר „אנכי מבין החצי״, — או להפך. אך זאת ידעתי שהרב ר׳ מנחם מנדיל אמר שהבין את המעשיה רק עד העת ההיא.

כאשר גדל ר׳ מנחם מנדיל היה אומר כי הוא מבין את כל המעשיה. וכאשר חלה בוויטיבסק וניטל ממנו כח הדיבור וגעו כל העם בבכיה, כי חשבו שלוקח מהם ארון הקדש, הקיץ ר׳ מנחם מנדיל לקול זעקתם ואמר להם: — אל תפחדו. מתוך המעשיה שסיפר לי הבעש״ט ז״ל ידעתי כי צריך אני להיות בארץ הקדושה. — וכן היה, שהבריא ונסע לארץ הקדושה.

מדי עברו דרך ק״ק פולנאה הסיר באכסניה את כובעו ועישן לולקי ארוכה מאד, והלך כך להקביל פני בעל התולדות. כשראו אנשיו של בעל התולדות שר׳ מנחם מנדיל הולך אליו בלא כובע ולולקי ארוכה בפיו חרדו מאד, כי בעל התולדות היה דרכו להעניש הרבה מי שאינו מתנהג כראוי. רצו אליו ואמרו לו: — אדוננו, חסנו עליך, כי הצדיק הזה מעניש מאד.— לא פנה אליהם.

כשבא אל בעל התולדות כבד אותו מאד, ושאלהו אם הוא מבין את המעשיה שסיפר לו הבעש״ט הקדוש. אמר: — אני מבין. — שאלהו בעל התולדות, איפוא המקום שהוא עומד כעת במעשיה. ענה לו ר׳ מנחם מנדיל באנחה. — יותר מהחצי כבר גרעתי ממנה. —

אחר כך שאלו בעל התולדות: — האם ידע רום מעלתו, כי בהמעשיה נרמז שהוא צריך להיות אצלי? —

ענה: — אנכי מבין, ועל כן נסעתי דרך פולנאה, כדי שאוכל להתראות עם כבוד תורתו. —

דברו עוד הרבה בחביבות, ואחר כך נפטר. הלך בעל „התולדות״ ללוותו עד האכסניה שלו.

שאלו אנשים את בעל „התולדות״: — מה טיבו של האיש הזה שהרהיב בנפשו עוז לילך אל כבוד קדושתו בלי חגורה, וגם הולך הוא במנעלים עם קשרי כסף ולולקי ארוכה מאד הוא מעשן? —

השיב להם בעל „התולדות״ בדרך משל:

— למלך אחד היתה מרגלית טובה שהיה שוויה שקול כנגד כל אוצר המלך. שיער המלך בדעתו שבכל מקום שיטמין אותה ימסרו נפשם עליה לגָנְבָהּ, ולא יועיל על זה שום שומר, כי השומר בעצמו יגנב אותה. נמלך המלך להסתיר מטמונו במקום שלא יחשבו בני אדם שהטמינוהו שם, והטמין את המרגלית במקום לא טהור, כי בודאי לא יעלה על דעת אנשים שהיא שם. וכן הוא הנמשל: הרב מנחם מנדיל הוא שפל בדעתו באמת ועניו בתכלית, ובכל לבוש שילביש את הענוה תהיה יניקה לקליפות, ועל כן הטמינה במקום לא טהור, היינו בגאוה.

2. עֲלִיָּה.

חסידים אחדים מרייסין באו אל המגיד הגדול וְקִבְּלוּ לפניו שהדרך רחוקה ממקומם למיזריטש ואין ביכלתם לנסוע אליו בכל פעם שהם זקוקים

לכך, והם נשארים לזמנים ארוכים בלי מורה ומנהל. נתן להם המגיד את חגורתו ומקלו ואמר: — הביאו אלה אל רבי מנדיל בעיר וויטיבסק.—

באו האנשים לוויטיבסק והתחילו לחזור בחוצות ולדרש לדירתו של רבי מנדיל, ובכל מקום השיבו להם: — אין כאן רבי מנדיל. — פגשה בהם אשה אחת ושאלה: — את מי אתם מבקשים? — החזירו: — את רבי מנדיל.— השיבה: — רבי מנדיל אין כאן, אבל יש כאן אנשים הרבה ששמם מנדיל. גם חתני נקרא בשם מנדילי. — הבינו החסידים שזהו האיש שאליו נשתלחו. הלכו אחר האשה לביתה ומסרו לחתנה החגורה והמקל שנתן להם המגיד.

לבש רבי מנדיל החגורה על מתניו ונטל המקל בכף ידו. הביטו עליו ולא הכירוהו: הוא נהפך לאיש אחר, לבוש רוח ה׳, ולבם הם נתמלא יראת שמים.

3. רואה יותר.

הרב המגיד הגדול דק״ק מיזריטש לא היה תוקע בעצמו, כי אם הרב הקדוש ר׳ מנחם מנדיל היה תוקע, והמגיד היה מקריא את התקיעות. אפילו קודם הסתלקותו, שהיה חולה ברגליו כמה שנים, היה מקריא מחדר שלו.

פעם אחת לא היה הרב ר׳ מנחם מנדיל בק״ק מיזריטש לראש השנה וצוה המגיד להרב ר׳ לוי יצחק אב״ד דק״ק ברדיטשוב שהוא יתקע. הזמין הרב מברדיטשוב את עצמו לכך, והלך ביראה ופחד ורעש גדול, כדרכו. ותיכף, כשקרא לפניו המגיד תקיעה ראשונה, ראה אורות גדולים ונתעלף. אמר המגיד: — לא ידעתי מה היה לו? הלא מנדיל רואה יותר ואינו מתפחד כל כך!— הוכרחו ליתן התקיעות לאדם אחר, שלא יראה ולא יפחד.

———□○○□———

ב. אגרות.

I.

מרחוק אקרא לשלום שלומי אמוני ישראל כו׳ שרי התורה גאוני עולם אורי ישראל וקדושיו כו׳ כבוד שרי חכמי וואלין ליטא ורייסין יע״א, ה׳ ישמרם.

אחד״ש באתי להשיב מפני הכבוד הדר והוד מלכות מלאכי השלום אף כי לא ראיתים עד הנה, ובודאי אלו חזיתים מקמיה הוה שפיר בעזה״י, אבל חטאותינו מנעו הטוב. לכן אחלה נא אדוני שירצה לפניהם משאת כפי באגרת שלום כו׳. והנה אנו מבקשים ודורשים שלומם וטובתם לעולם. ואבשר אותם בתוך איש לקראת רעהו שלום בואי בעזה״י פעה״ק צפת תובב״א. והנה להודיע מעניני מאור אור האה״ק, המפורסמות א״צ ראיה. ובמעט אשר טעמתי ויאורו עיני. אבל פחד פחדתי בראותי מקום אשר הללו בו אבותי ואינם בעון שנאת חנם, ועדיין לא הוטהרנו מעון לבות נפרדות עם אנשי קרית חוצות, מורי ורבותי שבכל עיר ועיר, אשר מעשה שטן הצליח עד היום הזה. לכן אמרתי טוב כי

עוניתי לבקש שלום ורדפהו, ואת שלום אחי אנכי מבקש כו׳ אשר אם חטאנו נגד ה׳ ונגד כבודם כו׳ אשור על אנשים ואומר ישר חטאתי וישר העויתי כו׳. ומחלה אני את פניכם עד בוש. ומאחר שעשיתי המוטל עלי מעתה אין הדבר תלוי בי אלא ברומע״ל אדוני. ובטחוני בה׳ אלקים ובהם, ההולכים בדרכיו ודבקים במצותיו, מה הוא רחום אף הם. והוא רחום יכפר עון, וכמו כן יעשו גם הם שלא להיות אכזרים ולא ירחמו ח״ו. והנה היא דרכי מראש מקדמי א״י הייתי חושק ומתאווה ליחד ולאחדות. אבל מה אעשה כי בינותינו המליץ היה, מפיחי כזבים ודוברי שקרים נגד עיניהם להעליל עלילות ברשע אותנו לפניהם פני אריה, ולכן אף אם היה לבם כלב האריה המס ימס. ואף כי לו חכמו ישכילו זאת כי שקר ענו בנו. לא יאשמו כל החוששים, כי מה יעשו שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואזניו שומעות, והקולר תלוי בצואר העדים. ואחר אשר הן כל פה דובר עלינו ויהי העם כמאכולת אש, איש אל אחיו לא יחמולו, ולכך אף אם היה רצוני לתווך השלום הוא לא כן ידמה כו׳, כ״א להשמיד ולהכרית לא מעט. אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. אך עתה אשא דעי למרחוק על פניכם כו׳: אחרי מי ירדפו מלכי ישראל כו׳. ועתה עליכם אישים המצוה הזאת להיות בריתכם אתנו החיים והשלום. ובודאי אחריהם כל ישרי לב כו׳. הלא אב אחד לכולנו אל אחד בראנו ומדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברית אבותינו, יכרת ה׳ כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות להכות ארץ בשבט פיו כו׳, לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. המעט מכם הלאות אנשים כו׳. וזאת שנית יעשו כסות דמעה את מזבח ה׳ אה״ק בכי ונאקה וכו׳. ומה יעשו ליום פקודה? אל נא אחי תרעו. הנה עד היום ה׳ אשר בגדתם אתם בנו. אבל מה נדבר אנו כי אנו אנשי בריתכם. ובכל זאת מצדנו לא יבצר והננו מוחלים במחילה גמורה שרירא וברה לכל מי שהקניט איש אישו בגוף ובממון, ואין אנו מבקשים רק שלום על ישראל כולם פה אחד. והנה כדי לטהר עצמנו באמת מכל החשדים אשר טפלו שקר עלינו מעידים אנו עלינו את השמים ואת הארץ. והנה אל אלקים, ה׳ הוא אלקים, ה׳ הוא היודע כו׳ אם במרד ובמעל ח״ו נעבור אפילו על איזה סייג וגדר מצוה איש את קברו לא יכלה ואל יושיענו כהיום הזה. ומה עלינו לעשות עוד ותעש. ומעתה אלופינו, אדונינו, אחינו, בשרנו, מה שעבר אין והיה כלא היה. אבל אנו מתפללים על העתיד לא עתה יבוש יעקב כו׳ ולא יחלקו עוד ולא יחצו. וה׳ יתן המבשרות שבע רב ישאו הרים שלום לעם היושב בה נשוא עון.

בסוף המכתב כתב לאנ״ש:

גודל בקשתי לקיים כל דברי האגרת הזאת להעתיקה ולשלחה בכל גבול ישראל. חכם לב יקח מצות כו׳ להיות רגל שלישית לקיום העולם העומד על הדין ואמת ושלום. וברכות ינוחו על ראשו, שאין הקב״ה מוצא כלי מחזיק ברכה אלא השלום. ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום, ולו יקהת עמים מד׳ רוחות העולם בביאת גואל האמיתי אשר קצו מעין כל חי נעלם ימהר יחיש מעשהו כו׳.

נאום מ״מ בהרב מוהר״מ זצללה״ה.

יז.

ושמעו את שמי בנ"י אהובי ידידי נפשי שרי חורי וסגני חכמי סבי ודייני, אוהבי ה' אנשי קריה נאמנה ק"ק ווילנא ה' ישמרם כו'. אחד"ש כו'. אחר שבהיותי במחנם הק' שלו בביתם ורענן בהיכלם קרבוני בזרועם הרמה באהבה עזה שאין לה סוף, והיא שעמדה לנו מעת היותי שם אני עד היום, עליהם נסמכתי להרים ידי אל מלאכי השלום, אף כי לא ראיתים עד הנה, ובודאי אלו חזיתים מקמיה הוה שפיר טפי. אבל מה אעשה כי גבה טורא בינינו. וה' אלהים אמת הוא יסיר את המליץ אשר בינותינו, המה המלשינים, מְסָכִים המבדילים, נרגנים המפרידים בין הדבקים ומשלחים מדנים בין האחים, המה היו בעוכרי ישראל, ואלו הן הגרמין בניזקין, ועל פיהם נעשה כל ריב וכל נגע, ועל ידם נשפך דם נפשות אביונים נקיים להכשיל את הצדיקים ההולכים לתומם לדון דיני נפשות עד מקום שידם מגעת ותעש. והנה אל אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא יודע כי שקר ענו בנו, הנני עומד כהיום על אדמת קודש והיה ה' לי לאלקים עד. בו אני נשבע ובשמו אני נושא, באם שיש בנו ובדעתנו ובאמונתנו ח"ו שום שמץ דופי או ח"ו כפירות תוה"ק שבכתב ושבע"פ אפילו איזה סייג וגדר מצוה נגד ה' ונגד משיחו אל יושיענו היום הזה. ואם באמת ובתמים אנו עושים והולכים ע"פ תוה"ק הנתונה ע"י מרע"ה כאשר נתפרש ע"פ חז"ל תנאים ואמוראים והגאונים קדמאי ובתראי והפוסקים אשר מימיהם אנו שותים, ה' אלקים שמע נא חרפת עבדיך והשב שבעתים לאור באור פניך ויחד לבבינו לְעבודתך וליראתך ודבקנו במצותיך, כי הן חיינו ואורך ימינו ובהן אנו עוסקים ומתאוים ומשתוקקים תמיד ומוסרים נפשינו כל הימים, כי באלה חפצנו. והגם כי הרבה ילדות עושה להני זעירא דמן חבריא אשר כמעט שנפתחו מאור עיניהם המה מתחסדים חסדי מדע והשכל אשר מנעם ה' מכבוד אלקים הסתר דבר ומתנהגים בתמימותם בהתעטפות כסותם ולא לשום כוונת כוון כלל, כי לאו בני דעתם וכוונה נינהו. והאמת יורה דרכו ודעת שפתי ברור מללו, כי הם לא ראו פני ודחיתים בשתי ידים. אבל תופשי תורה הם הם ידעוני ולמדתים חכמה לחכימין ומנדעא ליודעי בינה כיד ה' הטובה עלי. והנה נא אדוני, מורי ורבותי, אחי ורעי נאמני, את אלקים אני ירא, ועד ה' בינינו שהננו מעבירים על דעתינו ועוזבים ומוחלים לכל מי שהכעיס והקניט אותנו, וכל מי שהרע לנו בין בגוף בין בממון ה' הטוב יכפר בעדם ולא יעשה שום רושם כלל, שכולם לש"ש נתכוונו. אך עתה לו שמעונו כו', מהיום והלאה אל תחטאו בנו. חוסו נא עליכם ועל מעשיכם הטובים שלא לאבד עולם בשעה אחת. את אלקים אנו יראים ואותו אנו עובדים כו'. והנה אתם עדי ישראל וסהדי במרומים אשר בהיותי במחנם הק' רצוני וחפצי היה להיות נקי מה' ומישראל והלכתי ליתן אמתלא לכל הדברים והאמת ולא אסתייעא מילתא, ומה גם עתה בהביאני ה' אל מכון שבתו עולמים זבול תפארתנו השוממה וחרבה מכל יושב בעבור שנאת חנם שהיה בין הורינו להטי אש. שנאתי את החיים ורע עלי המעשה מאד ומר המות להיות בני אדם נכשלים בדברם בנו, צדיקים גדולים וטובים ממנו. לכן באתי לבקש שלום ולהוליכם כו' עד אל חי.

אדוני, מורי ורבותי, אשר קטנם עבה ממתני, אם חטאתי נגד כבודם, כבוד מלכים, אני והנלוים עלי אשור על אנשים קהל גדול יחד וחלותי פניכם עד בוש למחול לי, וה׳ הוא הטוב והוא רחום יכפר עון, ואתם הדבקים בה׳ אלקים חיים ובמדותיו תענו ותאמרו סלחתי. ומעתה אחב״י אחלה נא, אדוני, הבדלו מן הרעה הזאת מכל הרעות, אשר לא נִפְרֶד עוד לארבעה ראשים, אשר מי כעם ישראל גוי אחד בארץ, בני אב אחד אנחנו ואל אחד בראנו, ולמה נבגוד איש באחיו. הכצעקתה הבאה בכתובים ויזעקו בקול גדול מאי אמרו בייא בייא האי דאחריב מקדשא וקליה להיכלא וקטלינהו לצדיקיא ואגלהון לישראל מן ארעהון, ועדיין קא מרקד בינינו. אל נא, אחי, תרעו בדבר סרה על עם ה׳. הלא כל הארץ לפניכם ועיני כל ישראל עליכם ובשלומכם יהיה שלום, הכל שלום, וממילא ולמלשינים אל תהי תקוה, יכרת ה׳ כל שפתי חלקות, לא ירעו ולא ישחיתו כו׳. ומובטחני באנשי קריה נאמנה שלומי ישראל שישלימו נאמן לנאמן. וכלל ישראל ביחד בתמימות מדתם בתולדה מדת אבותינו אברהם יצחק ויעקב, אשר מבני בניהם אנחנו החפצים שלום ואחדות, הרחמנים גומלי חסדים, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו אשר לעת כזאת צריכים חיזוק גדול כו׳. ומובטחני מצאתי חן ואפרוש כפי השמים ואומר שלום וברכה וחיים.

הכ״ד דורש ומבקש שלום מתאוה ומשתוקק ומצפה לתשובתם הרמתה יזכנו השי״ת בבנין ציון וירושלים.

נאום השפל באמת מ״מ בהרב מוהר״מ זצללה״ה.

XXX.

שנת תקמ״ד.

רב שלומים בכל פרטיהם מבית ומחוץ, מלומר די יבלו שפתותיכם. נכספה וגם כלתה נפשנו להמיושבים בחדרי לבבנו, המו מעינו בזכרנו כל ימי היותנו עמהם, תקותם לנצח היתה ביראת ה׳ כל הימים, ה״ה אנ״ש ולבנו היראים ושלמים בכללות דמדינות רוסיא כל חד וחד לפום מעלתו והשתדלותו בעבודתו ית״ש ה׳ עליהם יחיש מראשיתם ייטיב אחריתם, ילכו הלוך וגדול ויצליחו בכל אשר יפנו, וכל פינותם לא יהיה אלא דרך של תורה בימינה וזו שכרה, אכי״ר.

מקדמי ארש כפינו פרושות השמים שימלא מחסוריהם בגופם ונפשם ויחדש כנשר נעוריהם ויהא רעוא דתרום רישא, עד לשמים שיאם יעלה למעלה מכל ברכתא, וידמו לשאול כל ערעורין בישין אלו נגעי בני אדם, קנאת איש וכל אשר לכבוד ה׳ לא יחושו עד די שבעה עידנין יחלפון עליהן ויכירו כח מלאכתו ומפיהם לא ימושו.

הנה על כן על כל דברי האגרת שקבלתי בקובלנא מכמה מקומות, ובראשם כבוד אהובינו הרבנים המאורים הגדולים מופלגים בתורה ויראת ה׳ כל הימים, ה״ה מ״ו ישכר בער מלובאוויץ ומ״ו שניאור זלמן מלאזני על ענין נחות דרגות פרנסת החפצים לירא את ה׳ באמת את אשר היטבתי לראות בעינא פקיחא, שהוא על אשר יגרעו מעבודתם דבר יום ביומן. ובתחלה מעיד אני שמים וארץ כי לא לכבודי ולהנאתי אני כותב דברים אלו, אבל באמת לפני

מי שאמר והיה העולם ולכבודו. מהיות ידוע דבר ה׳ ע״י נביאים פסוק כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, שהוא מלא כל הארץ כבודו בכל הגשמיות חיות רוחני. שהוא פסוק ואתה מחיה את כולם, והוא גלות השכינה המסתתרת בכל הדברים יגעים, והיות ידוע שהגוף הוא גשם כלה ולא נקרא אדם אלא הנפש, והגוף הוא בשר אדם כמאמר על בשר אדם לא יוסך. והנפש הוא החיות שבגוף, והוא יש לו התקשרות עם הרוחניות מעולם לעולם עד מקום חוצב הנשמות ולמעלה למעלה עד א״ס ב״ה [1]). א״כ מהראוי הוא תיכף כשיעמוד בבוקר שיהיה הראשית לעבודת בוראו וליתן הראשית לנפש, כי הוא העיקר, ולא הגשם, שהוא הכלה ונפסד. וכל היותר רוחני הוא העיקר הגדול, לכן אין לעשות שום מעשה וחשבון אפילו לשם עולם הבא. שהרי מה שמשיג בעולם הזה בעודו בגוף הוא גשמי, ואפילו אם יהיה נזהר בהשגתו עולם הבא מכל אופני גשם אף על פי כן משיג הוא הדבר יהיה איך שהוא גשמיות הוא אחרי אשר השגתו בעודו בגוף, וכן כתב הרמב״ן ז״ל. אבל העיקר שיעשה מפני מי שאמר ונעשה רצונו וזהו תכלית היותר אפשרי, ובקיצור. ובכך הנפש מתדבקת ברוח וכו׳ מעולם לעולם עד א״ס ב״ה, כנזכר. וזה נק׳ הקמת שכינה מעפרא, שהוא להפשיט מכל אופני גשם, שהוא עפר, ולהעלותם אל הרצון. וכמו כן בלכתו לעשות משא ומתן או שאר ענינים, שהם גשמיים בודאי והוא ענייני שכינה המסתתרת, יראה שיש בכל דבר תורה ואזהרת חכמים מלעשותם, שהוא ענייני הרע המעורב בטוב כמעט בכל העולמות מיום ברוא אדם על הארץ ואכל מן העץ. לכן מחויב להתרחק מן הרע שלא לעשות ח״ו ולברור ולדבק אל הטוב והמותר. ואפילו מעשה הצדקה שהוא מלא בכל הספרים שהוא דביקות גדול להשי״ת מפני היותם מאנין תבירין והשכינה בגלות מסתתרת בתוכם, ומש״ה דרז״ל [2]) בעת אפך עשה בהם—הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, שאין הש״י שורה בתוכם. והנה האמינו אם לא תאמנו ח״ו, וחלילה לי מלדבר בעדי ולכבודי, שהנה יש בנתינת הצדקה ג״כ חילוק. וארץ ישראל עיני ה׳ אלהים בה תמיד, שהיא השכינה בעצמה. וידוע דברי הזהר במדבר על פסוק קולה כנחש ילך: כדרך הנחש, כד איהו בדינא כפיף רישא לעפרא וסליק לזנביה, כדין זנביה סליק ומחי לכל אינון דאשתכחו קמיה, ואעפ״כ מאן עביד לנבא דיסלק לעילא ומאן מדבר ליה ומאן נטל ליה למטלנוי האי רישא אע״ג דאיהו כפוף לעפרא וכו׳, כד״א שמוני נוטרה את הכרמים וכו׳, מפני היות השכינה בגלות וכפוף לעפרא אעפ״כ כולם נזונים על ידה. וכל ענייני השכינה בעצמה הוא דרך דלות ושפלות לכן ישראל שפלים. וישראל שבא״י שפלים מישראל שבחו״ל. ומאן דמקים שכינתא מעפרא, ובפרט במקום שנראה שפלותם יותר, ומעלה אותה מתעלים עמה למעלה למעלה עד א״ס ב״ה. וזה נקרא תמכין דאורייתא. והעיקר שכל מעשיו יהיה על דרך הנ״ל, לא לשם גמול ותכלית אבל מפני מי שאמר ונעשה רצונו שהוא הדרך הכבושה לעלות בפשטות. וידעתי גם ידעתי כי כל הדברים יגעים ויתיישן זה הדבר גם כן, אעפ״כ מובטחני בה׳ אם ירגילו עצמם בזה יוסיף ה׳ תת כחם ליתן עצות בנפשם חדשים גם ישנים כמעין הנובע והיו רק למעלה ולא יהיו למטה ויתעלו בגשמות ורוחניות מאד מאד.

[1])=אין סוף ברוך הוא. [2])=ומשום הכי דרשו רז״ל.

עוד עצה טובה קא משמע להו גדולה וחזקה מפרק הרים וגבעות עד תאות גבעות עולם לעמוד ולהתחזק נגד התאוה בעצה זו, והוא היות ידוע התמיה הגדולה על מחשבת חוץ ח״ו ופתוי היצר איזה דבר תאוה שהוא נגד השי״ת. איך אפשרות הענין? אחרי שאין לך דבר שעומד בלתי חיות הש״י המחיה אותו הענין, כמאמר ואתה מחיה את כלם אפילו הקליפות. רק באיזה אופן הוא? התשובה מבואר בזהר, והוא עד״מ בן המלך עם הזונה שֶׁשְׁלָחָהּ המלך לפתותו. אמת הוא שהמלך שלחה אליו, אבל עיקר כוונתו רצויה שהבן לא ישמע לזונה. ואם כן הדבר פשוט ואפשר להכניסו בלב מאד בפשיטות שכל דבר מפיתוי היצר הנופל במחשבתו לעשות ח״ו השכינה מחיה אותה והכוונה היא שלא לעשותה ולהתחזק כנגדה. והוא כמשל שנים שעושים סימנים ביניהם לדבר באופן שאינו, ומסכימים ביניהם, שאם יאמר לו שיעשה ידע הכוונה שלא לעשות, ובזה המחשבה באה במוחו. ואם ישמור עצמו כך תמיד להשגיח על רצון המחשבה ודבר איסור ח״ו רצון המחשבה להיפך, יזכה להשתלשלות המחשבה במוחו בפשיטות בלי שום לבושים ורמזים, וכמאמר הזהר בענין המלאכים המתגלים—הגם שהם רוחניים ואיך אפשר לראותם? — התשובה, אם צריכים להראות מתלבשים. וכמו כן ידוע היות כל המחשבות משתלשלות מעולם המחשבה שהוא היותר רוחני ודק מן הדק, ואיך אפשרות הוא לקשר בגוף הגשם? — אבל היא ע״י התלבשות במדות, כמו אהבה ויראה והתפארות, וישתלשל למקום שהגוף קשור בו אפילו במדות חיצוניות, והכונה להתחזק כנגדה ולא לעשותה. אבל אחר שישבור התאוה החיצונית כמה פעמים מלעשותה ולא יהיה הגוף קשור בה תבא לו המחשבה בפשוט במדות ה׳ אהבת ה׳ ויראת ה׳ ולפאר ליוצרם ע״ש כבוד מלכותו. וזה דברי דוד המלך ע״ה שאמר ולבי חלל בקרבי, פי׳ ולבי הוא הפנימיות שלי, שכן כל דבר פנימי נקרא לב, והוא קרוב לפי׳ הזהר על פסוק לך אמר לבי. כי על ה׳ אמר שהוא לבו היות הוא פנימיות כל דבר, וזהו דבריו: ולבי, פי׳ הפנימיות שלי, חלל בקרבי, פי׳ שאינו מקושר לשום דבר גשמי כלל, לכן הוא מוכן לקבל כל המחשבות כפשוטו כמו שהן מעולם המחשבה. וזהו דברי דוד המלך ע״ה ע״פ נר לרגלי דבריך, והוא שהנר יקרא אור המאיר דרך [דברים] גשמיים, שהוא השמן והפתילה, ורגל מדרגות התחתונות וגשמיים. והוא דברינו הנז׳: נר לרגלי, פי׳ אור המאיר אותי נקרא במחשבות גשמיות שלי שלא לעשות באופן המחשבה, הוא דבריך, פי׳ שזכרתי שפתוי היצר המה דבריך, כי אתה מחיה אותו ומסתמא כוונתך להיפך כו׳, ובשכר זאת ואור לנתיבתי, פי׳ ואור הוא אור פשוט רוחני בלי התקשרות בשום גשם, וזהו שכרי, שאחר שבירת התאוה כמה פעמים מלעשותה להיפך המחשבה עשיתי לי נתיבה שתבא לי המחשבה בפשיטות בלי לבושים גשמיים, ודי למבין.

ועל דבר אשר העמיקו שאלה אם הגבה למעלה איזה איש צדיק עליהם מן המפורסמים גדולי הצדיקים להביא למדינות רוסיא, שיורם הדרך אשר ילכו בה. לכן אחרי אשר בעצתי ישאל, קודם כל מחוייבים להבין ולהאמין לדברי הנאמרים באמת בלי שום פניות עצמי ח״ו, כי ירא אלהים אנכי ובדבר המסור ללב נאמר בו ויראתי. עד בשחק נאמן עלי כי אוהב אני את כל הצדיקים שבמדינות וואלין וליטא וכולם לא נחשדו בעיני ח״ו [והם] בחזקת שיכולים להפקיר דמיהן ממש עבורי ת״ל, ואם גם אין זאת בטחתי בה׳ לעולם לא אמעד. אבל

אמיתת נקודת לבבי אודיע לכם, כי ידעתי אתכם גם מתמול גם משלשום גם מאז דברתי אליהם ראשונה, אחת היא ע״כ אמרתי תם ורשע הוא מכלה — היא הגדלות הטמאה שיטמא האדם בחייו וכו׳ וכ״ש גם אתם. והנה באמנה אתי כל דרכי יסכונו להם להפיל מאתם הגדלות ולחזק השפלות בלבם ועדיין מובטחני שיהיו מוחזקים בה עד שלא יחפשו חפש מחופש דרכים שונים, וממש כל הדרכים בחזקת סכנה לפניהם. שלא יאחזו בזה וגם מזה יניחו ידיהם, ממש חלילה אפשרות הוא לצאת מדרך הטובה ר״ל. אבל אם לי ולקולי תשמעון החפצים לירא את ה׳ יספיק להם מעט הכמות ורב האיכות המבואר באגרת הלזו על זמן מה. וזמן מה יתקרבו אל הצדיקים והחסידים הרבנים והשלימים המבוארים לעיל שכל דבריהם כגחלי אש מועצות ודעת אלהים. ואי״ה לשנה הבע״ל יודיעוני מערכם ומעמדם אם דברי עשו פירות בגשמיות ורוחניות ואוסיף ידי שנית לנקות שאור שבעיסה ביתר שאת ויתר עז. מה שאין כן אם יגביהו כנשר קנם משם ירדו ח״ו. וזה ברור אצלי, אפי׳ יהיה מי שיהיה לרב לכם כל דרכיו לא יסכונו לפניכם ותאבדו דרך ה׳. בכן חלילה לכם מעשות זאת, שהרי מנוער נשאתי אתכם ומכיר אני בכם יותר מאבותיכם. השומע ישמע והחדל יחדל. ומובטחני בכל הסרים למשמעתי אחרי שיתן עיניו ולבו אל האגרת הזאת פעמים ושלש יחזק את לבבו מעט שלא להשגיח בגשמיות העניינים כי אם לפנימיות. ואם יתיישן מעט בלבו יתאמצו להראות פנים בפנים עם הרבנים הנ״ל ואי״ה יתעלו בעילוי נפש וגוף וממון ובנים. רק יתייאשו מעט בהשגחתם בגשמיות, אבל יתבררו ויתלבנו מעט מעט ועצת ה׳ היא תקום.

ועתה אתה ברוך ה׳, ידוע להוי לכון דרך כללות, כי הברכה אשר הובא לנו מידכם הגיעה לידינו בשלימות, לא תחסר כל בו אפילו פרוטה אחת, והחייתם את נפשינו ויאירו עינינו מגודל הרפתקאות שהיה לנו בשנה זו יותר מהקודמות, ולבסוף עשה השי״ת לנו נסים ונפלאות כאשר יתוודע לכם בפרטיות על ידי מכתב אהו׳ וידידנו הרבני המופלא בתורה ויראה כבוד מו׳ אלעזר זוסמן, אשר צויתי לו לכתוב כל דבר בפרטיות. ומה שמבואר שם הכל צלול וברור אמת. רב לכם, אשריכם, מה טוב חלקכם ומה נעים גורלכם, לבד הקבלות בפרטיות אשר עיניכם תחזינה מישרים. למען תדעו כי הכל גלוי וידוע לפני כל איש ואיש די ענינו וכל גויה די מחסורה לעשות רצון איש ואיש, להעתיר בעדם בכל עת תפלתנו, ישמע אל ויעננו ובא לציון גואל, אמן.

בטבריה ת״ו. השפל באמת

מנחם מענדל בהרב מוהר״ר משה זצללה״ה.

ולאפרושי מאיסורא באתי להזהירכם כיהודא ועוד לקרא במאמר הכתוב אל תתלוצצו פן יחזקו מוסרותיכם ח״ו, והוא שלא להתלוצץ מבני אדם עוזבי תורה ח״ו. ואם אמר הכתוב בס״פ ושומרי תורה יתגרו בם כבר אמרו רז״ל כאן בצדיק גמור וכו׳ וכמפו׳ במהרש״א פ׳ אמר להם הממונה על דרשת חז״ל ע״פ זכר צדיק לברכה, הגם שהדבור של מצוה הוא לשבח הטובים ולגנות הרעים אעפ״כ לא יקללם וע״ש. ומלתא דפשיטא ליה וברור בשכלי ההגלות נגלות אחד הדברים הידועים לי שהוא סיבת הירידה והשפלות והענין שבין כך ובין כך קרואים בנים והוא מפריש עצמו מן הכלל להיות הוא פרטי וכל השפעות

כללות ישראל אין לו חלק עמהם, וזהו מאמר בתוך עמי אנכי יושבת פי׳ הזוהר הקדוש. ולשומע ינעם ותבא עליו שפע ברכה מכנסת ישראל בגשמי ורוחני ויעלה מעלה מעלה.

מנחם מענדל הנ״ל.

דברי הרב מו׳ אברהם הכהן.

גם אנכי באתי בשורותים לעורר את שאהבה נפשי בכלל נוסף על הפרט וקיום הפרט שכתב הרב שי׳, וכל הפרטים בכדי שיהיה מושרש וקבוע בלבם ותמיד יתחדשו הפרטים עד שלא יקיפם גבול ולא יגבילם תחום ומצר, והוא שעיניהם ולבם יהיה תמיד על מדותיהם לחקור בחורי ובסדקי לבבם בשבע חקירות ודרישות עד מקום שאור עין שכלם הגיע בכדי שבאורם יהיה אור עד מקור החיים. ואם ככה לעיכובא יעשה ויבחנו לרגעים יהיה בטוח שהש״י יאיר עינו ולבו להטעימו טעם כעיקר משופרי דשופרי דכולה לגבוה סלקא אל מקום הראשית שואף זורח הוא שם ויאירו עיניו עד שיאמר עליו: ראה זה דבר חדש הוא מתורתנו הקדושה ובודאי לא יהיה באפשרי לזר להתערב בו. ויקשור נימא בנימא מנצוצי היראה ועבותות האהבה ויזכה לדלות מים מבארות עמוקים ויפתחו לו מעיינות לשאוב מים אשר לא יכזבו מימיו מיראה אמיתית מזה ומזה המה כסופים בכלות הנפש ונטותה אל ה׳ אשר נתנה. ואם ירגיל עצמו בעצה הכללית קיום הפרטית יהיה בטוח בה׳ שלא יכבה ממנו אש היראה והאהבה לגמרי, ועכ״פ יהיה יד ה׳ סולדת בלבו ומוכן בכל עת שתרד עליו אש שמימית, ואם ח״ו יתגשם כ״כ עד שתתיישן זאת העצה הגלויה ג״כ, עכ״פ יעמיקו שאלה אצל קדושי ה׳ הרבנים המאה״ג המפורסמים גדולי העצה הנ״ל, והם יבארו להם החתום בדברים אלו בתוספת נופך מרובה משלהם. כי הוא נוקב ויורד עד אין שיעור, ויחודש להם בכל עת לפי ערך הרגלתו וכח סבלו ובטחונו. והיה כאשר ירום קרן היראה והעבודה גופו בתר עיקרא גרירא וגברה הצלחתם למעלה בכל אשר יפנו.

כ״ד המעתיר בעדם ובעד כל אשר להם מסביב כאות נפשם ורצונם בכל פרטי משאלותם, החקוקים על לוח לבנו בקישורי עבותות האהבה לכל רצון יראיו ועבדיו מלב ונפש חפצה דוש״ת.

אברהם בלא״א מוה״ר אלכסנד הכהן זצללה״ה.

מאה״ק טבריא תוב״ב אמן סלה כי״ר.

יהא שלמא רבא לאהובנו ידידנו נאמן רוח ה״ה הרבני מופלא הותיק כבוד מהור״ר יעקב נ״י.

ידוע ליה עוצם רחימותיה וחביבותיה ע״פ פעלו, אשריו. יפה זכה בה, מה טוב חלקו ומה נעים גורלו, ידיו רב לו, יהיה שלום בחילו שלוה בארמנות אהלו עד כי יבא שילה. ומהודעין אנחנו ת״ל על רוב שלומנו ושלום ישיבתנו פה עיר עוז לנו, ששים ושמחים לעשות רצון קונם. הנה שמענו

את תפלתו ראינו תחינתו במכתבו אלינו, ע״כ זכרונו בא לפנינו תמיד בכל עת, תפלתנו ישמע אל ויעננו, אמן. גם שם באר גודל התאמצותו בכל עת ועונה, ועתה אם שכרו מעט לעת הצורך כפי השעה תרבה מעצמך בלי שום שאלת חכם. אבל על עיקר בקשתו עבור בנים, אחרי רואי גודל תפלתו והשתטחותו לפנינו וטענותיו העצומים שהוא לתכלית עסק סיבת המלאכה, בושת פני כסתני, כי התחת אלהים אני? היה היה דבר השם ביד הבעל שם ויגזור אומר ויקם, אחד היה ומהקדמונים לא קם כמוהו ואחריו לעפר מי יקום. הגם שכמה גדולי צדיקים בדורנו פה להם וידברו את אשר יבשרו, לא כן אנכי עמדי, אבל אגיד לך האמת את הרשום בכתב אמת, והנה הוא, שהרי אתה עוסק במלאכתך בכל לב ונפש בלאו הכא ופרנסתך נתונה לך לפי דעתך והצטרכותך בלאו הכא, אם כן מה אכפת לך אם תרגיל את עצמך לפתות את לבך שיהא העסק לשם שמים ג״כ ובלבד שלא יהיה שוא וטפל. אדרבה הלשם שמים יהיה עיקר ואמת ופרנסתך תהיה טפלה. אם תרגיל א״ע יכול תוכל בודאי, בכדי שתהיה מן תמכין דאורייתא. באמת שכשאני לעצמי מה אני, אבל אתה מותר לך להאמין שאנחנו צדיקים ועוסקים בתורה ובעבודה תחת שער השמים. ואחרי כל האמת שלבך יהגה לש״ש באמת ואנחנו עבדי ה׳ באמת, ואם אף גם זאת אמת שאין שום אפשרות עוה״ב בלא בנים בודאי יהיו לך בנים, כמאמר רז״ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, כדי שלא יהיה הוא בגיהנם ותלמידו בג״ע, וכ״ש ק״ו לתמכין דאורייתא באמת, שבודאי נעשה נפש אחת עם הבעל תורה, והתמכין נק׳ רגלים, כמבואר בזהר ע״פ ויגע בכף ירכו אלין אינון דתמכין אורייתא, וא״כ איך אפשרות הענין שיהיה הנפש בג״ע ואחד מאיבריו דהיינו הרגלים בגיהנם. וא״כ ודאי השי״י יפקוד אתכם לבנים, וד״ל. והנה בכדי לחזק ואמץ לבו בגבורות בעת עשות מלאכתו מלאכת שמים מובטחני שאינו מן הצורך, שאחרי ידיעתנו עוצם עסקו באמונה עד הנה להחזיק ישיבתנו והסרים לשמועתנו, ואם קטן הוא בעיניך גדול הוא אצלנו, הן חקוק הוא על כפים, לזכרו תמיד יהמו מעינו להעתיר אל ה׳ בעדו ובעד ביתו שיזכה לזרע קיים, ואחרי שיקדש את נפשו וגופו באמת לשמים להיות מן התמכין דאורייתא בארץ החיים, מובטחני בחי החיים, שיחייהו מיומים, ויוסף תת כוחו לו שבעתים, ויזכה לבני ומזוני וחיי כימי שמים, ובא לציון גואל ולירושלים, אמן.

השפל באמת

מנחם מענדל בהרב מהור״ר משה ז״ל.

כותב חותם פע״ה טבריא תובב״א

IV.

התקמ״ה.

למען אחינו ורעינו נדברה נא שלום בארץ ה׳ החברים, אריות ונמרים, שואגים ככפירים לכבוד ה׳ באורים ותומים, המה הגבורים גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברים, לקדש את עצמם במותרים, על טהרות הקודש להיות טהורים, כלם אהובים כלם גבורים, בתי הנפש והקישורים, אהבת נפשנו וחמדת לבבנו ומאורי עינינו, חיצי גבורי שנונים, המופלאים ומופלגים ויקרים

מפנינים ותבואתה מחרוץ, הוותיקים ואנשי מעשה הצדקה וקופת הארץ, יהי שם ה׳ מבורך לעולם, ויברך ה׳ חילם ופועל ידם, וישמור ה׳ נפשם וכל מאודם, וישא ה׳ פניו אליהם ויסך בעדם ובעד ביתם, וצאצאיהם ואהליהם, וכל אשר להם מסביבותיהם, עד כי יסובב נתיבות לשבת בטח בדד עין יעקב, ולא יתערבו בגוים, וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳ שלום, ובא לציון וירושלים, אמן.

אחר דרישת שלומם חיבה יתרה נודעת להם כי מסך ה׳ בקרבנו רוח אהבתם והתקשרות נפשם, כי אהבת עולם אהבנו אותם ומים לא יוכלו לכבות כידודי אש אהבה, ולפידה להבה ותעל הלב השמים להתפלל עליהם בכל עת מצוא שימצא חיים, זרעם נכון ולפיד הלהבה שלשים ורבעים יולדו להם על ברכיהם, וכל משאלות לבם לטובה, החכם בחכמתו והגבור בגבורתו והעשיר בעשרו, תמיד עינינו אל ה׳ יומם ולילה לא ישבתו עד עת בוא דברי אמרת ה׳ צרופה, כה יתן וכה יוסיף מעולם ועד עולם.

וידוע להוי להון מרוב שלומנו חיים ושלום בריאותנו עם כל בני ביתנו ואנ״ש וביתם ובנים המסולאים היקרים, הצאצאים והצפיעות, והשקט ובטח שבתנו בעזר ה׳, בשלום ובחיים, כה לחי כימי שנים. מכתבם הגיעני מכל מקום משלוח ידם, אחד מהם לא נותר על כל נדריהם ונדבותיהם אשר שלחו ע״י אהובנו ידיד נפשנו הרבני המופלא ותיק ונאמן אומן מופלא הולך תמים ופועל צדק מו״ה יעקב סמיליאנר נ״י, ושליח עושה שליח את הרבני המופלא מו״ה ליב קאמניר, אשר הלך בדרך וצרור הכסף בידו, ליום הכסא הביא בעז״ה קודם ראש השנה דהאי שתא, ותחי רוחנו על בשורת חייהם ואורו עינינו משמחת קריאת אגרותיהם, כה לחי לעולם, מלבד אשר החייתם כל נשמה עם זהב התנופה וכסף התרומה. ובפרט בשנת בצורת דהשתא, אשר לא היה כמוה מיום בואנו שמה, שלא היה שום תבואה מצויה בכל עת האסיף הזאת, כי אם למועדה מימים ימימה. והיוקר יאמיר על אחת ד׳ פעמים, כל סיליאנקה תבואה שהיתה בשנים קדמוניות באדום זהב לעת עתה ד׳ אדומים. ויותר הגדיל ה׳ עמנו לעשות בהקדמת הבאת הכסף לתשלומים, בכדי שנוכל לחזור וללוות די צרכינו, להכין תבואה בְהַמְּצָאָה באלה הימים. ברוך ה׳ אשר הפליא חסדו לנו, וברוכים אתם לה׳ אשר זכיתם במעשה עד תכליתו. שישו ושמחו בה׳ ותגל נפשם באלקים, כי הלבישם בגדי ישע לפני בא יום הכסא, וגודל מצותם יכולה היא שתרחם מגיני ומצלי על כל פשעם תכסה. וגם אנחנו חומה היינו להם למחסה בהזכירנו אותם בבית ה׳, אל דמי לנו, ובכסא ליום חגנו כל תחנה כל תפלה הכצעקתה הבאה עלינו. ועל קול ענות חלושה במכתב ממשא מלך ושרים למנוע סיבת פרנסת הקאבאק [1] לא נבהלתי מלשמוע, כי לא

---

[1] Кабакъ = בית מזיגה.

בשנת תקמ״ג (1783) נחלקו היהודים (על פי פקודות יקאטירינה II) לשני מעמדות, לסוחרים ועירונים: יהודי שלא נרשם בין הסוחרים נכנס לתוך מעמד העירונים, ובזה הושוו היהודים לאזרחים הנכרים והיתה בידם גם הזכות לבחור ולהבחר למשרות במוסדות הנהלת אותן המעמדות. אבל מחמת זה הוכרחו היהודים בתוקף החוק לעזוב את ה„ישובים״, כלו׳ הכפרים,

נתחדש לי שום דבר מעתה, כי ראיתי גם תמול גם שלשום גם מאז הייתי במחנכם תחת ממשלת מלכותם, כי ידו כבדה הולך וחזק והאלקים יעננו בקול. אבל שוש אשיש בה' והיה ה' מבטחם לטובתם האמיתית בגשמיות ורוחניות, כי ברבים היה עמם, וכל ישראל חברים. ולא מראש דברתי קודם נסיעתי מאתם כי נבהלתי מראות גודל התקרבות המלכות להשוות היהודים, להבדיל, עם הגוים בכמה ענינים ונימוסים שונים, ודברי שריהם הם נרגן מפריד אלוף, אשר אמריהם החליקו להתקרב, ומעשה ארץ מצרים יוכיח שמבואר בזהר כוונתו יתב' להגלותם למצרים דוקא להיות המצרים מואסים בישראל ונימוסיהם, ולא יתערבו בגוים ולא ילמדו עוד את מעשיהם, ובזכות זה נגאלו, שלא שינו את שמם ולשונם ולא נתרצו בלבם לקבל על עצמם ממשלת שר של מצרים. ואז אמרו חז"ל: ישראל בחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם, להיותם תחת ממשלת השר שלהם, אף על פי כן רחמנא לבא בעי, וכל זמן שנקודת לבם לשמים ויחזיקו בקרנות התורה ויסודותיה שהוא למעלה מכל העולמות לבלתי יכול ממשלת השר לחול עליהם בחזקה להיותם למעלה הימנו. מה שאין כן אתם שלמדתם עליכם אלופים לראש והקרבתם באמת נקודת הלב אל נימוסיהם וגזירותיהם על עצמם. המרחם ירחם ויפדה אותם מכל צרותם האל המושיע. וכללא דמילתא – מאמר הפסוק בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר, כי ה' הוא אלהים, כי לא מחשבותיו מחשבות אדם ומאתו לא תצא הרעה, רק טוב. אם אתם חשבתם לרעה אלהים חשבה לטובה, ואמרו רז"ל שאין עשירות מן האומנות וכו', ואין הסיבה הוא העיקר אלא המעשה, כמאמר וברכך בכל אשר תעשה, ולהאמין בה' סיבת כל הסיבות, והרבה ריוח והצלה לפניו בכל משלוח ידם לפי העת והזמן. אי אפשר לעסוק בסיבה זו — שטה מעליו ועבור ואחוז לך אחת מהסיבות האחרות. ולפי דעתי ועצתי אפילו אם תתבטל גזירת המלכות ויהיו רשאין בעסק סיבת המחיה, מה דאפשר להרחיק המחיה מפתח ביתך הרחק, כי מאחר שהקטרוג עליו אין הברכה שורה. וכמה וכמה קהלות וכל מדינת פדאליא אשר בימי נהייתה מניעת פרנסה זו מאתם, אשר כל חייהם היו תלויים בה, בחיי הרב הבעש"ט ובחיי מורי הרב נבגמ"מ, ותהי בעיניהם כמצחק, כי מה איכפת לך בהשתנות הסיבה? וכן הוה, שנתרומם קרנם יותר בהסיבות לסיבה אחרת ומשא ומתן וכל פרנסתם ומעשיהם ברך ה' ותמלא הארץ כסף, אשר מתחלה היתה המדינה דלה ועניה בהיות סיבת

ולעבור לערים, ודבר זה היה קשה על היהודים, שרובם היו יושבים בכפרים, כמו למשל, בפלך פולוצק, שהיו מארבעה עשר אלפים יהודים יושבים בערים רק פחות מחמשה אלפים, ויותר מתשעה אלפים היו יושבים בכפרים. ואף על פי שגזרה זו היתה חלה גם על הנכרים, הנה אצלם לא היה הדבר מורגש כל כך, שהרי רובם היו ממעמד האכרים, מה שאין כן היהודים שלא היו בהם שום אכרים. יחד עם זה חלה על היחודים עוד גזרה אחת: בשנת 1783 ניתנה החכירה של שריפת יין ומכירת יין ושכר בערים למגיסטראטים, בכפרים — לממשלה, ובכפרים הפרטיים — לבעלי הכפרים. המוסדות של הנכרים סרבו ליתן רשות העסק במשקאות חריפים ליהודים, ולפי זה נשארו הרבה יהודים בלי פרנסתם הקודמת, ע' Ю. Гессенъ, Исторія евр. народа въ Россіи, I, 129—155.

הפרנסה מצויה, ואח״כ בהמנע הסיבה נתברכו ממקור הברכות. כללא דמילתא — אמונה, ובפרט בשעת הדחק שאני, שלבו של אדם מאליו נכנע ומוכן ומזומן וקרוב הדבר מאד בפיהם ובלבבם לעשותם, שהרי כל הנסיונות והדוחק לקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, כמאמר ופרעה הקריב, שמבואר בזהר: הקריב את לבם. ועתה מה לכם כי נזעקתם, וכי לא אותה אתם מבקשים לקרב את לבם בכל האופן האפשרי, וכאשר מתבאר על פי תורה אשר בצדה אורה, שאמרתי בשבת זו. — — —

והנה אהובינו ידידינו בטחו בה׳ עדי עד, ולכו חזו מפעלות ה׳ אשר שם באה״ק מגודל בצורת אשר בימים ההם ובזמן הזה, אשר לא קם רוח באיש ופחדו ורעדו אנשי אדמה איש אל עבר פניו ילכו מחרדת אלקים עליהם, אם מראשית יוקר השער הולך וגדול יום ליום מעת האסיף עד מרחשון וכסליו ועלה לערך ה׳ פעמים על סדר השנים, מה תהיה בסופה? המה כרעו ונפלו, ואנחנו קמנו ונתעודד, כי בה׳ בטחנו בתוספת החזקת בקרנות המזבח: מסירת נפש ויסוד האמונה, לווים ואוכלים, נשך כסף נשך אָכְלֵנוּ על חד תלת, ואנו סובלים עוצם היוקר בשמחה. ואור פני מלך חיים מאיר עינינו בתוספת העבודה לתורה ולתעודה.

ועתה למדו היטב מאתנו, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, ונתחזק בעד עצמנו ובעד ערי אלהינו, אנו ואתם מהתם, יחד כלם נקדש את שמו ית׳, בכל מקום קדושתו להעריצו. מובטחני שכימות עניתנו כן ישמחנו וישמחו כל חוסי בו, לעולם ירננו ויעלצו בו אוהבי שמו, לעולם שלום. הן על כפינו חקותים ועל לוח לבנו. רבות פעמים עשה ה׳ נפלאותיו ומחשבותיו אלינו, מהרה ירחם יחישנה בעתה. עתה אתה ברוכים לה׳, עת לעשות, שאם לא עכשיו בשעת הנסיון אימתי, שהרי הנסיון להבא הוא בא לנסותם, להיטיבם באחריתם שלום. ואנחנו מעיר לעוזר, עזרם מעם ה׳ שלום לחלות עליהם בכל עת מצוא זו תפלה לנו כי יעטף עם העטופים והקשורים עמנו אל אלהי ה׳ שלום וברכה ורחמים וחיים עד העולם ובא לציון גאולת עולם כי״ר.

הכ״ד אוהבם אהבת נפשו הדורש שלומם וטובתם כל הימים ומצפה לישועתם מה׳ לעבדו ולברך בשמם כפלים, כותב וחותם פה עיה״ק טבריא תוב״ב אמן. השפל באמת

מנחם מענדל בהרב מו׳ משה זצללה״ה.

ט.

שנת תקמ״ו.

קול דברי אלקים חיים ואור פני מלך חיים, לכבוד אנשי חיל יראי אלקים חיים, הדבקים בד׳ אלקים חיים, בני מצוה ותורה אור חיים, רודפי צדקה ימצאו חיים; לראות בטוב ד׳ בארץ החיים, ה״ה אהובי נפשינו ידידי ד׳ והמדת לבבינו הנחמדים, אנשי אמת, אנשי לבב, ראשי אלופי ישראל המה, נגידים ידידים נדיבים חביבים המופלאים ומופלגים, פלג אלקים מלא תורה ומצות ד׳ ברה, כל קרן ישראל אנשי חיל שלומנו הוותיקין ואנשי מעשה

דמדינות רוסיא יע"א, וסמיכות שלה בפולניא יע"א. אתה ד' תרחם וכצינה רצון תעטרנה, קרנם תרום בכבוד וגדולה, והיו רק למעלה עד כי יבוא שילה.

אחד"ש מגודל ידידות התקשרות נפשינו בעוצם אהבתם במיתרי עבותות משולשים גם תמול גם שלשום גם מאז מוסיף והולך, יום ליום יביע כמעיין הנובע מקור חיים וחסד עשו אתנו, לזאת פקודתם שמרה רוחנו רוח חן, מול לקים נזכיר תמיד ונעתיר עבורם בכל עת מצוא תפילתנו עת רצון, אלקים ברוב חסדיו יעננו מהר קדשו סלה. ולמען ירבו ימיהם וימי בניהם, יראו בטוב ישראל וירושלים כל ימי חייהם, ויראו בנים לבניהם שלום על ישראל.

עתה יתבשרו ידידינו מרוב טוב וחסד ד' עלינו הוא חיים ורוב שלומנו וכל סיעת מרחמינו איש וביתו שלום ורב שלום בנינו למודי ד' ויראתו על פניהם, כפינו אלקים ירצה סלה. ויתבשרו אהובינו מרב שלום ביאת אהובינו ידידינו הרבנים המופלא ומופלג חריף ובקי מוהר"ר שלמה זלמן הכהן שד"ר והעולים אתו המה כבוד אהובינו וידידינו המופלאים הוותיקין מוהר"ר צבי וויטעפסקער ומוהר"ר גרשון שוחט נ"י הכל שלם בגופם ובממונם. ועת בואם בחצי מרחשוון דהאי שתא. וע"י הגיענו כל כסף התרומה עבורינו. ושאר הכסף ליחידים כברכת ד' אשר אתנו ליד אהובינו ידידינו עבד ד' עבד ישראל ונאמן בית ד' הרבני המופלא בתורה וביראה הוותיק מו"ה יעקב ס'[1]) נ"י. כספיהם במשקלם השיבו אלינו וכל מכתבם בפנקס[2]) וכל אגרת שלומים נפשם בשאלתם כרצון איש ואיש. הן הראנו ד' ודרשנוהו כמשפט, ועוד נדרש למו בכל עת מצוא כיד ד' הטובה עלינו. והנה למראה עינינו את מכתבם שמח לבינו אף תגיל [נפשנו] בשלומם הטוב וברכם סלה. וליהודים היתה אורה ושמחה. ותהי השמחה גדולה לאלקים בחדות ד' היא מעוזם. ויעזרם ד' ויפלטם פלט למו מאף עמים הורד אלקים אלקינו ויכוננו עד עולם סלה. וכל עצמותי תאמרנה ד' ברכם טהרם רחמי צדקתך תמיד גָמְלֵם כל טוב סלה.

והנה אהובינו ידידינו, הנותן מתנה לחברו צריך להודיע גודל חסדים אשר עשו אתנו במשלות ידם בימים ההם להצליח מיד ד' אשר הוְיָה אתנו בעוה"ר באה"ק צפת וכל הארצות האל סביבותינו הרחוקות והקרובות סמוך ונראה בדבר כבד מאוד. והנה פה עה"ק לא פגע ולא נגע בעין ד' ובתחבולותיו עלינו ועל יתר אחינו שהיו על פני השדה מעה"ק צפת כדי להספיק צרכם כאשר עשינו, ישתבח שמו ית' מילט הוא בכפו את העיר למען שארית ישראל. כי מאנשי שלומינו אשר ניצלו עמנו פה עה"ק אשר לתומם מצפת לכאן באו תמול ולמחר החל הנגף שם, וגם מהם אשר ברחו בעיירות וכפרים אשר סביבותם, ונשא ד' לכל המקום בעבורם ולא היה שם נגף. וגם בכפר פקיעין לא היה שם נגף.

והנה בחסדי ד' הגדולים ורחמיו המרובים בעז"ה איש לא נעדד, מלבד המנוח מוהר"ר דוד מדובראוונע ז"ל. וחוץ ממנו שלום לכל אנשי שלומינו, הם ונשיהם ובניהם. אבל ההוצאה רבה כמו רבה עד אין מספר ב"י בהמלטם על פני השדה לכלכלם לחם ומזון ומצעות ומלבושים, כי ערומים הם, רק את

[1]) סמול־אנר. [2]) כלו׳ חתימת כל אחד בפנקס על סכום כסף נדבתו.

נפשם הצילו כדרך שבורחין לנפשות. וריבוי ההוצאה ופיזור המעות אין לפרש ממש, כאשר אין כסף נחשב לכלום ומאומה, כידוע בענין זה. ולזאת נכנסנו בחובות עצומות ורבות קצוצות[1]) לשליש ולמחצה וניתן להצילם בנפשם. וגודל נגשות החובות ודלי דלות שהיה קודם הגעת הכסף אין לבאר. אבל ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו בימים ההם את כל זהב התנופה ע״י שד״ר הנ״ל. ברוכים אתם לד׳ ואשריכם, יפה זכיתם, תזכו ותחיו ותראו ותירשו טובה וברכה למשמרת שלום.

עתה אבשרם מן הטובה ההיא אשר הטיב עמנו בבנין בה״כ ומקדש מעט בתוכנו. בה״כ הדור הוא: תחתיים שניים ושלישים, בניתי בית זבול לך מכון לשבת על אופן סדר הצטרכות תשמישי בשם ד׳ הקדוש ומהולל מאוד. אם אמנם רבו עצומותי, בד׳ בטחתי אל יעזבני נצח סלה, כי״ר אמן.

הנה אהובי אחי ידידינו, פקוד פקדנו את העשוי לכם ולכל אחיכם שבמדינות ומגרעות נתן לבתיהם מן המחיה. הנה אל ד׳, כי הוא יושיע והיה ד׳ מבטחו. אבל זחלתי ואירא מאוד ויצר לי על צערם דגופם ונפשם, אם אמנם צערם דגופם עדיפא להו הכצעקתה הבאה אלי. אמנם אנכי ידעתי את מכאובם, כי הסתר פנים ענתה בם מהביטם אל אלקים לדעת את ד׳ בכל דרכיהם, כי הוא הנותן כח כל דבר ומחיו ומקיימו כאשר בראו כרצונו, ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, כאשר תחילת הבריאה ברצונו כן עתה מקיימה ברצונו, וכל זמן קיומו הרי הוא כאשר בראו מחדש בכל רגע, שאילולי רצונו ית׳ היה כלא היה, ורצונו יתברך הוא המחיה את כולם. ולית אתר פנוי מיניה, סובב את הכל ובתוך הכל וממלא בכל ועוצם כל דבר אפילו בחומרים עבים ומורכבים כי אין שום הויה לחומר רק מן הצורה המציירת צורתו, ובהפריד צורתו לאפס ותוהו נחשבים. הרי שהבורא ית׳ הוא המקיים את כולם והכל ע״י מצותיו ית׳ אשר גלה לתכלית בריאת עולמות על ידן, כמאמר עולם חסד יבנה, ועל ידי המדות יתנהג הכל והן הנה חיות כל דבר.

— — — — — — — — — — — — — — —

יסף ד׳ וישת אליהם ועיניהם בשמים ירומו, ולא ישלטו בם חצונים, והסוררים אל ירומו סלה, אמן. דברי המדבר באהבה מסותרת ובתוכחה מגולה לכל אחד ואחד באמת ובלב שלם, ומעתיר בעד נפשם וגופם ובניהם וכל בני ביתם תמיד כל הימים לרבות, השפל באמת

מנחם מענדל בהרב משה זצללה״ה נ״ע כותב וחותם פה עה״ק טבריא תוב״ב אמן סלה, כן יהי רצון.

יג.

התקמ״ו.

אור זרוע לצדיק הולך ואור, טל אורות טלו לישראל. יפרח כשושנה ושרשיו כלבנון, ממנו פרי נמצא, כל מוצאו מצא חיים ושלום, ה״ה כבוד אהובנו ידיד ה׳ וידיד נפשי רחימא דלבאי הרב המאור אור מופלא ואוצר נחמד בנוה

---

[1]) כלו׳ רבית קצוצה.

חכם בעוז לאלהים זה סיני כק״ש מוהר״ר שניאור זלמן נ״י, ושלום ביתו ובניו הנעימים המלאך הגואל הוא יברך אותם.

אד״ש, רב ברכות לראש צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון בצל שדי יתלונן לתת עליון אך שמח וטוב יפק רצון מה׳. הנני מזכירו בכל עת מצוא חפץ ודבר דבר אלהים חיים ושלום ומודיעהו בעז״ה מרב שלומי ושלום ביתי וכל בני רחימי, ה׳ עליהם יחיו, ושלום כל אנשי שלומנו בעז״ה ושלום ביאת שד״ר והעולים אתו וצרור הכסף והמכתבים הכל שלום באו בחצי מרחשון. ומאתי בשורה מוצאת מרב שלום בעז״ה ותהי בעינינו כמוצאת שלום ושמחה. וכבר כתבתי אליו באריכות עם א׳ מהיוצאים לקרית חוצות ולא באתי כ״א בתוספת אהבתו במכתב יד עצמי להעיר צדקו ותורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו. למה תאמר נסתרה דרכי מה׳ לפרנס את ישראל לאביהם שבשמים להורות הדרך ומי כמוהו מורה בכל מדינתם, כי נר מצוה ותורה אור והולך ואור עד נכון היום, ואינם צריכין לנביא וחוזה כי לא נביא וחוזה אנכי וה׳ אור לו. רק חזק ואמץ, בטח בה׳ ורעה אמונה, כי רועה נתנו ה׳. מה ה׳ שואל מעמו כ״א ליראה, לַמְּדָה את בני ישראל היטב להכניסם בעול מלכות שמים ותורה ועבודה, תכבד העבודה עליהם ועל ישעו בדברי שקר והבאי פרנסה. מובטחני בו ית׳ שיגביה כנשר קנם, יבא הטוב מ״מ. ואנחנו לא נדע מה נעשה כ״א אל ה׳ עינינו, והיא נתנה לנו כמאמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, בידינו היא לעזור את ישראל עפ״י תורת ה׳ משיבת נפש. משא״כ עזרת הגופים, אין בידינו לא משלות רשעים ואף לא וכו׳. אבל כבר הובטחנו כי אין מחסור ליראיו, וכן ודורשי ה׳ לא יחסרו כל טוב. ולך בכחך זה והושעת את ישראל להכביד עליהם עול תורה ומצות. וממילא יקויים בהם כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכו׳.

הנה יש לאל ידי לעשות חסד ואמת עם ישראל. הואיל ועליך מצוה לך ופרוק. ועיקר להרחיקם מנימוסי הגוים ומחוקותיהם הרחק מאד, ובל יטמאו בכל אלה קרינן ביה שהוא עיקר, והיא התחלת הטומאה והמשכת הקליפות, כמבואר במכתבי הארוך. אורת חיים למעלה למשכילים. ולא היתה כוונתי שילכו בגדולות ונפלאות מאתם, כי אם להלהיב את לב הקורא להתרחק מאד מטומאת הגוים.

ואני תפלתי אל ה׳ בכל עת ובכל שעה בשלום חיים כימי שמים.
דברי מעתיר השפל באמת
מנחם מענדל בהרב מוהר״ר משה ז״ל
כותב וחותם פה עה״ק טבריא תוב״ב אמן.

בני למודי ה׳ ובני בני, ובפרט נכדי שמואל הקטן, פורסים בשלמא דמר ניהו רבא ומבקשים ברכתו סלה.

מנחם מענדל הנ״ל.

• נזט

בשנת תקמ״ז.

— — — אהובי ידידי אחי אל תרעו, הלא תשמעו, הלא הוגד מראש מאמר חז״ל יותר ממה שעגל רוצה לינק וכו׳, וכל חפצי ותשוקת אהבתי לכל אחד מכם אלפי אלפים יותר מתשוקתם, וכל אחד ואחד חקוק הוא על לוח לבי לאות על ידי ולזכרון בין עיני אל ה׳ תמיד כאלו דמות דיוקנם עומד לפני להכיר מראיהם בהתגלות לבם מהותם ואיכותם וכמות ענינם, ולא תעלה על דעת שום אחד מן החדשים אשר מקרוב באו, ויאמרו אולי נעלם ממנו עניני דרכיהם, והנהגת יראתם וחכמתם, הדרך אשר ילכו בה, והמעשה אשר יעשון, כי איכה נדע הדבר אשר לא ראיתי כל תמונה, במופלא ממני מה אדרוש, הנה לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ברם אמת ה׳, כי לא יפלא מעיני דבר מדבריהם, והנני מכיר את כל אחד מראש ועד סוף, ולא נביא וחוזה אנכי, כי עפ״י תורת אמת ועצת ה׳ לדעת את כל אנשי מעשהו, אחרי שקדמתני הידיעה מהתחלת נקודת יראתה אשר לוקח מהידועים לי מכבר מאותה הנקודה, בזאת אדע סוף דבר הכל ממש בתואר ובמראה ובקומה, ולא אשגה ברואה בעז״ה.

והנה מרוב חיבתם אינני מעלים עיני מכם אפילו שעה א׳. לזאת לא חשכתי המכתב כללי הזה מלכתוב בכתב ידי בעצמי, האף אמנם כי קצור קצרה ידי מלכתוב בעצמי כל האגרות שלום הפרטים שהייתי רגיל לכתוב בכתב יד לידידי נפשי מאז מעולם, מפני שרבו כמו רבו במדינתם ובמדינות וואלין העטופים והקשורים בנפשותם אלי עד אשר מבלתי יכולתי לכתוב כל כך שרבו למעלה, ובמדינות וואלין התקשרו אלי יותר ויותר התקשרות פלא יועץ אל גבור, הנה לא נתעכבתי שם כ״א זמן מועט, והוא פלא, היוחל ארץ ביום אחד בהתקשרות נפלא שאין כמוהו הגדולים עם הקטנים. ואלולי גודל רחמנותם ועוצם חשקות אמיתות אהבתם לא הייתי נצרך לכם כלל, אבל באמת נפלאה אהבתם לי ואין לה תמורה עולמית.

בני אתם כאלו ילדתיכם, אחר שקבלתם תחילת הנקודה ביראת שלום מאתי, עמי במחיצתי תהיו, לעולם לא אשכח פקודכם כי בם חייתני וגם עד זקנה ושיבה, וכל גובה ורוחב וכל סוס ורכב לא יפרידו בינינו. אבל אין כחי עתה ככחי אז בפרטי המכתבים וצמצום המחשבה במעשה הכתב נלאתי נשוא, מבלתי אפשרי להרבות בשום אופן בעולם, כי כבד הדבר ממני, ושמתם את דברי אלה לפניהם כאלו המכתב מיוחד אליהם לכל אחד ביחוד. ובכל זאת אמרתי עם הסופר לכתוב כל האגרות שלום הפרטים. האמינו והאמינו אהובי ידידי נפשי שכל דברי הסופר כתובים ומסורים מפי, יקרא אליו כל דבר ודבור על אופניו, ובהביאו לחתום הנני קורא ומגיה בהם שיחזור ויכתוב כמה פעמים עד שיצא לאור כונתי באותו המכתב, מפני תוקף אהבתם וגודל תשוקת חפצם. ועתה מה כלום חסר להם מאותו המכתב אחרי אשר אמיתת תשוקת אהבת כל חד וחד לפום שעוריה דיליה, אשר יודע לבבו את לבבי, נאמן עליו לאבא שבשמים להמשיך ברכות וחיים. ומובטחני בכל מי שנגע יראת ה׳ בלבבו נאמן ואהבתו אהבת אמת וצדק נאמנים דברי אלה לפניהם ודבר מדברי אחור לא ישוב, כי

אם עשה את אשר חפצתי והצליח צלח ורכב על דבר אמת לעולם, ואני תפלתי בתוספת ברכה מרובה ואהבת עולם. והיה זה שלום. דברי השפל באמת כו"ח פעה"ק טבריא תובב"א מנחם מענדל בהרב מה' משה ז"ל.

תשובה כללית לידידי נפשי בעסק העבודה אשר רבים צועקים על המחשבות זרות והתהוות הסיבה, היא הגדלות שבהם, שאינם שמחים בעבודתם, ולא די להם כי אם גדולות ונפלאות מהם, כי הנה כלל גדול בתורה להיות שמח בחלקו גם בעסק התורה והעבודה אם מעט ואם הרבה ויהנה ממנו. מה שאין כן אם אינו נהנה ושמח והנפש רוצה ליהנות מתאוה תאוה, וכן המחשבות זרות מפני שאינו שמח בעבודתו, ורוצה בגדולות ונפלאות ממנו. דוחים אותו למחשבת חוץ, שכל מחשבה ומחשבה היכל ה' המה. ומי שרוצה לכנוס במקום שאינו ראוי דוחים אותו לחוץ.

הנה אהובי ידע אינש בנפשיה למה יחפצו בגדולות. במה זכה בהם? ודאי מהראוי לומר מתי אגיע למעשה אבותי. ואפילו הכי יהיה שמח מאד בעסק עבודתו של עכשו ובשמחה של מצוה זו יזכה לגדולה הימנה. ואם יאמרו הי תורה והי מצוה שאין לו כלום, זה אינו, והלא פושעי ישראל מלאים מצות כרימון, אבל אינו שמח ונהנה ממנו, מה שאין כן כשישמח במעשיו יהי כבוד ה' לעולם. והנה יש לאלוה מ ין בעסק זה תורה וחכמה עד אין חקר. אבל כללא דמלתא, המאמין יחוש מעשהו.

תשובה כללית על דאגת הפרנסה, מפני שרבים בוקעים בו, שלא אצטרך לכפול דברי לכל אחד.

הנה ידוע שעיקר האדם הוא המחשבה ואל מקום אשר תפול המחשבה שם הוא האדם, אם בטומאה טמא ואם בטהרה יטהר, וכן בדינא ורחמים, והכל הולך אחר החושב: במקום שהוא זהו חיותו, ומשם ההשפעה לפרנסתו. הנה כתיב וברכך בכל אשר תעשה וכתיב גול על ה' דרכך והוא יעשה. הענין הוא שלא יבטח האדם על הסבה, כמאמר חז"ל שאין עניות ועשירות מן האומנות, ואינו מוטל על האדם כ"א לעסוק באיזה סבה שיהיה דרך מבוא הברכה על המעשה, וזהו פסוק וברכך וכו'. אבל פרטות הסבה אינו צריך שיתן כל מחשבתו לדקדק מאד בה. וזהו גול על ה' דרכך והוא יעשה: הוא יוציא מכח אל הפועל המבוקש, כי דקדוקי עניות הוא, כידוע, שהפרט נקרא דין, והכלל נקרא רחמים. אשר לכן מעשה ידי אשה אין בו סימן ברכה, שההשפעה הוא על פי דין, וכן כשמדקדק מאד במחשבתו בפרטות הכל הולך אחר החושב. הנה ראיתי הרבה שואלין ודורשין מאד בפרטות פרנסתם, זהו סבה לדוחקם. הנה מק"ק בעשינקאוויץ הייתי רגיל לקבל אגרת מכמה שנים כולם בקובלנא על פרנסתם והוקשה בעיני לקרות מכתבם. ובהאי שתא שלא הזכירוהו מובטחני שיתעלו בעזה"י. אשר לזאת רבים צועקים ואינם נענים, מפני שהם צועקים בכל מחשבתם בפרטות הענינים.

אהובי ידידי נפשי אין להשגיח כי אם דרך כלל הוא שלא להתענג בגדולות ונפלאות מהם, כמנהג מדינתם, כי אם דרך בינוני, ולא עליו המלאכה לגמור לדקדק ביותר, אבל השלך על ה' יהבו אז יצליח ואז ישכיל. דברי רחימם מנחם מענדל הנ"ל.

VIII.

בשנת תקמ״ח.

אהובי ידידי ד׳ וידידינו כולם יודעים התורה עלינו לדרוש את ד׳ עליכם ועל בניכם ברוכים אתם לד׳.

מבריאותנו הטוב מודיעני תהלה לאל עתה שלום איש וביתו ובני ידידי וידידם המופלא וחרד מוהר״ר משה שיחי׳ וכל נכדי הנעימים לאורך ימים. אבל על העבר צריכין אנו להודות לד׳, כי אנף בנו ישוב חרון אפו וינחמנו, כי יסר יסרוני מיסורי א״י כל הקיץ והחורף העבר, כי הנה אחרי סמוך לנסיעת מוהר״ר צבי הירש הארקער נ״י תחילה חלה בני ידידי הנ״ל והכביד חליו טובא ולא יכול להבריא, עד שבקושי חולשתו הוסכם נסיעתו לאה״ק פקיעין תובב״א, כי אולי ימצא שם מרגוע לנפשו. ולא היו מועטים ימים עד שגם אני הוכרחתי לנסוע אצלו להיות עמו. וכבואי לשם גם אני חליתי כמוהו ונפלתי למשכב אסור, והפכתי בחליי לחזור לשוב לביתי עם בני שיחיו. ובביאתי שלום הכביד עלי חליי טובא, כי פה עה״ק היה מקרה הזמן כבד מאוד בחליים רבים ונאמנים רבים שתו, ונפקדו בעוה״ר אשכנזים וספרדים יותר מהמה. והנה בימים נוראים הניח לי ד׳ מסביב זעיר ;עמדתי מרעיד והתפללתי לפני הציבור כדרכי. ברוך ה׳ אשר לא הסיר תפלתי מאתי. ואחרי סמוך חזר חליי לאיתן הראשון וחזק ממני, וכן כמה. ואחרון אחרון מכביד. וכן מקרה כל האשכנזים: קם ונופל פעמיים ושלש. ועדיין לא הונח לי בעו״ה, כי הריני חלש מאוד, לא קם ולא זע מן המטה, והוצאות רבו כמו רבו. הנה התרנגולים קטנים שבקטנים עלו ליוקר בערך הגדולים מרוב הצטרכות, וכיון שעלו שוב לא ירדו מן המקח. וכן כל דבר אוכל להשיב נפש משום דקפיצא עליו זבינא טובא אין קצבה לערכם. וירבו ויגדלו ההוצאות, נלאו נשוא משאת מאומה, כל הלוואות ספו תמו מן בלהות, וכמעט שננעלה דלת בפני לווין, כי נוסף עלינו עוד איחור הספינה בהאי שתא אשר לא היה כמוהו. הנה אהובי שד״ר המופלג מוהר״ר משה סג״ל וסיעתו יחד באו לסטאנבול ומשם נתפרדו מו״ה ישראל שקלאבר וסיעה אחת ושכרו ספינה והגיעו לכאן בחצי כסליו. אבל שלוחי ד״ר מו״ה משה סגל וסיעתו פחדו מלכת בספינה זו ואחרו בסטאנבול עוד ד׳ חדשים עבור הספינה בטוחה. וכל זה גורם מה׳ שאהובינו מוהר״ר יעקב סמילאנער מתאחר בצרור הכסף, שהרי שד״ר מוכן תמיד ממדינות וואלין לנסוע בחודש תמוז לא יאוחר, שעדיין אפשר להגיע בסטאנבול ספינת הכולל שהיא בטוחה לעולם, וזמנה בר״ח אלול. אחינו ב״י, ידידינו, הגעו בעצמכם מגודל הצער של איחור ועכוב ד׳ חדשים ויותר. שהרי בזמן הזה הצטרכות כולל אשכנזים על ההוצאות לא פחות מת״ר אדומים, והנוגשים אצים ודוחקים שכבר עבר זמנם לשלם, וא״כ איכה אפשר להלוות עוד. וגודל ריבוי ההוצאות מוכרחים תמיד, אף כי לעת כזאת. תאמינו לנו, אהובינו, באמונה שהוכרחנו ללות על נ׳ וק׳ [1], ועל משכנות דווקא. וגם זה דרך נס ממש. גם שארי הלוואות פרטי ופרטים, עד שממש [קצנו] בחיינו מצער. וצער דפה עה״ק,

[1] כלו׳ לשלם רבית חמשים למאה ומאה למאה.

מלבד פחד הספינה כל הימים אלו יותר מפני פחד הזמן דהשתא, שלא היה לנו שום ידיעה מאהובינו שד״ר הנזכ״ל, עד שבאה הספינה בע״ה עם שד״ר הנזכר וסייעתו הרב ומוהר״ר אהרן הגדול, הכל באו שלמים בחצי אדר ראשון עם כל הכסף ומכתבים שונים ב״ה ותהלה לאל. ותחלימנו ותחיינו שעשוע מכתבים שהגיעני מכל אהובי ורעי ומכל אנשי שלומינו מגודל אהבתי אליהם בהתקשרות אמיתי.

אהובינו, מה אנחנו שואלים מעמם כ״א לאהבה את כבוד הרב ידידנו חביבנו האמיתי מעולם אשר נפשי קשורה בנפשו כק״ש מו״ה שניאור זלמן נ״י הגדול מאחיו, גדלוהו משל אחיו, כולכם חייבים בכבודו, שהרי כמה יגיעות יגע וכתת רגליו הרחק ונדוד נע ונד זמן טובא למען שמוע דברי אלקים חיים, ואותו משכנו להיות מורה צדק במדינתם שלא תהיה עדת ד׳ כצאן אשר אין להם רועה. ואלמלא הוא רוצה ליתן ראש אחר עליהם, שאפילו יהי׳ צדיק גמור, גלוי וידוע לפני וברי לי כשמש שבוודאי תהיה מרה באחרונה ואפיק[ורסות] נזרקה בתלמידים, כי יודע אני ומכיר את כל החסידים דמדינותם לטוב ולמוטב, כי לא מכל אדם יכולים לקבל, שהרי זה הסיגנון חכמה הלומד מכל אדם, גם מאמר חז״ל חכמים הזהרו בדבריכם וכו׳, כי שמא ישתו וכו׳. וכן בנידון דידן חששנו אשר לא ידעו לשונו, ודרך צדיקים אשר יקבלו עליהם לא ידעו ולא יבינו, בחשיכה יתהלכו וימוטו כל מוסדי ארץ. ולזאת אמרנו שום ישימו עליהם מקרב אחיהם כמוהם, הוא כבוד הרב אדמו״ר הנזכר, שהשליך נפשו אחר גוו לכתת רגליו לדרוש את ד׳, והיה עפר תחת רגלי הצדיקים לשמוע דבר ד׳ יקר בעיניו, ומי כמוהו מורה ורב במדינתם, וכי אוהב הוא דבק מאת בכל לבבו נאמן צדיק וישר.

אהובי אחינו ידידי נפשנו, בקשו צדק בקשו ענוה, שמעו ותחי נפשיכם ובאו כולכם בברית יחד בהתקשרות צדיק נפש אחת באהבה ואחוה וריעות, ובזה מהרה ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה ושלום על ירושלים וישראל.

ולא תעלה על דעת מוהר״ר יעקב סמילאנער לסלק עצמו בעצה ממעות א״י. חס מלהזכיר, כי הוא לא תהיה. אין חפץ לנו בעלות עם אחר כ״א על ידו דווקא. הננו מבקשים אותו ואתכם אהובינו אחינו לחזקהו במסמרותם לא ימוט ויט שכמו לסבול והיה למס עובד עבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם. הנה מה נאוה מבשר שלום שנה ושנה. אבל אין הזמן גורם שלא להרבות באגרת כי מי יודע לעת כזאת, רק מאי דמוכרח טפי ולא סגי בלאו הכי הרינו מוכרחים, ועל ד׳ יהבנו משליכים והוא יגמור בעדינו שיהיה נכון מוצא ובא שלום. נאום

ונאום אברהם בלא״א מוהר״ר אלכסנדר כ״צ
כותב וחותם פעה״ק טבריא תוב״ב, אמן.

עוד מפה ד״ק.

עוד מודעה רבה. שלא יעלה על דעתם אולי אפשרינו להסתפק בהלוואת זמן זמנים בלי משלוח מעות החוצות מפני פחד הזמן. חלילה, אהובינו, תדעו

נאמנה שאי אפשר בשום אופן שבעולם. אין שום מחשבה בעולם ורעיון תופסת כלל איכה יוכל להיות כדבר הזה. שהרי ב' או ג' חדשים אלו שנתעכבה הספינה כמה יגיעות יגענו ולא הונח לנו עד אין קץ לצערינו. אבל למעה"ש ירבו בחקירות ובדרישות להגיע המעות דרך מבוא מקום האפשרי בכל שנה ושנה דווקא, כי לא סגי בלאו הכי. אכן חלילה מאפס שום האפשריות בעולם, אזי עכ"פ לכתב לנו דרך מבוא האפשרי כמה מעות מונח לכל אחד ואחד, יחיד וציבור, ואיזה מקום, בכדי להקל מחשבת השגת הלוואתן. וד' יהיה בכסלם, ועצתו תהיה תקום לנחותם הדרך ישכון אור במושבותם, והיה ד' מבטחם, פלא יועץ אבי עד שר שלום. ואנחנו נברך ליה, וליה עינינו, למען יברך נפשנו. והיה כל תפילתנו מול האלקים יברך את עמו בשלום עד גאולת עולם, כי"ר אמן.

נאום

ונאום אברהם במוהר"ר אלכסנדר כ"ץ.

עד כאן דברינו בעוד שהמלך במסיבו, בחיי קדוש הרב נ"ע יערוף כמטר לקחו עמדי ותזל כטל אמרתו. והן בעודנו חי נגמר המכתב הזה עד תומו, רק בעוה"ר לא אסתייע מילתא שיבוא על החתום האלה. הכ"ד נאמן אהבתו ורחימא נפשם דוש"ת מלונ"ת. אברהם במוהר"ר אלכסנדר כ"ץ.

XX.

בשנת תקמ"ח.

קול ד' מדברי נאוה קודש, לאנשי קודש אנשי שלומי אמוני אחינו, **אנשי** לבב אנשי אמת, ד' עליהם יומם ולילה, החרדים אל דבריו חשוקי חמד וחשוקי נפשנו לדבר בם בשבתנו על הארץ, סיעת מרחמינו לגלות אזנם בכל לבבינו שלום. דורשי טוב על הארץ, הלא הם ידידי עליון ויראיו, מופלגי התורה ויראה, הראשים ונגידים הוותיקין ואנשי מעשה די בכל אתר ואתר דמדינות רייסין יע"א.

נדרשתי מכבוד פה קדוש, הוא כבוד הרב נ"ע באיתן הליו ימים כביר, שהיה ממש מופשט מהויות עולם וכל מחשבתו היה משוטט בעלמא דקשוט. וידבר שלשת אלפים על כל עידן ועידנין אשר חלפו עלוהי לקשר בעולם האמת. ויפן כה וכה על הדברים והאמת, והיה מיצר ודואג על עוצם החובות הנשארים אחריו ועל הבן יקיר לו אשר הורהו כל הימים בכל מילי מיטב טוב הגנוז, הוא ידיד עליון ויראיו המוכן לכל קודש ד', כי ברא כרעיה דאבוהי, המופלא ומופלג בתורה וביראה החרד אל ד' כק"ש מוהר"ר משה נ"י, כי טפלי תלי ביה ומאומה אין לו, כי אם כותלי ביתו ריקים והובות עצומים על ראשו, שכל חפצי הבית נמכרו לכתובת אשה שכתובתה מרובה. על זה היה דוה לב כבוד הרב נ"ע שלא יצטרך בנו להתנודד למען תהיה תורת ד' בפיהו ויראת ד' על פניו כל הימים, כי דואג היה מטלטולא דגברא קשה לכוון לבו למקום כמבראשונה. האומנם צדיק ככפיר יבטח והיה ד' מבטחו, שלא יהיה זרעו נעזב,

בכל זאת רצון יראתו יעשה דרך הטבע: וישם פניו אלי לדרוש עבורו לכל אהובינו אנ"ש אחים ורעים הנאהבים והנעימים בחייו שיעשו עמו חסד ואמת בכל אשר תמצא ידם לעשות בכח לעזרת בנו לעשות מכון לשבתו עולמים וברית האב לבן יזכור, לזכר עולם יהיה צדיק ותורת אלהיו בלבו, לא תמעד אשוריו להתנודד מדוך לדוך ח"ו. האומנם כל הני מילי מובטחני באהבת חברים שאין לה הפסק עולמית בכל כוחם ועוצם ידם לעשות חיל להקים את שם הבן על נחלתו ולא ימכור ח"ו, ושיהא נכון מושבו ישב עולם לפני אלקים חסד ואמת, יזכרוהו לכבוד הרב נ"ע. בכל זאת אנא מצוה קא עבידנא בזירוז מכתבי זה, כי כן נדרשתי מאתו נ"ע ובנו, הנני נדרש לזרז אותם לדבר מצוה הבאה לידם אל יזניחוה, כי יותר צריכין לזרז ולעשות חיזוק לדבר חכמה, חלילה להם מחדול. אהובי ידידי, הנה דבר גדול דיבר אליהם כבוד הרב נ"ע שיעשו עמו חסד ואמת ווודאי זכותו יסייעם וצדקתם תעמוד לעד. וגם אנכי חלילה לי מחדול ולהתפלל ולברך הטוב והמטיב עם כבוד בן הרב והיה מהטוב ההוא אשר ייטיבו עמדו ימצאו טוב ויפיקו רצון טוב מד' שלום.

עוד נדרשתי, זאת אדרוש להם על נכדיו של כבוד הרב נ"ע שנשארו מבתו, שנסתלקה והשאירה ב' יתומים, תינוקת בת ג' שנים ותינוק בן חצי שנה, שהוכרח לשכור מינקת בשני גרוש לכל שבוע, ולא נשאר עליהם מאומה ממש, כי אם את אשר פקד כבוד הרב נ"ע להפריש עליהם מאה גרוש מן העזבון. והנה אביהם שנתאלמן הוכרח להתנודד החוצה לישא אשה ההוגנת, ומי יודע מתי ישוב לשבת בארץ הקדושה. ומעתה גם היתומים הנזכרים לעיל חלין על בן הרב הנזכר לעיל. ונשאתי עליהם תפלה, ישמע חכם ויוסיף לקח. טוב ד' לקוויו לנפש תדרשם לטובה ומובטחני ושלום.

נאום אברהם בלא"א מהור"ר אלכסנדר כ"ץ מטבריא תוב"ב אמן.

אשכבתא דרבי.

עתה הרף, ידנו כבדה על אנחותינו, היום מרי שיחנו להגיד כי ישר ד', הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. כי חצי שדי עמנו וחמתו שתה רוחנו, המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון, האומר לחרס לא יזרח אור חושך באהלנו ונרו עלינו נדעך. נקטה נפשנו בחיינו, אם נעזבה שיחנו או נדברה במר נפשנו. אוי לנו לאומרה אוי לנו שלא נאמרה, הנה ד' עשה דבר בישראל אשר כל שומעיו תצילנה שתי אזניו, כי נפלה עטרת ראשנו ראשו כתם פז, תנה הודו על השמים, מן השמים נלחמו, אראלים ומצוקים אחזו בארון, ונצחו העליונים. הוא אשר דבר ד' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד. נורא אלהים ממקדשו ונקדש במכובדיו, כי נסתלק ענן הכבוד, אי כבוד, גלה כבוד אל הלקח ארון אלקים, הצדיק אבד ואיננו כי לקח אותו אלקים. אל דמי לנו, חטאנו עם אבותינו, כי הוכח במכאוב צדיק על משכבו, הפך בחליו ימים רבים, חדשים מספר, מחודש אב ה' תקמ"ז עד יום ב' דר"ח זיו ה' תקמ"ח, שנגנז הארון בעוה"ר. וכל בין המצרים האלו לא הונח לו, כי אם בימים נוראים ויוהכ"פ האלו הניח לו ד' מסביב להתפלל לפני הציבור כדרכו בכל כחו, עצמותיו תאמרנה ד' מי כמוהו. חבל על דאבדין! גם בפורים,

האומנם כי כבר חלוש היה מאוד מאוד, התחזק ובא לבהכ"נ לשמוע מקרא מגילה ברבים משום פרסומי ניסא עדיף. וביני לביני שב לאיתן חליו עד דכא ביסורי צדיק הראוים להיות מזבח כפרת כל ישראל, שהיה ככה דל ובשרו כחוש עד שכמעט יצא מגדר האנושי, כ"א יד שכלו היתה תקיפה, זך לקחו וברור מילולו, בדעת מיושבת ושכל צח ומצוחצח, שכל רחב ומוצק תמיד בשפה ברורה קולע אל השערה עד פרק האחרון. שעה אחת קודם פטירתו הזהיר להנצבים עליו: — סורו נא מעלי, כי הנה ד' נצב עלי. — וכמעט רגע חזרו אליו ונגשו ודיבר כפעם בפעם עד שנפלה עליו הזיעה האחרונה. ושאלו בנו על הזיעה מאי היא והאיך מהותה, והשיב לו: — הס, באשר הוא סוף כל! — ומתוך אותן הדברים חלף, והלך לפניו צדקו, צדיק הוא ד' כי פיהו מרינו. והנה צוואת ביתו היה זמן טובא קודם פטירתו, שכבר נתייאש מן החיים וצוה לכתוב הצוואה. ואח"כ נדברנו גם אנו עמו כמה דברים מענין ההנהגה. וכל המבואר במכתבינו בשמו הוא צוה ויעמוד במכתב באותו פרק ככל הדברים וככל החזיון אשר עינם תחזה, כי הוא דיבר ויקרא כל האגרות שלום שהגיעו ע"י שד"ר והשתעשע באהבתם, ושמח שהשיבו על איזה אגרת, הוא שמוכתר ומעוטר בשמו. הן כל ראתה עינינו. ווי, לן יאות למבכי, ולן יאות למעבד הספדא. אי לך, ארץ, מאן ינהיר לך. אחב"י, עד הנה עזרונו רחמי ה' בחיי כבוד הצדיק כתמר, ועתה מחליף גזעו כבוד, הבן יקיר כארז בלבנון ישגא שתול בבית ד'. והנה נדרשנו לאשר שאלנו בחייו לדרוש בשמו לכל החברים המקשיבים לקול ד'. אחינו שלומי אמוני לבבינו, כי למענו יעשו חסד ואמת ליתן עינם ולבם על בנו המופלא ומופלג הוותיק וחרד אל ד' כק"ש מוהר"ר משה נ"י, מה דאפשר להיטיבו ולהחזיקו נכון מושבו בקרב הארץ, כי הנה נשאר בביתו ריקם, שכל חפצי הבית נמכרו לכתובת אשה, היא אמו של בן הרב, כפי הצוואה. ועתה נשאר בעירום ובחוסר כל בביתו ועוצם החובות עלו על ראשו וטפלי תלוים בו, ומה גם ב' יתומים קטנים נשארו עוד מאחותו בת הרב נ"ע. לכן ביקש זאת מידם לחון ולחוס עליו בעבור כבודו, בכדי שלא יצטרך לנוד החוצה ח"ו, וישב בטח בקרב הארץ, למען תהיה תורת ד' בפיו ולא ימושו מפיו עוד כל ימי הארץ. והנה לא הוכפל הדבר בכל מכתבים שונים פרטים משום עגמות נפש, כ"א על המתעסק בקדשים מצוה וחובה להיות שואל ומזכיר עבור כבוד בן הרב לחוד ועבור היתומים נכדי הרב לחוד, בהראות את מכתב הלז לעיני העדה. כי הנה מה שמוטל עלינו עשינו ככל אשר צונו אותו צדיק להודיע לרבים. ועתה עליהם המצוה הזאת ובידם טובם כיד ד' הטובה עליהם. והננו מצפים לד' הישועה על ידי מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול הצאן קדשים ויקדישו שמו במלאכת הקודש לאורך ימים.

הכ"ד הכותב בדמע בשם כל אחיהם דפה עה"ק במקום שאמרו שלא לחתום. והיה זה בחודש סיון ה' תקמ"ח, פה עה"ק טבריא תוב"ב, אמן.

ט

ר׳ שניאור זלמן מלאדי

בעל „התניא״

הרב שניאור זלמן מלאדי.

ר׳ שניאור זלמן מלאדי

בעל „התניא".

ר׳ שניאור זלמן ב״ר ברוך, הנקרא בשם הרב סתם, נולד בלאזני (פלך מוהילוב) בשנת תק״ז. הוא היה בעל כשרונות גדולים ובעל רגש דתי גדול. כשהיה בן עשרים בערך והיה מלא וגדוש בידיעת הספרות התלמודית והרבנית הלך אל המגיד ממיזריטש כדי לספק תביעתו ביראת שמים ועבודה. בית מדרשו של המגיד עשה עליו רושם גדול ונקשר אליו ואל חבורת תלמידיו. המגיד קרבהו הרבה והיה מלמדו יחד עם בנו ר׳ אברהם נגלה ונסתר. ר׳ שניאור זלמן היה מתפאר בכך והיה אומר הטעם מדוע הוא מגלה דברי חכמה יותר משאר תלמידי המגיד: מפני שהרב מגלה לתלמיד על ידי לבושים, ועל כן כל התלמידים שקבלו מהמגיד על ידי לבושים היו מגלים גם כן על ידי לבושים. אבל הוא קבל מהמגיד ביחד עם בנו ר׳ אברהם, ואב מגלה לבנו הפנימיות והעצמיות שלא על ידי לבושים, ועל כן קבל גם הוא שלא על ידי לבושים, ולפיכך הוא מגלה גם כן שלא על ידי לבושים. גם עלה בידו להיות משמש את גדולי תלמידיו של המגיד, שהיו ביניהם חריפים ושנונים ובעלי תורה ויראה, והם היו מחבבים הרבה את הברם הצעיר על דרך החבה שמרגיש גדול לצעיר, כי היו מכירים את ערכו. בין אותם התלמידים היו ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק, ר׳ פנחס הורוויץ בעל ההפלאה ור׳ פנחס מקוריץ. אחר פטירתו של המגיד (בשנת תקל״ג) חזר ר׳ שניאור זלמן מווליניא לרייסין ונתישב במוהילוב. לאחר שנסע ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק לארץ ישראל (בשנת תקל״ז) נעשה ר׳ שניאור זלמן ראש ומנהיג לחסידי רייסין במקומו. ר׳ שניאור זלמן היה אז כבן שלשים. מספרים שהספיק לחזור עד אותו הזמן על כל התלמוד עם הראשונים והאחרונים ט״ז פעמים. השפעתו של רבי זה על חסידיו היתה גדולה מאד. אף על פי כן היתה תסיסה בין החסידים ננדו ורצו להביא אליהם למנהיג אחד מצדיקי פולוניא, את ר׳ יעקב יצחק החוזה מלובלין. אבל ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק וחבריו היו מכירים את חשיבותו של הרב, ועל כן היו משתדלים בכל אגרותיהם, ששלחו מארץ ישראל, להרים ערכו בעיניהם של חסידי רייסין והיו מצוים עליהם להיות כפופים לר׳ שניאור זלמן.

אבל יותר שהיה בעל השפעה ובעל כח בה במדה נתעוררו המתנגדים וכוננו את חצי רדיפותיהם למרר את חייו של ר׳ שניאור זלמן. בשנת תקנ״ז נגמר בדפוס ספרו „לקוטי אמרים" המכונה בשם „תניא". ספר מצוין זה חולל תקופה חדשה וכבירה במחשבה החסידית. בעל „קדושת לוי" נתלהב מאד כשהגיע ה„תניא" לידו וקרא: — זהו פלא! להכנים אֵל גדול כל כך לתוך ספר קטן כל כך! — גם המתנגדים בליטה ראו שהספר הקטן הזה הוא עמוד ומבצר גדול לחסידות, ועל כן הפנו את לבם דוקא אל ר׳ שניאור זלמן יותר מאשר אל כל שאר באי כחה של החסידות. בימים ההם מת גם הגאון (י״ט תשרי תקנ״ח), שאף על פי שהיה מתנגד לחסידות ומשתדל להפריע בעד התפשטותה, מכל מקום היה יודע גבול לרדיפה. אבל אחר הגאון לא ידעו המתנגדים שום גבול. הכל התירו לעצמם בריבם, אפילו דילטוריא. מסבת מסירה מצד המתנגדים נתפס ר׳ שניאור זלמן פעמַים, ובשתי הפעמים הובילוהו לפטרבורג וחבשוהו במבצר פיטר־פאול. יסורין אלו, שהביאו עליו המתנגדים, הוסיפו עוד יותר קדושה והערצה לשמו של ר׳ שניאור זלמן בלבות החסידים. בגורלו עלה דבר גדול זה, לסבל עינויים קשים בעד שיטת החסידות! —

לכשחזר בפעם השניה מתפיסתו בפטרבורג (בשנת תקס״א) נמאסה עליו לאזני עירו. ודאי היו כדאים יושביה לכך. ר׳ שניאור זלמן עזב את לאזני והתישב בלאדי (פלך מוהילוב). בעירה זו ישב עד זמן מלחמת רוסיא עם נפוליאון. אז (בשנת תקע״ב), כשהגיע שטף חיילותיו של נפוליאון למקומות ההן, הוכרח ר׳ שניאור זלמן לעקור עם בני ביתו. הנדודים עינו את שארית כח זקנתו, ובדרך חלה ונפטר מן העולם (כ״ד טבת תקע״ג) בכפר פיינא סמוך לקורסק. לאחר פטירתו הובילוהו שמונים ווירסטה לעיר האדיץ׳ (פלך פולטבה) ושם מקום קבורתו.

———OO———

א. דברי אגדה.

1. מחייו של הרב התניא בצל קדושת המגיד הגדול.

בזמן היות הרב במיזריטש שתו ממעין פיו הקדוש של המגיד חסידי עולם וגאוני ארץ הידועים והמפורסמים, כמו הגאון ר׳ לוי יצחק, הרבנים ר׳ אהרן ור׳ שלמה מקארלין, הקדושים ר׳ אלימלך ור׳ זוסיל, ובראשם הני תרי צנטרי דדהבא הגאונים המפורסמים האחים ר׳ פנחס ור׳ שמילקא, רבני ניקולשפורג ופראנקפורט, והגאון הצדיק ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק, ושאר גאוני ארץ, שאי אפשר לפרוט את כלם. והרב התניא היה הצעיר ביניהם. הוא היה מצניע לכת בתכלית ולא רצה לגלות את גדלו וידו החזקה בנגלה ובנסתר. דרכו בקדש היה שבכל יום היה מאריך בהשתפכות נפשו בתפלה עד אחר חצות היום. אחר כך היה הולך לאכסניה, שהיתה אצל אלמנה אחת, אשר מצד רחמנות היתה נותנת לו בכל יום פת ומעט חלב, וזה היה אכילתו לכל היום. לא היה לו יותר מכתונת אחת, ובכל ערב שבת קדש היה מכבס אותה בעצמו לכבוד שבת. מקומו לישון היה בין התלמידים על כר אחת תחת השלחן. כל היום היה עוסק בבית המדרש בנגלה ובנסתר, ובפרט היה חוזר כמה פעמים על הדברים העומדים ברומו של עולם ששמע מרבו הקדוש. הוא היה מקיים „פת במלח תאכל ועל הארץ תישן ובתורה אתה עמל״. התלמידים של המגיד הגאונים לא הכירו מהותו, רק היו חושבים אותו לנער כשר וישר. גם היו חושבים אותו ללמדן, אבל הפלאת ערכו לא השיגו. רק בעיני כבוד קדשו של המגיד היה גדול וחביב מאד. ומחמת שלא הכירו הפלאתו היו משתמשים בו לשלח אותו לשוק לקנות הנצרך להם, והוא היה זריז בזה מאד לשמש תלמידי חכמים.

פעם אחת דרש לפניהם המגיד דרוש עמוק מאד, עד שמצד עמקותו לא היה ביכולת הגאונים לחזור על הדברים כהווייתן, והיה צר להם מזה מאד. באו אל המגיד ובקשו מכבודו שיגיד הדרוש עוד הפעם, כי מצד עמקותו לא יכלו לחזור עליו. אמר להם: — לכו אל הנער המופלא שניאור זלמן ואמרו לו, שאני מצוה שיחזור לפניכם על הדרוש. — היה הדבר תמוה מאד בעיניהם. אמר להם המגיד שנית: — לכו אצלו ותשמעו שיחזור על הדברים כהווייתן ובטוב טעם ודעת. — עשו כן. באו אצלו ואמרו לו: — רבינו הקדוש צוה שיחזור לפנינו על הדרוש. — היה צר לו מאד, כי הבין שכאשר יחזור לפניהם על הדרוש יפסיד מצוה רבה של שימוש תלמידי חכמים, כי לא ירצו

עוד להשתמש בו. ואם לא יחזור על הדרוש הרי יעבור על צווי רבו הקדוש. הרהר בדבר ב׳ שעות ועלתה אצלו המסקנה על פי דין, שאין לעבור על דברי רבו, וחזר לפניהם על הדברים כהווייתן ממש ובהשכלה עמוקה. נשתוממו כלם על המראה הגדול. מהיום ההוא והלאה לא השתמשו בו עוד. אף על פי כן היה דרכו בקדש בצניעות כמקודם, ולא השיגו מעלתו הרמה, רק הבינו בכלל שהוא צדיק גדול.

פעם אחת היו התלמידים ישנים בחדרם, והמגיד היתה מחיצת קדשו אצל החדר של התלמידים. הרב ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק היה עדיין ער, והנה הוא שומע שהמגיד הולך ונר בידו. התחפש ר׳ מנחם מנדיל כאילו הוא ישן, כדי לראות ולדעת מה יעשה המגיד. ראה, שהולך הוא ומסתכל בצורה של כל תלמיד ותלמיד, עד שבא למקום שהיה ר׳ שניאור זלמן ישן תחת השלחן, והיה מסתכל בצורתו זמן רב בעמקות גדולה. אחר כך אמר לעצמו: — פלא גדול הוא שהשי״ת מלך אל רם ונשא יהיה משכנו בתוך גוף קטן! — כשמוע ר׳ מנחם מנדיל דיבור זה מפי קדשו נזדעזע ופחד מאד ממה שהשתמש בו כמה פעמים. למחר סיפר הענין הגדול הזה לתלמידים, והיה זה לפלא גם בעיניהם. מהיום ההוא היו משתוקקים לידע את מהותו אל נכון, אבל הוא היה מתנהג בצניעות בתכלית, עד שלא היה ביכלתם להכיר מהותו בשום אופן.

פעם אחת נצרכו הרבנים ר׳ פנחס ור׳ שמילקא לנסוע לביתם. קודם נסיעתם שאלו מהמגיד מאמר בזהר, שהיה קשה להם, וגם שאלו שיסביר להם מהותו של האברך ר׳ שניאור זלמן. אמר להם המאמר של הזהר, ועל מהות האברך אמר להם שזהו דבר קשה יותר מאשר לגלות מאמר הזהר, ולא אמר להם כלום בענין מהותו.

בעת שגברו העליונים ונתבקש המגיד בישיבה של מעלה טבלו התלמידים את גופו הקדוש במקוה של מים חיים. הפילו גורל על כל אבר מי יזכה לאחוז בו, ונפל הגורל שר׳ שניאור זלמן יאחז בראשו. נתפעלו מזה כל התלמידים, כי ראו בחוש שהוריש לו המגיד כל תורתו בשלימות.

2. נתבהל.

פעם אחת, כשנעשה הרב בעל התניא מפורסם בעולם, היה עומד על יד החלון ומביט החוצה. ראה, והנה סיעה גדולה של חסידים הולכים ונוהרים אל ביתו. נתבהל וקרא: — מה אלו רוצים ממני? למה הם באים אצלי? מה מצאו בי? — אמרה לו אשתו: — הניחה דעתך, לא אליך אתה הם באים. הם באים רק לשמוע מפיך דברים על המגיד הקדוש, שזכית להסתופף בצלו. — לשמע דברים אלו נתקררה דעתו ואמר: — אם כן, ניחא לי. כן, הם באים אלי בכדי שאספר להם, שאספר, — לזה אני מסכים. —

וכיון שהתחיל לספר, שוב לא היה אפשר לו לעכב ההורה, והיה הולך ומגלה בשופע.

3. אל השם יתברך.

בשעת דביקות בתפלתו היה התניא אומר:

— איני רוצה בגן עדן שלך, איני רוצה בעולם הבא שלך. אני רוצה רק בך, בעצמך! —

4. מה צריך אדם לעשות בממונו ועד היכן צריכה להיות אמונת חכמים.

דרכו בקדש היה לצמצם מאד בהוצאות הבית, שהיה אומר כי גם התורה חסה על ממונם של ישראל, ופרנסתו היא מהציבור, לכן צריך לצמצם בהוצאות. כשהיו בניו ונכדיו לובשים בגד יקר לא היו מראים לו. פעם לבש נכדו ר' מנחם מנדיל חגורה יקרה שמקחה היה חמשה עשר רו"כ. כשהיה נצרך ליכנס למחיצת קדשו היה דרכו לפשוט את החגורה. פעם אחת קרא לו הרב בחפזון, ושכח לפשוט את החגורה ונכנס. תיכף ראה הרב את החגורה ואמר לו: — חגורה טובה היא. כמה מקחה? — אמר לו האמת: — חמשה עשר רו"כ. — הקפיד מאד על זה ואמר לו: — וכי אתה עשיר גדול, שאתה לובש בגדים יקרים כאלו? — והוסיף: — כמה הוא הנדן שלך? — אמר: — שני אלפים רו"כ. — שאל: — מה אתה עושה בשני אלפים רו"כ? — אמר לו: — אתן ליד עושר נאמן וארויח מעט מזה. — אמר לו: — ואפשר שלא יחזיר לך לא הקרן ולא הריוח? — אמר לו: — הוא עשיר גדול ואיש נאמן מאד. — אמר לו: — ומה בכך שהוא כעת עשיר גדול? אפשר שאחר זמן יהיה עני גדול. — אמר לו: — אם כן מה אעשה במעות? — אמר לו: — עצתי נאמנה שתתן המעות בתיבה זו, וכאן יהיו בוודאי בשלימות. — והתיבה היתה של מעות צדקה. היה בדעתו של ר' מנחם מנדיל שהרב אומר זה בדרך שחוק. אמר לו הרב: — רצוני באמת שתתן המעות לצדקה, ויהיה בשלימות הקרן והריוח. וכאשר תתן ליד עשיר אחד תופסד גם הקרן. — כשראה ר' מנחם מנדיל שכך היא דעתו של הרב באמת, השמיט את עצמו ממחיצת קדשו, כי לא רצה לפזר כל מעותיו לצדקה. אחר כך נתן המעות ליד איש עשיר גדול ואיש נאמן מאד. לאחר כמה חדשים נשרף העשיר ונעשה עני גדול מחזיר על הפתחים. ברבות הימים אמר הרב לר' מנחם מנדיל: — אמור לי, ההרוחת מה ממעותיך? — סיפר לו האמת, איך שהעשיר נשרף. אמר: — ומדוע לא שמעת לדברי, שתתן המעות לצדקה, והיה הקרן והריוח בשלימות? מדוע אין לכם אמונה ברבותיכם, כמו אנשי ווליניא, שהם מאמינים גדולים? — וסיפר לו על אופן אמונתם: — פעם נסעתי ממיזריטש, והיה קור גדול בעולם. נתקררו רגלי מאד עד שהעגלן הוכרח להביאני למלון אחד. היה שם בעל הבית איש זקן ואדם כשר וישר, ושפשף את רגלי בשלג ויין שרוף עד שחזרתי לבריאותי. שאלתי את הזקן, כמה שנים הוא דר במלון זה, ואמר לי: „יותר מחמשים שנה". אמרתי לו: „היש לכבודו בכאן עשרה להתפלל?" אמר לי: „לא. רק בימים נוראים אני נוסע לעיר הסמוכה לכאן ד' פרסאות". אמרתי לו: „וכי הדין כך? איש זקן יתפלל כל ימיו שלא בציבור ולא ישמע קדושה וברכו? ומדוע לא ילך לדור בעיר?" אמר לי הזקן: „ומאין תהיה פרנסתי בעיר?" אמרתי לו:

„כמה בעלי בתים דרים בעיר הזאת?" אמר הזקן: „לערך מאה". אמרתי לו: „עבור מאה יהודים יש להקב"ה פרנסה, ובעבורך אין להקב"ה סיבה להזמין לך פרנסתך?" ואחר זה אמרתי: „ידע שאני תלמיד רבינו הגדול ר׳ דוב ממיזריטש". כשאמרתי לו זה הדיבור הלך מאצלי. אחר הצי שעה ראיתי שעומדות עגלות מלאות חפצים. שאלתי: „מה זה?" אמר לי הזקן: „אני נוסע לדור בעיר, כאשר צוה אותי מעלתו". —

והוסיף הרב לנכדו: — ראה והבין חוזק אמונה כזו, שאני הייתי אז רך בשנים, וכאשר שמע הדיבור שאני תלמיד רבינו, תיכף השליך את נפשו מנגד לעקור את דירתו, שהיה לו שם פרנסה בהרווחה גדולה חמשים שנה. ואתה — שמעת שתי פעמים ממני שיוכל להיות שיופסד הקרן והריות, ולא האמנת לדברי. —

5. המסירות על הרב ותפיסתו.

דברי האגדה על תפיסת הרב וישיבתו בפטרבורג סותרים כל כך לעובדות שהיו בפועל, עד שכדאי לרשום כאן את הילוכן של המאורעות הממשיים.

תיכף אחר פטירת הגאון מווילנה (י"ט תשרי תקנ"ח) נתחדדו הנינודים והקטטות שבין החסידים ובין המתנגדים בליטה ביתר עוז. כנראה, גרמו לזה לא כל כך החילוקים שבעיון ושבמעשה המצוות כמו ההתחרות שהיתה בין שני המחנות במקצוע העסקנות הציבורית: החסידים נתרבו במספר והתחילו לדחוק רגליהם של המתנגדים בנוגע להנהגת הקהל והיו מתאמצים ליכנס לתוך שלטון הקהל. בווילנה נסתדר ועד מיוחד של חמשה אנשים שתכליתו היתה לרדוף את החסידים ולהציק להם. ועד זה, שלתוכו נכנסו אחדים מראשי הקהל הווילנאי, נתקיים עד אמצע שנת תקנ"ט, היינו עד אותו הזמן שבו נעשתה מהפכה בקהלה, שנתגרשו שמונה אנשים מראשי הקהל ממפלגת המתנגדים ובמקומם נכנסו אחרים מן החסידים.

בשנת תקנ"ח (1798) הגישו בעלי הועד לרדיפות החסידים בווילנה להגינירל־פרוקורור הטמלכי בפטרבורג, הנסיך לופוכין, דילטוריא על ר׳ שניאור זלמן מלאזני שפעולתו מזיקה למשטר המדינה. על המסירה היה חתום אחד מהמפורסמים שבווילנה: צבי בן דוד (הירש דווידוביטש). הגינירל־פרוקורור נתן צו להגוברנטור הליטאי בולגקוב לעשות חקירה ודרישה ולשלח את הרב ואת הראשים של הכת שלו בלוית משמר מעולה לפטרבורג. על פי פקודה זו נתפס הרב (בתשרי תקנ"ט) ועוד כ"ב יהודים מן „הכת הקרולינית" (כך היו קורין לחסידים על שם ר׳ אהרן מקארלין) מן החסידים שבווילנה וסביבותיה. שבעה מן הנתפסים, שנחשבו לראשי המשתתפים בפעולת הרב, נשתלחו לפטרבורג, והנשארים הושיבו בתפיסה בווילנה, ולפטרבורג נשלחו רק כתבים המכילים בירורי שאלות שנתקבלו מהם.

כשהביאו את הרב לפטרבורג הושיבוהו במצודת פיטר־פאול. משם הגיש כתב עברי, שבו בירר את הדברים הנוגעים לכת החסידים. אולם בפטרבורג לא מצאו מתרגם מעברית, ועל כן נשלח הכתב לווילנה, ושם נתרגם מעברית לצרפתית והוחזר

ביום 1 נובימבר 1798 (תקנ"ט) אל הגינירל־פרוקורור. סוף הדבר היה ששבעת היהודים התפוסים שנשתלחו לפטרבורג הוחזרו מדרכם, מעיר רינה, והגינירל־פרוקורור הודיע לגובירנטור בולגקוב, שהקיסר עמד על פרטי הדברים ובירורי הענין של „הרב זלמן בורוכוביץ" ומצא שאין בכת הקרולינים שום דבר מזיק למשטר המדינה ולשלום הכלל, ולפיכך צוה לשחרר את כל הנתפסים.

הרב נשתחרר ממאסרו י"ט כסלו תקנ"ט.

אבל מקץ שנתים לערך נאסר הרב והובא לפטרבורג שנית. בפעם זו היה המסור אבינדור, הרב מפינסק.

אבינדור זה לקח מאת הפריצים בחכירה את הכנסות הרבנות בפינסק ושל עיירות הסביבה, שהיה בהן יותר מעשרת אלפים יהודים. מעשה חכירה זו היה אחר שהתגברו המתנגדים וגרשו מן העיר את הרב הקודם ר' לוי יצחק (בעל „קדושת לוי") בעד היותו מתנהג על פי דרכי החסידים. אבל אבינדור לא הצליח במשמרתו. החסידים, שהיו הולכים ומתרבים במנין, היו מציקים לו. כשלא היה מרגיש די כחות בעצמו לנהל אתם את המלחמה, נסע אל הגאון מווילנה, וגם הביא אליו מספרי החסידות לראיה על גודל קלקולם של החסידים. אבל גם הנסיעה אל הגאון לא הועילה. ביחוד התגברו נגד אבינדור ראשי הקהל מן החסידים שהיו בערי זלובין, סטולין ודוברוביץ. ראשי קהל אלו פעלו אצל אותם הפריצים עצמם, שמהם השיג אבינדור את משרת רבנותו, שיהא אסור עליו לבוא לאותן העיירות לגבות הכנסות הרבנות. אחר כך רמה יד החסידים גם בפינסק גופא, עד שדחו את אבינדור ממשמרתו עוד כשנתים קודם נמר זמן החכירה. חוץ מזה, שהעבירוהו מן הרבנות ולקחו ממנו את הכנסתו, עוד עשו לו בזיון שגרשוהו מבית הכנסת: בבואו שמה מצא במקום כסאו חול ועפר. אז הגיש אבינדור קובלנא אל המגיסטראט בפינסק, המגיסטראט נתן צו שישאר אבינדור על משמרת רבנותו עד שיתברר דינו בערכאות, אבל ראשי הקהל לא רצו אפילו לקבל את פני המזכיר של המגיסטראט, שהביא את הודעת הפקודה. אחר כך נסעו אל הגובירנטור המינסקי ועלה בידם לפעול אצלו שיעמד על צדם נגד אבינדור.

ואבינדור החליט לנהל את עסקי מלחמתו עד הסוף. בתחלת שנת 1800 (תק"ס) הגיש על שם הקיסר כתב מסירה ארוך, שבו הוא מאשים את החסידים שהם מכת שבתי צבי. לראיה על אמתת דבריו הוא מביא בכתבו הרבה ליקוטים מתוך הספר „צואת הריב"ש" וס' של המגיד ממיזריטש עם הערותיו. גם מעיר הוא את לב הממשלה על המעות שמוציאים החסידים עם הרב בראשם לארץ ישראל בסכומים גדולים. 9 נובימבר באותה שנה (ד' כסלו תקס"א) נאסר ר' שניאור זלמן בלאזני ונשתלח לפטרבורג. יחד עם זה שלחו שמה שק של ספרים וכתבים שונים שמצאו בביתו. בפטרבורג העמידוהו פנים אל פנים עם אבינדור, והוכרח ליתן תשובה על כתב האשמה של אבינדור, שהיה מכיל י"ט סעיפים. אחר שעמד הקיסר על טיבו של הענין נתן צו ביום 27 נובימבר לשחרר את הרב מתפיסתו, אלא שנאסר עליו לצאת מפטרבורג עד נמר בירור דינו בסינאט, שנמסר שמה מן

האינציקלופדיה החשאית. בחדש דיצימבר 1800 (תקס״א) הגיש אבינדור מסירה שניה. בתחלת מארס 1801 הגיש הרב על שם הקיסר כתב, בצירוף תעודות אופיציאליות, להוכיח שהוא נקי ושגם „הכת הקרולינית" אינה מזיקה. הדבר היה ימים אחדים קודם מות הקיסר פאול, וביום 29 מארס 1801 נשתחרר הרב בפקודת הקיסר אלכסנדר I. אחר כך הגיש אבינדור עוד בקשה לעשות חקירה ודרישה נוספת על דבר הרב והכת שלו, וזה הכריח את הרב לשלח בחדש אבגוסט 1801 (תקס״א) בקשה על שם הקיסר, שיגינו עליו מפני מסירות אבינדור ושלא יפריעו את החסידים בעניניהם הדתיים.

ביבליוגרפיא:

1) הרב מלאדי מאת מרדכי טייטלבוים, חלק א׳.

2) Еврейская старина 1910 стр. 84—109, 253—282.

3) Ю. Гессенъ, Исторія евр. народа въ Россіи т. I, главы V и IX.

כשהיה הרב הקדוש ר׳ לוי יצחק — בעל קדושת לוי — אב״ד בק״ק פינסק היה נוסע למיזריטש אל המגיד הגדול. נתרבתה עליו המחלוקת מצד המתנגדים ונתגלגל הדבר עד שגרשו את הרב מק״ק פינסק, ובמקומו נתקבל לאב״ד אביגדור, שהיה מסור ורשע, כמו שסוף מעשיו הוכיח על תחלתו. והנה אחר גניזת ארון הקדש, המגיד הגדול, ישב הרב ר׳ שניאור זלמן על כסא קדשו בק״ק לאזני [1]) ומשך לבבות אחינו בני ישראל לתורה ולתפלה, וגם שינה את נוסח התפלה. חרה מאד לאנשי העולם אשר נטו אחר הגאון ר׳ אליהו מווילנה והיתה המחלוקת גדולה מאד. וביני לביני ניתן מקום לשטן להשטין, כי היו איזו שאלות ותשובות בנידון ריאה אחת, והכשירה הרב ר׳ לוי יצחק, ואביגדור הרב מפינסק אסרה, וכתב דבריו אל הגאון מווילנה, והוסיף וגרע דברים בגוף המעשה למען הצדיק נפשו, עד שנתגלגל הדבר והסכים הגאון לדבריו. אז צעק אביגדור על החסידים, כי הם אוכלים טריפות. והחסידים שהיו בפינסק — שם היו יושבים אז הרב הקדוש ר׳ שלמה מקרלין ותלמידו ר׳ אשר מסטולין ואנשיהם — עשו בזיון לאביגדור על אשר חפה דברים על עם ה׳, ועל כן בירר לו אביגדור דרך אחרת, ומזה נצמחה כל הרעה שנעשתה להרב הקדוש ר׳ שניאור זלמן.

אביגדור נסע לווילנה לחמם את לב העם והראה את המכתב אשר כתב הרב על הגאון, כי הוא חבר לאיש משחית. והרב כתב כך על הגאון מפני שלא רצה לקבל את דבריהם של שליחי החסידים — ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק והרב — ולא רצה אפילו להסתכל בהם, מחמת שהלשינו לפניו, ועל כן האמין לכל דברי אביגדור. כשהראה אביגדור לבני ווילנה את מכתבו של הרב נתוועדה קהלה גדולה ואספו הון רב ונתנו לאביגדור שיסע לפטרבורג להלשין על הרבנים הנ״ל בדיניהם. ואביגדור בז לשלוח יד בר׳ לוי יצחק ובר׳ שניאור זלמן לבדם, כי רצה לקעקע ביצתן של שונאי ישראל ורצה כי שם חסידים לא

---

[1]) Loźna (מחוז אורשה, פלך מוהילוב).

יזכר עוד. נסע לפטרבורג והלשין לפני הקיסר פאויל בעצמו על ארבעה גדולים: הראשון היה הרב ר' שניאור זלמן — הלשין עליו כי לקח לו יד ושם מאנשי בליעל לאסוף הון ולשנות מנהגי ישראל, והוא היה עליהם לשר ורצונו למרוד במלכות, וגם כי הוא שולח מעות הרבה לארץ ישראל, ובודאי הוא רוצה לקנות לו לאוהב את השולטן, ועוד דברים רבים כהנה אשר תקצר היריעה מהכיל אותם, — והשני היה ר' לוי יצחק, הרב מברדיטשוב, והשלישי — הרב הקדוש ר' מרדכי מליחוויץ, והרביעי — הרב הקדוש ר' אשר מסטולין. ועל שלשה אלה אמר כי הם התומכים והעוזרים להרב בכל מקומות מושבותיהם ודורשים ברבים לשנות נוסח התפלה בכדי לעשות בזה רצון ר' שניאור זלמן. ועוד על אנשים רבים מהחסידים התומכים ימין הרב הלשין.

כשמוע הקיסר פאויל את הדברים האלה אמר כי אין מן הצורך ליקח את כל האנשים אשר מסר אביגדור למשמר, כדי שלא להרעיש את כל העולם, ורק יקחו את ר' שניאור זלמן ויעמידוהו לפניו, וממנו יראה ויחקור. ואם כנים דברי המסור כלה יעשה בכולם, ואם לא — ידע מה לעשות. על כן ניתנה פקודת המלך לשר הפלך, כי תיכף יבא הרב לעמוד בחצר המלך לאיזה ענין, כי לא רצה ליקח אותו למשמר. אבל הדבר היה להמסור כמדקרות חרב, כי ירא שמא יביא הרב גביית עדות וראיות כי הצדק אתו, ועל כן נתן שוחד רב ליועצי המלך והוכיח להם כי בודאי יברח הרב למדינה אחרת, כי כבר אסף הון רב חוץ למדינה, ועל כן ישלחו אחרי הרב ציר מיוחד שיביא אותו אסור בנחושתים. גם בדה אביגדור שקרים מלבו על הרב, שהוא משתמש בקבלה מעשית, ויוכל לברוח אם לא ישמרו אותו שמירה מעולה. הצליח מעשה שטן ופעל גם זאת בשוחד שפיתו השרים את הקיסר ונתרצה לשלח אחריו סרדיוט מיוחד וצוה עליו לאסרו באזיקים. ואביגדור נתן שוחד גם להסרדיוט הנשלח אחרי הרב, כי יקחנו פתאם מביתו ולא יתעכב עמו בשום עיר מעיירות ישראל, כדי שלא יודע הדבר לאנשי שלומו. אבל מה הן תחבולות אנוש, ובפרט נבזה וחדל אישים, נגד ההשגחה הפרטית מהשם יתברך על יראיו! — תיכף נודע הדבר לאנשי שלומנו כי אביגדור הלשין על הרב לפני הקיסר בעצמו וממילא הבינו כי יצמחו איזו חדשות, והודיעו הדבר להרב, כי יסע מביתו עד שידעו פשר דבר. אבל הרב, אשר הכמה אלהית נוססה בו, אמר: — האיש כמוני יברח? רצוני לעמוד לפני המלך, כי אקוה להשם יתברך שיוציא לצדק דיני. — ובאמת, אם היה בורח לא היה ח"ו תקומה לשונאי ישראל, כי אז היה הקיסר מצדיק את המסור והיה אומר שכנראה מהבריחה אמת בפיו. על כן ישב הרב בביתו וציפה לישועת ה'.

כשבא הסרדיוט עם הז'נדארמין ללאזני הבינו כל אנשי העיר שהוא נוסע עבור הרב והודיעו להרב כי אנשי חיל באים אחריו. והרב היה לבוש אז תפילין ופתח החלון והסתכל בנוסעים, ותיכף נפל הסרדיוט הנשלח אחריו מהמרכבה ושבר רגל אחת. הרב אמר על זה, שאין זה חידוש, כי הלא אמרו רז"ל „וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך — אלו תפילין שבראש", ועל כן כאשר ראה התפילין נפל עליו פחד עד שנפל מהמרכבה. וכששאלו להרב: — מדוע אין אומות העולם יראים מפני התפילין שלנו? —

ענה להם: — הלא רז"ל אמרו תפילין שבראש ולא תפילין שעל הראש, והתפילין שלי, ברוך השם, הן בראשי ולא רק על הראש. — וה' נתן חנו בעיני הסרדיוט ונהפך עליו לרחמן והיה ירא מאד לנפשו שמא יענש אם ילחץ את הרב בחזקה, ועל כן בא והתחנן לפניו כי יסע אתו ולא יענישו, כי הוא שליחו של הקיסר. הרב נסע. אבל אותו הסרדיוט נשאר בוויטיבסק בבית החפשית, ואתו שלחו סרדיוט אחר. הוליכו עד ניביל[1]. והיה ערב שבת לפנות ערב, והתחיל ליסע עמו בשבת, ומיד נשברו אופני העגלה ולא יכלו לתקנם עד אחר שבת.

כשהביאו אותו לפטרבורג קשרו את עיניו במטפחת, והוליכו אותו במדרון כמו שתי שעות, והביאוהו למבצר בבית חומה גדול עם חלונות גדולים. והרחק מן החלונות עמד שם כותל אחד גדול בקומתו יותר מהחלונות, למען לא יראה האסור את הרחוב. הביאוהו למאסר ההוא וסגרו אותו שם. היה הרב במבצר שלשה ימים רצופים ולא טעם מאומה, אף על פי שהיו נותנים שם לחם ומים. אולם הרב היה נושא חן בעיני כל רואיו, והשר הממונה על המבצר השגיח עליו בעין פקוחה וראה כי אינו אוכל כלום. נכנס השר אליו, ניחם אותו, ודבר על לבו ואמר לו, כי לא לטבח חלילה הובא לכאן, ורק שיעיינו בדינו. ושאל אותו: — מדוע אינך טועם מאומה? הלא המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא? — השיב לו הרב, שאינו בקו הבריאות שיוכל לאכול לחם, וזולת זה אין לו מה לאכול, כי בישולי עכו"ם שאסרו חז"ל לא יאכל עד מיצוי הנפש. — ומה בכך אם לא יהיה לי חלק לעולם הבא? עם כל זה אין רצוני לאכול טריפות, וזולת זאת איני יכול לאכול כעת שום מאכל מחמת שחולה אני. — אמר לו השר: — ספר נא לי דרכך בביתך, אם אין אתה בקו הבריאות, מה היתה דרכך לטעום להשיב נפשך? — אמר הרב: — דרכי היתה לטעום מעט יין־דובדבנים והייתי אוכל צנון מרוקח בדבש. — אמר לו השר: — אם אנכי אביא לך את המאכל הזה מיהודי, התאמין לי ותאכל ממנו? — ענה לו הרב: — אם לא ישלח בו איש את ידו זולתך, ורק אתה בעצמך תקבלו אצל היהודי ולא תסיח דעתך ממנו עד שתביאו לכאן, אאמין לך ואוכל. — מצא הרב חן בעיני השר, ורתם את סוסיו ונסע אל הגביר ר' מרדכי מליפלי[2] שהיה אז בפטרבורג, ואמר לו: — בעוד שעה תכין לי צנון מרוקח בדבש בקדירה חדשה. — והגביר ר' מרדכי מליפלי היה מכירו, כי הוא השר מן האיכספידיציא החשאית[3], ולא ידע בשביל מי חרד את החרדה הזאת, כי על הרב נשמע שהוליכוהו על הים, ובאמת לא הוליכוהו אלא למועצה החשאית. תיקן הגביר את המרקחת, שם אותה בקדירה חדשה, ועל הקדירה הניח פתקה קטנה בבקשה להודיעו בשביל מי היא המרקחת. השר הביא בעצמו את הקדירה עם המרקחת אל הרב. נתן לו הרב תודה ואכל. בראות השר שהוא אוכל ושהבריא מעט, שמח מאד. אחר שבוע היה קרוב שתכלה המרקחת. אמר השר להרב: — רצונך שאביא לך עוד? — אמר: — אם תרצה בחסדך בודאי רצוני בזה, אבל רק לך אני מאמין ולא לשום איש. —

[1]) Невель.

[2]) ר' מרדכי מליפלי היה חשוב בעיני הממשלה. הוא היה אחד משלשת היהודים שישבו ישיבת קבע בפטרבורג על פי פקודת אלכסנדר הראשון בשנת תקע"ח, כדי לברר לפני הממשלה עניני היהודים (פין, קריה נאמנה). [3]) Тайная экспедиція.

לקח השר את הקדירה עם מעט המרקחת שהיה בה ונסע שנית אל ר׳ מרדכי וצוהו לרקוח עוד מרקחת ממין זה. והרב הניח גם כן פתקה קטנה בשולי הקדירה וכתוב בה לאמר: — ליב מיאנוביטש יסע תיכף לווילנה. — ומפני שכסה אותה במרקחת לא ראה אותה השר, כי הוא לא נגע בזה, מפני שרצה לעמוד באמונתו שהאמין לו הרב, והיה ירא ממש לנגוע במרקחת. כאשר ראה ר׳ מרדכי הפתקה, והוא היה מאנשיו של הרב, הבין תיכף את הכתב, והיו מחפשים בכל העיר אם נמצא בה איש ששמו ליב מיאנוביטש. מתחלה דימו שדעתו על אחיו הרב ר׳ ליב — בעל ס׳ שארית יהודה, — אבל הוא לא היה אז בפטרבורג, ובפתקה כתוב „תיכף״, ועל כן הוסיפו לחפש בעיר. בין כך הביאו לפני ר׳ מרדכי איש המוני מכת החסידים ששמו ליב והוא מיאנוביטש, וחקרו אצלו אולי היה בווילנה, ואחרי החקירות נודע להם כי הוא בן אחותו של הגאון רבי אליהו מווילנה, ועל כן נקבע בדעתם תיכף כי זה הוא שכוון הרב עליו. נתנו לו סך שני אלפים רו״כ, כי הכירוהו שאיש ישר הוא ונוטה מאד לצד החסידים ואוהב מאד את הרב, וצוו עליו שיסע לווילנה תיכף, ואמרו לו: — המקום והזמן ילמדוך את אשר תעשה שם, כי עדיין אין אנו יודעים כוונת הנסיעה. —

קבל האיש את צרור הכסף ונסע לדרכו.

עכשיו נספר קצת מן האיכספידיציא החשאית וממה שאירע שם להרב.

תיכף כשלקחו את הרב למאסר נסע תלמידו הקדוש ר׳ אהרן הלוי זצ״ל [1] לאסוף מעות עבורו, ובתוך ג׳ שבועות אסף ארבעים אלף רובל אסיגנציא, כי בכל מקום בואו גזר על כל החסידים הצעירים שיתנו מהנדוניא עשרה אחוזים למאה. ומי לא ישמע לדברי ר׳ אהרן אשר היה המוציא והמביא בכל בית הרב במשך שלשים שנה, כידוע לכל? — כאשר קבץ את המעות שלחן ליד ר׳ מרדכי מליפלי. וכשנודע להם בבירור על פי המעשה הנ״ל שהרב אסור במבצר, מצאו דרך שיוכל איש אחד ליכנס אל הרב, ובחרו את החסיד המפורסם ר׳ שאול מסירוטשינה, והוא היה הולך אליו בכל פעם והיה נושא אליו אכילה ושתיה ושאר צרכיו. אחר כך היו מקבלים מאת הרב בכל פעם פרוטוקולין, כלומר שאלות, ובכל פעם היו שרי המלוכה שולחים איש אחר לקבלת הפרוטוקול. ושאלו אותו מפני מה שינה הנוסח בתפלה ומפני מה היה מקבץ מעות ארץ ישראל ומפני מה נאספים אליו מכל המקומות. ועל כל שאלה השיב בחכמה.

פעם אחת בא אליו לעשות חקירה הקיסר פאויל בעצמו. תיכף הרגיש הרב ונתן לו הכבוד השייך לקיסר וקראו „אדוני הקיסר״. גער בו פאויל וכחש לו ואמר: „איני קיסר, ומפני מה תתן לי הכבוד השייך לקיסר?״ ענה לו הרב: — מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ובבואך נפל עלי פחד, והבנתי תיכף כי ודאי אתה בעצמך הקיסר. —

אחר כך בחנו חכמת הרב בכל השבע חכמות, כידוע לכל, ומצאו אותו יודע בכל חכמה על בוריה. פעם אחת הושיבוהו במאסר במקום אפל וחשך

---

[1] הוא תלמידו המובהק ר׳ אהרן מסטראשילה.

מאד ביום כמו בלילה והיה דולק שם נר ביום כמו בלילה, ובא אליו מיניסטר אחד ושאלהו: — האם תוכל לידע בלא מורה שעות השעה בצמצום, כמה שעות עברו כעת מן הלילה? — ענה לו הרב: — אנכי אוכל להגיד לך בצמצום, כי כעת היא שעה ב׳ אחר חצות היום ועוד כ׳ רגע, ולא לילה הוא כעת.— שאלהו המיניסטר: — מאין אתה יודע? — אמר לו הרב: — כי ביום מאירים י״ב צירופי הויה ובלילה י״ב צירופי אדני, ועל ידי הצירוף אנכי יודע השעה בצמצום. —

פעם אחת קראו את הרב לבית היועצים כדי לקבל שם פרוטוקול ממנו. היתה באותו בית מכונה אחת מכוסה ברצפה, וכל הצועד עליה היה נופל עד חציו מתחת לרצפה. ושם היו עומדים אנשים ליסר את החוטא בשוטים כדי שיודה על מה שדורשים מאתו. שערו הם שבודאי יפול גם הרב שמה. אבל הוא בבואו לבית הבין תיכף והלך מן הצד לימינו עד שעמד לפני שלחן היועצים בלי שום פגע. תמהו כל הרואים על זה ושאלו אותו: — למה הלכת מן הצד ולא הלכת כדרך כל ההולכים, באמצע? — ענה להם הרב: — לא לחנם הזהירו רז״ל „כל פונות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין", כי כל ההולך בלא דעת למקום אשר ישאוהו עיניו יוכל ליפול ברשת שהכינו לו. — אז שאלוהו היועצים: — הגד נא לנו אם מן השמים הודיעוך כי יש פה מכונה, או מעצמך הבנת? — ענה להם: — בהכנסי לבית ראיתי כי שם הרצפה משונה מעט, והבנתי כי לא לחנם הוא, ועל כן חשבתי, למה לי לילך בסכנה, מוטב לילך במקום שראיתי כי אורח מישור הוא. — כך היה מפלס שם כל דבריו בהשכל ובמדע עד כי נשתוממו כל השומעים על רוב חכמתו.

ור׳ שאול הנ״ל היה נכנס ויוצא אצלו תמיד.

פעם אחת היה אצלו ר׳ שאול בחדרו, והנה נכנס שר המבצר בבהלה, ואמר להרב: — אבדנו, כלנו אבדנו, כי הקיסר הולך אליך, וכבר בא לחצר החיצונה. ועתה כשיראה איש זר אצלך ישמיד את כלנו. ואנכי לא אדע מה לעשות, היכן להחביא את היהודי שלא יראהו הקיסר, אם אין כאן אלא פתח אחד, ואין באפשרות שלא יראהו. ועתה עוץ נא עצה מהרה לבל נאבד כולנו ח״ו. — ענה לו הרב: — אל תפחד. הקיסר לא יראה את היהודי. לך לך מכאן. — אמר לו השר: — ומה תעשה? — אמר לו: — אל תהי בהול לידע דבר טרם העשותו. לך לך למקומך. יש מקום אתי אשר אחביא את היהודי והקיסר לא יראה אותו. ומה איכפת לך? — התפלא השר והלך לו. והרב לקח את ר שאול והעמידו בתוך החלון תחת הוילון ושלשל הוילון לכסות אותו, וכך עמד שם. והקיסר בא ונכנס לחדר הרב והיה מקבל ממנו פרוטוקול שמונה שעות רצופות, ובעזרת השם יתברך לא ראה את ר׳ שאול, שהיה עומד כל אותו הזמן כאבן דומם עד צאת הקיסר מחדר הרב. אחר כך, כשיצא הקיסר, יצא ר׳ שאול ממחבואו. בא השר לראות היכן הוא היהודי, והנה הוא עומד שם. השתומם ושאל אותו: — איפוא היית בעת שהיה כאן הקיסר? — ענהו. הוסיף השר: — והוא לא ראה אותך? — כן, לא ראה אותי. — אמר השר: — אין זה כי אם אחד מכם

הוא מכשף. — לא כן, — ענהו הרב בהראותו לו המקום — כי פה עמד מעבר לוילון. — אמר לו השר: — ומה היית עושה אם היה הקיסר מגביה הוילון? אבל אתה נשען תמיד על חכמתך שעומדת לך, ואתה עושה דברים שבנקל תוכל להפסיד חייך על ידם. — ענה לו הרב: — ואתה, האם נתת עצה טובה מזו, ולא שמעתי לך? עם כל זה נתישבתי בדעתי שאין זה מנימוס הקיסר להגביה בעצמו הוילון. ואם היה מצוה לי הייתי מטכס עצה מניה וביה, כי על ה׳ בטחוני והוא תמיד בעזרי. —

עתה נחזור לספר את אשר אירע לר׳ ליב מיאנוביטש, שנסע בפקודת הרב לווילנה. האיש הזה בנסעו מפטרבורג נתישב בדעתו לשנות הקשר של תפילין שלו שהיה על פי דעת הרב ומשונה משאר הקשרים. כי כשהיה הרב במיזריטש אמר אליו המגיד ז״ל: — ר׳ זלמן, עשה לי קשר של יד שאוכל לקיים מצות וקשרתם בכל יום, היינו שיהיה צריך לקשור הקשר בשעת הנחת תפילין בכל יום. — המציא הרב קשר על פי דין, שיוצרך לקשרו על התפילין, וכן עושים היום כל אנשי מדינת רייסין. וגם הקשר של ראש צוה לעשותו בצורת ד׳. והאשכנזים עושים בקשר פשוט. גם הספרדים קושרים הרצועה של יד מבפנים לחוץ, והאשכנזים — מחוץ פנימה. לפיכך שינה ר׳ ליב הנחת התפילין, שלא יכירוהו כי הוא מכת החסידים. את המעות תפר בבגדו, ונסע כאיש עני. בווילנה היתה לו אחות, שלא ראה אותה ט״ו שנה. בבואו לווילנה חקר האיש אחרי אחותו ומצא אותה בחיים. אחרי אשר שאלה אחותו לשלומו, הוסיפה לשאול אצלו, מחמת שידעה כי הוא גר ברייסין: — האם אינך מן הכת ח״ו [1]? — רקק האיש וקללם ואמר: — ח״ו, אל תחשדיני בזה! — לקחתהו אצלה ושאלתהו על תכלית נסיעתו. אמר: — הנה בתי הבתולה הגיעה לפרקה ואין לי במה להשיאה. לכן באתי אל דודנו הגאון החסיד [2], שיהיה לי לעזר. — הוליכתהו אחותו לבית המדרש של הגאון, ובקשה עבורו להניחו לדבר עם הגאון. דיבר עם הגאון ואמר לו מבוקשו. צוה עליו הגאון שישב בבית מדרשו וילמוד מקודם דרך ה׳, ואחר כך יתן לו להוצאות נישואי בתו. גם צוה שיהיה בן אחותו מאוכלי לחמו בביתו. שמח האיש מאד בלבו על זה, כי ביני לביני יודעו לו כל הסודות של מתנגדי הרב החפצים ברעתו, ויוכל להודיע במכתב לאנשי שלומו לפטרבורג על ידי הפוסטה. עשה כן האיש ונתמהמה שם כחצי שנה והיה מאוכלי שלחן הגאון. כשהיו ממתיקין סוד באיזה דבר ושולחים מווילנה מכתב לפטרבורג אל אביגדור, היה שולח תיכף גם ר׳ ליב מכתב אל ר׳ מרדכי מליפלי ומודיע להם החדשות שנשמע בווילנה. אך ר׳ מרדכי לא היה משיב לו במכתב, כי היה ירא ר׳ ליב שמא יודע הדבר שקיבל מכתב מפטרבורג. היה האיש ר׳ ליב שרוי בצער על אשר לא ידע שום ידיעה ברורה מהנעשה שם, ובפרט כשהיה רואה פעם בפעם באים מכתבים מאת המתנגדים, כי ידם

---

[1]) המתנגדים היו קורין לחסידים כת סתם.

[2]) כל המאורע הזה היה כבר אחר פטירת הגאון. אבל, כידוע, אין בעלי אגדה מדייקים בתאריכי הזמנים.

על העליונה וכי שיחדו את השר פלוני ואת השר פלוני, ולא ידע אם האמת אתם. אך היה מודיע תמיד להחסידים מכל המכתבים. עם כל זה כדי להראות לפני אנשי הגאון כי שוקד הוא בלימודו, היה יושב תמיד בבית המדרש עם הבטלנים ולומד עמהם, ובמסתרים חתר חתירה לדעת שורש כל דבר למען הודיע לשולחיו. כעבור קרוב לחצי שנה שמע ר׳ ליב מהבטלנים כי החסיד[1] הוא טרוד עתה מאד וצוה לכל ראשי הקהל שיתאספו לדבר על איזה ענין נסתר. ענה אחד מהם שגם הוא היה יוצא ונכנס בבית הגאון: — אנכי יודע הנסתרות, אבל אסור לי לגלותם. — פצר בו ר׳ ליב מאד שיגלה לו. הטהו אל הצד ואמר, כי הובא כתב התנצלות מראש הכת לכאן, והבין החסיד כי על ידי זה יוכל להיות כי יצא בקרוב ממאסרו. כשמוע ר׳ ליב את הדבר רץ לבית האסיפה ושמע פשר הדבר, כי הרב פעל אצל הקיסר שיתן כל התנצלותו בכתב בלשון הקדש, והקיסר ישלחו למתרגמים שיתרגמו בלשון רוסיא וגם להביע חוות דעתם על זה. ובווילנה היה אז דיריקטור אחד והגיע אליו הכתב שיעשה הוא התרגום. ובסוף הכתב הוסיף הרב: — בקשתי מהמתרגם שאל יוסיף ואל יגרע דבר מהבנת הכתב הזה. — וכאשר ראה אותו הגאון הבין תיכף, כי בודאי ישר הדבר בעיני המלך ובודאי יצא לחפשי, ועל כן קרא אסיפה להתיעץ מה לעשות.

כשנגלו לר׳ ליב כל התעלומות, אמר בלבו: עתה יודע אני למה שלחוני לכאן. חקר אחר הדיריקטור, הלך אליו ומצאהו בביתו. נפל לרגליו וסיפר לו איך בא לכאן בפקודת הרב, והרבה לספר בשבח הרב, כי הוא איש אלהי. ועתה הוא, ר׳ ליב, מבקש ממנו שיקבל ממנו השני אלפים רו״כ, ורק יעשה מה שמוטל עליו באמת, שלא לשנות המכוון מהכתב, כמו שבקש הרב בסוף הכתב. ענה לו הדיריקטור: — זאת ידעתי מעצמי. הבנתי מתוך הכתב שהוא איש אלהים, כי במלים הקצרות שלו כלל כל הטענות שבינו לבין שונאיו. הנני מבטיחך שאתרגם אותו כראוי, אבל אינני יכול לקבל מידך הכסף עד אשר אכלה מלאכתי. אם תהיה כאן מחר תראה הרעש אשר יהיה, וכמה מעות ירצו ליתן לי כדי שאשנה דוקא בתרגום, כי כידוע מכיל לשון הקדש בקרבו כמה פשטים. — עם כל זה הבטיח לו הדיריקטור שיתאמץ לעשות תרגום נכון אבל ר׳ ליב בכה מאד והתחנן לפניו שיקבל ממנו השני אלפים רו״כ. אחר רוב הפצרות קיבל הדיריקטור ממנו המעות, ונשבע לו שלא ישנה אפילו קוצו של יו״ד בתרגום מגוף הכתב, ונתן לו ידו על זה. אך עם כל זה בקש הדיריקטור את ר׳ ליב שיבא ביום המחרת למען יראה את בקשת הצד השני וכמה ירצו המתנגדים ליתן לו, למען ידע כי לא לחנם לקח הכסף מאתו. ביום המחרת הלך ר׳ ליב אל הדיריקטור והראה לו הדיריקטור הכתב ששלחו אליו אנשי הגאון, הכולל הערות ופשטים על התנצלות הרב. ומדי דברו הביט הדיריקטור החוצה ואמר: — ראה את ההמון הרב ההולכים אלי. — החביא הדיריקטור את ר׳ ליב בחדר אחר, ושמע ר׳ ליב שבאו ראשי העם אל הדיריקטור והוכיחו לו כי מצוה רבה יהיה לו לעולם הבא אם ישנה התרגום,

---

[1] לגאון מווילנה היו קורין בשם חסיד סתם.

כי ראש הכת הוא אויב ישראל וכו׳. והראו לו את אשר צריך לתקן, וכי אפשר לומר על תיבה פלונית כי משמעותיה כך וכך וכו׳. והדיריקטור השיב להם: — הלא את הכתב שלחו עוד לשני דיריקטורין, ואולי יתרגמו הם כמו שנאמר בכתב ויהיה לי חרפה. — ענו לו כל העם, שאינו צריך לירא משום דבר, כי הלא הוא הגדול בכל הדיריקטורין, ומי יבא לבדוק אחרי דבריו? אדרבה, יראה להם שהם אינם מבינים, והוא מבין. ובקשו ממנו כי יכתוב הוא תרגומו וגם חוות דעת: והם יתנו לו ג׳ אלפים רו״כ. ומיאן הדיריקטור לקחת מידם והבטיח להם כי הכל יעשה למענם. אבל הם לא האמינו לו ובקשו ממנו כי ישב תיכף לעשות התרגום. הגביל להם הדיריקטור זמן ליום המחרת, שיבואו וימצאו הכל על נכון. אז נפטרו ממנו ראשי הקהל לבתיהם. ור׳ ליב יצא מחדרו ובכה מאד לפניו, כי לא ישמע לדבריהם. אמר לו הדיריקטור: — אל תירא ואל תפחד מהבטחתי שהבטחתי להם, כי לא רציתי להתעקש אתם, כדי שלא ירבו עלי דברים, ועל כן הבטחתי להם. וכן אעשה: אכתוב תרגום אחר שייטב בעיניהם ואראה להם, והתרגום האמתי אשלח לעיניך על ידי הפוסטה, ואתה בעצמך תראה האמת. — וכן עשה: למחרתו הראה לצד השני תרגום אחר, והתרגום הנכון עשה כמו שנכתב בכתב, וגם הוסיף עליו חוות דעתו, כי יפה כוון* הרב בכל אשר כתב, ולעיני ר׳ ליב נתן הכתב על יד משרתו חתום בחותם הדיריקטור, ונשאו את הכתב אל הפוסטה.

אז ראה ר׳ ליב כי דבר אלהים הוא, וברוך השם שהצליח בדרכו ותיקן מה שצריך. בא אל הגאון ואמר: — נכסוף נכספתי לביתי, כי הגיע מועד החתונה. — נתן לו הגאון מעות הרבה להוצאת הנשואין. תיכף לקח האיש סוסי בידואר ונסע לפטרבורג לבשר לעם מה נעשה שם.

אחר שני שבועות התירו את הרב ממאסר המועצה החשאית והקלו מעליו, רק ישב תפוס בבית אחד בפטרבורג.

וביום שמונה עשר לחדש כסלו לפנות ערב, בשעה שהיה הרב קורא תהלים והגיע לפסוק „פדה בשלום נפשי״, הגיעה אליו הפקודה שנעשה חפשי, ויצא מן המאסר.

אחר שנים אחדות היה מוכרח הרב להיות בפטרבורג לרגל עסק השייך לכלל. הקיסר פאויל לא ידע מביאתו לפטרבורג. בתוך כך אירע שסוחר אחד מעיר סטולין הלך לטייל בגן המלך, כי בימי פאויל היה רשות לכל אדם, בין יהודי בין נכרי, לטייל בכל מגרשי המלך. כשהלך האיש לטייל בגן המלך פגש אותו הקיסר. שאלהו: — מאין אתה? — אמר: — מסטולין עבדך. — אמר לו הקיסר: — המכיר אתה את הרב מסטולין? — הקיסר ידע על ר׳ אשר מסטולין שמסר אותו אביגדור. אמר לו היהודי: — כן. מכיר אני אותו, שהוא איש ישר. — הוסיף הקיסר לשאול: — ואת הרב מלאדי אתה מכיר? — ענה לו האיש: — לא הכרתיו עד כה, אבל תמול שמעתי שבא לכאן והלכתי לראותו. — והאיש לא התבונן לפני מי הוא מדבר, ושכח מה שאמרו רז״ל „למד לשונך לומר איני יודע״. תיכף אמר הקיסר בגערה: — הרב מלאדי הוא כאן? הביאו אותו אלי! —

תיכף הביאו את הרב לפני הקיסר. שאלהו: — מה אתה עושה פה? — התנצל הרב לפניו. אבל לא הועילה לו שום התנצלות, וצוה הקיסר להושיבו במשמר, במקום שאסירי המלך אסורים, והיתה פקודה כי יבלה שם הרב כל ימי חייו.

אולם חסד אחד עשה עמו הקיסר, שנתן לו הרשיון שיקח לו משרת שיהיה עמו תמיד, כי ראה שלא יוכל הרב להיות בלי משרת. ישב ר׳ שאול עם הרב כל הימים שהיה במשמר.

גם שם הראה הרב חכמה עמוקה. שלשים יום קודם מות פאויל הראה ר׳ שאול להרב שהקיסר עובר לפני בית המשמר. הסתכל בו הרב דרך החלון ואמר לר׳ שאול: — אין זה הקיסר פאויל. אין אני רואה בו תאר של מלך. — התפלא ר׳ שאול על דבריו. אחר שלשים יום נהרג הקיסר על ידי פוחזים וריקים ששלחו בו יד בעת שכבו על מטתו. והרב הרגיש המאורע בחכמה האלהית שנוססה בקרבו, ואמר לר׳ שאול: — לבי אומר לי כי חדשות יצמחו עכשיו. לך נא לחוץ ושמע אם אינם משמיעים הפעמונים קול רעש. — הלך ר׳ שאול לחוץ ולא שמע כלום. בא אל הרב ואמר: — לא נשמע דבר. — אמר לו הרב: — אבל אני מרגיש חדשות. לך נא עוד הפעם ושמע ברחובות קריה. — הלך ר׳ שאול עוד הפעם. המתין מעט ושמע קול מכל פעמוני פטרבורג מיללים על מיתת הקיסר.

אחרי מות פאויל מלך בנו אלכסנדר. ה׳ נתן את חן הרב בעיני הקיסר אלכסנדר ונתן לו חופשה ממאסרו. זה היה ביום כ״ט כסלו, נר חמשי של חנוכה.

הקיסר אלכסנדר חבב מאד את הרב ונתן לו חופשה להנהיג הרבנות ביד רמה.

אז נסע הרב מפטרבורג לביתו בכבוד גדול וישב על כסא קדשו והיה משיב רבים מעון ומפיץ מעינות החכמה חוצה באין מוחה ובאין פוצה פה, והרבה תלמידים היו לו בכל מחוז ופלך, וכל הגולה שתו מימיו בצמא. עם כל זה היו לו מציקים מבני עמנו, אבל ה׳ היה בעזרתו ותמיד היתה ידו על העליונה.

וסופם של המוסרים ראו הכל בעין פקוחה. אביגדור היה ברשעתו מתחלתו ועד סופו וחילל שם שמים בפרהסיא. בסוף ימיו היה מחזיר על הפתחים והיה הולך מעיר לעיר, ואירע לו להיות בעיר לאדי, משכן קדשו של הרב, ובקש את אנשיו שיניחוהו ליכנס אל הרב. הודיעו האנשים הדבר הזה להרב. שלח לו הרב נדבה הגונה, אבל לא רצה שיכנס אצלו, כי אמר: — אסור להסתכל בו. —

6. הבעש״ט והמגיד מבקרים להרב בתפיסה.

כשהיה הרב תפוס במצודה בפטרבורג, אמר ר׳ ברוך ממזיבוז פעם אחת: — הליטוואק[1] מְבַמְבֵּם עכשיו, כי יש לו ב׳ אורחים חשובים, הבעש״ט והמגיד. —

---

[1] הליטאי.

והמעשה היה כך: הרב לא ידע להשיב על שאלה אחת מן השאלות שנשאל. בקש לו זמן, והיה משתדל בעליונים שיבוא המגיד לבאר לו אותה שאלה.

נכנסו לחדרו שנים. כשראה אותם קרא:—ברוך הבא, הבעש"ט! —

— מהיכן כבודו יודע שזהו הבעש"ט? — שאל אחד מהנכנסים.

— ומי אפשר שיהא נכנס קודם הרבי שלי? — החזיר הרב.

שאל הבעש"ט את המגיד: — מי הוא? —

ענה המגיד: — זהו הרבי מרייסין. —

נתבייש הרב מאד כששמע שהמגיד אומר עליו בפני הבעש"ט שהוא הרבי מרייסין.

שאל מהם הרב: — מדוע מגיע לי זה, ומה רוצים ממני? —

קבל תשובה: — נתחזק עליך הקטרוג על שאתה אומר דברי חכמה הרבה ובגילוי. —

אמר הרב:— וכשאצא מכאן, האם אפסוק מלומר דברי חכמה? —

השיבו: — לא כן. כיון שהתחלת לא תפסוק, ואדרבה לכשתצא מכאן תהא אומר יותר.—

אחר כך בקש הרב מהם שיהיו לו לעזר, וטען: — הלא אינני אומר כלום משלי, כי אם משלכם, כפי שקבלתי ממורי מה שקבל הוא ממורו. —

אמר הבעש"ט להמגיד:—אמור לו כי יגיד איזו דברי תורה. —

צוה המגיד להרב, ואמר לפניהם מאמר שקבל מהמגיד על ההפטורה „ויהי קול מעל לרקיע".

כאשר סיים, אמר הבעש"ט להמגיד: — תורתו אמת, כי כן קבלת מפי, אות באות. —

אחר כך דברו עם הרב ועשו מה שעשו, וברכו אותו ויצאו.

7. המחלוקת בין הרב ובין ר' ברוך ממזיבוז.

כאשר הניח ה' להרב מכל המציקים מבית ומחוץ, ובקש הצדיק לישב בשלוה וללמד דעת את העם, קפץ עליו רוגזו של הרב הקדוש ר' ברוך. הסכסוך שבין הרב ובין ר' ברוך נתפרץ[1]) עבור מעות ארץ ישראל. הרב היה מקבץ מעות א"י הרבה ועשה סדרים חדשים טובים, ור' ברוך רצה להנהיג סדר אחר. על ידי מלשינים נעשית מחלוקת גדולה ביניהם, והשנאה קלקלה השורה. כי מתחלה, כשהדפיס הרב את ספר התניא, בשנת תקנ"ז, קבלו ר' ברוך באהבה וחבה ואמר שהוא ספר השכל ונתן בעדו אדום זהב. וכשבא הרב מפיטרבורג בשנת תקנ"ט ערך רק שני מכתבים לבשר על חסדי ה' ונפלאותיו שעשה עמו: אחד אל מחותנו בעל „קדושת לוי", והמכתב השני — אל ר' ברוך. ואחר כך בסבת לשון הרע עלתה חלודה ביניהם ודברו דברי נרגנות זה עם זה. מתחלה פתח הרב בשלום ונסע, בר"ח אדר תק"ע, לטולטשין, למקום משכן ר' ברוך, ונתרצו זה לזה ודברו באהבה ורעות. אולם כאשר

[1]) בשנת תקס"ג.

יצא לטייל מחוץ לעיר נהייתה מריבה ביניהם, שלא ידע שום איש על מה ומדוע. המריבה היתה מתחזקת מיום ליום, וכל יודעי ח״ן יודעים ומכירים שהיו בזה סודות עליונים נוראים. הרב הקדוש ר׳ ליפא, האב״ד דק״ק חמילניק, שהיה הישיש מתלמידי הבעש״ט, אמר על זה, כי מריבה זו היתה כמו שמצינו בגמרא [1]) על העובדא שהושיבו את ר׳ אליעזר בן עזריה לנשיא (במקום רבן גמליאל) וְנִתּוֹסְפוּ ארבע מאות ספסלים בבית המדרש, וחלשה דעתו של רבן גמליאל שמא ח״ו מנע תורה מישראל, והראו לו בחלום כדים לבנים מלאים אפר (כלו׳ תלמידים שאינם ראויים היו). ושואל בגמרא: ולא היא ?— ומתרץ, שלהניח דעתו הראו לו כך. וכן היה פה, כי מחמת שהרב הבהיק וליבן את דרכי העבודה, שכל מֵבִין שִׂבְּחָם וְהִלְּלָם, ועל כן היה מגלה דברי קדשו, חלשה דעתו של ר׳ ברוך עד שהראו לו מן השמים להפיס צערו כדים לבנים מלאים אפר, ולא היא.

המחלוקת בין הרב ובין ר׳ ברוך נמשכה עד שקבע ר׳ ברוך דירתו בק״ק מזיבוז. הרב נסע אז להשתטח על קבר הבעש״ט. כשהגיעה השמועה, שהרב הוא לא רחוק מהעיר, שלח ר׳ ברוך שיסתמו את פתח הבית־עלמין, כי אינו רוצה שילך הרב על קֶבר זקנו הבעש״ט. אחר כך חזר בו ושלח עוד הפעם שיפתחו את הפתח, כי אמר: — אין אני ירא מפניו, כי כבר עשיתי שלא יפעל הליטוואק מה שירצה! —

ובינתים ירד ר׳ ברוך מעליתו, מקום אשר היה משכן קדשו תמיד, והתיצב בבית הגדול אצל השלחן, וכך עמד על רגליו ולא זז ממקומו עד אחר שהלך הרב מביתו כשנסע חזרה לדרכו.

והרב לא ידע מהסתימה והפתיחה. תיכף כשבא לעיר הלך לטבל בנהר, ושם היה בור עמוק מכוסה במים, ונתירא העם, שנהרו מכל פינות לראות את הרב ואת אשר יעשה פה, שלא יפול ח״ו אל הבור. והרב נכנס ויצא בשלום. אחר כך הלך אל הבית־עלמין, וכל ההמון הרב הלכו אחריו. כאשר נכנס לפתח הבית־עלמין רצה השמש לילך אתו להראות לו מקום הציון, אבל הרב אמר לו: — איני צריך לך, כי מעצמי אכיר את ציון הבעש״ט הקדוש. — כל העם עלו על הגדר של הבית־עלמין לראות מה יעשה שם. אבל הוא נשען מעט על מטהו, ואחר כך הטה בידו לצד העם, ונפל עליהם פחד גדול וירדו כלם, לא נשאר מהם עד אחד. אז הלך הרב לבדו אל הציון ועשה מה שעשה... אחר כך בצאתו שם ידו הימנית על עיניו. הלך לבית ר׳ ברוך ועמד מעבר השני מצד השולחן, ולא נגשו זה אל זה.

תיכף כשנכנס לביתו צעק אל ר׳ ברוך: — מה ירצה ממני ? — וטען כך בהתלהבות עצומה בערך רבע שעה. כאשר סיים את דבריו פתח ר׳ ברוך לטעון. וכן היה ג׳ פעמים, ולא נכנס אחד לתוך דברי חבירו.

בינתים שאלהו ר׳ ברוך :— מדוע אין אתם, חסידי חב״ד, אומרים „ושמרו" בתפלת שבת ? — (חסידי חב״ד אינם אומרים „ושמרו", כדי שלא יהא הפסק בין גאולה לתפלה).

[1]) ברכות כ״ז, ב׳—כ״ח, א׳.

— והיכן כתוב שצריך לומר „ושמרו״? — החזיר הרב.

היה שם באותו מעמד ר׳ יוסף מיאמפולי (בנו של ר׳ מיכל מזלוטשוב ומחותנו של ר׳ ברוך). נתערב הוא בדבר ואמר להרב:

— בעליונים נעשה יריד גדול כל כך בשעה שישראל אומרים „ושמרו״, ולבסוף בא מעלתו ושואל היכן כתוב שצריך לומר „ושמרו״!

— ומה בכך — ענהו הרב — אם משתתפים בכל הירידים וביריד אחד אינם משתתפין? —

לבסוף הקפיד ר׳ ברוך: — אני נכד הבעש״ט וצריך לנהוג בי דרך ארץ! —

ענה לו הרב: — כבודו נכד הבעש״ט בגשמיות ואנכי נכדו ברוחניות, כי המגיד הגדול היה תלמיד מובהק להבעש״ט ואנכי תלמידו של המגיד. —

— זה שלשת רבעי שעה שהוא מדבר ולא הזכיר בדבריו שם שמים אפילו פעם אחת! —

ענהו הרב: — ומה בכך? יש לנו מגילה שאנו מחויבים לקרוא אותה בכל שנה, ואם אינם שומעים תיבה אחת ממנה אינם יוצאים ידי חובתם, ולא הוזכר בה שם שמים, ומכל מקום היא מלאה שמות ברמז. —

צעק ר׳ ברוך: — ינהג בי דרך ארץ, שאני עומד לבוש תפילין של זקני הבעש״ט! —

אמר הרב: — צריך לבדק אם התפילין כשרין! —

פתחו התפילין ובדקו ומצאו שחסרה יו״ד.

לאחר שנפטר הרב אמר ר׳ ברוך:

— הוא עקר יו״ד מתפילין שלי ואני אעקור יהו״ד מזרעו! —

— אני חושב למסר דין לשמים! — קרא ר׳ ברוך.

— ואני חשבתי לעשות זאת מכבר! — היתה תשובת הרב.

כך הלך הרב מביתו, ישב בעגלה ונסע לדרכו.

וטובה לא יצאה מזה לשני הצדדים:

אצל ר׳ ברוך מתה בתו באותה שנה, ולהרב הגידו עוד בהיותו בדרכו שהיתה שריפה בביתו ונשרפו הרבה כתבים מהשלחן ערוך שלו. הם המה חלקי ההלכות החסרים עד עתה, כי, כידוע, כתב הרב חיבורו על כל ד׳ חלקי השלחן ערוך. נצטער הרבה ובכה מאד ואמר, שאין לאל ידו להשלימם מחולשת כחו ומאפיסת הפנאי.

כמה קשה המחלוקת!

ב. אגרות.

I. אל הרב מברדיטשוב, בעל „קדושת לוי"[1].

לאהובי מחותני הרבני המופ׳ מו"ה יצחק נ"י.

אחד"ש כמשפט האמור למשכיל באתי בבקשה: אל ירע בעיניו איחור תשובתי על שאלתו, כי סהדי במרומים כי לא אתרחיש נוסע להתם. אך עתה הפעם אגלה דעתי הקטנה אודות הצומות ואודות הגלות. לא באלה חפץ ה׳ ולא כן קבלתי מרבותי הקדושים. אך זאת עצה היעוצה: להתפלל בשמחה גדולה עד אין קץ, ואז ממילא יתפרדו כל מחשבות און, כי גם אם יעלו ירדו ויפלו מיד כמוץ לפני רוח ומלאך ה׳ דוחה. וענין השמחה הוא כדכתיב ישמח ישראל בעושיו להתענג תענוג גדול בגדלות הבורא משבחים המוזכרים בסידור התפלה כאלו רואה בעיניו גדלות מלך בשר ודם המתגלה ביקר תפארת גדולתו וכבוד מלכותו לאין קץ, שהכל ששים ושמחים ומתענגים לרוץ לקראתו לראותו. וכמו כן ממש בשעת התפלה מכריזים: צאינה וראינה במלך שלמה וכו׳,— והוא עת רצון לאסתכלא ביקרא דמלכא ולהתענג בתענוגים מזיו כבודו וגדלו. אך חרדה ילבש ביראה, וזהו להחיות רוח שפלים, וד"ל. אך צריך תחלה להעביר כל יגון ואנחה וכל שמץ עצבות. והעצה היעוצה לזה: להכניס בלבו יגון ואנחה קודם התפלה ולשבור לבו על כל ח"נ[2]) ולבכות עליהן בדמעות שליש ולבקש מחילה גמורה מה׳ בקול בכיה, ולאמר מזמור נ"א. ואזי על ידי הבכיה יסור היגון מלבו ויהיה שש ושמח בבטחונו בה׳, כי בלי שום ספק בעולם ימחול לו כל עונותיו ברגע זה. וסדר רוב לימודו יהיה בזהר ובמדרש. אך קודם התפלה יהיה לימודו בר"ח[3]) שער התשובה וסוף שער היראה וסוף שער הקדושה, בכדי להכניס יגון ואנחה ולשבור הלב על עונותיו וח"נ, בכדי שיוכל לבכות בכדי שישליך ויסיר היגון מלבו בכדי שיהיה לבו שש ושמח בתכלית השמחה בהתבוננו בגדלות הבורא בתפלה עד ברכת השיבנו וסלח לנו, שיחזור לאמרן בבכיה כמו שאפשר. ונכון יהיה לבו בטוח בה׳ כי אם כה יעשה וירגיל עצמו זמן מה יתהפך לבריה חדשה וה׳ יהיה בעזרו. וחי נפש אחי כי נפש מעלתו חולה מאד במחלת המר"ש[4]), וזהו תחבולות היצר בערמה ובמרמה כאלו לשם שמים. ושקר ידבר, כנראה בחוש, שבתאוות גשמיות הלב שמח ובעבודת הבורא היצר מזכיר עון וכל ח"נ להתפס ברשתו, כדכתיב תחת אשר לא עבדת את ה׳ בשמחה ובטוב לבב.

ואצא בכי טוב ואומר שלום מאדון השלום כנפשו ונפש המעתיר ודו"ש מלב ונפש חפצה שניאור זלמן.

---

[1]) ס׳ מאה שערים צד 5—6. [2])=חטאות נעורים. [3])=בראשית חכמה. [4])=המרה שחורה.

II. אל ר' אלכסנדר משקלוב, שנעשה אחר כך מחסידי הרב[1].

לאו"נ[2]) הרבני הנגיד המפורסם גבר הוקם על האברך מוה' אלכסנדר נ"י.

הנה אף כי לא ידעתיהו ולא אכיר מראהו, אך לשמע אזן שמעתיהו אשר רוח ה' נוססה בו שלא לעמוד בסוד משחקים המלעיגים בחפצים לעבוד את ה' באמת עבודה שבלב זו תפלה, כי ידם רמה בתורה וגמ"ח, ומי יתן זה להם באמת כל הימים. אך עתה עברו תורות חלפו חוק בהוסדם יחד עלי לגזור גזירת שמד על התפלה להתפלל כמותם דוקא בחפזון ובלי שום תנועה והרמת קול כמלאכי עליון בהגיעם למדרגה העליונה אשר אין למעלה הימנה, כמ"ש בעמדם תרפינה כנפיהם, ואף גם זאת בכת העליונה הנקראים שרפים ולא בשאר כתות, כמ"ש והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול וגו', וגם בשרפים כתיב קול המולה וגו', וגם בתנועות משונות כמבואר בפיוטים ע"פ פרקי היכלות. ולכן אין ראיה מצדיקים הראשונים, שהיו גדולים ממלאכי השרת. אבל אנן יתמי דיתמי העולה בדעתם להדמות להם אין זה כי אם רוע לב ושקר בימינם. וגם האומרים תפלה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם, כי אף שנוסח התפלה ובנינה ג' פעמים ביום הוא מדרבנן, עיקר ענינה ומהותה הוא יסוד כל התורה לדעת את ה' להכיר גדלו ותפארתו בדעה שלימה ומיושבת בבינת הלב שיתבונן בזה כל כך עד שתתעורר נפש המשכלת לאהבה את שם ה' ולדבקה בו ובתורתו ולחפוץ מאוד במצותיו אשר כל ענין זה נעשה לנו בזמן הזה על ידי אמירת פסוקי דזמרא וברכות ק"ש לפניה ולאחריה בפה מלא ובקול המעורר כוונת הלב וכולי האי ואולי. מה שאין כן רשב"י וחבריו, היה די להם בק"ש לבד לכל ענין זה שהיה נקנה להם בהשקפה ראשונה בשפלות הלב הנאמן בבריתו אתם. אבל בזמן הזה כל הקרוב אל ה' וטעם טעם בתפלה פעם אחת יבין וישכיל כי בלעדה לא ירים איש את ידו ואת רגלו לעבוד ה' באמת, כי אם מצות אנשים מלומדה, כמ"ש יען כי נגש העם בפיו וגו'. ועל כן השטן מקטרג עלינו ביותר וד"ל. ועל כן על כל דברי האגרת הזאת באתי לעורר נפש נדיבה ללבוש בגדי קנאה לקנאות לה' ולתורתו להפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם, כמו שאמרו רז"ל: אלו נאמר ארור אשר לא יעשה לא היה תקומה לשונאי ישראל, עכשיו שנאמר ארור אשר לא יקים — כל המחזיק ומקים העושים מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה כולה. וה' יהיה בעזרו ויגמור בעדו כי הבא לטהר וכו'. ומגודל בטחוני בה' קצרתי ואו"ש מאדה"ש[3]) כנפש או"נ ש"ז.

III. תשובת הרב לחסידי ווילנה שבקשוהו לעמוד בויכוח עם הגר"א ולהסיר תלונותיו על שיטתם[4].

שנת תקנ"ז.

אהובי אחי ורעי העומדים על התורה ועל העבודה אנ"ש המנין דק"ק ווילנא, ה' עליכם יחיו נס"ו[5]).

אחד"ש, פתח דברי יעיר אזן שומעת קושט אמרי אמת לאמתו בדבר

---

[1]) ס' בית רבי 38—39. [2])=לאוהב נפשי. [3])=מאדון השלום. [4]) ס' בית רבי 40—43.
[5])=נצח סלה ועד.

הויכוח עם שכנגדנו. אלו היה באפשרי לבא לידי גמר נכון עמהם, בודאי אין לך מצוה גדולה מזו לעשות שלום בישראל, ואת מי אין כמו אלה? אך מה לנו לעשות ולא עשינו, והרבה מאוד טרחנו בזה, ולא עלתה בידינו. נקיים אנחנו מה׳ ומישראל. הנה מראשית כזאת הודענו, והלכנו אל הגאון החסיד נ״י לביתו, להתוכח עמו ולהסיר תלונותיו מעלינו, בהיותי שם עם הרה״ק המנוח מוהרמ״מ זצלה״ה, וסגר הדלת בעדנו פעמים. וכאשר דברו לו גדולי העיר: „רבנו! הנה זה הרב המפורסם שלהם בא להתוכח עם כתר״ה [1], וכאשר ינוצח בודאי הנה בזה יהיה שלום על ישראל״. דחה אותם בדחויים. וכאשר החלו להפציר בו מאד חלף והלך לו, ונסע מן העיר ושהה שם עד יום נסיעתנו מהעיר, כידוע לזקני עירם. ואח״כ, במדינתנו, נסענו לק״ק שקלאוו גם כן לויכוח, ולא עלתה בידינו, ועשו לנו מעשים אשר לא יעשו, ושינו טעמם והבטחתם, אשר הבטיחו תחילה שלא לעשות לנו מאומה. רק בראותם שאין להם מה להשיב על דברינו, באו ביד חזקה ותלו עצמן באילן גדול, הגאון החסיד נ״י, ובאמת אנו דננוהו לכף זכות, והיות כי כבר נחלט הענין אצלו בהחלט גמור בלי שום ס״ס [2] בעולם, ונגמר הדין אצלו על פי גביית עדות רבים וכן שלמים המוחזקים בכשרות לאדם הרואה לעינים. ועל פי זה כששמע איזה ד״ת [3] מהסרסור הידוע אשר יפרש את כל זה, לא השקיף בהשקפה לטובה ולהפוך בזכות, כי אולי הסרסור שינה בלשון קצת. וידוע כי בשינוי לשון קצת, ישתנה הענין מהיפוך אל היפוך ממש. וכל שכן שלא עלתה על דעתו כי אולי יש אתם דבר ה׳ על פי אליהו ז״ל, להפריש ולהפשיט הגשמיות שבזה״ק בדרך נסתרה ונפלאה ממנו, רק שצריכה קבלה פה אל פה, ולא על ידי סרסור הנ״ל. ומפני שלמדרגה גדולה כזו צריכה קדושה רבה ועצומה, בהיפוך ממש ממה שנתאמת לו על פי עדים נאמנים בעיני כבודו, וכולי האי לא טעו אינשי מהקצה אל הקצה ממש, ולזאת לא רצה לקבל מאתנו שום טו״מ [4] ותירוץ בעולם, וביאור על ד״ת ששמע, ולא שום דבר בעולם. ומה נשתנה היום, כי הנה גם עתה הפעם לא נשמע משמו שום חזרה וחרטה מימי קדם לאמר, שעכשיו נולד לו איזה ספק אולי טעות היא בידם. ואדרבה הדמים מעידים, מה שבקש ב׳ אלפים אדומים לצדקה או למצוה אחרת, והיינו שלא רצה לאטרוחי בכדי, כי ידוע להם כי אצלי בודאי מתורצים כל הקושיות ידועות ומפורסמות במדינתנו, אך הם לא קבלו התירוצים, כאשר ראינו בעינינו בק״ק שקלאוו. וא״כ למה זה הבל איגע? כי הנה מודעת מאמר רז״ל „כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה ש[illegible] לומר״ וכו׳, וכל דבריהם כגחלי אש, ובמשלי אזהרות רבות ונוראות על וה[illegible]שכילים. ובר מן דין, הנה מודעת זאת מארז״ל: „ת״ח שמורה הלכה ובא״ וכו׳, אם לאחר מעשה אמרה אין שומעין לו, ואע״פ שאמרה בשם רבו חיישינן דמשקר, וכ״ש וק״ו בנידון דידן דלא חיישינן לשקרא ח״ו, אלא דהיא מילתא דתליא באובנתא דלבא, שיהיה הלב שומע ומקבל דברינו, ואם בשנאה אמרו, דלא חזא ליה זכותא אף שאינו אויבו ומבקש רעתו

[1]=כבוד תורתו הרם. [2]=ספק ספקא. [3]=דבר תורה.
[4]=טענה ומענה.

כלל, כמו שנאמר בחשן משפט סי׳ ז׳, עאכו״כ בנד״ד [1]) לאחר מעשה רב ועצום, רעות רבות ועצומות שנעשו לאנ״ש במדינתינו ליטא ורייסין, על פי גילוי־דעת הגאון החסיד, ביחוד לתלמידיו, וחברא חברא אית ליה. ואני ראיתי בעיני אגרת אחת מאחד שבתלמידיו שבק״ק ווילנא בשם רבו, דברים שלא רציתי להעלות על הכתב מפני כבוד התורה. והנה מכותל מכתבם של מע״ל [2]) ניכר ומובן אלי, שכל זה לא נעלם ממעלתם, נוכח פניהם היה, רק שעיקר סמיכתם על שני אנשים חשובים, שיהיו מכריעים הדין עם מי וכו׳. ולא מחכמה שאלו על זה, דודאי חשיבותם כלא ממש חשיבא קמיה, להכריע נגד דעת הגאון החסיד, אשר ישים בפי שלוחו ר׳ סעדיה, אשר יאמר הכל בשם רבו, ודאי לא מדעת עצמו. ובפרט בביאור ס׳ לקו״א [3]) ודומיו אשר יסודתם בהררי קה״ק [4]) כהאריז״ל. ולפי הנראה אין במדינת ליטא מי שירים לבבו שלא לבטל דעתו מפני דעת הגאון החסיד, ולאמר בפה מלא אין בפיהו נכונה ח״ו, כי אם במדינות הרחוקות כתוגרמא ואיטליא ורוב אשכנז ופולין גדול וקטן. ובזאת חפצתי באמת, ובפרט בענין האמונה, אשר לפי הנשמע במדינתנו מתלמידיו אשר זאת היא תפיסת הגאון החסיד על ס׳ לקו״א ודומיו, אשר מפורש בהם פי׳ ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כפשוטו ממש, ובעיני כבודו הוא אפיקורסות גמורה לומר, שהוא יתברך נמצא ממש בדברים שפלים ותחתונים ממש, ולפי מכתב מע״ל על זה נשרף הספר הידוע [5]). ובפי׳ מאמרים הנזכרים יש להם דרך נפלאה ונסתרה, ומלא כל הארץ כבודו היינו השגחה וכו׳. ומי יתן ידעתיו ואנחהו ואערכה לפניו משפטנו להסיר מעלינו כל תלונותיו וטענותיו הפילוסופיות, אשר הלך בעקבותיהם לפי דברי תלמידו הנ״ל, לחקור אלקות בשכל אנושי. וכאשר קבלתי מרבותי נ״ע תשובה נצחת על כל דבריו. ואם יקשה בעיניו לחזור מדרכו אשר גדל בה מנעוריו, ולא יתקבלו דברי בעיני כבודו, אז במקום גדולתו תהיה ענותנותו, לבאר היטב כל טענותיו עלינו בנידון אמונה זו, חרות על הלוחות בכתב, על ידי חד מן קמיא דקיימין קדמוהי, ויבא עה״ח [6]) בכבודו ובעצמו, ואני אבא אחריו ומלאתי את דבריו, להשיב על כל טענותיו, ג״כ כתוב וחתום בחתימת ידי, ויודפסו ויושלחו לכל חכמי ישראל הקרובים והרחוקים שיחוו דעתם בזה, כי לא אלמן ישראל מאלקיו, וימצאו רבים וכן שלמים בדעת תורה ודעת נוטה להכריע, ולא ישאו פני כל איש, ואחרי רבים להטות, ובזה יהיה שלום על ישראל.

ואודות לקו״א ודומיו, בענין ביאור העלאת ניצוצין מהקליפות וכו׳, הנה עיקר ענין העלאת ניצוצין, לא נזכר אלא בקבלת האריז״ל, ולא במקובלים שלפניו, וגם לא בזה״ק בפירוש. וידוע לנו בבירור גמור שהגאון החסיד נ״י אינו מאמין בקבלת האריז״ל בכללה שהיא כולה מפי אליהו ז״ל, רק מעט מזעיר מפי אליהו ז״ל, והשאר מחכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה וכו׳, וגם הכתבים נשתבשו מאד וכו׳. ולאיש אשר אלה לו, לו משפט הברירה לברור לו הטוב והישר מכל כתבי קה״ק האריז״ל, לאמר: שמועה זו נאה והיא

---

[1]) על אחת כמה וכמה בנדון דידן. [2])=מעלתם. [3])=לקוטי אמרים (ס׳ התניא).

[4]) קדש הקדשים. [5]) הספר צוואת הריב״ש. [6])=על החתום.

מפי אליהו ז״ל, וזו אינה מפי אליהו ז״ל. מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק לפניו? וגם אם יאמר איזה פירוש בכתבי האריז״ל שלא כפירושנו, כל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין וישכיל, שכל מי שאינו מאמין באיזה דבר, לא אדון הוא בדבר זה לדון ולהכריע, רק המכריעים יהיו גדולי ישראל המפורסמים באמונת קבלת האריז״ל בכללה, שהיא כולה מפי אליהו ז״ל, כחכמי הספרדים ודומיהם וכו׳. ואף גם זאת משנה שאינה צריכה היא, כי אם כשיהיו התובעים והטוענים עלינו ג״כ מאמינים בקבלת האריז״ל בכללה כמונו, והם גדולי ישראל בנגלה ונסתר, אשר צריך למכריע ביניהם ובין גדולי ישראל מאנ״ש המפורסמים בפולין ואשכנז. אך עדיין לא שמענו כזאת.

ואודות השרפה אשר שרפו ספר הידוע, לא לכם לריב את ריב הבעש״ט זצלה״ה ולעורר מדנים ח״ו. לא זו העיר ולא זו הדרך אשר חפץ בה ה׳, ובעיניכם זה דבר חדש, אך כבר היה לעולמים. זכרו ימות עולם, כי מי לנו גדול ממשה בדורו, ה״ה הרמב״ם ז״ל אשר בארצו בספרד גדל בשם טוב, הלוך וגדול מאוד, עד שבחייו היו אומרים בנוסח הקדיש „בחייכון וביומיכון ובחיי מרנא ורבנא משה ובחיי דכל בית ישראל״ וכו׳, מפני שראו כבודו וקדושתו וחסידותו. אך בארצות הרחוקות אשר לא שמעו ולא ראו את כבודו, החזיקוהו למין וכופר בתורתנו הקדושה ושרפו ספריו, דהיינו ספר הראשון מספר היד, ברחובות קריה, על פי חכמים גדולים בעיניהם, שקראו מה שכתב הרמב״ם בהלכות תשובה, ולא עלתה על דעתם לתלות בקוצר ידיעתם והבנתם בדברי קדשו, כאשר נתבאר לבסוף על ידי הרמב״ן והרד״ק ז״ל. אך כאשר חלפו ועברו ימים רבים וכו׳, גם שנאתם וכו׳, ותצמח אמת מארץ, **וידעו כל ישראל כי משה אמת וכו׳**, וכה יהיה לנו, בב״א [1].

IV. אל ראשי הקהל במוהילוב בענין רדיפות החסידים [2].

סביב לשנת תקנ״ז—תקנ״ח (אחר המסירה).

תהלות ה׳ יבשרו במקהלות, ברכו אלקים כל עמו גבורי ישראל, שרי האלופים אשר לצבא צבאות ישראל, קדמו שרים עצרו בעם ה׳ צדקת פרזונם בישראל, צדקת ה׳ עושים ומשפטים עם ישראל, כל קבוצי קהלות אשר בקריאה יקדישו לשם ה׳ אלקי ישראל, בי מותבא רבא, שמה יאספו בעלי אסופות לשום חוק ומשפט בישראל, המתקדשים והמטהרים אל שולחן הטהור אשר לפני ה׳ אלהים ומלכיהם בראשיהם, ראשי אלופי ישראל הם העומדים על הפקודים, פקודי העדה עדת ישראל, לרעות צאן קדשים בתם לבבם ובתבונות כפם לחזק כל בדק ולעשות משמו״ת לבנין ישראל, המה הרוזנים נגידי אלופי מנהיגי עדת ישורון דק״ק מוהילוב יע״א.

יתברכו בברכת חיים ורחמים ומשמרת שלום, ייטיב ה׳ להם ויעשה להם בתים מלאים כל טוב הארץ ויקרא להם ה׳ שלום, ויאריכו צבאם כל ימי חלד חלקם בחיים ושלום, ויציגו בשער משפט אוהבי

---

[1])=במהרה בימינו, אמן. [2]) ס׳ בית רבי 45—50.

האמת והשלום, ויחונן ה׳ שארית יוסף לאמר הן גאלתים גאולת עולם, וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלים כימי עולם, ה׳ עליהם יחיו וחיים עד העולם.

אחד״ש כמשפט לאוהבי שמו עתה באתי להודיעם קושט דברי אמת, להשיב אמרי, אמרי אמת, לשולחים אחרי לעמוד לפני העדה, ולא שמעתי בקול קורא באזני. ה׳ יודע כי לא במרד ובמעל עשיתי זאת ח״ו, אם לא מדאגה מדבר האגרת השלוחה לאויבינו פלילים להביאני בחזקת היד כאילו כבר נגמר דיני לפני זקני העדה כאחד הריקים והמורדים והפושעים ח״ו, כי נוראות נפלאתי: מה ראו לפסוח על שתי הסעיפים? לזאת סעיפי השיבוני, אין זאת כי אם קראו אחרי להסכים עמהם את אשר כבר עשוהו ולהיות אף ידי תכון אתם במכתב לענות אמן בעל כרחי.

כי אם לכו נא ונוכחה יאמר ישראל, היו מקדימין לשלוח אחרי ליום הכניסה, בטרם יצא הקצף מפניהם, ונשלות ספרים ביד הרצים אל כל האויעזדין[1] בפקודות ואזהרות נוראות. ומה היה לי לבא ולצעוק על העבר. וגם אמנה מהראוי הוא שלא להשיב להם מפני הכבוד תשובה נצחת זו. אמנם אמרתי היום עת וזמן קהלה לכל היא, למען ישמעו כל העם בדברי, וידעו כל הקהל הזה כי ה׳ אתנו, ואין פרץ ואין יוצאת ח״ו. והעולה על רוח הקמים עלינו היה לא תהיה ולא נהייתה מעולם.

והנה לא איש דברים אנכי להרחיב פה ולשון מדברת גדולות. אך בקצרה, נקטה נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. כי נמכרנו אני ועמי, ולא בכסף נגאל, כ״א ברחמים ותחנונים אשר אנחנו מפילים לפני הדרת קדשם לבלתי ידח ממנו נדח להרחיקנו מעל גבול ישראל בהרחקות שונות אשר יצאו מפי מקצת חכמי ק״ק שקלאוו כשגגה מלפני השליט לדון בדיני נפשות עם רב מישראל להבדילם מעדת ישורון ולכנותם בשם מלעיגים על דברי חז״ל. מה שהוא שקר גלוי ומפורסם לכל יודעינו ומכירינו אשר מגודלים אתנו מנעורינו ועד היום הזה, כי אנחנו מאמינים בני מאמינים ותורה אחת ומשפט אחד לכלנו ומה יקרו מאד בעינינו וערבים לפנינו ד״ס[2] ביתר שאת ויתר עז, ויראים את ה׳ מרבים וכן שלמים מעמינו ב״י. והאיך יכולים להכחיש את החוש באומדנות והוכחות הרשומים במכתבם. ובר מן דין הנה נודע בשערים, שערי ציון המצוינים בהלכה, דבדיני נפשות לא אזלינן בתר אומדנא כ״א בעדי ראיה וחזקה. ואף גם זאת הנה התורה חסה על ממונם של ישראל וצער ב״ח ואמרה יבא בעל השור ויעמוד על שורו ואין מקבלין עדות שלא בפניו. ואף ר׳ יעקב לא פליג אלא בשור דלא בר טענה הוא, אבל בבעלים דבני טענה נינהו מודה, כדאיתא בב״ק דף מ״ה. ואיך לא חסו ולא חמלו שלא להחיות עם רב מישראל וטרפו נפשם לירד לחייהם. ולגמור דינם שלא בפניהם לבלתי שמוע מהם שום טו״מ ופ״פ[3] והתנצלות בעולם. אלא בתר דעבדין מתמלכין ושלחו אחרי להושיט ידי להם לאשר כבר עשוהו. וסמכו זקני העדה ראשם ורובם על גב״ע[4] אשר לכל מסורה ונגבית שלא בפני בע״ד, שלא ברצון חכמים, כ״א בפני ב״ד הדיוטות דמסרכי ומדמי

---

1) уѣзды (מחוזות). 2)=דברי סופרים. 3)=טענה ומענה ופתחון פה. 4)=גביות עדות.

מלתא למלתא. בראותם כי המנהג פשוט בקרב ישראל לגבות עדות שלא בפני בעל דין בעסק ממון כשא״א[1]) בענין אחר משום נעילת דלת והפקר ב״ד הפקר, או בקטטות ומריבות כדי להשקיט הריב ע״פ פשר של דבר בלבד ולא לפסוק הדין ע״פ גב״ע (כמ״ש רש״ל בתשובה סי״א ול״ג יעו״ש). אבל להוריד אדם מחזקת כשרותו ואפילו לאפרושי מאיסורא ואפילו כשא״א בענין אחר אין מפרישין ע״פ עדות שלא בפני בע״ד. ואפילו בדיעבד לא מהני משום דהוה כדיני נפשות ממש (כמ״ש רמ״א בתשובה סי׳ ק״ב וכפי׳ הריב״ש ע״ז באהע״ז סי׳ י״א, דלא כמ״ש הרשב״א, הביאו הב״י בחו״מ סי׳ שפ״ח, דלא קיי״ל הכי אלא כרמ״א ורש״ל וריב״ש דבתראי נינהו וס״ל דהרשב״א יחידאה). ואף הרשב״א לא קאמר אלא דמקבלין עדות שלא בפני בע״ד, אבל מודה הוא דאין גומרין דינו שלא בפניו כדאיתא להדיא. וכל שכן בנידון דידן, שהוא דיני נפשות ממש ושפיכות דמים תרתי משמע אשר נשפך דמנו כמים ע״פ סהדי דלא אברי אלא לשיקרא. מי שמע כזאת, מי ראה כאלה? שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, כי תמנו חפש מחופש ולא מצינו כן בש״ס ופוסקים, כ״א במסור מוחזק ומפורסם. ואף גם זאת שלא יסכן לכל ישראל (מ״ש בטוח״מ סי׳ שפ״ח בשם אביו הרא״ש ז״ל). אבל אם אינו אינש אלמא ובעל זרוע אף במסור אין מקבלים אלא בפניו (כמ״ש הב״י שם מחודש ד׳ בשם הריב״ש). ואם אמור יאמרו שהשעה צריכה לכך למיגדר מילתא שמקבלים עדות שלא בפני בע״ד (כמ״ש בחו״מ סי׳ ש״כ), היינו דוקא היכא דחזינן שהדור פרוץ בעבירות וכדי לגדור פרצות הדור עונשין את העובר, אע״פ שהוגד עליו שלא בפניו, דאינו מתחייב כלל בעונש זה ע״פ התורה, אעפ״כ עונשין את העובר, כיון שעינינו רואות שהדור פרוץ ח״ו. וגם הלום אם היו ח״ו עינינו רואות כי רבו המתפרצים בדור להלעיג על דברי חז״ל היה לאל ידם של אנשים הנ״ל וישר חילם וכחם לאורייתא לשפוך הזעם על מי שהועד עליו שהוא מן המלעיגים ח״ו ולרודפו עד חרמה אף אם הועד עליו שלא בפניו, כדי לגדור בפרץ הדור ח״ו. לא תהא כזאת בישראל ולא היה ולא נהייתה כזאת מעולם אף בכל הקמים עלינו שנהיה אנחנו מוכים ולוקים בהרחקות שונות אלו לגדור פרצתם:

ואף אם היה נראה בעליל שהדור פרוץ ח״ו, הס מלהזכיר, אין אנו וכל אנ״ש נתפסים בעון הדור ח״ו מפני עדי שקר שהעידו עלינו שלא בפנינו, מאחר שגם לנו יש עדים רבים כשרים ונאמנים למאות ולאלפים מהמוני עם, המגודלים אתנו מנעורינו ועד היום הזה, בכל מקומות מושבותינו במדינה זו ושאר מדינות המלך ב״ה, הראויים ומוכנים להעיד באמת ואמונה שעיניהם ראו ולא זר כי נקיים אנחנו מעון הזה אשר חשדונו חכמים הנ״ל ויתנו אותנו כמלעיגים על דברי חז״ל, וח״ו לא מיניה ולא מקצתיה ולא שמץ מנהו, כי עיניהם לנוכח יביטו כאשר גדלנו באמונה אתם מנעורינו ועד עתה באמונת חכמים וזהירות לקיים כל דקדוקי סופרים ביתר שאת וביתר עז מרבים משלומי אמוני ישראל, וכל דרכנו לנוכח פניהם, כי לא בסתר דברנו ולא במחשך מעשינו. והמה ראו כן תמהו על חכמים הנ״ל מה הגיע אליהם להכחיש חוש

[1])=כשאי אפשר.

הראות, כי רואים בעיניהם מדי יום ביומו שאנחנו מחזיקים בתורת ה׳ שבכתב ושבעל פה בכל גופנו ומאודנו יותר משאר העם הכשרים ונאמנים בעיני החכמים הנ״ל. והאיך יתהפך כחומר חותם תעודת חכמי הנ״ל?

לא תוכל הארץ להכיל גודל חילול שם שמים ובזיון התורה בעיני המון עם לאמר: זו תורה וזו שכרה. וכי כך דרכה של תורה אשר בה מלכים ימלוכו להיות מושלים ומקשיבים על דבר שקר גלוי לכל העם אשר סביבותינו? כי גם אם נמצא בם דוברים עלינו סרה, אין זה כי אם קנאת איש מרעהו, אשר פגע בכבודו, ולא בדעת ידברו, כי אין מעמידין על דעתם כי אם תולים בדעת אחרים, והם הנקראים בשם זקני העדה. וגם הזקנים לפי הנשמע אומרים שנתלים באילן גדול הגאון החסיד מוה״ר אליהו מווילנא, כמפורסם לרבים שיחיד בדורו הוא. ובאמת יחידאה הוא ולגרמיה הוא דעביד, ואין היחיד מכריע את הרבים אשר אתנו חבירי, תלמידי הרב הקדוש המ״מ מהור״ר דובער נ״ע ממעזריטש. כי מי לנו גדול מר׳ אליעזר הגדול, שאם היו חכמי ישראל בכף שניה מכריע את כולם, ואף על פי כן נמנו ורבו עליו וברכוהו. ואף אם יש בחכמים הנ״ל ובשאר מדינות המלך עוד רבים ונכבדים כמוהו, שאין תולין בדעת אחרים כלל, שמדעת עצמם, דעת תורה ודעת נוטה, נטתה רוחם לכתוב עלינו מרורות בהחלט בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם שאנו מלעיגים על דברי חז״ל, מכמה אומדנות והוכחות שהוכיחו שלא במישור, הלא נודע לכל כי אנשים גדולים כאלה אשר הגיעו לפרק הזה להגיס לבם לסמוך על דבר זה בהוראה זו הם מיעוטא דמיעוטא נגד הרבים אשר אתנו, יודעינו ומכירינו מנעורינו ועד היום הזה, לא זזה ידינו מתוך ידם. שאף אם היו גם הם מעמידים אותנו בחזקת כשרות מאומדן דעתם בלא ראות כמותם הא קיימא לן דבאומדנא אזלינן בתר רוב דעות, ולא אמרינן תרי כמאה, כדאיתא בסוף פ״ח דיומא. על אחת כמה וכמה שהרבים אשר אתנו רואים ויודעים ומוכנים להעיד בתורת עדות על פי שבועה חמורה דאורייתא, על ראותם אותנו מגודלים מנעורינו באמונה אתם ככל שלומי אמוני ישראל. מה שאין כן הקמים עלינו, אינם אלא כגוזרי גזירות, ופוסקים עלינו דיני אפיקורסים משיקול דעתם – רחמנא ליצלן מהאי דעתא — אבל לא יוכלו להעיד על זה, וכל שכן שלא ישבעו על זה. אמנם אנחנו לא הוזקקנו לעדותן לגבות בב״ד להגיד לאדם ישרו, כי האמת עד לעצמו, ואין צריך חיזוק כלל, כמו שאמרו רז״ל: לא אברי סהדי אלא לשקרא.

אבל על חכמים הנ״ל יוספים אנחנו להפליא, איך מלאם לבם לפסול עדות לאלפים ולרבבות עם, השלמים אתנו בכל עיר ועיר בכל מקומות מושבותינו, שאינם מכונים בשם „חסידים״, ולא שלחו אחריהם לדרוש ולחקור ולגבות עדות בב״ד. וכל האנשים יתנו עדיהן ויצדקו צדקותינו ויגידו על ישרנו וכשרון פעולתנו, ואחר כך היו שוקלין כף זכות נגד כף חוב. אמנם הם פתחו בחובה תחלה, ואין להם חפץ כלל לצדקנו במשפט.

חדא ועוד קאמינא, כי אם עבר עליהם רוח קנאה לקנאות לה׳ ולתורתו, היה להם למחול על כבודם הרמה ולעבור בעצמם ובכבודם משער לשער במחנה אשר אנ״ש חונים שם, כי אז עין בעין יראו וידעו כי באמת

תורת ה׳ אתנו וכנים אנחנו ועליה אנחנו מומתים. העת להם לשבת בבתיהם ספונים וכמתלהלה יורה המורה זיקים וחצים חץ שחוט לשונם תהלך בארץ מלאוה דם מפה לפה וישלחו את האדם איש באחיו ואיש ברעהו? הזאת היא שימת שלום על ישראל? שומו שמים על זאת! ואף אם לו היה כדבריהם, שנמצא בנו איזה איש שיש בו עון אשר חטא, הוא רשע בעונו ימות ואנחנו את נפשנו הצלנו. ומי זה הוא ואי זה הוא אשר מלאו לבו והעולה על רוחו לדון ממי שיצא מן הכלל על הכלל כולו? אין זה כי אם רוע לב, ולא מחכמה שאלו על זה, כי אם מחכמים החדשים אשר מקרוב באו אשר לא שערום אבותינו, ונותן יד לפושעי אוה״ע על כל ישראל לתת חרב בידם להרגנו, כמו באם שהמצא תמצא גנבה ביד אחד מישראל לאמר: הן כל חבריו יבושו, שכל ישראל חברים לעיני אוה״ע יותר מחברת אנ״ש לעיני הקמים עלינו לרעה. ירא ה׳ וישפוט!

ועל כל אשר ישובו יתפלאו עלינו, הן בנידון הספרים שנדפסו מחדש הן בנידון שארי פרטי דברים, אשר קצרה היריעה מהכיל פרטי עניניהם, כי איככה אוכל וראיתי בלב כל אחד ואחד ולהביא במכתב את כל דבר הקשה ותשובתו בצדו. לכן בזאת העצה היעוצה נאות להם, שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו בפלך שלנו או במקום ממוצע בין שני הפלכים, לפני האנשים מאצילי הארץ החורים והסגנים יודעי דעת ומביני מדע, ואליהם תטוף מלתי להשיב בפניהם אמרים אמת אל כל אשר ישאלוני משפטי צדק. כי האנשים הנקראים זקני העדה וכיוצא בהם, עקימת שפתם הוה מעשה בזה ולא יוכלו לחזור ולהגיד, ופסולין לדון, כדאיתא בגמרא: כל ת״ח שמורה וכו׳ ואם לאחר מעשה אין שומעין לו. וכיוצא בו כתב הש״ך בחו״מ סי׳ שע״ט בשם הרשד״ם, ע״ש, דחשיבו כנוגע בדבר. ושאר העם אף על פי שעשו מעשה על ידם הרי הם תלויים בב״ד. וגם כל דבר הקשה בעיני חכמי הנ״ל הנמצא כתוב בספרים הנ״ל עלי לבארם באר היטב לפני קציני הארץ יודעי דתוה״ק, והנגלות לנו ולבנינו. ואף שאין להם יד ושם בנסתרות לה׳ אלקינו, אף על פי כן נכון לבי בטוח בה׳ שיתן לי לשון למודים להבינם ולהשכילם בהנראות להם, מוצא כל דבר ומקורו בספרים הקדמונים, כי אותיות מחכימות ועין בעין יראו, שאין כל חדש תחת השמש, ואין לנו תורה חדשה ח״ו, רק הכל כאשר לכל נמצא כתוב בספר את אשר כבר עשוהו גדולי הראשונים והאחרונים ז״ל.

והנה לעת כזאת, בהקהל את העם שרי קדש ושרי אלקים יאתה להם להושיע ידם להם. ועליהם הדבר מוטל להגביל זמן ומקום מוגבל וממוצע לשניהם. ואנשי שם קריאי מועד הממוצעים לשנים ינקבו בשמות לבא ליום מועד למקום ועד. ונוגה כאור תהיה צדקתנו ומשפטנו כצהרים, והיתה מנוחת שלום והשקט, ולא יהא שום פירוד בין הדבקים בה׳ אלקינו.

ועתה אתם ברוכי ה׳, עד אשר יקום לאור משפטנו, יצא דבר מלכות מלפניהם נכתב ונשלוח לכל האויעזדין לקרב את המרוחקים בהרחקות אשר יצאו מפי החכמים הנ״ל, ומהם ראו וכן עשו המוני עם להרע אתנו, ונתנו אותנו כבני בילעל וכאפיקורסים גמורים שכל הקודם להרגו זכה ומזכה את הרבים וזכות הרבים תלויה בו. ואלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו

חיים בלעו וצדקה תחשב לו. ובהצנע לכת כבר נעשו מעשים אשר לא יעשו, והותרה הרצועה לירד לחייהם ולקפח פרנסתם במה דאפשר, ונודע מה שאמרו רז"ל שכל הגוזל פרוטה מישראל כאלו נוטל נשמתו הימנו ונפשו ונפשות ביתו, מלבד הלבנת פנים ושפיכות דמים אשר נשפך דמנו כמים, כי נשאנו חרפה בגוים ובושת פנים כסתנו בקרב אחינו בני ישראל.

ארץ ארץ אל תכסי דמינו ואל יהי מקום לזעקתנו, עד ישקיף ה' וירא מן השמים, ויתן אותנו לרחמים לפני אחינו הרחמנים בני רחמנים, לעורר רחמים המרובים עלינו ועל עוללינו וטפנו להחיותנו כיום הזה וליתן לנו שם ושארית על פני האדמה, ויתן בלבם לשמוע אל הרנה זו תפלה ובקשה השטוחה ופרושה לפני הדרת קדשם, שלא ישליכו דברי אחרי גוום, כי אם יכנסו דברי באזניהם ויפקחו עיניהם להשקיף עלינו בהשקפה לטובה ועין חמלה וחנינה, כי אחינו בשרנו הם. ומי שהשלום שלו ישים בלבם שלום ואהבה אחוה וריעות והיה לבבם עם לבבנו כאשר לבבנו עם לבבם, ויסכר פי דוברי שקר ונרגן מבינותינו ח"ו, לא תהא כזאת בישראל ולא נהייתה מעולם. כי אף אם יש איזה יחידים אשר הוציאו מפיהם דבר והטיחו דברים שלא כהוגן, ה' יודע ועד כי לא בדעת ידברו, וכמארז"ל אין אדם נתפס על צערו. ואם לדבר הזה יסלח ה', אתם גם אתם הדבקים בו ובמדותיו באמת ובתמים, יאתה לכם הסליחה לדבר הזה וכיוצא בו, ואל תשאו עלינו חטאת. כי אם כה תעשו כמצווה עלינו גם ה' יתן הטוב ויכפר בעדנו ויתן אותנו לרחמים לפני כל שובינו, כמשארז"ל שכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וימהר ויחיש לגאלנו שנית בקרוב, כנפשם ונפש אוהב נפשם מלב ונפש. ש"ז במוהר"ב ז"ל.

V. מכתבי בשורה של הרב כשנשתחרר מתפיסתו בפטרבורג [1].

א. אל הרב מברדיטשוב.

בשנת תקנ"ט.

הנה ברך לקחתי וברך ולו אשיבנה, ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בו"ק חו"פ ע"ה פ"ה [2]) מוה' לוי יצחק נ"י.

אגידה ואדברה עצמו מספר, כי הפליא והגדיל ה' לעשות בארץ, כי הגדיל והפליא ה' לעשות בארץ, כי ה' הפליא והגדיל לעשות בארץ. ומי אנכי שפל אנשים כמוני שהביאני ה' עד הלום שנתגדל ונתקדש שם שמים על ידי. אך מאת ה' היתה זאת ונפלאת בעינינו. כי אפילו בין העמים והשרים אשר בכל מדינות המלך גם בעיניהם היתה זאת הפלא ופלא, ענו ואמרו: אין זאת כי אם מאת ה' היתה זאת, ונפלאת בעינינו. עיקר המלחמה אשר שמו פניהם ללחום עם תורת הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו דוקא. אך מאת ה' היתה זאת לגלגל זכות על ידינו בזכות אה"ק ויושביה ותעזור לנו בכל עת להרחיב

[1]) ס' בית רבי 69—70. [2])—בוצינא קדישא חסידא ופרישא עמוד הימיני פטיש החזק.

לנו מצר ולחלצנו ממיצר. יהי כבוד ה׳ לעולם ישמח ה׳ במעשיו אמן! ברם כגון דא צריך להודיע, כי יום אשר עשה ה׳ לנו, יום י״ט כסלו, יום ג׳ שהוכפל בו כי טוב, יום הילולא רבא דרבינו הקדוש נ״ע. וכשקריתי בס׳ תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי, קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו, יצאתי בשלום מה׳ שלום.

ב. אל ר׳ ברוך ממזיבוז.

יען משך ה׳ אותי לבשר ענוים. שמחו צדיקים בהוי׳ והרנינו כל ישרי לב מגודל חסדי ה׳ ונפלאותיו אשר עשה עמנו ועמכם. כי לא עלי לבדי היה הדבר הזה כי אם על הבעש״ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו. ואף מי אנכי נבזה ושפל רוח כי באתי עד הלום שיתגדל ויתקדש שמו של הקב״ה בין העמים על ידי, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו. אך זכות אה״ק, ארץ החיים, היא שעמדה לנו ולאבותינו וכו׳. ברם כגון דא צריך לאודועי שביום פטירת רבינו הגדול המגיד, הילולא רבא, בו ביום יצאתי לחפשי. וכשקריתי בתהלים פסוק פדה בשלום נפשי יצאתי בשלום. ואסיים בשלום.

ג. אל החסידים.

הנה מודעת זאת, ענין חומר המחלוקת ושנאת חנם. אשר על כן ראוי לכל איש החיל אשר נגע יראת ה׳ בלבו וחרד אל דברו ליזהר מאד מלהיות גורם או גורם דגורם בניזקין ח״ו בתכלית הזהירות עד קצה האחרון, אשר נלאיתי נשוא להעלות במכתב נקודת לבבי האמיתית לעורר בלב כל סיעת מרחמינו אהבה גם לאחינו אשר לא מאנ״ש, בכלל אהבת כל בני ישראל כמצווה עלינו. אשר לזאת גם בשנה דאשתקד אחר פטירת כ׳ הגאון ז״ל מווילנא כתבתי אזהרה נוראה לכל סיע״מ [1]) שלא לספר אחר מטתו של ת״ח שום שמץ דופי ושמצה דשמצה בלי שום הוראת היתר בעולם. אך הפעם עתה בצוק העתים שעברו עלינו למיחש מבעיא אולי הותרה הרצועה ח״ו מחמת שאנשים רבים נתלים באילן גדול ה״ה כ׳ הגאון החסיד המנוח ז״ל. על כן באתי שנית באזהרת כפולה ומכופלת לכל סיע״מ הקרובים והרחוקים בכל מקומות מושבותם בלי שום מורי היתר לעצמו לפתוח פה ולשון על כבוד התורה כ׳ הגאון החסיד ז״ל, כי ידוע לנו בבירור שלא מאתו יצאו הדברים ח״ו לילך עמנו בגדולות וכל ימי חייו לא יצא המכשלה והשגגה מלפני השליט ח״ו. וגם לרבות שאר ת״ח וכל לומדי תורה יברך ה׳ הקטנים עם הגדולים אף שאינם מסיע״מ. וחלילה ליתן בהם שום שמץ דופי ח״ו לא בדבור ולא במעשה רבא או זוטא ח״ו. ואף אם לפעמים יצא מפיהם דבר שלא כהוגן בעיני ובעיני סיע״מ לשלוח את פיהם ולשונם בקדושי עליון הבעש״ט ז״ל ותלמידיו הקדושים נ״ע, אזי השומע יחוש לנפשו להרהר בתשובה שלימה על כל מעשיו ודבוריו ומחשבותיו אשר לא להוי׳ המה, שהן הם גרמא בניזקין לגרום ולדבר סרה על דברי ה׳ אשר אנחנו מכונים בשם הסרים למשמעתם והולכים בעקבותיהם, ולכן הם סובלים עבורנו ואת פושעים נמנו להיות בחבורתם זאת נרפא לנו. ואם יזכר זאת יתמסמס לב

[1]) =סיעת מרחמינו.

השומע ויהיה לבו נשבר בקרבו ולא ירום לבבו להרחיב פה ולשון על מוציאי דבה, כי לכל העם בשגגה וה׳ יסלח להם. עוד זאת אדרוש ואבקש מאתכם להרגיל את לבם לאהוב את אחב״י אף אם אינם מסיע״מ ולדונם לכף זכות, כי באמת לאמיתו כל ישראל כאחים ממש ועל כלם נאמר בנים אתם להוי׳ אלקיכם, ובין כך ובין כך קרואים בנים. ובודאי כשהם נוטרים שנאה בלב כל אחד ואחד הוא למרות ועצבון לאביהן שבשמים. בכן מי שנגע יראת ה׳ בלבו לקיים מ״ש איש את רעת רעהו אל תחשובו בלבבכם וכמים הפנים אל הפנים, גם מהם יפול הקנאה והתחרות מלבם. וה׳ יעשה בלב כל ישראל שלום ואחוה וריעות, וכל אחד על מקומו יבא בשלום. ונאמן עלי אבא שבשמים כי הדברים הן באמת לאמיתן ולא לפנים מפני היראה ח״ו, כי באמת כבר יצא לאור צדקנו ומשפטנו כצהרים. והנה מובטחני בסיע״מ האמיתים שדברי אלה המעטים יקובלו לרצון ולא יפול דבר אחד מדברי ארצה ח״ו. אך להיות שרבו החונפים והצבועים שמתדמים במעשיהם לסיעת מרחמינו ונדמה להם שמתחשבים לאנ״ש בזה שדוברים סרה על יראי ה׳ שאינם מסיע״מ או על כל שאר ההמון, אי לזאת הנני מטיל גודא רבא על כל מי שישמע מסיע״מ דבר מה סרה על אחד מהלומדים או היראים שאינם מסיע״מ, אפילו בדרך שחוק ובדיחותא, מחויב להודיע לי במכתב בכדי שאודיע איך להתנהג עמו להתרחק מעל גבולו ואל יבא עדי. ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב.

VI. מכתב המלצה להחסיד ר״מ מייזילס שמש ונאמן דווילנה, שנרדף מאת המתנגדים, שנתן לו הרב אל ר׳ פנחס הורוויץ (בעל „הפלאה") הרב בפראנקפורט דמאין.

ה׳ החפץ שלום עבדו ידידו בחירו רצתה נפשו, אור ישראל וקדושו, בוצינא קדישא חסידא ופרישא ה״ה הרה״ג המפורסם מופת הדור זיוו והדרו איש אלקים קדוש יאמר לו כק״ש מוהר״ר פנחס סג״ל אב״ד ור״מ דק״ק פפד״מ נ״י ויזרח ורוב שלום עד בלי ירח, ולכל המסתופפים בצלו, צל החכמה תחיה, חיים וברכה, ברוך בכלל וברוך בפרט בניו המסולאים הרבנים הגדולים ה׳ עליהם יחיו.

מי אנכי כי באתי עד הלום, ואין הלום אלא מלכות, מאן מלכי רבנן, ונפשי יודעת מיעוט ערך נפשי, עלי להתיצב במקום גדולים, כמותו ירבו בישראל. אך במקום גדולתו שם ענותנותו, וענותו תרבני ורחב לבבי בהעלותי על לבי חבה יתירה הנודעת לי ממר, שהוא רבא דעמיה שי׳, מימי קדם בק״ק מיזעריטש וק״ק ראוונא ונמניתי במנין שלו וזכיתי לקבל ברכתו סלה מדי שבת בשבתו ובטחתי באהבתו תכסה, ועמו הסליחה על אשר העתרתי דברי להודיע את כל התלאה אשר מצאתני מאנשי ריבנו דווילנא ההולכים אחר דעת רבם הידוע, אשר התיר דמינו כמים בשנת תקל״ב. ועתה מקרוב כאשר נכנסו תחת ממשלת קסריות רוסיא מצאו מקום להפיק זממם במלשינות רבה ועצומה על כל תלמידי הבעש״ט נ״ע ומשנהו רבנו הגדול המ״ץ דמיזעריטש

וראוונא נ״ע. אך בהיות דתי המלך שלא להצדיק ראשון בריבו בלי שמיעת טענות שכנגדו, לזאת הביאוני בחזקת היד לעיר מלוכה פטרבורג לחצר המטרה. וה׳ היה עם פי, ומה׳ מענה לשון, להשיב תשובה נצחת על כל דבריהם, ונתקבל מאוד בעיני הקיסר והשרים יר״ה, והדת נתנה במכתב חירות לכל אנ״ש להתנהג כמקדם בכל מכל כל כאשר יפרש שיח זה ידידי ורעי הרבני המופלג בתורה ויראת ה׳ אוצרו מוהר״מ נ״י מוכ״ז. והנה בראותם כי ה׳ הפיר עצתם שפכו ראש חמתם על האי טהור גברא רבא ויקירא נאמן הקהלה אשר כל צרכי העיר היו נחתכים על פיו, יצאו ויבאו כל העם בשלום, בהיות אתו המדע והחכמה עצה ותושיה ומחזיק בתורת ה׳ חפצו ואמונתו, ומקרוב נתקרב לאנ״ש דורשי ה׳ החפצים לעבדו באמת לאמתו בעבודה שבלב זו תפלה מעומקא דליבא בכל הדרך אשר הורנו רבינו הגדול המ״ץ הנ״ל נ״ע, והשליך נפשו כנגד להיות נרדף רדיפות מלאות מהם ומהמונם בשנאת חנם ואיבת עולם בדרכם ובעלילותם המפורסמות, לירד לחייו ממש בלי תת חנינה ומזון ומחיה לנפשות ביתו אביונים נקיים טפלי דתלו ביה, בכדי שיוכרח להיות נע ונד בארץ נודד ללחם איה. על כן המו מעי לו, מעי מעי אוחילה, אחלה אדוני להושיע, וידיו רב לו כיד ה׳ הטובה עליו השכיל, או בכל המקומות אשר דבר המלך ודתו מגיע להיות לו מעיר לעזור בגודל המעשה לעשות לו נדבות הגונות ביד מלאה ורחבה למלאות מחסוריו הרבים ועצומים, וכאשר יפרש שיחו ויגונו בכבודו ובעצמו לפני כת״ר שיחי׳, ולא לדמותו לשאר ארחי ופרחי ח״ו, כי ביודעי ומכירי קאמינא, ולאסהודי לחוד קאתינא, כי ידעתי כי מדעתו יצדיק צדיק צדקתו לרבים. יכון בחסד כסאו כימי שמים וה׳ יחלימהו ויחייהו מיומים ויחדש כנשר נעוריו למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כנפש דו״ש ומבקש ברכתו סלה.

ש״ז בן רבקה[1].

VII. הסכסוך עם ר׳ אברהם מקאליסק ור׳ ברוך ממזיבוז.

ר׳ אברהם מקאליסק היה מן המקורבים של המגיד ממיזריטש שלא שמשו את רבם כל צרכם. הוא יצא לעירו קאליסק עוד בחיי רבו ועשה לו שם מרכז עם חסידים בפני עצמו. אולם התנהגותם המוזרה של חסידיו בהוללות וליצנות ובהתלוצצות על הלומדים בכל מיני בזיונות ובקלות דעת משכו עליהם את עיניהם של המתנגדים עם הגאון מווילנה בראש, וחסידי קאליסק היו הגורמים להחרמות שיצאו נגד החסידים. ר׳ אברהם העלה עליו חמת המגיד ממיזריטש עצמו, ור׳ שניאור זלמן היה המשתדל והמליץ להשלים בין הרב והתלמיד. אחר כך יצא ר׳ אברהם עם ר׳ מנחם מנדיל (בעל „פרי הארץ״) לארץ ישראל, ואחר פטירתו של ר׳ מ״מ התנשא להיות ממלא מקומו. אבל ר׳ אברהם לא היה מתנהג כהונן

[1]) חתם על שם אמו, כדרך המבקשים מן הצדיק שיעורר רחמים רבים, לפי שסיים מכתבו בלשון „ומבקש ברכתו״.

בחלוקת הכספים הנאספים בחו"ל לטובת עניי א"י על ידי ר' שניאור זלמן, ולפיכך יצא הרב וערער על החלוקה. כדי להסיר אפוטרופסותו של רש"ז בעניני ארץ ישראל יצא ר' אברהם במחלוקת עליו ובהסכם עם ר' ברוך ממזיבוז, ואולי גם אחרים, רצה שתהא התמיכה מתקבלת שלא על ידי רש"ז, ועל כן הוציא קול על ידי משולחיו שהרב מועל בכסף התמיכה, ודרך אגב רצו לפרסם ערעור בכלל על דרכיו של רש"ז בתורה ועבודה שלא יתכנו ושאינן לפי דרכי אבות החסידות. ר' אברהם שלח בנדון זה מכתב .גם להרב מברדיטשוב, מחותנו של רש"ז.

א. הרב מספר במכתב לחסידיו על התיחסותו אל ר' אברהם מקאליסק [1].

— — נסעתי עמו [עם ר' אברהם] יחד לק"ק ראוונע אל רבנו הגדול נ"ע בקיץ תקל"ב, והיה מתירא מפני רבנו נ"ע ליסע לתוך העיר ממש, ועמד לו בקצה העיר, ואותי בקש להתראות עם הרב המנוח מוהרמ"מ [2]) אשר היה שם מכבר בק"ק הנ"ל, לבקש מלפניו על נפשו שימליץ טוב עבורו לפני רבנו הקדוש נ"ע שיתן לו רשות לבוא אליו, ותיכף הלך הרב המנוח הנ"ל אל רבנו הקדוש נ"ע ופעל אצלו. והלכתי תיכף לקצה העיר לקרוא לו, והלכתי עמו ביחד לחדר רבנו הגדול נ"ע, ועיני ראו ואזני שמעו אשר דבר אתו קשות על רוע הנהגתו לאנ"ש במדינת רוסיא, אשר כל היום שיחתם בהוללות וליצנות וגם להתלוצץ מכל הלומדים ולבזותם בכל מיני בזיונות בפריקת עול וקלות גדולה, כידוע לכל, וגם להתהפך תמיד בראש למטה ורגל למעלה, בשוקים וברחובות, ונתחלל שם ה' בעיני הערלים, וגם בשאר מיני שחוק והיתול ברחובות בקאליסק ולאזניע. ובחרף תקל"ב, אחר הוויכוח שהיה בשקלאו, לא מצא מענה על זה, וכתבו חכמי שקלאוו להודיע להגאון המנוח דווילנא עד שהכניסו בלבו לדון דין מורידין ח"ו וכדין אפיקורוס מבזה ת"ח, ועל ההיפוך ברגלים אמר שהוא מין פעור. וכתבו כן מווילנא קונטרס זמיר עריצים בקיץ הנ"ל, והיתה מזה צרה גדולה לכל הצדיקים דוואלין, ולא יכלו לישב בבתיהם, ונאספו כלם לק"ק ראוונע בעת ההיא אל רבנו הגדול נ"ע לטכס עצה, ולזאת היתה יראתו לנסוע תוך העיר, שלא יצא הקצף עליו ח"ו מרבנו הגדול. וגם המגיד מזלאטשוב היה היה שם בעת ההיא, אך הרמ"מ הנ"ל המליץ טוב עבורו אצל הרב המגיד הנ"ל נ"ע, כידוע לו הכל, ומילתא דעבידא לגלויא.

ב. מכתב הרב אל חסידיו בנדון המחלוקת עליו מצד ר' אברהם מקאליסק [3].

איך יעלה על דעת כל איש ירא ה' לעסוק בגנבת דעת ומרמה גדולה לכתוב מכתבי חיבה וריעות מדי שנה זה כ"ב שנים, להוציא סך עצום מדי שנה בשנה אלפים אלפים ובקרבו ישוב ארבו ח"ו? כי אלו היו יודעים רוב אנ"ש כי הם כנגדנו, כאשר נראה ממכתבם דהאידנא, בודאי לא היו נותנים ביד מלאה

---

[1]) השלח, כרך ט', 421. [2]) ר' מנחם מנדיל. [3]) השלח, כרך ט', 424—425.

ורחבה, רק דבר מועט באפשר, כנהוג מקודם, ויותר היו נותנים להצדיקים שבחו"ל. ונמצא כי לא אותנו הוא מחרף ומגדף במכתבו כי אם עצמו וכבודו, וחילול השם בעיני ההמון, ה' יכפר.

והנה הגם שעל פי הכתובים ומאמר רז"ל פרק קמא דשבת לא היה מהראוי לענות לו כלום, אך להיות נקי מה' ומישראל ועת לעשות לה' הפרו תורתך, ההכרח הוא לענות בדרך ארוכה וקצרה: הנה בחורף תקס"ג באו אלי הני נחותאי הידועים ובקשו ממני לבטל כל השלוחים במדינתנו מכל המעמדות הישנים, רק שיסבבו בעצמם ויעשו להם מעמדות חדשים מאוהבים אמתים שאינם מכונים בשם חב"ד. אמרתי להם: — איך יספיקו לסבב בזמן קצר בכל המדינות שמסבבים השלוחים? — והשיבו לי, כי די להם בשליחות של מהרי"ס [1]), שהוא ערך שליש מכל המשלוחים, יען היותם מתי מעט, כי רובם הלכו לעולמם, ולא נצרך להם יותר מערך זה. ואמרו לי בפירוש שעושים כן מדעת הרב שלהם שצוה להם כן, שלא לקבל מאנשים המכונים הנ"ל, כשהם נותנים רק על פי מכתבי ולא מחמת אהבתם האמתית וקושטא קאי וכו'. ולא אביתי שמוע אליהם, כדי שלא להרבות מחלוקות בישראל ולעשות אגודות אגודות בכל עיר ועניו, כמו שהודעתי נאמנה בחורף תקנ"ח. ואמרו לי באם שלא אניחם לסבב במדינתנו, אזי לא יקבלו אפילו פרוטה אחת ממדינתנו ממה שנאסף על ידי מכתבי, כי כן צוה להם הרב. ושאלתי מהם: — ואם תאמר מה נאכל? — והשיבו לי, שיש להם הבטחה נאמנה מהצדיקים דוואלין ואוקריינא על סך שיספיק להם בערך הנ"ל, ואינם צריכים כלל למדינתנו להיות נכנעים לחב"ד. אך ברוב התאמצות מהרי"ס פעל אצלם שיקבלו בשנה הזאת על כל פנים עד שיקיימו הצדיקים הבטחתם לסלק להם במזומנים, ואז שוב לא יקבלו במדינתנו. ובזה נסעו מאתי בשלום. ובבואם מוויטיבסק היתה רוח אחרת אתם ושלחו מכתב חריף מקהל גובערני, אזהרה נוראה שלא יסבב שום שלוח במדינתנו. גם השמיעו קול בכל עיירות שוודאי לא יתקבלו בארץ הקדושה מהנותנים לשלוחים דמדינתנו. והכל בשם הרב שלהם. ועוד חירופים רבים עלי ועל כל אנ"ש ועל הגלוים, כמפורסם לכל כל החירופים שהשמיעו לכל העיירות במדינתנו. וכשמוע זאת המתנגדים היטב חרה להם ולא רצו ליתן אפילו פרוטה אחת לארץ הקדושה, רק שהשלוחים פעלו אצלם על ידי תחנונים רבים שישלחו המעות לידי לעשות כטוב בעיני דוקא. והגבאים שבכל עיר ועיר כתבו כן מכתבים ומסרו ליד השלוחים להביא אלי, כידוע. ועדיין הם בידי כל המכתבים מכל הגבאים שהביאו כל השלוחים, ומילתא דעבידא לגלויא. וישראל חצי־רב ספר לי איך שבסבבו אמרו לו באיזהו מקומן בזה הלשון: — ליתן אנו מוכרחים בפקודת הרב דלאדי, אך מי יתן והיה שיגנבו המעות מידכם ולא יגיעו לארץ הקדושה, מחמת החירופים, כנ"ל. אך לבי היה נוקפי, אולי הכל שלא מדעת הרב שלהם, ואם הם חטאו וכו', וראוי אף על פי כן לשלוח המעות ליד הרב. ושאלתי את פי מהרי"ס והשיב לי, שלפי דעתו אי אפשר כלל שיעשו ויאמרו מעצמם דבר גדול כזה להיות גרמא בנזקין שלא לשלוח מעות לשם כלל, כי אמרו גם לו

[1]) ר' יעקב סמוליאנר.

ביחוד שלא יקובל שם כלל וכלל. והיתה עצתי שיכתוב הוא להרב בהודעה נאמנה, איך שכל הסך המוגבה הוא תחת יד מהרי"ס, רק מפני שאנשיו המשולחים הנאמנים אומרים בשמו שבודאי לא יקובל, לכן לא שלח המעות אליו פן יצאו לטמיון המעות ח"ו. אך תמיה גדולה מה חרון האף הגדול הזה לשפוך דם לכל המתנדבים שלא לקבל נדבותיהם. ובאם שירצה האדון כת"ר לקבל המעות יכתוב לכאן מכתב של חיבה איך שרצונו לקבל ואשלח כל הסך המוגבה, הקרן והריוח, כי הולווה בכאן לבטוחים גדולים על הכשר עסקא. וזהו תורף מכתב מהרי"ס אשר כתב אליו ונחתם בחתימת ידו בפני ממש ושלח לאה"ק עם מעות היחידים, והגיע לידו בודאי, כאשר ידוע לי נאמנה. והוא הדבר אשר דברתי כי תואנה הוא מבקש להתגולל ולהתעולל בעלילות וכו'. גם אם לא הגיע המכתב לידו, על כל פנים אמת הדבר שהם שליחי מהימני שלו ובשליחותיו אמרו כן בכל המדינה, וגם אלי, וגם ביחוד למהרי"ס, עד שנתאמת כן בלבי שלא יקבל בודאי. וגם ממכתבו למדינתנו ולמחותני הגאון נ"י [1]) מבואר כן שעשו הכל מדעתו. אם כן מה צעק עלי וקרא אחרי מלא והשמיט הכספים וכו'. ירא ה' וידרוש וכו'...

ואחרי הדברים והאמת האלה מוטל עלי להודיע ולהזהיר לאנ"ש הקרובים והרחוקים להתרחק מאד מהכת המסיתים ומדיחים, הנוסעים עם מכתב הרב דטבריא, ובראשם הזקן הידוע מעבה"נ מוויטיבסק, ושלא לדבר עמהם מטוב ועד רע, וגם שלא לעורר עמהם ריב ומדון ח"ו, רק כל שומר נפשו ירחק מהם כמשור המועד ממש. ודי באזהרה והודעה רבה כזו.

ג. תשובת הרב שכתב לחסידי מוהילוב על דניסטר בענין מכתב גידופין שכתב עליו אחד מחסידי ר' ברוך ממזיבוז ושמו דוד [2]).

המכתב שגעון לדוד קבלתי ותרגז בטני. הנמצא כזה איש תהפוכות להפוך הדברים מן הקצה אל הקצה? אדרבה, אני הוכחתי את רבו על פניו למה הוא כפוי טובה, הלא שתי פעמים שהייתי בפ"ב היו בשביל זקנו הבעש"ט זללה"ה, והייתי יכול לומר: הלא נכדו בחיים חייתו יבוא ויתרץ כל הקושיות שהקשו עליו וכו'. ואח"כ שאל אותי: — למה אתם צריכים לכ"ז, הלא יכול להמתיק הדינים בהעברת היד על המצח ועל הפנים. — ואמרתי לו: — הלא יעקב אבינו בודאי היה יודע להמתיק הדינים, ועכ"ז אמר אכפרה פניו במנחה. והאמת היא שצריך המתקת הדינין וגם מנחה שלוחה לעשו. — ואח"כ שאל אותי: — וכי זהו לפי כבודם לסבב בעיירות רחוקות כאלו? — והשבתי לו: — וכי גדול אני מר' פנחס בן יאיר שסיבב כל ימיו על פדיון שבוים. — ואח"כ שאלתי אותו: — האמת הוא שאומרים לי משמו שאמר על ספר בינונים שלי שהוא ספר השכל? — והודה לדברי. ושאלתי אותו: — א"כ למה חרה אפכם עלי? — והשיב לי: — למה באתם למדינתי? — והשבתי לו: — שתי תשובות בדבר: חדא, לד' הארץ ומלאה כתיב. השנית, שלא יכולתי לסבול הצער והיסורים מאנשי הכפרים אשר גלו ממקומם לעיירות ומושלכים בחוצות נפוחי כפן ומתים ברעב. — והשיב לי: — מה איכפת לכם

1) הוא ר' לוי יצחק הרב מברדיטשוב. 2) השלח, כרך ט', 428.

שהם מתים? — ואמרתי לו,— שנכרים הדברים שקבלתם לשון הרע מהנהו בני מערבא [1]).— כי עד שנת תקס״ב היינו אוהבים נאמנים, והנהו בני מערבא דברו עלי לשון הרע וקיבל דבריהם, כמו שקבל שאול על דוד. לכן אני אומר כמו שאמר דוד אל שאול: ישפוט ד׳ ביני וכו׳. ואמרתי מתחלה שלא לגלות המכתב לאנ״ש בכדי שלא יהיה חלול השם בפני המתנגדים וכו׳. ואח״כ נחמתי, ואדרבה צויתי להעתיק המכתב הנ״ל ולשלוח לכל ארצות אנ״ש, בכדי שידעו הכל השקר שלהם, כי בהמכתב הנ״ל היה כתוב שבקשתי מרבו על נסיעתי לפ״ב, והוא אמר לי שכל מי שנוסע לפ״ב צריך ללבוש בגדי רוסיא ולגדל בלורית וקבלתי עלי ועשיתי כן בשביל טובת ישראל. וזהו שקר ידוע ומפורסם לכל במדינתנו, כי רבים הנוסעים ממדינתנו לפ״ב אינם צריכים לכל זה. גם מה צריך לי הסכמתם, הלא יש תח״י כתב חירות מהקיר״ה על כל הנהגותי. ואסיים ואו״ש מאדה״ש כי סר צלם מעליהם וד׳ אתנו אל תיראום.

שלמה זלמן.

VIII. תשובת הרב להמתנגדים שכתבו אליו קובלנא שהחסידים מכשילים אותם באכילת בשר בהמה שנשחטה בסכינים המלוטשים, כדרכם [2]).

אחר שנת תקס״ג.

פתח דברי יאיר אור סליחתם על איחור תשובתי מפני כבוד התורה, כי זה ערך ב׳ שבועות הייתי בשקלאוו באסיפת המדינה בעניני הכלל, ה׳ ירחם. ובבואי בעש״ק העבר מצאתי מכתבם וקריתי ושניתי ושלשתי, אבל לא פורש לי מה המכשול שמכשילין את הרבים מאנשי קהלתכם וכו׳. והרי בכל מדינות אוקריינא ופולין קטן ופאדאלייע ורוב מדינות וואלין אוכלים מסכינים מלוטשים, וגם בדובנא רבתי, שאינם מאנ״ש כלל, וכן באוסטרהא וקרעמיניץ ולוצק ושארי קהלות גדולות, שאינם מאנ״ש כלל, וגם באה״ק תובב״א, ורבים מהספרדים. וחלילה להוציא דבת מכשול עון על רבבות אלפי ישראל אשר כל השומע זאת תצלינה אזניו. והנה בהיות הרב הגאון מוהר״ח נ״י אבד״ק וואלאזין במדינתנו, בשנת תקס״ג, שמעו מפיו כמה נגידי מדינתנו, שאינן מאנ״ש כלל וכלל, שאמר בשם רבו מובהק הגאון החסיד המנוח ז״ל, שאין שום איסור כלל בשחיטת סכינים המלוטשים על פי הדין השנוי בגמרא ופוסקים. רק אם יצא איסור מפיו ז״ל אינו אלא משום הרחקה מאנ״ש, כמו שארי הרחקות וגזירות שיצאו כשגגה מלפני השליט בשנת תקל״ב, כעל אפיקורסין ממש, שהן מן המורידין ולא וכו׳, ושלא להתחתן וכו׳. והכל על פי השמועה מפי אנשים כשרים ונאמנים בעיני כ׳ תורתו. אמנם מי לנו גדול משאול בחיר ה׳ אשר היה דואג אב״ד של כל ישראל וראש סנהדרין נאמן בעיניו כדת של תורה, וגם באמת לא יצא שום דבר שקר וכזב מפי דואג, כמאמר רז״ל „שלשה אמרו אמת ונטרדו מן העולם ואחד מהם דואג״, רק בהיות לשונו כתער מלוטש עשה רמיה שיתאמת לשאול איך שאחימלך הכהן הגדול הוא מכחש, באמרו שלא ידע כי דוד בורח הוא, בכדי להציל

---

[1]) הכוונה על ר׳ אברהם מקאליסק וסיעתו. [2]) ס׳ בית רבי 79—81.

נפשו ממות. וגם אנחנו לא היינו יודעים השגגה שיצאה מלפני השליט שאול המלך ע"ה, לולי שכתב לנו שמואל הנביא בספרו. ועתה בגלות החל הזה אשר אין עוד נביא אתנו ויודע עד מה, הנה ברבות השנים אחר פטירתו של הגאון החסיד המנוח ז"ל זכות תורתו עמדה לו ולכל המסתופפים בצלו שלא לשפוך עוד דמים חנם, בהגלות נגלות לעיני כל ונודע האמת ונראה בעליל שאין בנו שמץ מינות ולא שמצה דשמצה. ואי לזאת הותרו השבטים לבא זה בזה ומתחתנים עמנו תמיד, וכמו כן נתבטלו שארי הרחקות וגזרות קלות וחמורות דשנת תקל"ב שהיה בשגגה והעלם דבר מעיני העדה, ועל זה נאמר שגיאות מי יבין מנסתרות נקני. ואין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם תחלה. וגדולה מזו מצינו שגגות הוראה אפילו בסנהדרי גדולה שבלשכת הגזית, ושגגת מעשה בז' שבטים שעשו על פיהם. וכתיב ונסלח לכל עדת בנ"י וכו', כי לכל העם בשגגה. ולזאת אינני מבין על מה זה יצא הקצף מלפני כ"ת על סכינים מלוטשים משום גזרת תקל"ב. והרי נודע בשערים המצויינים בהלכה דחרמים יש להם דין נדרים דנדרי שגגות מותרים. וגם נדר שהותר מקצתו וכו'. וגם מה שנאמר במכתב כ"ת לחוש למחלוקות גדולות איני מבין היטב: הלא כ"ת יושבים על כסא הוראה לעם מצות ה' ותורתו, הם ראשי אלופי ישראל שבקהלתם, ועיני כל ישראל תלוים אליהם דבתר רישא גופא אזיל. ואם כ"ת יורו הוראה להתיר, מי יהרהר אחר מדותם ח"ו. וגם מה שאמרו כת"ר שנאמר להם בשמי על שחיטות שלהם שאינם בכשרות, חלילה חלילה לי, להוציא דבה על עם ה', רבבות אלפי ישראל. ונאמן עלי אבא שבשמים, וגם יעידו עלי כל המקורבים אלי, כי אינני נזהר מעולם מהכלים, אפילו הם בני יומן. והכל הולך אחר החיתום לחתום ולסיים בשלום, כי אני שלום. ונכון יהיה לבם הטהור בטוח אשר כעת לא יתעורר שום ריב ומדון מאנ"ש שבמחנכם הטהור, כמו בימים הראשונים, ח"ו. יען כי בימים ההם היה להם לראש איש חכם בעיניו הידוע, אשר לא אבה שמוע לי, ואמר שהוא חכם יותר ממני. הגם שהיה אומר שהוציא הכל על פי צווי, הנה כל שקר שאין אמת בתחלתו וכו'. ובאמת בתחלת קיץ תקנ"ח הסכלתם עשו. כי היתה ידי עמו להציל העשוקים ונרדפים בהכאות ושמתות ושאר רדיפות מלאות. אמנם לאחר שהוציא לאור משפט להצילם מיד רודפיהם שלחתי אליו אחר חג השבועות מיד כמה בקשות ואזהרות שלא יחזיק עוד במחלוקת לשם שמים ולא לעשות מנין בפני עצמו. ומכל שכן שלא להנקם ח"ו מהרודפים בשום מלשינות בעולם. הס מלהזכיר! ובפרט במלשינות, אחז בשרי פלצות ממש. וגם בשובי בשלום מפ"ב בחרף תקנ"ט שלחתי אליו ב' אנשים מיודעי ומכירי להשיבו מדרכיו האלה, ונתעכבו אצלו עד אחר חג הפסח, ולא שת לבו לדברי אשר שמתי בפיהם, וגם במכתב מרורות ובקשות עצומות. אמנם כעת כל אנ"ש במחנכם הטהור יהיו בודאי נכנעים לכבוד הרוזנים ראשי אלפי ישראל המנהיגים אשר להם נתנה העוז והממשלה לחיזוק דתוה"ק מאדוננו הקיר"ה, ולא יהיו להם למורת רוח ח"ו לילך כנגדם בגדולות כימים הראשונים ח"ו, הס מלהזכיר. וגם מובטחני בחסדם וטובם של הרוזנים הנ"ל שיתנהגו עמהם במדה"ר היא מדת השלום, ואחריהם כל ישרי לב וכל העם יהיו שלום.

כ"ד המבקש דורש שלום ומבקש השלום ש"ז.

IX. מכתב הרב אל ר' משה מייזילס מווילנה[1].

בשנת תקע"ב.

אורח ארעא למישבק אינש גולפא ומשכא לאושפיזיה[2].

ביום א' דר"ה קודם מוסף הראו לי אם ינצח באנאפארטא .יורבה העושר בישראל ויורם קרן ישראל, אבל יתפרדו ויתרחקו לבן של ישראל מאביהן שבשמים. ואם ינצח אדוננו אלכסנדר אם כי יורבה העוני בישראל ויושפל קרן ישראל, אבל יתקשרו ויתחברו ויתעקדו לבן של ישראל לאביהן שבשמים. וזה לך האות, שבקרב הימים יוקח מחמד עיניכם[3]. ובקרב הימים יתחילו ליקח לאנשי חיל מאחב"י. והוי זכור במה שנתפרדנו בפטרבורג בהביאור שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי. ידידו ש"ז.

ולמע"ה לדון את האגרת הזאת בשריפה.

X. מכתב ר' דוב בן הרב ר' שניאור זלמן אל ר' משה מייזילס על ימיו האחרונים של הרב[4].

בשנת תקע"ד.

אהובי ידידי חביבי כנפשי מנעורי איש נאמן רוח ונבון דבר וכו'.

המכסה אני מידיד נפשי כל הקורות אותנו בשנה דאשתקד בשעת הרעש ומגודל הנסים והנפלאות והאותות האלקים הנוראים אשר ראינו מאור ישראל אבינו ז"ל הכ"מ[5]. לא נפל דבר וחצי דבר מכ: אשר יצא מפי רוח קדשו ז"ל, וכאשר ישאל איש בדבר האלקים ממש. וכאשר נראה בעליל לכל ישראל היתה אורה ושמחה וששון וכו'. ותחלת הענין כך היה: מיד כאשר נכנס השונא הצורר ורוצח הכללי הידוע בשמו לקצה גבול פולין לקאוונא ולווילנא וכו', התחיל להתיעץ עמנו איך לברוח למדינת רוסיא דוקא, באמרו שאם לא יגבה לבו לסכל דעתו לילך גם לרוסיא יכול להיות שיתחזק וישאר במדינת פולין (אך השי"ת סכל דעתו, וזהו יסוד מפלתו וכו', וד"ל). אבל זאת צרה גדולה ליהודים כי לא ישאר אחד ביהדותו ולא ברכושו, כי תכלית שנאה שנאתיו, כי הוא הוא השטן המנגד בכל ההתנגדות של הרע אל הטוב, כי הוא תוקף הקליפה והדין הקשה, היפוך החסד והטוב, רק מות ורע, וכל חיותו לפעול רע, וכמו העלוקה וכו'. אך מובטחני שלא יתקיים, וכמ"ש: תמותת רשע רעה וכו', כי חסד אל כל היום. והחסד גובר לעולם על הדין, כמ"ש כי גבר חסדו וכו'. על כן שבחוהו כל האומים, כי כולם נוטים ומתאחדים יותר בקו הימין של חסד. ובפירוש אמר ששרש מלכות יון מבחינת החסד, והוא מלך הצפון, כי כל השפע מצפון, כמ"ש שולחן בצפון וכו', ותוקף החום העדר כל כו',

---

[1]) ס' בית רבי 93—94. [2]) יומא י"ב א'. דרך העולם שיניח אדם קנקן של חרס ועור בהמה [שהוא שוחט ואוכל בבית] לבעל הבית, כלו' שאדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו (ב"ר פרשה ע"ס). [3]) כלו' יקחו את בניכם לעבודת הצבא. [4]) ס' בית רבי.

[5])=הריני כפרת משכבו.

והמלחמה דחו״ג [1]) כמו מלחמה דאש ומים, והחסד גובר. ולזאת כל המלכים יהיו לעזר לאדוננו הקיר״ה בודאי בלי שום ספק וספק ספיקא. והעיקר המופת לזה הוא, אשר ב׳ הפכים המה (מלכות יון עם מלכות צרפת), בענין הגסות והתנשאות, שכל עיקר מהות נקודת השונא הם ב׳ דברים: הא׳ הכעס והרציחה לאבד נפשות לאין מספר בלי הרגשה כלל, ותוקף הנצחון עד לתכלית כליון ואיבוד עצמו. והב׳ הגאות והתנשאות לתלות על כחו וגבורתו בעוצם החכמה והנהגת ההילוך וסדר בעניני המלחמה, וגם בעוצם הצלחתו. על זה נאמר: „אם תגביה כנשר״ וכו׳. ובסנחריב נאמר „יען כי גבה״ וכו׳. כי כל המתנשא ותולה בכח עצמו לומר: „כחי ועוצם ידי״, ומסלק ההשגחה ואמונה ובטחון באלקים, על זה נאמר: „הנה הגבר אשר לא ישים אלקים מעוזו ויבטח בו״ ישפילנו ה׳ בתכלית ההשפלה והנפילה, להראות לו כי ה׳ הוא הנותן כח וחיל וכו׳. וראיה ממפלת סנחריב, שלא היה בעבור זכות עם יהודה, רק בעבור גובה אפו, כמבואר בכתובים. וגם בכאן נראה בעליל, שלא היתה מפלתו רק בעבור גאונו וגובה לבבו, ויאמר לאל סור, כידוע מהליצנות שהתלוצצו באמונת ה׳, יאבד ויעקר מהות שרשו, בל ישאר להם שריד בעולם. וגם זכר ה׳ אשר הרבו להרע בישראל, לשפוך דם נקי כמה מאות שנים במדינת צרפת, כמבואר בספר „שבט יהודה״ באריכות, ודורש דמים אותם זכר, כי לא ינקה לדור שלישי ורביעי וכו׳, כמו „כי לא שלם עון האמרי עד הנה״, הרי דקדקו ושקלו במשפט עונו בפרט כמה דורות, עד שבא קצו נגזר דינו וכו׳, כמ״ש: „השופט כל הארץ״ וכו׳, על מלכי האדמה באדמה דוקא, זה ישפיל וזה ירים, כמבואר וידוע לכל יודע דעת ברור כשמש בצהרים, וד״ל. ולחכם ונבון כמותו יובן נופת צוף אמרי אמת האלה הנאמרים מפי רוח קדשו ז״ל, דברים אמיתים וברורים. וכאשר נראה בעליל עכשיו לכל בר דעת, שזהו שרש ויסוד מפלתו גם עכשיו, באמרו כי לא יכול לבא בהכנעה לעולם, כן יאבדו כל אויביך ה׳.

והנה לעו״ז [2]) ממש הוא בחינת חסד וטוב העצמי, שמהותו הפכי ממש, דהיינו לחוס ולחמול על כל, לרעים ג״כ כמו לטובים. כי מטבע החסד והטוב להשפיל א״ע מכל וכל, ולהרגיש בצער ויסורין של הנמוך והשפל ביותר מעל עצמו ממש. ממילא מסתעף ממדה זו ענין מדת השפלות והביטול בתכלית, שלא להרגיש בכחו ועוצם ידו, כי גם אם הגדיל והפליא לעשות ומצליח אינו תולה בכח עצמו כלל וכלל, אדרבה ברור לו כשמש שאין זה כח עצמו, כי יודע ומכיר היטב שלא בכח יגבר איש, ולא בגבורת הסוס וכו׳. ולא בכח שכלי, רק לה׳ המלחמה העוז והכח בחכמה וגבורה ועצה וכו׳. וכל בטחונו בה׳ שידריכנו בדרך השכל וההנהגה הנכונה וכטוב בעיניו יעשה להרים ולהשפיל, הכל מקבל בכי טוב וכו׳. וזהו שרש ויסוד לסיבת העזר האלקי להרים קרנו בחכמה וגבורה ועצה, כמו שאמר יעקב: „קטנתי מכל החסדים״ וכו׳. וכל המשפיל את עצמו הקב״ה מגביהו. וזהו עיקר הסימן לתוקף ההצלחה האלקית. דוק ותשכח בכל הספורים שבימים הקדמונים ותמצא כן ברור כשמש. ומדה זאת נראה בעליל לכל אשר יש לו קצת דעת באדוננו הקיר״ה וכל יועציו ושריו, וכאשר

---

[1])=דחסד וגבורה. [2])=לעומת זה.

ראינו אותו בגודל הבטחון בה׳ וגודל הענוה והשפלות. וגם עכשיו, בהצלחתו, אינו תולה בכח עצמו, רק בה׳ לבדו, כידוע לכל. אין זה רק בחינת החסד והטוב שגובר ומצליח. ממילא נופל המנגד, שהוא תוקף הדין והרע עצמי (הוא עומק רע בחי׳ העצמי׳ דרע, שאם אינו פועל רע אין לו חיות וכו׳, וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה). תכלית הירידה נפילה, בלי ישאר לו שריד ותקומה בעולם.

והנה ככל הדברים האלה היו נובעים מפיו, והיה מתאונן במרירות עצומה בכל שעה ושעה, והיה אומר תהלים כל היום ומעתיר בכל לב ונפש שיגביר ה׳ חסדו ויגרש את הרע וכו׳. עד שבבואו קרוב לבאריסאוו על דרך מינסק אמר אין עצה ואין תבונה וכו׳. ושלח שלוחים הרבה לטאלאצין לשאול אליו וכו׳, כאשר אספר פא״פ, והודיע הכל לוויטעבסק על פי בקשת האדה״ג ממנו, וכל התאמצות בשלוחי שפיאנעס בלב ונפש עשה. אבל לאחר כל הבין ברוח קדשו וכח בינתו שיתפשט עד קצה רוסיא, ומפני תכלית שנאתו אליו הוחלט אצלו לברוח, באמרו: טוב לי מות מחיים תחתיו, ולא אראה ברעת עמי. וגודל הזריזות לברוח אין די באר בכתב. וגם שהיה זקן וחלש מאוד, והקור בחורף וטלטול הקשה לא לפי ערך כחו כלל, עם טפלי ארבעה משפחות שלו, אך לא רצה בשום אופן לשכון אפילו יום אחד תחת ממשלתו ועבודתו. וברחנו על שתי עגלות לבד. וכל הטף, כ״ח נפשות גדולים וקטנים, עם כל החפצים הקלים שהיה ביכולתנו ליקח לקחנו. וכל החפצים הכבדים נשאר בערך ב׳ אלפים רו״כ, כמו תבואה ויי״ש וכלי בית ובהמות ועצים וכו׳. וכמו שידוע כל זה אל הגינעראל שעמד בלאדי אז, ושמו אליאנב. ואם ישנו סמוך לכם תפ״ש [1]) בשמי, כי הוא מכיר אותנו מאוד, כי עמד בביתנו שבוע שלם, והוא ראה כל עומק נקודת לבו ז״ל, שא״א לבאר הכל בכתב. וגם גינעראל הגבוה ממנו, ושמו נעבראווסקע, שעמד בקראסנא בראשית המלחמה, כמבואר בפראשעניע שלנו אל הקיר״ה שביד גראף טאלסטאיי, גו״נ [2]) דמאהילב, באריכות.

ומעתה באתי לספר לידידי ורעי כאח לי, מאשר ראה ראינו נפלאות ה׳ בדרכנו מלאדי עד זמן פטירתו ז״ל בכפר פייענא סמוך לקורסק. כי הנה בהתודע לנו ברור מן טיב מעשיו של המארשל של האויב דאוניש ימ״ש בשקלאוו ודובראווינע, לא רצה לעמוד אפילו רגע, ונסעו לקראסנא להיות עם הגיניראל אליאנב ונעבראווסקע הנ״ל בצוותא חדא, והמה נתנו לנו פאספארטין טובים מאוד. וקודם נסיעתו היה קצת מלחמה לפראוואח השונא עם הקאזאקין שלנו, ומסתמא לא נשאר מהשונא אפילו אחד, ורק פעם אחת ראיתי אותם אז, ובלבי הכרתי בם שסופם לקבורה, כי לא ראיתי בהם כח וגבורה המצלחת כלל וכלל. ובקראסנא בע״ש הסמוך לר״ח אלול באו פתאום כל מחנה האויב וגם מחנה וויטעבסק כמ״ם אלפים, ושלנו לא היו רק ח׳ אלפים במספר מכוון, והגינעראל נעבראווסקע הנ״ל, הוא היה מקארפוס של המארשאל קניאז בורטינקע שעמד בסמוך לסמאליענסק, בעבר הנהר דניעפר עם ע׳ אלף. אך

[1]) תפרוס שלומו. [2]) גובירנטור.

השונא בערמה ובתחבולה עשה ולא הלך רק במקום שידע שחיל שלנו מעט, והוא דרך לאדי וקראסנא, והניח כל חיל שלנו הרב. ובבואו לקראסנא בחצי היום עש"ק, נפלה בכיה רבה בכל ב"ב באין עצה כלל מה לעשות אם לברוח ביער וכו׳. ואמנו הזקנה וכל הנשים והטף הרימו קול בכי שא"א לבאר. ואאמו"ר ז"ל נגש בכח וצעק וגער עליהם: — למה תבכו? אין לברוח ביער, כי אם להנהיג נסיעתו על סוסים. — והגינעראל הנ"ל בא בעצמו אליו ואמר לו בזה הלשון: — הישיש החסיד! הוי ברח לך אל סמאליענסק בחיש ומהר, כי השונא חילו כחול הים, וקרוב לשלש מאות קאנאנען. — ותומ"י בשמענו זאת ברגע אחד ממש נסענו כלנו, והח׳ אלפים עמדו סמוך לעיר לצד סמאליענסק, ואנחנו עברנו בתוכם, ולא היה להם רק ח"י קאנאנען. ומיד בעברנו בא צד השני ונלחמו ושמענו קול האופנים הגדולים קול אחר קול כמו ג׳ שעות, ואנחנו בורחים על נפשנו עד י"ג וויארסט סמוך לסמאליענסק. ושם היה דרך לעבור ביער, וכאשר ראונו הבורחים משלנו צעקו אלינו לברוח, וברחנו ליער והיינו שם כל הלילה של ש"ק. ופרטי כל הנסים א"א לבאר. וכאור הבוקר באנו לסמאליענסק ואין שם משל צרפת ולא משלנו כי לא ידעו דבר. ושאלו מאתנו להודיע, ונשלח להקניאז הנ"ל, ותומ"י עד חצי היום נתאספו המון חיל שלנו בערך ל׳ אלפים, וק"כ הארמאטין, ולא היה ביכולתנו לצאת מן העיר. ובכינו מאוד כי כלתה הרעה בתוך העיר, והשונא עמד בקרוב, ולעת ערב יצאנו בהכרח ברחוב, דרך מאסקווע ודראגאבוז. ואאמו"ר ז"ל צוה לנו לנסוע בשבת, כי אמר שזה היתר ומצוה להציל א"ע מן המזיקים. וביום א׳ ברחנו עם הגו"נ דעיר הנ"ל טאלסטוי לוויאזמע. וביום ד׳ נגרשנו וברחנו למאזאיסק. ומן מאזאיסק הקפנו הדרך על פי עצתו, כי היה בקי בקארט¹), וברוח קדשו הבין שיסבב השונא ויעקם דרכו וכו׳, על כן אמר לסבב לעיר מאסקווע. והיינו ר"ה העבר בטריצע זערקע, ואז היה זמן מלחמת מאזייסק. וקרא אותי ואמר לי: — צר לי מאוד, בני, על אודות מלחמת מאזייסק בימים האלה. ה׳ יתן לטוב, כי השונא מתגבר, ולדעתי יקח גם מאסקווע. — ובכה בדמעות שליש. גם אני בכיתי והלכתי לי.

ביום ראש השנה קרא אותנו, ואמר לנו בדברי חדוה ונחמה בזה הלשון: — היום ראיתי בתפילתי שנשתנה שינוי טוב למעליותא, ושלנו נצח. והגם שיקח מאסקווע אבל לא יהיה לו תקומה, וריות והצלה יעמוד לנו. כן נכתב למעלה היום. — והלכנו ואכלנו ושתינו בכי טוב, והיינו אך שמחים וטובי לבב. ונסענו לגאראד יורע סמוך לגוב׳ וולאדימיר ע׳ וויארסט. בשבת שובה לפני תפלת מוסף, קרא אותי ולחתני ר׳ מענדל, והתחיל לבכות מאוד מאוד ונשרו דמעותיו על לחייו בטיפין טיפין, וצעק: — אוי, כי תחרב בייעלע רוסיא בחזרת השונא, וזהו תשלום לגזרת חמיעלניצקע, שלא היה ברייסין וליטא כלל, רק בוואלין ואוקריינא, בפחדי מות ובזוזי דבזוזי. — ואמרתי לו: — הוי, אבי, עדיין לא כא למאסקווע, ואם יקח, אפשר יחזור לרוח אחר. — והשיב: — מאסקווע יקח בוודאי בקרוב, כי גם שכחו כלה וכמת נחשב, נצחונו הקשה ימית אותו וינחהו למאסקווע.

¹) כלו׳ במפה הגיאוגרפית.

אבל מיד תהיה מפלתו נפילה שאין למטה הימנה, כי לא יתקיים שם, ויחזור דרך ביעלע רוסיא דוקא, ולא דרך מאלע רוסיא, וזהו האות והמופת על דברי.— וכן היה. בערב יום הכפורים באנו לוולאדימיר, וביום ב׳ לפני יום הכפורים לקח השונא את מאסקווע, ובעיוכ״פ ברחו כל הסינאט דרך וולאדימיר. ובראותי גודל המרוצה של הקאראטין שלהם, מיד רצתי אליו, והתחלתי לבכות במר נפשי בדמעות שליש, והראיתי לו מן החלון: — ראה, אבי, מרוצת הסינאט, ואיה הבטחתך שיהיה להשונא מיד מפלה בבואו למאסקווע? — ובא אלי וחבקני ודבר בנקודת לבו ואמר: — הלא תראה שאני בתפילין ולא אכזב. חי ה׳ וחי נפשי, אם יעבור מאסקווע ואילך, רק יחזור בקרוב, ולא לפ״ב, אלא מגמתו יהיה לחזור ולמצא מזון דרך ביעלא רוסיא. אבל לא יניחוהו, ומפלתו תהיה בקרוב, תאמין לי.— עכ״ל. כן אזכה לראות בנחמות בביאת משיח צדקנו עמו וכו׳, וד״ל. ונתחזק לבבנו ובכינו בכי גדול ביוכ״פ זה עד אשר כמעט יצאה נפשנו. ונסענו לגאראד אסי, שם ישבנו בבטח אצל הנהר אקא, ומשם עברנו גוב׳ ראזאן וטאמבאוו ואוראל עד קורסק, ערך י״ב מאות וויארסט, עד חצי כסלו, בתוקף הקור וגודל הלחץ וגודל היסורין מרעבון וקור, רק לחם גס ומים, והיינו בעשן בתי הגוים וכו׳. אין גלות קשה מזה. ובכל כפר חורקים שן ומחרפין ומקללין וכו׳. רק מפני חסד ה׳ עלינו בעיני האדונים לא נתנום לעשות רע, כי נסענו ברב עם יותר משׁשים עגלות וכו׳. ובקורסק בא שטאפעט מטאלסטוי לגינעראל דשם, שהבריחו להשונא ד׳ ימים מקאלוגע עד וויאזמע. שמה שמחנו והודינו לה׳ על הטוב והחסד, ותגדל השמחה לאלקים. וזוגתי ילדה בן זכר בשערי קורסק, ועשיתי ברית מילה מהירז לבן ומרעטיך הרבה וי״ש טוב הרבה. ומשם נסענו לכפר פייענא. ובי״ט כסלו שמענו, שהיה מפלה גדולה להשונא סמוך לקראסנא ומבריחים אותו ככלב, והיינו אך שמחים, כי נתקיים הכל, לא נפל דבר וחצי דבר.

אך לשלום מר לי מר. כי כאשר הושב רוחנו נפל עטרת ראשנו מאתנו, כי מפני גודל המרירות העצומה בעמקות גדולה מדי שעה קלקל המרה, וגם נתקרר ביותר מפני זקנותו וחלישותו. ובחמשה ימים בלבד, שנחלש והקיא גאל [1] לא עמד בנפשו, ונפטר בליל מוצש״ק פ׳ שמות כ״ד טבת העבר. ואני הייתי בדרך, כי שלחני למצוא לנו דירה בקרעמענטשוק. חבל על דאבדין! גלה כבוד מישראל, זכותו יעמוד לנו כל הימים וכו׳. מסר נפשו לפה״נ [2] וכו׳. ולחכם ונבון כמותו אין צריך לפרש יותר, וד״ל.

והנה לאחר פטירתו הוליכוהו לעיר ישראל, לגאראד האדזיץ בגוב׳ פאלטאווע. סמוך לגוב׳ זאת כ׳ וויארסט, עומדת סמוך לנהר פסאל. והוליכוהו שמונים וויארסט. והב״ע דשם קאזיוננע ביער קטן סמוך לעיר הנ״ל, רחוק מהעיר ב׳ וויארסט. וספרתי לידידי מו״ה זיסקינד מווידז גיסו מה שהיה בזה לעשות להקניאז לובאנאוו וכו׳. ומזה נראה ג״כ בעליל שמסר נפשו בשביל טובת הקיר״ה, על כן רגלי׳ דבר נש וכו׳, עד שנקבר במקום זה דוקא וכו׳. ועשינו כפת עץ טוב, וגם בית גדול, והכננו לבנים לבנין חומה, כדי לבנות לכבודו, וכמו על קברי אבות וגדולי הצדיקים, שבאים להיות נודרים ומתפללים

[1]) מרה. [2])=לפי הנראה.

שם בעת צרתם, כי גדולים צדיקים במיתתם וכו׳. ובערב ראש השנה העבר היו שם ששה מנינים מראמען וקרעמענטשוק וכו׳, והעמידו שם לאמפין הרבה, ואיש יושב שם.

ומעתה, אהובי ידידי, אחר שראה ראינו בראיה חושיית עוצם מסירת נפשו ממש בדבר הצלחת הקיר״ה, וכל שעה היה מעתיר בכל לבו ועומד בכל כחו עד שנתן נפשו וכו׳, מה מאוד מהראוי לכל, אשר מקושר בעבותות חבלי התקשרות הנפש באור תורתו ורוח קדשו כל הימים גם בעולם האמת, כי זה חלקנו וגורלנו וכל מגמת נפשנו שלא להפרד, ולא ידח ממנו נדח ח״ו. ולזאת העיקר כוונתי במכתבי זה באריכות ספור המעשה להודיע לו נאמנה מאמתיות נקודת לב אאמו״ר ז״ל בחיים חיותו, כדי שידבקו כל האנשים המסתופפים בצלו בדרכיו. והגם שכבר נקבע השורש ויסוד מוסד בלב כל אחד ואחד מישראל בחבלי התקשרות אמיתית אל הקיר״ה, כאשר נראה בעליל מפרי מעשיהם במסירות נפש ממש, וכידוע ג״כ להקיר״ה דבר ברור, על כל זה צריך חיזוק והתקשרות יתירה, ובפרט לאיש כמותו, אשר למשמע אזן שמעתי שמתעסק באמונה בדבר הזה, ונתן נפשו בדבר הזה, ולא בשביל ממון וגדולה, כי ידעתי לבבו הנאמן על פי אמיתות קבלתו מבעלי החכמה והאמת ומאאמו״ר ז״ל. אך פן ואולי בצוק העתים, כי יגבר עליו טורח המשא או איזה מסירות נפש או איזה פתוי ח״ו, שמבלבל נקודה השרשית ג״כ, לזאת אמרתי לחזק לבבו בחוזק נאמנה, שכל הרוחות לא יזיזוה. וה׳ אלקי אבי ז״ל יהיה בעזרו להצליח אותו בכל אשר יפנה לעשות פרי למעלה ולמטה, שיבוא על ידו רב טוב לתכליתו להיות בנין נצחי לעולם, ורב טוב וחסד נצחי יעשה לכל ישראל, בהשתדלותו לטובת הקיר״ה, שהוא טובת אחב״י ממש, כי אב ליהודים הוא לבנות בנין ויסוד לטובתם לעולם להסיר מעליהם שנאת ההמון לגמרי כל הימים. ולזאת היתה מגמת נפש אאמו״ר ז״ל סמוך לפטירתו בדבר פיקוח נפשות ישראל, ואמר שכשירחיב ה׳ להקיר״ה ויפלו כל שונאיו תחתיו, בודאי זכור יזכור על היהודים להרים קרנם ביסוד מוסד בין ההמון בכל מיני חירות נצחי וכו׳. ועוד חזון למועד להרחיב הדברים בזה. ואמנם כעת לא באתי רק לחזק לבבו ולהודיעהו נאמנה, על אודות רצון ונקודת לב אאמו״ר ז״ל בחיים חיותו, בכל רגע ושעה לא פסק פומיה מלהעתיר לה׳ בזה. וה׳ יוציא רצונו הטוב הפנימי, וכל עיקר מסירת נפשו בקרב הימים, כי ראינו שגמר המפלה של השונא, כשעבר מקאוונא לגרעניץ פרייסין היה בזמן הסתלקותו בכ״ד טבת העבר. ואני מאמין ומצפה שבכ״ד טבת הבא, שהוא יא״צ [1] שלו, יוגמר עיקר ושרש מפלת השונא בארצו, כי זה היה כל מגמתו על אותו האיש נאפעליאן ימ״ש שיאבד וכו׳. ובלעדי זה אין שלמות הישועה, כי נצחונו עד אבדון. ומרגלא היה בפומיה של אאמו״ר ז״ל שיקשרו עליו אנשי מדינתו דוקא. וסיבת בריחתו מבאריסאוו לא היה רק למען מפלת ההמון צרפת, כי בנצחונו יאבד כל ההמון. כן יאבדו כל אויביך ה׳, וד״ל.

ועוד דברים הרבה שמעתי מפיו בעת מלחמת מאזאייסק, נידון מאסקווא

[1])=יאהר צייט (יום המיתה).

ונדון האיינגלענדער, וספרתי לידידי מו"ה זיסקינד מווידז גיסו, כי לא ניתן לכתוב ענינים נוראים ונפלאים כאלו ולא נתן להתגלות, כי אם לאנשי האמת הנאמנים וכו׳. והכלל והעיקר היה מרגלא בפומיה על אודות יסוד נקודת של דת יהודית, אין לה קיום חזק רק תחת ממשלת אדוננו הקיר"ה דוקא, כי הוא מאמין באחדות ה׳ וחפץ בעבדי ה׳ באמת ובתמים, ורוצה להחזיק דתי יהודים, ומכל שכן שלא להזיזם מדתם אפילו זיז כל שהוא וכו׳. והגם שההמון עם שברוסיא משונה שנאתם שנאה עצמית ושרשית בתכלית מצד הדת וכו׳, ובפרט אנשי עיר מאסקווע מצר גאונם וגובה לבם, וכל גיא וגאון וגובה לבב ישפיל ה׳, וזה היה סבת הממשלת של השונא במאסקווא להשפיל גאונם לפי שעה, להראותם כי גאה גאה ה׳, ושונא מאוד כל גאות, כמ"ש תועבת ה׳ כל גובה לב, כל גיא וגאון שנאתי וכה"ג [1]), וכמו בסנחריב וכו׳. אך עם כל זה לא רצה ה׳ לעונש אמתי רק לפי שעה, כי נשלם עונם בזה, ומיד שעשה השונא שליחות ה׳, נהפך הדבר עליהם מדין לחסד, ועל השונאים לדין ולאבוד, וכמו העלוקה שמושכת הדם ונופלת ומתה לגמרי, כי גמרה פעולתה למשוך פסולת הדם, וכך בזה עצמו נגמר ונתקן החטא, כי כבר נמשך כל הרע להרע לעצמו ויצאו זכאים. על כן מיד שיצא משם היתה מפלתו מיד בלא עכוב כלל וכלל, כידוע, וכמ"ש תמותת רשע רע, וד"ל.

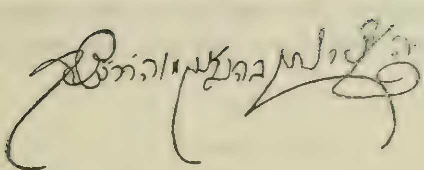
---

[1])=וכהאי גוונא.

VI

ר' לוי יצחק מברדיטשוב

בעל „קדושת לוי"

חתימת הרב לוי יצחק מברדיטשוב.

ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב

בעל „קדושת לוי".

ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב, בעל „קדושת לוי" — בעולם קורין לו בשם „הרב מברדיטשוב" סתם — מצטיין בתוך החבורה של תלמידי המגיד ממיזריטש בתור מיסטיקן ובעל התלהבות בשעת דביקות במדרגה היותר גדולה.

ר׳ לוי יצחק נולד בשנת ת״ק. אביו ר׳ מאיר, רב בהוסקוב [1], היה למדן בנגלה ובנסתר. אצלו למד ר׳ לוי יצחק עד חתונתו. אחר כך עבר למקום חותנו, לעיר לוברטוב [2]. עיר זו היתה אז מקום של לומדי תורה. בין חבריו בלוברטוב היה ר׳ יוסף תאומים, בעל „פרי מגדים". לא רחוק מלוברטוב, בעיר ריטשוול [3], היה יושב על כסא הרבנות ר׳ שמילקא הורוויץ, שהיה אחר כך רב בניקולשפורג (מורביא). ר׳ שמילקא היה אחד מחשובי תלמידיו של המגיד ממיזריטש והיה מופלג בתורתו, בדרושיו ובדרכי עבודתו על פי החסידות. ר׳ לוי יצחק נתחבר אל ר׳ שמילקא, והלז הביאהו אל המגיד ממיזריטש והכניסהו לתוך החבורה של תלמידי המגיד. כאן, במחיצה אחת עם המגיד ועם החברים החדשים, נתגלה לר׳ לוי יצחק עולם חדש וגדול. כאן מצאו הניצוצין שבנפשו מקום להתפתחותן.

לאחר זמן נתקבל ר׳ לוי יצחק לרב בריטשוול (במקומו של ר׳ שמילקא). מעיר זו היה מוכרח אחר כך לעקור ולחפש לו מקום אחר, מחמת גודל הרדיפות שנתעוררו נגדו מצד המתנגדים. מספרים, שההתמרמרות עליו גדלה כל כך, עד שראה ממש סכנה לגופו לישאר עוד שעה יתרה בעיר, ובהושענא רבה בבקר היה מוכרח לברח רגלי עם הלולב והאתרוג בידו לעיר קוזניץ (הרחוקה מריטשוול י״ז ווירסטה) אל המגיד בעל „עבודת ישראל", ורק באמצע הדרך (ב„כפר חדש" — Nowa Wieś) מצא אכר אחד שהוליכהו בעגלתו לקוזניץ. אחר כך (בשנת תקל״א) נתקבל לרב בפינסק. עיר זו היתה לר׳ לוי יצחק מעין אליה וקוץ בה: מצד אחד היה

---

[1] Husakow, במחוז פשימישל. — [2] Lewartow. — [3] Ryczìwòl.

במקום זה קרוב אל ר׳ אהרן מקארלין (הסמוכה לפינסק). ר׳ אהרן היה מגדולי בעלי החסידות בדורו, מתלמידיו של המגיד ממיזריטש, וכמעט שזכה שתהא החסידות נקראת על שמו. לחסידים היו קורין אז בעולם בשם קארלינים. ר׳ אהרן היה בעל התלהבות גדולה בעבודתו והיה קרוב הרבה ברוחו והלך נפשו אל ר׳ לוי יצחק. מספרים, שהמגיד היה אומר על ר׳ אהרן, שהוא מרעיש עולמות באמירת שיר השירים. אבל מצד אחר נפל כאן ר׳ לוי יצחק לתוך סביבה גדולה של מתנגדים. והזמן היה שעת התפיסה הגדולה של ההתנגדות לתנועת החסידות.

בשעה שנתפרסם החרם של הגאון מווילנה נגד החסידים, בשנת תקל״ב, לא היה ר׳ לוי יצחק בביתו, בפינסק. הוא היה אז אצל רבו, המגיד ממיזריטש. התמרמרותם של בני הקהלה בפינסק היתה גדולה על הרב שלהם, שהיה מסור כל כך לכת החסידים, והתחילו הרדיפות נגד בני ביתו. אפילו גיסיו של הרב היו בין רודפיו. החליטו לגרש תיכף את הרב המחזיק בחסידות ופסקו שלא לסלק להרבנית השכירות של השבוע.

כשנדחה ר׳ לוי יצחק מן הרבנות בפינסק, נתקבל לרב בעיר ז׳ליחוב (פלך סידליץ) בפולוניא. אבל גם כאן לא הונח לו. אחר מלחמה גדולה עם המתנגדים הוכרח לעזב גם קהלה זו.

ביום מ״ה לספירת העומר בשנת תקמ״ה, בהיותו בן מ״ה שנים, נתקבל ר׳ לוי יצחק לרב בברדיטשוב. מספרים שהיה אומר: — באנו לכאן בשלש פעמים מ״ה. —

בברדיטשוב התחילה תקופה גדולה, חשובה ופוריה מאד בפעולתו. כאן היתה הקרקע מוכשרת לעבודת החסידות ולהתפשטותה. תחת הנהגתו של ר׳ לוי יצחק התחילה ברדיטשוב משמשת מרכז להסידות בגליל ווילניא. הנהגתו זו נמשכה עשרים וחמש שנים, עד פטירתו (כ״ה תשרי תק״ע).

ר׳ לוי יצחק היה כמעט יחיד בדורו, שהיה אהוב ונחמד מאד לכל במדותיו ללמד זכות ולהמליץ על כל אדם ובהנהגתו המצוינה בחסידות אמתית ובדביקות גדולה. כל הצדיקים שבדור היו מחשיבים אותו מאד.

ר׳ שמואל מקאמינקה היה אומר שהבחין התלהבות הרב מברדיטשוב בעת אמירת „ברכו״, שהיא במדרגת התלהבות שהיה למהרש״א בעת כתבו חידושי תורתו.

מספרים, שפעם אחת עבר ר׳ לוי יצחק עם תלמידו ר׳ אהרן מז׳יטומיר (בעל „תולדות אהרן״) דרך עיר ליזינסק ונתאכסנו אצל ר׳ אלימלך (בעל „נועם אלימלך״). שאל ר׳ אלימלך לר׳ לוי יצחק: — מדוע לוקח ממני

כ״ת את תלמידי? — מחמת שכמה מגדולי תלמידיו של ר׳ אלימלך פרשו מזה ונתקרבו לזה. החזיר ר׳ לוי יצחק בענותנות: — ואני תלמידו של מי אני? הלא אני תלמידו של כ״ת גם כן! נמצא, שהתלמידים שלי הם תלמידי תלמידו של כ״ת. — בתשובה זו נחה דעתו של ר׳ אלימלך.

בין כך נסע משם ר׳ לוי יצחק למקום נחוץ לו, ור׳ אהרן נשאר אצל ר׳ אלימלך והיה לומד בקלויז שלו. ור׳ אלימלך לא ידע מזה. פעם אחת, בלילה, נכנס ר׳ אלימלך לקלויז וראה לר׳ אהרן שהוא יושב ולומד. שאלהו: — מדוע לא נסעת עם הרבי שלך? — החזיר ר׳ אהרן: — לרבי שלי כבר מכיר אני. נשארתי כאן בכדי להכיר את כ״ת. — אחז ר׳ אלימלך הושפיצה של ר׳ אהרן והשיבו בדרך תמיהה בזה הלשון: — לרבי שלך מכיר אתה? אפילו הושפיצה שלו אינך מכיר, ובפרט אותו בעצמו! —

כשנתפס הרב בעל „התניא״ בכדי להשתלח לפטרבורג למצודת פיטר־פאול, צוה שיסעו איש אחד תיכף אל הרב מברדיטשוב לעשות פדיון נפש.

ר׳ נחמן מבראסלב, שהיה מהרהר תדיר על תיקונים גדולים שצריך להכנים בשיטת החסידות ושהיה מבקר קשה את הצדיקים שבדורו ודרכי הנהגתם, היה קורא ל„קדושת לוי״ בשם „פאר ישראל״. וכשנפטר הרב וספרו שבשעת הלויתו לבית החיים ראו עמוד אש, אמר ר׳ נחמן: — מצד הצדיק שנסתלק בודאי יוכל להיות שיהיה עמודא דנורא בשעת הסתלקותו, כי נסתלק ראש כזה, ראש האמתי, ראש של ישראל. — ועוד אמר אז ר׳ נחמן: — מי שיש לו עינים פקוחות הוא רואה ממש שנכבה אור מן העולם ונעשה חשך [1]. —

ההחשבה וההערצה היתה גדולה כל כך, עד שאפילו ר׳ ברוך ממזיבוז, שהיה נוהג לקנטר ולהקניט לכל צדיקי הדור ושהיה חולק גם על ר׳ לוי יצחק זמן רב, היה מוכרח להרגיש לבסוף שאי אפשר לפגום בשמו של הרב מברדיטשוב ושאין כדאי להתעסק בהקטנת חשיבותו, מפני שלא היו בני הדור סובלים ענין זה ופונים ממנו, מר׳ ברוך. לפיכך היה מתרץ, כי מה שהיה חולק לשעבר על ר׳ לוי יצחק ומדבר עליו רעות היה מחמת שמפני גודל עבודתו של ר׳ לוי יצחק, שהיה תמיד כמראה אש אוכלת, היו מקנאים שרפי מעלה בעבודתו, לכן היה הוא, ר׳ ברוך, משתיק אותם במה שהיה מדבר עליו שאין עבודתו שלימה.

כיוצא בזה — כך מספרים — אירע מעשה, שהיה הצדיק ר׳ משה — בנו של ר׳ מיכל מזלוטשוב — אצל ר׳ ברוך במזיבוז. בשבת בשעת הסעודה

[1] שיחות מהר״ן.

התחיל אחד מחסידי ר׳ ברוך לבדת דעתו ולחקות תנועות הכריעות וההשתחויות של הרב מברדיטשוב בשעת עבודת הקודש שלו. התחיל ר׳ ברוך לשמח ומלא פיו שחוק כמתלוצץ על הנהגת ר׳ לוי יצחק. נתמלא בשרו של ר׳ משה חידודין וגמר בלבו לעזוב את ר׳ ברוך. ביום א׳ בא אליו לקבל ברכת הפרידה, כדי לנסוע לביתו. שאלהו ר׳ ברוך למה ימהר כל כך לנסוע לביתו. לא יכול ר׳ משה להתאפק ואמר בלב כואב: — היתכן להתלוצץ על קדושתו האלהית של הרב מברדיטשוב? — פתח ר׳ ברוך ואמר: — הנה לכם צדיק, שאינו מבין אפילו שיחה פשוטה! הלא זה כמה שנים שהבעל דבר עומד ומקטרג לפני המקום: „למה צריך לביאת משיח ובנין בית המקדש? הלא הרב מברדיטשוב מכוון בעבודתו כל הכוונות שהיה הכהן מכוון בבית המקדש!״ לפיכך מוכרחני לשחוק על עבודתו של הרב הקדוש מברדיטשוב, כדי לבטל הקטרוג ושתהיה הגאולה במהרה בימינו ובבנין בית הבחירה. אבל באמת יודע גם אני בלבי את גודל מעלת הרב הקדוש מברדיטשוב [1]. —

---

1) עי׳ זכרון לראשונים נ״ז, נ״ח.

דברי אגדה.

א. קודם הלידה ואחר הלידה.

1. „לקונה עבדיו בדין".

המעשה היה בראש השנה. הרבי הזקן ישב אל השלחן ומסביב לו החסידים. בתוך הסעודה ראו בחוש שהרבי נתחלש, שבא ממש לידי כלות הנפש, שאינו בעלמא הדין...

עברה שעה ארוכה. והרבי רק גופו הוא בחדר, אבל הנשמה בעולמות העליונים היא נמצאת.

לאחר שָׁהות חזרה הנשמה לגוף. הרבי סיפר:

היתה לו עלית נשמה. עלה למעלה וראה יושבין בישיבה ועוסקין בדין. למשפט עמדו כל ישראל. התחילו מלמדין קטיגוריא על ישראל. אבל כמעט שלא היו ראיות לחטאים. מה עשה השטן? גייס כל מלאכי חבלה, והיו עובדין ועוסקין באמונה, משוטטין ומביאין חבילות חבילות של עבירות ישראל. מביאין ומניחין, מביאין ומניחין לפני הדיינים.

והנה הוא רואה: כנגד השטן המקטרג עומד סניגור אחד ללמד זכות. והסניגור הוא נשמה קדושה, שאינה יודעת כלום, אלא ללמד זכות על ישראל, והיא הנשמה של הקדושת לוי. ועומד הוא הקדושת לוי, מימינו פתח של גן עדן, שאבות העולם שרויים שם, ומשמאלו גם כן פתח פתוח – לתוך גיהנם בוערה, לתוך כבשן של אש לוהטת. העיף הקדושת לוי עיניו לצד הכבשן ולא עמד הרבה בחיבוק ידים: התחיל חוטף החבילות של חטאים וזורקן לתוך האש הלוהטת. זורק וזורק.

בתוך כך בא השטן והרגיש: החבילות מנינן פוחת והולך. היה לו הענין תמוה מאד. התחיל סוקר ומשגיח בכדי להתחקות ולחקור אחר סבת הדבר. ופתאם: — הא! — הוא תפס לקדושת לוי בידו.

— מה זאת? — קרא — במקום המשפט שם הרשע? גנב! —

והתחיל השטן תובע דינו של הקדושת לוי. ישבו לדון ופסקו הדין על פי התורה הקדושה: שלם ישלם, ואם אין לו ונמכר בגנבתו.

נעשה רעש גדול בעולם העליון.

הכריזו מכירה פומבית על הקדושת לוי. התחילו הולכים ובאים הקונים. קודם כל היה רוצה השטן בעצמו לזכות במקח: בכלל הוא בעלן גדול על נשמות יפות, ובפרט על נשמה קדושה כמו הקדושת לוי. באו גם האבות: כל

אחד הביא פדיונו בידו, — זכיותיו הגדולות. אבל השטן הכריע במקחו, הפקיע השער.

אז קם הכביכול בכבודו ובעצמו, הוא הביא תשלומין יותר מכולם:

— לי הארץ ומלאה! — כך אמר, וזכה במקחו.

מכאן ואילך נעשה הקדושת לוי עבדו של הקב״ה.

והוסיף הרבי: — וזהו שיסד הפייטן: „לקונה עבדיו בדין״. —

2. הבעש״ט שמח על לידתו של הרב מברדיטשוב.

בשעה שנולד הרב מברדיטשוב, נתן הבעש״ט לתלמידיו עבורו ב׳ פעמים משקה ודובשנית, ואמר שבאה לעולם נשמה שתהא ממליצת טוב עבור ישראל.

ועוד אמר הבעש״ט: בשעה שירדה נשמה זו לעולם, עמד הס״מ וטען לפני הקב״ה שכשתרד נשמה זו לעולם יכלה כחו ולא תהיה לו שליטה בעולם, כי אותה הנשמה תחזיר את כל העולם למוטב. נחמהו הקב״ה לס״מ ואמר:

— אבל, בעל נשמה זו יהיה ר ב ויהיה טרוד בצרכי הצבור. —

II. אחר החתונה.

1. הרב מברדיטשוב ור׳ שמילקא מניקולשפורג.

כשהיה הקדושת לוי כבן י״ז נסע אל ר׳ שמילקא. ר׳ שמילקא היה מחזיק ישיבה ומלמד לתלמידים נגלה, ובעצמו היה לו מחיצה קטנה שהיה מתבודד שם והיה לומד נסתר.

כשבא ר׳ לוי יצחק שאלהו ר׳ שמילקא: — יכול אתה ללמוד? — החזיר: — פלאי פלאים! — בעד תשובה זו נשאר ב׳ שנים מחוץ לישיבה. היה מצוי כל שעות הלימוד מבחוץ ולא היה מתבקש ליכנס.

פעם ראה ר׳ לוי יצחק שר׳ שמילקא יוצא ממחיצה שלו. נכנס בחשאי. ראה ספר. פתח הספר, והנה הוא „פרי עץ החיים״. סגר הספר והשמיט עצמו במהרה מתוך המחיצה. חזר ר׳ שמילקא והרגיש בדבר. התחיל הוקר ודורש אצל ר׳ לוי יצחק והתודה על מעשהו. נתקרב אל ר׳ שמילקא והיו לומדים יחד.

לאחר זמן היה ר׳ שמילקא כותב באגרותיו אל ר׳ לוי יצחק התאר: תלמידי בנגלה ומורי בנסתר, ור׳ לוי יצחק היה כותב אליו: מורי בנגלה ותלמידי בנסתר.

2. מעשה יצר הרע.

הרב מברדיטשוב היה בילדותו עילוי גדול ונשתדך בו גביר אחד מפורסם, ר׳ שמואל פרץ מעיר לוברטוב, והיה מתפאר בחתנו.

אחר חתונתו בשמחת תורה הראשון כיבדו הקהל את חתן הגביר שיאמר „אתה הראית״ לפני התיבה. כוונו בזה לכבד את הגביר ולעשות לו נייחא.

ירד הרב לפני התיבה ונתיצב שם, והטלית היתה מונחת על התיבה. נטל הטלית בידו ללבשה והניחה חזרה על התיבה. כן עשה כמה פעמים. כל העולם היה עומד בעינים צופיות עליו שילבש את הטלית ויתחיל לומר „אתה הראית״

והוא לא שת לבו כלל והיה עומד דומם. לבסוף היה הדבר לטירח על הקהל לעמוד ולהמתין, ושלחו אליו את השמש של בית הכנסת בשם ראשי הקהל, שמבקשין אותו שלא יטריח את הציבור ויאמר „אתה הראית". החזיר: — הן, לא אטריחם, ח"ו! — נטל הטלית ללבשה, וכמעט שלבשה עזבה שוב מידו והניחה על התיבה ולא רצה לומר „אתה הראית". והגביר, חותנו, בראותו מעשי תעתועים אלו של חתנו, היה מתבייש מאד בפני העולם, שהיה מתפאר בחתנו שאין חכם ועילוי כמותו בכל הגליל, ועכשיו עשה שטות זו. הוסכם גם בדעת הגביר לביישו, ושלח עוד הפעם את השמש להגיד לו, שלא יעשה עוד שהות, רק אם ירצה לומר יאמר מיד, ואם לאו, — יעזב התיבה וילך לו אל מקומו ויעמד אחר תחתיו. אבל בטרם הספיק השמש לגשת אליו, נשמע פתאם קולו, אחר דמימותו ושיקול מחשבתו: — אם אתה למדן ואתה חסיד, אמור אתה „אתה הראית". — ועזב את התיבה והלך לו למקומו שבבית הכנסת. ראה חותנו מעשהו ונתמלא רוגז ודאבון נפש עוד יותר, שבמקום שקוה לקבל נחת ולנחול כבוד על ידי חתנו קבל חרפה ובושה. מכל מקום לא שאלו בכל משך הזמן של ההקפות על מעשהו. הלכו הביתה: ההותן הלך בפחי נפש, שרוי בצער ובחימה, והחתן היה הולך שמח וטוב לב. היה חותנו של ר' לוי יצחק תמה מאד על הנהגתו. סוף כל סוף לא עצר כח, ובאמצע הסעודה, כשראה כי טוב לב חתנו עליו, שאלהו: — בני, אמור לי, מה ראית כי עשית דבר מגונה זה, שנראה כשגעון ח"ו ולא כמעשה של בר דעת? —

פתח ר' לוי יצחק וספר לו: — מיד, כשעמדתי לפני התיבה ופשטתי ידי ליקח הטלית כדי להתעטף בה ולומר „אתה הראית", נשתתף עמי היצר הרע ואמר, שהוא רוצה לומר אתי יחד „אתה הראית". שאלתיו: — מי אתה שתהא ראוי והגון לכך? — שאלני הוא חזרה גם כן בלשון זה: — מי אתה שתהא ראוי והגון לכך? — החזרתי לו: — אני למדן. — השיב הוא לי: — גם אני למדן. — שאלתיו: — היכן למדת הלכות, ש"ס ופוסקים? — השיב לי חזרה: — והיכן למדת אתה? — אמרתי לו: — למדתי אצל הגאון פלוני ופלוני. — החזיר לי: — גם אני הייתי שם עמך בלימודך. אם כן, גם אני למדתי אצל הגאונים שהזכרת לפני. — החזרתי לו: — אבל חסיד אני. — אמר לי בנחת: — גם אני חסיד. — אני: — והיכן קבלת תורת החסידות? — הוא: — והיכן קבלת אתה דרכי החסידות? — עניתיו: — אצל הרבי הקדוש ממיזריטש. — והוא מחייך עוד יותר: — גם שם הייתי עמך במחיצתך וקבלתי דרכי החסידות עמך יחד. לכן רוצה גם אני לומר עמך „אתה הראית". —

כשראיתי שאינו מניח לי ומחזיקני בחזקה לומר דוקא עמי „אתה הראית", הנחתי הטלית מידי ואמרתי לו: — אם אתה למדן ואתה חסיד, — אמור אתה! — עכשיו בבקשה להגיד לי: מה הייתי יכול לעשות אחרת? —

3. אשתו של רבי.

אומרים, שהרבנית של הקדושת לוי היתה גדולה הימנו.

פעם שבתו הרב והרבנית אצל ר' גדליה מליניץ. כִּבְּדַתָּה הרבנית מליניץ להרבנית מבארדיטשוב בקליעת החלה לכבוד שבת.

אמרה הרבנית מברדיטשוב בשעת מעשה: — רבונו של עולם, זַכֵּנִי נא, שיהא ר׳ לוי יצחק שלי עושה „המוציא" באותן הכוונות שאני קולעת בהן החלה.—

III. לְאָפְיוֹ של הקדושת לוי.

1. הרב מתפלל על שלום שונאיו.

א. כשבא הקדושת לוי לברדיטשוב היו הרבה פלגאים עליו. היה שם תקיף אחד, ברוך וויינשינקיר [1] שמו, שהיה חשוב גדול אצל הפריץ.

פעם אחת, בערב שבת, כשלא היה הרב בעיר, נטל ברוך להרבנית ולבני הרב והושיבם בעגלה של זבל והוליכם מחוץ לעיר.

היו החסידים נרגזים ונרעשים ממעשה זה. במוצאי שבת נטלו עגלה ונסעו אל ר׳ זאב מז׳יטומיר [2]. נכנסו אליו בבקר וספרו המעשה. אמר להם שיבאו אליו אחר התפלה. כשבא אחר התפלה חשבו: — ודאי יקלל הצדיק לברוך וויינשינקיר כמו שהוא ראוי. — לבסוף אמר להם ר׳ זאב: — מה אעשה? רציתי להענישו. והנה קודם שלקחתי בידי הסידור להענישו, כבר היה עומד הרב מברדיטשוב עם התהלים בידו ומבקש מהקב"ה שלא יזיק לו.

ב. פעם אחת בבקר, בשעה שהלך לתפלה מעוטף בטלית ותפלין, יצאה לקראתו אשה אחת, אשת מתנגדו ושונאו, ושפכה עליו קיתון של מים וקראה לו: — צא מכאן, איש רע ונבזה! —

נכנס ברוב התפעלות לבית הכנסת ואמר: — רבש"ע, ודאי לא עשתה אשה זו בלי ידיעת בעלה. בבקשה ממך, אל יֵעָנֵשׁ ממרומים, כי היא באמת אשה כשרה העושה רצון בעלה. —

2. תלמיד.

הרב בעל מאור ושמש, כשהיה ילד קטן כבן חמש שנים התחפש תחת טליתו של הרב מברדיטשוב לראות מעשהו, כדרך ילדים. מאז בערה בילד אש קדושה והופיע בו כח הקדושה עד כי גדל למאד.

כשנתגדל ברבות הימים היה מקורב להרב בעל נועם אלימלך. פעם התפאר ר׳ אלימלך בבעל מאור ושמש שהוא תלמידו. הביט הרב מברדיטשוב בפניו של המאור ושמש והכירו ואמר: — שלי הוא. —

3. כִּנּוּי.

שם כינויו של ר׳ לוי יצחק היה „רחום". [3]) ובשם זה היה רשום בפנקסי הרשות. כינוי זה קבל בדרך זה: בשעה שיצא צו על פי נימוסי המלכות שיהיה לכל אדם שם כינוי נוסף על שמו העצמי, היה הולך פקיד בברדיטשוב מבית לבית לרשם כל אדם בכינויו. כשבא אל ר׳ לוי יצחק ושאל להרב מה שמו אשר יקרא לו, היה הולך הרב וטוען עם הפקיד: „הִדָּבֵק במדותיו, מה הוא רחום

---

[1]) מוזג יין. [2]) בעל „אור המאיר". [3]) דירבארמדיקר.

אף אתה רחום ¹)" והפקיד היה יושב בשעת מעשה לפני פנקס פתוח והיד היתה כותבת, וכתב לפי תמו: „השם לוי יצחק, והכינוי רחום".

4. מתן צדקה לעניים.

כשנתקבל הקדושת לוי לרב בק"ק ברדיטשוב התנה עם מנהלי העיר שלא יטריחוהו לכל אסיפה מאסיפות הקהל, אלא אם ירצו לתקן מנהג חדש. אבל בדבר ישן לא יטריחוהו.

פעם אחת התאספו מנהלי העדה להנהיג דבר חדש, היינו לעשות תקנה בעיר שלא יתנו לעניים להחזיר על הפתחים, אלא שיתנו להם הספקה מקופת הקהל בכל חדש. קראו לאספה זו גם להרב הקדושת לוי. כשבא הרב ושמע את דבר התקנה החדשה, אמר להם: — אחי, הלא בקשתיכם שבענין מנהג או תקנה ישנה לא יטריחוני לאספה ולא יביאוני לידי ביטול תורה? — אמרו לו: —רבינו, הלא דבר חדש אנו עושים בזה? — השיב הרב: — טועים אתם, לא חדשה היא, אלא מנהג עתיק יומין הוא עוד מימי ד' הארצות, סדום ועמורה אדמה וצבואים, לבלי תת לעני להחזיר על הפתחים. הלא ידוע המעשה באותה ריבה שהוציאה פת לעני...

אפשר הדבר, שגם אצלם היתה קופה של קהל מנדבות העשירים, כדי שלא יראו בעיניהם את העני! —

5. הקדושת לוי למד מגנב.

פעם אחת היה נוסע הקדושת לוי במדינה לאסוף מעות לפדיון שבוים, ולא היה יכול לקבץ הסכום הנדרש. חשב בלבו: — הן בטלתי על ידי זה מתורה ותפלה ולא פעלתי כלום. יותר טוב לי לישב בביתי על התורה ועל העבודה. —

אירע מקרה בו ביום, שיהודי אחד גנב חפץ ונתפס בכף ונלקח לבית האסורים והכוהו הכה ופצוע. כשנודע הדבר להקדושת לוי רץ תיכף לבית המשפט וחשתדל והוציאו לחפשי.

אחר כך אמר הרב אל האיש הגנב: — ההיטב יכאב לך מן המכות אשר הֻכֵּיתָ בבית האסורים? השמר לך מהיום והלאה לבל תעשה כמעשיך הרעים. —

ענה הגנב! — ומה בכך? אם לא עלתה בידי בפעם זו, אקוה כי יעלה בידי בפעם שנית. —

מיד הרגיש הרב ואמר: — דיבורים אלו יכונו גם עלי. אם לא עלתה בידי לקבץ מעות בפעם זו אתבטל ח"ו ממצוה זו? לא ולא! יוכל להיות שיעלה בידי בפעם שנית. —

6. על המחלוקת שבין ר' ברוך ממזיבוז ובין ר' לוי יצחק מברדיטשוב.

מטולטשין נסעו לברדיטשוב שני סוחרים לקנות סחורה: אחד מוזג יין

¹) שבת קל"ג ב'.

והשני מנופקטורן. קודם נסיעתם נכנסו אל הרבי ר׳ ברוך לקבל ברכתו. אמר להם בתוך שאר דבריו: — תביאו לי ידיעה מהרב מברדיטשוב, מה מעשהו והאיך התנהגותו. —

היה הדבר תמוה בעיניהם, כי לא היו ר׳ ברוך והרב מברדיטשוב שוה בשוה זה עם זה.

בדרך עמדו שני הסוחרים באכסניה. הטמין המנופקטורן מעותיו תחת הכר. הרגיש המוזג בכך וגנב המעות. עמד המנופקטורן בבקר וחיפש המעות. חיפש, חיפש ולא מצא. לא עלתה על דעתו אפילו לחשוד בחבירו, אלא שפנה אליו בשאלה של תמימות: — אפשר ראית? —

כשראה שנאבדו המעות, נתיאש מהן סוף סוף, ואמר: — אפשר שיתנו לי בברדיטשוב סחורה בהקפה. —

כשבאו לברדיטשוב הלכו אל הרב, כמו שצוה עליהם ר׳ ברוך. מיד, כשנכנסו, התנפל הרב על המוזג, והתחיל טוען: — ווי, ווי, מה יגיד עליך המלאך מיכאל? מה יגיד עליך המלאך מיכאל? —

היו תמהים על הרב ומביטים עליו כאילו נטרפה ח״ו דעתו. אחר כך הלכו להם.

כשחזרו הביתה, לטולטשין, נכנסו אל ר׳ ברוך: זה היה קובל לפניו על מאורעו הקשה, והמוזג היה מספר על פגישתם עם הרב מברדיטשוב.

אמר לו ר׳ ברוך: — רשע, רשע! הלא צדק הרב מברדיטשוב. המלאך מיכאל הוא מליץ של ישראל. דרכו ללמד סניגוריא על כל אחד ואחד מישראל. אבל מה ימליץ עליך? מילא, עני שגנב יש לו למיכאל מה להפך בזכותו. אבל אתה הרי עשיר אתה, ומה יוכל להמליץ עליך? —

והמשיך ר׳ ברוך ואמר:

— ומה שאתה סובר שיש מחלוקת ביני ובין הרב מברדיטשוב, ולפיכך הוצאת עליו דבר שלא כהוגן, — דע לך, שמעולם לא היתה ח״ו מחלוקת בינינו, אלא שראיתי כי למעלה יש קטרוג גדול על ישראל: בשעה שהרב מברדיטשוב אומר קטרת, אזי באים מלאכי השרת לפני הקב״ה וטוענין: „למה להם לישראל שיבא משיח ויבנה בית המקדש כדי שיעמוד כהן גדול להקטיר קטרת, והרי כשהרב מברדיטשוב אומר קטרת דומה ממש לכהן גדול שמקטיר קטרת ומכפר על ישראל״. וטענותיהן אלו מעכבות הגאולה. לזאת אני בא ומטיח עליו דברים שלא כהוגן, כדי שלא יתחשב בעולמות העליונים ככהן גדול המקטיר קטרת, ובזה מתבטל הקטרוג. —

7. ברכה לגנבים.

יהודי אחד היה צריך להשיא בתו הבתולה. תפר לה הלבשה והכין הכל בתיבה. באו גנבים בלילה שקודם החתונה וגנבו הכל, כל ההלבשה עם התיבה. לא שיירו אפילו כתונת.

הלך היהודי במר נפשו אל הקדושת לוי וקבל לפניו על אסונו.

אמר לו הרב: — תבוא אלי מחר. —

היה סבור האיש שבודאי יש בדעתו של הרב לעשות נדבה בשבילו.

והרב אסף הב"ד צדק שלו, עמד לפניהם ואמר: — יש לי דין תורה עם הכביכול. —

אמרו לו: — יְסַדֵּר כבודו טענותיו. —

התחיל הרב מסדר טענותיו: — הרבש"ע הרי ודאי שצריך לקיים כל התורה. ובתורה הרי כתוב לא תגנוב, ורז"ל אמרו: לאו עכברא גנב אלא חורא גנב. והוא, הכביכול, הריהו אדון כל הארץ. אם כן, כל מקום הוא שלו. נמצא שאצלו, כביכול, יש ח"ו הגנבה. —

והתחיל תובע: — כתבו הפסק דין. —

כתבו הבית דין הפסק: — הואיל והענין הוא כך וכך, אם כן חייב הרבש"ע להחזיר לפלוני הגנבה שנגנבה הימנו. —

אחר כך עמד הרב וטען שוב: — אבל אליך, רבש"ע, ודאי שאינם צריכין לשוטרים כדי להביא לידי גביה. בבקשה, יקבל היהודי את הגנבה. —

למחר בא היהודי אל הרב, כמו שצוה לו. אמר הרב: — היום או מחר תקבל את הגנבה. —

וכך הוה: בערב השני שמע היהודי קול דופק בחלון. — הֵי, קום! תן לי יי"ש ואני אגיד לך היכן הגנבה שלך. אבל בתנאי שתגיד לי מהי הסגולה שעשית כדי שימצאו החפצים. —

והמשיך אותו בר נש את דבריו:

— אצל ביתך עומדת כבר התיבה עם החפצים. שלשתנו גנבנו אותה שלשום. טלטלנוה ליער. שם חפרנו בור עמוקה והסתרנוה לפי שעה, עד יעבר זעם. השכמנו שנים מחבורתנו בבקר והלכנו לאותו מקום והנה התיבה עומדת על הקרקע מלמעלה. חשבנו: לכאורה, היה מי שרצה לגנוב את התיבה. הלך אחד מאתנו אחר השלישי. כשבא גם השלישי קברנוה שנית עמוק, עמוק. באנו לעת ערב, והנה שוב התיבה מבחוץ על האדמה. אז החלטנו: צריך לעמוד ולארב לגנב. צריך לינקם בו. והנה, ראה זה פלא, התיבה מתרוממת לעינינו מעצמה. אז ראינו שאין הדבר פשוט כלל. אם כן, נטלנו את התיבה, טלטלנו אותה רגלי במרחק של חצי מיל, עד שעלה בידנו ליקח עגלה ולהובילה לכאן אל ביתך. —

אמר לו היהודי לגנב: — לא עשיתי שום סגולה. רק הלכתי אל הרב וְקִבַּלְתִּי לפניו על צרתי. וכך וכך הגיד לי. —

— אם כן, — אמר הגנב — בבקשה ממך שתביאנו אל הרב. רוצים אנו לבקש ממנו שלא יזיק לנו. —

הוליך היהודי לשלשת הגנבים אצל הרב. אמר להם הרב: — אם תבטיחו לי שלא תגנבו יותר, אתן לכם בְּרָכָה. —

הבטיחו בהן שלהם. נתן להם ברכה ופטרם.

שו. עבודת השי"ת ולימוד זכות על ישראל.

1. בקשת הרב לעבוד את השי"ת בלי פניה.

פעם נפגשו הקדושת לוי והתניא.

הקדושת לוי: — מה לעשות, שאי אפשר לעבוד את השם יתברך בלי פניה? —

התניא: — עלינו ללמוד בזה ממדתו של הקב"ה, שנאמר עליו שכל מה שברא לא ברא אלא לכבודו. —

הקדושת לוי: — ודאי כן הוא. אבל הרי השם יתברך נתכוון לשם שמים, ואנו בשביל עצמנו אנו מתכוונים! —

2. מהתפעלותו של הרב בשעת תפלתו.

יודעי ח"ן היו אומרים על הרב מברדיטשוב שהיתה בו נשמת רבי עקיבא, לגודל קדושתו ודביקותו באלהיו והתלהבותו בעבודת השם ואהבתו לישראל.

בעמדו לשפוך שיחו לפני קונו היה רועש וחרד מאד כי לבבו נמס בקרבו מפני פחד ה' ומהדר גאונו, וכשאדם מניחו בזוית זו מוצאו בזוית אחרת, מפני הכריעות וההשתחויות העצומות והנוראות [1]. כל העומדים בשעת תפלתו היתה מסתמרת שערת בשרם, פלצות אוחזתם, והעם נע וחרד ועומד באימת מות מרחוק.

3. על דרכי עבודתו של הרב ואהבתו למצוות.

דרכי עבודתו של הרב מברדיטשוב היו בלי ליאות ועייפות כלל.

מספרים, כי תמיד בלילה הראשון של חג הסכות היה ניעור כל הלילה ועומד ומצפה מתי יאיר היום שיוכל לקיים המצוה החדשה ליטול לולב ואתרוג.

במוצאי יום טוב היה מצפה מתי יוכל לקיים מצות תפילין.

במוצאי יום כפור לא היה נח מתעניתו, אלא היה ניעור כל הלילה ולומד מסכת סוכה עד הגמר בעמידה ובהתלהבות גדולה.

כשהיה בא לידו חפץ של מצוה היה מנשקו נשיקות גדולות ונאמנות, האתרוג והלולב והסוכה וכיוצא בהם, — הכל בלהיטה גדולה. היו מספרים, שפעם אחת בבקר השכם ביום טוב הראשון של סוכות, שהיה מצפה ליטול הלולב לקיים המצוה, היה כל כך תפוס ואחוז ברעיונות בהתפשטות הגשמיות, שכאשר הלך ליקח האתרוג שהיה מונח בארון אחורי דלת של זכוכית, לא הרגיש כלל שמסך הזכוכית מפסיק בינו ובין האתרוג, וכאשר פשט ידו ליטלו שבר את הזכוכית ולקח האתרוג משם, ולא הרגיש דבר מחמת גודל ההשתוקקות לקיים המצוה.

---

[1]) השוה ברכות ל"א א': כך היה מנהגו של ר' עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו — אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת. וכל כך למה? — מפני כריעות והשתחויות.

כשהיו מביאים לפניו דבר מאכל לאכול והיה צריך לברך ברכת הנהנין מתחלה, היה מברך בהתלהבות ואש גדולה, עד שנמצא הוא בזוית אחת והמאכל בזוית אחרת.

הכלל, לא היה רגע שלא נראה בו מסירות נפש לה׳ באהבה ויראה, והיה מעלה כל הדברים למקורן ולשרשן.

4. בערב תשעה באב.

פעם בערב תשעה באב, בשעה שהיה העולם כבר בבית הכנסת של הקדושת לוי מוכן ומזומן לומר קינות, עמד הרב בביתו, בחדרו האָפל קצת, והיה מביט דרך החלון החוצה. הוא היה כלו התלהבות ונוגה אש סביב לו. עומד הוא ומביט אל המרחק, למרחק אין סוף. בכל רגע מטה הוא אזנו לשמוע צעדיו, — צעדיו של מלך המשיח. מחכה היה למשיח בכל יום שיבוא, ועל כן היה עומד ומצפה לקראת בואו גם בערב תשעה באב, אולי יבוא ואז יהפך יום האבל ליום של שמחה... כך היה עומד אצל החלון ושוהה שקוע במחשבותיו. צללי ערב כבר נטו, והעולם עומד בבית הכנסת וממתין להרב שיבוא. לבסוף שלחו השמש ללחש לו שכבר הגיעה השעה לומר קינות.

השמש בא ולחש. התעורר הרב ממחשבותיו תמה ותוהה: מ ש י ח איננו...

נזדרז ורץ לבית הכנסת, השתטח לפני ארון הקודש וקרא בבכי מר: „איכה ישבה בדד העיר״...

5. קדושת „כתר״ של הרב.

היו מספרים, כי בשעה שאומר הרב מברדיטשוב קדושת „כתר״ אזי מלאכי צבאות ידודון וכלם באים לשמוע.

היה שם איש ממתנגדי הרב, שלא רצה להאמין וגמר בלבו לבחון אם אמת הדבר, שעבודתו היא שלא כדרך הטבע. פעם אחת, בתפלת ראש חודש, אחר שסיים הרב את תפלתו, חלץ את התפילין לפני קדושת „כתר״ והתחיל להתלהב בעבודתו, עד שמתוך התלהבות לא היה מבחין את אשר הוא עושה, ונתן התפילין שלו לתוך כיס התפלה של איש אחר. מיד, כשהרגישו כי נתלהב בעבודתו, כדרכו בקודש, הלכו אל המתנגד ואמרו לו שהגיעה השעה שבעיניו יראה ובאזניו ישמע ולבבו יבין. בא האיש ועמד אחרי הרב. והרב בגודל התלהבותו הפך פניו נגדו ואחזו בכנפי בגדו וגררו בכל ירכתי בית הכנסת, עד שכמעט לא היה יכול אותו האיש לימלט מתחת ידו, וברח כל עוד נשמתו בקרבו.

אז היה מאמין לדבריהם.

6. קודם שמונה עשרה של ראש השנה.

מקובל מפי מגידי אמת, כי קודם פתיחת השמונה עשרה בראש השנה היה מזמר הרב מברדיטשוב דברים אלו בניגון מיוחד:

— דרי מעלה עם דרי מטה יפחדון וירעדון מאימת שמך. דרי תהום עם דרי שאול ירעשון וירגזון מאימת דיניך. אבל צדיקים ממקום גן עדן

ירננו ויזמרו לשמך. לכן אני, לוי יצחק מברדיטשוב, באתי לפניך בתפלתי ובקשתי: מה לך וּלְעַם ישראל?— „דבר": — למי תדבר? „אל בני ישראל"! — „אמור":— למי תאמר? „אל בני ישראל"!—„צו": — למי תצוה? „את בני ישראל": —„כה תברכו": את מי אתה מצוה לברך? „את בני ישראל"!— לכן אני שואל אותך: מה לך וּלְעַם ישראל? הלא יש לך כמה כשדים, פרסים, ישמעאלים, מדינים. מה לך וּלְעַם ישראל? אלא מאי? משמע, שחביבין ישראל שנקראו בנים למקום, ובכן ברוך וכו׳. —

נוסח אחר.

— צפרא טבא לך, רבונו של עולם!
אני, לוי יצחק בן שרה מברדיטשוב, באתי אליך בדין תורה מֵעַם ישראל.
מה לך ולעם ישראל?
מדוע הִטַּלְתָּ עצמך על עם ישראל?
בכל דבר שהוא אז — „אמור אל בני ישראל".
בכל ענין שהוא מִיַּד — „צו את בני ישראל".
בכל מעשה שהוא אז — „דבר אל בני ישראל".
אב הרחמן שבשמים,
כמה אומות יש בעולם:
פרסים, בבלים, אדומים.
הרוסים מה הם אומרים?
— הקיסר שלהם הוא קיסר.
הגרמנים מה הם אומרים?
— המלכות שלהם הוא מלכות.
והאנגלים מה הם אומרים?
— המלכות שלהם הוא קיסר.
ואני, לוי יצחק בן שרה מברדיטשוב, אומר:
— יתגדל ויתקדש שמיה רבא!
ואני, לוי יצחק בן שרה מברדיטשוב, אומר:
— לא אזוז פה ממקומי,
לא אניח את מקומי,
וקץ יהיה,
וסוף לגלות יהיה,
יתגדל ויתקדש שמיה רבא! — — —

7. אשה בוכיה.

במוסף של ראש השנה בסוף זכרונות בבואו אל הפסוק „ונאמר וזכרתי אני את בריתי אתך בימי נעוריך והקימותי לך ברית עולם ונאמר", אמר הרב מברדיטשוב בניגון נעים ויפה ותנועה מיוחדת בזה הלשון:

— פעם אחת, קודם ראש השנה, באה אלי אשה אחת בוכיה בדמעות שליש. שאלתיה: „מה לך כי תבכי?" החזירה לי: „ראשי כואב מאד!" אמרתי לה: „אל תבכי, אם תבכי יכאב ראשך עוד יותר". החזירה לי „איך לא אבכה? הנה ימים נוראים באים ויש לי בן יחיד ומתיראת אני שמא לא יזכה בדין". אמרתי לה: „כל אב מרחם על בנו, ובפרט על בן יקיר כזה, כמו

שכתוב: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים... רחם ארחמנו נאום ה׳״.—

8. הקב״ה גוזר וצדיק מבטל.

„ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת״, — כי אז תגזור עלינו, כביכול, שלא בחסד אינה אמת, כי אנחנו צדיקים וחסידי הדור נגזור ונבטל הגזירה, כבן המתגעגע על אביו ועושה רצונו.

9. הקב״ה מחבר תפלות מן אלפבית של יהודי שלא ידע להתפלל.

פעם בראש השנה היה הרב מברדיטשוב התוקע, כדרכו. אמרו ז׳ פעמים „למנצח לבני קרח״, „מן המצר קראתי״ והברכה „לשמוע קול שופר״. העולם עומד ומקשיב. והנה הניה הרב את השופר מידו והתחיל מְבַמְבֵּם. היו עומדים תמהים וממתינים. שוב נטל השופר ושוב הניחו מידו.

המתינו... הפסיק הרב השתיקה והודיע: למטה, אצל דלת בית הכנסת יושב יהודי שהיה כל ימיו שבוי בין עכו״ם ולא ידע להתפלל. כשראה הכל מתפללים נתמלא קנאה. מתחלה היה בוכה. אחר כך פנה אל הקב״ה:— רבש״ע, אתה יודע מקורן של כל התפלות היפות. אני אומר לך א, ב, ג, ד וכו׳ ואתה תחבר לך בעצמך התפלה הנאותה. — עכשיו יושב לו כביכול ועוסק בחבורן של התפלות מן האלפבית של אותו אדם. צריך להמתין.—

10. בערב יום הכפורים.

הרב מניסכיז שהיה בעל נכדתו, ספר שהרב מברדיטשוב היה תמיד שרוי בשמחה. ובכח השמחה היה עמל בתפלותיו בכל מעשיו.

פעם אחת ראה לחותנו זקנו בערב יום כפור כשהיה מיסב בסעודה ויצאו מפיו תנועות יפות מאד. אחר כך זלגו עיניו רק שתי דמעות ולא יותר.

11. המלצה על ישראל.

בערב יום הכפורים היה אומר בבית הכנסת: — רבונו של עולם, נתת לנו יום העשור לתענית ולכפרה, ונתת יום התשיעי לאכילה ולשתיה ולשמחה. ראה, עמך ישראל כלם כאחד נמצאים בבית הכנסת, לא נפקד מהם איש. אין אחד מהם שכור נרדם מיינו, ואין אחד מהם שוכב בביתו מחמת רוב מאכלו. כלם עומדים לפניך. האם יש עוד אומה אחרת דומה לזו. —

נוסח אחר.

קודם „כל נדרי״ פנה אל השי״ת ואמר:

— רבונו של עולם! אילו אמרת לגויים, כי מצוה לאכול ולשתות כל היום שלפני הערב הקדוש הזה, היו שותים כלם לשכרה ולא היה בערב אפילו מנין אחד להתפלל לפניך. רק עמך ישראל הוא עם קדוש: אין אחד מהם שכור, אין אחד מהם שאכל יותר מדאי. כלם נתכנסו ובאו לבית מקדשך ועומדים יחפים לפניך.—

12. מעשה קודם „כל נדרי״.

הקדושת לוי היה דרכו בקדש שבימים הנוראים היה עובר לפני התיבה

בעצמו. בא לבית הכנסת לתפלת „כל נדרי״. היה עומד כמה זמן לפני התיבה ושותק. היה העולם מתפלא: החמה כבר בראשי האילנות והוא אינו מתפלל. גם הַשַּׁמָּשׁ היה עומד ותוהה: להכות בכף על הבימה ולהכריז שצריך להתפלל, — אינו מעיז. לאחר שְׁהוּת הפנה הרב פניו אל השמש ושאל: — ביריל החייט ישנו בבית הכנסת? — אמר השמש: לאו! — אמר לו: — לך וקראהו לבית הכנסת. — הלך השמש וקרא לביריל החייט. כשבא, אמר לו הרב: — ביריל, למה אתה מעכב תפילותיהן של ישראל? — אמר לו ביריל: — ומה אעשה? אין לי מי שידין ויהיה הפוסק בינינו. —

והמעשה שהיה הוא שביריל היה מזמין את המקום לדין, מחמת תביעה שהיתה לו הימנו, ולפיכך לא היה יכול כביכול לישב על כסא הכבוד לשפט את ישראל ביום הכפורים, שהרי אין נדון נעשה דיין. — — —

ותוך כדי דבור ענה ביריל ואמר עוד: — רבי, יש לי דין תורה עם הכביכול, וקשה לי למצא דיין. עכשיו נמלכתי ומסכים אני לסמך על מעלת תורתו. יהיה מעלתו מכריע בינינו. —

— — — — — — — — — — — — — — —

התחיל ביריל מרצה מצדו טענותיו:

— הדבר היה כך.

ימי הקיץ היו קרבים לסופן. נעשה קריר בחוץ. שלח אחרי הפריץ מיאנושקוביץ שאבוא אליו לתפר לו אדרת. נטלתי המספרים והמחלק והלכתי. נתן לי הפריץ החומר וצוה עלי לעשות לו אדרת רחבה. נתן לי חולדות יפות. ואני עני אני ומטופל בבנים, ויש לי בת שהגיעה לפרקה. חשבתי ובאתי לידי גמר דעת: אֲיַתֵּר לי עשר חולדות. יהיה קצת נדוניא לבתי. אמרתי ועשיתי: תפרתי האדרת כהלכה, ועשר החולדות שִׁיַּרְתִּי. אלא שלאחר גמר העבודה הייתי עומד ותוהה: מה אעשה בחולדות? האיך אטלטלן משם? בין כך באה עצה בלבי: לפני איזה זמן יצאתי אל הפריץ וְקִבַּלְתִּי לפניו על רוע מצבי ועל צרכי המרובין. צוה ליתן לי ככר לחם גדולה. נטלתי אותה ככר, הוצאתי מתוכה הרכיכות ועשיתי חלל בתוכה. הכנסתי לתוך החלל שבככר את החולדות, שלשלתי הככר לתוך השק ויצאתי לדרכי הביתה. עברתי מיל או מיל וחצי, והנה דהרות של פרסות סוס נשמעות מאחרי. רצין אחרי. נזדרזתי וטמנתי השק עם הככר תחת שיח, ובעצמי יושב אני וממתין. מהרהר אני וחושב: מאיזה צד אפשר הדבר? והנה בא הרוכב ואומר: — ביריל, חזור! — פרחה נשמתי: מי יודע מחמת איזה ענין אני דרוש. לבסוף עמדתי לפני הפריץ מרתת כולי ומתפחד. והנה, כל הרעש היה מפני ששכחתי לתפור תְּלִי באדרת. תפרתי התלי וחזרתי לי שוב הביתה. הולך אני בחזרה דרך אותו המקום שטמנתי שם השק ושעשיתי לי שם סימן. באתי לאותו מקום, והשק איננו.

הרבה הייתי מהרהר בדבר. לבסוף הבנתי שאין זה אלא מתחבולותיו של הכביכול: הוא אינו סובל, אינו רוצה, שמי שהוא בכלל „אתה בחרתנו״ יהא גונב חולדות אצל הפריץ.

אז כעסתי ובאתי לידי הסכם: אם כן, למה זה אנכי. איני רוצה להיות בכלל „אתה בחרתנו״. תיכף, כשראתני הזקנה שלי נכנס לבית, אמרה: — ביריל,

טול ידיך ושב לאכול! — ואני, להכעיס, ישבתי לאכול בלי נטילת ידים. אכלתי לשבעה ולא ברכתי ברכת המזון, לא התפללתי מעריב, לא קראתי שמע קודם השינה. למחר לא התפללתי גם כן. באו ימות הסליחות – לא הלכתי לסליחות. בראש השנה לא הלכתי לשמוע תקיעת שופר. אחת גמרתי: איני רוצה להיות בכלל „אתה בחרתנו".

אבל הנה בא יום הקדוש, יום סליחה ומחילה.

נתיישבתי בדעתי: עכשיו הרי מוכרח אני לסלוח לו, הואיל והוא בעצמו הרי הוא סלחן ומחלן. אלא שהעמדתי לי תנאי אחד: יש דברים שאין יום הכפורים מכפר, כגון עבירות שבין אדם לחברו או האומר אחטא ואשוב, וכדומה. ואני תנאי אחד אני מתנה, שימחול דוקא הכל. כך הסכמתי בדעתי: אם הוא ימחול הכל — אמחול אני לו, ובאם לאו — איני מוחל...

עכשיו יגיד לי רבי: האם לא צדקתי? —

לאחר ששמע הקדושת לוי טענות אלו נתיישב ופסק בזה הלשון:

— צדקת, צדקת. אל תזוז, ביריל, מהסכמתך אף זיז כל שהוא ואל תהא וותרן. אתה תזכה בדין! — — —

ומיד התחיל הרב להתפלל „כל נדרי".

13. „ויאמר ה' סלחתי כדבריך".

א. פעם אחת אמר הרב: – רבונו של עולם, אנו אין בנו כח לומר „ויאמר ה' סלחתי". אמור אתה „סלחתי", כי בנו אין כח לומר שום דבר. –

ב. פעם נכנס ר' לוי יצחק לבית הכנסת אחר „כל נדרי", הכה בכף להשתיק את העולם, וקרא: - רבותי, כל המביא דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם, ובכן „ויאמר ה' סלחתי כדבריך!" —

14. ביום הכפורים.

ספר חסיד ירא ה' שהיה אצל הרב מברדיטשוב בימים נוראים.

פעם אחת ביום כפור בשעת העבודה בתפלת מוסף באמרו „וכך היה מונה, אחת" נפל בדביקותו ארצה. לא חרדו על זה בידעם כי כן דרכו. אבל נשתהה הרבה מאד, והתחילו לעוררו. ראו כי כל הפעולות לחנם, כי הוא מת ממש. הביאו רופאים ועשו פעולות, ולא הועיל. בהכרח הגביהו אותו מהארץ והכניסוהו לחדרו והשכיבוהו. גמרו בבית מדרשו תפלת מוסף, ואחר כך מנחה, והתחילו להתפלל נעילה. פתאם קפץ הרב ורץ ברוב התלהבותו לתוך בית המדרש אל התיבה וצעק „ואחת", והתפלל הלאה כסדר.

15. מי הוא השליט בעולם.

בזמן מלחמותיו הגדולות של נפוליאון, הראשון ביום כפור קודם תפלת נעילה פנה אל המתפללים ואמר: נפוליאון קיסר צרפת מדמה שהוא השליט בכל העולם כלו, ואני, לוי יצחק מברדיטשוב, אומר: — יתגדל ויתקדש שמיה רבא! —

16. תפלת נעילה.

פעם ביום הכפורים, יום ענן וחשוך היה, בין מנחה ונעילה היתה לעולם

השראת רוח עצובה: במשך השנה שעברה היו כמה מגפות, שריפות וגזירות רעות. השעה היתה מאוחרת ולא נגשו להתפלל נעילה. פנה הרב אל החזן:

— מדוע אינך מתפלל נעילה? —

— רבי, לא די לי לומר „הנני העני ממעש". מתירא אני ליגש כשליח צבור. —

— התפלל נעילה! —

— לא, רבי! איני כדאי להיות שליח צבור.—

— אם כן, — פתח הרב, — אתפלל אני. אעשה עמך, רבש"ע, חליפין: אתן לך חטאים עונות ופשעים ואתה תתן סליחה ומחילה וכפרה. וסבור אתה שאעשה עמך חליפין שוה בשוה? טעית. רוצה אני שעוד תתן תוספת משלך: בני חיי ומזוני.

מה משמע בנים? — בנים שעוסקין בתורה ובמצוות, אבן רחמן!
מה משמע חיים? — חי חי יודוך ה', אב רחמן, חי חי ישבחוך!
מה משמע מזוני? — ואכלת ושבעת וברכת את ה', אב רחמן!
ויודע אתה מה הוא יהוסי אב רחמן?

כל הגוים — הכשדים, הבבלים, הפרסיים — אומרים שאלהיהם הוא גם כן אלהים, — אבל אני, לוי יצחק, אומר: יתגדל ויתקדש שמיה רבא... —

17. הקדושת לוי הרויח בעסק של סרסרות ונתן הריוח במתנה לכלל ישראל.

פעם במוצאי יום הכפורים לא הלכו העולם לבתיהם מבית הכנסת, מחמת שהרב הקדושת לוי נשאר בבית הכנסת. תיכף אחר התפלה שכב לו על הספסל, ושלח להביא את הסרסור היותר גדול שבעיר, שהוא בקי בכל המסחרים. הלכו והביאו אליו הסרסור היותר חשוב.

— ליבש, — פנה אליו הרב: — בקי אתה בסרסרות? —

— ודאי יודע אני טיבו של ענין זה.—

— ועסק גדול הבאת מימיך לידי גמר? —

— ודאי, רבי. כמה עסקים גדולים נגמרו על ידי. —

— אם כן, רוצה אני שתהא אתה המתווך בענין סרסרות גדולה שעשיתי. גמרתי היום עסק עם הכביכול, עסק של חליפין בינו ובין ישראל: נתתי לו חטאים עונות ופשעים בחליפין על סליחה מחילה וכפרה. כמה מגיע לי לדעתך שכר סרסרות? —

החזיר הסרסור: — באמת, רבי. מעולם לא היה לי עסק בכגון דא, ואיני יודע טיבו ושוויו.—

— אם כן, — אמר הקדושת לוי — פוסק אני בעצמי ותובע בעד עבודתי: בני חיי ומזוני. מה? מסכים אתה על סרסרות זו? —

— ודאי יש ויש להסכים על כך. —

— נו, רבש"ע — קרא הרב — ואני נותן סרסרותי זו במתנה לכלל ישראל.— אחר כך הלכו העולם לבתיהם.

18. יום הכפורים בברודי.

פעם בעשרת ימי התשובה שלח המגיד הגדול להקדושת לוי ואמר לו:
— סע לברודי להתפלל! —

בא לברודי. בערב יום הכפורים ראהו הרב אפרים זלמן מרגליות. נתן לו שלום, ואמר: — אני מבקש מכבודו שיבוא אלי אל הסעודה. — הלך אליו אל הסעודה. אחר כך אמר לו ר׳ אפרים זלמן שוב: — מבקש אני מכבודו שיבוא גם לסעודה המפסקת. —

אבל הקדושת לוי נתישב ולא הלך אליו לסעודה המפסקת. סעד באכסניה, לבש הטלית והקיטל, שלשל הטלית על ראשו ועמד לו בבית הכנסת לפני התיבה. בא העולם לבית הכנסת, אבל כל אדם היה עסוק בשלו ולא השגיח ביהודי שעומד לפני התיבה מעוטף בטליתו. הגיע זמן „כל נדרי״. הרגישו כלם באותו אדם שעומד לפני התיבה עטוף בטליתו ופניו לא יראו. שלחו לשמש שיגיד לו שילך מלפני התיבה. הלך השמש, אבל בשעת הליכתו נפלה עליו אימה ופחד וחזר. שלחו לגבאי — נפלה עליו גם כן אימה ופחד. נמנו וגמרו שהשמש יכה על הבימה ויכריז: — התפללו „כל נדרי״! — ומסתמא ילך לו אותו אדם מלפני התיבה ויפנה מקום לשליח צבור. עשו כך. אבל המעוטף בטליתו לא עזב מקומו, והתחיל אומר „כל נדרי״. אחר כך התפלל גם מעריב, אמר ד׳ מזמורי תהלים ושיר היחוד. לבסוף התחיל אומר תהלים. גמר — ועדיין אינם יודעים מי הוא. והעולם היו מהרהרין בתשובה. אחר אמירת תהלים הלכו להם איש למקומו: זה שכב וזה הלך הביתה, והוא עומד ועומד. בשחרית ראו: הוא עומד. לא זז ממקומו. התפלל שחרית. התפלל מוסף, מנחה ונעילה. התפלל גם מעריב, ואין העולם מרגיש בו מי הוא, כי היה מעוטף כל הזמן בטליתו. לבסוף הסיר הטלית. הכירו ר׳ אפרים זלמן: הרי זה אורחו. התחילו העולם מבקשים להכניס אורח זה, אבל ר׳ אפרים זלמן לא הניחו ולקחהו לביתו. אחר הבדלה התחיל צועק: — אוי, אוי, לבי דולק! — נתנו לו מיני מתיקה, כדי להשתיק הדליקה, והוא באחת: — לבי דולק! — אמרו שצריך לקרא לרופא, אבל הוא הרגיע את את רוחם ואמר: — אין צורך. — בקש: — תנו לי מסכת סכה. — היה יושב כל הלילה ולומד. בבקר השכם נכנס אליו ר׳ אפרים זלמן לבקרו: — מה שלומך? — החזיר: — ברוך השם, נתקרר לבי! —

עוד נשאר לו שמונה דפין לסיום מסכת סכה.

19. בפסח.

בשעת ישיבתו אל הסדרים של לילות פסח באמירתו „מצה זו״ היה נגרר תחת השלחן ומהפך הסדר והקערות והמצות, ועד שוב רוחו אליו כבר היה מוכן לו שלחן חדש ומצות וכוסות וקיטל אחר, והיה מתלבש בו ואומר „מצה זו״ במין טעימה מיוחדת, כמו מי שמחיה עצמו באיזה דבר, בלשון: „אַ, אַ, מצה זו״.

פעם אחת היה אצל ר׳ ברוך ממזיבוז, ור׳ ברוך היה אסטניס וקפדן. אמר לו הרב מברדיטשוב: — ר׳ ברוך לִבָּתִי, אני רוצה לישב אל השלחן מעבר השני כנגדו, כדי שלא אהיה על מעלתו לטורח בתנועותי. — ולר׳ ברוך היה

הנאה מהצעתו זו, כי הוא בעצמו לא רצה להגיד לו זאת. סדרו השלחן ברוחב ולא באורך, כדי שיהא הרב מברדיטשוב יושב בקצה האחרון, ור׳ ברוך ברוחב האחד והרב מברדיטשוב ברוחב השני, זה כנגד זה. אולם כשברכו ברכת המוציא נתלהב הרב מברדיטשוב וקפץ על השלחן וממילא בלבל ושיבר הכוסות והצלוחיות שעל השלחן.

20. הרב ותענית.

פעם אחת ספר הרב מניסכיז, שהרב מברדיטשוב לא היה מחשיב סיגופי תעניות והיה אומר שזהו מצד הסתת היצר להחליש המוח למנעו מעבודת השם יתברך. ואמר משל על זה: לשנים שנלחמו. נתחכם אחד ואמר: אם אכה את השני באחד מאבריו הלא על ידי זה לא אפסיד בו אלא אבר אחד. מוטב שאפגענו במוחו, ועל ידי זה ממילא אנצח כל גופו.

כן לפרקים היצר מיעץ להתענות, בכדי להחליש את מוח האדם, וממילא ירוץ אחריו.

21. הקדושת לוי מלמד זכות על אדם מישראל.

פעם בתשעה באב היה מהלך הקדושת לוי ברחוב. ראה והנה שואב מים אחד עושה עבודתו ואוכל בשעת מעשה.

נגש אליו ואמר לו:

— ודאי שכחת, בני, כי תענית היום? —

אמר לו: — לאו! —

— אם כן, ודאי שכחת שהיום תשעה באב? —

החזיר: — לאו! —

— אם כן, ודאי יש לך חולשת הלב, וקשה עליך להתענות? —

החזיר שוב: — לאו! —

תלה הרב עיניו לשמים ואמר: — רבש״ע, ראה עד היכן מגיעה אהבת אמת של עמך ישראל: אף על פי שעובר אדם מישראל עבירה, מכל מקום אינו רוצה לשקר! —

22. תפילין דמרא עלמא.

פעם אחת בהמלצתו הטובה בעד ישראל, כדרכו בקדש, אמר בזה הלשון: —רבונו של עולם, מוכרח אתה למחול עונותיהם של ישראל. אם תשא חטאתם, הרי טוב. ואם לאו, חס ושלום, אגלה הסוד שאתה לבוש כביכול תפילין פסולין, על פי מה שנמצא בגמרא: מנין שהקב״ה מניח תפילין, שנאמר נשבע ה׳ בימינו ובזרוע עזו. ובתפילין דמרא עלמא מה כתיב בהו? — מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ואם לא תמחול עונותיהם ח״ו לא יהיו נקראים גוי אחד, ואם כן כביכול מניח תפילין שאינן כשרים. —

23. אהבתו של יהודי למקום.

פעם בבקר בעת תפלת שחרית ראה הקדושת לוי בעל עגלה יהודי

לבוש טלית ותפילין עומד בתפלה ומושח בשעת מעשה אופני העגלה בזפת. נתמלא שמחה וקרא: — רבונו של עולם, ראה כמה גדולה אהבתו של היהודי אליך: אפילו בשעת משיחת האופנים אינו מסיח דעת ממך. —

24. תפלה צריכה כוונה.

פעם אחת, אחר תפלת שמונה עשרה, נגש הרב אל אחדים מהבעלי־בתים ונתן להם שלום: — שלום עליכם! שלום עליכם! — תמהו האנשים על הדבר הזה והיה לזרא בעיניהם. אמר להם: — מה זה תתפלאו? הלא בעמדכם בתפלה חשבתם על דבר עסקיכם. אתה היית בעיר פלונית, ואתה — בעיר פלונית. לכן כאשר גמרתם את השמונה עשרה הלא באתם מנסיעתכם, והנני נותן לכם שלום.—

25. הקב"ה מבין כל רמיזה.

פעם אחת לן ר' לוי יצחק בדרך במלון, ולא היה שום אדם מכירו שהוא הרב מברדיטשוב. לנו שם הרבה סוחרים שנסעו לאיזה יריד. בבקר השכם רצו להתפלל ולא היה שם במלון אלא זוג אחד של תפילין. לבש כל אחד התפילין והתפלל במהירות, וחטפו אחד מחברו וחברו מחברו, כי היו נחפזים ליריד. אחר שסיימו את התפלה קרא הרב לשני אברכים: — בבקשה מכם, גשו לכאן, יש לי לשאל מכם דבר. — נגשו אליו ורצו לשמוע מה בפיו, והוא ממלמל: — מַא, מַא, מַא, וור, וור, וור,— וכיוצא. הם צועקים אליו לברר להם מה בפיו, והוא באחד מן הלשונות האלה. חשבו כי א"ש משוגע לפניהם. לבסוף אמר להם: — אין אתם מבינים לשון זה? הלא בלשון מעין זה אמרתם כל התפלה לפני הבורא כל עולמים, ברוך הוא, בלי חיתוך אותיות כלל! — השיבו לו האברכים: — ראה כבודו תינוק המונח בעריסתו שאין לו עוד חיתוך הדיבור של אותיות, אלא הוא עושה קול הברה בפה, מא, בא, וכיוצא? אם יגשו אל התינוק כל החכמים והנבונים לא ידעו מה הוא מבקש, אבל כשיגשו אליו אביו או אמו מיד יבינו למה ירמזו תנועותיו, שהוא מבקש מים או חלב, וכיוצא. הנה אנחנו בנים למקום, והוא, אבינו, מבין כל רמיזותינו אפילו רק בקול הברה שלנו. —

התחיל הרב לרקוד ולשמוח בהמלצה טובה זו, ובימים הנוראים שאחר זה הגיד כדברים האלה בשעת טענותיו עבור כלל ישראל.

26. מה בין אלו לאלו.

הרב מניסכיז היה נשוי את נכדתו של הרב מברדיטשוב והיה אוכל אצל חותנו ארבע שנים מזונות. פעם אחת היה מביט הרב מניזכיז אחר הרב מברדיטשוב כשעמד בחצות, והנה העיר את משרתו ולקח יין שרוף בידו והלך לבית המרחץ, שהיו ישנים שם כל האורחים שלא היה להם אכסניה. בא אצל איש יהודי והעירו ואמר: — שתה נא מעט יי"ש! — נתרצה היהודי. אבל כשנזכר שאין לו מים לנטילת ידים ומקום לברך, סרב ולא רצה לשתות. מצא הרב מצד אחר נכרי. העירו, ותיכף שתה הנכרי היי"ש במקומו, מבלי שיברך ליוצר, ברוך הוא.

חזר הרב בשמחה עצומה לביתו וטען בהתלהבות ואמר: — **רבונו של עולם**, ראה מה בין אלו לאלו. —

27. הרב תובע רשעים לתשובה.

פעם אחת פגע באדם רשע אחד, שהיה גבר אלים ותקיף ושופט **העיר**. תפסהו בבגדו ואמר לו: — חזור בך, ובזה יהיה לי קנאה גדולה בך, כי מאחר שאתה בעל עבירה גדול, אם תעשה תשובה **אז** יתהפכו כל זדונותיך לזכיות ויהיו לך זכיות יותר ממני. —

VII
ר' פנחס מקוריץ

ר׳ פנחס מקוריץ.

ר׳ פנחס בר׳ אברהם שפירא נולד בשקלוב. מסבת בלבול עקר אביו עם בני ביתו לגליל ווליניא והתישב בעיירה מירופולי. שם נתודע ר׳ פנחס להבעש״ט ונתקשר בו. אחר כך העתיק ר׳ פנחס מושבו לקוריץ. לאחר זמן עבר מקוריץ ונשתקע באוסטרהא. כאן חי יותר מעשרים שנה. עיקר עבודתו היתה, לכאורה, המלמדות, שכן היו מכנים לו החסידים: „המלמד השחור״.

ר׳ פנחס נפטר י׳ אלול תקנ״א בשיפיטובקה, בדרכו לארץ ישראל.

בני דורו היו מחשיבים אותו הרבה והם מביאים בשמו כמה דברי תורה, כגון בעל ס׳ בני יששכר ובעל ס׳ וצוה הכהן, ועוד. בידי בניו היה נמצא בכ״י קובץ של דברי תורה שלו, וקבלה היתה אצלם שלא להוציא כתביו לאור. בסוף הס׳ ליקוטי רב האי גאון עם פי׳ נר ישראל מאת ר׳ ישראל מ״מ דק״ק קאזיניץ נדפסו „ליקוטים מהרב ר׳ פנחס מקאריץ״. ליקוטים אלו כוללים ק״ל סעיפים קטנים של פתגמים ותורות ועוד, ששמע המלקט מפי ר׳ פנחס ותלמידו ר׳ רפאל. גם נתפרסם בדפוס ס׳ „מדרש פנחס״, הכולל פתגמים וענינים שונים המיוחסים לר׳ פנחס.

מספרים שר׳ פנחס נעשה „צדיק״ מתוך עיונו בס׳ מורה נבוכים. ואף על פי שהוא גופו לא נענש על כך, שהתעסק הרבה בדברי פילוסופיא, הנה נענש בבניו, שלא היתה להם אמונת חכמים.

שוב אנו שומעים: כשספר בנו של ר׳ פנחס לאביו שהשאיל לאיש אחד את הספר מורה נבוכים, גער בו ר׳ פנחס ואמר: „ספרי הרמב״ם כשהם בבית הם מכניסים יראת שמים בלבב האדם״ (מדרש פנחס).

שמו של ר׳ פנחס קשור הרבה בשם בנו ר׳ משה, שהיה אב״ד ובעל בית דפוס בסלאוויטה, ובשם בניו של ר׳ משה — ר׳ שמואל אבא ור׳ פנחס, שהמשיכו מלאכת הדפוס בסלאוויטה עד שלא באה עליהם צרה גדולה של בלבול.

ר' משה היה מושלם בכמה מעלות. הוא היה גם בעל נגינה. מספרים שר' פנחס היה אומר: „כשמשה שלי מנגן באות הצפרים ממרחק ארבעים פרסה לשמוע קול נגינתו". הוא היה גם כן אומן יד מופלא. אבל לא היה מתחלה מוצלח בפרנסתו. אחר כמה עסקים שלא הצליחו נעשה סופר סת"ם. אחר כך נתישב בדעתו ונעשה מדפיס בישראל. דפוסן של האותיות לבית דפוסו היה עושה בידי עצמו. בבית הדפוס הצליח הרבה ונעשה עשיר גדול. הוא הדפיס ש"ס בבלי שתי פעמים (תקס"ח — תקע"ג, תקע"ז — תקפ"ב).

לאחר זמן מסר הנהגת בית הדפוס בידי בניו, והם התחילו להדפיס הש"ס בפעם השלישית (בשנת תקצ"ה). אבל הוכרחו להפסיק ההדפסה באמצע, במס' פסחים, מחמת הבלבול שנתעורר עליהם.

על ענין הבלבול מספרים כך:

בבית הכנסת של ר' משה, שהיה נקרא בשם קלויז של רבינוביטש, תלה עצמו כורך ספרים, פועל בבית הדפוס. הכורך היה שכור מפורסם, והקונדיסים היה דרכם להתקלם בו ולהלקותו כשהיה עומד בשכרותו. הלך יהודי אחד מסלאוויטה, שמשון שמו, וכתב מסירה על המדפיסים, האחים שפירא. התכן של המלשינות היה, שר' שמואל אבא ור' פנחס היו מדפיסים דברים אסורים מטעם הממשלה, ומחמת שהיו חוששין לאליעזר, כך היה שמו של הכורך, שמא ילך וילשין עליהם לפיכך דנוהו בתליה. הענין נמסר מאת הממשלה לחקירה ודרישה. בא הנסיך וואסילצ'יקוב מקיוב (מי שהיה אחר כך גינירל=גובירנטור) לעשות חקירה ודרישה. נתפחדו מאד שמא יוציא הלז דבר מקולקל מתחת ידו, נמלכו והלכו ושחדוהו בסכום של אלף וחמש מאות רובל. נטל וואסילצ'יקוב הממון ומסרו לראש שלו. ענין השוחד היה כל החומר להאשמתם. לבסוף נאסרו ונשתלחו לקיוב. שם יצא גזר דינם שיעבירום דרך שורה של תיילים מלקים [1]) שיקבלו אלף ות"ק מלקות, ואחר כך ישתלחו לסיביריא.

מעונש זה יצאו האחים האומללים בריסוק אברי גופותיהם. מספרים על גודל הרחמנות שנגעה אפילו בלב הַקְצָּפִּים עד שהיו שוחטים כבשים ומפשיטים עורותיהם כדי לחמם בהם את הגופות של היהודים האומללים.

מקיוב נשתלחו לסביריא דרך מוסקבה. מחמת חלישותם נשתיירו במוסקבה, שלא היה בכחם להמשיך דרכם. כאן היו כמה שנים עד שעלה אלכסנדר למלוכה, ובכח המניפסט שלו הותר להם לחזור למקומם, לסלאוויטה.

---

[1]) Сквозь строй

מספרים, שאשתו של ר׳ פנחס באה אליו למוסקבה לראות שלומו. כשבאה אליו בערב שבת בין השמשות וראתהו נפלה ומתה. אף על פי שכבר הבריא קצת באותו זמן, מכל מקום פיו נתעקם מחמת הכאב שהיה סובל מן המלקות וגופו נעשה כחוש כל כך עד שהיו בולטים לחוץ בני מעיו.

בעולם היו אומרים שפגעה בהם, בבני שפירא, קללת הגאון ר׳ עקיבא איגר: ר׳ עקיבא ובנו ר׳ שלמה, הרב בקאליש, זיכו את מדפיסי ווילנה בהדפסת הש״ס ואסרו הדפסתו על המדפיסים מסלאוויטה. אמרו הרב מסלאוויטה ובניו, כי ר׳ שלמה קבל שוחד מאת מדפיסי ווילנה ועל כן הטה את לב אביו לעמוד לימינם. הדברים הגיעו אל הגאון ר׳ עקיבא, ואמר: — עלבוני מחול להם, אבל עלבון התורה אין בידי למחול. —

נכוו בגחלתו:

כשחזרו האחים לסלאוויטה היה ר׳ שמואל אבא נוסע בעיירות בתור צדיק, ונפטר בעיר טיפליק (פלך פודוליא).

ור׳ פנחס נפטר בסלאוויטה י״ד תמוז תרל״ב.

בני בניו של שמשון מספרים המעשה של המסירה כך:

אצל ״הרבינוביטשים״—כך היו קורין לבני ביתו של ר׳ משה שפירא— היה עובד בבית הדפוס כורך ספרים, אליעזר. אשתו היתה משרתת בביתם. הבעל היה שותה שכור והיה מכה את אשתו. היתה האשה קובלת עליו לפני בעליה, והם היו מוכיחים אותו פעם בפעם. לבסוף נתפקעה סבלנותם וסילקוהו לאליעזר מעבודתו אצלם. היה מוסיף להכות אשתו, כי היה שופך עליה כל חמתו, שהרי היא גרמה לו להיות נפטר מעבודתו.

פעם בא אליעזר כשהוא שכור לבית הכנסת. הלקוהו צעירי החסידים בסנדליהם עד שיצאה נשמתו. נתפחדו ותלאוהו.

היו שם בסלאוויטה שלשה אנשים שהיו מתענינים במיתתו של אליעזר: הכומר הקתולי,— שהיה אליעזר כורך לו ספריו ומצוי אצלו לפרקים. לפניו היה קובל שאין לו פרנסה ושרודפים אותו. היה הכומר תמה, כשלא היה רואה היהודי שלו, והתחיל חוקר ודורש אחריו. נודע לו הענין.

השני היה הסופר של האסיסור, שהיה משומד. היה מחזר משומד

זה על בתי החסידים ותובע שיתנו לו דמי שתיקה. אבל הם משטשו כבר את הענין אצל מי שגבוה ממנו, ולפיכך היו פוטרים אותו בלגלוג.

ערכו שני אלה — הכומר והמשומד — דילטוריא ישר על שמו של ניקולאי: יש כת של חסידים בסלאוויטה והרבינוביטשים הם הרביים שלהם, והם דנים דיני נפשות, והכורך אליעזר נתלה על פי גזר דינם.

ואל חתימת שני המוסרים הללו נטפל השלישי: שמשון פינקילמאן. אביו של שמשון, דוד טיביל, היה אדם עשיר ובר אוריין, אלא שהיה מתנגד. בינו ובין החסידים היו קטטות וחיכוכים. לאחר זמן ירד שמשון מנכסיו, והיה סובל מחסור עם בני ביתו המרובים. לו היו י״ב בנים, ואחדים מהם היו כבר נשואים והיו סמוכים עם בניהם על שלחנו. מכר מחמת דחקו את בתיו לר׳ משה בעד אלף אדומים. שמח האיש, כי היה סבור שכבר יהיה בידו סכום גדול. מה עשו בני ביתו של הרב למתנגד זה? הלכו והכניסו הממון אל גנזי הדוכס על חשבון סילוק חובו של שמשון, שהיה חייב לדוכס. יצא שנפטר שמשון מנחלתו, וגם המעות לא היו בידו. היה הולך ומתרעם ומתרים כנגד בית הרב. אבל הללו עדיין לא נתקררה דעתם במעשה זה, עד שהלכה בתו של הרב, טריינה, והוציאתהו לשמשון מחזקת הפוסיסיא שלו.

מרוב כעסו והתמרמרותו הלך הלז וחתם גם הוא על המלשינות של הכומר והמשומד.

א. דברי אגדה.

1. ר׳ פנחס, אביו ר׳ אברהם והבעש״ט.

[שמעתי מהרב דקהלתנו]

פעם אחת הלך ר׳ פנחס מקוריץ עם הרב דק״ק רובנו לפדיון שבויים, שהיה אחד קרוב לשניהם נתפס בתפיסה. אמר ר׳ פנחס להרב הנ״ל:— שמעתי שהבעש״ט שובת בק״ק קאמינקה. נסעה אליו, אפשר שיהיה תשועה ולא נצטרך לטלטל עצמנו בטלטולא דגברא. — נמנו וגמרו, ומהרו כדי למצוא אותו קודם שילך למקוה, כי אחר המקוה אי אפשר היה לדבר עמו שום דיבור. ואעפ״כ מצאו אותו שבא מן המקוה ולבוש בגדי שבת בבית המדרש. אמרו להם אנשיו: — הִתְרָאוּ, וידע בוודאי הצטרכות שלכם, אף שלא תספרו לו. — עשו כך, ובאו אל פתח בית המדרש. כשראה אותם נענע בידו שילכו.

אחר כך שמע ר׳ פנחס שבא אביו ר׳ אברהם אבא מעבר הנהר לק״ק מירופולי, כי היה ירא שמא ירצה ר׳ פנחס לשבות אצל הבעש״ט, ואצלו לא היה חשוב הבעש״ט כלל, ותמיד היה אומר לבנו:— מה אתה נוסע? — ירא היה ר׳ פנחס שמא הבעש״ט לא ינהג כבוד לפניו בדבור אחד, והוא בודאי יעיז לפניו, ויהיה לו צער ובושה ח״ו. הלך אצל אביו. שאל אותו אביו היכן ישבות. אמר ר׳ פנחס:— מה לי לילך אל הבעש״ט? אשבות בכאן ואדרוש כאן. — ובבקר, כשהתחיל הבעש״ט „הודו״ בא אביו לבית המדרש של קאמינקה ועמד אצל ארון הקדש. הבעש״ט היה מתפלל לפני התיבה. ר׳ אברהם היה מתפלל בקול רם. היה ירא ר׳ פנחס שמא ח״ו יבלבל את הבעש״ט וְיִגְעַר בו. והבעש״ט לא דיבר אליו מאומה עד אחר תפלת שחרית. היה שבת ראש חדש, והוצרכו להוציא שני ספרי תורה. לקח הבעש״ט ספר תורה אחד, והספר־תורה השני לקח אביו והלך אחר הבעש״ט אל השלחן. ראה הבעש״ט שהוא אוחז הספר־תורה וגער ואמר לאחר:— קח הספר־תורה מידו! — שתק ולא ענה אותו דבר. תמה ר׳ פנחס על זה.

אחר התפלה הלך ר׳ אברהם לעיר שמעבר הנהר אצל הפרנס־חדש, ואכל שם וישן מעט והלך לבית הכנסת לדרוש. ובעת שלש סעודות בא אל הבעש״ט. ולאנשי קאמינקה היה המנהג, כשהיה הבעש״ט אצלם היו מעמידים להם שלחן מן הצד, והאורחים יושבים עם הבעש״ט על השלחן שבבית. וכשראו אותו שבא קראו אותו אצלם, כי הכירו אותו שהוא ליטוואק ותקיף בדעתו, ונתיראו שמא יבלבל את הבעש״ט או יכנס בדבריו, וקראו אותו:— ר׳ אברהם, יבוא וישב

אתנו. — ונתנו לו צלוחית מי דבש. כשהתחיל הבעש״ט לאמר תורה, יצא ממקומו ועמד נגד הבעש״ט באמצע הבית והציץ בפניו. ירא ר׳ פנחס לומר לו שלא יביט בפני הבעש״ט, מחמת כיבוד אב. עמד נגד הבעש״ט. היה ר׳ פנחס בצער. כשפסק הבעש״ט לומר תורה חזר למקומו.

אחר כך הדליקו נרות ואכלו בשר. חזר הבעש״ט ואמר: — צריך אני לאמר עוד דבר אחד, ולא היה בדעתי לאמר אותו דבר, אלא מפני ששמעתי דבר זה בגן עדן בשמי.— והתחיל לאמר. ור׳ אברהם יצא פעם שנית ממקומו ועמד נגד הבעש״ט עד שגמר, וחזר למקומו. ברכו ברכת המזון והתפללו ערבית. אחר התפלה אמר ר׳ אברהם לר׳ פנחס: — הוא ולא אחר, הוא ולא אחר. — אמר ר׳ פנחס: — מה ראית בו? — אמר לו: — אתה סבור ששתקתי לו כשגער בשעת קריאת התורה? המתנתי רק עד הסוף. ואספר לך, בני, כי ראיתי בלילה הזה חלום, שנכנסתי לגן עדן, ובא שר התורה ואמר דבר תורה משמו של הבעש״ט. וכשנגערתי משנתי זכרתי היטב, ובאתי בשביל דבר זה לכאן. וכמו ששמעתי בחלום כן שמעתי מפיו הקדוש. —

2. דם המשומר.

פעם היה ר׳ פנחס מקוריץ אצל הבעש״ט. חלה. שלח הבעש״ט אחר הרופא שיבא להקיז לו דם. אמר לרופא: — אם תוכל לכוון בהקזה ראשונה להוציא דם ממקום שנחוץ — מוטב, ואם לאו, מוכן אני להניח אצבעי במקום ההקזה, כדי שיצא דמי במקום דמו, כי דמו יקר מאד, שהוא משומר עוד משֵשת ימי בראשית. —

3. ר׳ פנחס לא נשבע מעולם אפילו על אמת.

מעשה שספר הצדיק ר׳ ישראל מריזין [1]) בשעת סעודה אחת.

מפורסם לכל קדושת ארי דבי עילאה ר׳ ליב משפולה, הנקרא בפי כל הסבא משפולה[2]). הסבא נקרא בשם זה, מחמת שבזמן בואו לשפולה היתה העיר מלאה חוטאי ישראל, וכמעט שלא ידעו קרוא בסדור התפלה. והצדיק הקדוש קירב אותם לכנפי השכינה עד כי השיבם אל בוראם ונעשו כגרים שנתגיירו. לכן קראו לו סבא קדישא, מפני שזוהי בחינת הסבא אברהם אבינו עליו השלום, שהיה מכניס גרים תחת כנפי השכינה.

והנה בין המון החסידים שהיו מסתופפים בצלו צל הקדש היה לו חסיד אחד, מקורב גדול, שהיה אוהב אותו ביותר, ואותו חסיד לא היה לו בנים ר״ל, והיה מיצר יום יום לרבו הקדוש שיתפלל בעדו להשם יתברך שיברכהו בפרי בטן. והצדיק היה דוחה אותו בלך ושוב. פעם אמר לו הצדיק שיעשה סעודת ריעים לחסידים והם יברכו אותו, אולי תקוים ברכתם. עשה כן, ולא הועיל לו כלום.

פעם אחת בא אותו חסיד לשפולה, והסכים בדעתו כי לא ינוח ולא ישקוט מלצער לרבו בדבר הזה, אולי יגזור אומר ויקום לו. בא אל רבו הקדוש, והוא היה דבוק ברעיונותיו בדברים עליונים. דבר החסיד אל רבו:

---

[1]) נפטר בשנת תר״י בסאדגורה.

[2]) על הסבא משפולה ע׳ לקמן בפרק ר׳ נחמן מברסלב (בפתיחה).

— הושיעה נא, אדוני! יגזור נא רבי אומר שיהיה לי בן זכר. — ענה הרב: — הניחה לי עכשיו, כי הנני עסוק בענין אחד בכללות ישראל, ואין הזמן עתה לענין הפרט. — כששמע החסיד דברים אלו, אמר בלבו: בלי ספק עתה היא עת רצון, ולפיכך תקע רבינו עצמו לכללות ישראל. לא אזוז איפוא מכאן ואדבר אל מורי ואצער אותו עד שיגזר אומר שיהיה לי פרי בטן.

עשה כן, ולא הניח לו בשום אופן להעמיק באיזה דבר. הקדוש היה מתחנן לפניו: — הניחה לי, כי אחריתך תהיה מרה, חלילה. — והחסיד היה מתעקש, מבטחונו בטוב לבו של רבו הקדוש כי לא תהיה לו שום רעה חלילה על ידו.

חרה מאד להצדיק, ואמר: — אני נשבע לך כי לא יהיה לך בנים לעולם, תחת שהיית דוחק את השעה! —

אמר החסיד להרב הקדוש: — אם כן, רואה אני כי אין שרשי מדגל מחנהו הקדוש. יהיה שלום! אני אסע מכאן, ולא אבוא עוד הנה. —

נסע החסיד לביתו ברוב יגון ואנחה, כי ידע שדברי הרב הקדוש משפולה יעשו רושם בעליונים, וכמעט שנתיאש שיהיה לו עוד פרי בטן.

לימים נסע החסיד ליריד קוריץ. אחר המסחר בא לבית המדרש, ששם היה יושב ולומד הרב הצדיק המפורסם ר׳ פנחס. אז היה עדיין קודם התגלותו של הרב הקדוש. אמנם אותו חסיד היה בר שכל, וכשראה התנהגותו של הרב ר׳ פנחס הבין כי איש אלהים נורא הוא, בעל מדרגה גדולה, והיה מתחקה על שרשי התנהגות הרב וראה כי בעל רוח הקדש הוא. שאל החסיד על צרכי הרב ר׳ פנחס, מהיכן ימצא פרנסתו, אמרו לו: — עני גדול הוא, ולומד תורה מתוך הדחק, ולא נראה דחק כזה בכל העיר. — והימים היו ימי חדש ניסן, וימי חג הפסח ממשמשין ובאין. והרב הקדוש היה דואג מעט, ורק נאנח היה מיראתו לביטול תורה, שלא יהא לו ח״ו בעבור זה, שאין לו כלום להוצאות החג הקדוש. דברים אלו הגיעו לאזני החסיד הגביר. אמר החסיד אל לבו: עכשיו הגיעה השעה שישלחו לי מן השמים ישועה עם זכות המצוה יחדיו. הלך לו לבית הרב ר׳ פנחס, ושאל לאשת הרב אם יש לה להוצאות הפסח. ענתה: — לאו, אפילו פרוטה אחת אין לי. — נתן לה החסיד על כל הדברים הנצרכים: על קמח שמירה ואפייתו, ועל בשר ועופות ויין, גם על נרות שעוה גדולים ויפים להדליק בליל הפסח נתן מעות, גם קנה שלחן וספסלים ומטה. וצוה להכין ליום טוב הקדוש בהרחבה כדרך הנגידים, כי הוא רוצה להתאכסן אצלם בחג. ובקש מאשת הרב כי תעלים הדבר מבעלה הצדיק עד ליל הפסח. עשתה כן.

והרב ר׳ פנחס היה מתפלא שאשתו הרבנית נותנת לו מנוחה ואינה מעציבה את רוחו בדבר הוצאות החג. אולם החריש ולא דבר כלום מאהבתו מאד לתורת ה׳, וביטול תורה היה קשה לו מאד, לכן לא שאל כלל מה יהיה בפסח.

בערב החג הלך הרב הצדיק למרחץ וטבל וחזר לבית המדרש ללמוד תורה והיה שם כל היום, והחסיד הגביר הכין יין טוב לארבע כוסות. גם הכין מלבושים נאים להרב ולכל בני ביתו.

בליל החג היה הרב הקדוש בבית המדרש והתפלל, ובאותה שעה היה החסיד בבית הרב והכין מצעות וערך סדר השלחן וכוסות, גם הדליק נרות הרבה, עד כי נתמלא הבית אורה ושמחה.

כשבא הרב הצדיק וראה ביתו במטות חדשות ושלחן כסא מנורה ואורה, נתמלא מאד שמחה ושאל: — מה זה? — השיבו לו, כי זה האורח תכין הכל לכבוד החג. גם המלבושים נתנה לו הרבנית ללבוש לכבוד החג.

נתן הרב הקדוש שלום להאורח היקר, ולא שאל אותו דבר. ספר הרב ביציאת מצרים בשמחה ובהתלהבות גדולה, כי על ידי ההרחבה שהיה לו בביתו נתעלה למדרגות גדולות עד לאין שיעור וערך. והחסיד ראה כל זאת והיה מבין תהלוכות צדיק יסוד עולם, כי כבר למד דברים כאלה אצל הרב הקדוש משפולה. התענג מאד מאד, והחריש ולא דבר כלום.

אחר שתי הכוסות הראשונות, בתוך הסעודה, אמר הרב הקדוש להאורח: — מה לך פה ומה שאלתך? —

אז ספר האורח להרב כל המוצאות אותו, שהיה מצוי תמיד תחת דגל מחנה הרב הקדוש משפולה, ושהוא חשוך בנים ר״ל, ושבקש מאתו לגזור אומר שיהיה לו בן, ושהיה לוחצהו בדברים בלי הרף, עד שנשבע הצדיק משפולה שלא יהיה לו בן עד עולם. — עכשיו מבקש אני ומתחנן לפני מורי ורבי לחתור חתירה להשיב שבועתו, שיזכני השם, ברוך הוא, ברוב רחמיו וחסדיו בזרע של קיימא. —

אמר לו הרב הקדוש בשמחה ובהרחבת הדעת: — **אם יש לי איזו זכות בשמים, נשבע אני** לך כי בשנה זו אשתך חובקת בן, —

כשנשבע הרב הקדוש מקוריץ שיהיה לו בן, נעשה רעש גדול בפמליא של מעלה: הסבא קדישא נשבע שלא יהיה לו בן, והקדוש מקוריץ נשבע שיהיה — מה יהיה בדינם? מי נדחה מפני מי? — — —

עשו פסק בבית דין של מעלה לעיין, ומי מהם שלא נשבע מעולם אפילו שבועה של אמת — שבועתו תהא קיימת. דרשו בספרן של צדיקים ומצאו, כי הצדיק ר׳ פנחס מקוריץ לא נשבע מימיו שום שבועה, אפילו על אמת. החליטו לקיים שבועתו.

וסיים הצדיק מריז׳ין מעשיה נפלאה זו:

— וראו נא, ראו, כי אין להתעקש נגד הצדיקים ונגד גזירתם: נכדו של אותו חסיד היה מי שהלשין למלכות על נכדיו של הרב הצדיק, הרבנים מסלאוויטה[1]), והיה מסור ועוכר ישראל. —

4. קשה להיות מדבר אמת.

י״ג שנים היה מתיגע ר׳ פנחס מקוריץ להתלמד שלא לשקר, ושוב היה מתיגע י״ג שנים אחרות להיות מדבר אמת. ואחר כל אלה היה אומר: — כשהייתי מתפלל והיו נושרות השנים מתוך הפה עדיין לא היה אמת.—

[1]) האחים ר׳ שמואל אבא ור׳ פנחס בני ר׳ משה שפירא, המדפיסים מסלאוויטה (ע׳ לעיל בפתיחה על מעשה זה).

5. על תפלתו של ר׳ פנחס.

ר׳ מיכל מזלוטשוב היה יושב בסוף ימיו ביאמפולי. היו שם בעיירה מחסידיו של ר׳ פנחס שהיו נוסעים אל רבם. פעם נכנס אחד מחסידיו של ר׳ פנחס אל ר׳ מיכל ליקח ממנו ברכת הפרידה קודם נסיעתו אל רבו. אמר לו ר׳ מיכל:–פרוס בגיני בשלומו של ר׳ פנחס ושאל אותו מה מעשה הוא שזה מזמן רב איני רואה התפלות שלו. —

בא החסיד אל ר׳ פנחס ומסר לו דברי ר׳ מיכל. חייך ר׳ פנחס ואמר: — מהיכן לו לראות התפלות שלי, שאני מעלה אותן למקום שהוא למעלה ממלאכים ושרפים? —

חזר החסיד הביתה ומסר לר׳ מיכל הדיבורים של ר׳ פנחס. נתבלבל מאד ר׳ מיכל מתשובה זו והיה רץ והולך בחדר אילך ואילך ותמה: — איך אפשר שיהא צדיק אומר כדברים אלו על עצמו! — תיך כדי דיבור ראה ספר „עשרה מאמרות" מונח על השלחן. פתח הספר והנה מאמר זה נגד עיניו: „ויעמד פנחס ויפלל, — שהעלים והסתיר תפלתו למעלה ממלאכים ושרפים".

מיד נחה דעתו של ר׳ מיכל ואמר:

— במקום שהיה אחד אפשר שיהיה גם השני. —

6. מוטב ללמוד מלהתענות.

שני אחים היו נוסעים אל ר׳ פנחס מקוריץ. היה להם אב זקן ומת. היה בא אליהם בחלום שימירו דתם, חס ושלום. באו האחים לפני הצדיק בבכיה גדולה, והצדיק לא היה יודע מה לעשות. התחיל להתענות, והתענה ארבעים תעניתים, עד שהודיעו אותו מן השמים שאביהם היה בנידוי ומת בנידוי ומפני זאת בא אליהם להסית אותם, לכן יתירו לו את נידויו וישקוט מזה. וכן היה: התירו לו ולא בא עוד.

אחר כך בא ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה אל ר׳ פנחס. רצה ר׳ פנחס להתפאר לפניו, ושאל אותו:— מה היה כבודו עושה אילו אירע לו מעשה כזה?— וספר לו המעשה. אמר לו ר׳ יעקב שמשון: — הלא מפורש הוא בירושלמי, מת בנידוי בא בחלום אל בניו שימירו דתם, חס ושלום. —

בכה ר׳ פנחס ואמר: — ווי, ווי, למה צריכין להתענות? הלא מוטב ללמוד ולא להתענות! —

ויש אומרים שכך אמר ר׳ פנחס לר׳ יעקב שמשון: — החילוק שבינינו הוא רק בזה, שכ"ת לקח זאת מהירושלמי, ואני לקחתי זאת מאותו מקום עצמו שלקח הירושלמי משם. —

7. דין תורה.

ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה היה מקודם רב בסלאוויטה. בא לשם להשתקע ר׳ פנחס מקוריץ, שהיה רבו. אמר ר׳ יעקב שמשון: — על פי דין

איני יכול להיות כאן מרא דאתרא, שהרי אהיה מורה בפני רבי. — עקר משם לשיפיטובקה. כעס הדוכס על כך וגרש את ר׳ פנחס. עבר ר׳ פנחס לאוסטרהא.

והרב משיפיטובקה היה מקורב אל ר׳ פנחס. כשבא אל רבו לא הניחו ר׳ פנחס ליכנס לביתו. הביא ר׳ יעקב שמשון את הסבא משפולה לאוסטרהא כדי להשלים ביניהם.

ר׳ פנחס טען: — בשביל ר׳ יעקב שמשון שעקר מסלאוויטה גרשני הדוכס. —

ור׳ יעקב שמשון טען, שבדין עשה מה שעשה. סרב ר׳ פנחס ועמד ברוגזו. לבסוף באו לידי פשרה: ר׳ יעקב שמשון ילך לארץ ישראל והוא, ר׳ פנחס, יוכל אז לחזור לסלאוויטה.

השלימו.

ר׳ יעקב שמשון הלך לארץ ישראל, אבל ר׳ פנחס נשאר על מקומו באוסטרהא.

8. פטירתו של ר׳ פנחס.

היה מעשה, שהגאון הקדוש ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה, כשהיה בארץ הקדושה, ראה בדמיונו השכינה בדמות אשה בוכה ומצטערת על בעל נעוריה, שהיה לה בעל ומת. הקיץ משנתו ואמר לחבירו: — אין בעולם כעת מי שיהיה בעלה דמטרוניתא אלא הקדוש ר׳ פנחס מקוריץ, ובודאי נסתלק בלילה ההוא. — קרע ובירך ובכה הרבה בכיות, שהיה רבו.

לאחר זמן נודע שנתאמתו דברים אלו מכוון באותו לילה.

ב. אגרת

ששלח ר׳ פנחס מקוריץ אל ר׳ ישעיה מדינוויץ

ע״י הרב מסדילקוב.

ר׳ ישעיה מדינוויץ — חד מתלמידי המגיד ממזריץ — לא היה מנהל עם קדוש, רק היה דר לבדו במלון בכפר, ופרנסתו היתה ממכירת היי״ש. אבל צדקתו מלאה פני תבל, כי גם בעיני העמים והשׂרים היה איש גדול קדוש ונורא. היה ברוק ומנוסה, שהשדה אשר דרכו בה כפות רגלי הצדיק נתברכו הצמחים בריבוי גדול, ברכה והצלחה למעלה מן הטבע. לכן כל השׂרים אשר סביבותיו היו עושים כל מיני התאמצות שיסובבו כי כפות רגלי הצדיק ידרכו בשׂדותיהם.

פעם אחת בא שׂר אחד להמלון של ר׳ ישעיה, והוא היה עוסק באותה שעה בשפיכות נפשו לפני יוצרו, ועמד אצל הכותל מעוטף בטלית ותפלין. אמר השׂר: — צפרא טבא! — ולא ענהו כלל. חרה היטב להשׂר, ובקש ממנו יי״ש. ולא ענהו. נתקצף השׂר מאד.

עד שלקח הקנה שרפה והכה בכותל, ממש אצל אזנו. ולא נע ולא הזיז ראשו אפילו כחוט השערה. הבין השר שלא הרגיש כלל את קול ההכאה, והיה לפלא בעיניו, כי באמת אין זה כח אנושי. המתין השר עד סיום תפלתו. לאחר שסיים ר׳ ישעיה את תפלתו, אמר לו השר: – איך העזת פניך שלא להשיבני דבר? – החזיר: – השם אשר ברא אותי ואותך הוא יודע שלא ידעתי כלל מזה. – אמר לו השר: – ואיך לא יראת, שמא אהרגך בקנה שרפה שלי? – אמר: – השם הוא עד, שאני לא שמעתי שום קול. –

וענין האגרת ששלח אליו ר׳ פנחס הוא:

בעת שעסק הרב הקדוש ר׳ פנחס בעליית נשמה, ממש באותה שעה עסק גם כן הרב הקדוש ר׳ ישעיה בעליות נשמה, והרגיש בזה ר׳ פנחס והשיג שעליית נשמה של ר׳ ישעיה אינה עדיין בשלימות, כי לא הופשט עדיין מחיזוי דהאי עלמא מכל וכל. לכן נחסר בו מעט מהשגת אלהות שנצרך להשיג בעת ההפשטה, וכתב לו הגילוי בשליחות.

ומי שזיכך גופו ונפשו הטבעים ישיג בהירות הנסתרות שבמכתב זה.

וזה לשונו:

איש אלקים קדוש הוא, כל פעל ה׳ למענהו, כבוד אהובי ידיד ה׳ וידיד נפשי, הרב המופלא ומופלג, בוצינא קדישא, דחילא ופרישא, אור חוזר ומקיף, חילו באורייתא תקיף, כבוד קדושת שמו נודע בשערים מו״ה ישעיה נ״י.

נאום הגבר אשר עשתונותיו חתים ונכשלים, פחודים ונבהלים, מתוגת דאגת הזמנים, בלתי נאמנים, ונתעורר מתרדמת אולת הזמן להיות בכת המתעורר, בהתדבקות אלקי להתחבר, אהבת הבורא ית״ש לעורר.

בהשקפה ראשונה ראיתי לבטל הרגשת רעיוני, ולהתבונן בהרגש הפנימי בדמיוני, כי כן הענין בבוא השפע הנכבד על כח השכלי שאינו גופני, יתחזק הכח ההוא עד שיתבטל הרגש הגופני לגמרי ויתפשטו הצורות להיות נפרדים מחומריהן, ואז הוא בחוזק האפשרי לעלות בסולם השכל העיוני, לצייר המוחשין להשגת האמיתיות המשלימים עצמיות האנושי.

והן רעיוני על משכבי סליקו, בשעת ביטול ההרגשות באישון לילה ואפילה, ואז נתאחדו יחד צורות המופשטות עם צורתו דמר המופשטת ג״כ מן הגשמיות ברגע ההוא, ונסתכלתי בעיוני במה שהוא הרגיש בהקיץ ונפל במבוכה גדולה, ועדיין לא העלה ארוכה ומרפא ליישר המסלה, כי לא הגיע אליו הציור האמתי ולא היה בכחו להשיג עניני המושכלות לאמיתן, מפאת ההרגשות החיצוניות שלא בטלן לגמרי. ומפני שנפשו יקרה מאד בעיני, מתרפקת תמיד בחיבוק עבותות אהבתו וגודל אומץ חיבתו, לא אכחד מידידי מלגלות לו עסקי רז זה אשר נבוך בו.

הראשונה, מה שהקשה לשאול, מפני מה האדם מותר לישא בת אחיו ואסור באחות אביו, כי ראוי שתאסר האשה לינשא לדודה, כמו שאסור האיש ליקח דודתו. הטעם כי המשפיע תמיד למעלה מהמקבל השפע, ולזה מותר. אבל להיפך לא נשתנו סדרי בראשית ח״ו, ולכך אסור.

על השנית, מה שהוקשה לו למר על האמור לו במחזה ונפל לו בהקיץ מקרא זה: כלך יפה רעיתי ומום אין בך. הנה, אהובי ידיד נפשי, העולה על רוחו להאיר עיניך בחזיון הנפלא על שכבוד מע׳ היה חושב ומהרהר ליישב קושית הברטנורא בריש מס׳ שבת בהא דנקט התנא יציאות השבת ולא נקט הוצאות השבת. וסליקו רעיוני על משכבי לעלות בית אל הרמה ליישב ולתרץ דהתנא כיוון לרמז שם י״ה בתחלת מסכתא זו והיה חוקר ודורש ליתן טעם וסבה לזה. ועתה הראית לדעת כי ראה באספקלריא שאינה מאירה, כי ידוע שענין איסור הוצאה רומז לענין רב ונשא שלא לצאת כמעט רגע מרשות היחיד ומיוחד ב״ה לרשות הרבים הוא ס״א. והפוגם בזה הוא פוגם בשם הויה ב״ה וב״ש. ולכן התניא רומז י״ה בריש מכילתן, כי השם י״ה במלואו עולה כ״ו כמנין שם הויה ב״ה וב״ש. וזה מדייק במתני׳ יציאות השבת שתים שהן ארבע, כלומר בשתי אותיות אלו יש בו שם הויה במלואו, ויש להזהר בו מאד שלא לפגמו ח״ו. והנה מע׳ כ״ת התחיל להרהר בזה הענין, ובאמצעותו נטה דרך עקלתון לחשוב בדרך אחרת, ונשתבש בו. וזה מראה החזיון האמור למעלה: כלך יפה רעיתי, כלומר בדרך יפה ונאה הי׳ ההתחלה, אכן מום אין בך. מלת מו״ם עולה י״ה מל״א: כוונה זו אין בך. לכך נדחה מלהבין על בוריו ואמיתתו.

ועל השלישית, שהוקשה לו בקבלת עול מלכות שמים, הוא מפני שנעלם מעיני דמר סוד יחוד העליון ויחוד התחתון, ולכך נפל בכמה מבוכות, כמאמרי הזהר שכתב כמה פעמים לישנא מלכא ומטרוניתא, כי הוא ענין עמוק ונכבד מאד הרמוז בו, יסוד של עולם, ולא ניתן לכתוב בכתב מפורש, שלא לגלות רק ליחידי סגולה. ומפני תוקף גדולת אהבתו דמר הנשרש בלבי מיום דעתי אותו, שמתי הדברים בפי הרב מוכ״ז להגיד לו ענינו פא״פ אחר שיזדכך חומרו בטהרות וטבילות, כידוע ליודעי חן.

ויהי׳ בזה שלום מאדון השלום

מנאי אה׳ הדו״ש כ״ה

נאום פנחס מאוסטרהא.

ג. רעיונות ופתגמים.

1. מ„ליקוטים מהרב ר' פנחס מקוריץ".

א. מענין התשובה.
אין תשובה אלא תורה, לכל עבירות, כדכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם, כלומר אם נתחייב עולה ילמוד תורת עולה, אשם — ילמוד תורת אשם, מנחה — ילמוד תורת מנחה.

ב. בני אדם רוצים לשמוע דברי תורה והם רוצים לשמוע אפילו רזין דאורייתא, וזהו אין נכון. כי פחד לשמוע יותר מהראוי לו, ועל זה נאמר כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו'. על כן ראוי שקודם שישמע דברי תורה שיתחרט ויזדעזע שמא ח"ו הוא יותר מהראוי לו, ואז יהיה יראת חטאו קודמת לחכמתו.

ואמר: כשאני לומד זוהר ופוגע באיזה מקום, אני מתירא לדבר מחמת פחד. אך אני יושב ורואה בו ואיני מדבר.

ג. אמר: בדור הזה אין עוסקין בתורה כימים הראשונים, כי עתה נתפשט יראה גדולה בין העולם. ובימים הראשונים לא היה יראה כל כך, לפיכך היו עוסקים בתורה. יש קצת מקומות שלומדים, שם אין יראה.

ד. אמר: מאז, מאותה הפעם שהתחלתי לעבוד את הבורא לא רדפתי אחר שום דבר להשיג, רק מה שנתן לי הקב"ה בעצמו, כי יראתי מהשם יתברך.

ה. יש רשעים שהם כל כך פחותי המדרגה עד שאם מדברים מהם יש להם עליה ויש להם יותר כח להרע. אבל כשאין מדברים מהם כלל נופלים ממילא, ויש להם מפלה.

ו. אמר, שלא ילמדו שנים ביחד כתבי האר"י. והטעם כי הוא מן עולם האחדות, וצריך שיהא באחדות.

ז. אותם האנשים שהם קרובים לאמת יש אהבה ביניהם, כי הם מעולם האחדות, והם כלם כאחד.

ח. בשיר השירים אין יכולים להבין שום דבר, כי כתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים. והוא — כי כל התורה ממוצע בין עולם השפל לעולמות העליונים, ושיר השירים הוא ממוצע בין עולמות העליונים לאין סוף. לפיכך אין מבינים.

ועוד אמר בזה הלשון: כל הנביאים היו מעלין את העולם השפל לעולמות העליונים, ושיר השירים מעלה א"הן עולמות עליונים לאין סוף, ברוך הוא.

II. מדברים שבעל פה.

א. ממש הצלחה היא שבספרי יראים חשובה ענוה מדה טובה וגאוה מדה רעה. שהרי מה הייתי עושה אילו היה להפך: אם היה גאוה מדה טובה וענוה מדה רעה?

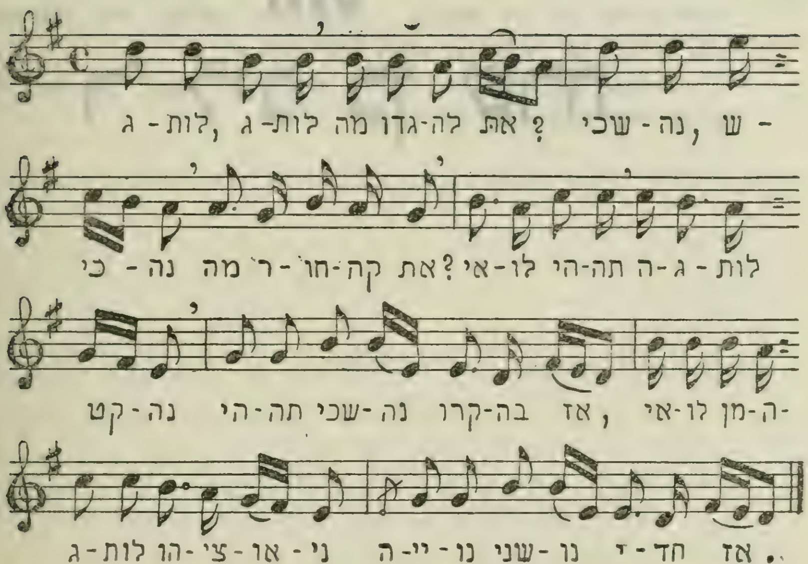
במה הייתי מתגאה אפילו רגע אחד בימי חיי? —

ב. אם יכניסוני לאחר פטירתי ישר לגן עדן יהיה זה מהצלחתם. אבל אם יעבירוני לגן עדן דרך הגיהנם — מרה תהיה אחריתם, לפי שלא אצא מתוך הגיהנם אם ישאר שם אפילו אחד מישראל.

ג. ר׳ פנחס צוה לבניו שלא ידורו בעיר היושבת על הַסְפָר, לפי ששם יש שליטה ליצר הרע משתי המדינות.

VIII

ר׳ לײב בן שרה

הניגון של השיר „גלות, גלות" (צד 295)

ר׳ ליב בן שרה.

ר׳ ליב בן יוסף, המכונה על שם אמו בשם ר׳ ליב בן שרה, הוא טיפוס מיוחד של קדוש עממי הנלחם מלחמת עמו עם האדירים והמלכים האכזריים המציקים ועושים רעות לישראל. מתוך ההמון המדוכא יוצא בשעת הצרות והחשכות גבור אגדי נפלא, שכל כחו נגד כחם הפיסי של הצוררים אינו אלא בעשיית מופתים ובמלחמה בכח הקדושה נגד כח הטומאה. גבורים קדושים מעין אלה עמדו להם לישראל כמה וכמה בימות החשך במקומות שונים של הגלות, אלא שהואיל ולא נקבעו בספרות נעלמו מתוך אגדות העם ברוב הימים [1].

וכך מספרות האגדות העממיות גם על ר׳ ליב בן שרה. צדיק הדור היה ומומחה גדול היה להתעסק בענינים שעיקרם הוא מעלמא דאיתכסיא ואינם גלויים וידועים לכל. יש גם תעודה הסטורית על מעשיו אלו: המגיד הגדול ממיזריטש נתן לו לר׳ ליב מכתב המלצה, שבו הוא מעיד עליו שהוא עוסק „במצוה רבה שאין למעלה ממנה, כאשר יפרש שיחתו באר היטב פה אל פה, דברים שאין להעלותן על הכתב".

לרגל ענינים אלו היה ר׳ ליב נוסע הרבה בתפוצות ישראל. בפולוניא, בוולינא, בפודוליא ועוד, והיה אורח מצוי בכל הירידים והאספות העממיות. בכל מקום בואו הוא עוזר לעניים וחלשים ונלחם עם השרים והתקיפים הרודפים לאחינו בני ישראל באכזריות. בפרט היתה לו מלחמה ארוכה וכבדה עם יוסף השני, קיסר אוסטריא, שהוציא גזרה להקים בתי ספר להשכלת היהודים בארצו, וברור היה שבתי ספר אלו עלולים להשכיחם תורתם ודתם. מלחמה זו בין יוסף השני ובין ר׳ ליב נמשכה כשבע שנים, וסופה היה שנפטרו שניהם מן העולם ביום אחד.

המעשיות על ר׳ ליב יש להן הבדל גדול משאר המעשיות על ראשוני החסידים, בני דורו, בעיקר טעמן: המעשיות על ר׳ ליב כל עיקרן הן סימן ליוצרן, ובהן מוטעם ומובלט ביחוד אופיה של העממיות, יוצרת המעשיות. אבל המעשיות על שאר החסידים הן סימן ליצורן, שבהן מוטעם ומובלט ביחוד אופים של הגבורים, הנושאים של האגדה.

גם מצד אחר עומד לו ר׳ ליב בן שרה בודד בתוך החבורה של

---

[1]) טיפוס מעין זה מוצאים אנו, למשל, אצל יהודי תימן: ראש פייטניהם ר׳ שלם בן יוסף אל שיבזי (נולד בערך ה״א ת׳) היה, לפי האגדה, גבור קדוש שהיה עושה נפלאות ומופתים לאחיו במלחמה עם המלכים והאדירים שהיו מציקים להם. על פי מלאכתו היה אורג. עיר מושבו וקבורתו היא העיר תעיז (עשרה ימים מצנעא תימנה), ועד היום הולכים להשתטח על קברו הקדוש (ע׳ אבן ספיר ח״א, דף פ״ב; Bacher, Die hebr. und arab. Poesie d. Juden Jemens, 1910 פרק שלישי).

ראשוני החסידים; על אודותיו לא נשתיירה שום תעודה כתובה, ספרותית או הסטורית, חוץ מן מכתב ההמלצה הקטן של המגיד ממיזריטש, שנזכר לעיל. אילולא מכתב קטן זה היה אפשר להשתמש ביחס אל ר׳ ליב בפתגמם של הקדמונים ביחס אל איוב: ר׳ ליב לא היה ולא נברא אלא משל היה. אין שום ידיעות על זמן לידתו ועל מעשהו בימי חייו. רק אגדות קטועות היה נוצרות וחוזרות בתוך העם. ודאי היה אפשר לסדר מהן ביוגרפיא אגדית יפה, אילו היה נמצא להן בשעתן גואל שהיה קובע כלן או רבן בכתב.

לפי האגדה היה ר׳ ליב עוד ממקורביו של הבעש״ט. היו מספרים: כשהיה ר׳ ליב בן ט״ו שנה נכנס פתאם לחדרו של הבעש״ט והתחיל מקפץ ומדלג לארכו ולרחבו של החדר. התרעמו תלמידיו של הבעש״ט על חוצפתו של הנער ורצו להשליכהו החוצה. אבל הבעש״ט הרגיע את רוחם. אחר כך פנה אל הנער ואמר: — חריף אתה. יודע אני כל מעשיך. אבל דע לך, כי דרכך שאתה הולך בה היא דרך מסוכנת. אתה הולך על חודה של חרב. כלך מדרך זו והחזיק בי. — שוב היו מספרים שהבעש״ט אמר עליו: — הוא מתענה משבת לשבת לא משום שהוא רוצה לענות גופו בצום, אלא מפני שמרוב דבקותו בהשי״ת הוא שוכח לאכול. —

על התיחסותו של ר׳ ליב אל המגיד ממיזריטש יודעים אנו מפי השמועה רק מימרא אחת, שהיתה שגורה בפיו: — נסיעתי אל הרב המגיד הגדול היא לא לשמוע תורה מפיו, אלא לראות האיך הוא פושט אנפילאותיו ואיך הוא קושרן. — ועל הרבנים שאומרים תורה היה מתרעם. — מה זה שאומרים תורה? יראה האדם וישגיח שכל עשיותיו והנהגותיו יהיו תורה, והוא בעצמו יהיה תורה. —

לפי השמועות היה דר בכמה עיירות וגם בכפר אחד בפלך פודוליא. בזקנותו היה עוסק במלמדות.

ר׳ ליב היה, כנראה, גם למדן, מספרים שהרב יעקב שמשון משיפיטובקה — אחד מגדולי בעלי התורה בדורו — היה חברו הדבוק של ר׳ ליב, ותמיד היו מתפלפלים בדברי תורה ומסיימים דבריהם: — המגן אברהם היה למדן אמתי [1]. —

ר׳ ליב מת בעיירה יאלטישקוב (פלך פודוליא). לפי המסורה עבר לעיירה זו בכוונה כדי למצא לו שם קבר. על הציון שעל גבי קברו נרשם: נפטר ביום ד׳ לחדש אדר ב׳ שנת תקנ״א.

אפילו הציון שעל גבי קברו הוא גם כן מעוטף זר של אגדות עממיות.

---

[1] הוא היה רב בעיר קאליש = בגימטריא אמת; — כך היה אומר ר׳ פנחס מקוריץ.

דברי אגדה.

1. מפני מה נקרא ר' ליב על שם אמו.

במדינת אשכנז ישב בכפר אחד חוכר יהודי, ולו היתה בת יפה ושמה שרה. פעם אחת ראה אותה בן הפריץ בעל הכפר, שהיה שר גדול, והשק בה מאד. אמר לאביו שהוא רוצה ליקח לו לאשה את בת החוכר היהודי, ואם לא יקחנה ימות. קרא הפריץ לאביה של שרה ואמר לו שהוא גוזר עליו שיתן את בתו לבנו לאשה, ואם לא—מרה תהיה אחריתו. חזר החוכר בצער גדול לביתו וספר לבני הבית את הדברים שדבר אליו הפריץ. היו הוא ובני ביתו שרויים בצער ופחד גדול.

ובביתו של החוכר היה תלמיד חכם זקן אחד, שהיה מלמד תורה לבניו של החוכר, ואשה לא היתה לו. נמלכה הנערה שרה והחליטה לברח עם הזקן העירה ושם תנשא לו כדת משה וישראל: כך תנצל מידי בנו של הפריץ, שהרי בודאי לא ירדוף אחר אשתו של יהודי זקן. מיד נסעו שניהם בחשאי העירה ושם היו נשואיהם. לאחר שלשה ימים בא החוכר לפני הפריץ וקבל לפניו על בתו, שעשתה מעשה אשר לא יעשה: נתאהבה במלמד הזקן, שהיה בביתו, וברחה עמו ועקבותיהם לא נודעו. אך עתה נודע לו שנישאת לאותו זקן לצערו ולחרפתו. האמין הפריץ שנעשה הדבר שלא בידיעתו ונגד רצונו של החוכר, ואמר: — ברוך ה' אשר הציל את בני מיהודית משוגעת! —

ואותו המלמד הזקן היה צדיק נסתר, אחד מל"ו הצדיקים. הוא הכיר שיש לאשתו נשמה עליונה, ואמר לה: — יען כי בחרת להנשא לזקן, שלא יארכו ימיו, ומאסת בחיי דוכסית, מפני שחסת על כבוד קונך, אני מבטיחך, שאשאיר לך בן שיהיה צדיק גדול ויביא הרבה טובה לישראל. —

אותו הבן היה ר' ליב, שנקרא על שם אמו הצדקנית „ר' ליב שרה'ס".

2. תוספת נשמה.

הדבר היה בשנה האחרונה לחיי ר' ליב, חדשים אחדים קודם פטירתו.

במוצאי שבת קדש נתאספו אצלו, כנהוג, מקורביו לדבר על עניני חסידות ועל מעשי צדיקים.

היה הצדיק הולך ומגלה באותו ערב ענינים גבוהים מכח נשמות של צדיקים.

אמר ר' ליב:

— רחוק הוא הדבר שיקבל אדם, ואפילו צדיק גדול, נשמה חדשה

לחלוטין, שלא היתה עוד בזה העולם. כל הצדיקים קבלו נשמות של צדיקים שקדמו להם: הבעש״ט היתה לו נשמת רבינו סעדיה גאון, ולרבינו סעדיה היתה נשמת חזקיהו מלך יהודה. לרבי שלי, הרבי ר׳ דוב, היתה נשמת האר״י והיא היא נשמת ר׳ שמעון בן יוחאי. האור החיים הקדוש היתה לו נשמת ר׳ משה קורדובירו, שהיתה לו נשמת התנא ר׳ עקיבא.

ויש צדיקים שזוכים לנשמה בעלת דו פרצופין, היינו שמלבד הנשמה המקורית שניתנה להם משעת לידה הם מקבלים עוד תוספת נשמה לבר מצוה או לחתונה. —

והוסיף ר׳ ליב:

— כשנעשיתי בר מצוה הלכה אתי אמי ז״ל אל הרבי ר׳ דוב שיתן לי ברכה. אמר הרבי לאמי בשעה שברכני: — יש לי מתנת בר מצוה יפה בשביל ליב, יפה מאד! —

ושנינו, גם אני גם אמי ז״ל, לא הבַנּו אז מה כוונתו במתנה זו, מחמת שלא נתן לי בשעת מעשה כלום. לאחר זמן, כשנעשיתי יותר בר שכל השגתי באיזו מתנה כבדני הרבי אז. —

ובהמשך דבריו עבר ר׳ ליב לסיפור על „אור החיים״:

— ר׳ חיים בן עטר, בעל „אור החיים״, לא היה צדיק על דרך הצדיקים בפולוניא: „חסידים״ לא היה לו, „פדיונות״ לא היה מקבל, „שלחנות״ לא היה עורך, ומכל מקום הגיע לאותן המדרגות עצמן שהשיג הבעש״ט הקדוש. בשעת הצורך היה בידו לעשות גם כן מופתים נפלאים.

בעת שהיה אור החיים יושב בעיר מוגדור, במדינת מרוקו, אירע שבא השולטן של מרוקו לאותה עיר לחוג שם יום לידתו.

והכריז השולטן בכל העיר, שכל איש שחל יום לידתו באותו יום יש לו הרשות לבוא לפניו ולבקש ממנו כל מיני בקשות, והשולטן הכביר ימלא רצונו.

בא אליו הרב דמתא, ר׳ חיים בן עטר, ובקש שיואיל השולטן לעשות אתו חסד ולקבל ממנו מתנה — ראי קטן שבתוכו יוכל השולטן לראות כל מה שלבו רוצה.

שאל השולטן בדרך הלצה:

— ואוכל לראות גם מה שנעשה עכשיו בביתי ובהיכלי? —

— ודאי, אדוני המלך! — החזיר „אור החיים״ — אדרבה, יְנַסֶּה הוד רוממותו להביט בראי לרגע קטן. —

הביט השולטן ופניו חוורו כסיד: הוא ראה לפלגשו שהיא עושה מעשה רע עם הויזיר הגדול.

חמתו של השולטן בערה בו עד להשחית.

— מה לי לעשות? — קרא ברוב רגזו.

— אחת דתו למות, אדוני המלך! — החזיר לו ר׳ חיים.

מיד השליך השולטן את הראי ומהר לביתו.

עירו של השולטן היתה כמרחקה. ההמון היה צר על השכונה היהודית ורצה להשמיד את כל היהודים. אבל הויזיר הגדול היה כבר מוטל מת אצל שער השכונה היהודית.

כשראה השולטן לויזיר הגדול שהומת אצל השכונה היהודית, מיד הציל את היהודים ממות ועוד נתן להם כמה זכיות. —

והמשיך ר' ליב את סיפוריו:

— הבעש"ט הקדוש היה משתוקק כל ימיו להתראות עם „אור החיים", שהתישב אחר כך בירושלים, מחמת שגילו לו מן השמים שאם יפגשו שניהם, הבעש"ט ואור החיים, ויעשו יחודים הראויים לכך יעלה בידם להביא הגאולה.

בחורף שנת תק"ג הוסכם אצלו לעזוב מז'יבוז' עירו ואת החבורה של מקורביו ולילך לירושלים כדי להתראות עם אור החיים הקדוש.

לאחר כמה טלטולים הגיע לסטאמבול. שם השתטח על קברו של הרבי ר' נפתלי, בעל „סמיכת חכמים", שרצה גם הוא לעלות כ"ד שנים קודם לכן לירושלים ונפטר בדרך נסיעתו, בסטאמבול.

בלילה בא הרבי ר' נפתלי אל הבעש"ט בחלום והודיע לו באם שלא יחזור תיכף ומיד לביתו אז יהי לו אותו הסוף עצמו, שימות על אדמת נכר. ירושלים לא יזכה לראות בשום אופן.

ותיכף, ביום א' דחול המועד פסח, ישב הבעש"ט באניה ההולכת למדינתו. בדרך נשבית האניה בידי גזלני־ים, ואחר כמה הרפתקאות הניחוהו הגזלנים לירד מהאניה בעיר קיליא.

לאחר שלשה חדשים, ביום הששי, ט"ו תמוז תק"ג, שני ימים קודם שנעשיתי בר מצוה, נפטר בירושלים ר' חיים, בעל „אור החיים".

בשבת פ' פנחס נטל הבעש"ט במזיבוז ידיו ל„שלש סעודות" וגנח גניחה גדולה, ואחר כך בירך „המוציא", טעם מן הפת וקרא: — כבה נר מערבי! —

איש לא ידע מה כוונתו בזה. אלא שאיש לא הרהיב לשאל בשבת על כוונת אותה הקריאה.

רק במוצאי שבת פנו אליו התלמידים בבקשתם להסביר להם מהו ענין הלשון „כבה נר מערבי". אז אמר להם, כי נפטר „אור החיים" הקדוש, שבעליונים קורין לו בשם „נר מערבי".

שאלו שוב התלמידים, מהיכן והאיך נודע לו הדבר.

הסביר ואמר:

— יש כוונה ב„נטילת ידים" שמגלים אותה רק לאחד יחיד שבדור. הייתי מתפלל כל ימי שיודיעו לי מן השמים כוונה זו, ולא עלתה בידי, שהיו משיבים לי כי דבר זה הוא מן הנמנע, הואיל ואין סוד זה ניתן אלא לאחד, ולא לשנים. והיום, בשעת נטילת ידים ל„שלש סעודות", פתאם גילו לי אותה הכוונה. אין אצלי שום ספק ש„אור החיים" הקדוש נסתלק מן העולם. —

ולאחר זמן באו וספרו לבעש"ט:

— באותו יום שנסתלק „אור החיים" נתחלש פתאם ר' חיים אבולפיא בטבריה תיכף אחר קבלת שבת, ונשאר כך יותר מחצי שעה. העולם נתפחד מאד. כשחזרה אליו נשמתו אמר לעומדים עליו: — היום נפטר „אור החיים" הקדוש. ליויתי אותו עד שערי גן עדן. —

כאשר שמע הבעש"ט דיבורים אלו גחך ואמר:

— אמת הדבר. הוא לוה את הנשמה עד שערי גן עדן. אבל דבר אחד נעלם ממנו: הוא לא ידע כי נשמתו של „אור החיים" הלכה לגן עדן רק לישיבת ארעי, לשעה, כדי לשבות שם ולהתראות עם צדיקי עולם. ביום הראשון, תיכף אחר השבת, ירדה שוב לזה העולם. לנשמתו של הצדיק יש יותר הנאה להיות בזה העולם, כי אפשר לה לעבוד להשי"ת במצוות ומעשים טובים, מאשר לישב בגן עדן ולהיות נהנית מתענוגי עולם הבא, כבן זה שהוא סמוך על שלחן אביו והוא אוכל ואינו עושה. —

וכשסיים ר׳ ליב ספור המעשה, הבינו מקורביו תיכף שמתנת בר מצוה שכבדהו בה הרבי ר׳ דוב באותו יום, י"ז תמוז תק"ג, היתה „תוספת נשמה" של „אור החיים".

3. כיצד נתגלה ר׳ ליב בן שרה.

בעיירה אחת היה יהודי עני בעל אשה ובנים. היה יושב לו בביתו שלו. ושם היתה לו חנות קטנה. היו עוסקים היהודי ואשתו ובניו במשא ומתן. שם היהודי היה ר׳ ליב.

ר׳ ליב עצמו היה מתרחק כפי האפשר ממשא מתן, והיה עוסק בתורה.

לאחר זמן רב יצא ר׳ ליב ממקומו ועבר בכמה עיירות אשר בני ישראל יושבים שם, והיה מקבל פניהם של אנשים לומדים וצדיקים ומסיח עמהם. ולא גילה ר׳ ליב לאיש כלום מגודל תורתו וחסידותו.

לבסוף גמר בדעתו לחזר לביתו אל אשתו ובניו. עמד בדרכו לשבות בקריצ׳מה אחת.

כאן נעשה מופת על ידו וכאן נתגלה.

ומעשה שהיה כך היה:

על פרשת שתי דרכים גדולות עמדה קריצ׳מה אחת. היו מצויים שם תדיר הרבה מאחינו בני ישראל, הנוסעים אילך ואילך לרגל עסקיהם. לקריצ׳מה זו בא גם ר׳ ליב. ירד מעגלתו נכנס לקריצ׳מה, סעד לבו ונתהרהר במחשבות...

היה ערב. היתה אשתו של הקריצ׳מר מטפסת לעלית הגג. נפל ניצוץ מן הנר שבידה ונתלהט הגג, כי היה סכוך בתבן. נפלה דליקה גדולה... הקימו שאון גדול. התחילו גם הקריצ׳מר גם אשתו גם בניו גם אחרים רצים וצועקים לעזרה ולהצלה. ור׳ ליב יושב ושותק. לא שמו אליו לב כלל שהוא יושב, לפי שחשבוהו ליהודי פשוט.

רצים הם, וצועקים, וחוטפים חפצים שונים ומשמיטים אותם במהירות מתוך ידיהם.

והדליקה הולכת וגדולה. כבר נשרף הגג. כבר התחילה מתלהטת התקרה.

קם ר׳ ליב בשעת מעשה ואמר בשפה רפה: — הַס! — נשתתקו כלם.

ראו והכירו שאין זה יהודי פשוט, ותלו בו בטחונם... אמר להם ר׳ ליב: — תנו לי בקבוק! — נתנו לו בקבוק. נטל את הבקבוק ויצא מן הקריצ׳מה, והלך לו צועד לאט ובמתינות, כאילו הוא הולך מבית הכנסת.

היה הולך לו ומתפלל. חזר והביא הבקבוק בידו ועמד אצל הקריצ׳מה. והאש אחזה כבר בתוך הבנין. עוד מעט ותפול הדליקה בחפצים שבבית. היתה

הקריצ׳מרית חסה מאד על החפצים. התחילה בוכה. בא ר׳ ליב ושמע גניחותיה, ואמר: — הַס! — פסקה הבכיה. אמר: — אל תתיראו! — נשתתקו.

נטל הצדיק את הבקבוק, הרימהו למעלה וזרק מתוכו מים. נשתקעה הלהבה, כאילו לא היתה דליקה כלל...

זה היה המופת הראשון של ר׳ ליב בן שרה. אז הכירו גדלו והודיעו טיבו בעולם ונתפרסם שמו.

4. מעשה בר׳ ליב ותלמידו ר׳ יצחק.

לר׳ ליב היה תלמיד, הרב מו"ה יצחק אשכנזי בעיר לבוב. פעם אחת קודם חג הפסח בא ר׳ ליב לק"ק ברודי, ומשם כתב אגרת אל תלמידו ר׳ יצחק שיבא אליו. לקח ר׳ יצחק מלבושיו הנצרכים והלך לק"ק ברודי ברגליו לקבל פני רבו הקדוש. התחבר עמו עוד איש אחד שהיה חפץ להיות בחברת הרב הקדוש ר׳ ליב. הלכו יחד. כמו חצי פרסה לפני העיר בא הרב הקדוש לקראתו ונתן לו שלום. אחר כך שאל אותו על האיש אשר נתחבר עמו. השיבו כי האיש הזה משתוקק לקבל פני הרב. אמר לו הרב לאיש: — כבר קבלת פני. עתה שוב בשלום לביתך. — וברכו בשלום.

אחר כך הלכו שניהם יחד דרך יערות ודברו בענינים נסתרים ונעלמים עד בואם בשלום לק"ק ברודי.

כשבאו לעיר אמר ר׳ ליב לר׳ יצחק, שילך לחדרו אשר הוא מתאכסן שם, והוא לקח את חפציו ונסע משם לימי החג הראשון. בחול המועד שב לעיר ברודי אל תלמידו.

כשבא, הלך אל חדר תלמידו. היו מדברים בענין אחד משרשי החסידות כשמונה שעות, והיו עומדים על רגליהם זה מול זה, פנים בפנים, כי כן היה דרכו לעמוד על רגליו בעת העמיקו רעיונותיו הקדושים באיזה ענין ולחבק את ידיו ולהיות עומד על מקום אחד בלי שום תנועה כשמונה וכעשר שעות, והוא פלא. וכן היה יכול לעמוד על מקום אחד מתחלת הלילה עד בקר בלילי טבת הארוכים בלי שום תנועה ונדנוד, רק תפוס ואחוז ברעיונות נשגבים ומחשבות קדושות בגדולת הבורא, יתברך שמו.

פתאם שמע ר׳ יצחק קול צעקה בבית. בת בעל הבית הגיעה עד שערי מות מגודל מחלתה אשר חלתה ימים אחדים. והנה מתחלה לא הרהיב בעל הבית עוז בנפשו לילך אל ר׳ ליב לבקשו שיתפלל בעד בתו החולנית, כי היה ירא מאד מפניו. אמנם ההכרח אלצהו ושם עוז בנפשו לבא לפני הרב הקדוש ולבקשו כי יגזור צדיק אומר וה׳ יְקַיֵּם להחיות בתו שהיתה נוטה למות. השיבו ר׳ ליב: — לך נא אל צדיק העיר הרב ר׳ שמואל ויתפלל בעדה וה׳ יושעך. — הלך האיש ממנו בפחי נפש אל הרב ר׳ שמואל.

אחר כך התחיל ר׳ ליב להמשיך דבריו אשר התחיל. אבל ר׳ יצחק נשאר נבוך ברעיונותיו מחמת החולנית הנזכרת והיה מהרהר במעשה רבו בדבר הזה. הרגיש ר׳ ליב בדבר ואמר לו: — מה זה אתה נבוך ברעיונותיך? עוד לא

הסכנת להיות אמיץ לב בגבורים לבל יטרידך שום דבר בעת מחשבותיך יעמיקו בגדולות ונפלאות בוראנו. —

אחר דבריו אלה דבר עוד ממעמקי הלב ענינים נשגבים מפעולות תמים דעים. בזמן לא כביר נשמע קול צוחה בבית, קול יללה משבר את הלב, כי בתו של בעל האכסניה כמעט תצא נפשה. והאיש, בעל האכסניה, הֵהִין לבוא לפני הרב הקדוש עוד הפעם ולאלצו בדברים לגזור אומר ויקום, ודבר אליו תחנונים בקול יללה ובכיה עד כי התחמם הרב הקדוש ואחז בפאות ראשו בשתי ידיו ואמר: — מרא דכולא עלמא, הלבעבור זה באתי הנה לשמוע אנחות וקול צעקה לבלבל את מחשבותי ולא אוכל לדבר דבר! מה יחפצו ממני? מה אעשה להם?—

באותו רגע נשתנתה מחלתה ורגע רגע היה נראה לעין כי הרחיקה משערי מות צעדיה, עד כי נרפאה. ה׳ שלח דברו ורפאה.

אחר הדברים האלה, כשעברו ימי הפסח, גמר לנסוע משם. בשעה שלקח את התיבה אשר חפציו בה להניחה על העגלה, קבל ר׳ יצחק את התיבה מידו להיות משמש את רבו. כהרימו את התיבה היתה כבדה ממנו לטלטלה. הרגיש הרב הקדוש בדבר ולקח התיבה מידו ואמר לו: — כתיב „גבורי כח עושי דברו״, להיות מעושי דבריו של הבורא כל עולמים צריך להיות גבור בכח! —

5. הכנסת אורחים על פי ר׳ ליב.

פעם אחת בא ר׳ ליב לק״ק לבוב אצל גביר אחד להתאכסן שמה. וזמן מועט קודם בואו נסע משם רב קדוש אחר והיו בני ביתו של הגביר טרודים עוד בנסיעתו של אותו הרב משם. כשבא ר׳ ליב והלך אל משרת הבית ובקש ליתן לו חדר מיוחד שיוכל להתבודד שם. הלך המשרת אל בעל הבית ואמר לו: — בא לכאן אדם אחד ואמר לי לפנות לו חדר להיות שם. — החזיר הגביר: — מה לי ולו כי בא אלי! — כעבור רגע נשמע הקול, כי הרב הקדוש ר׳ ליב בן שרה בא לעיר. הבין הגביר, כי אותו אורח הוא הרב הקדוש, והלך אליו ופייסו ונתן לו חדר פנוי נאה להתאכסן בו.

אמר לו הרב: — רבותינו הקדושים ז״ל יחסו מצות הכנסת אורחים לאברהם אבינו. והנה לכאורה קשה, שהרי מצינו באמת אצל לוט ממש ענין הכנסת אורחים כמו אצל אברהם, עד שנאמר „ויפצר בם מאד... ויעש להם משתה ומצות אפה״, ואצל אברהם לא מצינו כלל שיהיה מפציר באורחים שיסורו אליו? אמנם, האמת הוא, שלוט לא היה מכניס אורח כלל, אלא שנאמר „ויבאו שני המלאכים סדמה... ויקם לקראתם״, ומלאכים בודאי ירצה כל אדם להכניס אליו לאכסניה, ולכן לוט כשראה מלאכים קם לקראתם והפציר בם שיסורו אליו. אבל אברהם אבינו ע״ה תורתנו הקדושה מעידה עליו: „וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו״, — ראה אנשים, ורז״ל אמרו במדרש[1] „אחד נדמה לו בדמות סדקי ואחד בדמות נווטי ואחד בדמות ערבי״, ואף־על־פי־כן „וירץ לקראתם״, — מפני שהיה מכניס אורח באמת וגומל חסדים עם

[1]) בראשית רבה מ״ח ט׳.

בני־אדם, והיה משמח את עצמו עם בני־אדם יותר מאשר עם מלאכים, כי מלאכים אינם צריכים לגמילת חסדים...

6. האיך שהיה ר׳ ליב עוסק לתקן נפשות המתים שהיו סובבים והולכים בעולם התהו, ר״ל.

I.

בעיר ברדיטשוב היה יריד גדול. באו לשם סוחרים מכל המקומות, שכרו חנויות והיו עוסקים במשא ומתן. בא לשם תגרן אחד נפלא, שכר לו חנות וישב בה. ובחנות לא היה שום סחורה, אלא שהיה אותו תגרן יוצא לו פעם בפעם מן החנות לאמצע הדרך, עומד שם קצת ומדבר עם בריה בלתי נראית. היו תמהים על זה כל הסוחרים, הגדולים והקטנים, החשובים והפשוטים, ואפילו הסרסרים והסבָּלים. היו הכל מסיחים באותו התגרן הנפלא: או שהוא מטורף ר״ל או שהוא איזה חידוש. ולכולם היו אז עסקים טובים ורוָחים גדולים, ורק לאותו התגרן לא היה שום עסק. התחילו שואלים זה לזה:—מה זאת? — לבסוף החליטו לילך אל הרב דמתא ולספר לו המעשה. חשב הרב על הענין המסופר, חשב וחשב ולא העלה בשכלו כלום. גמר הרב לילך בעצמו אל מקום החנויות, כדי לראות החידוש. בא אל התגרן הנפלא ואמר לו: — שלום עליכם! — החזיר לו: — עליכם שלום! — שאל הרב: — כבודו סוחר?—החזיר:— ודאי סוחר! -- העיר הרב: — איני רואה כאן שום סחורה. — קם ר׳ ליב בן שרה על רגליו — הוא היה אותו התגרן הנפלא — ואמר: — הרי סחורתי. — רואה הרב על־פי תנועת ידו של ר׳ ליב והנה איזה יהודי עובר. הוסיף ר׳ ליב: —יסתכל כבודו! — הסתכל הרב. העמיד ר׳ ליב לאותו אדם שהיה עובר ושאל: — להיכן אתה רץ? — החזיר: — אני רץ לעסקי. — נגש ר׳ ליב אל אותו היהודי, הפשיל כנפות בגדו ואמר להרב: — יראה כבודו! — הביט הרב והנה תכריכין מתחת לבגדו. הבין הרב הענין. נתירא ורצה לצעק, אלא ששמע מפי ר׳ ליב: — הַס! — ונשתתק. אמר ר׳ ליב לאותו אדם: — אתה בר מינן... לך למנוחתך!... — הלך לו הנפטר ונתקבל למקום מנוחתו.

למן אז נתפרסם שמו של ר׳ ליב בכל ברדיטשוב, וידעו הכל — עשירים ועניים, חשובים ופשוטים — שהוא בעל־מופת. התחילו לילך אצלו וליתן לו פדיונות. אבל ר׳ ליב לא היה מקבל כלום. היה הדבר חידוש גדול.

II.

שוב היה מעשה, שהפצירו בו תלמידיו בר׳ ליב להגיד להם מה הוא עושה ביריד. הראה להם הרב משרת אחד נושא משא גדול על שכמו. קרא אותו הרב ודבר עמו מפה לאוזן דברים אחדים. אחר־כך אמר לתלמידיו: -- לכו אחר האיש הזה וראו מה יעשה.—הלכו אחריו, והנה בא אל הבעל־הבית שלו, הניח המשא מעל שכמו ואמר לו שאינו רוצה עוד להיות משרת ועל־כן יסלק לו השכירות עד עכשיו. נתן עליו הבעל־הבית קולו, איך יעזוב אותו ביריד לבדו, ולא רצה לשלם לו. אבל הוא לא המתין לתשלומין והלך לו. כאשר נתרחק ראו התלמידים שהוא לבוש תכריכין. רצו אליו והשביעוהו להגיד להם

האמת. אמר: — נע ונד הייתי בעולם התהו, ולא ידעתי כי מת אני זה כמה. עכשיו הגיד לי הרב ונתן לי תיקון, אך צוה עלי להחזיר הסחורה לבעל־הבית. — אז הבינו התלמידים כוונת נסיעתו של ר׳ ליב אל הירידין: בירידין מצויות נשמות מעולם התהו.

על חנות עניה בסחורה אומרים הבריות: — זוהי הנות של ר׳ ליב בן שרה. —

7. האיך היה ר׳ ליב מעלה נשמות גבוהות למדרגתן.

פעם אחת שבת ר׳ ליב בעומק מדינת רוסיא. הרגיש, שבעיירה אחת, סירינטש, באונגריא, יש נשמה גבוהה מאד, שכדאי לטפל בה כדי להביאה למדרגה גבוהה.

תיכף אחר הבדלה צוה לבעל־עגלה שלו לרתום הסוסים לנסיעה רחוקה. המשרת כבר ידע, שאם הרב אומר הלשון „לנסיעה רחוקה" ודאי יסע על־ידי ה„רוח", היינו בקפיצת הדרך.

וכך היה מנהגו של ר׳ ליב: כשישב בעגלה היה העגלן נוהג בסוסים רק עד תחום העיר. כשבאו מחוץ לעיר היה נוטל ר׳ ליב בעצמו המושכות של הסוסים, ועל העגלן היה מצוה לישב בגבו אל הסוסים ופניו אל פני ר׳ ליב. על־פי־רוב היה העגלן נרדם תיכף. אבל לפעמים היה רק נעשה חרש קצת והיה רואה הכל.

ור׳ ליב היה עוצם עיניו, אוחז המושכות בידו ולוחש לו ה„שם" של קפיצת הדרך, והסוסים היו כאלו רצים כחץ מקשת, אבל באמת היתה הארץ רצה ונסוגה לאחור מתחת לאופני העגלה. רואים היו עיירות וכפרים, שדות ויערים, נהרות וימים פורחים לפני העינים. כך היה עד שבאו הסוסים למקום הנחוץ והיו עומדים מאליהם. כל זה היה מחוץ לעיר. וכשבאו לעיר היה ר׳ ליב מעיר לעגלן, נותן לו שוב המושכות ומצוה עליו לישב בפניו אל הסוסים, פשוט כפשוטו, כאלו לא היה דבר.

באו לעיירה סירינטש. בבוקר, תיכף אחר התפלה, הלך לו ר׳ ליב לטייל בחורשה שמחוץ לעיר. ראה שם נער בן שמונה שנים, לבוש קרעים ועירום למחצה, רועה עדר של אווזים.

כאן היתה הנשמה הגבוהה שהרגיש בה ר׳ ליב.

הנער ספר לו, שהוא בן אלמנה עניה והגיד לו את שמה.

הלך תיכף ר׳ ליב אל האלמנה ובקש ממנה שתמסור לו את בנה למשרת, והוא, הסוחר, יביאהו באנשים. גם נתן לה סכום הגון. הסכימה האלמנה העניה. לקח ר׳ ליב אותו הנער ובא שוב בקפיצת הדרך לניקולשפורג אל הרבי ר׳ שמילקא.

— הרי לכ"ת נשמה גבוהה, קדושה, מהיכל השירה והזמרה. הרי היא נתונה ברשות כ"ת ויעשה ממנה מה שהיא צריכה להיות. — כך אמר ר׳ ליב להרבי ר׳ שמילקא.

גדל רועה קטן זה ונעשה הרבי המפורסם והמנגן הגדול ר׳ אייזיק

מקאליף[1]), שהיה מציל אחר־כך הניגונים היקרים מידי הקליפה ומחזירם לשרש הקדושה, שהם שייכים לשם.

צדיק זה, ר׳ אייזיק, — כל צדיקי הדור היו קורין לו בשם „הקדוש מקאליף״ סתם — היה נוהג, שהיה נוסע יום יום ליער, היה מקשיב לניגונים המתוקים שהיו מזמרים הרועים ומפזמים בחליליהם, היה תופס לאותן הניגונים ומכניסם אחר־כך חזרה אל הקדושה.

כי כל הניגונים שבעולם מן הקדושה הם באים, ממקום גבוה שנקרא בשם „היכל הנגינה״. הטומאה אינה יודעת ניגונים: היא אינה יודעת שום שמחה, היא מקור העצבות. על־ידי חטאו של אדם הראשון נפלו ברשות הקליפה, היא הסטרא אחרא, כל „ניצוצות הקדושים״ ויחד עם אלו גם „ניצוצות הנגינה״.

העובדה של הצדיק מקאליף היתה איפוא להחזיר אל תוך הקדושה, לשרשן, את הניצוצות הנודדין של הנגינה המתוקה, שהיא בבחינת נע ונד ברשותה של הטומאה.

ועוד יותר מזה היה עושה הצדיק מקאליף: לא רק הניגונים, אלא אפילו הלשון של הניגונים היה מחזיר לתוך הקדושה.

למשל:

פעם אחת היה ביער ושמע לרועה אחד שהיה מזמר בלב קרוע ומורתח שירה זו:

יער, יער, מה גדול אַתָּה!
שושנה, שושנה, מה רחוקה אַתְּ!
אילו היה היער קטן,
היתה שושנה קרובה אז,
אילו הוציאוני מן היער,
היינו שנינו יחד אז.

הלך לו הקדוש מקאליף אל הצד, ישב לו על אבן תחת אילן והתחיל מזמר בבכיה מרה ובאותו הניגון עצמו בלשון זה:

גלות, גלות, מה גדולה אַתְּ!
שכינה, שכינה, מה רחוקה אַתְּ!
אילו היתה הגלות קטנה,
היתה השכינה קרובה אז,
אילו הוציאוני מן הגלות,
היינו שנינו יחד אז.

כששמע הצדיק מראפשיץ בפעם הראשונה שירה זו עם ניגונה המתוק, אמר, שבשעה שהקאליפאי מזמר ניגון זה, אזי נעשה רעש בעולמות העליונים ומתעורר מקור הרחמים, וכִתִּין כִּתִּין של מלאכי רחמים באים לקבל פניו של ר׳ ליב בן שרה בהיכלו שבמרום, והם מקלסים לו ואומרים: „ברוך שנתן לנו את הנפש היקרה הזאת״.

---

[1]) עיירה קטנה באונגריא.

8. ר׳ ליב רואה עתידות ומציל לאחינו בני ישראל מעלילת דם.

לעת זקנותו קבל ר׳ ליב את הרב ר׳ עזריאל לו לגבאי. לפני ר׳ עזריאל זה הרכינו ראשם כל הצדיקים הגדולים שיברך אותם.

פעם אחת נסע ר׳ ליב עם ר׳ עזריאל לווילנה. שלש ווירסטות סמוך לווילנה היתה מזיגה גדולה, שהיתה שייכת למוכסן של עיר ווילנה. בווילנה היה היי״ש ביוקר, וחוץ לעיר היה בזול, ועל כן היו עומדים במזיגה שמחוץ לעיר סוחרים הרבה, והיהודי שהיה דר שם היה עשיר גדול. נתאכסן גם ר׳ ליב שם: לקח לו חדר מיוחד, שילם לבעל הבית בעד החדר ולן שם.

בבוקר שלח את ר׳ עזריאל לקרא לבעל הבית. בא לפניו. אמר לו: — לך לרחוב הנכרים וקרא לי את הנסיך מפולין. אמור לו: ר׳ ליב קרא לך שתבוא תיכף אליו. — לגלג האיש ואמר: — חסר משוגעים אני? ברחוב הנכרים אם רואים שם יהודי אחת דתו לתלותו תיכף, כי אסור לשום יהודי לילך באותו הרחוב. והנסיך הוא בן מלכים, ומעולם לא דיבר עם יהודי, ובא משוגע זה ורוצה שאקרא את הנסיך לכאן! — הלך וספר לאשתו מהמשוגע הזה, וחזר אליו ואמר: — בבקשה מכבודו, ילך נא לדרכו, ולא תארע לנו רעה על ידו. — ורצה לגרשו מביתו. גער בו הרב, ואמר לו: — הידעת מי אני? אני ליב בן שרה! אם לא תשמע לי, דע כי תתחרט תיכף. לך ממני, ולואי יהא סופך טוב. —

באותה שעה נפלו פתאם למשכב בחולי חזק שני בניו ואשתו, עד שראה בעל הבית שאין פנאי לקרא לרופאים, ובא לפני הרב וצעק: — אשמע לכל אשר יצוני אדוני, אך יסיר ממני המגפה! — אמר לו הרב: — לך מהרה אל הנסיך, אל תאחר, וקרא אותו אלי, ואשתך ובניך יתרפאו תיכף. לך מהרה ואל תפחד! —

הלך האיש בפחי נפש, כי ראה שכלתה אליו הרעה והוא מוכרח לשמוע להרב, ואמר: — מוטב יתלו אותי לכפרת בני הקטנים. — הלך במהרה לרחוב הנכרים בפחד גדול. ולא אירעה לו שום רעה ולא אמר לו שום איש דבר, עד בואו לבית הנסיך ודפק על הדלת. יצא אליו עבד אחד מעבדי הנסיך, ואמר לו: — מה לך פה? — ענהו: — לנסיך אני צריך! — הלך העבד והגיד לעבדים שבפנים הבית, כי יהודי אחד עומד באכסדרה ואומר שהוא צריך לנסיך. ספרו הדבר לנסיך, ואמר: — הביאוהו אלי. — הביאוהו אליו. אמר לנסיך: —איש זקן, שמו ליב, צוה עלי לקרוא את אדוני שיבא תיכף אליו. — כשהזכיר לפניו את השם ליב נבהל השר מאד, ואמר לו בבהלה: —הנני הולך, הנני הולך. חכה נא, עמוד נא, אתלבש. תיכף הנני הולך! — נבהל האיש מאד, כי ראה שנהפכו בפני השר כל הגוונין וצעק לעבדיו שיביאו לו המלבושים. התלבש תיכף והלך עם היהודי ברגליו, בלא שום מרכבה. כשראו אנשי חיל את הנסיך בעיר רצו לעשות לו הכבוד השייך לו, כדרכם, אבל הוא רמז להם בידו, והלכו להם. והוא הלך לבדו עם היהודי ברגליו עד בואו לבית היהודי, והמרכבה שלו היתה נוסעת אחריו עם עבדיו.

כבואם הלך היהודי להגיד לר׳ ליב כי הנסיך הוא פה. אמר הרב: — ימתין מעט. תיכף אקראהו לבוא אלי. — ועל היהודי צוה לילך לביתו. אחר כך יצא הרב מחדרו וקרא את הנסיך לפנים ודברו שם רגעים אחדים, ותיכף צוה הרב לר׳ עזריאל שיחבוש את הסוס ויסעו תיכף. והנסיך ישב במרכבתו ונסע. אחר כך שלח אנשי חיל לחפש את ר׳ ליב ולא מצאוהו. היה הדבר לפלא גם בעיני הנסיך. ואף על פי שהיה מכיר את ר׳ ליב מכבר, מכל מקום לא חרד בשום פעם בהזכירו את שמו כאשר חרד עתה. אחר כך נשתקע הדבר מעט.

לימים נאבד העבד הנכרי של היהודי פתאם. העלילו הכמרים שהיהודי שחטו לפסח. לקחו אותו ושמוהו במאסר ועשו לו יסורים קשים. הודה כי הוא הרגו, כדרך היהודים רכי הלבב שלא יוכלו לסבול יסורים, ובחר במיתה אחת מיסורים הרבה. נגמר דינו למיתה. הלכו אל הנסיך שיניח חותמו על גזר הדין. השיב להם, כי היהודי הוא מבין גדול על סוסים, והוא רוצה לקנות הרבה סוסים ביריד מאקאר, ועל כן רוצה הוא שיחיה היהודי עד אחר היריד, והוא מקבל אותו על ערבונו עד אחר היריד, ואז ימסור אותו ליד הכמרים שיעשו בו כחפצם. עשה כן, ולקח אתו את היהודי ליריד והוא קנה לו סוסים, והלכו אחריו שומרים לשמרו. רואה היהודי, והנה עבדו הנכרי שנאבד אצלו כמדומה לו שהוא רואה אותו הולך מרחוק. עמד היהודי על עמדו, והנה הוא הולך וקרב אליו. כשקרב הנכרי אל אדונו והכירו נפל לפניו ארצה ואמר: —ברוך השם, שאני רואה אותך בחיים! — שאלהו היהודי:—היכן היית? ולמה ברחת ממני?—בכה הנכרי בדברו ואמר: — אף כי אתה יהודי, הנה טוב אתה לי מאב ואם, ואנכי לא הייתי בורח מאתך בשום אופן. אך כומר אחד, אשר קנא בך, היה מסית אותי כמה פעמים לזה, והיה מבטיח לי נחלת שדה וכרם, ולא רציתי לשמוע אליו, עד שבא פתאם בלילה וקרא אותי לחוץ והושיבני בעגלה ואסרני והוליכני הרחק כחמשים פרסה, ואנכי הייתי שם נע ונד ולא היה לי במה להחיות נפשי, ורציתי לחזור אליך ולא היה לי להוצאות. והנה בלילה זה בא איש זקן יהודי עם משרתו והושיבוני בעגלה והוליכני כל הלילה והביאני לכאן ואמר לי: — לך ובקש את אדונך כי תמצאהו פה! — וזה כל היום שאני מבקשך בכל הרחובות, ותודה לה׳ שמצאתיך. ועתה קחני נא לביתך, כי למה אמות ברעב. הלא ביושר עבדתיך כל הימים שהייתי אצלך. —

כששמע היהודי את כל אלה חיתה רוחו והבין כי זה מעשה ר׳ ליב. שבח לה׳ בלבו והיה משתוקק לראות סוף דבר. אמר לנכרי: — בא עמי ואצוה במזיגה אחת ליתן לך לאכול. — הובילהו למזיגה אחת ואמר לו: — שב פה, ואל תלך אנה ואנה עד בואי לקרוא לך. — והוא הלך לקנות עוד סוסים.

כשקנה כל הסחורה והוטב בעיני הנסיך, צוה לאסור את הסוסים. ישב הנסיך במרכבה ואת היהודי הושיב נגדו. כשצעקו על הסוסים התחילו רוקדים ונוטים מן הדרך מבלי מעצור. אמר היהודי: — הסוסים טובים, אבל העגלנים אינם יכולים להנהיגם. יש אתי עגלן אחד שיכול להנהיג סוסים.

ידעתי כי תקבל נחת ממנו. אם יישר בעיני אדוני תשכרהו להנהיג הסוסים. — אמר הנסיך: — טוב, קרא לו. — קרא היהודי לעבדו הנכרי ואמר לו: — שב על הדוכן והנהג הסוסים! — ישב הנכרי, נטל המושכות בידו והנהיג הסוסים בלי שום מכשול. שמח הנסיך.

כאשר אחזו דרכם ונסעו איזה זמן, אמר הנסיך להיהודי: — התזכור היום ששלח הרב שלכם ר׳ ליב לקרוא אותי? — אמר היהודי: — כן, אדוני, זוכר אני. — אמר לו הנסיך: — עתה אגלה לך את אשר הגיד לי: באם אשר יצא עליך משפט מות שאעכב המשפט עד אחר יריד מאקאר, ושאקח אותך ליריד. דמיתי שיצמח לך איזו ישועה מהיריד הזה. והנה לבסוף לא נשמע כלום, ומוכרח אתה למות. ומה היה בכוונתו שצוה לעכב אותך עד אחר היריד? — שתק היהודי בדברו, ואחר כך אמר לו בבכי: — אדוני, הרי הנכרי המנהיג הסוסים הוא עבדי הנאבד, שגנב אותו הכומר פלוני בלילה. שאל נא אותו. — תמה הנסיך מאד ואמר: — עתה ידעתי כי יש אלהים בישראל, ונתן כח בצדיקיו לראות עתידות ולהציל עשוק מיד עושקו. אבל אתה, מה היה לך שהודית בדבר שקר אשר לא היה מעולם וחתמת עצמך כי אתה הרגת את הנכרי להבאיש את ריח היהודים בעיני כל הכמרים? — אמר היהודי: — ומה היה לי לעשות? ראיתי כי כשל כחי, לסבול את כל היסורים. ואם לא הייתי מודה הייתי נופל שדוד תחת ידם פעמים הרבה. בחרתי במיתה אחת פתאומית מלמות מיתות הרבה. וזה לך לראיה על כל העלילות שהשונאים מעלילים על בני אומתנו: אחר היסורים מודים הם על כל מה שדורשים מאתם, מפני שרואים כי אי אפשר להם להשמט מידם.—

חקר הנסיך מפי הנכרי, והוא ספר לו איך גנבו הכומר בלילה מבית היהודי, ומכל אשר היה אתו לא כחד דבר. בבואם לווילנה העמיד הנסיך את הנכרי, שיגיד את דבריו בפני הכומר, והוא לא יכול להכחישו. יצא דין היהודי בצדק, ואת הכומר קרעו לגזרים בפני כל העם.

מאורע זה נכתב למזכרת בדברי הימים לפולוניא.

9. מעשה מר׳ ליב בן שרה האיך שהיה בא בקפיצת דרך אל הקיסר יוסף השני להיכלו בווינה ומענישו בעד מה שגזר בשנת תקמ״א לזכות את היהודים בכמה וכמה זכיות העלולות להשכיחם תורתם ודתם.

כל זה נודע לכל העולם מסיפורו של זקן אחד מעיר בוניטש שהיה בבחרותו בצוותא עם ר׳ ליב בהיכל הקיסר.

ר׳ ליב בן שרה היה דרכו בקדש להיות כל ימיו נע ונד, ולא היה שוהה הרבה במקום אחד.

כידוע, היה כל עסקו לפרנס הצדיקים הנסתרים, שנשמתם היא מעלמא דאיתכסיא ואינם מגלים עצמם לעולם, ור׳ ליב היה יודע מכולם והיה לו היכרות עם כולם, ולפיכך היה נוסע בכמה מקומות ולווה סכומים גדולים מאנשים המקורבים אליו ונותן להם שטר על זה ופורע בזמנו.

פעם נזדמן לו להיות בעיירה אחת, בוניטש, הסמוכה למוהילוב. בעיר זו לא היו מכירים אותו עדיין והיה מתאכסן בבית נגיד, מוכסן העיר.

בערב שבת קדש אחר חצות, לאחר שבא מן המקוה, קרא אליו את הנגיד ואמר לו: — שאלה קטנה אשאל ממעלתו, אל־נא ישיב פני. נוהגני לנסוע מעט בכל ערב שבת לטייל בשדה, ויש לי טעם בזה. בבקשה, ימחול רום מעלתו לצוות על משרתו שיאסר הסוס ויסע עמי מעט חוץ לעיר. —

הנגיד צוה תיכף על משרתו שיסע עם הזקן למקום שירצה.

כשבאו מחוץ לעיר בקש הרב מהמשרת שיתן לו מושכות הסוס, והוא ישב אצלו.

נתן לו המשרת את המושכות, והנה הוא רואה: הסוס דומה שהוא טס באויר. לעיניו עוברים בחליפין עיר וכפר, עיר וכפר. היו נוסעים באופן זה כשעות שתים. באו לעיר גדולה מאד. המון אנשים עוברים ברחובות, והם זרים כולם בעיני המשרת.

העמיד הרב את העגלה ברחוב העיר ואמר לו: — כאן תמתין לי. תיכף אחזור ונסע הביתה. —

הלך לו הרב, והמשרת עומד ותוהה. הרהורים שונים מתרוצצים בקרבו, והוא חושש ומהרהר, מהרהר וחושש, והנה איש יהודי לנגדו. הכיר המשרת בפניו שהוא אדם מישראל ושאלהו: — הלא תגיד לי בחסדך שם העיר הזאת! — השיבהו האיש בתמיהה: — וכי לא תדע כי זו עיר ווינה הבירה? עם מי באת לכאן? — גמגם לו המשרת: — עם סוחר אחד באתי. נוסע אני עמו תמיד. לא הגיד לי שם המקום הזה. —

הלך לו האיש, והמשרת נשאר עומד על מקומו משומם בדעתו ומבוהל ברעיוני לבו.

בתוך כך חזר ר׳ ליב אל העגלה ואמר: — נהג ולך, כי פנה היום! —

כשיצא מן העיר לקח הרב המושכות לידו ונסע במהירות. עוד הפעם רואה המשרת ומשתומם למראה עיניו: עיירות וכפרים פורחים וחולפים בחלל האויר. בינתים הוא רואה והנה העיר בוניטש, והסוס הולך לו ומתקרב לאט לאט אל העיר, כדרכו. מסר לו הרב את המושכות ונכנסו העירה.

ספר המשרת לבעליו את אשר אירע לו. לעג לו הגביר וחשבהו לשכור ומטורף.

אמר המשרת: — אם־כן, הנה בערב שבת הבא ילך הזקן שוב לווינה, — כן שמעתי מפיו. יתן לי כבודו מעות ואקנה איזה חפץ בווינה ואביא לו עם רשימת הסוחר מווינה. אז יאמין לי, כי לא בחלום הייתי בווינה, אלא בהקיץ. —

אמר הגביר: — טוב הדבר. אבל שתוק, שמא ישמע הזקן ולא ירצה ליקח אותך אתו. —

כך הוה: בערב שבת השני בקש ר׳ ליב עוד הפעם מאת הנגיד, שיצוה על משרתו ליסע אתו. נתן הנגיד למשרת מעות שיקנה סכין קטן ושיביאו לו עם רשימת הסוחר עם הדאטה מהיום שקנה.

באו לווינה. המשרת הלך תיכף לחנות אחת וקנה שם סכין קטן, וגם קבל מאת הסוחר רשימה עם הדאטה מהיום שקנה.

כשחזרו לבוניטש נתן המשרת לבעליו את הסכין עם רשימת הדאטה. תמה הנגיד מאד ולא יכול להתאפק מלשאול את הרב אם אמת הוא מה שאומר המשרת שהיו בווינה. אמר לו הרב: — כנים דבריו. יודע אני דרך קצרה לווינה, וכל ערב שבת קדש אני נוסע שמה לרגל עסק אחד. —

נטפל חתן הגביר ואמר לו: — רוצה אני מאד להיות בווינה. בבקשה מרום מעלתו שיקחני אתו. — הבטיחו הרב.

בערב שבת השלישי נסעו שלשתם: הרב וחתן הנגיד והמשרת.

עשה הרב קפיצת הדרך כמנהגו.

בבואם לווינה אמר הרב לחתן הנגיד: — אתה תתעכב כאן, ואני אלך לשעה קלה למקום הנצרך לי. —

הרכין לו האברך בראשו, כאומר: מסכים אני. אבל בחשאי הלך אחר הרב לראות מה יעשה.

והנה הוא רואה: הרב הולך לחצר הדוכס. בבואם לחצר הדוכס הרגיש הרב באברך שהוא הולך אחריו. החזיר אליו פניו ונענע לו בראשו ואמר: — איך העזת לילך במקום מסוכן כזה? עכשיו אחוז בחגורתי ואל תניחה, ולך מאחרי סמוך אצלי, והזהר מאד שלא תשמיט ידך מהחגורה, שמא תאבד חייך, חלילה. —

החזיק האברך בחגורתו והיה הולך אחריו.

ראה והנה הולך לבית הדוכס ועושה שם מה שעושה. כל שומרי הדוכס לא ראוהו. והדוכס בעצמו היה ישן באותה שעה. המתין הרב עד בוש, ואמר לאברך: — כבר פנה היום! — בתוך כך הקיץ הדוכס. דבר עמו הרבה. האברך שמע כל דבריו.

אחר־כך חזרו לבוניטש, כדרכם.

10. יוסף השני היה מכשף גדול: מה שהיה ר' ליב עושה על ידי רוח הקדושה היה הוא עושה על ידי רוח הטומאה.

בשנת תקמ"ט התישב ר' ליב בן שרה ישיבת קבע בק"ק יאלטישקוב (פ' פודוליא).

אירע מעשה, שעבר הקיסר יוסף השני דרך יאלטישקוב ונשברו במרכבתו ארבעת צירי האופנים, שהיו של ברזל. הבין הקיסר את הענין וכעס מאד וצעק: — ידעתי כי ליב עשה לי את הדבר הזה! — אחר כך הוסיף באנחה: — אמנם אני אמות, אבל גם הוא לא יחיה! —

הלך ובקש שיראו לו את דירתו של היהודי ליב. כשנכנס לדירתו של ר' ליב ולא מצא אתו בבית, פנה אל בני הבית: — כשיבוא אמרו לו, שאי אפשר לי עוד לסבול יסורים נוראים כל כך. אני הולך למות, אבל גם הוא לא יחיה. —

תקן מרכבתו וחזר עד מהרה לווינה.

לפנות ערב חזר ר׳ ליב ממסעיו. אך דרוך דרכה רגלו על מפתן הבית קרא: — אוי, כבר נכנסה הטומאה לביתי! —

כשספרו לו על האשכנזי שהיה במעונו. ועל דבריו שאמר, מיד קרע את בגדיו והתחיל בוכה בקול קורע לבבות. במוצאי שבת, כשקרבו חסידיו לבוא אל ביתו, כמנהגם, שמעו שר׳ ליב מדבר אל עצמו: — למה נפל הגורל דווקא על יאלטישקוב, ולא על ברדיטשוב או קישינוב? אבל, רבונו של עולם, אם כך נגזר עלי מן השמים, הריני מקבל הכל באהבה. —

כשנכנסו לביתו אמר להם, כי בקרוב תגיע שעתו להסתלק מן העולם: כך גזרו עליו וכך צריך להיות.

באותו יום מת גם הקיסר יוסף השני.

11. לאחר פטירתו.

סח לי זקן אחד:

על ר׳ ליב בן שרה שמעתי מעשיה אמתית מפי אחד מקרובי. הוא היה חסיד הוסאטיני והיה יושב בקרימניץ. פעם אירע לו לחזר מהוסאטין לביתו. בא ללבוב ואין לו עגלה. ראה והנה מרכבה עומדת. על הדוכן ישב לו עגלן נכרי. נגש אליו ושאלהו להיכן הוא נוסע. אמר לו: — לארץ רוסיא. — בקשהו שיקחהו עמו. אמר לו העגלן, שאין הדבר תלוי בו, אלא בבעליו: יבקש מבעליו אולי ירשו שיסע עמהם. המתין קצת ובאו בעלי המרכבה: אדון אשכנזי ואשתו. מכל מקום ניגש ובקש מהאדון שירשהו לישב על הדוכן ולעבר עמהם לרוסיא. הסכים האשכנזי לבקשתו. ישב לו על הדוכן עם העגלן. נסעו עד העירה ביסק, הסמוכה לקראסני. שם עמדו לפוש קצת ולהאכיל הסוסים. שאל היהודי כמה יעמדו בביסק והחזירו לו: — בערך שעה. — ירד מן המרכבה והלך לאכסניה להתפלל ולסעוד. רואה הוא בעד הדלת, והנה בחדר הסמוך עומד אדם מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין והוא מתפלל בהתלהבות גדולה ובחשק נמרץ. מסתכל הוא: הריהו האשכנזי שלו! לאחר שהתפלל אכל, ונסעו לדרכם. כיון שהכיר החסיד באשכנזי שהוא יהודי ירא שמים נתקרב אצלו בדרך ונכנס עמו בשיחה. נתגלגלו הדברים והגיעו עד שספר לו האשכנזי תולדות נסיעתו:

אביו היה מיליונר, בנקיר בווינה. פעם אחת כשהלכו העוזרים מן הלשכה והאדון נשאר לבדו, נכנס אליו זקן אחד ובקש ממנו הלואה חמשים אדומים לארבעה שבועות. אמר לו הבנקיר שכבר הלכו האנשים וסגרו הכל על מסגר, ואין לו מעות. נגש אותו זקן אל תיבת שלחנו ואמר: — לפני חמשה רגעים היה אצלך אדם שנתן לך שלש מאות אדומים והרי הם בתיבה זו. — לא יכול לעמוד בפני הזקן, הוציא חמשים אדומים ונתן לו. חתם הזקן שטר חוב למשך ארבעה שבועות, והלך לו. בבקר ספר הבנקיר לעוזריו המעשה שלאתמול. היו כלם תמהים, וממתינים היו ליום הפרעון לראות מה יהיה. כשהגיע היום המיועד באו הכל בבקר השכם והיו יושבים ומצפים לבעל החוב.

לבסוף בא הזקן. נפלה תרדמה על כלם, ולא הרגיש בו איש, חוץ מן הגביר החזיר החוב ואמר: — דע, כי שמי ליב בן שרה. מקום קברי יהיה בעיר יאלטישקוב. בזכות שנתת לי גמילות־חסד יוכלו בניך לבוא אלי עד עשרה דורות. מי שתהיה שעתו דחוקה יבוא על קברי ויזכירני ויקבל עזרה. —

— עכשיו — כך סיים האשכנזי — ירדו עסקי אחורנית. אני נוסע עם אשתי ליאלטישקוב אל ר׳ ליב בן שרה. אם לא קשה לכבודו יסע גם כן עמנו לשם. —

נסע החסיד עמהם. האשכנזי בא ליאלטישקוב, ותיכף פנה אל הרב ונתן לו סכום הגון לצדקה. אחר כך הלך להשתטח על קברו של ר׳ ליב, כדי להזכירו שהשעה דחוקה לו.

12. על הציון שעל קבר ר׳ ליב בן שרה.

בעיר ניקוליוב היה אדם עשיר, ר׳ שלמה ישעיה, שהיה עוסק בבנין אניות. ר׳ שלמה ישעיה היה בעל אמונת חכמים. פעם אחת עבר דרך יאלטשיקוב. בא להשטח על קברו של ר׳ ליב והניח שם „פתקה" בבקשה שיהא לו הצלחה בעסק הקבלנות שהיה צריך ליקח מאת הממשלה. נעשה לו נס ונתמלאה בקשתו: הקבלנות נמסרה בידו במקח טוב ובתנאים נוחים. היה מאמין ר׳ שלמה ישעיה, שכל זה בא לו על ידי ר׳ ליב, שעשה לו טובה גדולה.

בחזירתו עבר ר׳ שלמה ישעיה שוב דרך יאלטישקוב. היה אצל נכדיו של ר׳ ליב ונתן להם מנה יפה. ועוד נתן לקהלת יאלטישקוב סכום הגון של חמש מאות רו"כ לבנין ציון של אבנים על קברו של הצדיק הקדוש.

חששו בני יאלטישקוב שלא יהיה הדבר לרצון הצדיק שיקימו על קברו אהל יפה, מחמת שכך היתה צוואתו של ר׳ ליב בפירוש, שלא יחלקו לו כבוד גדול אחר מותו. נסעו אל הצדיק מאפטא לשאל את פיו האיך להתנהג. התיר להם הצדיק מאפטא להקים בנין אבנים, אבל בתנאי שלא יסלקו את האהל הישן, אלא שיהיה החדש מסביב לישן.

התחילו לבנות. את האבן הראשונה הניח הצדיק ר׳ מרדכי מטשירנובל, שהיה אז בדרך נסיעתו ביאלטישקוב. לר׳ מרדכי היה שייכות גדולה אל ר׳ ליב: קודם פטירתו מסר לו ר׳ ליב ההנהגה של פרנסת הל"ו צדיקים.

העמידו הכתלים. צריך היה לעשות הגג. ראו הבונים שאי אפשר למתוח הגג מבלי שיסלקו מקודם הגג הישן של תבן.

עלה פועל אחד לגג לסלק התבן. נפל בחלשות מן הגג ומיד מת. חשבו שאין זה אלא מקרה, ושלחו לפועל אחר לעשות עבודה זו. נפל גם השני ונהרג. הבינו שאין הדבר פשוט כלל: יש כאן כח הצוואה של ר׳ ליב.

היה יושב בימים ההם ביאלטישקוב אחד מנכדיו של ר׳ ליב, אדם ירא שמים, ושמו ר׳ יוסקא. אמר לבעלי הבתים שבעיר שהוא בעצמו יעלה על הגג ויסלק התבן, כי בטוח הוא שלו לא יעשה הזקן שום דבר. והנה נפל גם הוא מן הגג, אף על פי שלא ניזק כלל.

בשעת נפילתו קרא: — ראה נא, ראה! גם לנכדיו מפיל הזקן! —

לא היה אפשר לסיים הבנין, מחמת שלא היה שום בן אדם שיעיז לעלות על הגג.

נסעו שוב אל הצדיק מאפטא לימלך בו האיך להתנהג.

– הניחו לו — אמר הצדיק, — אל תבנו יותר. לכאורה, שונא ר׳ ליב את הכבוד גם לאחר מותו כמו שהיה שונאו בחייו. —

כך נשאר האהל החדש בלי גג, ובני אדם מתיראים ליגע בו.

לפני חמשים שנה בערך אירע עוד מעשה:

שומר האהל הנכרי עשה לו תנור חדש בדירתו. חסרו לו עוד שתי לבנים לגמור התנור. הלך אל האהל ולקח לו שתי לבנים, מן הלבנים של הבנין שלא נגמר המתגוללות שם.

נכנס לביתו עם שתי הלבנים ונתחלש תיכף.

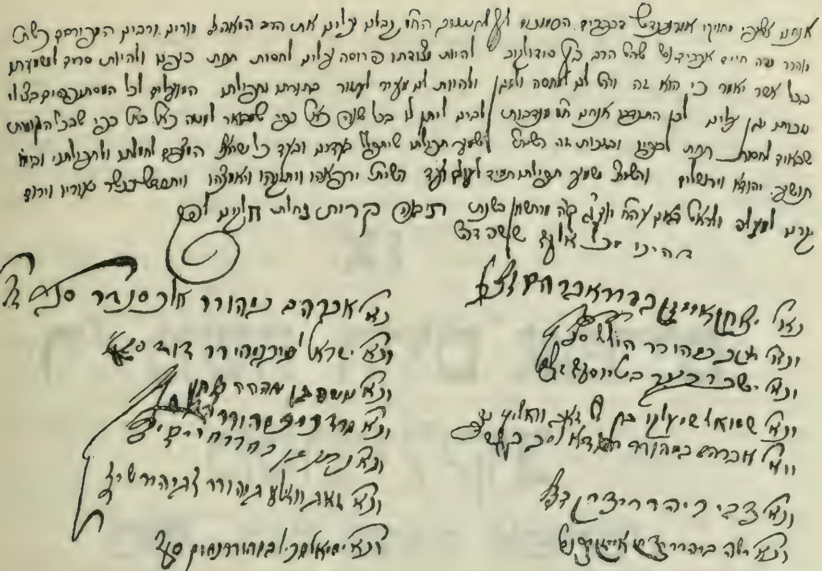
רצה אשתו אל הרב וספרה לו המעשה והתחננה בדמעות שליש שילך לפייס את הצדיק בשם בעלה.

אסף הרב מנין מן הדיינים וזקני החסידים והלכו אל האהל. החזירו שתי הלבנים למקומן ובקשו מהצדיק שימחול לשומר הנכרי, ולא הועילו תחינותיהם: לאחר שתי שעות מת השומר.

הצדיק לא רצה למחול על כבודו.

IX

ר' משה חיים אפרים
מסודילקוב
בעל „דגל מחנה אפרים"

כתב התחייבות לבעל „דגל מחנה אפרים" ממחזיקי ארינדות בכפרים, שיתנו לו חלק מן הרווחים.

אנחנו אלופי מחזיקי אורענדש בכפרים הסמוכים לק׳ [. . .] הח"מ קבלנו עלינו את הרב המאה"ג מורינו ורבינו המפורסם כש"ת מוהר"ר משה חיים אפרים נ"י שהי׳ הרב בק׳ סידולקוב להיות מצודתו פרוסה עלינו לחסות תחת כנפיו ולהיות סרים למשמעתו בכל אשר יאמר כי הוא זה ויה׳ לנו למחסה ולמגן ולהיות לנו מעיר לעזור בתורתו ותפילתו המועלים לכל המסתופפים בצילו וזכותו יגן עלינו לכן התנדבו אנחנו ח"מ מנדבות לבינו ליתן לו בכל שנה כ"א כפי שמבואר למטה כ"א כ"א כפי שבכל המקומות שבאים לחסות תחת כנפיו ובזכות זה השי"ת ישמע תפילתו שיתפלל בעדינו ובעד כל ישראל המצפים לחמלתו ולתפילתו ובימיו תושע יהודא וירושלים והשי"ת ישמע תפילתו תמיד לעולם ועד והשי"ת ירפאהו ויחזקהו ויאמצהו ויתחדש כנשר נעוריו וירום קרנו למעלה ולראי׳ באנו עה"ח יום ג׳ ד"ה מרחשוון בשנת תבנה קרית נחלת חלקינו לפ"ק

דהינו מכל אלף ששה זה׳.

[מקום חתימות המתחייבים. . .]

ר׳ משה חיים אפרים ב"ר יחיאל
בעל „דגל מחנה אפרים".

ר׳ משה חיים אפרים — החסידים קורין לו בשם „הדגל" (על שם ספרו „דגל מחנה אפרים") או הרב הסודילקובי—היה בנה הגדול של אָדל, בתו של הבעש"ט. אומרים, שנולד כשמונה עשרה שנה קודם פטירתו של זקנו [1]. דבר זה נראה ממה שהספיק היניק לספג את שיטתו של הבעש"ט, דרכיו ופתגמי חכמתו. גידולו היה על ברכי הבעש"ט, שהיה אוהבו אהבה רבה ועֲנוגה, וחינוכו היה בסביבת החבריא של תלמידי הבעש"ט במזיבוז. במוחו הרך נתרשמו ונקלטו כל הדרכים וכל ההתנהגות של החסידים הראשונים. הדברים נתקבלו אצלו בפשיטות, בתור אמיתיות של מושכלות ראשונים, באופן שלא היה צריך לראיות ולמופתים מתוך דרשות של פסוקים ומראי מקומות של דברי הראשונים.

כשרונות מצוינים ביותר בעמקותם לא היו לו. מקורי לא היה. אבל חינוך מיוסד ברוח החסידות היה לו וטראדיציות היו לו. ר׳ משה חיים אפרים השאיר אחריו את ספרו „דגל מחנה אפרים". הספר אינו כולל מחשבות מקוריות ועמוקות. על הרוב אינו כולל אלא אסיפת ביאורים ובירורים להכמתו של הבעש"ט שבמעט אין עמוד פנוי הימנה. הספר מצטיין בסגנון יפה ושוטף. מכל שורה ושורה מבצבצת אהבה עמוקה וענוגה והרהוריות חולמת על אותו העיגול שהיה נתון בתוכו בשנות ילדותו ונעוריו במזיבוז. לפיכך יש ערך מיוחד לספר זה מצדו ההיסטורי. בבחינה זו נשמעים מתוכו דברים, שאין דוגמתם במקום אחר. אחר הספר „תולדות יעקב יוסף" תופס מקומו בספרות החסידות ה„דגל מחנה אפרים" בחומר השופע על הבעש"ט.

---

[1] באגרת הבעש"ט ע"ד עליית נשמה שכתב אל ר׳ אברהם גרשון מקוטוב (ע׳ לעיל עמוד 75) הוא מספר לו: „וגם נכדי החתן החשוב כ׳ אפרים עלוי גדול בתכלית הלימוד". אם כן היה אז בעל הדגל לכל הפחות קרוב לבן עשר שנים, כי האגרת נכתבה לא קודם לשנת תקי"א, והבעש"ט נפטר בשנת תק"ך. —

כאן נראה הבעש״ט באופן יותר ברור ויותר פשוט בחיי ביתו ומשפחתו. בהבה וגעגועים יתרים מדבר בעל ה„דגל" על אביו זקנו ש„היה מספר מעשיות ודברים חצונים, ובהם היה עובד ה׳ בחכמתו הזכה והטהורה שהיה לו". מבין השיטין נראין התפנוקים שהיה הבעש״ט מפנק לנכדו האהוב ההולך וגדל על ברכיו ממש. הרושם של אותן השנים לא נסתלק ממנו כל ימיו. על חשבון הרבית של אותה הקרן היתה כל פרנסתו הרוחנית. בסוף הספר יש לקוטי רשימות שמצאו בעזבונו של ר׳ משה חיים אפרים. יש כאן גם רשימות של חלומות, שהיה מאמין בהם ונותן להם חשיבות מיוחדת. בשעת קריאת דברים אלו מתבקשת השואה עם ספר החזיונות של ר׳ חיים ויטאל. כאן הדברים פשוטים ותמימים לעומת המלאכותיות שבחלומותיו של ויטאל. בין רשימות אלו יש, למשל, קטע כזה:

„אור ליום ב׳ פרשה פנחס תקמ״א ראיתי את אא״ז זללה״ה, וקרבתי עצמי פנים אל פנים, ממש יחד ידובקו, וחבק אותי בשתי ידיו ואמר לי בזה הלשון: — טבעך וטבעי יצאו בעולם, הבעל שם שלי ושמך המוב, שאתה תהיה עובד ה׳ ולומד ואומר תורה לישראל. — ושם היה עומד איש אחד מהאורחים החשובים הרגילים לבוא אל צדיקים לשמוע מהם, והרכין אא״ז זללה״ה את ראשו אליו ונענע בראשו, כלומר: — כה יהיה בודאי. — ואני עומד על הספסל ורואה את נענועי ראשו".

או מעין דברים אלו:

„בחג הסוכות ראיתי את אא״ז זללה״ה ובירך אותי, ואחר כך שאלתי אותו ללמוד עמי תורה. והשיב לי, שיהיה עוד זמן, כי אי״ה אאריך ימים ושנים".

ועוד:

„ראיתי בחלום שאא״ז זללה״ה קירב אותי למאד וחיבק ונישק אותי".

ויש שהיה מחליף אפילו אגרות עם הבעש״ט מעולם האמת, ונותן המתאות אליו לסלק מה שקבל בעולם השפל.

„ראיתי את הרב ר׳ יהודה ליב מוכיח מפולנאה, שבא מן העולם העליון, גדול ומהולל מאד. ואני הייתי בביתי מפוז ומכרכר בכל עוז. ובקשתי אותו לברכני, ואמרתי לו: — יודע אני שהוא בא מהעולם העליון. — ולקחתי שתי ידיו ונתתי אותם על ראשי, ובירך אותי. ואמרתי לו, שאתן לו קוויט אל אא״ז לעולם העליון, שיברך אותו שם בעד הברכה שבירך אותי בכאן".

בזקנו הגדול היה מאמין באמונה שלימה, שהוא שליט בכל העולמות ושהטבע משועבדת לו, ושהדברים שהוא מספר הם אמיתיות פשוטות.

ויש שהיה חושב שאין בכחו להסביר כהוגן מחשבות הבעש״ט, והוא כותב: — קבלתי ממורי זקני זללה״ה, אך עדיין לא זכיתי להלביש הדברים איך שאוכל לדבר ולכתבם. — בדחילה הוא מזכיר את „הספרים הקדושים של הכהן הגדול״, או „הרב הקדוש מו״ה יעקב יוסף הכהן ז״ל״. לתאר של קדושה זכה אצלו רק בעל התולדות. אפילו על המגיד ממזוריטש אינו מדבר בלשון כזה. הוא מתאר אותו: „הרב המגיד״ סתם, או „התייר הגדול הרב המגיד מו״ה דוב בער זללה״ה״. אין ספק שבהתיחסות זו משתקפת ההתיחסות הכללית שהיתה שוררת במזיבוז לשני גדולים אלה. אנו למדים מכאן שבעל התולדות היה תופס במזיבוז מקום של ראש וראשון בחבריא של הבעש״ט.

למדן גדול לא היה ר׳ משה חיים אפרים. מתוך ספרו אינה נראית בקיאות גדולה בספרות העברית, כמו שאנו רואים זאת במדה יתרה אצל בעל התולדות. כשאנו קורין, למשל, דבור כזה: „שמעתי מהרב הגאון מפולנאה זללה״ה בשם הרמב״ם ז״ל, כי הרמב״ם מקשה על הא דאיתא״... או כשהוא מביא דברים שסיפר לו הבעש״ט מתוך כתבי הרמב״ם, אנו עומדים תמהים: וכי לא חשב חובה לעצמו לטרוח ולעיין בדברי הרמב״ם? או לא עלה בדעתו אפילו לשאל את זקנו, הבעש״ט, המספר לו דברים על הרמב״ם, שיוציא מתוך הארון את הספר ויראה לו הדברים במקורן?—

אבל אחת ממעלותיו הגדולות היא תמימותו הפשוטה ואמונתו במה שטמעו אזניו ושראו עיניו בלי שום התחכמות. בכח מעלתו זו היה מגיד מה שבלבו, והיה מוכית את הצדיקים המזויפים, הצבועים, שבדורו, ואפילו אותם ש„מקבלים איזה דבר מרבם, ואחר כך בועטים ברבם, ונראה להם שהם חכמו ביותר״.

הוא היה חולני, ולא תמיד היה יכול, כנראה, לקרא או לכתב כחפצו. — אי״ה כשיזכה ה׳ אותי ואהיה ברי עדיף אפרש. —

ר׳ משה חיים היה יושב כל ימיו על כסא הרבנות בקהלת סודילקוב (עיירה קטנה, במרחק ג׳ ווירסטאות משיפיטובקה). אבל לא היה באפשרותו להסיח דעתו זמן רב ממזיבוז, והיה נוסע שמה לפעמים קרובות. אפילו החלומות וביקורי הנפטרים מעולם העליון היה מקומם במזיבוז.

ענותן היה ולא היה חי חיי „צדיק״ מעשי, כמו אחיו ר׳ ברוך, שהיה מורה כי „לפיכך נתן ה׳ בלבבם של הצדיקים שיתאוו למעות שיתנו להם העולם, כי בזה הם מקשרים את עצמם לכללות בני ישראל ומעלים תפלתם״

(בוצינא דנהורא). על כן היה ר׳ משה חיים אפרים עני מדוכא כל ימיו, ואם היו פונים אליו במכתבים לקבל ברכתו או בבקשות שיהא מעורר רחמים בעולם העליון, לא היה בכך אלא זכות אבות שהיתה מסייעתו. ואף על פי שהיה אדם לא מעולם הזה, והיה מרחף תדיר בעולם האידיאלי, מכל מקום לא טפלה בו כלל האגדה החסידית. זו אוהבת גבורים מעולם העשיה, שמשאירים רושם ניכר בחיים. על כן לא נמצא שום זכר לשמו של ר׳ משה חיים אפרים בתוך הקובצים של המעשיות העממיות על גדולי החסידות.

הוא נפטר קודם שנת תקס״ג, כי מתוך הסכמות אחדות על הס׳ דגל מחנה אפרים, שנכתבו באותה שנה, נראה שאז לא היה כבר בחיים.

א. דברי אגדה.

1. מנורה של כסף מחשיכה.

ר׳ יצחק מסקווירה היה מספר, כי הדגל היה מתחלה עני ואביון, ואשתו היתה מדלקת נרות של שבת במנורות שעשתה מטיט, ואחר כך היה מתנהג בעשירות ואשתו היתה מדלקת נרות של שבת במנורה של כסף. פעם אחת בליל שבת קודש כשבא הרב מבית הכנסת לביתו ראה והבין כי אשתו נהנית ושמחה מאד מזה, שזכתה שתהיה לה מנורה של כסף לכבוד שבת, אמר לה: — לך עכשיו אורה ולי היתה מקודם אורה. —

2. מוטב שיהיו המנורות בנכר.

ר׳ ברוך ממזיבוז היה נוסע לאסף ממון. אירע לו להיות בערב שבת קודש סמוך לסודילקוב, וסר שמה לשבות אצל אחיו, בעל „הדגל״.

הביט בליל שבת על מנורות הנחשת וסלד לאחוריו:

— כבר הגיע הזמן שיהיו בביתך מנורות של כסף! —

— אחי, אחי! מוטב שיהיו המנורות בַּנֵּכָר ואני בבית, משיהיו המנורות בבית ואני בנכר! — החזירהו הדגל.

3. האיך קבל הדגל הוספה על השכירות.

הדגל היה מקבל שכירות בסודילקוב ד׳ זהובים לשבוע. היה קשה לו לחיות בסכום זה ורצה שיוסיפו לו זהוב אחד, ולא רצה הקהל. ראש המערערים על זה היה אחד הפרנסים, יוסילי שמו.

קָבַל הדגל באגרת לפני התולדות. מהר התולדות ובא לסודילקוב. נטל כתב הרבנות של הדגל וקרעהו וכתב במקומו כתב חדש, שבו היה כתוב שהדגל מקבל שכירות חמשה זהובים לשבוע. לא רצו הקהל לחתום, ובפרט יוסילי הנ״ל, והיה מופת שבאותה שבת חלתה אשתו ומתה. נתפחדו וחתמו הכתב של ההוספה.

4. איזו רעה אפשר שתצא מן הטובה.

הדגל החליט בזקנתו לעקור מסודילקוב ולהשתקע במזיבוז. כששמעו בני קהלתו נתאספו והוסיפו לו על שכירותו. אז קרא הוא לאסיפה את חשובי עדתו. כשנתאספו אמר להם: — רבותי, רוצים לעשות לי טובה, להוסיף על שכירותי. בבקשה מכם עַיְנוּ איזו רעה אפשר שתצא מן הטובה. —

ב. לקוטים

מס׳ דגל מחנה אפרים.

1. מי שרוצה לקרב עצמו אל האמת צריך להשפיל עצמו עד לעפר ולהגביה אותה משם, ואחר שמדבק עצמו במדה זו הוא עולה ומתנשא ממעלה למעלה, וזהו אמת מארץ תצמח, היינו שצומח ועולה למעלה אחר כך (פ׳ בהר).

2. יש כמה מניעות לאדם שאינן מניחות אותו לבוא למדרגה להיות בחינת אדם, שהיא מדרגה עליונה.

א׳, לפעמים הוא נופל ממדרגתו כדי לבוא למדרגה עליונה יותר גבוהה או בשבילו או בשביל אחרים. וכשהוא במדרגת קטנות אינו יודע מה זה ועל מה זה, והולך ומצטער בנפשו ומבקש מאת השם יתברך על זה ומפשפש במעשיו ואומר: — אלי, אלי, למה עזבתני. — עד שעוזר לו השם יתברך ובא למדרגה העליונה.

ב׳, לפעמים אדם נופל ממעלתו ואינו יכול לבוא למדרגה על ידי האנשים אשר סביבו, כי הם מונעים אותו, או שאינם עוזרים לו לעבודה, הן ברוחניות הן בגשמיות, או בפרנסה, או — חלילה וחס — מחמת שהם אינם הולכים בדרך הישר ומעשיהם פוגלים מחשבות האדם הגדול אשר ביניהם, כידוע בשם אא״ז זללה״ה בכללות העולם, כי המעשים הרעים של העולם ח״ו הם פוגלים מחשבת בני האדם הצדיקים אשר ביניהם, וכל אחד לפי בחינתו ומדרגתו בפרט.

ג׳, לפעמים נופל במחשבות העובד שהוא מהיר ובהיר במלאכתו עבודת הקודש ומכוון כוונות ויחודים, והם נסתרים מה׳, כי לא באו אל החדרים הפנימיים לשלול הגשמיות, ודי למבין, כי קצרתי בזה. או שיש אדם חכם וחרוץ המוח להבין ולהשכיל בתורה ועבודה כמו מעין הנובע, ואין מי שידלה אותם המים, ומחמת זה אינם נובעים חדשים, כידוע מענין המעין, והיינו שכל אחד אומר: — נבונותי והשגתי יותר מזה האדם, ואיני צריך לו ולתורתו. — ומחמת זה באה מניעה להשפיע כשאין מקבל (פ׳ תזריע).

3. לפעמים באה לאדם התלהבות גדולה מלעילא, בלי שום התעוררות מלתתא, ולפעמים צריך הכנה והתעוררות לעבודה ומתלבש באהבה ויראה רבה לחקור ולהתבונן ברוממות הבורא, ברוך הוא, ואחר כך מקשר עצמו להעולמות (פ׳ יתרו).

4. לפעמים אדם ממשיך עצמו ומחשבתו לעלות באותן המדות [1] בבחינת הטוב ונגמר כך בדעתו ומחשבתו, ואחר כך פתאם באה לו מחשבה אחרת היפך מזה וממשיך עצמו לצד הרע. ועל זה צריך להשגיח מאד, שהוא בכל הענינים ובכל המדות, שמחשבתו האחרת דוחה המחשבה הראשונה לגמרי ממנו ונשכחת ממנו לגמרי מחשבתו הראשונה כאלו לא היתה כלל. — — ועל זה צריך מאד להשגיח בעינא פקיחא, וצריך להיות בזה איש נבון וחכם,

[1]) שבע המדות: חסד וגבורה וכו׳.

שיראה לאסור ולחבוש עצמו שתקויים מחשבתו הראשונה שמעוררת אותו לטוב, ולא יפול במחשבה אחרת שתכלה לגמרי את מחשבתו הראשונה (פ׳ מקץ).

5. משל למעין הנובע: שאם הצינורות שהמים נמשכין דרך שם נקיים, אז המים יוצאים צלולים. ואם ח״ו הצינורות אינם נקיים, אז המים יוצאים מטונפים. והנמשל מובן, כי כל אדם ממשיך בעבודתו ובתורתו שפע קודש ממעין דלעילא דרך צינורות נשמתו, כל אדם לפי בחינתו ועבודתו. ואם צינורות נשמתו נקיים, שלא פגם בהם כלום ח״ו, והמשיך בהם אלופו של עולם, אז המים והשפע הנמשך דרך שם זך וצלול. ואם ח״ו פגם בצינורות נשמתו וגרם שאין אלופו של עולם מתגלה בתוכם, אז השפע היורד דרך שם הוא ח״ו אינו נקי, והבן (פ׳ וארא).

6. מי שלומד תורה לשמה ולא לשום צד הנאה וְקִבּוּל שכר, רק עובד השם יתברך בזה באמת, הוא בחינת בן, שזהו נקרא עושים רצונו של מקום, שבוודאי זהו רצון המקום, ברוך הוא. אבל מי שעוסק בתורה ועבודה שלא לשמה, רק לשום איזה צד הנאה וקבול שכר, הוא נקרא בחינת עבד ושפחה, שכל עמלם הוא רק לקבל שכר מאדונם, והשכר הוא בעיניהם עיקר התכלית, שכל השתדלות פעולתם היא רק בשביל השכר. וכמה מדרגות יש בענין זה: יש שהוא בחינת עבד, ויש שהוא בחינת אמה ושפחה. ותורה לשמה הוא בחינת גבירה ומלכה, שעל ידי עבודה לשמה ממליכים הקב״ה ושכינתיה בכל העולמות וגורם התגלות אלהותו, ומלכותו בכל משלה, ונכנעים כל הקליפות תחת יד הקדושה. — — השכינה כביכול כשהיא רואה שאין האדם יכול ללמוד ולעשות בתחלה תיכף לשמה באמת ובתמים, מחמת היצר הרע השוכן בקרבו, אזי היא מכניסה בלב אדם לעשות שלא לשמה. ועיקר כוונתה הוא כמאמרם ז״ל: מתוך שלא לשמה בא לשמה. — — וזהו הדרך הטוב והנעים, כשבא אחר כך לשמה אזי הוא מעלה אפילו הלימוד שלא לשמה, כי נעשה כסא זה לזה, כידוע בשם אא״ז נ״ע זללה״ה. אבל יש בני אדם המתחילים ללמוד שלא לשמה ונשארים בזה כל ימיהם לעולם, ואינם מגיעים כלל להתכלית האמיתית ח״ו. ולא עוד, אלא שבאים לגדלות והתפארות מאד, ומבזין הצדיקים הלומדים מעט בכוונה, באמרם ידינו רמה, כי מלאו כריסם בתורה הרבה. — — למראה עינים אינו ניכר העוסק לשמה מן העוסק שלא לשמה, שהוא ענין עסק אחד, ואינו תלוי ביניהם רק נקודה אחת: אמיתות הלב ההפרש ביניהם. וכשהשכינה כביכול רואה זה, כי השליכו תורת אמת ח״ו ארצה ונשארים בשטותם, שהתחילו ללמוד ולעשות, אז היא מתרעמת וקובלת מאד על שמתחלה הכניסה בלבו של זה שילמוד שלא לשמה, כי לא הועילה כלל בזה, ואדרבה מגרע גרעה. — — השכינה והתורה כביכול בורחות ממנו ומשכח תלמודו, כמו ששמעתי כמה מעשיות מבני אדם כאלו שנשתכחה תורתם לגמרי מהם ואינה עושה פירות כלל. אבל ירא ה׳ באמת הוא יכבד, היינו אותם שלומדים מעט בכוונה לשמה הם ילכו ויצמחו ויעשו פירות ויגדלו למעלה למעלה לגודל אמתתם ותורתם תורת אמת (פ׳ לך לך).

7. ידוע שתורה שבכתב ותורה שבבע״פ — הכל אחד, ואין אחד נפרד מחברו כלל, כי אי אפשר לזה בלא זה, דהיינו התורה שבכתב מתגלות צפונותיה

על ידי תורה שבע״פ, ותורה שבכתב בלא תורה שבע״פ אינה תורה שלמה והיא רק כמו חצי ספר, עד שבאו חז״ל ודרשו התורה וגילו דברים הסתומים, ופעמים הם עוקרין דבר מן התורה, והיינו בענין מלקות שכתוב בתורה ארבעים ובאו רבנן ובצרו חדא, והכל על ידי הופעת רוח קדשם שהופיע עליהם, והיה כח בידם לעשות זה. נמצא, תלוי שלימות תורה שבכתב בתורה שבע״פ. ולכן האומר אין ק״ו מן התורה או שחולק על מאמר אחד מחז״ל — כאלו כופר בתורת מרע״ה, כי הכל תלוי בדרושי חז״ל והם עיקר שלימות תורה שבכתב. — — וכן כל דור ודורשיו הם משלימין התורה, כי התורה נדרשת בכל דור ודור לפי מה שצריך לאותו דור. ולפי שורש נשמתן של אותו הדור כך השם יתברך מאיר עיני חכמי הדור ההוא בתורתו הקדושה. והכופר בזה — גם כן כאלו כופר בתורה ח״ו (פ׳ בראשית).

8. משל בענין החתונה.

כל ענין החתונה וכל ההכנות וצרכי החתונה הוא רק לשמח חתן וכלה. ויש כמה אנשים שתופסים הטפל, שבאים רק לאכול ולשתות, ומשליכים העיקר. וכן כל האי עלמא לבי הלולא דמיא, והכל מה שברא הקב״ה בעולמו הוא לתכלית המכוון, כדי לייחד חתן וכלה. ויש כמה אנשים שרוצים לאכול ולשתות ולילך אחר התענוגים ומשליכים העיקר. אבל החכם עיניו בראשו, והוא מסתכל ועוסק תמיד רק לייחד חתן וכלה, שהוא יחוד קוב״ה ושכינתיה, ומשליך כל תענוגי עולם הזה אחר גוו (פ׳ תרומה).

9. עיקר כל מגמתנו הוא לאוקמא שכינתא מעפרא ולהעלותה. ומי שמקיים זו וכל מעשיו הם בכוונה זו, להאיר ולהעלות השכינה, אז השכינה גם כן מרימה אותו והוא עולה למעלה למעלה. אבל מי שגורם ח״ו במעשיו השפלת השכינה כביכול ח״ו, אז השכינה גם כן משפלת אותו עד שאול תחתיה (פ׳ בראשית).

10. עיקר בריאת העולם היה רק בשביל צדיק אחד, שעובד השם יתברך תמיד באמת ובתמים ובאהבה שלימה. וכשהצדיק מעורר חשקו ומשתוקק להדבק באלהים חיים ממילא נמשכים אחריו אנשים, שכולם נקראים מלאכתו, שבשבילו נפעלו ונבראו (פ׳ בראשית).

11. השכינה כביכול מקבלת השפע דרך צינורות ושבילין הידועים לה. וכשיש צדיקים בעולם אזי במעשיהם הטובים ותורתם ותפלתם ממשיכים דרך אותם צינורות חסדים להשכינה כביכול, שתהא תמיד מקבלת שפע לא יחסר. ורשעים ה״ו גורמים להיפוך במעשיהם ח״ו, שהנהר יחרב ויבש. וכן כל אדם לפי מעשיו, או שגורם שנסתמים צינורות נשמתו ח״ו או שפותח וממשיך דרך צינורות ושבילי נשמתו שפע להשכינה כביכול. לכן נקראים הצדיקים אנשי חסד, שכל פעולתם לעשות חסד עם השכינה כביכול ועם נשמתם. וגם כשהרשע עושה תשובה הוא פותח מקורי נשמתו ועושה ממדבר, ממה שהוא בחינת חורבה ושממה, שאינו עושה פירות והוא בחינת הס״ם ר״ל, שנקרא זקן שאינו עושה פירות כלל, — ובתשובתו שלימה הוא מהפך לאגם מים, שיהיה עושה פירות, וממשיך חסדים, שהם בחינת מים, להשכינה כביכול (פ׳ לך לך).

12. הרב בית יוסף היה מקשר עצמו בלימוד תורתו, ועל ידי הלימוד

נברא מלאך, והוא היה מגיד לו כל הנעלמות לו, רזין דאורייתא. וזה יוכל להיות בכל אדם ואדם כשמשתדל בעבודתו בשלימות המעשה (פ׳ חוקת).

13. הקב״ה כביכול לוקח אור מעצמותו, יתברך שמו, וזורע אותו הזור בעולם ונצמח ממנו צדיק בעולם, כמו אברהם היה נצמח מאור בוקר אור לבן, ויצחק — מאור אדום, וכן יעקב משה ואהרן וכל הצדיקים וחכמים ונבונים שבכל דור ודור, כלם נולדו מאור פרטי המתייחס לאיזו מצוה ממצות התורה. ולכך יש צדיק שהוא מזהיר מאד על מצות צדקה, ויש צדיק המאיר לעולם בתורה, ויש צדיק שמזהיר מאד על הכנסת אורחים, וכן כלם – כל אחד לפי שורש אותו האור שנולד משם, כנ״ל. ולכך מרע״ה, שהיה בחינת האור של כל התורה כולה בפרט, נתגלתה כל התורה על ידו. ושאר כל הצדיקים נתגלה אור פרטי שהוא לוקח משם על ידו, וזהו שנאמר בגמרא: אביך במאי זהיר טפי? — בציצית (פ׳ בראשית).

14. ידוע, שראשי הדור הם לפי הדור, ולפי שורש נשמותיהן כן שולח השם, ברוך הוא, היודע שורש נשמותם, תמיד בכל דור ודור ראש ומנהיג להם כפי אותו הדור וכפי מה שצריך אותו הדור, בכדי שיוכל הראש הצדיק להעלות כל בני דורו לשורשן ולקרבן לפני ה׳. ולכך אי־אפשר שיתמנה ראש על הדור על ידי אדם, כי אם על ידי השם, ברוך הוא, שהוא מקור המקורות ונשמה לכל הנשמות ויודע שורש נשמות של כל דור ודור, וכן הוא שולח ראש ומנהיג להם לפי מה שצריכין (פ׳ פנחס).

15. הצדיק, שהוא דבוק תמיד במחשבתו להשם, ברוך הוא, ומחשבתו תמיד נובעת להמקור, אין לו חשק כלל לומר לבני אדם איזה דבר תורה, כי אז צריך ליפול ממחשבתו הנובעת למקור, כדי לצמצם מחשבתו באותן הדברים שידבר אל בני אדם. אך כשרואה בהשם שדי, דאיתא שאמר די, היינו כי היה העולם רוצה להתפשט עד אין סוף והגביל את העולם ואמר די, נמצא יש לפעמים צמצום שצריך להגביל ולצמצם, וזהו רצון הבורא ב״ה, כדי להעלות מדרגות תחתונות, ואז הוא מצמצם מחשבתו ומדבר לבני אדם כדי להשיב נפש ממדרגות תחתונות (פ׳ בלק).

16. בשם אא״ז נ״ע זללה״ה:

החיות רצוא ושוב, ואי אפשר לעמוד על מדרגה אחת תמיד, רק עולה ויורד. והירידה היא צורך עליה, כשנותן על לב ויודע ומרגיש זה שהוא בקטנות ומתפלל אל ה׳, על דרך ובקשתם משם את ה׳ אלהיך ומצאת, וזהו „משם״ — ממקום שהוא שם.

— — על ידי קטנות הצדיקים מעלים את הניצוצות הנתונים בשפלות (פ׳ ויצא).

17. יש לפעמים שיושב הצדיק בין כמה אנשים ומדבר עמהם כמה דברים גשמיים וסיפורים, שכפי הנראה הם דברים בטלים, ובאמת הצדיק ההוא היושב הוא דבוק במחשבתו בה׳, והדיבור שמדבר, אף שלהם הם גשמיים ודברים בטלים, והוא חושב ומסתכל בזה דברים רוחניים, דברים קדושים. וכן בכל סיפורי העולם שמספרים לפניו ומדברים עמו, בכל הענינים הוא מסתכל תמיד ענינים קדושים באותן הדיבורים. וכמו ששמעתי מן זקני אא״ז נ״ע זללה״ה

שמה שמשוררים לידיד [1]) כולם הם בחינת יראה ואהבה בהתפשטות מעילא לתתא בכל המדרגות התחתינות (פ׳ ויצא).

18. שמעתי אומרים בשם ר׳ יוסף מ״מ דק״ק פולנאה זללה״ה, שאמר על מה שאומרים העולם, שהלומדים לומדים והחסידים אינם לומדים, שהאמת שהלומדים כל מה שלומדים יותר הם גדולים בעיניהם ויוחשב בעיניהם שכבר למדו הרבה כל הצורך, והחסידים — כל מה שלומדים יותר הם יותר קטנים בעצמם, וזהו כל מגמתם שמלמדים את עצמם להיות קטנים ושפלים בעצמם (פ׳ ויקרא).

19. דרשות

א. ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. יש לומר בזה על דרך הלצה:

— — הנה התורה מרמזת בכאן על כת שקרנים ומתדמים לשלומי אמוני ישראל, ולבסוף אין להם קיום והם כלים מאליהם, כי שקרא לא קאי, והוא מרומז בפסוק. כי בתחלה — ויהי כל הארץ שפה אחת, היינו דבוקים בשכינה (גימטריא שפה), ודברים אחדים, היינו מחמת שהיו דבוקים בה׳ היה ביניהם אחדות גדולה, ולא היו מדברים אחת בפה ואחת בלב, רק הפה והלב היו אחד. אבל — ויהי בנסעם מקדם, היינו מקדמונו של עולם, כמאמר רז״ל, וימצא בקעה וגו׳, היינו שתעו ונפלו בבור עמוק וחושך, ועוד להם שמראים עצמם כצדיקים, והוא שאמרו ונלבנה לבנים, היינו נלבוש בגדי לבנין כדמיון הצדיקים הטהורים, ונשרפה לשרפה, להכות כף אל כף בהתלהבות, והכל הוא כדי לעשות לנו שם, כפשוטו, ונבנה לנו עיר, לכבוש עיירות תחת ידם. וסופם: ותהי להם הלבנה לאבן, היינו בגד לבנים שהיו לובשים היה להם לאבן נגף ולמכשול, והחמר — ר״ת חכם מופלא ורב רבנן, שהיו מחזיקים ומראים בעצמם, היה לחומר, כפשוטו לטבוע וליפול בתוכו. ויפץ ה׳ אותם משם.. כי שם בלל, היינו בעוה״ר נתעורר על ידם קטטה ומריבה ושנאת חנם ונבללה שפתם, שאין אחד יודע מה שהשני מדבר, והבן (פ׳ נח).

ב. הצילני נא מיד אחי מיד עשו. יש לומר על דרך דאיתא במדרש: לעתיד יתעטף עשו בציצית וישב בין הצדיקים והקב״ה מושכו משם וכו׳ (עי״ש).

ויש לומר שזה הוא מצוי גם כן בעולם הזה בעו״ה, שנתרבה השקר בעולם, וכל אחד רוצה לעלות במעלות שלומי אמוני ישראל ורואה שהם מלובשים בגדי לבנים בשבת ולובשים טלית בערב שבת במנחה ואומר: היות אהיה כמוהו. וזה שקשה מכולן, שזה גורם שהם נקראים ערב רב, שהם מעורבין בישראל וקשה להפרידן, כמשל החטה המוץ והתבן, שמה שאינו דבוק כל כך לחטה הוא מתפזר בקל, אבל הפסולת שבחטה מתדבק בהחטה וקשה להפרידה.

וזה יש לומר שמרומז הצילני נא מיד אחי — היינו שהוא מעורב ומתדבק בו, מיד עשו — ואף־על־פי־כן הוא עשו (פ׳ וישלח).

---

[1]) שירי עם.

X

ר׳ ברוך ממזיבוז

ר׳ ברוך בר׳ יחיאל ממזיבוז.

ר׳ ברוך ממזיבוז הוא צדיק טיפוסי מן הצדיקים של החסידות המאוחרת בתקופת ירידתה. הוא נולד לערך שנת תקי״ז, כשלש שנים קודם פטירת הבעש״ט. הוא לא יכול כבר להכיר את זקנו הגדול ולא יכול להיות נהנה מחינוכו, כמו אחיו הגדול בעל „דגל מחנה אפרים״. תורה לא למד הרבה. ספרים לא השאיר אחריו. מספרים, שכשהיה ילד ולמד מסכת „בבא קמא״ שאלוהו מה היא משמעות המלים „בבא קמא״. על זה החזיר: — המשמעות איני יודע, אבל הראשי תיבות אני יודע. הראשי תיבות הן: ברוך בן אדל קדוש מרחם אמו. — ושוב מספרים עובדא אחרת מחייו המאוחרים: כשירד בערב פסח תקנ״ת מעליתו אל בית מדרשו לשרף שם החמץ, כדרכו, נזדמן לפניו הספר „מאור עינים״ של ר׳ נחום מטשירנובל, שיצא באותה שנה לאור. העיף בו עיניו, ואמר: — רבש״ע, מודה אני לפניך, שלא חברתי ספר, אבל אשרי אמי שילדתני. — מזה נראה עד כמת היה מחשיב את יחוסו, שאמו היא בת הבעש״ט. ואין הוא אשם בזה כל כך: חינוכו הוא שקבל מן הסביבה. בני החבריא של תלמידי הבעש״ט והמגיד היו מפנקים אותו הרבה בילדותו בזכותו של זקנו. המגיד היה אומר עליו בעודנו ילד ש„הוא דבר חידוש״. מימרא זו עשתה לה כנפים ועליה היו חוזרים שאר צדיקי הדור. מספרים, שפעם אחת התאכסן ר׳ ברוך אצל ר׳ פנחס מקוריץ. בשעה שישן ר׳ ברוך שנת הצהרים אסף ר׳ פנחס את תלמידיו סביב למטתו, נגש אל המזוזה והניח ידו עליה והסתירה, והנה התחיל ר׳ ברוך מתנועע ומקיץ, וכאשר סלק ר׳ פנחס את ידו מן המזוזה נרדם ר׳ ברוך שנית. כך עשה פעמים אחדות. אחר כך פנה אל התלמידים: — הראיתם? אפילו בשנתו אינו נשאר רגע בלא התדבקות בהשי״ת. — ואם לא חנכהו הבעש״ט בחייו, הרי עשתה אותו האגדה למחנכו של ר׳ ברוך לאחר פטירתו. הבעש״ט — היו מספרים — היה בא לפרקים אל ר׳ ברוך ומשיא לו עצות בדברים שהיה מתקשה בהם. ופעם אחת היה ר׳ שלמה מקארלין אצל ר׳ ברוך וראה שהבעש״ט עומד אצלו ומסלסל בשערו.

חינוך של פינוק זה הראה את פעולתו הגדולה על אופיו של ר׳ ברוך ודרך התנהגותו בחיים. אוהב היה להיות שליט יחידי, בלי גבול, והכל היה מבטל בתכלית הביטול. ואף על פי שהוא עצמו היה מתפאר גם במדת הענוה שבו: — אם אלף הם הענוים — אני מהם, ואם שנים הם — אני מהם, — מכל מקום לא היה נמנע להבליט על כל צעד עד כמה הכל בטלים לעומתו. משוט לשונו לא היה מפלט לשום צדיק שבעולם. — פעם אחת — כך מסופר [1] — ישב אל השלחן ולפניו כמה צדיקים, ופתח פיו לחרף ולבזות את הצדיקים שכבר נסתלקו עוד לפני מאה שנה, והיו תמהים כל השומעים. — ועוד מסופר, [2] שפעם אחת אמר: — „לֶהֱוֵא אנא פקידא בגו צדיקיא״. רבונו של עולם, אהי אנכי נמנה בין הצדיקים. אין אני מתכוון

---

[1]) בוצינא דנהורא 38. [2]) שם 43.

עמהם, אלא אני מתכוון עם הרב הק ר׳ פנחס מאוסטרהא ועם הרב הק׳ מפולנאה. — ושוב אמר: — „להוא אנא פקידא בגו צדיקיא״ — רוצה אני להיות פקיד על כל הצדיקים. —

ר׳ שלום מפוהריבישטש היה אומר: — סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה. עמודיו — הבעש״ט והמגיד, השלבים — תלמידיהם הצדיקים, ור׳ ברוך מטפס לו על השלבים אילך ואילך, עולה ויורד בסולם.—

על דברי ריב ורדיפות שיצאו ממנו נגד ר׳ שניאור זלמן יש לנו גם דברי אגדה גם תעודות הסטוריות, על הרדיפות שהיה רודף את ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה מעיד מכתבו של הרב אליו. אפילו בן אחותו, ר׳ נחמן מבראסלב, היה טועם טעם קפדנותו. מספרים שכשנפטר בעל התניא מתפיסת פטרבורג הלך למסעיו אל ר׳ ברוך לברר את הסכסוך שביניהם וסבת כעסו של ר׳ ברוך, כדי להשלים עמו. בדרך סר אל ר׳ נחמן לבראסלב להתראות עמו. בתוך שאר דברים אמר לו ר׳ נחמן: — מפיטירבורך[1] כבר נפטר כ״ת, אבל מפיטיר ברוך[2] עדיין לא נפטר. — רמז לו בזה שנקל ליפטר ממבצר פטרבורג מאשר ממחלוקת של ר׳ ברוך.

רק צדיק אחד יש באותה תקופה, שנשארה תעודה הסטורית המעידה כי אליו היה ר׳ ברוך מרגיש יראת הכבוד. צדיק זה הוא ר׳ מנחם מנדיל מוויטיבסק, בעל „פרי הארץ״, שהיה שוכן בארץ ישראל, אבל מצודתו היתה פרושה ברייסין, וגם בשאר תפוצות החסידים היה שמו מפורסם. תעודה זו הוא מכתב ר׳ ברוך אליו. מתוך המכתב נראית הכנעתו של ר׳ ברוך ורוב „דרך ארץ״ מפני אותו זקן שבחבורת תלמידי המגיד.

ר׳ ברוך היה מעיד על עצמו שהוא יודע את הזהר יותר מאחרים, ושהוא לבדו מכיר בגודל ערכו של ר׳ שמעון בן יוחאי: — ר׳ שמעון בן יוחאי, אני מכיר אותך ואתה מכיר אותי.—ושוב אמר: — אני מודה לך, רשב״י, בעד ס׳ הזהר, כי אלמלא הוא לא הוינא עדיף מחברי. — ועוד: — בעד נשמתי ליכא שום סתירא, ונהירין לי כל סתמין דאורייתא.—פתגמים ביוצא באלה מעידים, שאף על פי שלא היה מחשיב הרבה את הענין של תלמוד תורה, הנה לידיעת הזהר היה מיחס ערך מיוחד, אלא שלא היה רוצה לוותר על ידיעה זו לאחרים.

הרבה היו מספרים על דרכו בעבודה, זו תפלה. יבבות מיוחדות היו לו בתפלה ותנועות מיוחדות שהיו עושות רושם על העומד מן הצד. ביחוד היו מפליאים את אמירת שיר השירים שלו.

מושבו היה מתחלה בטולטשין, ואחר כך עבר למזיבוז. בתחלה היה נוסע הרבה בערי פודוליא במרכבות רועשות כשרה והיה מאסף הרבה ממון. היה חי חיים של פזרנות.

את הפתגמים של ר׳ ברוך והספורים על הנהגותיו אסף מפי השמועה ר׳ נחמן מבאר (פ׳ פודוליא) והוציאם בקובץ אחד בשם „בוצינא דנהורא״ (לבוב תר״מ, מהדורה שניה פטריקוב תרמ״ט).

---

[1] כך היו מבטאים השם פטרבורג. [2] מדודי ברוך.

א. דברי אגדה.

1. על לידתו של ר׳ ברוך.

פעם אחת בשמחת תורה היו אנשי החבורה הקדושה, תלמידי הבעש״ט, שמחים ומרקדים בעיגול, והשכינה מלהטת סביבותם. בתוך ריקודם נקרע המנעל אצל זעירא דמן חבריא, והוא היה איש עני מאד והיטב חרה לו עד מאד על מניעתו מלרקד עם חבריו לשמח בשמחת מצוה. ובתו של הבעש״ט הצדקנית מרת אדל עמדה גם כן בבית מן הצד לראות בשמחת השואבה שלהם. אמרה לאותו תלמיד: — אם תבטיח לי שאלד בן זכר בשנה זו, אתן לך תיכף ומיד מנעלים טובים, — כי היו לה בחנות מנעלים. הבטיח לה שבוודאי יהיה לה בן זכר.

וכך הוה, שנולד לה הרב ר׳ ברוך.

2. אדם השלם.

פעם אחת ישב בסעודה בחמשה עשר בשבט, והיתה בדוחה דעתו מאד. סיפר שחלם שישבו מסובין אל השלחן כמה וכמה צדיקים, מהם שהיו עוד בחיים ומקצתם שהיו בעולם האמת, ור׳ שמעון בן יוחאי ישב בראש השלחן, — ואני עמדתי בקצה השלחן נגד רשב״י. ורשב״י אמר להם דברי כבושין ומוסר, ואמר להם בזה הלשון: „כך עובדים לאל גדול ונורא כאשר אתם עובדים?״ ומרוב הפחד התחילו פני להתכרכם. עמד רשב״י מכסאו והלך אלי לקצה השלחן והכה על כתפי בדרך חבה, ואמר לי: „ברוכ׳ל מחמדי, לא אליך נתכוונתי, אתה אדם השלם״. —

3. אנשים שרוצים להיות מלאכים.

פעם אחת בא אצלו הרב ר׳ אהרן מק״ק מזיבוז לק״ק טולטשין. הרב ר׳ אהרן היה עוד אצל הבעש״ט, וכשהיה ר׳ ברוך ילד קטן היה נושא אותו ר׳ אהרן על ידיו בבית הבעש״ט. מחמת זה כבואו לק״ק טולטשין נסע עם העגלה שלו לבית ר׳ ברוך, ולקח את תרמילו והניחו בביתו. היה ר׳ ברוך פוסע לו בשעת מעשה בחדר ואמר: — אתה תירצת לי הקושיא, שהיה קשה לי תמיד בפסוק „וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו״, ופירש רש״י „מלאכים ממש״. והיה קשה לי תמיד, האם לא היה ליעקב אנשים לעשותם שליחים אל עשו, שהצטרך לשלוח אליו מלאכים? — ועכשיו תירצת לי: איתא, שהמלאכים שהיו אצל אברהם לא יכלו לעלות למעלה, מחמת שאכלו אצל אברהם. ויש בספרים בנוסח אחר: מחמת שעשו שליחותן שלא כהוגן, לא יכלו לעלות

למעלה. ונשארו בזה העולם אצל יעקב. והנה אלו המלאכים היו אצל אברהם בדמות אנשים, כדכתיב „והנה שלשה אנשים נצבים עליו״, ובאו אל יעקב בדמות מלאכים. אמר להם יעקב: — אתם בעצמכם הייתם אצל זקני אנשים ואצלי אתם רוצים להיות מלאכים? לכו אל עשו! —

לקח הרב ר׳ אהרן את תרמילו ונשא אותו לאכסניה, ושבת בק״ק טולטשין אצל ר׳ ברוך.

4. צריך להיות שמח בשבת.

פעם אחת נתארח אצלו איש חשוב ונכבד שבא מארץ הקדש. חשיבותו היתה ניכרת בפני ר׳ ברוך, שהיה מקרבו ביותר. בליל שבת היה יושב אל שלחן הרב. והנה זה האיש היה מאותם המתאבלים תמיד על ציון וירושלים, שדרכם להיות תמיד ביגון ואנחה. כאשר זמר הרב „כל מקדש״ כדרכו, בניגון הרגיל, ובא אל התיבות „אוהבי ה׳ המחכים בבנין אריאל״ הביט על האורח וראה אותו דואג ונאנח כדרכו בחול. שבק הרב את הניגון של הזמר, וגער בו „אוהבי ה׳ המחכים בבנין אריאל ביום שבת קדש שישו ושמחו!״ — ואחר־כך חזר לזמר בניגון הרגיל.

5. אי אפשר לכתוב חיבור על כל סדר קדשים.

כאשר ספרו לו, שהרב מבראהילוב חיבר ספר „מים קדושים״ על סדר קדשים, אמר: — תמה אני מאד האיך יכולים לעשות חיבור על כל קדשים. הלא כשאני אומר „איזהו מקומן של זבחים״, היינו איה עתה מקומן של זבחים? הלא נחרב! יתהפכו מעי ולא אוכל לומר יותר. —

6. אין איש מחפש להקב״ה.

נכדו ר׳ יחיאל מיכל כשהיה ילד קטן היה משחק במחבואים עם ילד אחר. התחבא ושהה במחבואו זמן רב והיה סבור שהילד מחפשו ולא יוכל למצא אותו. בראותו ששהה ביותר יצא ממחבואו ולא מצא את הילד בבית, והרגיש שלא חפשו מתחלה. רץ לחדר זקנו בבכי וקובלנא על חברו שלא רצה לחפשו. זלגו עיני ר׳ ברוך קלוח דמעות, ואמר: — הקב״ה אומר גם־כן כך: „אני מסתיר את עצמי במחבואים ואין איש מחפש אותי״. —

7. על התגלגלות הסבות מאדון הסבות איך שבא ר׳ צבי זידיטשוב למזיבוז וראה גודל קדושת הרבי ר׳ ברוך.

ר׳ צבי היה מסתופף בצלו של החוזה מלובלין. פעם אחת בימי החרף והקרירות הגדולה בא משולח בדבר מצוה, שהיה נוסע לקבץ מעות לנדבת עניים, לפולין, ובא לבית ר׳ צבי, שהיה בעת ההיא רך בשנים. המשולח הנזכר היה חסיד גדול וירא שמים ומופלג בתורה. כאשר לן שם וראה את האברך ר׳ צבי הנזכר בהתנהגותו בחצות הלילה, כי הוא עובד ה׳ על פי דרכי העבודה שגילה הבעש״ט, אז דבר החסיד עמו וספר לו מרבו הקדוש ממזיבוז. הרבה חסידות דברו אז. אמר ר׳ צבי למשולח: — מה לך לכתת רגליך בימי החרף האלה?

הלא בשני ירחים תוכל לאסף בסך הכל כשלשים רובל כסף? שבה אתי פה כל ימי החרף, ואנכי אסע לסביבותי ובמעט ימים אביא לך שלשים רובל, כי רבים מיודעי ומכירי בסביבות האלה.— האיש הסכים לשבת עמו ולמדו יחדו והגיד לו כל מצפוני לבבו בדרכי העבודה. אהבו איש לרעהו עד למאד, ודבר המשולח על לב ר׳ צבי לבא למזיבוז. סרב ר׳ צבי ואמר: — לא אוכל לעשות הדבר הזה, לעזוב את הרב הקדוש מלובלין, רבי המובהק זי״ע. אקח רשות ממנו, אולי יסכים ויתנני ליסע למזיבוז פעם אחת. —

לאחר ימים רבים עלה על דעת הרב הקדוש מלובלין ליסע למזיבוז לראות התנהגות איש האלהים נכד הבעש״ט ז״ל. אמר לתלמידו ר׳ צבי: — אהובי תלמידי, תסע למזיבוז לראות גדולת הרב הקדוש נכד הבעש״ט ז״ל, ואז אדע אם אסע גם אני לשם. —

נסע ר׳ צבי למזיבוז, הוא ומרעהו החסיד הגדול ר׳ יהודה גרשון מראזדיל. באו למזיבוז בשלום בחד יומא דפגרא והלכו לסעודת מצוה לשלחן הרב הקדוש. כאשר בא שמה ר׳ צבי וראה אותו הקדוש ממזיבוז והביט בפניו ובצלמו והכירהו בתור אדם המעלה, הראה לו פנים מסבירות, פנים שוחקות. אחרי כן בא החסיד המשולח, שנזכר למעלה, ובידו בקבוק יין ואמר: —לכבוד האורח מזידיטשוב אני מביא את היין הזה! — וישר בעיני הקדוש ממזיבוז דבר זה. ואל ר׳ צבי אמר: — עֲלֵה הֵנָּה לשבת קרוב אצלי. — היתה לו התקרבות גדולה.

ר׳ צבי התחקה על שרשי דרכי הרב הקדוש לדעת אותם, התבונן בכל דבר, וראה כי הכל למעלה מן השכל ואי אפשר להבין כמה משיעור אהבה ויראה לבורא, יתברך שמו, יש להרב הקדוש. והנה שמע סיפורי נפלאות מהרב הקדוש ממזיבוז בעת אמרו שיר השירים בערב שבת אחר הטבילה, כי ממש כמלאך אלהים צבאות הוא, והוא בוער כאש והתלהבותו היא עד למעלה. ידוע לכל, שהיו אומרים עליו, על ר׳ ברוך, שהיה לו ניצוץ מנשמת שלמה המלך ע״ה. על כן בעת אמרו שיר השירים, שאמר שלמה המלך, היה מתלהב ועולה כלפיד אש בקדושה וטהרה. והנה בשעה שהיה אומר הרב הקדוש שיר השירים לא היו מניחים לשום אדם בחדרו, משני טעמים: אחד — שלא יתבלבל ח״ו, ושני — מחמת רוב התלהבות שהיה הרב בוער לא היה אפשר לשום אדם לעמוד שם, כי היה מוציאו ממחשבתו ורעיונותיו ומפשיטו מהגשמיות, וכל מי שאינו רגיל בדביקות ובהתפשטות הגשמיות קרוב שיחלה וימות, כידוע.

כאשר שמע ר׳ צבי דבר זה אמר: — יהיה מה שיהיה, אנכי אתחבא בחדרו, ויעבר עלי מה! — הלך הוא עם החסיד ר׳ יהודה גרשון והתחבאו תחת בגדים רבים שהיו תלוים על הכותל, ועמדו שם. כאשר התחיל הרב הקדוש לאמר שיר השירים בהתלהבות והשתוקקות אשר אין לשער, תיכף אמר ר׳ יהודה גרשון לר׳ צבי: — לא אוכל לעמוד, כי רעיוני נבוכו מרוב האש וההתלהבות אשר תבער בו. — בקשהו ר׳ צבי לשתוק. אבל כאשר אמר הרב הקדוש „ודגלו עלי אהבה, סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני״ — וממש נראה כי ליהטה אש תחתיו, ברח ר׳ יהודה גרשון, כי לא יכול לשאת האש הגדולה והנוראה הזאת.

כשמוע הרב הקדוש קול קשקוש בפתח פנה אנה ואנה. ראה והנה איש בביתו, והוא ר׳ צבי. הראה לו פנים שוחקות, ונשאר ר׳ צבי עומד בחדר. ראה את הקולות ואת הלפידים, והחדר כלו בוער באש. חִזֵּק לבו והתאמץ לשמוע קול מלאך ה׳, עד כי בא אל הכתוב „אני לדודי ועלי תשוקתו״. אז היה כבד מנשוא, כי כמעט שהוציאו מדעתו. אולם ר׳ צבי אמר: — יהי מה, הנני מוסר נפשי לה׳ באהבה, לשמוע דברי אלהים חיים כנתינתן מסיני. ואם ח״ו תפרד נפשי מגופי, הנני לעשות רצון הבורא־עולם. — אז נשפעה עליו רוח חדשה ממרומים וראה אש ה׳ משמים ליהטה סביבותיו, אין לשער ואין לספר. עמד שם ונפשו מצאה נחת עד כי אמר „כי עזה כמות אהבה... רשפיה רשפי אש שלהבתיה״: אז, מפני ההתלבות הגדולה, חשש כי נתבטל במציאות ח״ו, וה׳ היה בעזרו עד כלות הרב הקדוש לאמר שיר השירים.

כאשר הלך ר׳ צבי ליפטר ממנו ליסע לביתו, אמר לו כי רבו הקדוש מלובלין צוה לו לשאול את פיו אם יקרב אותו כשיבא אליו, כי הרב הקדוש מלובלין ירא שמא יחליש דעתו, מפני שהרב הקדוש ממזיבוז הוא נורא ושרף אש להבה, כידוע. השיב לו:— יבא הצדיק מלובלין, החוזה מפולין, אלי ואשתעשע עמו.— וברכהו בשלום ואמר לו שיבא הוא גם כן למזיבוז עמו וישמח לקראתם.

נסע ר׳ צבי מזידיטשוב בחזרה אל רבו לק״ק לובלין, ואמר לו כי הרב ממזיבוז הוא אש להבה, נורא מאד. וספר לו כל אשר ראה ואשר שמע, כי לא היה מאמין אם היה שומע באזניו.

לאחר ימים מספר נסע החוזה מלובלין ותלמידו למזיבוז. כאשר בא כבדוהו, ובערב שבת לקח הרב ממזיבוז את הרב מלובלין עמו במרכבה ונסע לטבול בנהר. בשעת הנסיעה היה הרב הקדוש ממזיבוז מייחד יחודים נוראים ונפלאים, והיה בוחן את הרב מלובלין אם ירגיש הדבר. כשבא למקום אחד בשדה שאל אותו:—מה ירגיש החוזה מפולין? — השיב לו: — אוירא דארץ ישראל. — והשיב: — כן.— אח״כ שאל אותו:—מה ירגיש?— והשיב:— בחינת ירושלים הקדושה.— ואח״כ— מקום המקדש. ובשעת טבילה בנהר שאל אותו:—מה ירגיש?— והשיב:— בחינת נהרא דאפרסמונא. — שמח הרב ממזיבוז כי ראה שחוזה נאמן הוא וקולע אל השערה ולא יחטיא.

בליל שבת קדש ישב הרב ממזיבוז אל השלחן עם כל בני ביתו, בניו ובנותיו, כי כן היה דרכו תמיד, והיה מדבר דברים שונים במילי דעלמא עם בני ביתו. החוזה מלובלין לא היה רגיל בכמו אלה, והיה בלבו על הרב ממזיבוז שהוא מדבר דברים פשוטים בשבת. הרגיש הרב ממזיבוז ופתח פיו ואמר: — נאמר בזמירות „טהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל אשר עשה״. הפירוש הוא, כי הטהורים באמת מני רחם הם מקדשים את השבת בכל הדיבורים והמאמרים שבעשיה, שהם ממשיכים קדושה בכל עניניהם, על דרך שאמרו רז״ל: ועליהו לא יבול—אלו שיחות של תלמידי חכמים. — בסעודה שניה, בשבת בצהרים, עשו המשמשים מושב וכסא להרב מלובלין אצל בת הרב הקדוש. על דבר זה חרה מאד להרב מלובלין והיה מתרעם בלבו. הרגיש הרב ממזיבוז ופתח שפתיו ואמר:— כתיב „העבר עיני מראות שוא״, שיעביר העינים מלראות השוא, אבל לא „העבר השוא מעיני מלראות״. — על דברים אלו כעס הרב מלובלין והסב פניו לצד

אחר. באותו רגע קמה בתו של הרב מעל השלחן. הרגיש בזה הרב ממזיבוז וקרא: — מה זה בא לתוך ביתי להשבית שלחני בשבת קדש! —

אז נפרדו הלבבות של שני הצדיקים האלה.

ממחרת, ביום הראשון, היה ברית מילה במזיבוז. כיבד בעל הברית את הרב ממזיבוז בסנדקאות ואת הרב מלובלין שיהיה מוהל. כשבא הרב ממזיבוז כבר היה שם הרב מלובלין מלובש בבגדי שבת, גם המצנפת של שבת היתה על ראשו. והרב ממזיבוז היה דרכו לבוא בבגדי חול לברית מילה. היה בלבו של הרב ממזיבוז על הרב מלובלין, שהוא מתנהג ברבנות בעירו, כשהוא עמו בבית אחד. נטל סכין של מוהל וכרת בעצמו בשר הערלה, ולא נתן לרב מלובלין לא חיתוך ולא פריעה. נפלו פניו של הרב מלובלין. הלך לאכסניה שלו וצוה לאסור המרכבה ומיד הלך הוא ותלמידו ליפטר מאת הרב. נסעו משם מהרה.

ימים רבים עברו והרושם של קדושת הרב ממזיבוז והתלהבותו היה קיים תדיר בלבו של ר׳ צבי מזידיטשוב. ובפרט כשהיה זוכר הקולות והלפידים בעת אמרו שיר השירים היה מתעורר בו כליון נפש לעזוב את רבו הקדוש מלובלין וליסע למזיבוז. האמירה של שיר השירים היתה בלב הצדיק מזידיטשוב כלפיד אש, וכידוע לכל היה אומר תמיד, כי בשעה שיקרה לו ח״ו שהוא נופל בעבודתו, יתברך שמו, בנפילת המוחין וכדומה, אז יזכור הרגעים היקרים שהיה שומע שיר השירים מפי הקדוש ממזיבוז ואורו עיניו. לכן היה בלבו לעזוב את החוזה מלובלין וליסע למזיבוז.

מתחלה הסכים בדעתו ליסע תיכף למזיבוז, ולא יסע עוד ללובלין. אחר כך אמר בלבו: לא טוב לעשות כן לרב מובהק, לברוח מפניו. לכן אמר ליסע מקודם ללובלין ליפטר ממנו ולבקש מאתו כי יתן לו רשות ליסע למזיבוז.

כאשר בא הצדיק מזידיטשוב ללובלין, ברגע שדרכה כף רגלו על מפתן בית רבו, אמר הרב מלובלין לתלמידו: — אהובי תלמידי, אתה חפץ לעזבני? חלילה לך לשקר באהבתך אלי. הרי ידעת התנהגותי עמך. — אמר הצדיק מזידיטשוב: — ומה אעשה? בלבי בוער הרצון לילך ללמוד עבודת השם, ברוך הוא וברוך שמו, מהרב הקדוש ממזיבוז. לא אוכל לסור מהשתוקקותי זו. — בקשהו הקדוש מלובלין כמה פעמים. אחר כך אמר לו, כי כל ההשגות והמדרגות שקיבל אצלו יסלק ממנו אם יעזוב אותו ויסע למזיבוז. לא שמע גם לזאת. לבסוף אמר לו בזעם: אבטיחך כי מדרגות חדשות לא תשיג במזיבוז כלל וכלל, וכל המדרגות וההשגות שהיו לך, שקבלתן אצלי, אסלק מאתך, ותהיה כאדם פשוט.

מדבריו הקדושים נפל פחד על הרב מזידיטשוב, וקיבל על עצמו שלא ליסע עוד למזיבוז, והיה מסתופף בצלו, צל הקודש, של החוזה מלובלין עד יום הסתלקותו.

על ערכו וחשיבותו של החוזה מלובלין בעיני ר׳ ברוך יש שתי אגדות קטנות: אחת מהן מסופרת במזיבוז והשנית – בין חסידי פולוניא. כדאי לעמוד מתוך שתי דוגמאות אלו עד כמה משפיע המקום והסביבה על תכנם וטיבם של דברי אגדה.

במזיבוז מספרים:

בעת שהיה החוזה מלובלין אצל ר׳ ברוך במזיבוז היה שם גם כן אחד מקרוביו של ר׳ ברוך, אדם חשוב ואיש חסיד, ר׳ יוסף שמו, והיה מהזר הרבה סביב החוזה.

הקפיד ר׳ ברוך: — מה רעש? למה אתה מכרכר כל כך מסביב לו? —

— האיך? והלא הוא החוזה! —

— דבר גדול?! שב אצלי לחצי שעה ואעשך גם אותך לחוזה! — היתה תשובת ר׳ ברוך.

בפולוניא מספרים:

בעת שהיה הרבי מלובלין במזיבוז אצל ר׳ ברוך, ביום שבת קדש היה ביניהם פירוד לבבות, עד שבסעודה השלישית לא הלך אצל ר׳ ברוך. וכל העיר הלכו אל הרבי מלובלין. שלח ר׳ ברוך אל הרבי מלובלין על ידי השמש שלו, שיש לו תורה גנוזה בלבבו יותר משלשים שנה, והיא מסוגלת רק לנשמתו של הרבי מלובלין בעת רצון. לזאת יבא אליו אל שלחנו.

השיבו הרבי מלובלין: — מעולם לא השגתי מה שטוב לנשמה, רק מה שהוא לרצון השם יתברך, ורצוני להיות עתה בביתי. —

8. אין ליקח ראיה מהתנהגותם של הצדיקים.

ר׳ ברוך אמר: מעשה הצדיקים קדושי עליון, שמתנהגים בדרך כל הארץ, אוכלים ושותים וישנים, ומתפללים מעט, ורוב דיבוריהם בעניני עסקי העולם, ובמדות הללו הם עובדים את ה׳, — אין לבן אדם ליקח ראיה מהם, מחמת שהצדיק מחשבותיו הן רק להשם יתברך, ואינו צריך כל כך למלחמה עם היצר הרע, ומפני זה אפילו בעבודה קלה כזאת הוא מדבק ומקשר מחשבתו הטהורה בהשם יתברך. אבל בן אדם, הצריך לתקן מעשיו, אם יראה מהצדיק וירצה גם כן לעבוד את ה׳ בעבודה כזאת, ידחה אותו היצר הרע, כי צריך להתחזקות גדולה לדחות מעשה הרע שלו.

9. תענית של אדם גדול ושל אדם בינוני.

פעם אחת שאלו להבעש"ט מהו עיקר העבודה. — הלא אנו יודעים ואבותינו ספרו לנו שבימים הקדמונים היו אנשי מעשה מתענין משבת לשבת, ומעלתו בטל את הדבר הזה, שאמר שכל אדם שהוא מתענה עתיד ליתן את הדין שנקרא חוטא, שֶׁמְעַנֶּה את נפשו. על כן יגיד לנו מה עיקר העבודה. — השיב להם הבעש"ט: — דעתי בזה שיראה אדם להמשיך על עצמו שלשה דברים הללו, היינו אהבת ה׳ ואהבת ישראל ואהבת התורה, ואין צריך לעשות סגופים. —

אמר ר׳ ברוך על זה, שזה מדרגה גדולה, והוא לאדם גדול במעלה. אבל אדם הבינוני צריך מקודם לראות שבכל הדברים הגשמים והגופנים יש בהם חיות קדושה, והכוונה תהיה רצויה לשם ה׳ בלבד ולשבר היצר הרע ולהפשיט את עצמו מכל התאוות, שהוא משכא דחויא, כנודע.

10. עולם מאיר ועולם מחשיך.

אמר:

— מה טוב העולם ומה מאיר העולם כשאין האדם משקע עצמו בו, ומה מחשיך העולם כשהאדם משקע עצמו בו! —

ב. דברי תורה.

1. זאת התורה לעולה ולמנחה, ופעמים—ולחטאת ולאשם.

2. „לעיני כל ישראל — בראשית״ וגו׳. צריך לקשר סיפא לרישא, היינו: התורה הנקראת ראשית ניתנה לעיני כל ישראל, כלו׳ כל אחד ואחד מישראל רואה בתורה כפי זכות וצחצחות וטוהר עינים שלו.

3. בעת שנסע מעיר טולטשין היה ברוגז על מתנגדיו והיה מתירא שלא יענשו ממרומים. פתח את ארון הקדש ואמר הפסוק (תהלים מ״א י״ב): — בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי, ופירש: כשלא תעניש את אויבי עבורי אז אדע כי חפצת בי. —

4. פעם אחת בפורים היה בדוחה דעתו, ואמר שכל מה שישאלו אותו יאמר להם. שאלו אותו: — הלא כל המגלה היא פרסומא ניסא, ומה שייכות למגלה יש לפסוק „וישם המלך מ ס על הארץ ואיי הים״? — השיב: — ראה אהשורוש שבעיני מרדכי ואסתר המעשה של המן נחשב לנס גדול, וקבעו פורים לדורות, כדכתיב „ותכתוב אסתר וגו׳ וישלח ספרים אל כל היהודים וגו׳ לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם״. וכל הנסים יסודם באותיות מ״ס, כדאיתא מ״ם וסמ״ך שבלוחות בנס היו עומדים. ואחשורוש רצה להלביש מעשה מרדכי והמן בדרך הטבע, כלומר שאין שום נס בעולם רק הכל עפ״י דרך הטבע, שמתחלה אהב את המן, ואחר כך הראה לו מרדכי ששני הסריסים היו רוצים להמיתו ומרדכי הציל את המלך ממות, ונמצא שמרדכי היה אוהב את המלך, והמן היה רוצה להמית את מרדכי, ובעבור זה השיב לו גמולו בראשו ותלה אותו על העץ. אבל אין בזה שום נס. וזוהי כוונת הכתוב „וישם המלך אחשורוש מ ס על הארץ״, היינו מה שחשבו מרדכי ואסתר לנס שם המלך אחשורוש על הארץ, כלו׳ שהלביש אותו בדרך הארציות, היינו שאין זה נס, רק הוא דרך הטבע. ואמר הכתוב: האיך אפשר שיהיה לאחשורוש טעות גדולה כזו שעל נס כזה יאמר שהוא דרך הטבע? וסיים הכתוב: „ו א י י ה י ם״. והלא קריעת ים סוף אין לך נס גדול מזה, וכתיב „ויבא עמלק וילחם בישראל״? וכי איך מלאו לבו שראה נס גדול כזה שקרע הקדוש ברוך הוא את הים לישראל והעבירם ביבשה, והוא בא תיכף „וילחם בישראל״? — אלא שהלביש עמלק קריעת ים סוף בדרך הטבע. אף כאן גם כן הלביש אחשורוש מעשה מרדכי והמן בדרך הטבע. וזהו שפירש רש״י: „מה שמועה שמע ובא? — קריעת ים סוף ומלחמת עמלק״. שהיה קשה לרש״י: מדוע לא בא יתרו עד הנה אל משה? על זה אמר: שמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. והיה הדבר קשה ליתרו: האיך נשאו לבו של עמלק להלחם בישראל, אחר שראה נס גדול כזה? ובא אל משה לשאל אותו על הטעות של עמלק.

5. שאלו אותו: לאחשורוש היו מאה ועשרים ושבע מדינה, כמה היה לו בים וכמה ביבשה? — השיב: — כתיב במגלה „וישם המלך מ״ס על הארץ ואי״י הים״: מ״ס בגימטריא מאה, ואי״י בגימטריא שבעה ועשרים, כלומר שהיה לו מאה מדינות ביבשה ושבע ועשרים על הים. —

6. „התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך״ (אבות ב׳ י״ז). קשה, הלא כתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו׳? אם כן עוברת התורה בירושה! אלא הפירוש הוא כך: שתלמוד תורה כזאת שאינה באה לך בירושה, היינו שכל איש ישראל צריך לחדש בעצמו בתורה בכל יום.

7. „נודה לך ה׳ אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו... ועל בריתך... ועל הכל ה׳ אלהינו אנחנו מודים לך״ (ברכת המזון).

לכאורה יש כאן כפל דברים. אלא, שמתחלה אנחנו מודים לה׳ על הטובות שעשה לאבותינו ולנו, שהנחילנו ארץ חמדה ושאר הטובות, ועל הכל, ויותר מכל, כלומר על הגדולה שבטובות על שאתה ה׳ אלהינו, על זה אנחנו מודים לך ביותר.

8. „כל מקדש שביעי כראוי לו״. (זמירות של שבת) פירושו: לכל אחד מישראל השביעי מְקַדֵּשׁ רק כפי הראוי לו.

ג. אגרות.

I.

אגרת ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה אל ר׳ ברוך.

ר׳ ברוך ממזיבוז היה שולח כל המעות של ארץ ישראל שקיבץ ממדינתו לאנשי רייסין, ולאנשי פולין לא שלח כלום. באמרו כי אנשי רייסין מאירים לו את הגן־עדן בעת קבלת שבת.

כשבא ר׳ יעקב שמשון משיפיטובקה לארץ ישראל (בשנת תקנ״ט) וראה את לחצם ודחקם של אנשי פולין וכמעט שהם נפוחי כפן, מיד נשא נפשו בכפו והלך לכל המדינות הקרובות והרחוקות, לבבל ולמצרים. וקיבץ ממון הרבה, וגם למדינות הים, לליטה ופולין, וגם שם קיבץ הרבה, והזר ובא לטבריא וחילק את הממון שקיבץ לכל אנשי פולין והחיה את נפשם. מזה נצמחה מחלוקת גדולה בינו ובין ר׳ ברוך, ור׳ ברוך ענשהו בנפשות ביתו.

כדי לפייסו שלח לו ר׳ יעקב שמשון מכתב זה [1]) בצירוף מתנה לפדיון נפש.

בעזרת השם יתברך, יום ג׳ מרחשון תקס״א לפ״ק, פה אה״ק טבריא תוב״ב.

רם על כל רמים, אדון החכמים, נזר הנבונים, תבל וארקא בשבילו נזונים, ה״ה כבוד אדמו״ר, פאר הדור והדרו, כבוד שמו מורינו ר׳ ברוך נר עולם.

מאת קטן עבדיו, מתענג בנופת מוסריו, מתעלס בתוכחותיו המגולות,

---

[1]) שמעתי מהרב הישיש אברהם ב״ר צבי לאנדמן אבד״ק שיפיטובקה, שמספרים כי ר׳ מאיר ב״ר פנחס מקוריץ, החתנו של ר׳ יעקב שמשון, היה מכחיש מכתב זה שכתב חתנו מארץ ישראל אל ר׳ ברוך.

מתחמם נגד אור יקרתו, נושא גחלתו ורצפתו, לגעת אל פיו בוטח בחסד המלובש ובמעיל הצדקה מלהכוות, משתחוה מרחוק בכובד ראש, ושת עינים נגד שער המזרח, נכנס לפני ולפנים לעבוד עבודה אשר לא כדת, משיב כשואל מפני היראה והכבוד המבהיקים נגד עיניו. חשב עובד אלקים למצא חפצו, על ידי הצעיר ביוצקי מים, עבד מקטני תלמידיו, הנני נשפט עודנה על אמרי לא חטאתי, כי המר לי שדי מאד, בהלקח בני מחמד עיני יהושע, ולא נשאר לי כי אם בת קטנה, ודביתאי שכיבא, ונכדי מבתי. מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותי די, ואל כלהון בריכנא ושבחנא לה׳ דכספאי בהאי עלמא. עתה רעדו איברי ואחזתני פלצות, וכפי פרושות כהדין דאחיז פודגרא, מגשת עד הלום לבקש מאדמו״ר מטי [1]), אדמו״ר אם ישים מחשבתו הטהורה בדידי כהרף עין ידין אותי לכף זכות, ולא עמדתי על דעת אדמו״ר, ולא למעני ח״ו, כי שגיתי אמרתי בשביל פרנסת עניים ואביונים, ועל כל פשעים תכסה אהבה, כי שגיתי עד כה, מרחמי אדמו״ר נפש נענה ומדוכא סליחה יבשר, על יד חד דקיימא קמאו לבשרני כי עמו הסליחה, זה ינחמני על כל צרות ואנחות ולבי הדוה, ובהדא איגרא יהבית מן סַיְבָתִי [2]) בגין האי סַיְבָתָא יעבור על פשעי, דלא לפסוק לי על חייתי.

כ״ד עב קטן מקטני תלמידיו הדופק על השער לפתחו לשוב בתשובה ובטוח בחסדי דוד הנאמנים שיענה ויאמר סלחתי.

הק׳ יעקב שמשון.

II.

אגרת ר׳ ברוך אל מנחם מנדיל מוויטיבסק לארץ ישראל.

מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו, נאמן רוח מחסה ומעוז אמיתותו, חי חי יפאר עלוי עליות, מעין כל חי נעלמה עומק רום נקודת פעולתו, ה״ה ידיד ה׳ וידיד נפשי ורוחי ונשמתי, מאור עינים, אור עולם ואוצר חיים למסתופפים בצל חכמה ויראת שמים, בשבילו נזונים יושבי תבל ואיים, הרב הגאון המפורסם, בוצינא קדישא, עמודא דנהורא נ״י, ע״ה פ״ה [3]) מופת הדור כבוד קדושת שמו מו״ה מנחם מענדיל נ״י ויופיע לעד.

אתנו ת״ל החיים והשלום, כה לחי לשמוע מכבוד קדושתו בשורת החיים והשלום, ומכל סיעת מרחמוהי, ותחי נפשנו. כן יהי רצון, אמן!

בחודש מרחשוון העבר קבלתי הגיעני מכתב ידיו גלילי זהב ויאורו עיני מגודל השמחה, וחדוותו מסתייע סיוע שיש בה ממש, כי ראיתי גודל התקשרות האהבה הקשורה בעבותות, ושם עינו ולבו על עניני, ונפלאתי על המראה, ועצת ה׳ היא תקום ולעולם תעמוד. ומיום אשר נתן לבו לדברים ככתבם מן השמים הסכימו והכריחו אותי לעבור על דעתי אשר מעולם לא עלתה על לבי

[1]) מלשונות ס׳ הזהר הוא: מטי ולא מטי, דהיינו כשהוא דבוק בקב״ה נקרא מטי, וכשמסתלק נקרא ולא מטי.

[2])=ועם אגרת זו אני נותן מתנות (עי׳ ירו׳ בכורים ס״ה: שלח ליה ר׳ אבהו חדא איגרא ויהב ליה מן סיבתיה בגוה בגין אילין סיבתא קום אתהלך לארעא דישראל).

[3])=עמוד הימיני פטיש החזק.

וכמו זר נחשבו בעיני לפי הצעת ענין אמיתות נקודת לבבי. בתחלת חודש חשון העבר נתקבלתי לקבוע איתן מושבי בק׳ טאלטשין. הגם בעזה״י מעולם החזקתי לבל יעבירוני על דעתי וסדר עבודתי לפי השגת נשמתי, לא יכולתי להתאפק לכל הנצבים עלי והפצירו בי עד בוש, ויראתי לדחות עוד ומסרתי את נפשי ממש ונעניתי להם ראשי. ותיכף בביאתי לק׳ הנ״ל הגיעני אג״ש[1] מכבוד קדושתו ושם בארה מפורש הלכה קודם למעשה. ראיתי כי דבר ה׳ הוא, וברכתי ברכת הודאה על כי נחני ה׳ בדרך אמת, ובטלתי רצוני מפני רצונו ית׳.

ועתה אוהבי ידיד ה׳ וידיד נפש כל ישראל, אור המאיר בהיר וזהיר, הנה נא ידעתי נאמנה כי כבוד קדושתו העיר עלי משא ועבודה קשה זו, כי אי אפשר לבאר ולפרש החבילי טרדין אשר הקיפוני מיום בואי למדינה זו, מקטנם ועד גדולם שמו פניהם נ״י דבר קטן וגדול, ואת ה׳ אלקי השמים והארץ אני ירא להעלים עיני מהם ולהסתיר פנים מענינים בקשתם, וברחמים גדולים אני מנהלם, וכשל כח הסבל מחמת חלישת גופי, ישלח דברו וירפאני, ובפרט שנה זו כמה הרפתקאות דעדו עלי, הרחמן יצילני. ואין שעה עוברת שלא יבהלוני בעניני גופם ומאודם. ולא נעלם מכבוד קדושתו מועט כחי מעולם, ובפרט שנתוסף בי חלישות גופי, ה׳ ירפאני רפואה שלימה. לכן חלותי פני קדשו לקשרני תמיד בעבותות על לוח לבו חקוקה ממש, לעורר עלי באהבה רבה חסד ורחמים מאל טוב וחסד, ובנקל יגיעני הטובה והחיים והשלום בכל אופני הנהגה, וטרם אקרא יענני למען יתקדש שמו יתברך על ידי לחזק ולאמץ ידים רפות וברכים כושלות ולאמונה יגברו, ולא יטרידני שום ענין, כי אם מה שהבורא ית׳ יגמור לטובה ולחסד על ידי. והשם ברחמים יצילני מקנאת סופרים, וד״ל.

הנה כבוד קדושתו הבטיחני באג״ש עלוי נפשי בגשמיות ורוחניות. יאמנו דבריו הנאמרים באמת, חסד אל יסובבני, שאזכה להוליד בנים זכרים לטוב לפני אלקים, וגם לשדך בנות עם בני זוגן טובים וכשרים, וגם אנכי לא אחשה ולא אשקוט מלעשות לו נחת רוח בכל עניניו.

והנה ביום ו׳ ב׳ תמוז הגיעני אג״ש ממעכת״ה ושמעתי שמעכ״ת בונה ביתו בצדק ובמשפט. עלי אי״ה להשתדל בכל אופנים. אי״ה לשנה הבאה יגיעהו בעזר השי״ת עזר לתמוך בסמיכה שיש בה ממש, כאשר יספר מוכ״ז ידידנו הנצ״ד בקירות לבבינו, מצאתי לבבי נאמן לפני כבוד קדושתו ביתרון המעשה ובכלות הנפש אשר אי אפשר להעלות על הכתב. והנה לע״ע יקבל כבוד קדושתו ממני מנחה קטנה, סכין ומזלג של כסף, ויקובל לריח ניחוח, אי״ה לשנה הבאה בעזה״י כשירחיב ה׳ את גבולי אראה להקריב בכורים כראוי. וגם יקבל כבוד קדושתו פרוכת נאה ומהודר מקהילתנו, מה שנדבו לביה״כ [של] כבוד קדושתו. ובקשתי לעורר רחמים גדולים עליהם, כי בעזהי״ת יתחילו לבנות ביהכ״ס של אבנים ויתברכו לטוב מפי אל מבורך. גם יקבל כבוד קדושתו מנחה מהאנשים הנלוים אלי ומתפללים בביתי פושקא[2] של כסף ויזכר לטוב כל אחד ואחד כדמפורש שמו מעל״ד[3]

הכ״ד ידידו ואוהבו באהבה עזה ואהבה רבה ואהבת עולם, הצופה ומביט לישועתו בישועות כלל ישראל, החפץ בשמחתו ושמחת כל הנלוים א״יו, ויתברכו מברכותיו המרובין ונזכה כולנו להסתופף בצל החיים באה״ק, כן יהי רצון, אמן.

נאום ברוך במהור״ר יחיאל מיכל זלה״ה.

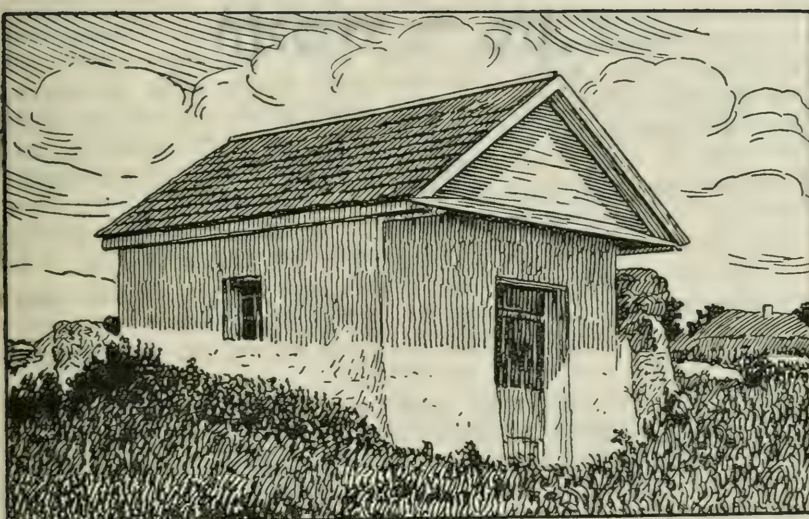
---

[1])=אגרת שלום. [2]) קופסה. [3])=מעבר לדף.

XI

ר׳ נחמן מבראסלב

ותלמידו ר׳ נתן

הציון שעל קבר ר׳ נחמן מבראסלב באומן

ר׳ נחמן מבראסלב
ותלמידו ר׳ נתן.

ר׳ נחמן בן ר׳ שמחה, הידוע בשם ר׳ נחמן מבראסלב, נולד במזיבוז בר״ח ניסן תקל״ב. אביו, בנו של ר׳ נחמן מהורודינקה, תלמיד הבעש״ט, היה ש״ץ בבית המדרש של הבעש״ט והיה מקבל שכרו ב׳ זהובים לשבוע. אמו היתה פייגה בת אדל בתו של הבעש״ט. ר׳ נחמן היה בעל כשרונות מצוינים ובעל נפש פיוטית. כשהיה תינוק היה אמנם שובב כשאר תינוקות: היה קושר,למשל, ציציותיו בקרני עז ורוכב עליה, וכדומה. אבל משנכנס לימי ילדותו היה מתמיד גדול. חוץ מאהבתו ללמודיו עוד היו שאיפות ותביעות בנפשו בענין בקשת אלהים. תדיר היה הנער מלא מחשבות והרהורים בחיפוש דרכים המביאים לידי דביקות. בסביבה שהיה גדל בה היו מסיחים הרבה על דברים שבין אדם למקום. כל מה ששמע מספרים וכל מה שקרא בספרי יראים היה מנסה להוציא אל הפועל בנוגע לנפשו. הרבה היה עושה סיגופים בעצמו. הרבה היה נאבק עם העולם הזה הנתון בלבו של אדם. היה אוהב להתבודד עם קונו ולשפוך שיחו בתפלות שהיה אומר מלבו, שהיה מחברם מעצמו בשעת התלהבות, בשעת הַמְרָאַת רוחו. אולם ילד זה שהיה כלו מעולם האצילות, שֶׁנֶּחַן בנפש עדינה כל כך, לא היה לו לשון אחרת שבה היה שופך את שיחותיו ותפלותיו לפני אלהיו, חוץ מן הלשון הַמְּלֻמּוֹלִית של עברי-טייטש. פורש היה לו לקרן זוית נדחת שבחיק הטבע בסביבות מזיבוז ושם היה עושה יהודיו עם קונו. פורש היה לו לחיק הטבע היפה שמסביב לו ויחד עם זיז שדה היה עושה עבודתו לגבוה. בסביבה של בני אדם, גדולים וקטנים, היה מרגיש עצמו הנער החולם כזר, אבל בסביבה של הטבע היה מרגיש בעצמו שהוא קרוב, בן בית.

עברו על הילד י״ג שנים מחייו ונעשה בר מצוה. לפי המושגים של הזמן ההוא נעשה גדול והגיע לפרקו. השיאוהו אשה, בת עשיר אחד מכפר הוסאטין הסמוך לעיר מידבידובקה. הנער הנשוא קבע ישיבתו בכפר. הוא יצא כבר מתחת אפיטרופסותם של הגדולים ונעשה עומד ברשות עצמו. כאן, בכפר, נפל לתוך עצם המקור של הטבע. לא היה צריך עוד

לחפש מפלט לו בדרך רחוקה מחוץ לישוב, כמו שהיה נוהג במזיבוז. כאן היה טבע עשיר על כל צעד: בקעות שדה ובקעי הרים, נהר וסירה, יער עבות, ואפילו סוס לרכיבה. הכל מוכן לתשמישו בשעות שהיה נפנה מלמודו. הביאוגרפיא האגדית רואה בזה קצת סתירה בין אהבת הטבע והמודותיה ובין עבודת אלהים, ועל כן היא מוצאת עליות וירידות אצל ר׳ נחמן, מעין נפילות ממדרגה ועליות במדרגה.— היה רגיל—כך מסופר— להתחיל איזה ימים לעסוק בעבודתו, ואחר כך נפל מזה, וחזר להתחיל וחזר ונפל.— בספריו של ר׳ נחמן יש הרבה מקומות המעמידין אותנו על התיחסותו באותו הזמן אל הטבע.— בחורף— אומר הוא— כל העשבים וכל הצמחים כלם מתים, וכשבא הקיץ כלם מתעוררים לחיים. אז טוב ויפה לשות בשדה. — ובמקום אחר הוא מטעים: — אז כל עשב ועשב אומר שירה להשי״ת. — והוא קורא :— כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם ! אז טוב להתפלל ולומר שירה יחד עם הבריאה כלה. כל העשבים באים בתוך התפלה ומסייעים לו ונותנים לו כח בתפלתו. אז כלם נכספים ונכללים בתוך שיחתו ותפלתו. —

מלאים ענין הם דברי תלמידו ר׳ נתן מבראסלב האיך היה ר׳ נחמן בטבעו בלתי עומד על נקודה אחת ובלתי מסתפק במה שהשיג, אלא שהיה מבקש תדיר ובא לידי השגות חדשות ומעולם לא היה שמח במה שעלה כבר בגורלו:

— ראיתי מרבינו ז״ל פעמים אין מספר, שאף על פי שבשעה הקודמת התפאר בגדולות ונוראות וגילה תורה נפלאה אשר לא נשמע כזאת, כדרכו, מכל מקום אחר כך, בשעה שאחריה, ראינו אותו שרוי בצער גדול. וכמה פעמים פירש צערו ושיחתו לפנינו מעומק הלב, שהוא מצטער מאד איך זוכין להיות יהודי, כמו שלא הריח מעולם ריח עבודת ה׳. מי שלא ראה זאת אי אפשר לצייר לו בכתב ענין זה.

— — הכלל, שמעולם לא עמד על מדריגה אחת, רק היה הולך בזריזות בכל פעם מדרגא לדרגא ברוב מדריגות העליונות והגבוהות. ואפילו כשהגיע למה שהגיע, עדיין לא נתקררה דעתו בזה. וזה עיקר החיות באמת כשזוכין להתחיל בכל פעם מחדש בעבודת ה׳, שהוא עיקר החיים באמת, כמו שנאמר כי הוא חייך. ועיקר עבודת ה׳ שיהיה עבודתו בכל פעם מחדש, ולא יפול לזקנה של הסטרא אחרא, שלא תזקן עבודתו אצלו ח״ו. וכמו שהזהיר רבינו ז״ל על זה ואמר שאסור להיות זקן, הן צדיק זקן הן חסיד זקן: זקן אינו טוב. — — צריכים להתחיל בכל פעם מחדש (ליקוטי הלכות). —

לאחר זמן נתהוו שינויים בחיי משפחתו. מתה חמותו. ר׳ נחמן הוכרח לעזוב את הכפר. הוא נתישב בעיר מידבידובקה. הוא נפל לתוך הישוב העירוני, כשהוא מלא וגדוש ברית הטבע של הכפר מצד אחד ומתובל במסתורין מצד שני. חוץ מזה היה למדן גדול, בקי בכל חדרי התורה. בטבעו היה רחוק מענוה של ביטול עצמו. הוא היה מתנהג קוממיות ומלא הכרת ערך עצמו. אדם חדש זה עשה רושם גדול על הסביבה החדשה. אנשי העיר התחילו להתיחס אליו כמו שמתיחסים לגדול, לרבי. היה אוהב גם כן להטיף לקח, להרצות רעיונותיו והרהוריו לפני אחרים. מתחלה היה מתפרנס משלו: היה לו שלש מאות אדומים נדוניא שנתן לו חמיו. כשכלו המעות היה מוכרח שלא להיות סרבן ולקבל מן הקהלה רובל אחד בשבוע. ממילא נעשה בכת קצבה זו לאחד מכלי קדש, והיה ממלא תפקיד של רבי ומורה דרך.

מצבו זה היה מביאהו בודאי לידי מחשבה על דרכו בחיים בעתיד. במוחו היתה פרוגרמה שלמה של פעולה לעתיד. הוא ראה את החסידות שהיא עומדת בירידתה. הוא ראה שבאו אנשים קטנים וישבו במקום הגדולים שהלכו לעולמם. במוחו התחילה לנקר המחשבה שצריך להחזיר החסידות לצביונה הראשון. צריך להכנים מהפכה לתוך עולם זה ולגאול החסידות מידי מי שתפסוה מונופולין לעצמם.

— הבעש״ט ז״ל — הוא אומר — וכמה צדיקים עשו ותקנו בעולם מה שתקנו, ואחר כך כשנפטרו ונסתלקו נפסק הדבר, היינו ההארה שהאירו בתלמידיהם ושהחזירום להשי״ת לא נמשך מדור לדור, רק נפסק. — לפיכך נתישב והחליט „לעשות דבר שיהיה לו קיום לעד״. לזה „צריכין להשאיר תלמידים, שאלו התלמידים יעשו תלמידים אחרים, וכן התלמידים האחרים יאירו להלן יותר ויותר לדורי דורות״. — אני הולך—מעיד הוא על עצמו— בדרך חדשה שעדיין לא הלך אדם בה מעולם, ואעפ״י שהיא דרך ישנה מאד, אף על פי כן היא דרך חדשה לגמרי. —

אבל מקודם צריך לעשות הקדמה אחת הכרחית: צריך להיות בארץ ישראל. והוא מחליט בשנת תקנ״ח לילך לארץ ישראל. הוא הורס את חיי משפחתו: תלך לה אשתו לשרת בבית אחרים. אפילו בתו הקטנה תתמכר להיות אומנת לתינוקות. והוא ילך לארץ ישראל. גם חסרון מעות אינו מפריעהו: אחת היא לו אם יהיו בידו הוצאות הדרך או לא. בערב פסח בא לידי החלטתו, ואחר החג יצא לדרכו בלוית אחד מאנשיו הקרובים אליו. נסיעה זו של ר׳ נחמן היתה הנסיעה הראשונה לארץ ישראל שזכתה לה החסידות שבאוקראינה. הנסיעה של הבעש״ט לא הצליחה. לפי האגדה

בא רק עד קושטה ולא נסע הלאה, מחמת שנטרפה ספינתו. גם לבעל התולדות לא עלתה נסיעתו לארץ ישראל. האגרת החשובה על עליית הנשמה ששלח הבעש״ט על ידו לר׳ אברהם גרשון מקוטוב (ע׳ לעיל צד 73—75) נשתיירה בצלחתו ונדפסה בסוף ספרו בן פורת יוסף. מנסיעתן של חסידי רייסין (בעל פרי הארץ והבריו) לארץ ישראל נשתמרו רק תעודות הסטוריות של הרצאת־ענינים ממשית בצורת אגרות, אבל לא דברי אגדה. רק עכשיו כשזכה חלק לא גדול מן החסידות האוקראינית לעליית ר׳ נחמן לארץ ישראל מצאה לה האגדה מקום ליצירה. על נסיעתו של ר׳ נחמן לארץ ישראל יש הרצאה אגדית יפה המתארת בתמימות יתרה את פרטיה של נסיעה זו. ר׳ נחמן בלה בארץ ישראל כמעט את כל החורף. ישיבת ארץ ישראל עשתה עליו רושם גדול. — כל החיות — היה אומר — שיש לי הוא רק מישיבתי בא״י. — ועוד היה אומר: — מי שרוצה להיות איש ישראל באמת יסע לא״י, ואף על פי שיש לו מניעות רבות על זה, ישבר כל המניעות וילך לשם. — שגור היה בפיו: — עיקר המות והתכמה הוא בארץ ישראל. —

כשבא מנסיעתו התישב—בשנת תק״ס— בזלוטופולי. כאן התחיל לְפַתֵּחַ את פעולתו במדה גדולה ובתקיפות גדולה. היה מדבר ככל אשר היה עם לבו על הצדיקים שבדורו ועל דרכם שלא תצלח. היה הולך ומטיל לתוך הסביבה את דעותיו של עצמו ואת שיטתו של עצמו. היה פולט מחשבות מעין אלו: — יש מנהיגים שנקראים בשם רבי. ולא די שאינם יכולים להנהיג את עצמם ומכל שכן שאינם יכולים להנהיג את אחרים, והם נוטלים גדולה לעצמם להנהיג העולם.— ועוד: — לא כל המפורסם בעולם הוא טוב באמת: צריך לדעת ולהכיר את המפורסמים, כי יש כמה מפורסמים שהם בשקר. — ויש שהיה מדבר בהלצה מעין זו: — על השטן קשה מאוד לטרות עם כל העולם להטעותם מדרך הישר, על כן העמיד מפורסם אחד במקום פלוני ומפורסם אחד במקום פלוני. —

התנהגותו ודבריו החריפים היו מטילים רעש גדול בעולם החסידות. נתעוררה עליו מחלוקת גדולה. בין החולקים היה מצטיין ביחוד הצדיק ר׳ אריה ליב משפולה, הידוע בעולם החסידים בשם „הסבא משפולה״, כי בצדיק זה נגעו ביותר דבריו וְהשגותיו של ר׳ נחמן.

ר׳ אריה ליב, או „הסבא משפולה״, נולד בכפר לערך שנת תפ״ה ונפטר בן פ״ז שנים (ו׳ תשרי תקע״ב). אביו היה איש המוני. בנערותו היה עילוי גדול בלימוד. כשהגדיל מעט היה מסתיר עצמו מבני אדם במעשיו. פעם אחת היה אצל הבעש״ט בגנבה מאביו. אבל כשרצה לילך אל הבעש״ט פעם שנית לא

הניחו אביו. כשנתפרסם היה מתרעם הרבה על אביו והיה אומר שאביו עשה לו בזה רעה גדולה, שלא הניחו להיות אצל הבעש״ט עוד פעם, כי הביקור שבפעם הראשונה הועיל לו מאד וקבל מה שקבל, ואילו היה מניחו להיות אצל הבעש״ט עוד פעם אחת היה מקיל עליו היגיעה הרבה בעבודת השי״ת.

ר׳ אריה ליב היה נע ונד מתחלה בכמה מקומות והיה עוסק בכמה מלאכות: היה מלמד בכפר, היה שוחט בכפר, היה דיין. אבל בכל מעמד מאלו המעמדות לא יכול להיות בשלום עם הבריות: כשהיה מלמד היו מציקים לו הכפרי ואשתו, כשהיה שוחט היה רודף אותו ראש השוחטים וכשהיה דיין היה ריב לו עם הרבנים שבסביבה.

לבסוף היה הולך בגולה זמן רב, עד שנזדמן לקהלה אחת שהיה שובת שם ר׳ מיכל מזלוטשוב. הרכין ראשו לפני ר׳ מיכל וקבל ברכתו.

לאחר זמן נעשה שמש בבית המדרש בזלוטופולי, ושתי שנים אחר כך, בהיותו כבר כבן מ״ה שנים, נתגלה בתור איש אלהים וקדוש, ואז קבע דירתו בעיר שפולה, והיו נוסעים אליו מכל המקומות.

מספרים, שקודם התגלותו היה מתאכסן אצל הרב יעקב שמשון משיפיטובקה, והלז פירסמו. ואף על פי שהיה תקיף מאד ועומד על דעתו, עד שכמעט לא היה שני לו במדות אלו בדורו, מכל מקום מפני השיפיטובקאי היה נכנע, והיה אומר: — איני שומע בקול איש ואיני מתירא משום איש, חוץ מהשיפיטובקאי: אם ישלחני אפילו לארץ גזרה שומעני בקולו, ואיני רוצה להשתדך עם איש זולתי השיפיטובקאי. ראיתי בעיני שהיה מתענה משבת לשבת וביום ה׳ לעת ערב היו רואים הריאה והכבד הכשרים בולטים דרך העור, וביום ו׳ לאחר הצהרים היה בשרו כאחד האדם. —

בהתנהגותו עומד הוא מן הצד ביחס אל שאר צדיקי דורו—תלמידיו של המגיד ממיזריטש — והיה דומה בכמה דברים שבהתנהגותו אל הבעש״ט: כמותו היה רופא חולים ע״י עשבים, שהיה בקי גדול בהם — מספרים שהיה יודע טיבם הרפואי של כ״ה מיני עשבים, — וחוץ מזה היה משתמש גם באמצעים של בעלי השמות. לא רק יהודים, אלא גם נכרים היו פונים לרפואותיו. הוא היה חושב גם כן שמוטל עליו להחזיר למוטב בעניני אמונה ודת את יהודי אוקראינה.

הכנסותיו המרובות היה נוהג לחלק לעניים, ובעצמו היה מסתפק במועט. אגב, מספרים שהיו גנבים בעיירתו ולא היה מקפיד ונותן גם להם. היו מרננים על דרכו זה, והוא היה רגיל להחזיר: — יש ששערי

רחמים נעולים ואין מניחין לתפלות ליכנס, אז אני שולח הגנבים שלי והם שוברים המסגרות. —

מספרים גם כן, שהיה אומר בראש השנה לפני התקיעות: — רבש״ע, מה אתה רוצה מעמך היהודים? תאמין לי, שאילולא ראיתי בעיני מצוות ומעשים טובים מבני ישראל לא הייתי מאמין שיוכלו לקיים אפילו מצוה אחת בגלות מרה זו ובעולם החשוך: השטן מרקד ביניהם, התאוות כלן נתת נגד עיניהם, ואת הגיהנם ציירת ב„ראשית חכמה״. אם היית עושה להיפך, שיהיה הגיהנם לנגד עיניהם והתאוות מצוירות באיזה ספר, אז היית רואה אם היה עושה ח״ו שום אדם מישראל דבר רע! —

בסבא משפולה נתקל ר׳ נחמן בתחלת פעולתו, כשנתישב בעיר זלוטופולי הסמוכה לשפולה. אין ספק שר׳ נחמן ידע את השפולאי עוד מקודם, ואולי היו נפגשים. השפולאי הרי היה חתנו של הרב והשו״ב ממידבידובקה, — העיירה שהיו שם גם אבות אשתו של ר׳ נחמן — וכשזקן חמיו היה חושב להיות ממלא מקומו, אלא שלא עלה בידו ובעלי מידבידובקה הביאו להם רב ושו״ב אחר מן החוץ. השפעתו של ר׳ נחמן הצעיר (השפולאי היה קשיש מר׳ נחמן ארבעים שנה) מיעטה דמותו של הסבא. כמה אנשים חשובים באותן המקומות פסקו לנסוע אל הסבא משפולה. כעס הסבא והתחיל לרדף את ר׳ נחמן. היה מחרפהו ומזלזלהו ברבים. כן מספר גוטלוביר[1] שהסבא אמר לאביו: — הנני ערב לך כי תהיה בן עולם הבא אם תקלל את נחמן[2]. —

חוץ מזה עוד היו להם חסידים משותפים, שהיו נוהגים לנסוע גם לזלוטופולי וגם לשפולה. היה הסבא נוהג לחקור מפי אותן החסידים על מעשי התנהגותו של ר׳ נחמן, על דיבוריו ועל תכן מעשיותיו, ואחר כך היה מתעסק בבקרת חריפה ובמציאת חסרונות, והיה מסביר לחסידים: — לא כן צריך צדיק להתנהג בזמן הזה, לא כן צריך צדיק לדבר עם החסידים שלו בזמן הזה. — ואם לא היה בידו לשלל מר׳ נחמן ידיעותיו המרובות ולמדנותו, הנה היה מדגיש את צעירותו ואת אי־הבנתו. אפילו

[1]) בזכרונותיו בהבקר אור שנה ו׳ צד 75.

[2]) גם בזמנים הבאים היו רודפים את חסידי בראסלב. מספרים: אדם אחד רצה לעשות שידוך עם חסיד מחסידי בראסלב. היה לבו מהסס. החליט לילך לטאלנה כדי לימלך בר׳ דוד. כשנכנס אל החצר היה ר׳ דוד עומד אצל החלון. קודם שהספיק לספר לצדיק את ענינו, פתח ר׳ דוד: — פשוט, צרה היא: כשהייתי יושב בוואסילקוב הייתי רואה בחלון האיך נוהרים בוהומולצים (עולי רגל נכרים) לקיוב, ועכשיו, כשאני יושב בטאלנה, אני רואה בחלון האיך נוהרים בוהומולצים לאומאן! — ממילא מובן, שהיהודי שתק ולא דבר כלום.

בסיפורי המעשיות של ר׳ נחמן היה רוצה למצא דופי, והיה מסביר שבעקבתא דמשיחא יהיו אמנם החסידים משיבים את נפשם בסיפורי מעשיות, אבל המעשיות יהיו על הצדיקים של הדורות הראשונים, ולא כאותן המעשיות שמספר ר׳ נחמן, שהן על דרך הגוזמאות של רבה בר בר הנא. ויש שהיה מתעורר בו הרצון לנסות כחו גם ה״א בסיפורי מעשיות, ודוקא של גוזמאות, כדי להתחרות עם ר׳ נחמן, אבל הדבר לא עלה בידו, כמובן, שהרי אין זה מן הדברים התלוים ברצונו של אדם.

לשוא היה הסבא משנן ששמו אריה ולפני ארי משתחוים כל החיות, ועל כל גליל אוקראינה יש לו „הדעה בשמים״. שום דבר לא הועיל. חוץ מזה גרם המקום: בזלוטופולי היו מכירים היטב את הסבא, והיו קורין לו בשם „ליבל שמש״, ודוקא שם היה הקרקע המוכשר שיכו שרש הערותיו ודיבוריו של ר׳ נחמן. כמובן, היו עוד הולכי רכיל שהיו מגזמים הדברים לפני הסבא. הגיע הדבר לידי כך, שהיו מחסידי הסבא שהיו רוצים לנכוע לזלוטופולי ולשלח ידם בר׳ נחמן. אבל צעד כזה נראה מסוכן יותר מדאי גם להסבא עצמו, ועל כן היה מסתפק רק בהמשך רדיפותיו בדרך שהיה נוהג מקודם ובהשפעתו באמצעים שונים על אנשי זלוטופולי שיבטלו התיחסותם הטובה אל ר׳ נחמן.

תוצאות הרדיפה נראו עד מהרה: בזלוטופולי התחילו מצערים לר׳ נחמן והוכרח לעקור משם, כי אל עקרבים היה יושב. בשנת תקס״ב עזב את זלוטופולי ונתישב בבראסלב. כאן הרחיב את פעולתו עוד יותר.

אחר חמש שנים להתישבותו בבראסלב חלה ר׳ נחמן במחלת השחפת. הרדיפות והמחלוקות שנפלו בחלקו קפחו את בריאותו. המלחמה הגיעה לידי כך, שלא היו מתחתנים בחסידי בראסלב ולא היו אוכלים משחיטתם. לפנים לא היה ר׳ נחמן מחזיר כלל על החרפות והזלזולים. יותר מדאי היה אציל רוח וגבוה מבעלי המחלוקת. — איך אפשר שלא יחלוקו עלי — כך היה אומר — ואני הולך בדרך חדשה, שעדיין לא הלך בה אדם מעולם. — פעם אמר להסידיו: — אנחנו דומים כמו מי שמנגן והעולם מרקדין, ומי שאינו מבין ושומע את הניגון היא פליאה בעיניו: מה הם רצין אחריו ומה הם מרקדין? כך היא פליאה אצל העולם: על מה אתם רצים אחרי? — אבל בפנימיות לבו היתה המחלוקת ודאי מכאיבה אותו ומכלה את בריאותו. המות היה מרחף לנגד עיניו. הרבה היה מהרהר ותוהה על הפרוגרמה שלו שלא הספיק לגשמה בחיים. על מי יעזוב את מקורביו? לבסוף מצא עצה. — אני רוצה לישאר ביניכם ואתם תבואו על קברי, — כך היה אומר.

בשנת תק״ע היתה שרפה בבראסלב. נשרף גם ביתו של ר׳ נחמן. העתיק את מושבו לעיר אומאן. חלונו היה פונה כאן אל בית החיים. היה עומד לעתים קרובות על יד החלון ומהרהר על חייו לאחר פטירתו. גם אז לא יהיה אלא חי חיים משותפים עם חסידיו ותלמידיו. „מה חילוק אצלו בין חיים למיתה? רק מקודם היה דר בכאן ועכשיו קבע דירתו שם, בקבר, והוא חי שם״, והרי הוא „כמו שיוצא מחדר לחדר אחר, ובודאי ישמע אם יקראוהו״.

ר׳ נחמן נפטר ד׳ סוכות תקע״א.

כשנתישב ר׳ נחמן בבראסלב והרחיב את פעולתו, נתקרב אליו ונקשר בו תלמידו ר׳ נתן, שהיה לו לא רק תלמיד מקשיב, אלא גם מזכיר נאמן באותה המדרגה, שאי אפשר לחשוב על ר׳ נחמן ופעולתו בלי ר׳ נתן שטירנהארץ, או, כמו שהיה קורא לעצמו, ר׳ נתן מבראסלב.

ר׳ נתן נולד בנמירוב בשנת תק״מ. אביו היה עשיר ובן תורה. בשנת תקנ״ג השיאוהו אשה את בתו של ר׳ דוד צבי, שהיה גדול בתורה והיה יושב בכבוד גדול על כסא הרבנות בכמה קהלות כמו בשארגרוד, מוהילוב וקרימיניץ. על שלחן חותנו היה ר׳ נתן סמוך שתי שנים. אחר כך, בשנת תקנ״ו, יצא משארגרוד לנמירוב להיות סמוך על שלחן אביו. גם אביו גם חותנו היו מתנגדים גדולים שהיו חולקים תדיר על החסידים במעמד בני ביתם, ולפיכך הכתה ההתנגדות שרש עמוק גם בלבו של ר׳ נתן. אבל כשחזר לנמירוב נדבק בר׳ נפתלי חברו, שהיה מגודל מילדותו בין החסידים והיה אצל כמה צדיקים. ר׳ נפתלי היה מדבר הרבה על לבו ממעלת הצדיקים והחסידים, שהם יראי שמים ועובדים להשי״ת באמת. גם שאר חבריו היו מן החסידים. סביבה זו השפיעה הרבה על ר׳ נתן, ולבסוף נעשה גם הוא נוטה להסידות. אז התחילה אצלו בקשת דרכים והיפוש רבי. לתכלית זו היה אצל כמה מצדיקי הדור. אבל לא מצא לו את שרצתה נפשו, עד שנתקרב אל ר׳ נחמן. הרבה מניעות ועיכובים היו לו מצד בית אביו ובית חותנו, אבל הוא התגבר על כל המכשולים ונתדבק ברבו דביקות, שכמעט אין למצא דוגמתה בין שאר החסידים. כל ישותו, בלי שום חשבון והרהור קל, היתה מסורה לרבו. כל למדנותו הרהבה, כל כשרונו הגדול לתפוס דברי תורה הנאמרים בעל פה בעברי־טייטש ולנסחם נוסח יפה בעברית ולהסבירם, — הכל היה מוקדש לרבו.

ר׳ נחמן ידע להוקיר את חשיבותו ואת כשרונותיו של ר׳ נתן וקרבהו בשתי ידיו, באופן שאחר כך נשתלבו יחד הייהם הרוחניים והספרותיים ונעשו

משותפים: התלמיד היה תושב במחשבות רבו, היה הוגה תדיר בתורותיו ובפתגמיו ונעשה מזכיר נאמן, שאינו מסיח דעת אפילו לרגע קטן מחובתו והיה רושם ובלתי מאבד אפילו הגה קל שיצא מפי רבו, אפילו תנועה קטנה שנעשית בהעברת יד בעלמא.

לאחר פטירתו של ר׳ נחמן המשיך ר׳ נתן את מפעלו במדה היותר גדולה: הוא הקדיש את כל חייו להפצת דעות הרב בעולם בכל האמצעים שהיו בידו, ובפרט על ידי הדפוס. לתכלית זו הקים סוף סוף טיפוגרפיא בביתו והיה מדפיס לחיבוריו של הרב ולחיבוריו של עצמו, שכל עיקרם לא היו אלא מעין פועל יוצא משיטתו ודבריו של ר׳ נחמן. אפילו בנסיעתו לארץ ישראל היה שמת בלי מצרים, כשעלה בידו להפיץ ספרים אחדים מספרי הרב בין הספרדים שבארצות המזרח, או אפילו רק להסביר פתגם אחד של הרב.

המרכז לחסידות של ר׳ נחמן מבראסלב נקבע לדורות באומאן (פ׳ קיוב), במקום שמצא לו הרב קבר. אבל גם מוסד זה הוא פועל ידיו של ר׳ נתן: הוא בנה את הציון על הקבר והוא בנה את בית הכנסת באומאן לחסידי בראסלב, שעיקר העיקרים אצלם הוא ההשתטחות על קבר הרב בערב ראש השנה והתפלה באומאן בראש השנה.

חשיבותו של עיקר זה, שיצא מפי ר׳ נחמן, השתדל ר׳ נתן להטעים ולהסביר בכמה מקומות בספרי לקוטי מוהר״ן ולקוטי הלכות, המדברים מענין גודל מעלת ההשתטחות על קברי הצדיקים.

ר׳ נתן נפטר בשנת תר״ה.

ר׳ נחמן היה תורני גדול ועוסק בחידושי תורה על פי דרכו.

אבל יותר מזה היה מחבר ומרצה ספורי מעשיות עממיות.

המעשיות לא היה ר׳ נחמן עורך בכתב, אלא היה מַרְצָה אותן לפני המקורבים: היו יושבין אל השלחן במסבה, ובראש היה יושב הרב ומספר. המעשיות היו משמשות לו איפוא תפקיד של דברי תורה. וכן מסופר: — אחר שסיפר רבינו ז״ל המעשה מהזי״ן ביטלירש הפליג במעלתה מאד ואמר שרשאין ליסע לברודי וליכנס לבית הכנסת ולומר להשמש שיקבץ העולם לדרשה ולהכות על השלחן ולספר להם זאת המעשה. —

המעשיות היו ישנות וגם חדשות. הישנות היה ר׳ נחמן עורך ומסדר מחדש לפי טעמו.

ר׳ נחמן היה מחשיב מאד הצורה של המעשיות שלו והיה מקפיד שיהיו המעשיות נמסרות בדיוק, כמו שיצאו מפיו. — היה אצלו — כך

מסופר — אחד מהשובי אנ״ש וספר רבינו ז״ל עמו, ואמר לו שבאלו המעשיות שכמשנין דיבור אחד מכפי מה שאמרו בעצמו חסר הרבה מהמעשה. —

על עצם העסק בספורי מעשיות היה אומר: — בדורות הראשונים, כשהיו מדברים ומשיחים קבלה היו משיחים בלשון כזה (של ספורי מעשיות), כי עד רשב״י לא היו מדברים קבלה באתגליא, רק רשב״י גילה קבלה באתגליא, ומקודם כשהיו החברים מדברים קבלה היו מדברים בלשון כזה. — היה רוצה לרמז בזה, כי בספורי מעשיותיו הוא מלביש ומסתיר השגות וכוונות גבוהות. בזה נתן מקום לאינטירפריטציא של המעשיות, שהתחיל להתעסק בה בחשק רב ר׳ נתן בספרי „לקוטי הלכות״ על ד׳ חלקי שלחן ערוך. עבודתו של ר׳ נתן במקצוע זה המשיך תלמידו ר׳ נחמן, האב״ד בטשיהרין, שהשאיר כמה חיבורים בחסידות הבראסלבית. ר׳ נחמן מטשיהרין כתב חיבור מיוחד על סיפורי המעשיות בשם „רמזי המעשיות״.

אף על פי שגילה ר׳ נחמן מבראסלב דעתו, שהוא רוצה להדפיס ספר מעשיות בשתי לשונות („יהיה למעלה כתוב בלשון הקודש ולמטה בל׳ לע״ז״, מכל מקום לא עלה הדבר בידו. המעשיות היו חוזרות בין החסידים בכתב בהעתקות שונות.

רק אחר פטירתו הדפיסן ר׳ נתן (בשנת תקע״ו). ר׳ נתן הקפיד הרבה על הצורה של המעשיות, ולפיכך יצאו בעברית בלי צורה, מפני שתרגמן תיבה בתיבה וערבב הלעז עם העברי עד שכמעט קשה לקרא הספורים היפים בכלי שהלבישן ר׳ נתן, אף על פי שהיה בעל סגנון עברי יפה, אלא ששיעבד עצמו בלי שיעור לתיבה.

קריאת ספורי המעשיות של ר׳ נחמן נעשית אצל חסידי בראסלב לענין גדול, כתלמוד תורה ממש, והם רגילים ללמד „שיעור״ בספורי מעשיות ולהנך את בניהם מילדותם בלמוד המעשיות בעל פה. הדברים הגיעו לידי כך, עד שחיבר ר׳ נתן אפילו תפלה מיוחדת [1] להשי״ת שֶׁיְּזַכֵּה ויסייע לעסוק בספורי מעשיות כהוגן. ממש כעין „יהי רצון״ לאמירת תהלים, לימוד משניות וכדומה.

---

[1]) לקוטי תפלות סי׳ ק״ה. תפלה זו נקבעה אחר כך במהדורת „ספורי המעשיות״, כדי לאמרה אחר הלימוד של המעשיות.

ו. שבחי ר׳ נחמן.

ראיתי לבאר ולספר קצת, מעט מזער, מקדושת הנהגת רבינו הקדוש והנורא ז״ל, מיום שעמד על דעתו עד היום שנסתלק בשלום, קצת — מה ששמעתי מפיו הקדוש בעצמו, וקצת — מאנשים אחרים שהכירו אותו מעודו, וקצת — מה שראינו בעינינו. ואם אמנם ידעתי גם ידעתי כי רבים יהיו אשר לא יאמינו בדברים האלה, כי רבים קמו עליו, עם כל זה לא יכולתי להתאפק מעוצם הפצרת ותשוקת אנשים רבים וכן שלמים אשר הפצירו עד בוש להדפיס קצת מזה. גם סעיפי ישיבוני וכליותי יעצוני, כי הלא על כל פנים ההנהגות המבוארות כאן הן הנהגות קדושות וטובות מאד, אשרי שיאחז בהן, וראוי לחקוק על ספר הנהגות כאלו, יהי העושה מי שעשאן. על כל פנים הנהגות הללו הן טובות וקדושות מאד, ואיככה אוכל למנוע הטוב מהולכים בתמים אשר נפשם אותה למצוא בספר דרכים ישרים הללו. וגם האמת עד לעצמו, ומי שיביט בעין האמת בספרי רבינו ז״ל יבין בעצמו, כי דברים כאלו אי אפשר להשיג כלל בשכל אנושי כי אם לקדוש וטהור בקדושה וטהרה יתירה כמותו. ואי אפשר להאריך בזה, כי הם אך למותר, כדרך שאומרין העולם: או שלא יועיל או שהם שלא לצורך. על כן לבי הלך אחת הנה ואחת הנה בענין זה, ואמרתי: ויהי מה אריצה דברי אלה למען ידעו דור אחרון יקומו ויספרו לבניהם, ממנו יראו וכן יעשו לילך בנתיבות הללו ולדרך בעקבותיו, כי זאת אין צריך לפנים שהנהגות כאלו הן הנהגות קדושות ויקרות, וכל אחד ואחד יכול להתקרב להש״י על ידי הנהגות כאלו, כי הם דברים השוים לכל נפש כקטן כגדול, ואפילו הפחות שבישראל אם ירצה לחוס על חייו ולחשוב על תכליתו הנצחי וירגיל עצמו ללכת בנתיבות ודרכים הללו והמבוארים פה בודאי יזכה לחיי עולם ויוכל לבא למעלות גבוהות וקדושות כחד מבני עליה, אם יהיה חזק בדעתו לאחוז דרכו הטוב תמיד כיתד חזק בל ימוט, ככל המבואר פה לקמן. אך זאת לדעת כי כל המבואר פה אינו אפילו כטיפה מן הים הגדול מעוצם קדושתו והפלגת מעלתו העולה למעלה למעלה, במקום שאין יד שכל אנושי שולטת שם. וגם אין רצוננו לבאר קצת מופתים נוראים שראינו ממנו, כי אין אנו עוסקים לספר בשבחיו הקדושים, כי אם מה שנוגע ליראת ה׳. אמרתי: אך יראו אותם הדברים יקחו מוסר, כי כל האנשים הרואים דברים הללו בכתב אצלנו כולם יודו וישבחו ויפארו אותם ונוגע בלבם התעוררות גדול

להש״י, וכולם מבקשים ומפצירים בי להביאם לדפוס. העתירו עלי דבריהם עד שהוכרחתי למלאות רצונם. והש״י ירחם עלינו שנזכה לילך בדרכי אבותינו אשר עשו באימה וביראה רצון קונם עד יבנה לציון וירושלים וישובו ישראל אל ארובותיהם כיונים במהרה בימנו, אמן.

בהיותו בימי קטנותו בא על דעתו לפרוש מהעולם, ורצה לשבר תאות אכילה. אך עדיין היה בשכל קטן ונדמה לו שזה אי אפשר שיניח מאכילתו כפי מה שהיה רגיל לאכול בבוקר ובצהרים וכו׳, על כן יִשֵב עצמו שיהיה בולע כל מה שיאכל, דהיינו שלא יהיה לועס מה שיאכל, רק יבלע כמות שהוא, כדי שלא ירגיש שום טעם באכילתו. ועשה כן ועלו נפיחות בצווארו. ואמר שהיה אז רק בן שש שנים. והנהגה זו שמעתי לדבר גדול מצדיק גדול מאד מאד שנהג כך שהיה בולע אכילתו בלי לעיסה, אך הוא ז״ל נהג כך בהיותו בן שש שנים.

גם בהיותו יושב לפני רבו ללמוד בימי קטנותו היה רוצה תמיד לקיים „שויתי ה׳ לנגדי תמיד״, והיה מתייגע לצייר נגד עיניו שם הויה ב״ה, ומחמת שהיתה מחשבתו טרודה בזה לא היה יודע מה שלומד, והיה רבו כועס עליו. ואף על פי כן כל ימי ילדותו היה עושה עניני מעשה נערות הרבה מאד, דהיינו ענייני שחוק וקפיצות וטיול, והיה רגיל בזה מאד.

אחר כך נתגדל יותר. וכשנעשה בר מצוה קרא אותו דודו הרב הקדוש מו׳ אפרים זצ״ל אב״ד דק״ק סודילקוב [1]) ואמר לו הפסוק „אני היום ילדתיך״ (כי זה נאמר על היום שהאדם נעשה בר מצוה, כמובא בספרים), ואמר לו קצת דברי מוסר, והיה יקר בעיניו מאד מאד כמוצא שלל רב. אחר כך נכנס לחופה. ותיכף ביציאתו מן החופה היה מתלהב מאד ומתגעגע מאד לעבודת הש״י, ונכנס בעבודת ה׳ מיום אל יום. גם בימי קטנותו התחיל להתמיד מאד מאד בלימודו. והיה משלם להמלמד מכיסו ג׳ גדולים בעד כל דף גמרא שהיה לומד עמו. מלבד השכר לימוד שהיה אביו משלם להמלמד היה הוא בעצמו ז״ל נותן להמלמד משלו שלשה גדולים בעד כל דף ודף, כדי שהמלמד יכריח עצמו ללמוד עמו הרבה דפין גמרא בכל יום. וכן היה, שהיה המלמד לומד עמו כמה וכמה דפין בכל יום ויום, והוא משלם לו כנ״ל ג׳ גדולים בעד כל דף ודף, מלבד השכר לימוד.

וכן היה נכנס בעבודת ה׳. וכל עבודתו היה בהצנע גדול מאד מאד, עד שלא ידע שום אדם ממנו כלל, כי היה סתום וגנוז מאד, וכל עבודתו היה בסתר ובהצנע גדול. ועיקר עבודתו בתחילה היה בפשיטות גדול בלי שום חכמות כלל, רק בפשיטות גמור. וכל דבר ודבר שעשה הכל היה ביגיעה גדולה ובכח גדול ובמסירת נפש. ולא היה לו שום דבר עבודה שבא לו בנקל. רק כל דבר ודבר בא לו ביגיעה גדולה מאד, שהיה מייגע עצמו כמה זמנים בשביל כל דבר ודבר מעבודת ה׳. והיה לו כמה וכמה עליות וירידות, אלפים ורבבות עד אין שיעור וערך, והיה קשה וכבד עליו מאד מאד להתחיל ליכנס בעבודת ה׳ לקבל עליו עול עבודתו ית׳. והיה רגיל להתחיל איזה ימים לעסוק

---

[1]) בעל „דגל מחנה אפרים״.

בעבודת ה׳, ואחר כך נפל מזה. וחזר והתחיל וחזר ונפל. וכן היה כמה וכמה פעמים. עד שפעם אחת נתחזק אצלו שיהיה הזק מאד שיאחז בעבודת ה׳ לעולם, ולא יסתכל על שום דבר בעולם. ומאז והלאה נתחזק לבו בה׳. ואעפ״כ גם אחר כך היה לו תמיד עליות וירידות הרבה מאד מאד. רק שאחר כך היה חזק שלא יניח עבודתו ית׳ לעולם ואף על פי שיש לו ירידה לפעמים, אף על פי כן יהיה מחזק עצמו בעבודת הש״י בכל מה שיוכל.

והיה רגיל להתחיל בכל פעם מחדש, דהיינו כשנפל ממדרגתו לפעמים לא היה מייאש עצמו בשביל זה, רק אמר שיתחיל מחדש כאלו לא התחיל עדיין כלל ליכנס בעבודתו ית׳, רק עתה הוא מתחיל מחדש. וכן בכל פעם ופעם תמיד היה רגיל להתחיל מחדש. והיה לו כמה התחלות ביום אחד, שגם ביום אחד לפעמים נפל מעבודתו והיה מתחיל מחדש, וכן כמה פעמים ביום אחד.

והיה מתמיד בלימודו מאד, ולמד הרבה מאד ש״ס ופוסקים ותנ״ך ועין יעקב וספרי הזוהר ותיקונים וכל כתבי האר״י ז״ל ושאר ספרים הרבה מאד וספרי מוסר הרבה מאד. ואמר שכל הספרים הקטנים המדברים ממוסר כולם היו בבית אביו ולמד כולם. גם למד הרבה ראשית חכמה. ואמר בפירוש שלמד את הספר ראשית הכמה פעמים אין מספר. וגודל בקיאותו בכל הספרים כפי מה שראינו בעינינו קצת היה בלי שיעור. ובפרט בספרי תנ״ך ועין יעקב וכל כתבי האר״י וספרי הזוהר ותיקונים לא נמצא דוגמתו בעולם, כי כל התורה כולה היתה מוכנת לפניו ושגורה בפיו כשולחן הערוך, ממש כדבר המונח לפני האדם לפני עיניו, שיכול ליקח לעצמו מה שירצה. כן ממש היו כל הספרים הקדושים מוכנים לפני עיני שכלו הקדוש בכל עת שרצה. וקצת מזה יכולים לראות ולהבין בספריו הקדושים.

וסיפר שכל לימודו בא לו ביגיעה גדולה. כי בתחילה היה לומד משניות ולא היה מבין לימודו, והיה בוכה הרבה לפני הש״י שיאיר עיניו. והיה בוכה ובוכה כל כך עד שזכה שיוכל ללמוד משניות. וכן אחר כך למד שאר ספרים, ולא היה מבין גם כן, והיה בוכה ובוכה גם כן הרבה מאד עד שזכה להבינם. וכן בלימוד זוה״ר וכתבי האר״י ז״ל היה בוכה גם כן הרבה, עד שזכה להבין.

ואמר שבתחילה בכל ספר וספר שלמד לא היה מבין בו, והיה קשה לו הרבה, ולא היה יכול לעמוד על פשוטן של דברים. והיה לו יסורים גדולים מזה. והיה לימודו ביגיעה גדולה. ואף על פי כן למד הרבה, כי היה מחזק עצמו מאד. והכל זכה על ידי תפילתו ובכייתו כנ״ל. והיה מתענה הרבה מאד. וכמה פעמים התענה משבת לשבת. והכל בימי נעוריו ממש, קודם היותו בן עשרים שנה. ולפעמים היה מתענה שתי פעמים משבת לשבת, רצופות זו לזו. ואף על פי שהיה ילד שעשועים ומגודל בתפנוק, והיה אדם דק מאד, אעפ״כ לא היה חס על עצמו כלל והתענה וסיגף עצמו מאד. והתענה ח״י פעמים משבת לשבת בשנה אחת. אך עיקר עבודתו אשר על ידה זכה למה שזכה היה רק ריבוי התפלות והתחינות והבקשות והריצויים והפיוסים שהיה רגיל מאד להתפלל ולהתחנן לפניו ית׳, והיה מרצה ומפייס אותו ית׳ בכמה מיני תחינות ובקשות שיזכהו ברחמיו לקרבו לעבודתו ית׳. ועיקר מה שהועיל לו היו התפלות

שהתפלל בלשון אשכנז, שהיה רגיל מאד לייחד לו איזה מקום שמצא שאין שם בני אדם, והיה מפרש שיחתו לפני הש״י בלשון שמדברים בו, דהיינו בלשון אשכנז. והיה מרצה ומפייס אותו ית׳ ומבקש ומתחנן לפניו ית׳ בכמה וכמה מיני טענות ואמתלאות שראוי לו ית׳ שיקרבו לעבודתו. והיה רגיל בזה מאד מאד. והיה מבלה ימים ושנים על זה. גם היה מטמין עצמו על גבי בית אביו תחת הגג, שהיה שם כמו חדר במחיצה של קנים שמחזיקין שם תבן ומספוא, ושם היה מטמין עצמו והיה אומר תהלים והיה צועק בלחש להש״י שיזכהו לקרבהו אליו ית׳. והכלל שכל מיני בקשות שבעולם שנמצאים באיזה ספר שיהיה, המצוי בינינו, הכל כאשר לכל, לא הניח שום תחינה ובקשה שלא אמרה כמה וכמה פעמים, הן תהלים וספר שערי ציון והבקשות הנדפסות בהסידורים הגדולים ושאר מיני בקשות ותחינות, ואפילו התחינות הנדפסות בלשון אשכנז, כולן לא הניח מלאומרן. והיה רגיל לומר כל התחינות שאחר מעמדות הנדפסות אחר כל יום ויום. והוא היה רגיל לומר כל התחינות כולן של כל הימים בפעם אחת. גם היה רגיל לפעמים לומר בתהלים רק הפסוקים המדברים מתחינות ובקשות וצעקה להש״י, והיה אומר רק פסוקים אלו, והשאר לא היה אומר. והיה אומר כל הפסוקים האלו מכל ספר תהלים בפעם אחת.

ומלבד כל זה העיקר היה מה שהיה מתפלל מעצמו, דהיינו מה שהיה רגיל לדבר מלבו לפני הש״י, בלשון אשכנז, שהיה מתפלל וטוען לפני הש״י בכמה וכמה מיני טענות ותחינות ובקשות שאמר מדעתו ומלבו כנ״ל, שיזכהו הש״י לעבודתו. וזהו העיקר מה שהועיל לו לזכות למה שזכה. כך שמענו מפיו הקדוש בפירוש.

וכמה פעמים היה מדבר לפני הש״י דברי תחינות ובקשות מלבו ונזדמנו לו בתוך דיבוריו טענות יפות ותפילות נכונות ומסודרות, והוטבו בעיניו והיה כותבן אצלו לזכרון למען יהיה רגיל להתפלל אותן גם אחר כך. וכן היה רגיל בענין זה לדבר בינו לבין קונו הרבה מאד מאד. וכל תפילותיו היו שיזכה להתקרב להש״י, והיו לו טענות גדולות להשי״ת על זה.

ואעפ״כ היה נדמה לו תמיד שאין מסתכלין עליו כלל ואין שומעין לו כלל, רק אדרבא נדמה לו שמרחיקין אותו מעבודתו ית׳ בכל מיני הרחקות, וכאלו אין רוצין בו כלל וכלל, כי היה רואה שחולפין, ועוברין כמה וכמה ימים ושנים ועדיין הוא רחוק מהש״י, שלא זכה עדיין לשום התקרבות. על כן נדמה בעיניו שאין שומעין דבריו כלל ואין מסתכלין עליו כלל, רק אדרבא מרחיקין אותו בכל מיני הרחקות מעבודתו ית׳. אך אף על פי כן היה מחזק עצמו מאד ולא הניח את מקומו. וכמה פעמים היה, שהיה נופל בדעתו מחמת זה שראה שהוא מתפלל ומעתיר ומפציר כל כך שיתקרב לעבודת הש״י ואין מסתכלין עליו כלל. ומחמת זה נפל לפעמים מדעתו ולא היה מדבר עוד כל כך בינו לבין קונו איזה ימים. אחר כך נזכר בעצמו והתבייש בעצמו על שהרהר אחר מדותיו ית׳, כי באמת בודאי הש״י חנון ורחום וכו׳, ובודאי הוא רוצה לקרבו. וחזר ונתחזק בדעתו והתחיל שוב להעתיר ולדבר לפני הש״י כנ״ל. וכן היה כמה פעמים.

והיה עושה כל מיני עבודות פשוטות של עבודת ה׳ בלי שום חכמות,

והכל בהצנע גדול. ותיכף כשיצא לחוץ היה עושה בכוונה כל מיני מעשה נערות, כל מיני שחוק וקפיצות ושאר ענינים כאלו, עד שלא היה יכול לבא על דעת שום אדם שהוא רוצה לעבוד ה׳. ובתחילה בימי ילדותו היה נוהג שהיה לוקח איזה גדולים ומחליפם בטפלים [1], ונכנס לבית הכנסת בהצנע דרך חלון וכיוצא, ולוקח עמו הספר שערי ציון ואומר הלשם יחוד של עשיית מצוה, ולוקח טפל אחד ומשליכהו לתוך המתן בסתר. ואחר כך חזר ועשה עצמו כאלו הוא מסיח דעתו מזה. ואחר כך חזר ואמר לשם יחוד הנ״ל וחזר והשליך פרוטה א׳ בתוך המתן בסתר, וחזר ומסיח דעתו, וחזר ואמר הלשם יחוד הנ״ל והשליך עוד פרוטה א׳. וכן חזר ועשה כמה פעמים עד שהשליך כל הפרוטות בתוך המתן בסתר. ועל כל פרוטה ופרוטה אמר הלשם יחוד הנ״ל. וכוונתו היה כדי שיעשה מצוות רבות, כי עבודתו היה בפשיטות גמורה בלי שום חכמות כלל. וכן היה עושה ועובד את הש״י בכל מיני עבודות פשוטות לגמרי בלי שום חכמות כלל, אף על פי שבאמת היה חכם גדול ומופלג בהכמה מאד מאד. גם בימי קטנותו ובימי נעוריו כאשר היה מפורסם לכל מכיריו, אעפ״כ לא השתמש בשום חכמה כלל בעבודת ה׳, רק היה נוהג לעשות כל העבודות הפשוטות שבעולם, דהיינו לימוד התורה הרבה ומצוות מעשיות וריבוי תפילות ובקשות וריבוי התבודדות מאד לדבר ולפרש שיחתו לפניו ית׳ כנ״ל, וכיוצא בזה. וזה היתה עיקר חכמתו הגדולה מאד, כי מעוצם הפלגת חכמתו זכה תיכף לחכמה זו שאין צריכין שום חכמה כלל בעבודת ה׳, כי זה עיקר החכמה הגדולה, מן הכלל שלא להיות שום חכם בעבודת ה׳, רק בתמימות ובפשיטות גמורה בלי שום חכמות כלל. וכל דבר ודבר שרצה לעשות בעבודת ה׳ היה קשה עליו מאד בכל מיני כבידות שבעולם. ובתחילה היה קשה עליו מאד לישב יחידי בבית מיוחד איזה שעות רצופות לעסוק בעבודת ה׳. וזה הדבר היה קשה עליו מאד בתחילה, אך הוא ז״ל היה מכריח עצמו מאד ושבר תאוותו וישב כמה וכמה שעות בכל יום בהתבודדות בחדר מיוחד. וכן היה קשה עליו מאד מאד העבודה שהיה צריך לעשות בכל יום. וכל כך היה קשה עליו עד שלא היה אפשר לישא כלל העול מגודל הכבידות שהיה כבד וקשה עליו מאד מאד, ורק על ידי עצה זו נשא עליו עול העבודה, היינו שבכל יום היה חושב בדעתו שאין לו רק זה היום בלבד, ולא הסתכל על יום המחרת ועל זמן שלהבא כלל, רק כאלו אין לו רק זה היום לבד. ועל כן היה יכול לישא עליו עול העבודה של זה היום לבד, כי על יום אחד לבד יכול האדם לקבל עליו כל מיני עבודות שבעולם, מאחר שהוא רק ליום אחד בלבד. וכשנגמרה העבודה של זה היום אזי ביום המחרת חזר וקיבל עליו העבודה של אותו יום המחרת. וכן נהג תמיד שלא היה חושב בדעתו כ״א אותו היום לבד.

— — — והיה רגיל בנדרים מאד מאד שכמה פעמים כשבא היום קיבל עליו בנדר כל סדר העבודה שהיה רוצה לעשות באותו היום, ואחר כך אף על פי שהיה קשה עליו מאד היה מוכרח לעשות מחמת הנדר. וכן עשה כמה

---

[1]) במטבע של גדול (грошъ) אחד יש שני טפלים (денежка).

וכמה פעמים. וכן בכל מיני גדרים וסייגים של פרישות מאיזה תאוה ומאיזה מדה היה רגיל הרבה בנדרים, כמה וכמה פעמים. וכמה וכמה פעמים נשבע על איזה דברים בנקיטת חפץ כדי שיהיה חזק לפרוש מאותו הדבר שהיה רוצה לפרוש עצמו.

— — — גם היה רגיל מאד בימי קטנותו ובימי ילדותו לרוץ בכל פעם על קבר הבעש״ט זצוק״ל לבקש מאתו שיעזרו להתקרב להש״י. והיה רגיל לילך לשם בלילה. ובזמן החורף בעת שהיה קרירות גדולה מאד היה הולך לשם בלילה, ומשם חזר והלך אל המקוה. והיה שם מקוה חוץ למרחץ ומקוה אחת בתוך המרחץ, ובחר לו לילך בהמקוה שחוץ למרחץ בעת הקרירות גדולה, וכבר היה קר לו מאד מחמת שבא מהקבר הנ״ל, כי היה דרך רחוק בין ביתו להבית עלמין וכן מהבית עלמין למקוה, מלבד השהות שנשתהה הרבה על הקבר, אעפ״כ אחר כל זה היה הולך דוקא לטבול בהמקוה שהיתה עומדת בארץ כדי לסגף עצמו. וכל זה בהצנע בלילה. ושמעתי מאחד שאמר ששמע מפיו הק׳, שבעת שעשה הנהגות אלו לא היה כי אם בן ו׳ שנים. וכל כך היה מוצנע בעבודתו מבני אדם, עד שפעם אחת הלך למקוה בבוקר בחורף ובא מהטבילה והפאות היו לחות מהמים, ותמהו עליו העולם שבחורף יהיה אדם חופף ראשו, כי לא עלה על דעתם שהיה במקוה, רק סברו שחפף ראשו, ותמהו עליו על שחפף ראשו בקרירות כזו, והיו מחזיקים זאת למעשה נערות שלו, כי היה מוצנע מאד מאד בעבודתו. גם כל התעניתים הרבים מאד שהתענה לא היה יודע מהם שום אדם בעולם, אפילו אביו ואמו וקרוביו, רק אשתו לבד היתה יודעת מזה, והיה משביעה שלא תגלה לשום אדם. והיה עושה כמה וכמה תחבולות להעלים ולהסתיר כל התעניתים שהתענה, באופן שלא ידע מהם איש, ובעת שהיה יושב בבית חותנו כשהיה חפץ לדבר עם הבעש״ט ז״ל, דהיינו לילך על קברו ולבקש מאתו איזה דבר בקשה, היה רגיל לנסוע לק׳ סמילא, שהיה סמוך לבית חותנו, והלך על קבר הצדיק המפורסם מהו׳ ישעיה מיאנוב [1]) ז״ל, שהוא מונח שם, ועשה את הצדיק הנ״ל לשליח שילך ויודיע להבעש״ט ז״ל את בקשתו מה שהיה צריך אז.

ובענין תאות אכילה היה לו גם כן מלחמה גדולה ויגיעה גדולה מאד קודם ששיברה, כי בתחלה לא היה משגיח כלל לשבר תאוות אכילה כנ״ל. אחר כך רצה לשבר תאוה זו והיה קשה וכבד עליו מאד מאד, וכל כך היה קשה עליו שבירת תאות אכילה עד שנדמה לו שכל התאוות יוכל לשבר מלבד תאוה זו של אכילה, ונדמה לו שתאוה זו של אכילה בהכרח שתשאר, כי אי אפשר לשברה. כל כך היה חזק עליו התגברות תאוה זו. ואעפ״כ התגבר וכפה את יצרו ושיבר גם תאוה זו של אכילה לגמרי. וגודל קדושתו בפרישות תאות אכילה היה מפורסם לעין כל, כי לא היה אוכל כלל. וגם מעט שהיה אוכל בהכרח גדול מאד, והוכרח להכריח עצמו בכל הכחות כדי לאכול מעט כדי שיהיה לו איזה כח לחיות. ואמר שבתחלה התחיל לשבר תאוות אכילה, דהיינו שהיה מכריח עצמו והרגיל עצמו לאכול פחות ממה שהיה אוכל תחילה. וכשנעשה

[1]) מתלמידי הבעש״ט.

רגיל בזה, שיאכל פחות מקודם, ראה שגם אז עדיין יש לו תאוה בזאת האכילה, אע״פ שהוא פחות מקודם והתחיל שוב לשבר תאותו ולאכול עוד פחות מזה. ואחר כך ראה שגם זה תאוה, ואכל עוד יותר פחות. וכן אחר כך ראה שגם בזה יש לו תאוה עדיין ואכל עוד יותר פחות. ובדרך זה נהג עד שהיה אכילתו פחותה ומעוטה מאד מאד בתכלית הצמצום והמיעוט אשר אי אפשר לבאר. ואחר כך יישב עצמו שאעפ״י שאכילתו מעוטה מאד אעפי״כ עדיין יש לו תאוה בזה המעט שאוכל, והגביר עצמו ושבר התאוה גם בזה המעט עד ששבר תאות אכילה לגמרי, ויצא מהתאוה לגמרי בתכלית הקדושה, עד שלא היה לו שום תאוה כלל וכלל. בין כך ובין כך, שהיה פורש עצמו כל כך מהאכילה, מחמת זה לא היה יכול עוד לאכול כלל. וכפי הנראה מדבריו היה שאחר כך היה לו כח לאכול בקדושה בלי תאוה כלל, אפילו אם היה אוכל הרבה, אבל כבר לא היה יכול מחמת רגילותו שהרגיל עצמו באכילה פחותה ומעוטה מאד. ואמר שאח״כ על הים, בעת שנסע לא״י, אז היה רואה שאין לו שום חיות משום דבר, אזי הכריח עצמו לאכול קצת. ומאז והלאה הרגיל עצמו לאכול קצת. אבל קודם לזה לא היה אוכל אפילו אכילה פחותה כזו, כי באמת גם אחר כך, אחר שהיה על הים, היתה אכילתו גם כן מעוטה מאד מאד. ומקודם גם שעור פחות כזה לא היה אוכל.

— — — ובענין שבירת כל המדות רעות היה מופלג בקדושה מופלגת מאד מאד. וקצת סיפר מענין שבירת הכעס, ואמר שמתחילה היה כעסן גדול מאד מאד, ואחר כך מחמת שרצה להיות איש כשר כרצונו ית׳ התחיל לשבר מדה זו של כעס. אבל תכלית שבירת מדה זו מהיפך אל היפך, דהיינו להתהפך לטוב גמור שלא יכפת לו כלל שום דבר ויהי׳ רק טוב בלי שום צד קפידא בעולם, לזה זכה רק בא״י: שם זכה לזה שנתבטל הכעס בתכלית הביטול, וזכה ונעשה טוב ממש ולא נשאר בו שום צד קפידא בעלמא, עד שאחר כך אפילו מי שהיה עושה לו כל הרעות שבעולם לא היה בלבו שום צד שנאה וקפידא עליו, אדרבא היה אוהבו, ולא היה בלבו עליו כלל, כי היה רק כולו טוב בלי שום צד קפידא וכעס כלל, רק כולו טוב. וזה זכה בא״י.

— — — והוא ז״ל עשה הכל, כל מיני סיגופים שבעולם, והכל בתמימות ובאמת, עד שזכה למה שזכה, אשרי לו! גם בענין יסורים שיש לרוב הצדיקים, ממש לא נשמע ולא נראה בעל יסורין כמותו, ואי אפשר לספר ולבאר. והיה מלא יסורים מבית ומחוץ. ובתחילה קודם סוף ימיו היה לו יסורים עצומים ונוראים אשר לא היה יסורים דוגמתם בעולם. וסיפר שהיסורים שלו הם בידו: בכל עת שרוצה הוא מקבלם על עצמו ובאים עליו היסורים הללו, ובעת שרוצה לסלקם מסתלקים מעליו. ועוצם קושי וכובד היסורים הללו היה בלי שיעור. ואמרו בשמו שאמר, שבשעה שבאו עליו היסורים מעוצם הפלגת הצער והכאב המופלג מאד מאד היה כמעט יכול לנשך עץ בשיניו מעוצם הכאב, כדרך האדם שיש לו יסורים מופלגים, שמעוצם היסורים הוא קורץ בשיניו. ולו ז״ל היו יסורים כבדים וקשים כל כך עד שבשעת היסורים היה אפשר שיחתך עצים בשניו מעוצם הצער. אולם גודל ריבוי היסורים הקשים והעצומים שהיה לו

בסוף ימיו שלש שנים רצופות היו גדולים וקשים עוד יותר ויותר בכפלי כפליים אשר אין לשער ולהעריך כלל.

— — — כלל הדברים, שבכל עניני קדושה ופרישות, הן בתאוות והן במדות והן בענייני יגיעות ועבודות וטרחות ויסורים וכו׳ בשבילו ית׳, הכל כאשר לכל, היה חידוש נפלא ונורא מאד. והיה מופשט מכל התאוות ומכל המדות בתכלית, עד שלא נשאר לו משום תאוה ומדה שום שמץ בעלמא. וזכה למעלה נוראה מאד מאד בתכלית המעלה ואי אפשר לדבר כלל בעוצם הפלגת מעלתו, כי כל המוסיף גורע. וכל מה שספרנו עד הנה אם אמנם כגנות נחשבו כל הסיפורים הנ״ל לנגדו, לפי עוצם מעלתו שזכה אחר כך, עם כל זה ספרנו כל זה מענין עבודתו ודרכיו בימי ילדותו למען נדע ונשכיל איך הבחירה הפשית וכל אדם יוכל לזכות אם ירצה למעלה מופלגת מאד, אף על פי שנדמה לו שקשה וכבד עליו העבודה מאד, ואין מניחין אותו ליכנס כלל בעבודתו ית׳, כי התאוות והמדות רודפין אחריו מאד, אעפ״כ צריך שיהיה עקשן בעבודתו ולבלי להסתכל על כל זה, כי בסיפורים הללו יבין החכם מדעתו איך גם על רבנו הקדוש והנורא זצוק״ל עברו גם כן כל המניעות והכבידות הנ״ל, ואעפ״כ זכה לשבר הכל מחמת שרצה באמת בעבודתו ית׳ ובחר בחיים באמת, עד שזכה למה שזכה. ואמר שאפילו אם לא היה מזרע האלקי הבעש״ט זצוק״ל, רק אפילו אם היה ממשפחה הירודה שבישראל, היה זוכה גם כן למה שזכה על ידי עוצם עבודתו ויגיעתו שיגע וטרח מאד מאד בעבודתו ית׳.

והקפיד מאד על אלו האנשים שסוברים שעיקר מעלת הצדיק והשגתו שזוכה הוא מצד הנשמה לבד, מחמת שיש לו נשמה גבוהה מאד, ואמר שלא כן הדבר, רק העיקר תלוי במעשים טובים ויגיעות ועבודות. ואמר בפירוש, שכל אדם שבעולם יכול לזכות למדרגה הגבוהה ביותר, כי אין הדבר תלוי אלא בבחירת האדם לבד, אם ירצה לרחם על עצמו ולליישב עצמו היטב מה שטוב לפניו באמת, והכל לפי רוב המעשה.

II. נסיעת ר׳ נחמן לארץ ישראל.

בערב חג הפסח שנת תקנ״ח לפ״ק יצא אדמו״ר ז״ל מהמקוה ואמר לזה שהלך עמו, שבזאת השנה יהיה בודאי בארץ הקדושה. ובחג הפסח אמר תורה על הפסוק „ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו״, והקשה מרישא לסיפא, ואמר תורה על זה, ותירץ קושיא זו. ומתוך דברי תורתו הקדושה נתודע לכל הבאים אליו שבודאי יסע לארץ ישראל. כאשר שמעה אשתו זאת שלחה את בתה אליו לשאול אותו, איך אפשר לו להניח אותן. מי יפרנסן? והשיב כך: — את תסעי אל מחותנך. אחותך הגדולה יקח אחד אותה להיות בביתו משרתת ק׳זנה, שקורין אומנת. אחותך הקטנה יקח אחד אותה לביתו מצד רחמנות, ואמך תהיה משרתת, מבשלת. וכל מה שיש בביתי אמכר כדי שיהיה לי להוצאות הדרך. — כאשר שמעו זאת בני ביתו געו כלם בבכיה. ובכו כמה ימים, ולא היה לו שום רחמנות עליהם, ואמר כי לא סגי בלאו הכי: יהיה איך

שיהיה, הוא יסע בודאי, כי רובו כבר הוא שם, ומיעוטא בתר רובא אזלי. ואמר: — אני רוצה לנסוע לארץ ישראל, ואני יודע גודל המניעות והעיכובים שיהיו לי על זה בלי שיעור וערך. אך כל זמן שהנשמה בקרבי, שיהיה לי רוח חיים באפי, אמסור נפשי ואסע בכל כחי לשם. — ואמר: — אני רוצה לנסוע מיד, איך שיהיה, אפילו בלי מעות. אך מי שירצה לרחם עלי יתן לי מעות להוצאות. — ותיכף נסעו אנשי שלומנו בעיירות הסמוכות וקבצו מיד איזה סך למען יהיה לו על כל פנים להוצאות לנסוע מביתו, כי הנסיעה היתה בנחיצה גדולה, וראו שאי אפשר לעכבו בשום אופן איזה זמן. ונסע מיד בזריזות מביתו בח״י אייר, והמתיק סוד עם איש אחד מאנשיו שיסע עמו בצוותא חדא. ח״י אייר נסע מביתו מק׳ מידבידובקה לעיר ניקולייאב, ושם היתה ספינה עבור חטים, ונסע באותה הספינה דרך אודיסה, כי מקודם היו המשולחים ושאר אנשים יראים לנסוע דרך אודיסה, כי היו אומרים שהים מסוכן דרך שם. והוא בחכמתו הגדולה הבין תיכף, שטוב יותר מכמה טעמים לנסוע בספינה מאודיסה, כי מקצרים את הדרך הרבה, שיש ממדינתנו לגאלאץ. גם יוצאים מן הסכנה שיש כשנוסעים מגאלאץ, שיש סכנה גדולה כשיורדים מהנהר טונא אל הים, כמפורסם. על כן לא השגיח כלל על דברי העולם ונסע מניקולייאב דרך אודיסה לסטאמבול.

וצוה לאיש שהיה עמו לקנות נייר הרבה ודיו. ומיד בבואם אל הספינה התחיל לכתוב תורה. והזהיר את האיש הנזכר לבל יעיין כלל במכתב. והוכרח האיש להבטיח לו בהן שלו. אז האמין לו ונתן לו המפתח מהתיבה. ביציאתם מאודיסה ליווּ אותו הרבה אנשים מאד בכבוד גדול, ונסעו אחריו כמה עגלות. וליווּ אותו בשיר ובשמחה גדולה מאד. ובבואם לספינה וההחילו לילך על הים השחור, תיכף במעת לעת הראשון היה רוח סערה, עד שהגלים קפצו לתוך הספינה, והוכרחו להיות בחדר סגור ומסוגר, מחמת המים, שלא יבואו עליהם. והיו ברקים ורעמים ורוחות גדולות בלי ערך, והיה פחד גדול מרעש הרעמים והגשמים ושאון הגלים. ומחמת פחד לא היה באפשרות לישן בלילה. אחר ד׳ ימים באו לסטאמבול. ישבו על הַסְפָר, כי לא היו יודעים לאיזה בית לנוס, כי לא היו יכולים להכיר בין ישמעאל ויהודי, ולא יכלו לשאול, מחמת שלא היו יודעים לשונם. בראותם שהם יושבים על הַסְפָר הלכו ומצאו איש אחד מתורגמן שיודע גם לשוננו, והיה מליץ בינותם. ומיד שכרו להם אכסניא טובה בחלק הנקרא גלאטא. כאשר נכנסו לשם, אחר שעה או שתים, אמר שאין רצונו לעמוד שם. שאל אותו המליץ: — אפשר טוב לפני כבודו להיות בעיר סטאמבול, דהיינו בעיר המלוכה, ששם דירת התוגר, ושם אין שום זוג רשאי לבוא, כי אם זכרים לבד? — השיב ששם בודאי טוב לפניו. וגילה לו האיש שיש שם שד״ר מארץ ישראל, ועמם עוד ב׳ אנשים ממדינתנו, שהיו בארץ ישראל ועכשיו הם חוזרים לביתם לחוץ לארץ. כאשר שמע זאת רבינו אמר לאיש הנזכר למעלה שהיה עמו: — אני מזהיר אותך לבל תגלה אותי כלל, ולא תגיד כלל מי אנכי אם ישאלו עלי. — ויצאו לעיר סטאמבול.

בבואם לשם מיד הכיר אחד משני האנשים שנסעו מארץ ישראל לביתם את האיש שנסע עם רבינו, ושאל אותו: — מה אתה עושה כאן? — השיב לו:

– אני נוסע עם זה הרך בשנים לארץ הקדושה.– שאל אותו: — מי הוא זה? — השיב לו שיש לו ביליט מהקארדאן של הקיר"ה מאוסטריא. ולא רצה לגלות לו מי הוא בעצמו, כאשר הזהירו רבינו. ונכנס בלבם על רבינו שהוא נוסע מקארדאן לחלוק על החסיד המפורסם בוצינא קדישא מו"ה אברהם מקאליסק ז"ל והנלוים אליו. ונכנסו בטעות זו עד שהיה להם הוכחות גדולות על זה לפי טעותם, ונדמה להם כאלו הוא ז"ל משולח מאנשים רבים לחלוק עליו. התחילו לחקור אצל האיש שהיה עם רבינו אם יש לו אגרת, והשיב שאין לו. ושאלו אותו מה כוונתו בנסיעה זו לארץ ישראל, והשיב שאינו יודע כוונתו. ולא רצו עוד לכמוך על האיש ואמרו שגם הוא מרמה אותם. ואמר:– אף על פי שכבר אנו מכירים אותך לאיש כשר, אבל עכשיו שוב אין אנו יודעים אם עודך מחזיק בתומתך.– ושאלו אותו: — שאלת את רבך, רבי נחמן ממידבידובקה אם לנסוע עם האיש הזה?– אמר להם:– הן! — אבל הם לא סמכו עוד על דבריו, כי נדמה להם בבירור על רבינו ז"ל כאלו הוא איש מרמה ח"ו, ונוסע לחלוק על אנשי ארץ ישראל. והלכו אצלו בעצמו לחקור מי הוא ומאיזה מקום הוא ומאיזו משפחה, ולא רצה לגלות כלל. דברו אתו בחכמתם ורצו לחקור בכמה אופנים כדי להוציא ממנו איזה דיבור להבין ממנו על ידי זה מי הוא, והוא היה משיב להם על כל שאלותיהם בחכמתו, ולא יכלו להבין כלל. ובלבל דעתם מאד ורימה אותם ועיקם את מוחם, עד שלא יכלו לעמוד עליו כלל להבין ממנו לא דבר ולא חצי דבר, ובכל פעם נדמה להם לאיש אחר. למשל, שאלו אותו אם הוא כהן, והשיב:– הן!– שאלו אותו: – אתמול אמרת שאתה כהן, ועכשיו אתה אומר שאתה ישראל?– השיב:– כהן מדת חסד, וישראל מדה אחרת. וברוך השם שיש בי מדה זו וגם מדה זו.– אמרו לו: — ניכר שאתה מהחולקים בודאי, ואינך רוצה לגלות. — והתחילו לשנוא אותו בתכלית השנאה, וביזו אותו בכל מיני בזיונות, וקללו אותו בקללות נמרצות בלי שיעור וערך כמה ימים. ורוב הבזיונות היה מאחד משני האנשים ההם. והוא ז"ל התחיל לבקש אותם ואמר: — זאת תדעו, שבודאי לא אגלה עיקר כוונת נסיעתי לארץ ישראל, כי מלבי לפומי לא גליתי. אף על פי כן מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, אף על פי שלא ידע אחד עיקר כוונת חבירו.— השיבו לו:— אם תגלה לנו כוונתך בודאי יגיע לך טובה גדולה.— השיב להם: — אני איני רוצה לקבל טובה מכם, ולא אגלה לכם עיקר כוונתי בשום אופן. אדרבה, אתם תוכלו לקבל טובה מאתי, אם תרצו.— השיבו לו: — נראה מלשונך שאתה מדבר בלשונות המפורסמים הגדולים, כמו ר׳ ברוך ור׳ שלום ור׳ נחמן ועוד, שדרכם לדבר גדולות בלשון נסתר. אך בודאי אין אתה אחד מהם, כי נראה שאתה בודאי מהחולקים על הצדיק ר׳ אברהם מקאליסק.— ואמרו לו, שקודם שיבוא לארץ ישראל תהיה שם אגרת שהוא מהחולקים והמרגלים, לבל יוכל להטעות אותם. גם הלכו אל הסרסור של הספינות, והוא מאנשי פולין ונשא אשה מהפרינקין [1]) ותמותו היא יוצאת ונכנסת בבית התוגר, והאיש ההוא הוא איש גדול שם, — והלכו אלו האנשים אל זה הסרסור ובקשו אותו ואמרו לו: – למען השם, לבל תניח את

[1]) היהודים הספרדים.

האיש הזה לנסוע להתם, כי הוא מהחולקים ורוצה לעשות גירוש שם, חס ושלום. ואם תוכל לעשות לו איזו רעה שכרך כפול מן השמים.— ורבינו והאיש שהיה עמו לא ידעו מזה. כלל הדבר, כי אלו ב׳ האנשים ביזו אותו בכל מיני בזיונות והוא סבל הכל ולא רצה לגלות להם בשום אופן מי הוא, ורימה אותם בכוונה ובלבל דעתם מאד עד שהיו מבזים אותו בכל פעם, על שהוא משנה בכל פעם את עניניו. פעם אחת דבר עמהם ונדמה להם שהוא בן המגיד מקאמרנה, שהיה אז מחלוקת גדולה עמו, כמפורסם. ואחרי כן בתוך הדברים התחיל הוא ז״ל לקלל את המגיד מקאמרנה, וגערו בו:— הלא הוא אביך!— ראו שעדיין לא עמדו עליו. ובכל פעם היה לו שם אחר, ובכל שם שקראו אותו היה נענה להם ובא אליהם. פתאם יצא מפיהם וקראו לו ישעיהו, כדי לנסותו אם הוא בן המגיד מקאמרנה, ששמו ישעיהו, ובא הוא ז״ל תיכף ומיד אליהם, ונדמה להם בודאי שהוא בן המגיד מקאמרנה, והשיב להם והוכיח להם שאינו בנו. וכששאלו אותו:— למה אתה אומר עכשיו ששמך כך, ואחר כך שם אחר, וכן בשם מקומך?— השיב להם גם כן, שכל שם ושם הוא כפי המדה והספירה שנאחז בו.— ואני, ברוך השם, כלול מכלם.— וכל מה שעבר בענין זה יקצרו המון יריעות לספר.

— — — ואז, באותה העת, היתה המלחמה של הצרפתי, שהלך הצרפתי לארץ התוגר, למצרים ולארץ ישראל וכיוצא, כמפורסם. כאשר נשמע לאנשי סטאמבול שהמלחמה מתעוררת והצרפתי הולך ובא על הים, אזי לא רצו קהלה קדושה של סטאמבול להניח שום יהודי לצאת מקיר העיר וחוצה לפרוש על הים. ורבינו ז״ל לא השגיח בזה ורצה להפקיר את עצמו. ואמר לאיש שהיה עמו:— תדע שאני רוצה לסכן את עצמי אפילו בסכנות גדולות ועצומות, אך את נפשך איני רוצה להפקיר. בכן, אם תרצה, קח לך מעות להוצאות ושוב בשלום לביתך. ואני אסע לבדי בהעלם ובהסתר מאנשי סטאמבול, כי את עצמי אני מפקיר. יהיה איך שיהיה!— והאיש מיאן בזה ואמר:— במקום אשר יהיה שם מעלתו, אם למות אם לחיים, שם אהיה גם אני, ובאשר ילך אלך גם כן.— והשם יתברך ברחמיו הוא מסבות מתהפך, וסיבב ברחמיו, שאחר יום או יומים נשמע היות שיושב שם בסטאמבול חכם גדול מירושלים, אשר היה מקבץ על יד נדבות עבור עניי ירושלים עיר הקדש, והיה בדעתו להתעכב שם עוד שנה אחת, ופתאם נתעורר ואמר לאנשי סטאמבול:— תדעו שנתגלה לי שאני מוכרח מיד לנסוע לירושלים, כי אני רואה שהימים ממשמשין ובאין להסתלק מן העולם, וכבר נרשם מקום קבורתי בירושלים. ואתם אל תיראו את עם הצרפתי, ואין לכם לדאוג עבור ישראל שילכו להתם, כי בודאי לא יאנה להם שום היזק, בעזרת השם יתברך, והשם ישמרם ברחמיו עד בואם לשם.— ומיד שמעו לדבריו והלכו ושכרו ספינה גדולה, והכריזו:— מי שרוצה לילך בספינה ילך!— הלכו הרבה אנשים ונשים וטף, הן מאנשי ספרד והן מאנשי אשכנז. ונסע רבינו גם כן בספינה זו לארץ הקדושה. ודבר רבינו עם החכם מירושלים שיקח אותו לירושלים, כי אמר שאינו רוצה להיות לא בצפת ולא בטבריא, וכן המתיקו סוד ביניהם. בלכתם על הים היה רוח סערה גדולה מאד והיתה הספינה בסכנה גדולה. ולא היה עוד בלב איש מהם להנצל מן המיתה. והיו צועקים כלם אל

ה׳. והיה לילה אחד כמו יום הכפורים ממש, שהכל בוכים ומתודים ומבקשים כפרה על נפשם, ואמרו סליחות ושאר דברי תפלות ותחנונים. ורבינו היה יושב דומם. התחילו כמה אנשים לומר לו מפני מה הוא שותק בעת צרה כזאת, ולא השיב. אך אשת הרב דק״ק חוטין, שהיתה מלומדת ובכתה וצעקה כל הלילה, התחילה גם היא לומר כאלה, מפני מה הוא דומם, וכמדומה שקלל אותה ואמר לה:— הלאי הייתם שותקים גם אתם היה טוב לפניכם, ובזאת תבחנו, אם אתם תשתקו ישתוק הים מעליכם גם כן. — וכך הוה: פסקו מלצעוק ושתקו ואז, מיד כשהאיר היום, קמה הסערה לדממה.

אחר יום או יומים נשארה הספינה בלי מים שראויין לשתיה, כי פסקו אצלם המים של שתיה שהיו בספינה, ולא נשאר להם כי אם כלי אחד של מים מקולקלים ותולעים היו מרחשין בהם. ואלו המים חלקו להם לאנשי הספינה במדה, לאיש אוקי אחת. והיה להם סכנת הצמאון גדולה יותר מכל הסכנות. אז התפללו אנשים ונשים וטף מקירות לבם ונתעוררה עוד הפעם סערה גדולה והביאה את הספינה אחר שני מעת לעת לארץ הקדושה לִסְפַר של ירושלים, לעיר הקדש יפו. רצה רבינו לירד שם מהספינה ללכת לירושלים עם החכם הנ״ל בצוותא הדא, ומאת ה׳ היתה סיבה ולא הניחוהו הישמעאלים שיכנס אליהם, כי הסתכלו במלבושיו ובתאר פניו, שיש לו פיאות ארוכות כנהוג במדינתנו, וראו גם כן שאינו יודע לשונם, ואמרו שהוא בודאי אחד המרגלים של הצרפתי, ולא הועילו שום פיוס ובקשות. ונשאר רבינו בספינה. והיה בדעת הקפיטאן להתעכב שם עם הספינה, לפוש איזו ימים. ואז היו שני ימים קודם ראש השנה. אך הספינה לא יכלה לעמוד שם מחמת גלי הים שרצו להפכה, ולא הועילה שום עצה ותחבולה. והיה הדבר לפלא גדול בעיני הקפיטאן, ושאל מה זה ועל מה זה, והשיבו החכמים של הספרדים, שקבלה בידם איש מפי איש שבזה המקום נשלך יונה בן אמתי הנביא. ולא יכלה הספינה לעמוד שם אותו הלילה, והוכרחו לזוז עם הספינה משם, והלכו משם ובאו בערב ליל „זכור ברית״ לעיר הקדש חיפה, ועמדו אצל הר הכרמל נגד מערת אליהו. באשמורת הבקר אמרו כל העם סליחות בשמחה גדולה. אחר כך התפללו תפלת שחרית והלכו כלם לעיר הקדש חיפה אנשים ונשים וטף. אז נכנס רבינו הקדוש לארץ הקדושה, ובא אל המקום אשר נכסף אליו והשתוקק אליו בהשתוקקות וכיסופין וגעגועים גדולים מאד מאד ומסר נפשו אלפים ורבבות פעמים בשביל זה. וגודל עוצם השמחה שהיה לו באותו הרגע שנכנס ועומד על אדמת הקדש אי אפשר לשער במוח. אלו כל הימים דיו לא יספיקו לבאר אפס קצה מזה. כי תיכף ומיד השיג מה שהשיג. כי אמר, שתיכף כשהלך ד׳ אמות בארץ ישראל פעל מיד מה שרצה להשיג אחר חצות היום הלכו למקוה, ואחר כך לבית הכנסת ונתמהמהו עד הלילה. וכשבא רבינו אל אכסניא שלו היה לו שמחה גדולה ועצומה עד מאד, ובכל רגע ורגע אמר לאיש שהיה עמו:—אשריך שזכית לכך, להיות עמי כאן. — וצוה לו לקרות ולהזכיר לפניו מן הרשימה כל הנרשמים שם, דהיינו כל הנלוים אליו שנתנו לו רשימות משמותיהם. אכלו שם סעודת הלילה של ראש השנה, והכל בשמחה גדולה עד אחר הסעודה, עד ששכבו לישן. בבקר הלכו לבית הכנסת.

אחר שבאו מבית הכנסת נתעורר בו דאגה ולב נשבר מאד בלי ערך, ולא דבר מאומה עם שום בן אדם.

אחר ראש השנה היה רצון רבינו לחזור לביתו תיכף, ולא היה רוצה לנסוע כלל לשום מקום, לא לצפת ולא לטבריא. אך האיש שהיה עמו היה כְּוֹסְפוֹ חזק מאד לזון עיניו במקומות ארץ ישראל, ובא אל רבינו ואמר לו שיש שיירה לילך עמם לטבריא. השיב לו:— יש לך כיסופים לטבריא? לך שכור חמורים.— ועשה כך, ונתן להם דמי קדימה. בחזירתו מבעל החמורים אמר לו תיכף:— שכרת חמורים?— השיב לו:— הן.— אמר לו רבינו:— תיכף ומיד תלך ותקח מהם דמי־הקדימה. ואם לא ירצו להחזיר לך אזי תניח המעות לאיבוד, כי איני רוצה לילך לשם.— אחר שתי שעות או שלש נפל האיש שהיה עמו בחולשה גדולה, ואז נתן שבח והודאה להשם יתברך אשר מנעו ללכת עם השיירה.

אך תיכף כשנשמע לאנשי ארץ ישראל היושבים בצפת ובטבריא שרבינו הוא בחיפה, שלחו הגדולים והצדיקים אשר שם לבקש את רבינו שיסע אליהם. ובאו אנשי טבריא ליום כפור אליו והביאו לו אגרות מגדולי הצדיקים, שכלם מבקשים אותו לבוא לטבריא לחג הסכות. והוא לא השגיח על כל זה, ואמר לאיש שהיה עמו לקנות לו אתרוגים, והלך אל החכם החונה שם ונתן לו עשרים פארא, והלך אל שדה ישמעאלי והביא לו שלשה אתרוגים מובחרים ויפים מאד.

— — — בחול המועד סוכות הלכו כל העולם, וגם רבינו הלך עמהם, למערה של אליהו הנביא, ושם עשו כל העולם שמחה גדולה וריקודין, והוא לא היה שמח כלל, רק ישב בהכנעה גדולה ובלב נשבר. — — — וגם בשמחת תורה עשו הקפות בריקודין ושמחה כנהוג, בפרט שהיו שם אנשים הסידים, והוא היה גם כן בבית הכנסת ולא רצה לעשות שום הקפה, רק ישב שם בהכנעה ובכפיפת ראש. ואחר שמחת תורה אמר לאיש שהיה עמו: — ברוך השם. פעלתי מה שרציתי על צד היותר טוב ונכון, ואף על פי כן היה בדעתי להתמהמה כאן מחמת חיבוב ארץ ישראל, ועכשיו ברצוני לנהוג נסיעות לבתינו לחוץ לארץ. על כן לך ושכור הספינה לסטאמבול. — ולא אבה האיש שהיה עמו לשמוע אליו ומיאן לנסוע לביתו, כי אמר שברצונו להיות בטבריא. השיב לו רבינו:— מאחר שאתה מתאוה להיות בטבריא, לך ושכור חמורים לשם. — כי דרכו היה לבלי להתעקש הרבה על שום דבר. ושכר חמורים, והלכו לעיר הקדש טבריא, ובאו לשם לעת ערב. כל הלילה היו הולכים אנשי טבריא לקבל פניו, זה נכנס וזה יוצא. והרבה הלבישו עצמן בבגדי שבת לכבודו. ולא היה ישן כל הלילה מחמת זה. בתחלה נתאכסן בבית ש״ב נין ונכד של הרב הקדוש ר׳ נחמן מהורודינקה ז״ל. אך רבים אמרו שצריכין לראות בשבילו בית גדול שיהיה לו הרחבת הדעת. ומיד הסכימו שיתאכסן בבית הרבני המפורסם הוותיק וחסיד מו׳ צבי מהורקי, ונכנס לשם. שלח אליו הרב הקדוש המפורסם מו׳ אברהם מקאליסק ז״ל באשר שיום הקזה הוא אצלו, על כן הוא מן הנמנע שילך אצלו ליתן לו שלום. השיב רבינו, שבלא זה היה בדעתו לילך אליו. ומיד הלך אל הצדיק הנ״ל, וקבלו בכבוד גדול מאד מאד ובאהבה יתירה. וגודל האהבה והחיבוב שהיה להרב הקדוש מו״ה אברהם עם כבוד רבינו הקדוש אי אפשר לבאר ולספר. ושיחר פניו שיתאכסן אצלו. והשיב

רבינו שזה אי אפשר, שיעמוד בקביעות אצלו. אך לשבת אחת יהיה אצלו. וב׳יום מחר שלח בשבילו וקיבלו לשבת הראשונה פרשה נח. בליל שבת כפף רבינו את ראשו שיברך אותו, וקפץ ד׳ אמות ממנו לאחוריו ברעדה גדולה ודיבר בהתלהבות גדולה, ולא היה אפשר להבין מה שאמר. אך בסוף דבריו שמעו שאמר:— איך אנו מתביישים בפני זרע הבעש״ט ז״ל! — ולא רצה לברך אותו. אך את האיש שהיה עם רבינו בירך מיד כשכפף ראשו. והיה שם בשעת הסעודה שמחה גדולה. וביקש הצדיק הנ״ל את רבינו שיאמר תורה, ולא רצה בשום אופן. ואמר הצדיק הנ״ל בעצמו תורה. וכן היה בסעודה שניה ושלישית. ואמירת התורה של הצדיק מוה״ר אברהם היתה בהתלהבות גדולה.

— — — ואחר שבת ביום א׳ בא הצדיק מוה״ר אברהם אל רבינו לאכסניא שלו, ודיברו ביחוד שניהם. ואחר יום או יומים נפל רבינו על ערש דוי ר״ל, ושלח פדיון להצדיק הנ״ל. ובכל יום ויום היה הולך הרב מוה״ר אברהם לבקרו.

— — — ואחר זמן קצר נפל שם דבר בעיר והוכרח לברוח מאכסניא שלו לאכסניא אחרת, ואחר כך נפל שם הדבר גם כן והוכרח לברוח מטבריא. ובריחתו מטבריא בעת הדבר ר״ל היתה בסכנה גדולה מאד, כי השער של החומה היה סגור, והיה מוכרח לברוח דרך המערה עד שבא אל החומה אצל שפת כנרת, ורצה לעלות על החומה ולירד משם כדי לצאת על ידי זה מן העיר. וכאשר עלה על החומה ועבר ובא על הצד השני כלפי חוץ הסתכל, והנה הים תחתיו. והוא היה תלוי ועומד על ידיו ועל רגליו על החומה למעלה ותחתיו היה הים, ונשא לבו להשם יתברך והצילו ברחמיו, ויצא משם בשלום, עד שבא לעיר הקדש צפת. ישבו שם ימים אחדים, עד שנשמע שהצרפתי יבא בקרוב לעכו.

כששמע זאת שלח שליח מיוחד לעכו לשכור הספינה מרגוזי[1]), שהיא בשלום עם כל האומות, היינו כי יש מדינת רגוזי ולהם שלום עם כל המלכים. וכשאותה הספינה מוציאה דגל שלה, אזי אין לוקחים בשבי. כי דרך הספינות של מלחמה שחוטפין על הים ספינה עם האנשים שבה בשבי, אבל כשהספינה ממדינת רגוזי מוציאה דגל שלה אזי אין לוקחין מהם בשבי. וכך היה ששכרו לו ספינה כזו. — — — יצאו משם בערב שבת קדש פ׳ זכור והלכו עד ג׳ שעות קודם קבלת שבת. אז באו לְסְפָר של עכו ושלחו המליץ שיקח אותם אל הספינה, ובא והשיב שאי אפשר בשום אופן ליקח אותם מחמת שכבר הספינה מלאה אנשים, שנכנסו לשם יותר מדאי. הוכרחו רבינו והאיש שהיה עמו ליכנס לתוך העיר עכו לשבות שם פ׳ זכור, והלכו אל הגביר, שהיה להם אגרת אליו מהרב קאליסק, ונתארחו אצלו. ושם נפל עליהם פחד גדול מאד מחמת שהיה שם בערך ט״ו אלף אנשי חיל ישמעאלים ויותר עם כל השייך להם לתכסיסי מלחמה, שסגרו הדלת של חומת העיר. ובשבת בבקר בעת התפלה בא המליץ ואמר שאי אפשר למצא עוד שום ספינה מרגוזי, רק ספינות של סוחרים ישמעאלים שהולכים לסטאמבול עם סחורה. ואף על פי שיש פחד

---

[1]) Ragusi עיר בדַלְמַצְיָא (איטליא).

לילך עמהם מסכנת אנשי חיל שהיו מצויים אז על הים, שלוקחים בשבי. אף על פי כן יותר טוב ליכנס בסכנה זו מלהיות כאן, כי באה הפקודה שאחר ב׳ או ג׳ ימים תהיה המלחמה, ומן הסתם יהרגו הרבה בעיר הזאת. — ומה לכם לצרה הזאת? על כן יתיר לי מעלת כבודו לילך לשכור ספינה עבורכם בשבת, כי פיקוח נפש דוחה שבת. — והלך המליץ ושכר ספינה עבורם ונתן דמי קדימה דינר זהב אחד. ובתוך כך באו עוד הרבה ספינות עם אנשי חיל מאנגליא גם כן לעכו, ונתרבה שם הפחד עוד יותר ויותר. והיה דוחק גדול בעיר, כי היה המקום צר להם להכיל ריבוי אוכלוסין כל כך, והיה פחד גדול מאד באותה השבת, וכל בני הבית שעמד שם רבינו כלם פרשו כפיהם. אך אף על פי כן היה להם, לרבינו ולאיש שהיה עמו, קצת נחמה מה שכבר שכרו ספינה בשבילם. והיה להם צער מה שלא הכינו לעצמם שום אכילה ושתיה ליקח על הספינה, כי בפתאם היה הדבר. וזכרו שבכניסתם לספינה מהוץ לארץ לארץ ישראל היה להם בספינה כל טוב לד׳ או ה׳ חדשים, כמנהג הולכי הים, ועכשיו לא היה להם כלום. ביום א׳ בבקר שלח רבינו את האיש שהיה עמו שילך עם המליץ לקנות צידה לדרך, ולא מצא לקנות בשוק וחזר לאכסניא. והאיש נפל ונרדם מגודל הצער והאימה, ורבינו לא ידע שהוא בבית. בתוך כך נעשה שם רעש גדול, כי באה הפקודה מהפחה שהוא נותן אַרְכָּה רק ב׳ שעות: מי שאינו יודע תכסיסי מלחמה יראה לברוח על הים, כי אין שום שער פתוח לצאת מן העיר, כי אם דרך הים. ומי שימצא תוך העיר אחר ב׳ שעות ישחטו אותו שם, כי הישמעאלים של העיר היו רוצים לעשות הרחבה בתוך העיר, שלא יהיה להם דוחק כל כך מאנשים הרבה. והיה שם רעש גדול וצעקה גדולה בעיר ואימה גדולה מאד. ובשעת הרעש הגדול ברח רבינו משם על הים, ולא הסתכל כלל על האיש הנ״ל שהיה עמו, והוא היה נרדם. אחר כך נתעורר האיש וראה שרבינו אינו בבית והמתין עד בוש, ואחר כך הלך לחצר ושמע שאנשים ונשים וטף צועקים ובוכים במרירות גדולה מאד. והגבירה של הבית כשראתה את האיש של רבינו באה אצלו ואמרה לו: — אוי ואבוי! חסה אני על נעוריך, שתהא נהרג. אנחנו קבלנו על כל פנים טובה כאן ועכשיו אנו צריכים לקבל גם כן מה שנגזר על המקום הזה. אבל עליך רחמנות גדולה שתאבד כאן ממשפחתך.— נפלה עליו חרדה גדולה, ושאל אותה על רבינו. השיבה:— כמדומה לי שהוא ברח אל הים.— כששמע זאת היה רצונו ליקח התיבה עם המעות וההפצים שלהם, כי רבינו ברח לשם לבדו בלי שום דבר, ולא יכול לשאת לבדו את התיבה. הזמין לו ה׳ איזה פְּרֶינְק ונתן לו התיבה עם החפצים וברח עמו לים. ומחמת המהומה הגדולה שהיתה בעיר, כמעט שאחד תקע סכינו בחברו, ולא היה אפשרות לילך בעיר. אך בחמלת ה׳ היתה סבה מאת ה׳ שבאותה השעה עמדו ישמעאלים על גג החומה והכריזו על איזו בשורה טובה, ונתקבצו אליהם הרבה אנשים, ומחמת זה היה לו דרך לעבור בעיר, לילך אל הים. וכאשר בא האיש אל הים ראה הרבה ספינות ולא ראה את רבינו שם והיה מבקש ומחפש הרבה עד שמצא את רבינו שיושב בספינה אחת, והספינה מלאה ישמעאלים ורבינו יושב באמצע. כשנתוועדו יחד, רבינו עם האיש שלו, היה ביניהם שמחה גדולה, כי מתחלה

היה להם צער גדול מאד מאד, מחמת שלא ידעו זה מזה. והיו יושבים תחלה בספינה קטנה, הנקראת בארקאס, ואחר כך הלכו בספינה זו עד שבאו אל הספינה הגדולה, שהיתה עומדת סמוך לחיפה. ראו שהספינה מסובבת בכלי תותח והיה להם לפלא, אך אמרו בלבם שמחמת שעת המלחמה היא, על כן גם הספינה של הסוחרים הולכת גם כן עם כלי תותח. ובאמת ספינה זו היתה ספינה של מלחמה עם אנשי חיל וכלי זיין, ובודאי היה סכנה גדולה ועצומה להתוועד עמהם יחד, בפרט עם אנשי חיל ישמעאלים, שהם פראי אדם, ובפרט לפרוש עמהם על הים. ורבינו בשעת בריחתו בעוצם הרעש לא כוון ליכנס לספינה ששכרו לו, כי לא ידע היכן היא, ונכנס בשעת בהלה זו, ולא ידע כלל שהיא ספינה של מלחמה. ולקחו אותם הישמעאלים והכניסום אל הספינה הגדולה ונתנו להם חדר מיוחד, וגם נתנו לאיש של רבינו קנה שרפה טעון, ולא היו יכולים לשאול אותם דבר, כי לא ידעו הלשון. ולא היה להם שוב מאכל ומשתה בספינה. ואחר ב' או ג' שעות בלילה סגרו דלת חדרם ושכבו לישון, ולא אכלו מאומה, כי לא היה להם מה לאכול. ואחר שעה או שתים פתח אחד את הדלת ואמר להם בלשון נכרים של מדינתנו: — מה אתם עושים כאן? הלא זאת היא ספינה של מלחמה, ואתם תאבדו פה ח"ו. הלא אתם רואים שהספינה מלאה כלי תותח טעונים.— נתעוררו משנתם ותפשוהו בבגדו, אך צורתו לא ראו, ובקשו אותו שיעזור להם שיניחו אותם לצאת מהספינה על הספָר של ארץ ישראל, כי כבר ראו שהם בסכנה, קרובים למיתה מחיים, כי ראו שפורחים הכדורים סמוך לספינה, על כן אמרו: טוב יותר לישאר בארץ הקדש, שיהיו עצמותיהם נשארות שם. אמר להם שיתנו לו איזה סך טאליר בשביל זה, שילך אל הקפיטן. והלך האיש של רבינו לפתוח התיבה ליקח הטאליר, ונתמהמה קצת, והלך אל הקפיטן ופשט ידו ליתן המעות לקפיטן, כי סבר שאותו נכרי כבר ביקש עבורם את הקפיטן שיניח אותם. והקפיטן צעק עליו בקול גדול ולא שמע אליו כלל. ואחר כך היו מחפשים אחר האיש שדבר אליהם בלשון נכרים, ולא מצאו שוב בן אדם שיוכל לדבר בלשון רוסיא, רק הכל ישמעאלים וערבים. אז נפל עליהם פחד גדול עד שלא היו יכולים לנוח על המשכב מחמת רעידת הגוף מגודל הפחד.

ובבקר באו אל הספינה אנשי חיל, ורבינו עם האיש שלו רצו עוד לבוא להתנפל לפני רגלי הקפיטן ולהתחנן לו שיניח אותם לשוב אל הספָר. אך בתוך כך עקרו את העוגנים וברחו לצד שנשאם הרוח, מחמת פחד, כי המלחמה נתעוררה מיד. ושמעו שם על הספינה קול גדול מאד של כלי תותח וכדורים. ואין לשער גודל הסכנה והפחד שהיה להם, ונפלו למשכב שניהם יחד. ולא היה להם אפילו מים לשתות, כי לא הכינו להם כלום, וה' ברוב רחמיו וחסדיו נתן להם חן בעיני ישמעאלי אחד שהיה טַבָּח אצל הקפיטן, והיה נותן להם בגנבה קעריה קהוה שחורה לכל אחד בבקר ובערב. ומחמת החולשה, שהיו מוטלים על ערש דוי, לא ידעו בעצמם היכן הם, והיו סגורים בחדר. אך זאת שמעו שהיה רוח סערה ונשא את הספינה, ולא ידעו לאיזה מקום נשאה. אך כששמעו שהגיעה הספינה לאיזה סְפָר יצאו לחוץ לראות המקום שהגיעו לשם, וראו שאין זה סטאמבול. ושאלו את הישמעאלי הנ"ל ואמר שהמדינה הזאת נקראת

אראל [1]. והם שמעו כבר הנהגתם שכשבא יהודי לידם מצוה ראשונה אצלם להקריבו לקרבן. וכאשר שמעו שזה אראל הלכו מיד לחדר שלהם וסגרו הדלת בעדם והחביאו עצמם שם, והיה עליהם פחד גדול. עמדה הספינה שם ג׳ ימים. ואפשר שהיה בדעת הקפיטן לעמוד שם עוד, אך שפתאום עמד רוח סערה, ונתקו החבלים של העוגן, ונשאר העוגן בים. והלכה הספינה מעצמה משם, והיה שם צעקה גדולה בין הישמעאלים, והיתה הספינה מטורפת בים כל הלילה עד אור הבקר. אז נשקט רוח הסערה ושמחו. אך לא ניחם למחוז חפצם, כי על ידי רוח הסערה חזרו ובאו סמוך לעכו, בערך מהלך יום. אחר כך, אחר חצי היום, נתעורר עוד הפעם רוח סערה גדולה ונשא את הספינה, והיתה הספינה מטורפת ומבולבלת כמה ימים ולילות רצופים. יעלו שמים ירדו תהומות, ולא היה לבעלי הספינה שום עצה איך להמלט. וביום ה׳ שעה י״ב התחילו להוציא המים מהספינה מהמדור השלישי על ידי הפלומפין [2], כדרך בעלי הספינה. ודרכם היה, שנשתהו בכל מעט לעת בהוצאת המים רביעית שעה. ועכשיו, כשהתחילו לשאוב, לא הספיקו להוציא המים עד שהגיעה עת הלילה. והמים נתרבו והלכו גם לחדר של רבינו, ולא יכלו לשכב על מקומם, כי גאו שם המים. והוכרח רבינו לעלות לאיזה מקום גבוה לשכוב, והאיש שהיה עמו עלה למקום אחר, כי לא רצו לצאת להתראות בפני הישמעאלים. והמים שבספינה הלכו ונתרבו בכל פעם יותר ויותר, עד שהוכרחו הישמעאלים לעקור הפלומפין, ועשו גלגלים, ושאבו על ידם מים בכלים גדולים. והרוח הולך וחזק מאד, ומגודל התגברות הסערה עלו הגלים כמעט עד לב השמים, והיו כמו הרים גבוהים ובקעות גדולות. והיה כך כל הלילה גם כן. כשהאיר היום בא האיש שהיה עמו, ואמר לו רבינו שיש לו חלישות הלב מאד מגודל הפחד, — כי אני רואה בלבי, שאני עכשיו בסכנה גדולה, כי אין זה דבר פשוט. ואף על פי שאין אני רואה מה הם עושים, אף על פי כן הלב רואה. — והאיש כיהש לו ואמר: — אל יפחד, כי, ברוך השם, הכל על נכון. — והלך האיש להסתכל באמבר במקום שהם שואבין המים, וראה שכבר יש שם כמו גלים קטנים, כמו בנהרות שלנו, כי הספינה נעשית טעונה ממים לבד. כי דרך הספינה להיות טעונה במשאוי ב׳ חלקים, וכבר השליכו הישמעאלים כל המשאות, ונשארה הספינה טעונה במים לבד. ומה שהיה שם עוד יותר מים ממשקל המשאוי הראוי להיות בספינה, אלו המים שאבו להוץ, וגם על זה לא היו מספיקים לשאוב. אז ראה האיש שאי אפשר עוד על פי דרך הטבע להנצל, ובא אל החדר שלהם, ומחמת גודל הצער והפחד לא היה יכול כמעט לדבר. אמר לו רבינו: — מה זאת? ואיה פיך, אשר אמרת שאין זה כלום, ועכשיו אתה בעצמך מתפחד כל כך! — השיב לו, ששוב אין סברא על פי דרך הטבע להנצל, כי המים מתרבים והולכים בספינה, ואין ביכלתם לשאוב הכל, כי כשל כח הסבל, כי זה קרוב למעת לעת שלא אכלו ולא שתו ולא ראו שינה בעיניהם. ואמר לו האיש שעדיין לא התפלל. השיב לו רבינו: — אין אתה צריך להתפלל עכשיו, רק תקבל עול מלכות שמים בפסוק ראשון ותאמר ג׳ ראשונות וג׳ אחרונות. —

---

[1]) Aral [2]) הפוֹמפּוֹת.

ואמר לו: — קח כל המעות עד פרוטה אחרונה ותחלק לשנים. מחצה תקשור אצלך על גופך, ומחצה תקשור על גופי. — ושאלו האיש: — למה זאת? הלא הדג שבים יוכל לבלוע אותנו בלא המעות? — השיב לו: — עשה כך, כמו שאני אומר לך. ישראל היו על הים ולא טבעו, ואנו עדיין בספינה. — עשה מה שעשה, ואמר לאיש שילביש את עצמו ויחגור בחגורה על האדרת. וגם הוא עשה כך, כמו אחד שמוכן לילך בדרך. אמר לו האיש: — אני איני יודע להתפלל אפילו תפלה הסדורה על ידי אנשי כנסת הגדולה, מכל שכן עכשיו בעת צרה הזאת. אבל כבוד תורתו יודע להתפלל בעד כלליות ופרטיות, מפני מה אין כ״ת מתפלל עכשיו? — והשיב: — עכשיו, מחמת המוחין דקטנות, אני מרוחק מהשם יתברך. אבל מחמת שאין ברירה, מגודל הסכנה, השם יתברך יודע שכל ימי חיי לא הייתי משתמש מעולם בזכות אבות, ועכשיו מחמת ההכרח עלי לבקש מהשם יתברך שיעשה זאת בזכות זקני ר׳ ישראל בעש״ט ובזכות זקני ר׳ נחמן מהורודינקה. — ויותר מזה לא הזכיר עוד. אחר זה ראו מרחוק כמו ענן גדול אפל מאד, ונפל עליהם עוד פחד גדול, מחמת שלפעמים, כשהענן מתאסף ומתקשר לשאוב המים מהים, נעשה שם כמו בקעה. וכשהספינה יורדת לשם, אזי נטבעין שם. והתקנה לזה לירות בקני שרפה וכלי תותח, כדרך המלחמה, כדי לשבר העננים. ולהם לא היה פנאי לזה, מחמת שהיו צריכין לשאוב המים מהספינה. והיו הצרות צרורות זו לזו, כמו זיבורא ועקרבא [1]. אך בחמלת ה׳, מחמת תוקף רוח הסערה היתה הליכת הספינה במהירות גדולה, והיתה הספינה פורחת כמו חץ מקשת ממש, ובאה למקום שהענן שותה משם, והיה שם כמו שער, והרים סביב לה. ועברה הספינה משם בשלום. ובתוך כך האיר ה׳ עיניהם ומצאו החור שדרך שם נכנסין המים לספינה. שחטו תיש ולקחו עורו ותקנו הספינה, וניצלו בשלום מסכנות גדולות ונוראות. והיה זאת בערב שבת קדש, והיה להם שמחה גדולה, ואמר רבינו אז „הודו לה׳״ בשמחה גדולה.

משם הלכו דרך מקומות הרבה מאד. ואכילה שהיתה להם בספינה הוא רק מה שהיה נותן להם הטבח מצד רחמנות מהמחסן שלהם: חֲרָרוֹת שתולעין היו מרחשין עליהן. והיו הולכים ומבקשים ופורשים ידיהם בהכנעה בכל יום, כעני בפתח, והיה נותן להם מאלו החררות. ואכלו זאת לבד. ובעלות על לבם שהזמן סמוך לפסח היה להם צער גדול, כי היו דואגים מה יעשו בפסח, כי אי אפשר להתענות כל ימות הפסח. ואחר שעה או שתים באו אל כרך גדול העומד על הר של אבנים באמצע הים. ושם קנו הישמעאלים פירות הרבה, ולהם נתנו בעד טאליר אחד חרובין הרבה, בערך טשיטווירט [2]) ואמר רבינו: — לעת עתה גם זה טוב מאד, כי יכולין לחיות שמונת ימי הפסח בחרובין לבד. אך מי יתן שיזכה אותנו השם יתברך לקיים מצות אכילת מצה וארבע כוסות. —

וגודל עוצם הסכנות שהיו להם בחזירתם אי אפשר לספר. כי היו בספינה של מלחמה, שהיתה מלאה ישמעאלים, רק הם שני יהודים לבד. ודרך

---

[1]) דבורה ועקרב (ע׳ חגיגה ה׳ א׳: רעות שנעשות צרות זו לזו, כגון זיבורא ועקרבא).

[2]) Четверть (מדה רוסית).

הישמעאלים, בפרט אנשי מלחמה, לתפוס יהודים ולמכרם במרחקים לעבדים. והיה לרבינו פחד גדול מזה. ואמר שהתחיל לחשוב בעצמו, מה יעשה אם יוליכו אותו לאיזה מקום על הים, שאין שם יהודי, וימכרו אותו שם. ומי ידע מזה? והיה לו צער גדול איך יוכל לקיים שם את מצוות התורה, והתחיל לחשוב בדעתו בענין זה, עד שזכה שבא אל השגה שיוכל לעבוד את השם יתברך אפילו כשלא יוכל ח"ו לקיים המצוות. כי השיג את העבודה של אבות העולם שהיה להם קודם מתן תורה, שקיימו כל המצוות, אף על פי שלא עשו אז המצוות כפשוטן, עד שהשיג איך לקיים את המצוות בדרך זה, כשיהיה אנוס שם במקום שימכרו אותו ח"ו. ותיכף כשזכה להשגה זו עזרו השם יתברך ובאה הספינה אור לארבעה עשר בניסן לכרך גדול שעומד על אי הים, ושם עיר גדולה לאלהים ושמה רודוס [1]), והכירו שזו עיר של ישראל והיתה להם שמחה גדולה, כי יוכלו לקנות כאן מצות לפסח וארבע כוסות. אך זה לא עלה על דעתם שהקפיטן והישמעאלים יניחו אותם ליכנס לעיר הזאת, כי ראו והבינו שהישמעאלים רוצים לתופסס ולגוזלם, ואפשר ימכרו אותם בעצמם.

בבקר, שהוא ערב פסח, נסע הקפיטן עם כמה ישמעאלים בספינה קטנה אל העיר. באו לפניו ובקשו ממנו לחם לאכול, ודיברו עמו ברמיזה, והשיב להם ברמיזה, והודיעם שיש כאן יהודים ויכולים הם לקנות להם לחם. והשם יתברך אשר בידו לב מלכים ושרים הסיר דעתו מלבו, עד שיצא מפיו בלי ישוב הדעת ואמר שיקח אחד מהם כדי לקנות לחם עבורם. ונסע מיד עמו האיש של רבינו, ובא אל העיר, והלך אחריו ישמעאלי אחד לשמרו שלא יברח. ודרך הליכתו לעיר היה גם כן סכנה גדולה, כי בשעת מלחמה גדולה היו יכולים לתופסו שהוא אחד מהמרגלים, כי ניכר בו שאינו ממדינתם, כי אם ממדינה רחוקה מאד. אך בחסדי ה' עבר על כל שומרי השערים ולא עשו לו מאומה, עד שבא אל החכם הכולל, וסיפר לו מה שאירע להם ושנלכדו בספינה של מלחמה. אך הוא לא ידע בעצמו מה לספר, כי הם בעצמם לא ידעו כוונות הקפיטן מה הוא רוצה לעשות עמהם. אך בדרך כלל סיפר לו שהם כמעט בשביה ח"ו, והם בסכנה. ואצלו היתה השעה הזאת גדולה כמו כמה שעות, והחכם היה מתאוה לשמוע סיפורי מעשיות מהמלחמות, וכיוצא. ואמר לו בכל פעם: — אל תפחד. — והיה לו צער גדול. והיה בדעתו לקנות מצות ויין ולחזור אל הספינה. אך השם יתברך שלח לו במחשבתו, היות שבהיותם באכסניא בטבריא שמעו מר' צבי מהורקי, שאשתו ממשפחת פרינקין ושהיא מיוחסת גדולה, ואמר שיש לה אח ברודוס חכם גדול וצדיק, — ועלה זה על דעתו, אך לא ידע שמו, רק שמה של אשת ר' צבי ידע. ותיכף ומיד שאל על זה החכם שיש לו אחות בטבריא. ומיד שלחו אל החכם ההוא, ובא אצלו האיש של רבינו. וכבר סיפרו להחכם כל מה ששמעו מפי האיש בבית החכם הראשון. ותיכף בבואו אצל החכם הזה, אמר לו: — אין שום פחד בזה, וסיפורי מעשיות תספר לי אי"ה בשעת הסדר. — והיה בלבו תמיהה גדולה, כי לא עלתה על דעתו שתהיה הישועה כל כך במהרה, עד שיזכה להיות כאן

---

1) Rhodos

בשעת הסדר. ואמר לו החכם הזה: — תדע שזה הקפיטן כבר עיכבנו אותו עם הספינה, עד שיניח אתכם לצאת מספינתו. ומעות צריכים ליתן לו כמה שירצה. וטוב להודות לה׳ אשר הציל אתכם והפליא עמכם נסים שזכיתם לבוא לכאן, ושהקפיטן תבולבל דעתו ויניח אותך אל העיר, כי זה הקפיטן הוא גזלן מפורסם והיה מושרש ברשעתו, כי יחוסו הוא מחמשת סרני פלשתים, כי כך הוא חותם עצמו. ועכשיו אין פנאי לשמוע סיפורי מעשיות. לך עמי אל הַסַפָּר לגלח אותך לכבוד יום טוב. — וכך היה, והוליכו מיד וגלחו אותו ורחצו אותו ונתן לו קהוה לשתות. ושאל אותו: — מי הוא השני? — ואמר לו: — שמע מעלתו על הבעש״ט? — השיב: — הן. — כי הספרים של הגאון החסיד אב״ד דק״ק פולנאה[1]) היו נמצאים שם. ואמר לו שרבינו הוא נכדו של הבעש״ט, וגם הוא נכד של ר׳ נחמן מהורודינקה. — ובעצמו הוא חכם, כאשר יראה מעלתו. — והיה לזה החכם שמחה כפולה, כי אמר אפילו לפדות אנשים פשוטים הוא מצוה רבה, ובפרט שהזמין לו ה׳ לפדות אדם גדול כזה ומיוחס מגזע קדושים כאלה. וזירז את עצמו עם עוד אנשים לנסוע אליו. אך בתוך כך נזדמן שפגעו ישמעאלים זה בזה ונתקוטטו אחד עם חברו עד שנהרגו ביניהם כמה ישמעאלים בשוק, ותיכף כששמעו זאת ברח החכם עם כל האנשים לחצרו, וגם את האיש של רבינו לקחו עמהם, וסגרו את עצמם סגור ומסוגר ולא נראו בחוץ במשך כמה שעות. ולא יכלו לנסוע אליו, כי כבר פנה היום. ענה החכם ואמר לו: — תדע שאני מנעורי עוסק בתורה ועבודה ובמצוות ומעשים טובים, ומן הסתם יש לי שכר בשביל זה, חוץ מחלק עולם הבא שיש לי בכלל ישראל. זאת לכם במשכון: באם ח״ו לא אשתדל ואתאמץ להוציא אתכם יאבד הכל כאשר לכל. ואין כוונתי להתפאר לפניך, רק כדי שתאמין לי שאין אני מפקיר אתכם ח״ו. אך אין פנאי לעסוק בזה היום. בכן תקח עמך מצות הן מצה שמורה הן שאר מצות, אם תירצו לאכול, ויין טוב מהמובחר וירקות ושאר דברים השייכים להסדר. — ונסע בעצמו האיש וחזר אל הספינה הגדולה, שהיה שם רבינו לבדו. ובבואו לשם אל הספינה הגדולה, שהיתה עומדת רחוק מן העיר, תיכף כששמע רבינו את קולו שמח מאד שמחה גדולה, ורץ לנגדו ואמר לו: — ברוך השם, שאני רואה אותך בחיים. כי אמרתי, אולי טִבְּעוּ אותך בים, וגם אותי יטבעו בים. ועכשיו, ברוך השם הנותן ליעף כח! כי לא היה לי עוד כח לסבול היסורין עד בואך, כי אמרתי אמות עד בואך. — כי היה לרבינו כליון עינים מאד בכל אותן השעות שנפרד האיש מאתו ונשאר לבדו בספינה, והיה עומד ומצפה ועיניו כלות כל היום לביאתו. התפללו וערכו את הסדר כראוי, ואכלו ושתו. וסיפר לו האיש כל הדברים הנ״ל, ושמח שמחה גדולה. וביום א׳ של פסח באה הפקודה שיוליכו את הספינה אל העיר ויקשרו אותה אל הַסְפָר. והיו שם גם כן לילה שני בספינה. וביום השני הלך האיש של רבינו אל העיר לבית־הכנסת להתפלל. ואחר יציאתו מבית הכנסת הלך עם החכם לביתו לאכול סעודת יום טוב, ואכלו ושתו. בשעת הסעודה אמר החכם תורה, מה שחידש בעצמו וגם בשם אחרים וגם מצדיקי דורנו שבמדינתנו. וביקש מהאיש שיאמר גם כן תורה מרבינו,

1) בעל תולדות יעקב יוסף.

ואמר לו איזה דבר בשמו, והיה לו נחת גדול מאד. ואחר הסעודה חזר אל הספינה, והגבאי הלך אחריו ונשא מאכלים טובים לרבינו. ובבוא האיש אל הספינה נראו פניו כמו מי שהוא בעצבות ומרה שחורה. וכאשר ראה אותו רבינו נדמה לו שמוכרח להיות שנתהפך הדבר, ומי יודע מה נולד היום, ולא יכול לאכול מחמת צער. ובאמת היו נראין פניו זועפות מחמת שהחכם אנס אותו לשתות יין הרבה ונשתכר, ולפיכך לא השיב כלום על שאלות רבינו, רק שכב לישון איזו שעות. אחר כך קם מהשינה בשחוק ואמר לרבינו, שהם שיכרו אותו, כי אנסוהו לשתות יותר מדאי. וספר לו כל הדברים, איך היה נוהג אתו החכם. היה לרבינו נחת ושמחה, ואז אכל סעודתו.

וביום א׳ דחול המועד הלך האיש אל החכם, וצוה לו החכם ליקח בגנבה את כל המעות שלהם ולהביאן העירה, כדי שלא יגזלו מהם מעותיהם. ועשה כן. אחר כך הלך החכם עם שני גבירים ואמרו לקפיטן: — תן לנו שתי נפשות אלו. — השיב להם: — מה שייכות יש לכם לנפשות אלו? אני זכיתי בהם מן ההפקר. — וסיפר להם את כל התלאות אשר מצאום בדרך, ואמר: — ולא זאת בלבד, מה שאני מספר לכם, אלא שכמעט לא היה רגע בלי פגע, ואלו הנפשות כבר היינו יכולים לטבעם בים או למוכרם לישמעאלים, וכל המעות והחפצים שלהם היו הכל שלנו, באין פוצה פה ומצפצף כלל. אך מה לעשות? מזלם גדול עד לב השמים, כי לא די שהשם יתברך עשה להם נס כזה, שבמזלם הגיעה פתאם הספינה לכאן, אלא שנעשה להם נס בתוך נס, שהשם יתברך סיכל את דעתי עד שלקחתי את אחד מהם לתוך העיר הזאת. ועכשיו בודאי אין אני רשאי אפילו ליקח מעותיהם. רק כדי שלא יתרעמו העבדים עלי תנו לי מאתים טאליר וקחו אותם מן הספינה. — וכך היה, שנתנו לו מיד כמו שאמר, והצילו אותם מיד הגזלנים ממות לחיים, משיעבוד לגאולה. ואז באו שניהם אל העיר, רבינו עם המשמש שלו. בבואם אל העיר אמרו הישמעאלים שהם מרגלים, ונפל פחד גדול על הספרדים בעצמם. ותיכף הביאו להם מלבושים שלהם והוכרחו להתלבש במלבושי הספרדים. והיה רבינו בצער גדול מחמת זה. והאיש שלו שחק. וכעס עליו רבינו ואמר לו: — אין אתה יודע מהקיטרוג שיש עלינו בעולם העליון. — ואמר אז דבר נפלא להאיש, ואינו רוצה לגלות. ונתקבל רבינו לפני החכמים והוטב בעיניהם מאד, וחשבוהו לחידוש גדול. אחר כך בא רבינו בעצמו במצב של שמחה, ואמר: — ברוך השם, שזכינו להצלה הזאת. — והיה שם בכבוד גדול מאד עד אחר החג. ונתנו אנשי העיר בעצמם מכיסם המאתים טאליר, ולא רצו אחר כך לקבלם בחזרה מרבינו, אף על פי שהיה לו הרבה מעות.

אחר החג שכרו להם ספינה לסטאמבול ונתנו להם אגרת, אולי ח״ו יזדמן להם עוד איזה מאורע, שיעמדו לעזרם בכל עיר ועיר. והלכו בספינה זו, ושם היו הרבה גריקין [1], והיה בהם עיפוש, והם לא ידעו, אך ראו שמתים על הספינה. וברוך השם, שהיה רוח סערה ונשא הספינה במהירות לק״ק סטאמבול. ואף על פי שהיה להם יסורים גדולים מחמת זעף הים ומחמת

[1] יונים.

שפרחה הספינה כל כך במהירות, אך אעפ״כ היה להם לטובה, שעברו במהירות, ובאו ביום השלישי לק״ק סטאמבול. והיו שם עשרה ימים. וגם בסטאמבול היו בסכנה, כי מחמת שלא הראו הפאספורטים[1] שם בנסיעתם להתם, על כן לא רצו עכשיו להניחם משם, והעמיסו עליהם עול כבד ליתן סך עצום מאד, באופן שישיגו הפאספורטים מהתוגר. והסך שציוו ליתן היה סך עצום מאד, שלא היה ביכלתם בשום אופן לסלקו, והשם יתברך חמל עליהם, והזמין להם איש אחד שלא ידעו אותו, והלך לאיזה שר מהישמעאלים וגנב דעתו, ואינם יודעים כלל כמה נתן לו, וקבל פתקא להניח אותם מהשער דק״ק סטאמבול, והזהיר אותם למען השם להסתיר הדבר, ועל ידי זה נמלטו בשלום.

והלכו בים מסטאמבול לגאלאץ. הגיעו לאיזו עיר באיי הים, ושם לקחו אותם לבית האסורים, והוכרחו ליתן ארבעה אדומים בעד כל נפש. ומשם והלאה לא אירע להם שום דבר. רק זעף הים היה כמה פעמים, וספינה אחת מלאה גריקין נשברה ונטבעה, ולא נשארו מהם כי אם מעט של מעט. וה׳ ברחמיו נחם למחוז חפצם, ועברו בשלום, עד שבאו לגאלאץ בשלום לחג השבועות.

ובנסיעתם מגאלאץ לביתם נסעו דרך ק״ק יאסי. והיה שם עיפוש גדול, והיה להם יסורים גדולים בכל עיר ועיר ובכל כפר וכפר. וגם היה קשה לעבור הגבול מחמת זה, כי לא הועיל אז אפילו העמדת קראנטין מחמת מקומות כאלה. והשם יתברך היה בעזרם וניצלו מהכל: מדבר וחרב ורעב וצמאון ושבי, דכולהו הוו בהו, ובחסד ה׳ נמלטו מכולם. ובאו לביתם בשלום, שלום בגופו, שלום בממונו, שלום בתורתו, כי זכה להשגה נפלאה בארץ ישראל, גבוהה ועצומה מאד עד אין סוף ואין תכלית.

רבינו היה אומר: כל מה שידע קודם ארץ ישראל הוא כלא ממש.

III. מעשה בשבעה קבצנים[2].

פעם היתה בריחה במדינה אחת. ברחו כלם. בדרך בריחתם עברו דרך יערות. אִבְּדוּ שם שתי אמות שני בנים: אם אחת אִבְּדָה זכר ואם אחת — נקבה. הבנים היו קטנים עדיין, בני ארבע וחמש. לא היה להם מה לאכול. צעקו ובכו. בתוך כך בא אצלם קבצן אחד ותרמילו, שנושא בו לחם, על שכמו. התחילו הבנים להתקרב אליו ולהיות כרוכים אחריו. נתן להם לחם ואכלו. שאל אותם: — מהיכן באתם לכאן? — השיבו לו, כדרך התינוקות: — אין אנו יודעים. — התחיל לילך מהם. בקשו ממנו שיקח אותם עמו. אמר להם: — איני רוצה שתלכו עמי. — בתוך כך הסתכלו והנה הוא עִוֵּר. היה להם חידוש בדבר: מאחר שהוא עִוֵּר איך הוא יודע לילך?

---

[1] תעודות מסע.

[2] בקובץ „סיפורי מעשיות“ נקראה מעשיה זו בשם „מעשה בזי״ן בעטלירס“.

ברכם הקבצן העור: — תהיו כמותי. — השאיר להם עוד לחם לאכול והלך לו.

והילדים היו הולכים ביער עד שבא הלילה. לנו תחת אילן אחד. בבקר רצו לאכול והנה כלה אצלם הלחם ולא היה להם אוכל. התחילו שוב צועקים ובוכים. חזר ובא קבצן אחר. התחילו לדבר אליו ולקבול על רעבונם. הראה להם הקבצן בידיו שהוא חרש ואינו שומע. כשהבין שהם רעבים נתן להם גם הוא לחם, והלך מהם. רצו גם כן שיקחם עמו, והוא רמז להם שילכו לדרכם, וברכם גם כן: — תהיו כמותי. —

ממחרת, כשאזל עוד הפעם הלחם אצלם, חזרו וצעקו. בא אצלם עוד קבצן אחר. התחילו לדבר עמו, והוא היה מגמגם בלשונו, ולא ידעו מה הוא סח, כי היה כבד פה. אבל הוא היה יודע מה הם מדברים, ונתן להם גם הוא לחם, וברכם גם כן שיהיו כמותו, והלך לדרכו.

ביום הרביעי חזר ובא קבצן בעל צואר עקום.

ביום החמישי — קבצן בעל חטוטרת.

ביום הששי — קבצן שְׁתוּק ידים.

ביום השביעי — קבצן שְׁתוּק רגלים.

כל אחד ואחד נתן להם לחם, וברכם שיהיו כמותו.

ביום השמיני שוב כלה אצלם הלחם. התחילו יוצאים מן היער והולכים למקום ישוב. יצאו אל דרך כבושה, והיו מהלכים באותה הדרך עד שבאו לכפר אחד. נכנסו התינוקות לבית אחד ושאלו לחם. רחמו עליהם ונתנו להם לחם. חזרו ונכנסו בבית אחר ונתנו להם גם כן. התחילו מחזירים על הפתחים ומבקרים בכל סעודה של מצוה ובכל חתונה, כדרך הקבצנים. עשו להם תרמילים גדולים וגמרו ביניהם להיות תמיד יחד ולבלתי הפרד זה מזו. היו הולכים אל הירידים ויושבים על הַסְּטָיו בין שאר הקבצנים עם הקערות ומבקשים נדבות. נעשו התינוקות מפורסמים בין הקבצנים, כי כלם היו מכירים אותם ויודעים שאלו הם הבנים שנאבדו ביער.

הימים רבו והיו לזמנים. התינוקות גדלו.

פעם אחת היה יריד גדול בעיר גדולה אחת. היו שם כל הקבצנים, וגם אלו הבנים הלכו לשם. עלה על דעתם של הקבצנים לְשַׁדֵּךְ את שני הבנים הללו, שישאו זה את זו. הדבר הוטב בעיני כלם והשידוך נגמר. אבל איך עושין להם חתונה? — התישבו: באשר שביום פלוני בקרוב יהיה יום לידתו של המלך ותהיה סעודה גדולה, ויהיו שם כל הקבצנים ויתנו הרבה מאכל ומשקה גם לקבצנים, אז יעשו סעודת החתונה מהבשר והחלות שיקבלו הקבצנים. וכך עשו: המתינו עד יום לידתו של המלך, וקבלו הקבצנים הרבה בשר ולחם לסעודה. גם בור גדול מצאו קרוב לעיר. כסו את הבור ממעלה בקנים ועפר, ומבפנים קִשְּׁטוּ את הבור בירקות ופרחים וערכו שם כמין חופה, וגם אבנים גדולות העמידו במקום שלחנות. נכנסו לשם כלם ועשו חתונה לאלו הבנים והכניסום לחופה. היו הכל שמחים שם מאד, גם הקרואים גם החתן והכלה.

בתוך שמחתם התחילו החתן והכלה זוכרים החסדים שעשה עמהם השם יתברך כשהיו קטנים והיו תועים ביער. היו מתגעגעין מאד איך לוקחין לכאן

את הקבצן הראשון, הָעִוֵּר, שהביא להם לחם ביער. ותיכף ומיד, בתוך שהיו מתגעגעין, נראה הקבצן העור בפתח הבור. ענה ואמר: — הנני. באתי להשתתף בשמחת חתונתכם ואני נותן לכם מתנת דרשה, שתאריכו ימים כמותי. בתחלה, כשהייתם קטנים, ברכתי אתכם שתהיו כמותי. עכשיו אני נותן לכם זאת במתנה גמורה לחתונתכם: יהי רצון שתחיו חיים ארוכים כמותי. אתם סבורים, שאני עִוֵּר. אין אני עִוֵּר כלל. רק שכל זמנו של העולם כלו אינו עולה אצלי כהרף עין. אני זקן מאד ועדיין אני יניק לגמרי, ולא התחלתי עדיין לחיות כלל. ולא מעצמי אני אומר זאת, רק שיש לי הסכמה על זה מהנשר הגדול.

ואספר לכם מעשה שהיה:

פעם אחת הלכו בני אדם בספינות הרבה על הים ובא רוח סערה ושיבר את הספינות. והאנשים ניצלו ובאו אל אי אחד. ובאותו אי היה מגדל. עלו אל המגדל ומצאו שם כל מיני מאכלים ומשקאות ומלבושים. בכלל, כל מה שצריכים וכל טוב. כשבא הערב נתכנסו כלם לנוח. ענה אחד מהם ואמר שכל אחד מהנאספים יספר מאורע קדום מה שהוא זוכר למן הזכרון הראשון, היינו למן השעה שמתחיל אצלו הזכרון. היו שם זקנים ונערים. כבדו את הזקן הקשיש שביניהם שהוא יספר תחלה.

ענה ואמר בקול של זקנים, כאילו מרחוק הוא נשמע: — מה אספר לכם? אני זוכר עוד כשחתכו את התפוח מן הענף. — ולא ידע שום איש מה הוא סח. אך היו שם חכמים ואמרו: — בודאי זאת היא מעשיה ישנה מאד. —

כבדו את השני שיספר.

ענה אותו שהוא שני לזקנה בלשון של תמיהה ואמר: — וכי זו היא מעשיה ישנה? אני זוכר גם כן מעשיה זו, ואני זוכר עוד כשהיה הנר דולק. —

ענו ואמרו: — זאת היא מעשיה ישנה יותר מהראשונה. —

כבדו את השלישי שיספר.

ענה ואמר השלישי, שהיה יניק מהשנים הקודמים: — אני זוכר כשהתחילה התרקמות הפרי. —

ענו ואמרו: — זאת היא מעשיה ישנה ביותר. —

— ואני זוכר — ענה הרביעי שהיה עוד יותר יניק — כשהוליכו הגרעין לנטוע הפרי. —

ענה החמישי, שהיה יניק עוד יותר: — ואני זוכר גם את הטעם של הפרי קודם שנכנס הטעם לתוך הפרי. —

— ואני זוכר — אמר הששי — גם את הריח של הפרי קודם שנכנס אל הפרי. —

ענה השביעי ואמר: — ואני זוכר גם את המראה של הפרי קודם שנמשך על הפרי. —

ואני — המשיך הקבצן הָעִוֵּר דבריו — הייתי אז תינוק לגמרי והייתי גם כן שם. עניתי ואמרתי להם: — אני זוכר כל אלו המעשיות ואני זוכר לא כלום. —

ענו ואמרו: — זהו חידוש גדול מכלם, שהיניק מכלם זוכר המעשיה היותר ישנה. — והיה להם חידוש גדול שהתינוק זוכר יותר מכלם.

בתוך כך בא נשר גדול ודפק על המגדל ואמר להם שיצאו מן המגדל בסדר זקנותם. הוציא את כלם. אבל את התינוק הוציא תחלה, כי באמת הוא קשיש לזכרון יותר מכלם. וכן כל מי שהוא יניק ביותר הוציא קודם, ואת הזקן הקשיש מכלם הוציא באחרונה, כי באמת היה הוא יניק יותר מכלם.

ואמר להם הנשר הגדול:

— אני אפרש לכם את המעשיות שספרו כלם. זה שספר שהוא זוכר איך שחתכו את התפוח מן הענף — היינו שחתכו את טבורו, והשני שאמר שהוא זוכר כשהיה הנר דולק — היינו שהוא זוכר כשהיה בעיבור ונר היה דולק על ראשו, וזה שאמר שהוא זוכר כשהתחיל להתרקם הגוף — היינו שהוא זוכר שעת יצירת הוולד, וזה שזוכר כשהיו מוליכין הגרעין לנטוע הפרי, או הטעם של הפרי קודם שנכנס לתוך הפרי — היינו הנפש, והריח של הפרי קודם שנכנס אל הפרי — היינו הרוח. וזה התינוק הוא למעלה מכלכם, לפי שהוא זוכר עוד את המראה של הפרי קודם שנמשך על הפרי — היינו שהוא זוכר אפילו מה שהיה קודם נפש רוח ונשמה, שהוא בחינת אין. —

ועוד אמר להם הנשר הגדול: — חדלו לכם להיות קבצנים ולחיות מפירורים של שלחנות זרים. השתמשו באוצרותיכם שלכם שניתנו לכם. ספינותיכם, הם הגופים שלכם, שבאתם בהן נשברו, ועכשיו חזרו לכם לתוך הספינות שיחזרו ויבנו מחדש. — ובירך אותם.

ולי אמר הנשר הגדול: — ואתה בוא עמי, כי אתה כמותי, אתה זקן מאד ואתה יניק מאד ועדיין לא התחלת לחיות כלל. וגם אני כך: זקן אני ועדיין יניק אני, וזמן זמנים לפני. וכן תהיה גם אתה.

אלה היו דברי הנשר הגדול אלי. נמצא שיש לי הסכמה מאותו הנשר הגדול, שאני זקן מאד ואני יניק מאד. ומתנה זו של חיים ארוכים, שיש לי הסכמה עליהם מהנשר הגדול, אני נותן לכם במתנה גמורה, מתנת־דרשה לחג התונתכם: יהי רצון שתהיו כמותי. —

אחר הדברים האלה נהיתה שמחה גדולה וחדוה עצומה בתוך הבור.

ביום השני של שבעת ימי המשתה, כשישבו החתן והכלה דוממים בתוך הקרואים העליזים חזרו ונתגעגעו על הקבצן השני, החרש, שהחיה אותם כשהיו תועים ביער ונתן להם לחם. היו בוכין ומתגעגעין: — איך לוקחין לכאן אותו הקבצן החרש שהחיה אותנו! — בתוך שהיו מתגעגעין עליו נשאו עיניהם והנה הוא עומד לפניהם ואומר: — הנני! — חבקם ונשקם ואמר להם: — עתה אני נותן לכם ברכתי־מתנתי שתהיו כמותי, היינו שתחיו חיים טובים כמותי. בתחלה ברכתי אתכם בברכה זו, ועכשיו אני נותן לכם החיים הטובים שלי במתנה גמורה, דורון לחתונתכם. אתם סבורים בודאי שאני חרש. ובאמת אין אני חרש כלל. רק שצעקת העולם כלו על חסרונו אינה נכנסת באזני. כל הקולות של בריות העולם רק מתוך החסרונות הם באים, כי כל אחד ואחד צועק על חסרונו. ואפילו כל השמחות שבעולם, כלן הן רק מחמת החסרון, שהאדם שמח על החסרון שהיה לו ונתמלא. ואצלי כל העולם כלו אינו עולה לכלום שיכנסו באזני החסרונות שלהם. ואני חי חיים טובים שאין בהם שום חסרון. והחיים הטובים הם שמחתי בחלקי, בלחם שאני אוכל ובמים שאני שותה.

ויש לי הסכמה על זה, שאני חי חיים טובים, מאת הבריות אשר במדינה של עשירות גדולה.

יש מדינה שיש בה עשירות גדולה. פעם אחת נתקבצו אותם העשירים וכל אחד מהם התחיל מתפאר בחיים טובים שלו, שהוא חי במדינה של עשירות. עניתי ואמרתי להם: — אני חי חיים טובים ביותר מחייכם אתם. — הציצו על מלבושי הגרוע ועל תרמיל הקבצנים שלי והיו מצטחקים על סכלותי, אבל אני אמרתי להם: — הא ראיה שחיי טובים מחייכם. יש מדינה שהיה להם גן גדול ונפלא, והיו באותו הגן פירות שהיה להם כל מיני טעמים שבעולם וכל מיני ריחות שבעולם וכל מיני גוונין שבעולם. והיה ממונה על אותו הגן גנן אחד. והיו בני אותה המדינה רואים חיים טובים מאותו הגן. בן לילה נאבד אותו הגנן ולא ידע איש את מקומו. וכל מה שהיה באותו הגן כלה ונפסק, מפני שלא היתה עין הגנן פקוחה עליו. והיתה תבואתו של הגן הולכת ופוחתת. אף על פי כן היו יכולים בני המדינה לחיות מן הספיחים שבגן, אלא שאירע ועלה מלך אכזר על אותה המדינה. וכיון שלא היה יכול לעשות להם דבר, הלך וקלקל את החיים הטובים של המדינה שהיו להם מן הגן. והואיל ולא היה בידו לקלקל את הגן, השאיר שם באותה המדינה ג׳ כתות עבדים וצוה שיעשו מה שפקד עליהם. מה עשו העבדים? קלקלו את הטעם של בני המדינה, שכל מה שטעמו היה לו טעם נבלה, וקלקלו את הריח, שכל מה שהריחו היה לו ריח חלבנה, וקלקלו את המראה, שהחשיכו העינים, כאילו עננים רובצים לפניהן. והיו בני המדינה בוחלים בפירות הגן, שהיו מקולקלים גם בטעם גם בריח וגם במראה. עתה, אם באמת אתם רואים חיים טובים, לכו אל בני אותה המדינה והושיעו להם. ואני אומר לכם שאם לא תושיעו אותם יוכלו הקלקולים של אותה המדינה להזיק גם לכם.

הלכו אותם העשירים לאותה המדינה, וגם אני הלכתי עמהם. כשבאו סמוך למדינה התחיל מתקלקל גם אצלם הטעם ושאר החושים. הרגישו בקלקולם, אמרתי להם: — אם עתה, שעדיין לא נכנסתם אצלם כבר נתקלקלו אצלכם הטעם והריח והמראה, ומה יהיה לכשתכנסו לשם, ומכל שכן איך תוכלו להושיע אותם? —

וקבצתי אני את בני המדינה, ולקחתי לחמי ומימי ונתתי להם, והרגישו בלחם ומים שלי כל הטעמים וכל הריחות שבעולם. חזרו אליהם הטעם והריח והמראה, והבריאו. חפשו אחר העבדים שהשאיר אצלם המלך האכזר וגרשום מן המדינה. בתוך כך נעשה רעש במדינה. אמרו: — אפשר מכל מקום שאותו בר נש שהולך ואומר שהוא הגנן וכל אחד מחזיק אותו למשוגע וזורקין אחריו אבנים ומגרשין אותו, — אפשר מכל מקום שהוא הוא הגנן באמת. — הלכו והביאו אותו. אמרתי להם: — ודאי זהו הגנן באמת, ובעבורו חזרה הברכה למדינה. —

הנה כי כן ראו בני המדינה של עשירות שתקנתי לבני מדינת הגן את קלקולם. נמצא שיש לי מאותה המדינה של עשירות הסכמה, שאני רואה חיים טובים. עכשיו אני נותן לכם, בני, את החיים הטובים שלי מתנה ליום שמחתכם. יהי רצון שתחיו כמותי! —

אחר הדברים האלה נהיתה שמחה גדולה וחדוה עצומה בתוך הבור.

ביום השלישי חזרו ונזכרו הזוג על הקבצן השלישי, שהיה כבד פה והיו בוכין ומתגעגעין: איך לוקחין אותו לכאן! — בתוך כך הופיע אותו תקבצן בפתח הבור, ואמר: — הנני! — חבק ונשק להם, ואמר גם כן בלשון זה: — בתחלה ברכתי אתכם שתהיו כמותי. עתה הנני נותן לכם ברכתי זו מתנה ליום שמחת לבכם. סבורים אתם שאני כבד פה. אין אני כבד פה כלל, אלא שהדיבורים של העולם שאינם שבחים לשם יתברך אין בהם שלימות ואינם בפי אלא קטעים ושברים של הדיבור האמתי. אבל באמת אין אני כבד פה כלל. אדרבה, אני מליץ ודברן נפלא, ואני יכול לדבר חידות ולומר שירים נפלאים, עד שאין שום נברא בעולם שלא ירצה לשמוע אותי, וקולי מרטט בתוך נבכי נשמתו של השומע כרטט קולו של הפעמון בתוך צחות האויר. ויש בתוך שירי חכמת החכמות. זיש לי הסכמה על זה מאותו אדם גדול הנקרא איש־חסד האמתי. ואני הולך בעולם ומקבץ כל החסדים של אמת ומביא אותם אל זה האיש־חסד האמתי. ועיקר התהוות הזמן הוא על ידי החסדים של אמת. כי הזמן בעצמו אינו עצם קיים, אלא הוא נברא ככל הנבראים, וממעשי הנפשות הוא הולך ונברא.

ואספר להם מעשיה נפלאה שהיא אמת לאמתו:

בחלל העולם יש הר ועל ההר עומד סלע ומן הסלע יוצא מעין. וכל דבר יש לו לב, וגם כל העולם בכללו יש לו לב. וזה הלב של העולם הוא קומה שלמה, בעלת פנים וידים ורגלים וכו׳. והצפורן של הרגל של אותו הלב העולמי הוא מלובב יותר מלב של אחר. ואותו ההר עם הסלע והמעין עומד בקצה האחד של החלל ולב העולם עומד בקצהו השני של החלל. ולב העולם עומד כנגד המעין והוא כוסף ומשתוקק תמיד השתוקקות גדולה מאד מאד לבוא אל אותו המעין, וגם זה המעין משתוקק אליו. וחלישותו של הלב היא כפולה: מצד אחד החמה רודפתו ושורפתו מחמת שהוא משתוקק ורוצה לילך ולהתקרב אל המעין, ומצד אחר יש לו להלב חלישות מגודל ההשתוקקות והגעגועים, שהוא מתגעגע תמיד וכוסף ומשתוקק מאד בכלות הנפש אל אותו המעין. והלב עומד כנגד ההר והוא רואה ראש השיפוע של ההר ששם עומד המעין והוא עורג אל המעין עד כלות הנפש. וכשהוא מתיגע בהשתוקקות וגעגועים והוא צריך לנוח קצת להאריך רוחו אז באה צפור גדולה והיא פורשת כנפיה עליו מפני החמה, ואז יש לו ניחה קצת. אבל גם בשעת ניחה הוא מסתכל גם כן כנגד המעין ומתגעגע עליו. ואחר הניחה הוא שואף לילך אל המעין. אך כשרוצה לילך ולהתקרב אל ההר אזי נעלם מעיניו ראש השיפוע, ואינו רואה עוד השיפוע ואינו יכול להסתכל במעין. ואם לא יסתכל במעין אזי תצא נפשו, כי עיקר חיותו הוא מן המעין ומן הגעגועים על המעין, וכשזה הלב היה מסתלק ח״ו אזי היה מתבטל כל העולם כולו, כי הלב הוא החיות של כל העולם ושל כל דבר, ובודאי אין קיום בלא לב. ועל כן אינו יכול לילך אל המעין, רק עומד הוא כנגדו ומתגעגע ועורג. וזה המעין אין לו זמן, כי זה המעין אינו בתוך הזמן כלל. אך עיקר הזמן של המעין הוא רק מה שהלב נותן לו במתנה יום אחד. וכשמגיע היום להיות נגמר ונפסק, אזי סמוך לגמר היום מתחילין ליטול רשות הפירוד זה מזה ומתחילה אמירת

שירה נפלאה של געגועי עולם והשתוקקות רבה. ועומד הלב בגעגועים גדולים סמוך להסתלקותו, כי אין בידו ליתן למעין יותר מיום אחד והוא שרוי בפחד מפני הסתלקות המעין לעבר הזמן. ואיש־חסד האמתי יש לו השגחה על זה, וכשמגיע היום בסופו ממש להיות נגמר ונפסק, אזי נותן איש־חסד האמתי במתנה יום אחד להלב, והלב נותן את היום למעין, ואזי שוב יש זמן למעין. וכשזה היום הולך למקום שהוא בא משם אזי הוא הולך גם כן בשירה נפלאה מאד.

והנה כל הזמן שיש לאיש־חסד האמתי הכל הוא על ידי, כי אני הולך ומקבץ כל החסדים של אמת, אשר מהם היא התהוות הזמן, ומביא אותם אל איש־חסד האמתי, והוא נותן יום ללב, והלב נותן יום למעין, ועל ידי זה מתקיים העולם כלו. נמצא כי כל הזמן עם השירה העולמית והחכמה העולמית יש לי, ועל זה יש לי הסכמה מאיש־חסד האמתי. וזה אני נותן לכם במתנה גמורה, מתנת־דרשה לחג חתונתכם: יהי רצון שתהיו כמותי! —

אחר הדברים האלה קמה הִלּוּלָה רבה בבור.

בבקר של היום הרביעי חזרו הזוג והתחילו מתגעגעין שוב לקבצן בעל צואר עקום, שהראה להם חסד בילדותם כשהיו תועים ביער. עוד הם מתגעגעים והנה הוא בא ועומד לפניהם ואומר: — הִנְנִי, הִנְנִי! באתי להגיש לכם מתנתי לחתונתכם — ברכתי שברכתיכם בתחלה, כשהייתם תועים בילדותכם ביער: יהי רצון שתהיו כמותי! אתם סוברים שיש לי צואר עקום? אין צוארי עקום כלל. אדרבה, יש לי צואר ישר מאד, צואר יפה מאד. רק שיש הבלי עולם, ואני איני רוצה להוציא שום הבל יחד עם הבלי העולם, ולערבב נשימתי עם נשימת הבריות. ובאמת יש לי צואר יפה מאד וגרון נפלא מאד, כי יש לי קול נפלא מאד, וכל מיני הקולות שבעולם, שהם קול בלי דיבור, כלם אני יכול להוציאם בקולי. ויש לי הסכמה על זה מבני מדינת המוסיקה.

יש מדינה שהם בקיאים מאד בחכמת המוסיקה, וכלם עוסקים שם בחכמה זו, ואפילו בנים קטנים, ואין שם קטן שלא יוכל לנגן באיזה כלי שיר. והקטן שבאותה המדינה הוא חכם גדול במדינה אחרת בחכמת הנגינה.

פעם אחת ישבו החכמים של אותה המדינה, והיה כל אחד מתפאר בנגינה שלו: זה היה מתפאר שהוא יודע לנגן בכלי שיר פלוני, וזה היה מתפאר שהוא יודע לנגן בכמה כלי שיר, וזה היה מתפאר שהוא יודע לנגן בכל כלי שיר, וזה היה מתפאר שיכול לעשות בקולו כמו כלי שיר פלוני, וזה היה מתפאר שיכול לעשות בקולו כמו כמה כלי שיר. ואני הייתי גם כן שם. עניתי אני ואמרתי להם: — קולי טוב מקולות שלכם. והא ראיה: אם חכמים אתם כל כך במוסיקה, אזי תושיעו לאותן שתי המדינות.

יש שתי מדינות שהן רחוקות זו מזו אלף פרסה. ובאלו שתי המדינות כשמגיע הלילה אין בני אדם יכולים לישן, כי כשבא הלילה אז מתחילים הכל להיות מיללים בקול יללה, אנשים ונשים וטף. אם היתה מונחת שם אבן היתה נימוחה. ואפילו החיות מיללות, גם האילנות מיללים וגם המים רועשים בקול יללה, וגם מתוך הסלעים נשמע כעין בכי יללה. ועל כן, אם אתם חכמים כל כך במוסיקה, אראה אם תוכלו להושיע לאותן שתי המדינות או שתתקנו את קול היללה בקולכם. — אמרו לי: — התוליך אותנו לאחת משתי המדינות

ההן? — אמרתי: — הן! מוליך אני אתכם לשם. — נתעוררו כלם והלכו ובאו לשם. באנו לשם כשהגיע הלילה. התחילו כלם מיללים מאד, והתחילו מיללים עמהם גם החכמים שבאו עמי. אמרתי להם: — אתם רואים בודאי שאינכם יכולים להושיע אותן המדינות. על כל פנים תאמרו לי מהיכן הוא קול יללה זו שנשמעת שם. — אמרו לי: — ואתה יודע? — החזרתי: — ודאי אני יודע: יש זוג צפרים, אחד זכר ואחת נקבה, והם רק זוג אחד בעולם. אירע שנאבדה הנקבה, והוא הולך ומחפש אותה והיא מחפשת אותו. והיו מחפשים הרבה זה את זו עד שנתעו וראו שאינם יכולים למצא אחד את חברתו ונתיאשו. נשארו עומדים, ועשו להם קנים: הוא עשה לו קן סמוך למדינה אחת משתי המדינות, והיא עשתה לה גם כן קן סמוך למדינה השנית. וכשמגיע הלילה מתחילין זוג הצפרים לְיַלֵּל, כל אחד מילל בקול יללה גדולה על זוגו, וזהו קול היללה שנשמע באלו שתי המדינות. וביום מתקבצים שם צפרים אצל כל אחד מהזוג, והם מנחמים ומשמחים את כל אחד מהזוג בשמחות רבות מאד ואומרים להם דברי תנחומין, שעדיין אפשר שימצאו זה את זו. ולפיכך מוצאין לבותיהם של הזוג מנוחה ביום ויש להם סיפוק קצת מאבלם באותן התנחומין. אבל כשמגיע הלילה ומקהלות הצפרים פורחות להן למקומותיהן והצפצופים והזמירות פוסקין, אז מרגישין בני אותו הזוג שוב את בדידותן והן פותחין שוב ביללתן. והיללה נמשכת כל הלילה, והיא נשמעת למרחוק, ואי אפשר לעמוד בפניה, והכל מוכרחין להיות מיללין עמה, והיא עוברת מפה לפה ושוטפת בכל המדינה. וכשעוברת היללה דרך כל המדינה, אזי משתקע בה כל הצער של כל נברא. וכך עומדות שתי המדינות מלאות יללה בכל לילה ולילה. —

אמרו לי החכמים: — ואתה יכול לתקן זאת? —

החזרתי: — ודאי יכול אני לתקן זאת, כי אני יכול לעשות ולכוון כל הקולות שבעולם, וכל קול מודיע לי את צערו, ולפיכך מלא אני צערן של כל הנבראים. גם יכול אני לזרק קולות, היינו יכול אני לזרק קול שבכאן למקום אחר, באופן שלא יהיה נשמע הקול אלא במקום שזרקתיו לשם.—

אמרתי ועשיתי:

כוונתי בגרוני את הקול של הצפור וזרקתיו למקום הצפורה, וכוונתי את הקול של הצפורה וזרקתיו למקום הצפור. וכך שמעו על ידי קולי איש את קול חברתו, והיו מרטטין שניהם ויושבין בלי נוע על ענפיהם. אחר כך עפו שניהם זה לקראת זו בדרך הילוך הקולות, ומצאו זה את זו במקום שישבתי עם החכמים.

כך תקנתי את היללה.

נמצא שיש לי הסכמה מאותה המדינה שקולי הוא נפלא מאד ושאני יכול לעשות כל מיני קולות שבעולם. עכשיו אני נותן זאת לכם במתנה גמורה לזמן שמחתכם: יהי רצון שתהיו כמותי! —

גדלה השמחה והחדוה במעון הבור.

ביום החמישי העלו על זכרונם את הקבצן בעל החטוטרת, והיו מתגעגעין לראותו. תוך כדי דיבור בא המבוקש ואמר: — הנני! באתי ליקח חלק בראש שמחתכם ולהגיש לכם את מתנתי־ברכתי, שנתתיה לכם מאז: יהי

רצון שתהיו כמותי! אתם חושבים שאני בעל חטוטרת? אין אני בעל חטוטרת כלל. אדרבה, יש לי כתפים שהן בחינת מועט מחזיק את המרובה. ויש לי הסכמה על זה.

פעם אחת היתה שיחה בין אנשים שהיו מתפארים בבחינה זו, וכל אחד ואחד היה מתפאר שיש לו בחינה זו של מועט מחזיק את המרובה. אחד מהם התפאר, שהמוח שלו הוא בחינת מועט מחזיק את המרובה, כי הוא נושא במוח שלו אלפים ורבבות בני אדם עם כל ההצטרכות שלהם וכל ההנהגות שלהם, הכל כאשר לכל הוא נושא במוחו, ועל כן מוחו היא מועט מחזיק את המרובה.

היו מחייכים ושוחקים עליו.

נענה השני ואמר, שהדיבור שלו הוא בחינת מועט מחזיק את המרובה, כי הוא בעל סודו של מלך גדול, ובאין אצלו כמה וכמה בני אדם, זה בא בשבחים למלך וזה בא בבקשות, וכיוצא בזה, וודאי שאי אפשר למלך לשמוע את כלם. — ואני יכול להכניס ולצמצם את כל דבריהם בתוך איזו דיבורים מועטים, ולספר לפני המלך אלו הדיבורים המועטים באופן שיהיה כלול בהם כל השבחים והבקשות שלהם. נמצא שהדיבור שלי הוא מועט מחזיק את המרובה. —

שחקו גם על זה.

אמר השלישי: — השתיקה שלי היא בחינת מועט מחזיק את המרובה. יש עלי מקטרגים הרבה ובעלי לשון הרע שמלשינים עלי הרבה מאד, וכל מה שמלשינים ומקטרגים עלי אני בשתיקתי בלבד מתרץ הכל. נמצא ששתיקתי היא מועט מחזיק את המרובה. —

שחקו עוד הפעם.

אמר הרביעי: — רְאִיָתִי היא מועט מחזיק את המרובה. יש עני אחד והוא סגי נהור והוא גדול מאד, ואני קטן לגמרי, ואף על פי כן אני מוליך אותו ומחזיק אותו שלא יכשל וימעד. נמצא שֶׁרְאִיָתִי, היינו עֵינִי, היא מועט מחזיק את המרובה. —

עמדו כלם דוממים ועיניהם נטויות אל הדובר בהם.

וגם אני הייתי באותו מעמד. אמרתי: — אמת הוא שיש לכם בחינת מועט מחזיק את המרובה, ואני יודע ומבין כל מה שכוונתם בדבריכם. וזה האהרון שהתפאר שהוא מוליך את הסגי נהור הוא גדול מכלכם. אבל בחינת מועט מחזיק את המרובה שיש לי הוא למעלה מכלכם בכלל, כי אני נושא על גבי כל משאו של העולם. והא ראיה: ידוע, כי כל חיה בוחרת לה צל מיוחד ובאותו הצל דווקא היא רוצה לשכון, וכן יש לכל עוף ועוף ענף מיוחד שבאותו הענף דווקא היא רוצה לשכון. אבל, יכולים אתם למצא אילן כזה אשר בצלו ישכנו כל החיות ועל ענפיו ישכנו כל הצפרים? — ענו ואמרו: — ברם ידענו שנמצא אילן כזה, ועונג מופלא אשר אין לשער יש שם אצל אותו האילן, כי שם ישכנו כל העופות וכל החיות וכלם משחקים שם ומתרועעים אלו עם אלו. אבל אין לנו ידיעה לאיזה צד צריכין לילך כדי לבוא אל אותו האילן. יש אומר שצריכין לילך לצד מזרח, ויש אומר — לצד מערב, ואין אנו יכולים להכריע. — אמרתי להם: — למה אתם חוקרים באיזה צד צריכין

לילך אל האילן? חקרו מתחלה מי ומי האנשים שיכולים לבוא אל אותו האילן. כי אל אותו האילן אין כל אדם יכול לבוא אצלו, אלא מי שיש לו המדות של האילן. ולזה האילן יש שלשה שרשים שמהם מסתעפות מדותיו: השרש האחד הוא אמונה, והשני הוא יראה, והשלישי הוא עֲנִיוּת, ואמת הוא גוף האילן. ומשם יוצאים ענפים. לפיכך אי אפשר לבוא אל האילן אלא למי שיש בו המדות הללו.— היה ביניהם אחדות גדולה, ולא רצו להתפרד שקצתם, שהיו בהם מדות האילן, ילכו אל האילן, וקצתם, שאין בהם המדות של האילן ולא היו ראויים עדיין לבוא אל האילן, ישארו, — ועל כן נתעכבו כלם עד שיהיו גם הנשארים, חסרי השלימות, טורחין ומשיגין אלו המדות ויהיו כלם ראויים לבוא אל האילן, באין יוצא מן הכלל. טרחו ויגעו עד שבאו כלם לאלו המדות. ובשעה שנכנסו כלם לאלו המדות באו כלם לדעת אחת והסכימו כלם על דרך אחת לילך באותה הדרך אל האילן. הלכתי גם אני עמהם. הלכנו איזה זמן עד שהיינו רואים מרחוק את האילן. הסתכלו וראו, — והנה אין האילן עומד במקום כלל, כי אין לאילן מקום כלל, והואיל ואין לו מקום איך אפשר לבוא אליו. היו מתיאשים מלהגיע אליו. אמרתי להם: — אני יכול להביא אתכם אל האילן, כי זה האילן הוא למעלה מהמקום לגמרי. ובחינת מועט מחזיק את המרובה שיש לי הוא בחינת סוף המקום לגמרי, שמשם ולמעלה אין מקום כלל. נמצא שאני כמו בחינת ממוצע בין המקום ובין למעלה מן המקום לגמרי. לפיכך יכול אני לישא את כלכם אל האילן שהוא למעלה מן המקום לגמרי.—

לקחתי אותם ונשאתי אותם אל האילן.

נמצא שיש לי הסכמה שיש לי בחינה עליונה של מועט מחזיק את המרובה. עתה אני נותן זאת לכם במתנה: יהי רצון שתהיו כמותי! —

כשסיים דבריו נעשתה שם שמחה גדולה מאד.

ביום הששי משבעת ימי המשתה התחילו החתן והכלה מתגעגעין בתוך השמחה על הקבצן הששי שְתוק הידים. והנה זה בא ואמר: — הנני! באתי ליקח חבל בחג חתונתכם. יהי רצון שתתאמת בכם ברכתי שנתתי לכם בילדותכם ביער! אתם סבורים בודאי שאני שתוק ידים? לא היו דברים מעולם. אין אני בעל מום כלל בידי, ואדרבא יש לי כח בידי. אלא שאין אני משתמש בכח ידי בזה העולם, כי אני צריך לכח זה לענין אחר.

פעם אחת ישבנו יחד איזה אנשים, והיה כל אחד ואחד מתפאר בכח שבידיו. אחד אמר: — יש לי כח וגבורה בידי, עד שכשאני מורה חץ אני יכול לחזור ולמשכו אלי. — שאלתי אותו: — איזה מין חץ אתה יכול להחזיר? כי יש עשרה מיני חצים משוחים בעשרה מיני סמים שונים, היינו כשרוצין לירות חץ מושחין אותו באיזה סם. ויש עשרה מיני סמים, שכשמושחין החץ בסם זה הוא מזיק כך, וכשמושחין אותו בסם אחר הוא מזיק יותר. וכל סם וסם מזיק יותר. — השיב: — מין חץ פלוני אני יכול להחזיר. — אמרתי לו. — אם כן, אין אתה יכול לרפאות את הבת־מלכה, מאחר שאין אתה יכול להחזיר ולמשוך אלא מין חץ אחד. — אמר השני: — אני יש בידי כח לפתח בתי אסורים ובריחי שעריהם יגודעו בנגוע בהם אצבעותי. — שאלתי אותו: — איזו בתי

אסורים יכול אתה לפתוח? כי יש עשרה מיני בתי אסורים ובריחי שעריהם הם גם כן מעשרה מינים. — אמר: — מין פלוני ופלוני יכול אני לפתוח.— אמרתי לו: — אם כן, אין אתה יכול לרפאות את הבת־מלכה, כי לא תוכל לעבור דרך עשר החומות הסובבות את המבצר של מים שלה, ואין אתה יכול כלל לבוא למקומה. — השלישי אמר: — בידי יכול אני ליתן חכמה לכל אדם על ידי שאני מסמיך אותו בידי. — שאלתי אותו: — איזו חכמה אתה יכול ליתן בידיך? כי יש עשרה מיני חכמה, וכל מין ומין אינו אלא מקצת של דעת. — השיב לי: — חכמה פלונית. — אמרתי לו: — אם כן, אין אתה יכול לרפאות את הבת־מלכה, כי אין אתה יכול לדעת הדפק של מחלתה, כי אינך יכול לידע אלא דפק אחד, ויש עשרה מיני דפקין. — הרביעי אמר: — יש לי מין כח בידי, שכשיש רוח סערה אני יכול לעכבו בידי ולעשות בידי לרוח משקל. — שאלתי אותו: — איזה רוח אתה יכול לאחוז בידיך? כי יש עשרה מיני רוחות, וכל אחד מנגן כדרכו, ואתה יודע דרך ניגונו כשאתה יכול לאחוז אותו בידיך. — השיב: — רוח פלוני. — אמרתי לו: — אם כן, אין אתה יכול לרפאות את הבת־מלכה, כי אינך יכול לנגן לפניה אלא ניגון אחד מעשרת הניגונים אשר לעשרה מיני הרוחות.—

ענו ואמרו הם: — ומה היא היכולת שלך? — החזרתי: — אני יכול לעשות גם כן כל תשעת החלקים הנשארים, שאין כל אחד מכם יכול לעשות בענין שלו. אני יכול לעשות הכל. ואני יכול לרפאות את הבת־מלכה.

ועל בת־מלכה זו אספר לכם מעשה.

פעם אחת חשק מלך אחד בבת־מלכה והשתדל בתחבולות לתפסה, עד שעלה בידו ותפסה. לאחר זמן חלם אותו המלך שהיא עומדת עליו והורגת אותו. הקיץ ונכנס החלום בלבו. קרא לכל פותרי חלומות ופתרו לו כפשוטו, שיתקיים החלום כפשוטו, שהיא תהרוג אותו. לא יכול המלך ליתן עצה לנפשו מה לעשות: יהרוג אותה — צר לו, ישלחנה מעל פניו — גם כן צר לו, כי איש אחר יקחנה, יחזיקנה אצלו — הוא מתירא לנפשו מחמת החלום. לא ידע המלך מה לעשות לה. בין כך נתקלקלה האהבה אצלו, קצת מחמת החלום, ואחר כך יותר ויותר. וגם היא נתקלקלה גם כן האהבה אצלה יותר ויותר, עד שהתחילה שונאה אותו, וברחה מפניו. שלח המלך אחריה לבקשה. באו והגידו לו שהיא נמצאת אצל המבצר של מים. ועשר חומות, זו לפנים מזו, היו מקיפות לאותו המבצר של מים, וכלן של מים. וגם הקרקע אשר בתוך המבצר היא גם כן של מים, וכן יש שם אילנות ופירות — הכל של מים. ויופי המבצר וגודל החידוש של זה המבצר אין לספר. וליכנס לתוך זה המבצר אי אפשר, כי היה נטבע במים מי שיכנס בו. והבת־מלכה כשברחה באה עד אותו המבצר, והיתה הולכת שם סביב המבצר של מים, והנה המלך והילו באים לתפסה. כשראתה זאת הבת־מלכה נתיישבה בדעתה שתרוץ לתוך המבצר, כי טוב לה יותר ליטבע במים משיתפוס אותה המלך ותהיה אצלו. כשראה המלך כך, שהיא בורחת אל המים, חרה אפו וצוה על אנשיו לירות בה, ואם תמות — תמות. היו מורים בה והגיעו אליה כל עשרת מיני החצים שמשוחים בעשרת מיני סמים. והיא ברחה אל המבצר, ועברה בשלום דרך השערים של חומות המים, עד שבאה לפנים

המבצר. בבואה שמה נפלה בחלשות. והמלך וחילו רדפו אחריה ונטבעו בים.

ואני יכול ליכנס לתוך כל העשר חומות של מים, הם גלי הים שעומדים כחומה. ואני יכול לחזור ולמשוך מן הבת־מלכה כל העשרה מיני חצים, ואני יודע כל העשרה מיני דפקין על ידי העשר אצבעות, כי בכל אצבע ואצבע מעשר האצבעות יודעין דפק מיוחד, ואני יכול לרפאות אותה על ידי כל העשרה מיני נגינה, ועל כן אני רופא אותה.

נמצא שיש לי כח כזה בידי. עתה אני נותן זאת לכם במתנה: יהי רצון שתהיו כמותי! —

נתחדשה השמחה בבור ואין קץ לחדוה.

„גמר המעשה, היינו מה שהיה ביום השביעי בענין הקבצן שֶתִּיק הרגלים, לא זכינו לשמוע. ואמר שלא יספר עוד. והוא הפסד גדול, כי לא נזכה לשמעו עוד עד שיבוא משיח, במהרה בימינו, אמן!"

שו. היאך היה ר' נחמן מספר המעשה בשבעה קבצנים.

מזכרונותיו של תלמידו ר' נתן.

המעשה של השבעה קבצנים סיפר כמה ימים, ובכל פעם סיפר ענין השייך לזה שדברו ממנו, שעל ידי זה התחיל לספר המעשה.

בתחלה, בליל שבת קדש התחיל על ידי שנזכר באגרת ששלחתי אני לחבירי, שהגיעה לידו ז"ל, וכתבתי לו שיהיה בשמחה. אז דיבר מזה וענה ואמר: — אני אספר לכם איך פעם אחת היו שמחים. — והתחיל לספר המעשה. וסיפר כל התחלת המעשה עד סוף המעשה של יום ראשון של הקבצן שהיה עִוֵּר. כל זה היה בליל שבת קדש. ואני הייתי אז בביתי בנמירוב. אחר כך ביום ג' בא חברי לביתו וסיפר לי מעשיה זו. עמדתי מרעיד ומשתומם, כי אם אמנם כבר שמעתי ממנו מעשיות נוראות הרבה, אבל מעשיה כזאת עדיין לא שמעתי מפיו הקדוש מעולם. אחר כך נסעתי לשם ובאתי לבית רבינו ז"ל בעת שהיה כבר סגור בחדרו. ובבקר, שהוא יום ד', נכנסתי אצלו ודברתי עמו הרבה וספרתי לו מעשיות מהעולם, ששמעתי בסמוך, ואחר כך דיבר עמי מענין המעשה הנ"ל, שסיפר בליל ש"ק. ואמר שהוא חפץ מאד לידע (כלומר לספר) הסוף, דהיינו מה שנעשה בכל שאר שבעת ימי המשתה. ואמר לי אז, שכן בכל יום ויום משבעת ימי המשתה בא בכל יום אחד מהשבעה קבצנים וברכם ונתן להם מתנה לחתונה. גם סיפר עמי מסדר הסיפור של הזקנים בעלי הזכרון, שלא שמעתי הענין כסדר בביאור יפה מפי חברי, וביאר לי הוא ז"ל בעצמו קצת כסדר. גם דיבר עמי מענין מה שהתפאר הָעִוֵּר שהוא זוכר לאו כלום, כלומר שהוא זוכר כשעדיין לא היה שום הויה. אחר כך הייתי

נכסף מאד שיתחיל לספר מיום השני, ולא עלתה בידי, כי בתוך כך בא המשרת שלו ואמר:— רבי, הגיע זמן הסעודה!— וערך השלחן לפניו לאכול, והוכרחתי לצאת מלפניו. אחר כך, אחר שישן מעט אחר אכילתו, חזרתי ונכנסתי אצלו, ועמדתי לפניו וספרתי לו כמה דברים מעניני העולם והרב מבארדיטשוב, שהייתי אז בסמוך שם. ודברתי עמו מענין שכלם מלאים דאגות מחסרונות הרבה, שכל העשירים הגדולים חסר להם הרבה מאד לכל אחד ואחד. אחר כך עניתי ואמרתי לפניו פסוק זה: „גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא אדם את המעשה אשר עשה אלהים מראש ועד סוף[1]" (עם פירוש רש"י). ענה הוא ז"ל:— הלא זאת היא המעשיה שלנו.— ותיכף שאל:— היכן אנו עומדים במעשיה?— ונבהלתי תיכף מרוב הכיסופין שהיה לי לשמוע זאת. השבתי לו בבהלה, שאנו עומרים ביום השני. ענה ואמר:— ביום ההוא חזרו ונתגעגעו על הקבצן השני וכו׳.— וסיפר אז ביום ד׳ כל המעשה של היום השני. אחר כך, בליל שבת קדש, המעשה של היום השלישי והרביעי, ואחר כך, ביום א׳, המעשה של יום החמישי, ואחר כך, ביום השלישי, המעשה של היום הששי. ואחר שסיפר המעשה של היום הששי עמדנו לפניו, וסיפר לפניו איש אחד איזה מעשה. ענה ואמר:— הלא זה הוא מענין המעשה של היום השביעי!— ואמר שנראה שהעולם מספרים ממעשיה שלו, והיה רוצה מאד לספרה, אך לא זכינו שיספרה אז, ושוב לא סיפרה עוד.

המעשה של יום ג׳ וד׳ סיפר בליל שבת קדש, כנזכר לעיל. אז, באותה העת, היה נכדו הילד מוטל על ערש דוי, והיה לו צער גדול מזה, כי חליו של הילד היה כבד עליו מאד. נכנס בליל ש"ק וישב אל השלחן בצער, ולא נתמהמה בסעודה זו כלל. ותיכף ברכנו ברכת המזון, קודם שהתחילו העולם ליכנס אליו כדרכם תמיד. אחר ברכת המזון נשאר יושב על שלחנו הקדוש ופתח פיו הקדוש והטהור והנורא, ואמר אז שיחה נפלאה ונוראה, שהיה בה תורה קדושה, כדרכו תמיד ברוב שיחותיו, וכל השיחה היתה שייכת לצערו הגדול שהיה לו. כמדומה, שדיבר אז מענין הלב שרודפין אותו וכו׳. אחר כך, בתוך אותה השיחה, ענה ואמר:— היכן אנו עומדין בהמעשה?— תיכף נבהלנו. והשבתי לו בבהלה באימה וביראה שאנו עומדין ביום השלישי. ותיכף התחיל, וסיפר כל המעשה של היום השלישי, ואחר כך המעשה של היום הרביעי, ותיכף, כשגמרה, נסתלק מהשלחן בזריזות. ומחמת שהייתי טרוד בדעתי מאד לחזור על שתי המעשיות הנוראות מיום השלישי והיום הרביעי, ותיכף חזרתי עליהן עם אנשים שהיו שם לבל נשכח דיבור מהן,— מחמת זה נשכחה ממנו כל השיחה הקדושה שדיבר מקודם. חבל על דאבדין! שבח ותהלה לאל חי על הנשאר לנו, שזכינו לזכור ולרשום המעשיות האלו, אשר אפילו לפי מעט התנוצצות שבלבי אין לי כלי הדיבור והכתיבה לדבר מנוראות ונשגבות מעלתן.

אחר כך, ביום ג׳, ואז היה סמוך לפסח, יצא מביתו מחמת שהיו מטיחין הבית בטיט לצורך פסח, ונכנס לבית הרב, ושם עמדנו לפניו. איני זוכר איזה ענין סיפרו לפניו, שהיה לו איזו שייכות לאיזה ענין של המעשה של היום הששי, ועל ידי זה סיפר כל המעשה של היום הששי.

[1] קהלת ג׳ י"א

— — — הכלל, שבכל מעשה שסיפר נתגלגל הספור על ידי איזו שיחה שהיה משיח ומדבר עמנו מסיפורי העולם, ובתוך כך התחיל לספר מעשה, על ידי שנמצא באותו הסיפור איזו דיבורים שהיה להם איזו שייכות למעשה שהיה בלבו. זה היה בחינת אתערותא דלתתא להמשיך השגת אלהות שהלביש בתוך אותו המעשה. וכן היה אצל כל מעשה ומעשה. וכן אצל כמה תורות שגילה שלא בעת הקבועה לקיבוץ. ובכל זה היינו רואים תמיד נוראות ה' וגדולת מעלת הצדיק, שכל הדבורים שבעולם הם אצלו תורה והתגלות אלהות.

— — — אמר לענין הסיפורי־מעשיות שסיפר, שטוב יותר היה לבלי לגלות בהן שום רמז להיכן הן מרמזין. כי כשהדבר נסתר יכולין לפעול בו יותר מה שצריכין. אך הוא מוכרח לפעמים לגלות איזה רמז בעלמא, למען ידעו שיש בהן דברים נסתרים.

ש. לאינטירפריטציא של המעשה בשבעה קבצנים.

על פי ס' לקוטי הלכות וס' רמזי המעשיות.

כלל סיפור הקבצנים כולל כמעט כלל השיעור קומה: הראשון היה עִוֵר, השני היה חרש, השלישי היה כבד פה, הרביעי היה בעל צואר עקום, החמישי היה בעל חטוטרת, הששי היה שְׁתוק ידים והשביעי היה שְׁתוק רגלים. ובאמת היו שלמים בכל אותן האיברים בשלימות גדולה, שאין שלימות אחריה. רק, אדרבה, מחמת גודל הפלגת שלימות מעלתם ומדרגתם העצומה והנוראה מאד, וכן מחמת גודל התגברות ההעלמה של זה העולם, על כן היו נראים בעיני העולם כעור וחרש, וכיוצא בזה.

וכן מובן שם עוד תוקף התגברות ההעלמה וההסתרה של זה העולם, עד שבחינת חתונה קדושה ונפלאה ונוראה כזאת, שכלולה מסיפורים נפלאים ונוראים כאלה, היה מקום החופה והחתונה בתוך בור גדול, שכיסו אותו בקנים ועפר וזבל. והסעודה היתה ממה שקיבצו לחם ובשר מסעודת המנינים של המלך. וההתונה הזאת היתה בשמחה גדולה נוראה ונפלאה כל כך ובהתגלות נוראה ונפלאה כל כך.

עוד מובן שם גודל מעלת השתוקקות וכיסופין דקדושה, כי על ידי מה שהיו הבנים הקדושים מתגעגעין ובוכין ומשתוקקין בכל פעם: — איך לוקחין לכאן זה הקבצן וכו', — זכו שנתגלה להם בכל פעם קבצן אחד מאלו הקבצנים וגילה להם נוראות ונפלאות חדשות. ולא עוד, אלא שזכו הבנים שהקבצנים מסרו ונתנו להם כל אותן הבחינות בתורת מתנת־דרשה. וממילא מובן גם גודל מעלת ומדרגת הבנים הקדושים שזכו לקבל מתנות כאלו, אבל אף על פי כן הכל היה על ידי השתוקקות וגעגועים וכיסופים הקדושים שלהם.

עוד מובן שם, איך שכשמגיע לאדם איזה זמן של שמחה (כגון שמחת חתונה, וכיוצא) צריך להזכיר לעצמו החסדים שעשה עמו השי"ת מעודו עד

היום הזה, וליתן להשי״ת שבח והודיה על כל זה מתוך שמחתו, ולהתעורר מתוך שמחתו בכיסופין וגעגועין גדולים להשי״ת שגמל ועשה עמו חסדים כאלה דייקא, כי הכל רק בתורת נדבה וחסד חנם מאתו, יתברך.

— — כל סיפור וסיפור הוא ענין נפלא בפני עצמו.

— — הקבצן הראשון, העִוֵר, התפאר בחיים ארוכים שלו, ואמר על עצמו: — ואני זקן מאד ועדיין אני יניק לגמרי וכו׳, ויש לי הסכמה על זה מהנשר הגדול. — וסיפר על זה מהאנשים שהלכו בספינות הרבה על הים, ובאה רוח סערה ושיברה הספינות וכו׳, וענין הזקנים, שכל אחד מהם סיפר מעשיה ישנה מה שהוא זוכר למן הזכרון הראשון וכו׳. — — — ממה שסיים ואמר להם הנשר הגדול: — חזרו אל הספינות שלכם, שהם הגופים שלכם, שנשברו שיחזרו ויבנו וכו׳, — מזה מובן כי האנשים שהלכו בספינות ההן הן נשמות הצדיקים שבאו לזה העולם מלובשים בגופים, שהם בחינת הספינות, ועל דרך שמבואר בזהר הקדוש פ׳ ויקהל דף קצ״ט: יונה דנחית לספינה דא איהו נשמתא דבר נש דנחתא להאי עלמא למיהוי בגופא דבר נש וכו׳. וכדין בר נש אזיל בהאי עלמא כספינה בגו ימא רבא דחשיבה לאיתברא, כמא דאת אמר והאניה חשבה להשבר וכו׳. וכדין אטיל קוב״ה רוח סערה תקיפא וכו׳, ודא איהו דקא מטי לספינתא וכו׳. וכיוצא בזה מובן גם בתיקונים תיקון י״ח, שזה בחינת מה שמבואר בסיפור זה, איך שבאה רוח סערה ושיברה את הספינות (המשמעות שהגופים נשברו ומתו, ר״ל), והאנשים ניצולו ובאו אל מגדל אחד ועלו על המגדל וכו׳. והיה שם כל טוב וכל התענוגים שבעולם. לכאורה, המשמעות על הנשמות של צדיקים, שהיו מלובשות באותן הגופים, שניצולו ועלו למקום מנוחתם לגן עדן התחתון, ואולי גם לגן עדן העליון. ושם סיפר כל אחד מהם מה שהוא זוכר מזכרונו הראשון. וממילא מובן ששם אין שייך לומר שהיו כל ההתפארות של בחינת הזכרונות האלו כפשוטן ממש, רק עוד יותר גבוה מעל גבוה, בלי ערך ושיעור כלל. ולפי זה מובן ממילא, שהנשר הגדול שבא ודפק על המגדל ופירש להם כל המעשיות שסיפרו כל אלו הזקנים ואמר להם: חזרו אל הספינות שלכם, שהם הגופים שלכם, שנשברו, שיחזרו ויבנו, עתה חזרו אליהם, – הנשר הגדול הזה, לכאורה, הוא בחינת השר הממונה להקיץ שוכני עפר לתחית המתים. ועל כן אמר על עצמו: – אני זקן ועדיין אני יניק, – וכמובן בזוהר הקדוש פ׳ וישב דף קפ״א–קפ״ב, שעליו נאמר נער הייתי גם זקנתי, ע״ש. אך בזה יש כמה בחינות, גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם. אך באמת אנחנו בענינים כאלו רק כעור המגשש באפלה, ואין לנו שום התנוצצות ידיעה והשגה כלל בכל זה, וכל דברינו בזה הם רק לעורר קצת לב המעיין בזה (רמזי המעשיות).

היום השני מענין החרש שהתפאר בחיים הטובים שלו.

דע, אחי, שקודם שסיפר רבינו ז״ל מעשיה זאת של יום השני (כי מעשיה זאת של ז׳ הקבצנים לא סיפרה ביום אחד, רק בכמה ימים, ונמשך ענין הסיפור בערך ב׳ שבועות) מעשה שהיה כך היה: הייתי עומד לפני הדרת קדשו, ובתחלה, קודם סעודת הצהרים, דברתי עמו מענין המעשיה הנוראה הזאת שסיפר ביום שבת קדש הקודם, עד סיום הסיפור של הקבצן

הראשון, שהוא העור, אשר אנכי לא הייתי בעת הסיפור הזה. ואחר כך, ביום ד׳ הסמוך, דברתי עמו מענין הנורא והנפלא הזה, ושמעתי מפיו הקדוש שהוא חפץ ומשתוקק להיטיב עמנו טובה נצחית לספר לנו שאר המעשיה, וכלתה נפשי לשומעה. אך בתוך כך בא המשרת ואמר: — הגיעה עת לאכול! — והלכתי משם. אחר כך, בין הערבים, חזרתי ועמדתי לפניו ודברתי עמו עוד כמה ענינים מסיפורי העולם, וספרתי לו כמה מעשיות מבארדיטשוב, ובתוך דברי עניתי ואמרתי לפניו מענין היסורים והחסרונות שיש לכל הנגידים והגבירים הגדולים, שכולם מלאים דאגות וחסר להם תמיד, וכן כל החכמים והמחקרים כל חכמתם חסירה תמיד, ואינם יודעים שום דבר בשלימות, כידוע להם בעצמם. ועל ענינים כאלה אמרתי לפניו מקרא זה „גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף" (וע׳ קהלת ג׳ י״א בפירוש רש״י). ענה רבינו ז״ל ואמר: — הלא זה הוא ענין המעשיה שלנו! — ושאל תיכף: — היכן אנו עומדים בהמעשיה? — השבתי לו ברעדה: — אצל הסיפור של יום השני. — ענה ואמר: — ביום השני וכו׳, — וסיפר כל המעשיה של יום השני, שהוא מענין החרש. אשרי אזנים שכך שומעות! — (ליקוטי הלכות).

כל הקולות שבעולם כלם באים רק מן חסרונות, כי כל אחד ואחד צועק על חסרונו, ואפילו כל השמחות שבעולם הן רק מחמת החסרון שהיה חסר לו ונתמלא לו. אבל יש צדיק אמתי שזכה לחיות חיים טובים שאין בהם שום חסרון, והוא נראה כחרש, מחמת שכל העולם אינו עולה אצלו לכלום שישמע החסרון שלהם. וחיים טובים שלו הם לחם ומים, אבל בלחם ומים שלו יכולין להרגיש כל הטעמים וכל הריחות וכל מיני עונג שבעולם, עד שיחיו על ידם חיים טובים באמת, בלי שום חסרון.

ויש בחינת גן כזה, שגדלים בו פירות וגידולים נפלאים, שיש בהם כל הטעמים וכל הריחות וכל המראות שבעולם. והיה כל העולם יכולים לחיות חיים טובים אמתיים על ידי זה הגן. ועל הגן הזה יש גנני, היינו צדיק קדוש ועליון כזה שהוא ממונה עליו, ומשתדל תמיד בכל תקוני הגן. ולפעמים בעון הדור נאבד הגנני, שנעלם ונתכסה אורו של זה הצדיק. ואין העולם זוכין לידע ממנו שהוא זה הגנני שעל ידו היו יכולים כלם לחיות חיים טובים אמתיים על ידי הגן. והגנני הזה, אף על פי שהולך ואומר שהוא הגנני, אבל העולם מחזיקים אותו למשוגע ח״ו וזורקין אחריו אבנים ומגרשים אותו. וממילא אינו יכול להשתדל בתיקוני הגן. ועל ידי זה כל מה שיש באותו הגן בוודאי מוכרח להיות כלה ונפסק, מאחר שאין שם הממונה, היינו הגנני. אך אף על כי כן היו יכולים לחיות מן הספיחים שבגן. אך הבעל דבר מתגרה מאד גם בזה ומכניס בעולם מדות רעות כאלו שמקלקלין החיים הטובים שהיו זוכים לחיות על ידי הגן, כי על ידי המדות האלו מתקלקל כל מין טעם עד שהוא בחינת טעם נבלה, וכל מין ריח עד שהוא בבחינת ריח חלבנה, וגם נחשכין העינים על ידי בחינת עננים דמכסיין עינא עד שעל ידי זה נפגמים כל מיני מראה וגוונין שבעולם. והנה אף על פי שבוודאי יש בעולם צדיקים כאלו, שיש להם עשירות גדולה ואוצרות גדולים ברוחניות, שהם מתפארים גם כן שהם חיים

חיים טובים, ובאמת הם חיים חיים טובים על ידי האוצרות הקדושים שלהם אף על פי כן יכולים הקלקולים הנ״ל מפגמי העולם לקלקל גם אצלם הטעם והריח ושאר הדברים הנ״ל. ומכל שכן שאין כח לתקן העולם ולהחזיר להם החיים טובים שהיו יכולים לחיות על ידי הגן הקדוש. ועל כן לפעמים, כשמתגלגלים גם אצלם החיים טובים שלהם, אז כל תיקונם על ידי הצדיק הגדול במעלה, שהוא בחינת חרש, שהוא חי חיים טובים שאין בהם שום חסרון, והוא נותן להם לטעום מהלחם ומים שלו ומרגישין בהם כל הטעמים. וגם על ידי זה נתקן מה שנתקלקל אצלם. והצדיק הזה יכול לתקן גם החיים טובים של כל העולם, והוא מודיע שעיקר קלקול החיים טובים שלהם בא להם מהמדות רעות שהכניס הבעל דבר בהם, ואז לא די שנתקן אצלם הטעם והמראה והריח, אלא שזוכין על ידי זה למצוא הגנני שנאבד.

וכל זה זוכין על ידי הצדיק החרש (רמזי המעשיות).

היום השלישי מענין הכבד־פה שהתפאר איך שהוא מליץ ודברן נפלא מאד, ויכול לדבר חידות ושירים נפלאים עד שאין נמצא שום נברא בעולם שלא ירצה לשמוע אותו. ובאלו החידות והשירים יש בהם כל החכמות, רק שמחמת שהדיבורים של העולם שאינם שבחים להשי״ת אין בהם שלימות ועל כן הוא נראה ככבד פה. ואחר כך הוא מספר איך שיש לו הסכמה על ההתפארות שלו מהאיש הגדול איש־חסד האמתי. וכל הענין שם הוא נורא ונפלא מאד.

— — עיקר התהוות הזמן, שעל ידי זה עיקר קיום המעין והלב, שעל ידי זה עיקר קיום כל העולם כלו, הוא על ידי החסדים של אמת, וכל יום ויום כשהוא הולך למקום שהוא בא משם אזי הוא הולך בחידות ושירים נפלאים מאד שיש בהם כל החכמות. ויש שינויים בין הימים, כי אין יום דומה לחברו. ויש צדיק גדול ונפלא מאד שהוא עוסק בזה, היינו שהוא הולך ומקבץ כל החסדים של אמת, ומביא אותם לאיש־חסד האמתי, שהוא באמת אדם גדול מאד. ועל ידי זה עיקר התהוות־הזמן. וזה הצדיק העוסק בזה לקבץ החסדים של אמת הוא בוודאי חכם גדול ונפלא מאד והוא גם מליץ ודברן נפלא מאד, ויכול לדבר חידות ושירים נפלאים עד שאין נמצא שום נברא בעולם שלא ירצה לשמוע אותו. ובאלו החידות והשירים יש בהם כל החכמות. וכל זה מובן ממילא, מאחר שעיקר קיום העולם והמעין והלב וכל הנבראים כלם הוא רק על ידו שהוא מקבץ החסדים של אמת. וכן עיקר כל החידות והשירים של כל יום ויום שיש בהשירים האלו, כל החכמות, הכל על ידו. נמצא שהוא יודע חידות ושירים נפלאים מאד. אך מחמת שהדיבורים של העולם שאינם שבחים להשי״ת אין להם שלימות, על כן זה הצדיק דייקא נראה בעיני העולם ככבד־פה, כי הוא ככבד־פה מאלו הדיבורים של העולם, שאין בהם שלימות. אבל באמת אינו כבד־פה כלל, רק אדרבה הוא מליץ ודברן נפלא מאד.

— — עיקר חיות וקיום העולם הוא רק על ידי געגועים וכיסופין דקדושה של הלב של העולם, שבו תלוי עיקר חיות וקיום כל העולם עם כל הנבראים כלם. ועיקר חיות של זה הלב בעצמו הוא על ידי שעומד תמיד כנגד המעין שבקצה העולם, וכוסף ומשתוקק תמיד בהשתוקקות גדולה לבוא אל אותו המעין,

אף על פי שהוא בלתי אפשר לו לילך להתקרב אל המעין, אף על פי כן עיקר חיותו הוא רק על ידי שעומד וצופה ומביט ומסתכל על המעין מרחוק מאד מקצה הארץ, ומתגעגע וכוסף ומשתוקק בהשתוקקות גדולה, בכלות הנפש, וצועק תמיד לבוא אל אותו המעין. וגם זה המעין משתוקק אליו, ועל ידי זה הוא עיקר החיות של הלב, שבזה תלוי עיקר החיות והקיום של כל העולם כלו.

כשמגיע היום להיות נגמר ונפסק—שאז הוא זמן תפלת מנחה וערבית — אז צריך האדם להתעורר בהתעוררות גדולה ולהזכיר את עצמו איך שהלב של העולם והמעין שעל ידם עיקר קיום העולם — מתחילים ליטול רשות זה מזה, ואומרים הידות ושירים נפלאים זה לזה באהבה רבה והשתוקקות גדולה מאד. בכן צריך גם הוא לשתף עצמו עמהם ולהתעורר אז בהשתוקקות וכיסופין גדולים להשי״ת ולהתפלל בדביקות גדולה, כי הבריאה של כלל זה היום כבר נגמר ונפסק ומי יודע מה ילד יום. וכן אחר כך צריך להכין עצמו לקבל קדושת הבריאה החדשה של יום הבא, ולהזכיר את עצמו היטב, שכל יום ויום כשהוא הולך למקום שבא משם אז הוא הולך בחידות ושירים נפלאים מאד, שיש בהם כל החכמות. ויש שינויים בין הימים, כי כל יום משונה מחברו, בפרט הימים המקודשים, שהם שבת ור״ח ויו״ט. בכן צריך האדם לשתף עצמו גם כן לזה ולהתפלל בכל יום ולומר לפניו ית׳ שירים ותשבחות וכו׳ בחשק חדש והתלהבות דקדושה מאד ובמוחין חדשים לגמרי, ולקשר עצמו ולהמשיך על עצמו זכות וכח העוסק בזה לקבץ החסדים של אמת ולהביאם לאיש־חסד האמתי, שעל ידי זה עיקר התהוות הזמן והחידות והשירים והחכמות, וכן עיקר קיום וחיות המעין והלב וכל העולם כלו (רמזי המעשיות).

— — בהמעשיה הזאת מבואר קצת ענין התורה שמדברת מהתקשרות הלב אל הנקודה, שבזה תלוי תיקון העולמות, כי על ידי התקשרות הלב אל הנקודה נתקן השבירה, שהוא תיקון הכל. וזה בחינת המעשיה, שהלב צועק תמיד אל המעין, כי המעין הוא שורש של כל הנקודות הטובות (ליקוטי הלכות).

ביום החמישי — סיפור מאותו שהיה בעל חטוטרת.

— — גם במדרגת הצדיקים הגדולים יש גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם, כמובן מסיפור זה בפנים וענין הסיפור של הכת שהיו חוקרים אודות האילן הנורא והנפלא, ואיך שאפילו אחר שזכו כלם לכל המדות של האילן, שהם אמת ואמונה וענוה ויראה, אף על פי כן לא היו יכולים לבוא אל האילן, מחמת שהוא בחינת למעלה מן המקום, עד שהבעל חטוטרת הביאם לשם (רמזי המעשיות).

— — יש מי שהתפאר שהמוח שלו הוא בחינת מועט מחזיק את המרובה, כי הוא נושא במוח שלו אלפים ורבבות אנשים עם כל הצטרכיותיהם, וכל הנהגותיהם וכל ההויות והתנועות שלהם, הכל כאשר לכל, הוא נושא במחו, ועל כן הוא מתפאר כי מוחו הוא מועט מחזיק את המרובה. ובאמת הוא אינו כלום והאנשים שלו אינם כלום וכלם המה מהבל יחד, ויש דברים הרבה מרבים הבל. אך יש צדיקים גדולים שבאמת יש לכל אחד ואחד בחינת מועט מחזיק את המרובה, כל אחד לפי בחינתו: יש שהדיבור שלו הוא בחינת מועט מחזיק את המרובה, ויש ששתיקתו היא בחינת מועט מחזיק את המרובה, ויש

מי שהוא מוליך את גלגל הירח, אף על פי שגלגל הירח גדול מאד והוא קיום כל העולם, כי העולם צריך להירח, נמצא שהוא בחינת מועט מחזיק את המרובה באמת. אבל יש עוד בחינת מועט מחזיק את המרובה שהוא למעלה מכלם בכלל, וזה הצדיק שזוכה לבחינת מועט המחזיק את המרובה בתכלית המעלה העליונה, מה שאין למעלה הימנו, הוא דייקא נראה כבעל חטוטרת, ובאמת אינו בעל חטוטרת כלל, רק אדרבה הוא נושא עליו את הכל.

— — יש אילן אשר בצלו ישכנו כל החיות ועל ענפיו ישכנו כל העופות וכל ציפרי שמיא, והעונג המופלא שיש שם אצל אותו אילן אין לשער. ולפעמים יש כת מבני אדם שמשיגין שיש אילן כזה בעולם ורוצים לילך ולבוא אליו, אך אין מכריע ביניהם לאיזה צד צריכין לילך לבא אל אותו האילן, ונופלת מחלוקת ביניהם על זה, כי זה אומר לצד זה צריכין לילך וזה אומר לצד זה, ואין מכריע ביניהם, עד שבא חכם אחד ומודיע להם, כי אי אפשר לזכות לבא אל אותו האילן כי אם מי שיש לו המדות של האילן, כי זה האילן יש לו ג׳ שרשים, שהם אמונה ויראה וענוה, ואמת הוא גוף האילן. ואז כשזוכים כלם לבוא לאלו המדות, אז כלם מסכימים לדעה אחת שבזה הדרך צריכין לילך ולבוא לאותו האילן. אבל זה האילן אין לו מקום כלל, כי הוא למעלה מהמקום לגמרי, ועל כן אפילו אלו הצדיקים הזוכים לכל המדות של האילן, אף על פי כן אי אפשר גם להם לעלות ולבוא אליו, כי אם על ידי זה הצדיק הבעל חטוטרת, שזכה לתכלית המדרגה העליונה בענין מועט מחזיק את המרובה, והוא במדרגת סוף בחינת המקום, כי תיכף למעלה ממנו הוא למעלה מן המקום לגמרי, ועל כן הוא יכול לישא ולהעלות אותם מתוך בחינת המקום ולהעלותם להאילן שהוא למעלה מן המקום (רמזי המעשיות).

ביום הששי — סיפור מאותו שהיה שתוק ידים.

סוד מעשיה זו נעלם מכל העולמות. אך אף על פי כן יש לנו רשות לכל אחד ואחד לחפש ולבקש בה איזה רמזים מה שנוכל למצוא (ליקוטי הלכות).

ש. תפלה בענין סיפורי מעשיות של צדיקים[1].

גדולים מעשי ה׳ דרושים לכל חפציהם. מה רבו מעשיך ה׳ כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. מה גדלו מעשיך ה׳ מאד עמקו מחשבותיך.

רבש״ע, אתה האל עושה פלא, ואתה עושה נפלאות בכל דור ודור על ידי הצדיקים האמתיים שבכל דור, כאשר אבותינו ספרו לנו את כל הגדולות והנפלאות והנסים הגדולים והמופתים הנוראים אשר עשית בכל דור ודור ע״י צדיקיך האמתיים מימות עולם עד היום הזה. וגם בדור הזה בודאי נמצאים צדיקים בעלי מופתים אמתיים. ובכן זכני ברחמיך הרבים ועזרני והושיעני וחזקני ואמצני שאזכה לספר סיפורי מעשיות של צדיקים אמתיים, מכל מה שעבר

---

[1]) ליקוטי תפלות מאת ר׳ נתן מבראסלב, סימן ק״ה.

עליהם בימיהם, הן מה שעבר עליהם בעצמם, והן מה שעבר על בניהם ועל כל הנלוים אליהם, וכל האותות והמופתים הגדולים והנוראים שעשו בעולם באתגליא ובאתכסיא, וכל הדברים הקדושים והתגלות אלהות שהמשיכו בעולם, הכל אזכה לשמוע היטב באזני ובלבי, ולשיח ולספר בהם תמיד. ימלא פי תהלתם, כל היום תפארתם, כי תהלתם היא תהלתך ותפארתם היא תפארתך. זכני לעסוק בזה בכל יום ויום לספר סיפורי מעשיות של צדיקים אמתיים, באופן שאזכה שיומשך עלי קדושתם העצומה, וע"י זה אזכה לטהר מחשבתי מכל הבלבולים וערבוב הדעת ומכל מיני מחשבות זרות וחיצוניות, ומכל מיני הרהורים רעים, ומכל מיני בלבול הדעת שבעולם הנמשכין ממוחין דקטנות, ואזכה לצאת ממוחין דקטנות למוחין דגדלות. ועל ידי זה תצילני ותפדני מכל הצרות ומכל היסורין ומכל מיני דינים שבעולם, שכולם נמשכין מבלבול הדעת ממוחין דקטנות. ואתה ברחמיך הרבים תפדני ותצילני מכולם על ידי שתזכני ותסייעני תמיד לעסוק בסיפורי מעשיות של צדיקים אמתיים שהם בחינות מוחין דגדלות.

ועזרני והושיעני לכסוף ולהשתוקק ולהתגעגע תמיד לבא לארץ ישראל ואזכה להמשיך עלי קדושת ארץ ישראל תמיד, ועל ידי זה אזכה לאמונה בשלימות, להאמין באמונה שלימה בהשגחתך תמיד. ותוציאני מטבעיות לגמרי, שאזכה לידע ולהאמין שאין שום דרך הטבע בעולם כלל רק הכל בהשגחתך לבד, כי גם הטבע בעצמה מתנהגת בהשגחתך תמיד, ואתה משנה הטבע בכל עת על ידי הצדיקים האמתיים שבכל דור ודור, שעושין חדשות ונפלאות בכל דור כאשר שמענו מאבותינו.

ורחם עלי ועל כל ישראל למען שמך. ועזרנו וזכנו להתדמות אליך, תתברך, שנזכה להבדיל בין האור ובין החשך, עד שנדע באמת להבחין ולהבדיל בין סיפורי מעשיות של צדיקים אמתיים ובין סיפורי מעשיות של רשעים. וגם לידע ולהבחין על מי לספר ואיך לספר באופן שאזכה לספר על צדיקים אמתיים הגדולים במעלה, אשר הסיפור והדיבור עליהם יהיה לו כח לטהר מחשבתי. כי אתה הודעתנו שכנגד כל מעשה של צדיקים יש כנגדו מעשיות של רשעים ושקרנים, ומעשיות מעורבבים של העושים דברים הנראים כמופת על ידי כמה תחבולות, ע"י כישוף או ע"י דבר אחר, ואי אפשר להבחין ולהבדיל ביניהם, כי אם מי שיודע להבדיל בין האור ובין החשך, כאשר הודעתנו ברחמיך הרבים. ובעוצם חלישותינו, אשר נתרחקנו ממך מאד, בוודאי אין בידינו להבדיל בין האור ובין החשך. על כן רחם עלינו, עזרנו והושיענו שנזכה על כל פנים לאמונה שלימה ותהיה אמונתנו חזקה כל כך כאלו אנו רואין בעינינו ממש מה שאנו מאמינים בו באמת. ונזכה להאמין בך ה' אלהינו שאתה משגיח בהשגחה פרטית בכל עת, ואתה עושה חדשות ונפלאות בכל עת בכל דור ודור על ידי צדיקיך האמתיים שבכל דור. ונזכה להאמין שיש הבדל והפרש גדול בין המופתים והחידושים הנעשים על ידי הצדיקים האמתיים, ובין המעשיות הנדמים למופתים הנעשים על ידי הרשעים או על ידי המעורבים מטוב ורע, אשר עדיין אינם ראויים לזה, לעשות מופתים בעולם, ומתלבשים בטלית שאינה שלהם, אשר יש הבדל והפרש בין מעשיהם של אלו למעשיהם ומופתיהם של הצדיקים האמתיים כמו בין האור ובין החשך. באופן שאזכה תמיד לספר סיפורי מעשיות

של צדיקים אמתיים שיש להם כח לטהר את מחשבתי. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי, אמן סלה.

שש. מזכרונותיו של ר׳ נתן על חייו ודבריו של ר׳ נחמן.

1 אמר, שהוא בעצמו עיקר התעוררות לעבודת השם יתברך באמת היה על ידי סיפורי מעשיות של צדיקים. וסיפר, שבבית אביו ואמו הצדיקים היו שכיחים שם כל הצדיקים, כי כל הצדיקים היו מצויים בק׳ מזיבוז, מחמת שהוא מקום הבעש״ט ז״ל, ורובם ככלם היו מתאכסנים בבית אביו, ושמע הרבה מעשיות של צדיקים, ועל ידי זה היה עיקר התעוררותו להשם יתברך עד שזכה למה שזכה.

2. היה מספר מגודל הבושה שהיה לו, שהיה מתבייש מפני השם יתברך, והיה מרגיש ממש הבושה על פניו, והיה מרגיש כמו מי שמתבייש מפני חברו מאד, כי היה מרגיש שמתחיל מראה פניו להשתנות לכמה גוונין, כדרך המתביישין ממש, בלי שום שינוי. והרב הקדוש ר׳ נחום מטשירנוביל ראה אותו בימי נעוריו בק׳ מידבידובקה ונתבהל מעוצם היראה שהיה על פניו אז, ואמר שמה שנאמר „למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו״ — זה רואין בחוש אצלו.

3. בכפר הוסאטין, סמוך לעיר מידבידובקה, היה דר חמיו. שם היה עיקר גידולו. שם הולך נהר גדול ועליו גדלים קנה וסוף הרבה למאד מאד. היה דרכו בקדש, שהיה לוקח לפעמים ספינה קטנה ושט בה בעצמו לתוך הנהר. ואף על פי כן היה שט בה עד אחורי הקנה וסוף, עד המקום שלא היו רואין אותו עוד, ושם היה עושה מעשיו בעבודת השם יתברך בתפלה והתבודדות.

פעם הלך בספינה לתוך הנהר, והוא לא ידע עדיין להנהיג הספינה, וכשבא לתוך הנהר רחוק מהיבשה, התחילה הספינה להתנודד וכמעט שנטבע. לא ידע כלל מה לעשות. הרים ידיו וצעק אל השם יתברך. — — והיה רגיל לספר זאת.

4. רבינו ז״ל אף על פי שהיה לו חדר מיוחד בכפר שישב בו לבדו, אף על פי כן היה הולך על פי הרוב על פני השדה בתוך איזה יער וכיוצא, והיה מתבודד שם הרבה.

פעם אחת הלכתי עמו בק׳ מידבידובקה, שהיה דר שם בתחלה, והלכנו אנה ואנה אצל השדות וההרים. הטה ידו על פני השדות וההרים ואמר לי: — בכל אלו השדות וההרים שאתה רואה סביב העיר בכולם הלכתי וסבבתי כמה וכמה פעמים. — היינו שהיה הולך ומתבודד שם בכל אותן המקומות. וסיפר לי ששם בראש ההר יש מקום גבוה מאד, ובראש גבהו יש בתוכו כמו בקעה.

והיה עולה על ראש גובה ההר ונכנס לתוך הבקעה שבתוכו, ושם היה אוהב להתבודד כמה פעמים. ולפעמים היה הולך במקומות אחרים. וכל זה היה בק מידבידובקה, שכבר היה צדיק מפורסם בעת שדר שם. חוץ מה שהיה מרבה בהתבודדות בעת שישב בכפר. וכן בתחלה כשישב במזיבוז, וגם אחר כך בעת שישב בזלוטופולי. ופה ק״ק בראסלב בכל יום ויום היה מתבודד כל היום כלו.

ספר לי איש אחד מזלוטופולי, שבהיות רבינו ז״ל יושב בזלוטופולי פעם אחת בקיץ התפלל רבינו ז״ל בבקר השכם, ואחר כך שלח את בתו הילדה שרה לקרא לו. בא אל רבינו ז״ל. אמר לו:— לך עמי לטייל! — הלך עמו חוץ לעיר. הלכו בין העשבים. ענה רבינו ז״ל ואמר: — אם היית זוכה לשמוע את קול השירות והתשבחות של העשבים, איך כל עשב ועשב אומר שירה לשם יתברך בלי פניה ובלי שום מחשבות זרות ואינם מצפים לשום תשלום גמול! כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם. טוב מאד ביניהם לעבוד את ה׳ ביראה. — אחר כך הלכו יותר ובאו סמוך להר אחד שקורין מוֹגילוֹ, שהיה שם סמוך לעיר, ושאל אותו האיש מה זאת, והשיב לו, וספר לו ענין אותו המוגילו, ואמר לו שילך עמו לשם. נכנסו לשם. כשנכנסו לשם לא נראו לחוץ כלל, כי ההר היה חלול בתוכו ועמוק קצת בתוכו. ונכנסו לשם רבינו והאיש הנ״ל, וישב רבינו ז״ל על הארץ והוציא מבית יד שלו ס׳ שערי ציון, והתחיל לומר, ובכה מאד מאד. היה אומר להלן מדף לדף ובכה הרבה מאד מאד בלי הפסק. והאיש עומד אצלו ומחזיק הציבוק שלו, עומד משתומם ורואה בכיתו הגדולה מאד. שהה זמן הרבה בזה. כאשר פסק מלבכות צוה על האיש הנ״ל שילך ויסתכל בחוץ היכן היום עומד. יצא וראה שכבר פנה היום והשמש נוטה לשקוע. כך התמהמה בבכיתו קרוב ליום שלם בקיץ בלי הפסק. אחר כך צוה לו להוציא אש ועישן הלולקי. ישב מעט, ויצאו לחוץ.

5. פעם אחת ענה ואמר: עלי אין חולקים כלל. רק הם חולקים על מי שעשה כך כמו שבודים החולקים עליו. ועל איש כזה בודאי ראוי לחלוק.

ואמר שהם חטבו לעצמם אדם וחולקין עליו.

6. לא היה לרבינו ז״ל שום מנוחה כל ימיו אפילו רגע אחד, כי היה לוחם מלחמות ה׳ בכל עת ובכל רגע, ואי אפשר להאריך ולספר בזה מכמה טעמים. וזה היה ענין המחלוקת הגדולה שהיתה עליו.

7. „בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי״ — בזה שאויבים שלי אינם רעים, כי צדיקים חולקים עלי, בזאת ידעתי כי חפצת בי.

8. אמר, שאם לא היה ממתין בבטחון לישועת ה׳ כבר היה איש נוסע ומטולטל, כמו כל הנוסעים ומטלטלים עצמם בשביל הפרנסה, כנהוג עכשיו. ואמר זאת לענין הנהגת הבית בפרנסה ומלבושים ושאר צרכי הבית, שעל פי רוב חסר לאדם הרבה. — — ואמר על עצמו ענין זה, שאם לא היה ממתין, כגון כשהיה חסר לו איזה דבר אם היה דוחק את השעה שיהיה דוקא תיקף, היה צריך ללוות לעצמו ולהיות בעל חוב, עד שהיה מוכרח להיות נוסע ומטולטל, כמו שאנו יודעים ענין הנוסעים שהם מוכרחים תמיד ליסע למדינה מחמת שהם תמיד בעלי חובות. וענין זה צריכין לידע מאד וצריכין ללמד

עצמו ולהרגיל את עצמו בזה מאד. כי לכל אדם חסר הרבה, אפילו בעלי בתים ועשירים גדולים, מכל שכן מקבלים, אפילו החשובים והגדולים. וצריך ליזהר להיות מסתפק במועט ולהנהיג ביתו כפי השעה והזמן. ואם נדמה לו שצריך מלבוש לו או לאשתו ובניו, אף על פי שמוכרח לו, אל ידחק השעה ללוות ולהקיף ולהיות בעל חוב, אך ימתין עד תבוא עתו. וטוב לסבול דוחק אפילו במזונות, וכל שכן במלבושים ודירות וכו׳, ולא להיות בעל חוב ח״ו. ומוטב שיהיה בעל חוב לעצמו או לבני ביתו מלהיות בעל חוב לאחרים.

9. אמר, שכל התורות והשיחות שלו אינם בשבילנו לחוד, כי אם את אשר ישנו פה ואשר איננו פה. וכמה פעמים דברנו עמו מענין זה ורמז לנו בדבריו להודיע הבאים את כל מעשה ה׳ הגדול שעשה עמנו. ופעם אחת אמר בפירוש: — גם לבניכם תודיעו כל מה שנעשה כאן, — ואמר ברתת וזיע בהתלהבות נוראה: „והודעתם לבניך ולבני בניך!״

10. כשהיה באומאן היה שומע בביתו קול של הצועקים על הבית־עלמין על קברי אבותם, שדרכם לצעוק ולהתפלל שם בקול מר, כנהוג.

פעם אחת שמע אשה שהיתה צועקת על קבר אביה: — אבי, אבי! — בקול מר מאד. ובתו היתה עומדת אצלו. ענה ואמר לה: — האשה הזאת צועקת בכוונה היטב: „אבי, אבי!״ אבל אינו בכאן כלל. — ואמר אז שטוב כשבאים על קברי אבות לומר למתים השוכנים סביב סביב לקבר אביהם ואמם וכיוצא לבקש מהם שיודיעו לו שבא בנם או בתם אליו, כי בודאי לא כל המתים מסתלקים ממקום קבורתם למקום שנטרדים, כי הרבה שרויים בקברם. על כן טוב להודיעם כדי שהם יודיעו לאביהם וכו׳. והוסיף: — אבל אצל הצדיק אין צריכין לחשוש על זה שמא אינו שם, כי מיתת הצדיק הוא רק כמו מי שיוצא מחדר אחד לחדר אחר. — והמשיל לבתו על עצמו: — כמו שאני עתה בחדר זה ואחר כך אני יוצא מחדר זה ונכנס לחדר השני וסוגר הדלת אחרי. אם אַתְּ תבואי אצל הדלת ותצעקי „אבי אבי״, - לא אשמע דבריך? —

כדברים האלה נשמע מפיו הקדוש כמה פעמים, שרמז לכל אחד ואחד כמה גדלה המעלה של מי שזוכה לבוא על קברו הקדוש והנורא, כי בודאי ישמע דבריו ויעזור ויושיע לו בכל מה שאפשר.

11. קודם הסתלקותו אמר, שכבר הוא עומד עכשיו על מדרגה כזו שאי אפשר להשיג יותר בשום אופן כל זמן שמלובשים בגוף. ואמר שהוא מתגעגע מאד להפשיט גופו, כי אי אפשר לו לעמוד על מדרגה אחת בשום אופן, כי כל ימי חייו מעולם לא עמד על מדרגה אחת, אפילו כשהגיע לאיזו מדרגה עליונה שתהיה, אפילו לתכלית המעלה, אף על פי כן היה מחפש יותר עד שהגיע למדרגה גבוהה יותר ויותר. וכן היה תמיד כל ימי חייו. ולבסוף הגיע למדרגה גבוהה כזו שאי אפשר בתוך הגוף להשיג יותר בשום אופן ועל כן הוא מוכרח להסתלק. ואמר בזה הלשון: — כבר הייתי רוצה מאד להתפשט החלוק, כי איני יכול לעמוד על מדרגה אחת. —

12. ראוי שיהא מרגיש צרת יחיד, וכל שכן צרת רבים ח״ו בלבו, כי אפשר שידע מהצרה ויודע בבירור כאב הצרה ועם כל זה לבו אינו מרגיש

הצרה כלל. ועל כל פנים צרת רבים ח"ו ראוי שהלב יהיה מרגיש כאב הצרה. ואם אינו מרגיש צריך להכות הראש בקיר, היינו להכות הראש בקירות לבבו.

13. היצר הרע דומה כמו מי שהולך ורץ בין בני אדם, וידו סגורה ואין אדם יודע מה בתוכה, והוא מרמה בני אדם ושואל לכל אחד: — מה אני אוחז? — ולכל אחד נדמה כאלו הוא אוחז מה שהוא מתאוה, ועל כן הכל רצים אחריו, כי כל אחד סובר שיש בידו מה שהוא חפץ, ואחר כך הוא פותח את ידו ואין בה כלום. כמו כן ממש היצר הרע שהוא מרמה כל העולם, והכל רצין אחריו, ומרמה לכל אחד ואחד עד שנדמה לכל אחד ואחד כאלו יש בידו מה שהוא חפץ, כל אחד כפי שטותו ותאותו, ואחר כך בסוף הוא פותח את ידו — ואין בה כלום, כי אין מי שימלא תאותו אצלו.

גם נדמו כל התאוות של העולם כמו עמודי אור הנכנסין לבית מן אור החמה, שנראין בחוש שהם נדמין לעמודים מחמת הזריחה של החמה, וכשרוצים לתפוס אותן עמודי האור — תופסין ואין בתוך היד כלום. כך הן כל התאוות של העולם הזה! —

14. הרשעים הם מלאים חרטות, והם אינם יודעים כלל מהו חרטה, כי זהו בעצמו שהם מתגברים בענין רשעתם, — זהו בעצמו חרטה, כי מחמת שבאה בדעתם חרטה על כן הם מתגברים ביותר ברשעתם, כמו שני אנשים שנלחמים זה כנגד זה, שכשאחד רואה חברו מתגבר נגדו, אזי הוא מתגבר ביותר נגדו. כמו כן ממש כשהרשע רואה שמתחיל איזה דבר טוב להתעורר אצלו אזי הוא מתגבר ביותר.

וזהו כלל גדול בעבודת ה׳, אפילו לשאר בני אדם, לכל אחד לפי ערכו, שכל מה שרוצה יותר ליכנס בעבודת ה׳ מתגבר עליו הבעל דבר ביותר. וצריך להיות משכיל על דבר זה ובתחבולות תעשה מלחמה להתגבר על הרע בהתגברות גדולה בכל פעם. אשרי הזוכה לנצח המלחמה! —

15. מה שכשאדם מתחיל ליכנס בעבודת ה׳ ולהתקרב אל צדיק האמת באים עליו הרהורים ובלבולים גדולים, זהו כמו, למשל, כלי מים שמתחלה נראה כאלו המים צלולים, ואחר כך כששופתין ומעמידין המים אצל האש ומתחילין להתבשל אזי מתבלבלין המים והרתיחה מעלה כל הפסולת שהיתה במים, ועולה כל הפסולת למעלה, וצריך שיעמוד אחד להסיר חלאת ופסולת המים בכל פעם. ומתחלה נדמה כאלו המים צלולים לגמרי, ואחר כך נראה הפסולת שבמים העולה בכל פעם למעלה. וכשמסירין בכל פעם החלאה והפסולת אזי נשארין המים צלולים וזכים באמת כראוי. כמו כן ממש קודם שמתחיל האדם ליכנס בעבודת ה׳ אזי הטוב והרע מעורבין בו, ומחמת שהם מעורבין מאד אין נראה הפסולת והרע שבו כלל, אך אחר כך כשמתחיל ליכנס בעבודת ה׳ ומתקרב אל צדיק האמת, אזי מתחיל להזדכך ולהתברר, ואזי עולה הפסולת והרע בכל פעם למעלה.

16. פעם אחת הוכיח אותנו להתפלל בכוונה ובכחות, כמבואר בספרים הרבה שצריכין להכריח עצמו מאד לתפלה ולהתפלל בכל הכחות, ואמר:

התפלה שלהם בכח הוא כמו שמשכתי אני את החבל עם העוגן כשהיתי על ספינה. היינו שבהיותי על הספינה היה פעם אחת שעת הדחק, שהיו מכריחין את כל אנשי הספינה שימשכו בכל כחם את החבל, והייתי מושך בכל כחי. אבל באמת לא הכנסתי שום כח, רק היה לפנים, כי הוכרחתי להראות לפניהם כאלו אני מושך בכל כחי. כך היא התפלה שלכם בכח ובכוונה.—

17. אמר, שטוב לאדם להרגיל את עצמו שיוכל לְחַיּוֹת את עצמו באיזה ניגון, כי ניגון הוא דבר גדול וגבוה מאד מאד, ויש לו כח גדול לעורר ולהמשיך את לב האדם לשם יתברך. ואפילו מי שאינו יכול לנגן, אף על פי כן בביתו ובינו לבין עצמו יוכל לחיות את עצמו באיזה ניגון כפי שיוכל לזמר אותו, כי מעלת הניגון אין לשער.

ש. מי היה ומה פעל ר׳ נתן מבראסלב, תלמידו של ר׳ נחמן [1].

— — — מעולם לא ראינו ולא שמענו מאיש אחד שישרת את רבו באופן כזה, כמו שראינו ממורנו הר״ר נתן ז״ל, כי ממש נתקיים בו לא מש מתוך האהל — אהלה של תורה של רבינו אור האורות בעל לקוטי מוהר״ן זצ״ל, כי ממש היה דבוק ומקושר אליו בהתקשרות ודביקות אמיתית, במסירת נפש ובביטול הרגשות עצמו לגמרי, בכל תנועותיו, במעשה ובדיבור ובמחשבה, בשבתו בביתו ובלכתו בדרך, בשכבו ובקומו. וכל שיחותיו וספוריו וענייניו הכל היה סובב והולך רק על קוטב ענין זה, להודיע ולפרסם גדולת קדושת מעלת רבינו זצ״ל וגדולת קדושת מעלת מאמרי תורותיו הקדושות ושיחותיו וספורי מעשיותיו וכל ענייניו, — להודיע לבני האדם גבורותיו וכו׳ להפיץ מעינותיו חוצה, כי זה כל אדם, וכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה ובשביל זה, כמו שאמרו רז״ל. אלמלא זכו העולם על כל פנים גם עכשיו, זה שנים רבות אחר הסתלקותו ז״ל, ליהנות מאורו כבר היה העולם בא לידי תיקונו בשלימותו כמבואר מזה במקום אחר.

והנה האיש הזה מורנו הר״ר נתן ז״ל לא נתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, וכל ימי חייו היה עוסק רק בענין זה לדלות ולהשקות מתורת רבו לאחרים ולפרסם שמו הגדול והקדוש בעולם. ועסק בזה בשקידה רבה מאד ובמסירת נפש עצומה מאד מאד אשר לא יאומן כי יסופר, וזכות רבו הקדוש מסייעתו, כי זכה למדרגה גבוהה ועליונה מאד בעבודת ה׳ ובהשגת התורה הקדושה, והכל היה בתמימות ובפשיטות גמורה ובשפלות אמיתית וענוה שלמה מה שאי אפשר לשער כלל, ואי אפשר לבאר פרטיות ענין זה לא בכתב ולא בעל פה. והיה חידוש נפלא ונורא מאד, כי זכה ללמוד הרבה בפשיטות ש״ס ופוסקים ומדרשים וזהר הקדוש וספרי קבלה ושאר ספרי קדש, עד שכל מי

---

[1]) מן ההקדמה לס׳ עלים לתרופה.

ששמע קצת מסדר לימודו היה משער בלבו כי בלתי אפשרי דבר זה אם לא שנאמר שיומם ולילה אינו עוסק רק בסדר לימודו. ומלבד זה היה עוסק הרבה מאד בעבודת ה', עבודה זו תפלה, כי היה מתפלל תפלתו בכח עצום ובהתלהבות גדולה ובדביקות נפלאה. גם היה עוסק הרבה בתפלה ובתחנונים בתמימות ופשיטות גדולה, כי היה רגיל לומר בכל יום מזמורי תהלים הרבה ובהתעוררות גדולה ובבכיה עצומה ובקולות וצעקות גדולות ומשונות ובלב נשבר באמת כזה אשר לא יאומן כי יסופר, וכל השומע תצלינה אזניו, ורבים רבים מישראל, גם מהמון עם אשר לא היו מקורבים אליו כלל וכמעט שלא הכירו אותו בפניו כלל, נתעוררו לתומם בהתעוררות גדולה דקדושה על ידי ששמעו תפלתו ואמירת תהלים שלו ותיקון חצות שלו וכיוצא בזה, כידוע ומפורסם ענין זה. גם היה עוסק הרבה בכל יום לפרש שיחתו לפני השי"ת ולהרבות בהתבודדות ותחנונים וכו' שעות הרבה בכל יום, עד שכל מי ששמע סדר עבודת התפלה שלו היה משער בלבו כי אי אפשר דבר זה אם לא שמבלה כל ימיו ולילותיו על תפלה ותחנונים. גם היה עוסק הרבה בכל יום לחדש חידושי תורה נפלאים על ידי ההקדמות הנוראות שקיבל מרבו זצ"ל, ולסדרם היטב ולכתבם על הספר, כמובן קצת בחבוריו הקדושים בספרו לקוטי הלכות. גם היה עוסק בספרי רבינו זצ"ל בעצמו בכמה וכמה העתקות, ללבנם ולסדרם בכל פעם בסדר יותר נכון, ולברר העצות והדרכים הקדושים היוצאים מהם למעשה, כמובן מספר קיצור לקוטי מוהר"ן וליקוטי עצות. וגם בענין זה היה לו עסק גדול, כי סדרו כמה פעמים ובכל פעם באופן אחר, כידוע להיודעים בזה. גם היה עוסק הרבה לסדר תפלות על סדר כל מאמרי רבינו ז"ל, וגם בזה היה לו עסק גדול מאד, כמובן מזה בספרו ליקוטי תפלות הנדפסים, לבד ממה שנשרפו הרבה הרבה חבורים מסדר ליקוטי תפלות שלו, מה שלא זכו העולם לראותם וליהנות מהם כלל, כידוע ומפורסם בין אנ"ש, לבד מה שהיה צריך כמעט בכל יום לכתוב מכתבים הרבה ובאריכות דברים המשיבין את הנפש לאנשים רבים מאנ"ש אשר זכו לשתות בצמא את דבריו, כידוע. וכל מי ששמע וידע קצת מענין סדר כתביו הנ"ל היה משער בלבו, כי בלתי אפשר דבר זה אם לא שמבלה כל ימיו על כתיבת הענינים הנ"ל. ויותר על זה מה שעסק כל ימיו ליסד הבנין הקדוש של רבינו זצ"ל ולהדפיס ספריו הקדושים כמה פעמים, וליסד ולבנות הבית־מדרש הקדוש שלו, ובכל פרט ופרט מענינים הנ"ל היה לו עסק גדול עם רבים מאנ"ש אשר היו בתומכי נפשו, אך אף על פי כן היה צריך לבלות זמן הרבה על זה ולעסוק בנסיעות רבות בשביל זה. לבד מאשר רבים קמו עליו, והיו לו מלחמות גדולות ועצומות ומסירת נפש עצומה מאד קודם שזכה לגמור כל ענין וענין מענינים הנ"ל. ויותר על זה מה שזכה ללמד מתורת רבו לאחרים והיה עוסק הרבה לדבר עם בני אדם הרבה בכל יום ולקרב אותם לעבודת השי"ת, והיה מבלה על זה זמן הרבה, כידוע. כמה יגיעות צריכין לזה וכמה זמן צריכין לבלות על זה קודם שזוכין לעזור לבעל בחירה אחד ולקרב אותו לעבודת השי"ת! ומכל שכן שהיה לו עסק גדול עם אנשים רבים מישראל שעסק עמהם בענין זה לקרב אותם לעבודת ה' על ידי החדושי־תורה והמעשיות והשיחות הקדושים שקבל מרבו זצ"ל. לבד מה שהיה צריך לכתוב מכתבים רבים בכל

יום לרבים מאנ״ש להשיב לכל אחד על שאלתו ולהורות להם הדרך אשר ילכו בה ולחזק לבבם רק ביראת ה׳ כל היום.

IX. לקוטים מס׳ ימי מהרנ״ת

(אבטוביוגרפיא של ר׳ נתן).

— — בשנת תקס״ב בחודש אלול זכיתי להתקרב לאדמו״ר הק׳ והנורא הרב האמת מוהר״נ זצוק״ל, והוא אחז בידי וקרבני ברחמיו המרובים ונשא אותי כאשר ישא האומן את היונק. ותיכף אחר ר״ה הראשון שנתקרבתי אליו, שהוא ר״ה תקס״ג, התחיל להרגילני לכתוב תורתו הק׳. אבל עדיין לא זכיתי לכתוב לפניו תורתו הק׳ עד אחר שבת חנוכה, שכתבתי לפניו כל התורה „ראיתי מנורת זהב״. וכך היה דרך כתיבתי לפניו: התורה שאמר באותה העת, כמו בשבת חנוכה, חזר אח״כ בעת הכתיבה ואמרה לפני פיסקא פיסקא, שאמר לפני כמה דיבורים בלשון אשכנז ואני ישבתי לפניו וכתבתי הדברים בלשון הקודש, עד שגמרתי כתיבת כל התורה. ועל פי רוב חזרתי וקריתי אותה לפניו אחר שגמרתי כתיבתה. ועוצם ריבוי המניעות והיסורים שהיו לי באותה השנה, שהיא שנת תקס״ג, א״א לשער כי כולם היו מתנגדים עלי, הן אשתי והן אבי נ״י וכל בני ביתו וכל בית אבי זקני ז״ל. ויש בזה הרבה לספר מעוצם ריבוי המניעות שהיו לי בלי שיעור בכל נסיעה ונסיעה ובכל תנועה ותנועה ובכל עובדא ועובדא של התנהגות הקדושות של רבינו ז״ל שצוה אלי, ועדיין איני יודע מהיכן קבלתי כח לעמוד נגד מניעות כאלו אשר קשה לסובלם. ותיכף באותו החורף גירש אותי אבי נ״י מעל שולחנו והוכרחתי לאכול אצל אבי זקני, וזוגתי אכלה אצל אבי נ״י. ובכל זה יש הרבה לספר. ואעפ״כ עזרני השי״ת והייתי בחורף הזה כמה פעמים אצל רבינו ז״ל. וקודם חנוכה ישבתי אצלו בערך ג׳ שבועות עד אחר שבת חנוכה. אח״כ באתי אליו סמוך לר״ח שבט ונסע רבינו ז״ל לטולטשין אל דודו הרב מו״ה ברוך זצ״ל, כי אז היה עדיין שלום ביניהם. אח״כ נסע רבינו למידבידובקה וכו׳ ואנחנו לוינו אותו עד ק״ק ליניץ, ושם נכנס אל הרב מו״ה גדליה זצ״ל וקבלו בכבוד גדול, וגם כל בני סיעתנו שבאנו עמו קיבל אותנו כולנו בכבוד גדול. ושם שמענו מפיו הק׳ של רבינו ז״ל תורה.

— — בשנת תקס״ה צוה עלי ללקט מתורותיו העצות והעובדא שיוצא מכל תורה ותורה. ובתחלה כתבתי קצת מענין זה ולא הוטב בעיניו. ואח״כ הבנתי כוונתו וחזרתי וכתבתי והוטב בעיניו, והוא הס׳ קיצור ליקוטי מוהר״ן. כשקרא בו נענע בראשו ואמר בזה הלשון: — רשימה יפה! — והבנתי שהוטבו מאד בעיניו הדברים הנאמרים שם. והיה כוסף מאד שנזכה לקיימם באמת, אשרי שיאחז בהם!

בחורף שנת תקס״ה צוה עלי לחזור ולהעתיק כסדר כל התורות שלו, שהיו כתובות אצלי בקונטרסים מפוזרים, כמו שנכתבו בעת כתיבתן אחר

אמירת התורה מיד, וצוה לחזור ולהעתיקן שיהיו נכתבות כסדר שיהיו ראויות לכורכן. וכן עשיתי, והעתקתין כסדר על נייר טוב ודיו יפה. ר׳ נפתלי קרא לפני מלה במלה מקונטרסים הנ״ל, ואני כתבתי על הספר. ונמשך כמו רבע שנה אחר פסח סמוך לשבועות. ואף על פי כן בכל אותה העת לא גילה דעתו שרוצה להדפיסן ולגלותן בעולם, כי בכל אותן העתים היה דרכו להזהיר הרבה לבלי לגלות תורתו לזרים אשר אינם מאנ״ש, וגילה קצת טעמים על זה. והיינו נזהרים בזה מאד להסתיר ולהעלים מאד הקונטרסים שנכתבו. ובאותה העת, בין פסח לעצרת, הייתי כמה פעמים אצלו בנמירוב. והוא הראה בעצמו כאלו הוא מקפיד על אשר אנו באים אליו בתמידות כ״כ, והיה לנו מזה מניעות ויסורים בכל פעם שרצינו לבא אליו פן יקפיד עלינו. וכבר לא השגחנו על שום מניעות מביתנו ומניעות מחמת ממון, רק זה עמד לנו במותנו למניעה, שנדמה לנו שהוא יקפיד כשנבוא אליו מחמת שזה סמוך היינו אצלו. ואעפ״כ גודל עוצם חשקינו ליהנות מזיו השכינה בכל פעם לזכות לעמוד לפני הדרת קדושתו התגבר על המניעה וזכינו לבא אליו בכל פעם. ואחר שבועות שנת תקס״ה נתעורר לי רצון לנסוע אליו, כי היה צר לי מאד בענין דרכי עבודת ה׳. אבל היה קשה עלי מאד לבא אליו מחמת מניעות הנ״ל, ואז היה קשה וכבד עלי מאד מאד לשבר המניעה שלא יקפיד עלי. כי לא ידעתי איך אשא פני ליכנס לפניו לבקשו שיקרבני להש״י, אחר שזה סמוך הייתי אצלו. אבל אעפ״כ היה חשקי ורצוני חזק מאד לנסוע אליו. וריחם עלי הש״י ברחמיו העצומים ושלח בדעתי עצה שאסע לבראסלב בשביל לכרוך הס׳ שנעשה מהקונטרסים הנ״ל שחזרתי והעתקתי כסדר, כי כבר נגמרו, והוא ז״ל צוה עלי בעצמו שלא לכורכם בנמירוב מפני המתנגדים הרבים שהיו שם. כי אז היינו נזהרים מאד שלא לגלות תורתו לחוץ כלל, וע״כ צוה עלי בעצמו לכורכם בבראסלב דייקא. וכבר היה בדעתי קודם שבועות להביאם לכאן לבראסלב לכורכם, אך לא איסתייע מילתא מן השמים. ועתה, אחר שבועות, שהייתי רוצה לבא לפניו, אך היה לי מניעה הנ״ל, היה לי לשלל עצה שהזכירני ה׳ ברחמיו לנסוע בשביל כריכת הספר, וזה יהיה לי תירוץ לפניו שבשביל זה באתי, ואגב אוכל לדבר עמו אם אזכה. וכן עשיתי, ונסעתי תיכף ומיד לבראסלב ביום הנ״ל ובאתי ביום ו׳ בבוקר. ויראתי ליכנס אליו ולהתראות לפניו מחמת בושה. ואח״כ ראה אותי מדי עברו מחדרו לביתו הגדול ושאל אותי בדרך הלוכו: — על מה באת? — השבתי לו: — לכרוך הספר. — ושאל: — וכי בשביל זה הוכרחת לבא בכוונה? — ונאלמתי ולא השבתי לו דבר מחמת אימה. אח״כ היה בדעתי לילך מיד אל האומן העוסק בכריכת ספרים ולישב שם אצלו כל היום, כי ידעתי רצון רז״ל שלא להניח הספר אצל האומן אפילו פה בבראסלב, אע״פ שגם האומן הכורך היה מאנ״ש. אבל אז הקפיד רז״ל מאד לשמור הקונטרסים שלא יגע בהן זר. והיה בדעתי לישב אצל האומן הכורך כל היום ולבלי להראות פני לפני רז״ל עד שבת. אבל טובו ורחמיו של רז״ל היו בלי שיעור והשמאל היתה דוחה מעט ובימין היה מקרב הרבה. וגם הדחיה וההתרחקות היו בעצמן התקרבות נפלא למי שחפץ וחשק באמת. וגם עדיין הוא נוהג כך. וברחמיו הנפלאים שלח פתאום אצלי איש אחד מאנ״ש

לבית הכורך ואמר שרבינו ז"ל צוה שאני אלך אליו והוא, היינו השליח, ישב במקומי כאן אצל הכורך. ותיכף רצתי אליו ז"ל, והיה בחדרו הקטן שהיה לו כנגד הביהמ"ד מן הצד, ובאתי אליו בהדרו והוא שכב על מטתו, ואז קרבני ברחמיו הרבה ודבר עמי הרבה מאד וניחם אותי ושימח אותי וחיזק אותי הרבה מאד מאד בדבריו הק׳ והטהורים הערבים והנעימים המתוקים מדבש ונופת צופים, ודיבר עמי הרבה, ולא ישן כלל, ועמד ממטתו ונכנס לביתו הגדול.

— — וכל אותו יום ו׳ ישב רבינו ז"ל בבית עם העולם וגם אני הייתי עומד לפניו, ודיבר עמנו הרבה, ולא הלך למרחץ עד סמוך לפנות היום, מה שדרכו היה תמיד לילך למרחץ ביום ו׳ תיכף סמוך אחר חצות. ואח"כ ענה ואמר: — כמה קשה להיות מפורסם להנהיג העולם? כי הלא זה הדבר שעוסקין עתה לכרוך הס׳, נדמה לכם שאין נחשב לכלום ענין הכריכה הזאת? אבל באמת כמה וכמה עולמות תלוים בזה בכריכת הספר הזה. — וכוונתו היה שהוא צריך לשאת הכל על ראשו. ואז הבננו מרחוק כמה גדול ועצום ונשגב כל עסק ועסק מעסקי הספרים והענינים שלו, שאפילו בכריכת הספר תלוים כמה וכמה עולמות. ואח"כ הלך למרחץ ולמקוה. והייתי שם בש"ק ובכל השבוע עד יום ה׳, כי נתעצל הכורך ולא גמר הכריכה עד יום הנ"ל שאחר שבת. ובכל ימי השבוע הזה דיבר עמי הרבה, וכל דבריו לחזק אותי הרבה בשמחה. ואמר לי: — אפילו החולה המוטל על ערש דוי מחזקין אותו הרבה ואומרים לו שלא יפול בדעתו ויחזק עצמו בכל עוז, וכן באמת חוזר החולה לאיתנו ובריאותו ע"י שמחזק את עצמו ומבריא ואינו נמשך אחר עצלות וכבידות חליו, כי ע"י זריזותו והתחזקותו חוזר לבריאותו באמת. — כדברים האלה וכיוצא בהם דיבר עמי הרבה מענין התחזקות להיות בשמחה בכל מה דאפשר. גם דיבר עמי אז באותה העת וסיפר לי מגודל צערו ויסוריו בלי שיעור, ועוצם הצער והיסורין שיש לו מהילדה של בתו תחי׳ שהיתה אז חולה ביותר מחולי המאזלין או פאקין, ואמר שהוא מרגיש בלבו כל גניחה וגניחה של התינוק ושהוא מרוצה הלואי והיה לו חולי המאזלין במקום התינוק. ואמר שהוא מדרכי ה׳ שאי אפשר להבין, היינו שיש דרכי ה׳ שאי אפשר להבינם, שהם בחי׳ צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, אשר באותו השבועות דיבר מזה בהתורה „וביום הביכורים" הנדפס בסי׳ נ"ו, ע"ש. ואמר שהיסורים שלו הם בחי׳ דרכי ה׳. וסיפר אז מענין מ"ש בשבחי האר"י ז"ל, שפעם אחת הפציר בו הרבה הרח"ו ז"ל שיגלה לו סוד אחד, ולא רצה האר"י, כי אמר שהוא סכנה גדולה לפניו. והפציר בו הרח"ו הרבה, ומחמת זה היה מוכרח לגלותו, כי אמר שלא בא לעולם כי אם לתקן נשמת הרח"ו ז"ל. נמצא כשהרח"ו הפציר בו היה מוכרח באמת לגלות הסוד לפניו. ואח"כ, תיכף כשגילה זה הסוד, נעשה בנו חולה ונפטר מחמת זה, ר"ל. ואיך אפשר להבין זאת? כי הלא היה מוכרח לגלות הסוד מחמת הפצרת רח"ו כנ"ל, ואעפ"כ נענש על זה. אך זה הוא בחי׳ דרכי ה׳ שאי אפשר להבינם. וסיפר אז כל זה לענין יסוריו מבניו ויו"ח, שכל יסוריו הוא מחמתנו, מחמת שעוסק לקרב אותנו להש"י. והלא כוונתו באמת לשמים, ובודאי רצון הש"י באמת שיעסוק בתיקוננו לקרבנו אליו ית׳, כי זה עיקר כבוד הש"י ורצונו, ואעפ"כ

יש לו יסורים ועונשים כאלו מחמת זה דייקא. אך זה הוא דרכי ה׳ שאי אפשר להבינם כלל בשום אופן. ואמר אז שהוא יודע על עצמו זכות שגם כשבאין לפניו ומספרין לו צער מתינוק אחר שנחלה ח״ו, כדי שיתפלל עליו, יש לו ג״כ צער ויסורים כאלה ממש שיש לו מנכדו הנ״ל, שמרגיש כל גניחה וגניחה של התינוק בלבו. גם כשאחד נפרד ח״ו מחבורת הכשרים המקורבים אליו יש לו ג״כ כל צער הנ״ל. והזכיר אז אחד מחברינו שנפרד ממנו, והפליג מאד מגודל הצער והיסורים שיש לו מזה. אח״כ ביום ה׳ נגמרה כריכת הספר, ולקחתי הספר מבית האומן ובאתי עם הספר לפניו ועמדתי לפניו. ענה ואמר: — עדיין אין אתה בשמחה. ברבות הזמנים תדע גדולתי. — וגילה לי אז מענין הספר הנורא שלו שנשרף.

— — שנת תקס״ו לפ״ק יום א׳ ה׳ מנחם שמענו מפיו הק׳ כל סדר ביאת הגואל צדק ב״ב, ואמר שכבר היה מוכן שיבא בעוד איזה שנים, וידע באיזה שנה ובאיזה חדש ובאיזה יום יבא. אך עכשיו בודאי לא יבא באותו הזמן. וכפי המובן מדבריו היה שהעיכוב היה מחמת שנפטר אצלו בנו הקטן שלמה אפרים זצ״ל. גם מקודם סיפר עמי סמוך אחר פטירת הילד הנ״ל ואמר ג״כ ענין הנ״ל שכבר היה מוכן שיבא בערך קצת שנים, וידע באיזה חדש, אך עכשיו בודאי לא יבא אז.

— — ביום א׳ הסמוך נסע מפה על האוקריינא, והיינו מלוין אותו עד שיצא מלאדיזין. ושם, כשיצא מלאדיזין, ישבנו על העגלה שלו, ואז בדרך הנסיעה גילה לנו סוד הנכתב כאן, דברים אשר לא נשמעו מעולם, וסיים. והרבה נשכח מיד ולא נכתב כלל, כי סיפור ענין זה שהה בערך שתי שעות, וציוה שלא לדבר מזה ולכתוב ברמז, ותיכף נשכח הרוב כי לא נכתב מיד. אח״כ באה עלינו שמחה גדולה מאד, והוא ז״ל נסע לדרכו. אח״כ, כשבא לביתו, דברנו עמו שהיה לנו שמחה גדולה אז, ואמר שגם הוא נעשה שמח מאד אחר הסיפור הנ״ל. ואמרתי לו: — אמת שטוב ויפה הדבר מאד, אך מתי יהיה זאת? — ענה ואמר: — אבל הסיפור בעצמו מזה הוא דבר גדול מאד, כשבא ענין זה לתוך שיחה בזה העולם, מה שהיה גנוז בחדרי חדרים, זה בעצמו הוא דבר גדול מאד. — אשרינו שזכינו לשמוע דברים גנוזים כאלה אשר לא נשמעו מעולם.

— — אחר יוה״כ נסעתי מבראסלב לביתי לנמירוב. ותיכף באותו יום נסעתי למאהליב, ואז התחיל טלטולי למאהליב, כי זוגתי נסעה מקודם ר״ה למאהליב לבית אביה ואמה, כי הש״י סיבב סיבות, כי בעת שנתקרבתי אל רבינו ז״ל היה חותני עדיין אב״ד בק״ק קרימיניץ וסביבותיה, ואחר ג׳ או ד׳ שנים נתקבל לרב גם בק״ק מאהליב, ואז נסעה זוגתי משם שנת תקס״ו למאהליב עם בני שיחיו ואני נסעתי אחר יוה״כ לשם. ומאת ה׳ היתה שחותני לא היה אז בביתו במאהליב, כי היה בק׳ קרימיניץ, כי היה לו התמנות הרבנות בשתי הקהילות, בקרימיניץ וסביבותיה ובמאהליב. והיה בדעתנו שיבא לר״ה לביתו, ואז היתה חוזרת זוגתי לנמירוב קודם סוכות או אח״כ. ואני נסעתי למאהליב לסוכות והיה בדעתי לשוב עם זוגתי ובני שיחיו לק״ק נמירוב אחר סוכות, ומחמת שנתעכב בקרימיניץ כנ״ל נתעכבנו שם במאהליב והיינו מצפים עליו מיום ליום, ועי״ז נתעכבנו שם הרבה. ועי״ז נתגלגל הדבר שנתעכבנו במאהליב

קרוב לב׳ שנים, כאשר יבואר לקמן. וכל אלו הב׳ שנים לא הייתי רגיל להיות לפני רבינו ז״ל כאשר בשנים הקודמות, מחמת שהייתי ברחוק מקום מאתו, ולא באתי אליו כ״א בזמנים הידועים לנו שהזהיר אותנו לבא אליו, שהם ר״ה ושבועות ושבת חנוכה. אבל מקודם, כשהייתי בנמירוב, הייתי רגיל להיות אצלו הרבה. גם בכל הב׳ שנים הנ״ל היה גם רבינו ז״ל נע ונד בהדרך והנסיעה של נאווריטש וכו׳ ובק״ק לימבירג, כאשר יבואר לקמן. בבואי למאהליב התחילו עלי מחדש מניעות הרבה מלנסוע אל רבינו ז״ל, כי כבר מבואר לעיל קצת שהיה לי מניעות ויסורים הרבה לאין קץ בתחלת התקרבותי אליו, אשר אי אפשר להבין כלל איך זכיתי לשברן, וכל השומען תצלינה אזניו, ולא בארתי חלק אלף מהם. אך עיקר גודל היסורים והמניעות לא נתמהמהו הרבה, כי הש״י זיכני ששברתין במהירות מגודל חוזקי, שיהיה איך שיהיה אהיה מקורב אליו ז״ל ויעבור עלי מה. ותיכף גירש אותי אבי מביתו, ועי״ז הוכרחה זוגתי אח״כ במשך חצי שנה לירד ג״כ משלחן אבי נ״י, והיינו נזונים על שלחננו. וכשראה אבי ובני ביתנו שא״א להטות דעתי בשום אופן נסתלקו ממני. וגם זוגתי, אע״פ שלא היתה דעתה אז מסכמת כלל על נסיעתי אל רבינו ז״ל, הוכרחה ג״כ בעל כרחה לבטל דעתה, כי ידעה והבינה שא״א למנוע אותי מרבינו ז״ל בשום אופן בעולם. וכל מה שעבר בזה א״א לספר. אך עיקר תוקף היסורין והמניעות לא נתמהמהו הרבה. אם אמנם בודאי גם אח״כ היו לי יסורים ומניעות הרבה כמעט בכל נסיעה ונסיעה. אך אעפ״כ היו יסורים ומניעות שאפשר לסובלן, מאחר שכבר הייתי ניזון על שולחני וכל איש שורר בביתו. והייתי נוסע בכל עת שרציתי, בכל ג׳ או ד׳ שבועות או פחות, ולפעמים ישבתי אצלו איזה זמן. ובכל פעם שמעתי דברי אלקים חיים, תורות ושיחות ומעשיות נפלאות ונוראות אשר לא נשמעו מעולם, אשר החיה אותי ואת כל השומעים מפי ומפי כתבי לדורי דורות לעולמי עד ולנצח נצחים, הלא הם כתובים על ספרינו, החפץ באמת יראה בעיניו ובלבו יבין וישוב להש״י על ידם, ויבין וישכיל אפס קצה מה שזכני הש״י בימים ההם לשמוע מפיו הק׳ והנורא, דברים שכיסה עתיק יומין, דברים שלא שמעתן אוזן מעולם. וכל זה נמשך בערך ארבע שנים. אח״כ, בשנת תקס״ז, שהתחיל גלותי וטלטולי למאהליב חזרו ונתחדשו עלי מחדש לגמרי כל המניעות יותר מבתחלה, רק שבאופן אחד היו קלים מבתחלה מחמת שהייתי כבר חזק בדעתי מאד מאד בלי שיעור, כי כבר זכיתי לשמוע מה ששמעתי ולטעום מצוף דבש אמריו הנעימים והקדושים, ועי״ז היה לי כח לשבר המניעות. כי זה כלל אצלנו שעיקר כל המניעות הן רק מניעות המוח, כמבואר בספרים בכמה מקומות, ע״ש. וכל מה שעבר עלי אז במאהליב א״א לספר. אך בקיצור אספר קצת. הנה אחר יוה״כ נסעתי למאהליב כנ״ל, ובאתי לשם ביום ה׳ י״ג תשרי ולא מצאתי חותני בביתו כי היה בקרימיניץ, וחותני היה חשוב ויקר שם מאד מאד בתכלית החשיבות, וגם מכבר היה מתנגד גדול על כל החסידים, אפילו על גדולי המפורסמים, ואשתו וכל בני ביתו כולם היו מתנגדים, והיה באמת צדיק ובעל מעשים טובים, אך היה שקוע בדעת דברי בעלי המחלוקת מכבר, שחלקו על גדולי החסידים כמפורסם, ומחמת זה היה חזק בענין ההתנגדות מאד. וכן כל בני ביתו וגם אשתו בכלל. ובפרט עתה

שעלה לגדולה יותר, בודאי היו לי יסורים יותר, כי כולם היה לבם חלק עמי, אבל זאת ידעו שאין בידם למנוע אותי בשום אופן, כי ידעו שאני חזק בדעתי בלי שיעור.

והנה הייתי במאהליב בכל ימי הסוכות, ואחר הסוכות היינו מצפים בכל יום שיבא חותני ולא בא, כי נתעכב שם בקרימיניץ בעסק דבר מצוה שנזדמן לו שם, ולא היה אפשר לנו לחזור לביתנו קודם שיבא, כי זוגתי לא ראתה אותו כמה זמנים. ונמשך הדבר עד חנוכה ועדיין לא בא. ואני הייתי עצור במאהליב ולא זכיתי לראות פני קדשו של רבינו ז"ל מאחר יוה"כ עד הנה, והיו לי יסורים עצומים מזה בלי שיעור, כי בכל השנים שעברו הייתי רגיל במשך זמן כזה להיות אצלו ז"ל כמה פעמים, ושמעתי מה ששמעתי, ומגודל צערי כתבתי אגרות אל רבינו ז"ל מגודל היסורים והמניעות שיש לי.

— — והנה נתעכבתי שם עד ימי החנוכה כנ"ל. ושבת חנוכה היה אצלנו מהזמנים הקבועים לבא אליו כפי פקודתו, כמבואר במ"א, והתחלתי לכסוף ולהתגעגע לנסוע לבראסלב לשבת חנוכה, אך רבו המניעות בלי שיעור, בפרט אולי בתוך כך יבא חותני בעת שאהיה בבראסלב, כי היו מצפים בכל יום שיבא. ואם יבא ולא ימצאני שם, בודאי יחרה אפו מאד, וגם חמותי וזוגתי כולם היה להם לקהיון שנים, שאני אסע בעת כזאת לבראסלב, אחרי שכל גדולי חשובי קהלה כזאת באים בכל יום לשחר פניהם ומצפים בתשוקה גדולה לביאתו, והוא יקר ומפורסם כל כך, ובין היום ומחר יבא, ואני אסע בתוך כך אל רבינו ז"ל, אשר גם בלא זה הוא על אפם וחמתם, מכ"ש עתה. ובודאי היו לי יסורים מנסיעה זאת הרבה מאד. אך השי"ת ברחמיו בלי שיעור חיזק את לבבי והתגברתי על כל המניעות ונסעתי לבראסלב, והש"י עזרני כי בתחלה לא היה לי על הוצאות ולא עגלה, אבל הבא לטהר מסייעין לו ומי שרוצה באמת בחשק חזק כראוי מתבטלין המניעות. ועזרני השי"ת והזמין לי עגלה והוצאות הדרך, ובאתי אל רבי ז"ל אור ליום ו' עש"ק ר"ח טבת, שהוא מימי חנוכה, וזכיתי לדבר מיד עם רבינו ז"ל, אע"פ שכבר היה שוכב על מטתו, וסיפר לי מיד מענין המעשה שעבר עליו באלו הימים, שנמצא איש רע ובליעל שבדה עליו דבר כזה שאין הדעת סובלתו, והיה לו יסורים רבים מזה, ואמר שנדמה לו שמעולם לא היה לו יסורים כאלה. והנה זכיתי להיות אצלו לשבת חנוכה ושמעתי תורה נפלאה וכתבתי אותה לפניו ודברתי עמו הרבה. ואח"כ נסעתי לק"ק נמירוב וקבל אותי אבי בסבר פנים יפות ונתן לי מתנה והייתי מצפה שם בנמירוב שיזדמן לי עגלה למאהליב ולא נזדמנה לי, ונתיישבתי בדעתי: למה לי להמתין שם? טוב לי שאסע לבראסלב, אולי יזדמן לי שם עגלה וארויח שבתוך כך אהיה אצלו ז"ל. וכן עשיתי, וחזרתי ונסעתי לבראסלב ובאתי לשם ביום ג' בערב. ואני עדיין לא קדשתי את הלבנה באותו החודש, ואותו הלילה היה הלילה האחרון של זמן קידוש הלבנה, והיה ענן והושך גדול ולא נראה שום רושם בעלמא של הלבנה, והיה לי צער. ושאלתי אם רבינו ז"ל כבר קידש הלבנה. השיב לי שכבר קידש הלבנה, והיה לי צער ביותר. וגם בלא זה התגברה עלי עצבות ומחמת זה ביותר. ואח"כ נכנסתי אליו באותו הלילה ושאל אותי: — על מה אתה במרה שחורה כל כך? — שתקתי. נענה

אחד ואמר לו:— בשביל שאין הלבנה נראית, על כן פניו זועפות.— ענה רבי ז״ל ואמר:— התפלל לפני הש״י.— על זה השבתי לו: — כבר בקשתי מהש״י על זה. — אמר: — התפלל עוד.— ענה אחד ואמר בשבילי: — הוא רוצה שאתם תתפללו עליו עבור זה. — ובאמת לא עלה על דעתי לבקש אותו על זה, אע״פ שהיה לי צער גדול מענין הלבנה, אבל היו לי דברים הכרחיים יותר שהייתי צריך שיתפלל עלי, על כן לא מצאתי לבי להטריח אותו גם בשביל זה. עמדנו קצת לפניו. בתוך כך בא אחד ואמר שהלבנה מתחלת להתראות מעט מתוך העננים. ענה רבינו ז״ל ואמר: — תלך מיד, ותיכף כשתראה אותה כפי מה שהיא בתוך העננים, רק שתראה אותה, תיכף תברך ברכת הלבנה בלי עיכוב.— יצאתי לחוץ, והיתה הלבנה מכוסה בעננים, רק שנראית מעט, ולא זרזתי עצמי כפי פקודתו, ובתוך כך נתעלמה לגמרי, והיה לי יסורים ביותר, כי נתביישתי לחזור אליו מחמת שלא קיימתי כדבריו, ועמדתי שם מעט ותליתי עיני למרום ובקשתי מהשי״ת קצת, ונראית הלבנה יותר מבתחלה, ותיכף ברכתי ברכת הלבנה ונכנסתי אצלו ז״ל בשמחה. תיכף כשבאתי לפניו ענה ואמר: — הלא ראיתם שעתה הוא איש אחר לגמרי. — והיה לו נחת גדול, וענה ואמר עלי ועל כל אנ״ש: — אם אתם הייתם בשמחה היה טובה גדולה להעולם. — אח״כ דברנו עמו קצת. ואח״כ סיפר לפני ולפני חתנו ר״י ז״ל מעשה נורא מענין מז״ט מז״ט. ואח״כ צוה שאנחנו נאכל עמו יחד. כי המנהג היה בעת שישבנו אצלו, שבחול לא אכל עמנו יחד. רק לפעמים כשהיה איזה עת רצון ובדיחא דעתיה היה מצוה שנאכל עמו יחד. ואז, בלילה הנ״ל, היה ג״כ שעת רצון ושמחה קצת וצוה שנאכל עמו ואכלנו יחד, הוא ז״ל וחתנו ואנכי. ובתוך הסעודה שמע שאחד מאנ״ש היה ג״כ מקדש את הלבנה ואמר ברכת הלבנה בהתעוררות והתלהבות מעומק הלב, כדרך אנ״ש, והוטב לרבינו ז״ל מאד מאד והתחיל לדבר מזה, ועי״ז נסתבב הדבר עד שגילה תורה נפלאה לפנינו על הפסוק „ויהי נא פי שנים ברוחך אלי״. וכבר ידוע אצלנו שעל כל דיבור ודיבור שזכינו לשמוע מפיו הק׳ ז״ל אנו צריכין לומר כמה פעמים אלמלא לא אתינא לעלמא אלא למשמע דא, מכ״ש כשזכינו לשמוע המשך כזה. אשרי אוזן השומעם! ונתעכבתי שם עד שבת. ולש״ק באו אורחים, ואחד מהם היה מא״י, וסיפר רבינו ז״ל עמו מא״י שבודאי בהכרח שהיה לו געגועים לא״י, מאחר שזכה להיות שם. ועל ידי זה נסתבב הדבר שאמר רבינו ז״ל על השלחן תורה נוראה מענין שבירת מניעות. וכן אח״כ, במוצאי ש״ק, אמר ג״כ תורה נוראה מענין המשכת רוחו של משיח. ואחר שבת בסמוך נזדמן לי עגלה וקבלתי רשות מאתו קודם אור היום, כי הייתי נחפז מאד ונכנסתי לחדרו לקבל רשות כנהוג. ולא היה נר בחדרו, כי הוא ז״ל שכב עדיין על מטתו, ורציתי להכניס נר ואמר שאין צריכין. וקבלתי רשות ממנו בחשכת לילה, ודברתי עמו מעט, כי כבר דברתי עמו הרבה קודם נסיעתי לנמירוב ואח״כ. נסעתי למאהליב. באתי למאהליב ומצאתי את חותני בביתו, כי בא בסמוך אחר נסיעתי משם לבראסלב. וקבלתי פניו, ובודאי לא הסביר לי פנים יפות, כי היטב חרה לו על זה כנ״ל.

— — כאשר התחילו דברי לעשות רושם בלב כמה אנשים ונתעוררו לעבודתו

יתברך וראו שאש הקדושה שלו לא נכבתה ח״ו כי דבריו חיים וקיימים לעד, התחילו החולקים להתעורר מחדש מעט מעט, כי את זה לעומת זה עשה וכו׳.' כי בימי חייו הקדושים היו כמה חולקים עליו, וזה מחמת שהתגרה הס״ם וחיילותיו, מחמת שראו שרוצה להחזיר כל העולם למוטב, על כן חרק שיניו עליו והתלבש באיזה גדולים והכניס בלבם שיחלוקו עליו, ומהם נסתעפו כמה וכמה אנשים מגושמים בתאוות וכמה וכמה בעלי עבירות שנתנו להם מקום לטעות אשר יצא עתק מפיהם ויחפאו עליו דברים אשר לא כן, ועי״ז מנעו רבים מחיים אמתיים ולא זכו ליהנות מאורו הגדול והקדוש. וכל מה שעבר בזה אי אפשר לספר. אך אחרי הסתלקותו בתחלה נדמה כאלו נשקטה המחלוקת קצת, וזה היה כל זמן שלא נתעורר אש הקדושה שלו. אך תיכף שהתחילו מחדש רשפי אש הק׳ שלו לבעור באיזה אנשים, תיכף לעומת זה חזר ונתעורר המחלוקת והקיטגוריא שלהם, ואע״פ שרובם לא היה להם פתחון פה לדבר סרה עליו בעצמו, כי הכל ראו כי אחרית לאיש שלום, שנסתלק בשלום והאיר פני תבל בספריו הקדושים והשאיר תלמידים הגונים כשרים באמת, עכ״ז התחזקו לחלוק עלינו, ועלי ביותר, על שאני עוסק בעסק זה להכניס תורתו הקדושה בעולם ולקרב נפשות לדרכיו הק׳ האמתיים, עד שנמצאו גם פה כמה אנשים שהתחילו לחלוק.

— — באותה השנה, היא שנת תקצ״ה, עברו עלינו צרות רבות ר״ל, כי נתעורר המחלוקת מהרב מסאווראן ברציחה כזאת אשר לא נשמע מעולם. וכבר הצילנו הש״י ברחמיו ונפלאותיו הרבה. ברוך ה׳ שלא נתננו טרף לשיניהם. אבל עדיין חורקים שינם עלינו ואנחנו כולנו, בפרט אנכי, היינו בסכנות גדולות. אך לה׳ הישועה: ה׳ לי לא אירא.

א. אגרת ר׳ נתן אל הרב מסאווראן [1] כדי להשקיט הרדיפות על חסידי בראסלב.

ב״ה אור ליום ה׳ וישלח תקצ״ה, ברסלב.

מרחוק אקרא לשלום מן האזוב אשר בקיר לארז אשר בלבנון ה״ה הרב הקדוש המפורסם נודע ביהודה ובישראל שמו נ״י ע״ה פ״ה [2] איש אלקים קדוש יאמר לו, לו דומי׳ תהלה כק״ש מו״ה משה צבי נ״י.

האמנם תמן נהיגי דלא שאיל זעירא בשלמא דרבא, עם כל זה למען גודל השלום אשר הפליגו רז״ל בעוצם מעלתו מאד ואמרו שהש״י אמר ימחה שמי על המים בשביל לעשות שלום וכו׳ וכיוצא בזה הרבה, אמרתי לצאת מהגבול. ואמנם שלבי הולך אנה ואנה בכתיבת מכתבי זה, כי מי יודע אם יכנסו דברי בלבו הטהור, כי ברית כרותה ללשון הרע, עד שאמרו רז״ל שדוד קבל לה״ר, אמרתי עלי לעשות את שלי ויהי׳ מה אריצה דברי אלה להציל

---

[1] תלמיד ר׳ ברוך ממזיבוז ור׳ לוי יצחק מברדיטשוב. החרם של הרב מסאווראן על חסידי בראסלב נדפס ב„המליץ״ שנה ד׳. [2]=עמוד הימיני פטיש החזק.

את נפשי ואת נפשות כשרים התלוים בי. ואדוני חכם כחכמת מלאך האלקים לדעת כל אשר בארץ, ויבין כי באמת ובתמים יוצאים דברי אלה מלבי. והנה באמת אין דעתי צלולה לסדר דברי כראוי לגדול הדור כי״ב[1]) מגודל המחלוקת והיסורים מכל צד, אפפוני מים עד נפש וכו׳, אך עצור במלין מי יוכל בעת כזאת. ואם זכרתי ונבהלתי, כי כפי הנשמע במדינתנו מהדיבורים שיצאו מפי מעכ״ת חיזק ידי בעלי המחלוקת. ורוב בעלי המחלוקת חלק לבם גם מאדוני רום מעכ״ת, כאשר החכם יודע בנפשו. ועתה יזכור נא אדוני מהרבות גואל הדם ולא ישפך דם נקי בישראל, כי כבר הם שופכים דמינו בבזיונות עצומות אשר לא נשמעו בעולם ומסקלים באבנים ועפרו בעפר, ואינם חסים על נערים וזקנים. לולא ה׳ עזרתה לנו אזי חיים בלעונו. ועתה ישים נא אדוני אל לבו הטהור אחרי אשר דרכו הטוב לתווך השלום בישראל, לעשות משפט שלום בין איש לרעהו, וכמה פעמים הוא מוכרח לוותר להחייב בשביל לפשר ביניהם, כי מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. ק״ו בן בנו של ק״ו אלף פעמים כמה וכמה מחויב מי שיש בידו לתווך השלום בענין מהלוקת עצום כזה שיש בו חשש סכנת נפשות וחילול השם, כי הם הולכים וקורעים הספרים הקדושים שחיבר אדומו״ר הרב הקדוש זצוק״ל ורומסים אותם ברגליהם וזורקים אותם לאשפות ולמקומות המטונפים. הנשמע כזאת או הנראה כמוהו? ואינם נותנים אל לבם להסתכל בתוך הספר לראות ולהבין בו אם ראוי לבזותו כל כך.

ואנשי שלומנו המסתופפים בצלו הקדוש ולומדים ספריו הקדושים, אשר כבר נתפשטו חיבוריו ברוב ישראל ובקצה תבל מליהם, כי כבר חזרו והדפיסו אותם במדינות הרחוקות, כאשר כבר הגיעו לידינו, בראותם גודל החציפות של העזי פנים שבדור המבזים את הספרים כל כך, והם מוכרחים לשתוק ולשום לפיהם מחסום, והחולקים אינם מסתפקים בכל זה ומוסיפים לפעור פיהם לבלי חק, עד שמרימים ידיהם על אנשי שלומנו העניים הנרדפים. אזי גם הם אינם יכולים להתאפק ועומדים כנגדם בכל כחם, כי האנשים מרי נפש המה. ומחמת שהם נרדפים ביותר, עד אשר כשל כח הסבל, הם מתגברים בכל כחם ביותר, כמאמר החכם אין גבור כמתיאש, ועל ידי זה רבו כמו רבו הקטטות והמריבות בכמה עיירות זה כמה פעמים. ועתה, היתכן להלהיב ולהבעיר ח״ו יותר אש המחלוקת כזה? הלא זה יודע אדוני בנפשו, שאנחנו חזקים בנקודת האמת, שמן הנמנע להפריד לבבנו ח״ו ממנו ז״ל ומספריו הקדושים, מאחר שאנו יודעים בנפשנו אמתת דבריו הקדושים המיוסדים על אדני האמת, כפי אשר קבלנו מרבותינו ז״ל בש״ס ופוסקים ובכל ספרי מוסר הקדושים מהצדיקים הקדושים שהיו אחריהם זי״ע[2]), כאשר עין כל בית ישראל ראו בספריו הקדושים, כל מי שחפץ באמת להביט בעין האמת לאמתו. ואיך אפשר להכחיש דברים אמתיים כאלה? ואם רבים אינם חפצים להביט בהם, מי יכריח אותם? השומע ישמע והחדל יחדל. אך איך הותר להצית האש ח״ו הבוער זה כמה שנים? וזה ידוע ומפורסם, שאני העני והאביון כבר השלכתי נפשי מנגד

---

[1])=כיוצא בו. [2])=זכותם יגן עלינו.

ומסרתי נפשי וגופי וממוני בשביל האמת. וה׳ אלקים אמת יודע, כי דברתי עם גדולי קדושי ישראל צדיקי עולם זי״ע, עם כולם דברתי הרבה גם אחר שזכיתי להתקרב לאדומו״ר המובהק הרב הקדוש מוהר״נ זצ״ל, וכולם קירבו אותי באהבה רבה ובחבה יתרה, ובפרט הרב הקדוש והנורא מברדיטשוב, ואחריו הרב הק׳ מחמעלניק, והרב הקדוש מו״ה שלום מפאריבישטש זצ״ל, ושארי גדולי עולם. אצל כולם הייתי מתאבק בעפר רגליהם קודם שנתקרבתי אל אדומו״ר המובהק זצ״ל, ואחר כך. ואהבתם גברה עלי אחר כך ביותר, מחמת שראו שנשתניתי לטובה יותר לשקוד על דלתי התורה והעבודה ביותר בעזר השם יתברך, וכולם פרסו בשלומו ז״ל על ידי.

והנני היום הרבה יותר מחמשים שנה, וכבר עבר עלי מה שעבר, כל משבריך וגליך עלי עברו, ואני עוסק בספריו הקדושים זה יותר משלשים ושתים שנה, וכבר זכיתי להדפיסם כמה פעמים עם הסכמות מגדולי ישראל, מחברים מפורסמים, גאוני עולם, ונתפשטו בכל ישראל, בפרט במדינות ליטא ורייסין ופולין גדול ובארץ ישראל, וכולם משבחים ואומרים שהם דברים נפלאים ואמתיים, ופותחים שער לכל דופקי בתשובה, ומדריכים את האדם בדרך ישרה. לבד במדינתנו רבה המחלוקת מחמת דברי הבל שיצאו מפי החולק הגדול עליו ז״ל [1], אשר לבבנו חלק ממנו לגמרי ואיני רוצה לדבר ממנו. וגם אדוני יודע שלא היה כדאי לחלוק עליו ז״ל. ורק הוא הרבה המחלוקת בישראל, עד אשר אם ירצה אפילו הגדול שבגדולים לתקן המחלוקת איני יודע אם יש בידו לתקן, כי ידענו שקלקל לדורות עד שיבא מורה צדק ויגלה האמת. על כל פנים אין להרבות המחלוקת. נא אדוני, אוהב ישראל השוקד על תקנתם, ימחול לי אם יצא מתחת יד קולמוסי איזה דיבור נגד כבודו הגדול, וידינני לכף זכות, כי מרוב שיחי וצערי דברתי עד הנה מקירות הלב בלב נשבר ונכאה ונדכה עד מאד, כי נפשי נבהלה מאד מאד, ואתה ה׳ עד מתי! אֶתְכְּרִיַּת רוּחִי בְּגוֹ נִדְנֶה [2]. מה אומר, מה אדבר, מה אצטדק! האלקים מצא את עוננו, כי צדיק ה׳ ואני הרשעתי. אבל האלקים יבקש את הנרדף, אפילו צדיק רודף וכו׳. בפרט כי בענין המחלוקת עלינו לא צדקו דבריהם כלל, כי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאדומו״ר ז״ל מדריך אותנו בדרך הישר בספריו הקדושים, בדרך אשר דרכו בו אבותינו מעולם.

ועתה אשתחוה ואכרעה ואחוי קידה קמי דמר אלפים פעמים שישים לבו הטוב אל כל דברי הנאמרים באמת וצדק, ואל ישליך דברי אחרי גוו, ואל נא ישית עלי חטאת אם יצא דבר נגד כבודו ח״ו, כי לא במרד ובמעל דברתי ח״ו, רק מגודל הצער והרדיפות שלנו עד הנפש, ואין אדם נתפס על צערו. ואל ישמע לקול מלהשים בעלי לשון הרע. יאחז צדיק דרכו הטוב אשר מכבר, להציל עשוק מיד עושקו כח ולתווך השלום בישראל.

ובוחן לבבות הוא יודע שרצוני חזק מאד לבא באהל ביתו הק׳ ולדבר עם מעכ״ת פנים אל פנים ולפרש שיחתי לפניו, אך גבה טורא ביני האבי״ן ובין רום כבודו, כי הקיפוהו חבילי טרדות מכל צד עד אשר אין הפנאי בידו

[1]) כוונתו על הסבא משפולה. [2]) דניאל ז׳ ט״ו.

לעסוק לדבר עמי כראוי. כי לפרש שיחתי לפניו ולהציל את נפשי הייתי צריך שידבר עמי מעכ״ת כמה ימים כמה שעות בכל יום, וזה דבר שאי אפשר מריבוי טרדותיו במילי דשמיא ומילי דצבורא. וגם אני בעניי אי אפשר לי להתמהמה שם הרבה מחמת שבאים לשם הרבה אנשים אשר חורקים שנם עלי, אשר אי אפשר לי להתוועד עמהם חד, ובפרט ימים הרבה, כאשר אדוני יבין בחכמתו הזכה. ובאמת מחמת זה נמנעתי לבוא אליו עד הנה, ובפרט עתה שאי אפשר לי לעבור מביתי למקום קדושתו מחמת שיראתי מהחולקים, ובפרט מהעזי פנים שביניהם אשר דמי הותר בעיניהם וכו׳. הן על כל אלה גברה המחיצה המפסקת ביני ובין כבודו הרם. וגם על המכתב הזה נסתפקתי אם לשלחו למעכ״ת. אך לא יכולתי להתאפק, ואני מוסר דעתי ולבבי להשי״ת בכל תנועותי וכרצונו אעשה. ואם אמנם בטני מלאה מלים, אמרתי לקצר שלא אטריח הצדיק בתיבות הרבה. ושלומו יגדל נא כנפשו ונפש אסקופה הנדרסת פורש כפיו ומבקש שלום ואמת.

נתן במו״ה נפתלי הירץ מברסלב.